

CELÂL NURİ İLERİ'NİN HİKÂYELERİ VE HİKÂYECİLİĞİ

Sibel DALKIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanlar: Prof. Dr. Enver TÖRE

Yrd. Doç. Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK

Temmuz, 2016

UŞAK

CELÂL NURİ İLERİ'NİN HİKÂYELERİ VE HİKÂYECİLİĞİ

Sibel DALKIRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanlar: Prof. Dr. Enver TÖRE

Yrd. Doç. Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK

Temmuz, 2016

UŞAK

ÖZET**Celâl Nuri İleri'nin Hikâyeleri ve Hikâyeciliği****Sibel DALKIRAN****Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı****Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz-2016****Danışmanlar: Prof. Dr. Enver TÖRE****Yrd. Doç. Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK**

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarında basın-yayın yoluyla etkin rol oynayan Celâl Nuri İleri'nin hikâyeleri ve hikâyeciliği üzerinde durulmuştur.

Yüzyıllar boyunca hüküm sürmüş bir imparatorluğun dağılma ve çöküş sahnelerine şahit olan Celâl Nuri, gazeteci- yazar kimliği ile bu dönemlere ışık tutmuştur. Sayısı 2500'e varan makaleleri, fikrî ve siyasî kitapları, romanları, hikâyeleri, tiyatro eserleri ondan kalan önemli belgelerdir. Bu önemli belgelerin tarihe gömülü kalmaması adına, biz tezimizde Celâl Nuri'nin hikâyelerini bir araya getirmeyi hedefledik.

Tez çalışmamız Celâl Nuri'nin yirmi iki hikâyesini kapsamaktadır. Çalışmamızın ilk basamağında çeşitli gazete ve mecmualarda tefrika edilmiş olan bu hikâyeler bir araya getirilmiştir. İkinci aşamada eserler yeni alfabeye aktarılmıştır. Üçüncü aşamada da eserlerin değerlendirmeleri yapılmış ve genel bir çıkarıma tabi tutulmuştur.

Sonuç bölümünde yaptığımız sentezde de görülmüştür ki; Celâl Nuri'nin hikâyeleri salt eğlenmek amacıyla veya sanat gayesi ile yazılmış metinler değildir. Celâl Nuri hikâyeleri yoluyla okuyucuya çeşitli mesajlar vermek ister. Eski kadın ile Avrupâi kadını teşhir ederek; Cumhuriyeti'in arzuladığı yeni kadın anlayışına göndermelerde bulunur.

Anahtar Kelimeler: Celâl Nuri, İleri, hikâye, hikâyecilik.

ABSTRACT**Celâl Nuri İleri's Stories and Narration****Sibel DALKIRAN****MA Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Uşak University, Institute of Social Sciences, July-2016****Supervisors: Prof. Dr. Enver TÖRE****Asst. Prof. Vedat YEŞİLÇİÇEK**

In this study, Celâl Nuri İleri, who had undertaken an active part of during the establishment by press release of the Turkish Republic, and his stories and his style of writing are explained.

Celâl Nuri, who had been a witness of the collapsing scenes of the longstanding empire, shed a light on those eras as a journalist an a author. Approximately 2500 articles, political books and thoughts, novels, stories and many of plays, all designed by him, are his important creations. In this study, we aimed to gather all of his stories together in order to make them not to be forgotten.

Our study comprehends about 22 of Celâl Nuri's stories. These published stories are gathered together by collecting all from the newspapers. Secondly, these creations are translated into the new alphabet. Thirdly, the translated creations are examined.

It can be seen at our conclusion at the last part that the stories written by Celâl Nuri were written neither for the purpose of entertainment nor arts. Adversely, Celâl Nuri desired to give various messages to his readers. By exposing the old woman European woman; Republic is located in the sense of sending new women desire.

Keywords: Celâl Nuri, İleri, story, narration.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 134008097 No'lu öğrencisi Sibel DALKIRAN'ın "Celâl Nuri İleri'nin Hikâyeleri ve Hikâyeciliği" adlı tezi 13 /07/ 2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Yrd. Doç. Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK	
Üye	: Prof. Dr. Enver TÖRE	
Üye	: Doç. Dr. Zekerya BATUR	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Ali PULAT	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Arif YILMAZ	

Doç. Dr. Asım ARI
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Celâl Nuri Türkiye Cumhuriyet'i tarihinin ilk yıllarında, önemli isimlerden biridir. Daha çok Batıcı bir aydın olarak tanınan Celâl Nuri'nin fikrî yapısı, tek bir bakış açısıyla özetlenecek kadar sâde, basit değildir. Bugüne kadar Celâl Nuri'yi konu alan birçok araştırma yapılmış ve tezler hazırlanmıştır. Felsefe, siyaset, ilahiyat, edebiyat gibi birçok alanda, yazar ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça fazladır.

Düşünce tarihimizde önemli bir yere sahip olan Celâl Nuri'nin hikâyelerinin dağınık hâlde ve yeni harflere aktarılmamış olması önemli bir sorundu. Bu tip eserler tarihe gömülü kalmamalı ve gün yüzüne çıkmalıdır. Biz bu düşünceden hareketle Celâl Nuri'nin hikâyelerini yeniden Türk edebiyatına kazandırmayı hedefledik.

Celâl Nuri fikir adamı, hukukçu, politikacı, gazeteci yani kısacası çok yönlü bir Türk aydınıdır. O hikâyelerini, fikrî kabuller dünyasını deşifre etme yolu olarak kullanmıştır.

Bu çalışmamıza başladığımızda Celâl Nuri hakkında yapılan tezleri ve ona ait matbuâtı tarayarak; Celâl Nuri'nin fikrî kabuller dünyasına girdik. Yazarın hikâyeleri gazete ve mecmualarda dağınık bir hâlde bulunmaktaydı. Bu hikâyelerin yayımlandıkları yerleri tespit ederek tek tek topladık. Bir araya getirilen yirmi iki hikâyeyi yeni harflere aktardık. Tezimizin sonraki bölümünde hikâyelerin değerlendirmelerine yer verdik. Celâl Nuri'nin hikâyeleri, hikâye tahlil metotları ile incelenmeye ve tahlil edilmeye uygun değildir. Bu sebeple; hikâyelerin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise Celâl Nuri'nin hikâyeleri vasıtasıyla okuyucularına aktarmak istediği fikrî, felsefî, sosyal, ekonomik ve diğer düşüncelerini değerlendirilmiştir. Gördük ki Cumhuriyet ile beraber yeni devlet, yeni insan ve yeni gelecek peşinde koşan Celâl Nuri'nin okuyucularına aktarmak istediği çeşitli düşünceleri vardır.

Tezimizde hikâyelerini bir araya getirerek Celâl Nuri'nin "*hikâyeci*" kimliğini de gün yüzüne çıkarmayı arzuladık. Bu tez, Celâl Nuri hakkında yapılmış olan bütün tezleri tamamlayan önemli ve yeni bir çalışmadır.

Farabi Değişim Programı ile gittiğim Marmara Üniversitesi'nde bana her türlü yardımı sağlayan; tüm içtenliğiyle danışmanlığımı üstlenen, tez konusunun belirlenmesi ve hazırlanması sürecinde daima desteğini gördüğüm; her türlü bilgi birikimini benden esirgemeyen, tezin her adımını ilgiyle takip eden kıymetli hocam

Prof. Dr. Enver TÖRE'ye ve tez çalışmamın danışmanlığını üstlenen, maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Vedat YEŞİLÇİÇEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca daima bana destek olan sevgili aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Sibel DALKIRAN

Uşak, 2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sibel DALKIRAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Erzurum/ 01.05.1990
Lisans Öğretimi : (2009-2013) Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : (2013-2014) Eğitim-Öğretim Yılı Uşak Sabri Ağaoğlu
Anadolu Lisesi - UŞAK
(2015-2016) Eğitim-Öğretim Yılı Bursa Karapınar
İmamhatip Ortaokulu - BURSA

Ödüller : Uşak İlim, Kültür ve Edebiyat Festivali "Hikâye
Yarışması" Üçüncülüğü
T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı "Ecdada Mektup
Yarışması" İstanbul İkinciliği

İletişim

e-posta adresi : sibeldalkiran@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
Jüri Enstitü Onayı.....	
ÖN SÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	iix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xiiv
GİRİŞ	1
A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	1
A.1. Amaç	1
A.2. Kapsam ve Sınırlılıklar	1
A.3. Yöntem	2
B. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
CELÂL NURİ'NİN HAYATI VE DEVRİN SİYASÎ -EDEBÎ DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ	6
1. HAYATI	6
2. FİKİRLERİ.....	9
2.1. Celâl Nuri'de Materyalizm ve Din	9
2.2. Celâl Nuri'de Kadın.....	12
2.3. Celâl Nuri'de Batı ve Medeniyet Algısı.....	17
3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	21
4. ESERLERİ.....	26
4.1. Romanları.....	25
4.2. Hikâyeleri.....	33
4.3. Masalları	35
4.4. Tiyatroları	36
4.5. Kitapları.....	37
5. DEVRİN GENEL DURUMU.....	40

6. DEVRİN EDEBÎ DURUMU	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	53
HİKÂYELER	53
2.1. MAA-T-TEESSÜF!.....	53
2.2. DÖRT TÜRLÜ BEBEK.....	60
2.3. MISTIK İLE HASSO.....	65
2.4. HAMZA İLE MURTEZA	70
2.5. NEVİN HANIM İLE ASRÎ BEY	75
2.6. ÂTÎ' Yİ OKURKEN	80
2.7. KÜHLÜ'N- NİSA TRANSVAL HANIM'IN FACİA-YI İZDİVACI	83
2.8. REKLAM KUVVETİYLE...	91
2.9. BAŞ EFENDİ'NİN MUKAYESE-İ TELAŞI.....	95
2.10. BEŞİR İLE ŞEHİM.....	97
2.11. İKİ AİLE	104
2.12. EL- ACELETÜ MİNEŞŞEYTAN.....	135
2.13. MÜŞİR PAŞA'NIN DAMADI.....	151
2.14. TOMBUL HANIM.....	166
2.15. VAZİFE Mİ HAK MI?	183
2.16. MEMÛRE HANIM	201
2.17. ON DOKUZUN ELLİ DOKUZA NİSPETİ LÂTİFTİR	221
2.18. HAK DEĞİL KANUN	239
2.19. SOKAKTA İZDİVAÇ.....	253
2.20. GÖNÜL KİMİ SEVERSE ACABA GÜZEL O MUDUR?	271
2.21. EŞEKİSTAN	285
2.22. HACI YUT YUT EFENDİ.....	311
Sonuç	333
KAYNAKÇA	338
EKLER (FOTOĞRAFLAR).....	354

KISALTMALAR**bk.** : **Bakınız****C** : **Cilt****H** : **Hicri****M** : **Miladi****s.** : **Sayfa****S** : **Sayı****TDK** : **Türk Dil Kurumu****TTK** : **Türk Tarih Kurumu****vb.** : **Ve benzeri****vd.** : **Ve diğerleri****vs.** : **Vesaire****yy.** : **Yüzyıl**

GİRİŞ

A. ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

A.1. Amaç

Çalışmanın amacı Celâl Nuri İleri'nin hikâyelerinin ve hikâyeci kimliğinin yeniden Türk edebiyatına kazandırılmasıdır. Daha önce Celâl Nuri hakkında birçok çalışma yapılmış ancak hikâyeleri üzerinde müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Edebiyat çalışmaları kapsamında daha önce romanları incelenen Celâl Nuri'nin hikâyeleri süreli yayınlarda dağınık halde kalmış ve daha önce derlenerek bir araya getirilmemiştir. Prof. Dr. Recep DUYMAZ'ın "*Celâl Nuri İleri Ve Âti Gazetesi*" başlıklı doktora tezi edebiyat sahasında bu konu ile ilgili en derin çalışmadır. Ancak bu tez çok geniş kapsamlı bir çalışma olduğu için hikâyelerin künyeleri ve özetleri verilmiştir. Duymaz, bu tezinde Celâl Nuri'nin 18 hikâyesine yer vermiştir. Ayrıca Doç. Dr. Necmi UYANIK da "*Siyasi Düşünce Tarihimize Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri)*" isimli doktora tezinde Celâl Nuri'nin hikâyelerinden bahsetmiş ve künyelerini vermiştir.

Bu çalışmamızda yazarın hikâyelerinin bulunduğu yayınlar tespit edilerek hikâyelerin bir araya getirilmesi amaçlandı. Eski alfabe ile yayınlanmış olan bu eserlerin yeni alfabeye aktarılması ve yeniden Türk edebiyatı okuyucusu ile buluşması amaçlandı.

A.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma Celâl Nuri'nin hikâyelerini kapsamaktadır. Çalışmamızda Celâl Nuri'nin hikâyeleri merkeze alınmıştır. Daha önce Celâl Nuri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu eserlerin içerisinde hikâye metinlerinin tamamına ve tahlillerine yer verilmemiştir. Bu çalışmamız Celâl Nuri hakkında yapılmış olan diğer çalışmaları tamamlar niteliktedir.

Bu çalışmada Celâl Nuri'nin yirmi iki hikâyesi tespit edilmiştir. Bu eserler bir araya getirilerek müstakil bir eser ortaya konmuştur. Celâl Nuri'nin diğer bir kısım yazıları, tezimizin sınırlarının dışına taşma endişesiyle çalışma dışı bırakılmıştır.

A.3. Yöntem

Çalışmamızın başında Celâl Nuri ile ilgili tez çalışmaları, akademik yayınlar, ve Celâl Nuri'nin kitapları taranmıştır. Bu çalışmada, Celâl Nuri'nin çeşitli zaman aralıklarıyla dergi ve gazetelerde tefrika edilen hikâyeleri, dönemin yayınları taranarak tespit edilmiştir. Bir araya getirilen hikâyeler eski harflerden yeni harflere çevrilmiştir. Yazar, hikâyelerinde yabancı ülkelere ve kişilere yer vermiştir. Bu durumda bazı İngilizce, Almanca ve Fransızca sözcükler eski harflerle yazılmıştır. Bu sözcüklerin yeni alfabeye aktarılması güçleşmiştir. Bu gibi durumlarda sözcükler okunduğu gibi yazılmış veya eski harflerle aynen aktarılmıştır. Ulaşılan gazete ve mecmuaların küf, yırtılma, aşınma gibi sebeplerden okunamayan bölümleri ise [...] şeklinde belirtilmiştir. Yazarın hikâyelerinde kullandığı noktalama işaretleri ve imlâya sadık kalınmış, orjinal metindeki şekilleriyle aktarılmıştır.

Harf aktarımı yapılan hikâyeler metin inceleme yöntemleri, hikâye tahlilleri metotlarından yola çıkılarak incelenmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Hikâye değerlendirilmelerinin yapılması aşamasında Mehmet KAPLAN'ın *Hikâye Tahlilleri* metodu örnek alınmıştır. Yapılan tüm bu çalışmalar neticesinde Celâl Nuri'nin hikâyeciliği hakkında bir tümevarıma gidilmiştir.

B. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Celâl Nuri, varlıklı bir ailenin en büyük çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. O, kardeşleri Suphi Nuri ve Sedat Nuri'ye daima örnek olmuş; yol gösterici, eğitici, koruyucu bir ağabey olmuştur. Celâl Nuri, aile içinde yüklenmiş olduğu "*eğitici, yol gösterici ağabey*" kimliğini, fikrî ve sosyal hayattında da devam ettirmeye çalışmıştır. Aslî mesleği olan avukatlığı bırakarak gazeteciliği ve muharrirliği tercih eden Celâl Nuri; Tanzimat dönemi sanatçılarının benimsediği "*basın yoluyla halka ulaşma*" düşüncesini uygulamaya koymuştur. Tanzimat'ın I. nesli, nasıl toplumu yetiştirmek, değiştirmek için gazeteciliğe yönelmiş ise; Celâl Nuri de bunu görüp aynı yola başvurmuştur. O, içinde yaşadığı topluma sözü ve mesajı olan bir aydındır.

Celâl Nuri birçok alanda kalem oynatmış, bir kişiliktir. Yazarın çok yönlü bir aydın olması, onun birçok alanda inceleme konusu olmasına sebep olmuştur.

Celâl Nuri hakkında bugüne kadar tesbit edebildiğimiz tez çalışmaları ve araştırmalar şöyledir: **Recep DUYMAZ** (1973) "*Celâl Nuri İlerinin Türkçe İle İlgili Yazıları*" İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü (Lisans Tezi). **Kâzım BİLGİÇ** (1977) "*Celâl Nuri İleri'nin Hayatı, Eserleri,*

Osmanlı Tarihi İle İlgili Yazıları Ve Şahsiyeti" İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (Basılmamış Lisans Tezi). **Mustafa TURAN** (1982) "*Üç Makale Çerçevesinde Abdullah Cevdet Ve Celâl Nuri Çatışması*" Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (Basılmamış Lisans Tezi). **Osman BİLEN** (1985) "*Devrin Fikrî Ve Siyasî Hareketleriyle Birlikte Celâl Nuri İleri (1882-1939) Hayatı, Eserleri, Fikirleri*" Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi- (Basılmamış Lisans Tezi). **Emine AYDIN** (1986) "*Celâl Nuri İleri Ve Kadınlar Hakkındaki Fikirlerinin Değerlendirilmesi*" Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (Basılmamış Lisans Tezi). **Recep DUYMAZ** (1991) "*Celâl Nuri İleri Ve Âti Gazetesi*" Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi). **Necati AKSANYAR** (1993) "*Çağdaşlaşmaya Giden Yolda Celâl Nuri Ve Fikir Alanında Etkinliği*" Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi). **Recep DUYMAZ** (1995) "*Celâl Nuri İleri- Dil Ve Edebiyat Yazıları*" İstanbul:Kitabevi. **Christoph HERZOG** (1996) "*Geschichte Und Ideologie: Mehmed Murad Und Celâl Nuri Die Historischen Ursachen Des Osmanischen Niedergangs*" (Tarih Ve İdeoloji: Mehmed Murad Ve Celâl Nuri Osmanlının Çöküşünün Tarihi Sebepleri Üzerine) Islâmkundliche Untersuchungen, Band-199, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Berlin. **Cemil BAĞLAMA** (2000) "*Bir Geçiş Dönemi Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri) Ve Görüşleri*" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi). **Bedreddin ALTINKUŞLAR** (2001) "*Celâl Nuri İleri'nin Üç Romanı*" Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Yusuf DOĞAN** (2003) "*Celâl Nuri İleri'nin Dini Ve İçtimai Hayata Bakışı*" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Necmi UYANIK** (2003) "*Siyasi Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri (İleri)*" Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi). **Habip DEMİR** (2006) "*Celâl Nuri (İleri) Ve İslam Tarihçiliği*" Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları (İslam Tarihi) Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Fatma Ebru ÇÖLLÜ** (2007) "*Felsefe'nin Geleceği Üzerine: Celâl Nuri - F. Ahmet Hilmi Tartışması*" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Halime DER** (2008) "*Celal Nuri'nin İttihad-İ İslam Adlı Eserinin Tahlili Ve Değerlendirilmesi*" Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Hatice ÇÖPEL** (2010) "*Celâl Nuri İleri'nin Din Anlayışı*" Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Erkan DİKİCİ** (2011) "*Celâl Nuri'nin Türk Modernleşmesi Ve İnkılapları Üzerine Düşünceleri*" Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Tahir DUMANGÖZ** (2011) "*Celâl Nuri'nin Felsefi Görüşleri*" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). **Gülcan İYİDOĞAN** (2013) "*Celâl Nuri'nin Yazılarında İttihat Ve Terakki: Atı Gazetesi 30 Ekim 1918-19 Mayıs 1919*" Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

19. yüzyılın milliyetçi akımları karşısında iç işlerinde sorun yaşayan Osmanlı Devleti, diğer bir yandan da 93 Harbi olarak anılan; 1877-1878 Rus savaşının etkilerini yaşamaktadır. Böyle bir evrede dünyaya gelen Celâl Nuri, yayın hayatına başladığı II. Meşrutiyet döneminden itibaren, Cumhuriyet dönemine kadar geçen sürede ülkenin gelişimi için sürekli çaba sarf etmiştir. Devletin gerileme sürecini durdurmak isteyen Türk aydını, II. Mahmut'tan itibaren çare aramaya başlamıştır. Tarık Zafer Tunaya, Tanzimat döneminin II. Mahmut sisteminin tabii bir mahsulu olduğunu söyler.

Tanzimat aynı zamanda bir zihniyettir. Sonraki devrelerin biraz da küçümseyerek "Tanzimat kafası" dedikleri toplum anlayışı Osmanlı ıslahat hareketlerinin çekingen, muhafazakâr (teokratik ve gelenekçi), ikici (telifçi ve tavizci), fakat daima araştırmacı ve Batıcı damgasını vuran bir zihniyettir. Bu zihniyetin devamını Birinci Meşrutiyet'te elle tutulur bir şekilde görmek mümkündür" (Tunaya, 1999, s. 43).

Tanzimat döneminden itibaren, dağılmaya yüz tutmuş bir imparatorluğun, dağılma ve yıkılma sahnelerine şahit olan dönem aydınları; bu yıkımın sancılarını derinden hissetmiştir. Devletin yıkılışının verdiği acı hissiyat, yazın hayatına da yansımıştır. Bu yansıma elbette ki edebî türlerin vasıtasıyla olmuştur. Tanzimat dönemi aydınlarının başlattığı gür hürriyet çığlıkları; Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî dönemlerinde tiz seslere dönüşmüş ve aydınların içinde boğulmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde yazın hayatına başlayan Celâl Nuri'nin eserlerinde

Servet-i Fünûn etkileri yoğun bir şekilde görülmektedir. Celâl Nuri'nin "*Pervîz*" romanında atıfta bulunduğu İstibdat Dönemi, Tevfik Fikret'in "*Sis*" ve "*Doksan Beşe Doğru*" şiirlerine de konu olmuştur. Ayrıca Celâl Nuri'nin; "*Ölmeyen*" ve "*Merhume*" romanlarında; "*İki Aile*", "*Tombul Hanım*", "*On Dokuzun Elli Dokuza Nispeti Latiftir*", "*Dört Türü Bebek*", "*E'l- Aceletü Mineşşeytan*", "*Gönül Kimi Severse Acaba Güzel O mudur?*", "*Hak Değil Kanun*", "*Maetteessüf!*", "*Müşir Paşa'nın Damadı*", "*Vazife mi Hak mı?*" gibi hikâyelerin de Servet-i Fünun roman ve hikâyelerinin özellikleri görülmektedir. Yazarın, bu eserlerini oluşturan şahıs kadroları genel olarak; seçkin ailelere mensup olan varlıklı insanlardan oluşmaktadır. Ancak; Servet-i Fünun döneminde, özellikle de Halit Ziya ve Mehmet Raufun eserlerinde görülen kişi ve çevre tasvirleri, ruhsal çözümler Celâl Nuri'nin hikâyelerinde bulunmaz. Yazar, "*Vazife mi Hak mı?*", "*On Dokuzun Elli Dokuza Nispeti Latiftir*", "*Eşekistan*" gibi birkaç hikâyesinin dışında, detaylı mekân ve kişi tasvirlerine hemen hemen hiç yer vermemiştir.

Celâl Nuri'nin üç romanını inceleyen Bedreddin Altıkuşlar, yazarın dili kullanımını, üslûbu ve kahraman seçimleriyle bir Servet-i Fünûn sanatçısı olduğunu söyler. Romanlarında kullandığı ağır dil ile Servet-i Fünûn'a yaklaşan Celâl Nuri'nin hikâyelerinde kullandığı dilde Hüseyin Rahmi etkisi vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CELÂL NURİ'NİN HAYATI VE DEVRİN SİYASÎ -EDEBÎ DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1. HAYATI

Celâl Nuri 1298 senesinde (Milâdi 1882) (Hicrî 1299) babası Mustafa Nuri Bey'in mutasarrıf olarak görev yaptığı Gelibolu'da dünyaya gelmiştir. Celâl Nuri'nin asıl ismi "*Mehmed Celâleddin*"dir. Babasına olan sevgi ve saygısından dolayı; "*Nuri*" mahlasını kendi nâmına ilâve etmiştir (Giridî Ahmet Sakî, 1335-1338).

Babası Mustafa Nuri Bey Kandiye'nin Helvacızâde ailesine mensuptur. Mustafa Nuri Bey, hayatı boyunca çeşitli devlet kademelerinde hizmetlerde bulunmuş, kültür seviyesi yüksek bir zattir. Kandiye'li Salih Tosun Efendinin oğlu olan Mustafa Nuri, İzmir Muallimin-i Mahsusa'dan meâliye kadar yükselmiş, Farsça, Arapça, Fransızca ve Rumca'yı da öğrenmiştir (Haydar Kemal;1331). Mustafa Nuri Bey'in Sırrı-i Giridî adlı kardeşi, meşhur kadın şairlerimizden birisi olan "*Leyla (Saz)*"ın kocasıdır (Duymaz, 1995).

Celâl Nuri, anne tarafından Arnavutluk'ta "*Dino*" unvanıyla tanınan aileye mensuptur. Mustafa Nuri Bey, Cezayir valisi, Mesnevi-i Şerif Sarihi, Âbidin Paşa'nın kızı Nefise Hanım'la evlenmiş ve 1882 yılında Gelibolu'ya tayin edilmiştir. Mustafa Nuri Efendi ile Nefise Hanım'ın üç çocuğu dünyaya gelir. Celâl Nuri, Suphi Nuri ve Sedat Nuri'dir. Bu üç kardeş de yaptığı işlerle tanınan şahsiyetlerdir. Celâl Nuri; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında savunduğu Batılı fikirleriyle, Suphi Nuri; asker, eğitimci ve gazeteci kimliğiyle, Sedat Nuri ise; çizdiği karikatürleriyle ve İstanbul radyosunun kurucusu olmasıyla tanınmaktadır (Şahinli, 2007).

Celâl Nuri'nin çocukluğu babasının mutasarrıf ve vali muavini olarak görev yaptığı Gelibolu, Sakız ve Canik'te geçmiştir. Anne-baba etkisiyle zengin bir kültür ortamında çocukluğunu geçiren Celâl Nuri'nin kişiliğinde ve tecrübelerinde bu kültürel izleri görmek mümkündür (Duymaz, 1991). Bunun yanı sıra memleketin "*Batı*" cenahında doğup büyümesi de onun Batı kültürü ve gelişmelerine olumlu yaklaşmasını sağlamıştır.

Celâl Nuri'yi anlatan en kapsamlı eserlerden biri olan "*Celâl Nuri Bey'in*

Cezrî Fikirleri" adlı eserde, Celâl Nuri'nin yakın arkadaşı olan Giridî Ahmet Saki onu şöyle anlatır;

Çabuk yemek yer, ve yürür, az uyur, erken yatar, tatlı ve kahveyi sever. İtriyattan pek de hoşlanmaz, zinde vücutlu, kasr'ül-basar, orta boylu, yakışıklı, beyaz tenli, ziyadesiyle kıllica daha şimdiden saçına beyaz karışmış, göğsü geniş, bünyesi sağlam, azası mütenasip, narin, medar çehreli. Ela gözlü, havaiyattan, âlayiş ve tantanadan hoşlanmayan, âdab-ı muâşeret-i milliyemize, garb-ı hüsn-ü muaşereti kavaidiyeti bütün gavamızıyla vâkıf, kibirsiz, merhameti galip, intizamı bir zattır (Giridî Ahmet Sakî, 1335-1338, s. 9).

Giridî Ahmet Sakî, "Devr-i tıfillığı hakkında verebileceğim malumat şudur:" diyerek Celâl Nuri'nin çocukluğunu anlatmaya başlar. Giridî, Celâl Nuri'nin zeki bir çocuk olduğunu, "feraset fişkırان cevval dimağıyla tuhaf tuhaf oyunlar icad ettiğini" aktarır. Celâl Nuri, ilk talebelik yıllarında çok kalem kıran, dersini çabucak öğrendikten sonra rahat durmayan, kabına sığamaz, pek yaramaz bir çocuk imiş. Celâl Nuri'de kitap merakı daha küçük yaşlarında başlamıştır. Giridî onun kütüphanesine olan dikkatini şöyle anlatır: "Hâlâ çocukluğunda okuduğu kitabeler, yazı yazdığı kar-ı kadîm divit ve kalemler tertemiz kütüphanesinde duruyor" (age, s. 4).

Celâl Nuri eğitim-öğretim hayatının ilk yıllarına düzenli bir eğitim alamamış, kısa süreli olarak devam ettiği çeşitli mekteplerden de diploma alamamıştır. "İbtidâi tahsilini, pederinin esna-yı memuriyetlerinde taşra mekteplerinde ve Galatasaray Sultanisi'nde görmüş ise de bulunduğu mekteplerden şahadetnamesi yoktur. Meşrutiyetten üç-dört sene evvel Mekteb-i Hukuktan doktora imtihanına tabi olarak iyi bir şahadetname almıştır" (Kemal, 1913, s.10).

Celâl Nuri'nin Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gördüğü yıllarda Jön Türklerin çalışmaları dikkat çeker. Siyasi otorite sebebiyle Avrupa merkezli olarak varlığını sürdürmeye çalışan Jön Türkler; yayınlarını Anadolu'ya göndermeyi amaç edinmiş ve büyük bir itina ile bunu gerçekleştirmiştir. Celâl Nuri de okuduğu ve etkilendiği bu fikirlerin ışığında "*Tarık Celâl*" müstearıyla, yazılar kaleme almıştır (Turan, 1696). Mekteb-i Hukuk'tan iyi bir şahadetname ile mezun olan Celâl Nuri, kısa bir müddet avukatlık yapmıştır. Başarıyla ifa ettiği avukatlık mesleğini devam ettirmemiş, gazeteciliğe yönelmiştir.

Celâl Nuri iki kere evlenir. İlk eşi Seniha Hanım, Celâl Nuri'nin akrabasıdır.

Bu evlilik neticesinde; Perviz (1904) ve Nesrin (1909) adlarına iki kız çocuğu dünyaya gelir. Ankara'nın Fransız Büyükelçisi De Saint Hardouin ile evlenen Pervin, 37 yaşında vefat eder. Nesrin; Adnan Semerkant ile evlenmiş ve bu evlilikten Nilgün adında bir kızı olmuştur. Nilgün Hanım üç evlilik yapmıştır. İlk evliliğini Ali Naci'nin oğlu Ercüment Karacan'la, ikinci evliliğini Karadenizli Nemlizâdelerden Suat Nemli ile, üçüncü evliliğini de büyükelçilik ve milletvekilliği görevlerinde bulunan Seddar İlksel ile yapar. İkinci evliliğinden Feha ve Sedat adında iki çocuğu olur. Celâl Nuri'nin ikinci evliliği Avlonyalı Sadrazam Ferit Paşa'nın kızı Nimet Hanım iledir (Uyanık, 2003).

Hitâbeti kuvvetli olan Celâl Nuri, İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla halka meşrutiyeti anlatmak, onları aydınlatmak amacıyla günlerce gezerek halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. "II. AbdülHâmid devrinin sonlarında Tarık Celâl takma adıyla 'matbuât-ı mahalliye'ye epeyce yardım ettiyse de, Haydar Kemal, onların koleksiyonunu tedarik etmenin mümkün olmadığını yazar" (Duymaz, 1991, s.7).

Avukatlık, muharrirlik mesleklerinin yanı sıra Celâl Nuri'nin siyasetçi kimliği de vardır. 22 Kasım 1919'da son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Gelibolu milletvekili olarak girmiştir. İstanbul'un İngilizler tarafından işgaliyle 1920'de Malta'ya sürgüne gönderilir. Bu sürgün Celâl Nuri'nin ikinci sürgünüdür. İlk sürgününde ise Ali Kemal ile girdiği tartışma neticesinde İtalya'ya sürülür (1919). Malta sürgününden sonra yurda dönen Celâl Nuri, Gelibolu ve Tekirdağ milletvekili olarak dört dönem milletvekilliyi yapmıştır. Soyadı kanunun çıkmasıyla İleri soyadını alan Celâl Nuri 2 Kasım 1938'de İstanbul'da ölmüştür. Mezarı, Rumelihisarı'nda bulunan aile kabristanındadır (Duymaz, 1991). "İleri" soyadını alması onun şahsi ve millet adına hedeflerini de göstermesi bakımından önemlidir.

Aka Gündüz, Celâl Nuri'nin ölümü hakkında şunları söyler;

Şu dakikada Celâl Nuri'ye yaktığım ağıtı, ömrümde pek az dosta yaktım... O dostların en ön safındaydı. Celâl Nuri'nin ilmi neydi? Bilmedim; Edebiyat mı, neydi? Anlamadım; yolu neydi? Bakmadım; gözlüğü neydi? Takmadım. Ben onu insanlık ve ruh asaleti cepesinde bir manevi kahraman olarak tanıdım... Celâl Nuri, bir şeyde haksızdı: İnsanlığı bir ağır suç gibi saklayışı (Uyanık, 2003, s. 67).

Cenap Şahabeddin de, Celâl Nuri için "Türkiye birkaç bin Celâl Nuri ile beş on milyon taraftarlarından meydana gelmiş olsaydı, biz Rokfeller'den zengin, İngiltere'den medenî, dinamitten güçlü olurduk" (İleri, 2013, s. 15) ifadelerini

kullanır.

2. FİKİRLERİ

Celâl Nuri, yeniden yapılanma aşamasında olan bir toplumun merkezindedir ve bu yapılanma esnasında, kendi üzerine düşen bütün vazifeleri yerine getirme çabasıdadır. Yazara göre Osmanlı Devleti'nin çöküş sebepleri arasında fikrî, ahlakî ve hissî sebepleri de vardır. Nakilciliği kendine düstur edinen bir ortamda ilim ve fennin gelişmesi mümkün olmamıştır. Bu fikrî yapıya göre kul, bir gölge oyunu kuklası gibi, kendi tasarrufu dışında hareket ettirilmektedir. Kadercilik anlayışının uç noktalara taşınmış hâli olan bu anlayış zihinleri uyuşturmuş ve din, ahlâk, vicdan gibi birçok alanda gerilemeye sebep olmuştur (İleri, 2013). Çok yönlü bir şahsiyete sahip olan yazarı, birçok alanda görmek mümkündür. Celâl Nuri'nin çeşitli konular hakkındaki fikrî yapısı üç başlık altında incelemek mümkündür:

2.1. Celâl Nuri'de Materyalizm ve Din

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması aşamasındaki sancılı süreci yakından takip eden, hatta bu sancıları kendi bünyesinde hisseden Celâl Nuri; Türk milli bilincini koruyarak Avrupâi, modernize edilmiş bir toplum görmek arzusundadır. Hilmi Ziya, Celâl Nuri için; "İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in Batıcı fikir adamlarından, demokratik hürriyetçi" olarak bahseder. Ayrıca Celâl Nuri için şu ifadeleri kullanır;

Celal Nuri'nin işlek bir kalemi vardı. Kısa zamanda pek çok konuya değinen yayınlar yaptı fakat yayınların çoğunda sathi kaldı. O, zamanın hemen bütün toplumsal sorunlarına değinmiş ve mühim bir kısmında isabetli hükümler vermiş olduğu halde ifadesinin dağınıklığı, haşivli yazış tarzı ve göze çarpan bazı çelişmeleriyle bu tesirini çok azaltmakta idi. Tarih-i İstikbal'de hem materyalist hem İslâmcı olması göze batar bir çelişmedir ki bu yüzden Şehbenderzâde'nin hücumuna uğramıştır. Vakıa kendi İslâmcılığını 'siyasi' diyerek, 'dini' İslâmcılıktan ayırırken böyle bir çelişmeyi kaldırıyorsa da, batıcıların bir kısmı bunu bir nevi geri hareket gibi görüyorlar, ama asıl İslâmcılar çelişme üzerinde ısrar ediyorlardı (Ülken, 1979, s. 399) .

Celâl Nuri, *Tarih-i İstikbâl Mesail-i Fikriye* adlı eserinde; materyalizm,

monizm, spiritüalizm mesleklerine dair araştırmalar ve incelmeler yaptığını söyler. Yazarın Tanrı anlayışında da materyalizm konusunda ekol olarak kabul ettiği Büchner ve Baha Tevfik'in etkisi vardır. Tanrının varlığını açıkca inkar etmemekle beraber, çelişkili ve karmaşık ifadeleri onu inkara götürmektedir. Zîra Celâl Nuri, Darwin nazariyesini kabul etmiş ve onu övmüştür. Ona göre; Darwin teorisi tarihe, özellikle de İslâm tarihine uygulanabilir bir düşünce yapısıdır ve canlılarda meydana gelen değişimler ancak evrim ile açıklanabilmektedir.

Celâl Nuri'nin din hususundaki en büyük şikayetlerinden birisi de dinin çarpıtılmasıdır. Din adamlarının, ulemâların, insanların zihinlerini susturduklarını, insanlara düşünmeyi yasakladıklarını ve Türk milletinin hür düşünceden mahrum bırakıldığını, söyler. Türk ulemâlarının içinden, İbn-i Rüşd gibi özgür düşünceye sahip olan bir ulemanın çıkmaması, onun için büyük bir sorundur. İleri'ye göre; dönemde var olan "*İstibadat dini*" anlayışı dine büyük bir darbe vurmuştur. "*İstibdat dini bazı aşamalarda irticaa da neden olarak dinsizliğe dayanan bir takım tarikatların revaç bulmasına neden olmuştur. Bu tarikatlar -ki birer gizli cemiyet ve fransız cemiyetine benzer sırlarla dolu kulüplerdi- git gide cahillerin elinde kalmış, gülünç bir hale gelmiştir*" (İleri, 2013, s. 80).

Bir yandan materyalizm ve pozitivismi savunan Celâl Nuri bir diğer yandan da İslâm büyüklerinin anlamamasından şikayetçidir. İbn Rüşd, İbn Sinâ, Fârâbî gibi düşünürler, artık İslâm dünyasınca bilinmemeye başlamıştır. Ona göre İbn Rüşd, Aristo gibi insanlar birinci sınıf zekâyâ sahip kişilerdir ve Hz. Muhammed'den (SAV) sonra insan düşüncesini derinden etkileyen en önemli kişi; İbn Rüşd'dür. İnişli çıkışlı bir fikrî yapıya sahip olan Celâl Nuri'nin fikrî dünyası zaman zaman değişikliklere uğramıştır (Dumangöz, 2011). Dinin toplum hayatında yapıcı bir rolü olduğunu kabul eden Celâl Nuri, dinsiz bir toplumun olamayacağını söyler. Bu görüşüyle beraber Tanrı'nın bilinmeyeceği düşüncesine sahip olması ve materyalist görüşü savunması sebebiyle de sık sık eleştirilmiştir (Kurt, 2012).

Celâl Nuri'ye göre din, beşerin hasr-ı tazyiki için değil, refahiyeti için vardır. Din, beşer için yaratılmıştır, beşer din için değil. Yazar, *Tarihi-i İstikbâl* adlı eserinin birinci cildinde, konuyla ilgili olarak şunları söyler:

"Eskiden insanlar için din halk olundu itikadı umumi idi. Bilâhare dinin hâdim-i beşer olduğu nazariyesi galebe çaldı."

"Bugün terakkiye mani bir din varsa vâcibu'l- izâledir. Din zararlı olmamalı, bilakis, hayır ve menfaati mûcib olmalıdır."

"Din, bir kemmiyet-i târihiye ve rûhiyedir. Doğuşu ihtiyaç ve ıztıradır. Bu ihtiyaç esas itibariyle her yerde aynı şey olduğundan dinin hak ve hakikati birdir."

Celâl Nuri, İslâmiyeti, Hıristiyanlık gibi değiştirmeye çalışmakla itham edilince "Biz İslâmiyet'te reform istemiyoruz. Luther mukallidi değiliz. Bizim tavsiye ettiğimiz şey, esâsât-ı ahmedi'ye rücu' ile İslâm'ın mahiyet-i tekâmülkârânesini i'lâdır." cevabını verir. Celâl Nuri'nin din- İslâmiyet anlayışının ve yorumunun en bariz göstergesi ise şu sözlerdir;

İslâmiyet'te teceddüd demek sünnet ve sîret-i rasule rücû'dan başka bir şey değildir. Usûl-ı fikh denilen mahv-ı masnû-ı Kur'anın zebunu olmuşuz. Ahvâl değişmiş, biz hâlâ ahkâm-ı kadimede temerrüd ediyoruz. Halbuki inkılâbât-ı cedide bizi metn-i tenzilden yeni ahkâm istinbâtına davet etmektedir. Bizler ise gâfil gâfil, âtıl âtıl İslâmiyet'i değil, bundan bilmem kaç asır evvel gelen birtakım ulemânın ictihâdâtını müdafaa ediyoruz. Bu ulemânın hâtırâtını tebcîl ve kendilerini rahmetle yâd ederim. Bunlar ahkâmın tebdili ve nusûsa yeni meâni verilmesi lüzûmunu herkesten iyi derk etmişler. Bizler ise ictihâdın bu(mekanizm)ini anlayamamışız. İmâm-ı Âzam asrında her ne yapmış ise biz de onu zamanımızda yapalım (Demir,2006, s. 33-34).

Celâl Nuri'nin amacı İslâmiyet'i değiştirmek değil, materyalizmle birlikte yorumlamaktır. O, materyalizm ile İslâmiyet'in birbirine uyabildiğini düşünmüş ve savunmuştur.

İslâmiyet elbette ilerlemeye karşı değil aksine ilerlemeye bir sigortadır. Gayem Avrupa'da bile değerini yitirmiş yalın maddeciliği ülkemize sokmak değil; böyle olsaydı açıkça ben dinsizim derdim. Yahud bu cesareti bulamazsam iftiralara karşı susardım. Hayır. Benim maksadım tam aksine en büyük dindarlık taassubuna karşı savaştır. Ben, Müslüman topluluğunun politik, ekonomik, sosyal kurtuluş yolunu bulabilmek için onların vicdanlarındaki iman kaynağına sarılmak istiyorum (Çöpel, 2010, s. 54).

Celâl Nuri, *Tarih-i İstikbâl* adlı eserinde teknoloji ve terakki konusuna da değinmiştir. Yazara göre; Batı'nın ilerleyen teknolojisi, sömürü politikaları, Osmanlı Devleti'nin baskıcı yönetimi, içtihat özgürlüğünün bulunmaması gibi sebepler Osmanlı toplumunu çöküşe götürmüştür. İleri, *Tarih-i İstikbâl* adlı eserin *Latife-i Edebiyye* bölümünde bu çöküşü anlatır. Anlatıcının ölümü ile başlayan bölüm, onun

cennete gitmesi ve daha sonra tekrar dünyaya gönedirilmesi ile devam eder. Dünyaya geldiği vakit, gittiği vakitten farklıdır. Osmanlı Devleti'nin 152. yüzyılına gelmiştir. Bu dönem toplumsal yozlaşmanın arttığı bir dönemdir. Teknolojik gelişmeler dahî anlatıcı üzerinde olumsuz etkiler bırakır. Karşılaştığı manzara karşısında dehşete düşer ve Azrail'den canını tekrar almasını ister. 1913 yılında kaleme alınan eser, dönemi için oldukça farklıdır. Eserde dine ilişkin bazı kurallar deforme edilmiş, dini inanışlara ve kurallara karşı çıkışlar olmuştur. "Bu durumu 19. yüzyılda İslam'ın akılcı yorumunu yapan roformist hareketin etkilerinden sayılabilir" (Uyanık, 2011, s. 116).

Celâl Nuri için din ve akıl bir bütündür. Din daima yenilenmeyi ve ileri gitmeyi emretmektedir. Ancak "*istibdat dini*" anlayışı, Osmanlı topraklarında yetişen ulemâların ve halkın zihinlerini boş birer teneke haline getirmiştir. Avrupa üniversitesiyle çağ atlarken, medreselerin yirmi yılda yetiştirdiği öğrencileri boş bir zihin ile mezun etmesi Celâl Nuri'yi isyan ettirir. "Yüz bin kere yazıklar olsun, bizde genel eğitim de, nakilcilerin acizlik ve kusurlarına bırakıldı. Bizde hâlâ ilkokullar rağbet görmemektedir. İlk eğitim fena bir halde kalmıştır" (İleri, 2013, s. 82).

2.2. Celâl Nuri'de Kadın

Celâl Nuri'nin "*Fikirleri*" başlığı altında zikredilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de "*kadın ve kadının toplumdaki yeri*"dir. Yazar, kadın ve kadının gelişimi konusunda daima hassas davranmış ve bu konuyu hiçbir zaman göz ardı etmemiştir. 1917 yılında yazdığı "*Harpten Sonra Türkleri Yükseltelim*" adlı eserinde kadınların geleceğinden ümitli olmasına rağmen; I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru kadın meselesinin unutulmaya başladığını görünce bu durumdan şikayetçi olur. Hüseyin Rahmi'ye bir mektup yazarak bu konunun unutturulmamasını ve daima gündemde tutulmasını ister (Uyanık, 2014). Yazar, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye ve Mukadderât-ı Tarihiye eserinde de "*Kadın Meselesi*" başlıklı bir bölüme yer vermiş ve yine bu hususa dikkat çekmiştir. Celâl Nuri'ye göre en önemli şark meselesi kadın meselesidir. Yazar, Amerika veya Avusturalya'dan herhangi bir araştırmacının ülkemize gelip Türk kadınının durumunu bugünkü araştırması durumunda sonucun rezalet olacağını söyler. İleri, bu yabancı araştırmacı Avrupa ile Asya'nın birleşme noktasında böyle bir çağın yaşandığına inanamayacaktır, der (İleri, 2013). Türk insanını kadın meselesinde düşünmeye, konuşmaya ve çare bulmaya

davet eder. Kadın meselesinin yok sayılmasına, kadının adının toplumdan silinmesine şiddetle karşı çıkar.

Celâl Nuri kadının örtünmesi konusuna da değinir. Bu hususta kadının İslâm anlayışından uzak, Bizans anlayışına yakın bir şekilde örtündüğünü, kadınların çuvala sokulduğunu söyler. İleri, Rusya'da bulunan Müslüman kadınlar tesettür hususunda bilgi sahibi olmamalarına rağmen Türk kadınından daha ileridedir, der. Yazara göre en ileri Müslüman kadınlar Rusya'dadır. Rusya'daki Müslüman kadınlar Bizans çarşaflarını giymedikleri için ahlâkça çökmüş değillerdir. Onlar Müslüman kadınlara emsal teşkil etmektedir (İleri, 2013).

Kadın konusuna odaklı olarak müstakil bir eser kaleme alan Celâl Nuri, Cenap Şahabettin'e hitaben yazdığı ön sözünde; *Kadınlarımız* adlı bu eserin; kendisinin bu konudaki ilk eseri olduğunu; hatta belki ülkemizde dahi ilk eser olduğunu söyler. Yazar kadın ve toplum olgularını daima birlikte düşünmüş ve ikisinin tekâmülünün de birbirlerine muhtaç olduğunu söylemiştir. Kadın, erkek için yaratılmış bir eğlence aracı, bir mal, bir köle değildir. Kadın, kendi varlığı ile biricik ve değerlidir. Erkek cinsi ne kadar değerli ise kadın cinsi de o derecede değerlidir. Kadının gelişmediği, değer verilmediği, eğitilmediği bir toplumun gelişmesi de mümkün değildir. Celâl Nuri, *Kadınlarımız* adlı eserinde ülkenin ve Müslüman ülkelerin kurtulma yolunun kadından geçtiğini ifade eder. "Müslümanların ve Türklerin yalnız kurtulmaları değil, her türlü yükselişleri kadınlarının düzeyinin yükseltilmesine bağlıdır. Dünyada erkekleri ileri olup da kadınları geri bulunan hiçbir ulus yoktur. Güçlü bir uygarlık ancak iki yönlü olabilir."

"Kör olası baskıcılık ve bilgisizlik! İslâm açısından kadına bağışlanan hakları görmemiş, peygamberin gerçek beğenisini anlamamış ve kadını olağanüstü aşağı bir düzeye indirmekle aileyi, çocukları, toplumu ve bunlarla birlikte Müslüman halkları yok etmeye yürümüştür" (İleri, 1993, s. XV-XII). Yazara göre dinin gerilemesinin sebebi de İslâm hükümlerinden uzaklaşmış olmak, onları yanlış yorumlamaktır. Zîra İslâm, kadına değer vermiş ve yüceltmıştır.

Kadın meselesine Cenap Şehabeddin de "*Körebe*" isimli oyunuyla iştirak etmiştir.¹

Emine Aydın, Celâl Nuri'nin kadın anlayışı hakkında; Celâl Nuri'nin "*kraldan çok kralcı olduğu*" ifadesini kullanır. Ona göre, Celâl Nuri bir kadından daha

¹ bk.: Enver TÖRE (2005) "Cenap Şehabeddin'in Tiyatroları", İstanbul: Kitabevi Yayınları.

hararetli bir şekilde kadınların haklarını müdafaya kalkışmıştır. Aydın, Celâl Nuri'nin kadının toplumsal rolü ve geliştirilmesi hususunda pozitif ve uygulamalı ilimlerden yaralandığını söyler. Ona göre İleri, fikirlerini herkesce kabul edilebilir bir çehreye büründürmek için İslâm'ın bu konudaki hükümlerine değindiğini de ekler. En gelişmiş kanunlara sahip olduğu düşünülen Fransa dahî İslâm'ın kadınlara verdiği hürriyetleri vermemiştir (Aydın, 1986).

Celâl Nuri, Türk kadının kafesler arkasında sığ bir hayata mahkûm edildiklerini söyler. Ona göre Türk kadını, toplumsal ve sosyal hayattan tecrit edilmiş ve bu durum da Osmanlı Devleti'nin çöküş sebeplerinden birisi olmuştur. O, İslâm dininin hükümlerini yanlış yorumlayarak kadını boş bir hayata mahkûm eden zihniyeti daima eleştirmiş ve İslâm dininin kadına verdiği hürriyetlerin îadesini istemiştir.

Celâl Nuri'ye göre kadının özgürleşmesi eğitilmesi ile mümkündür. Türk kadını hak ettiği eğitimi alabilmeli ve gelecek neslin temeli böyle atılmalıdır. Kadının eğitilmediği bir toplumda gelişme mümkün değildir. Artık kadınlar erkekler için yaratılmış bir köle gibi görülmemelidir. Kadın, yegane varlığıyla toplumun temel taşlarından birisidir. Kadın öğrendiği vakit çocuk öğrenecek, çocuk öğrendiği vakit de toplum öğrenecektir. Türk toplumunun gelişmesi ve Amerika, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin refahiyet seviyesine çıkabilmesi için bu şarttır.

Celâl Nuri'nin hikâyelerinin temel taşları kadınlardır diyebiliriz. O, toplumda gördüğü ahlâkî, hissî, dinî yozlaşmalardan, aile kurumunun onursuzlaştırılmasından, kadının bir devlet başkanı olup ülke yönetebilecek dehâya sahipken boş bir zihin ve hayat algısı ile yaşamasından şikâyetçidir. Hikâyelerinde seçtiği kadın kahramanlar bazen ahlâkî emareleri erozyana uğramış "*baştan çıkartıcı, hafif kadın*" profilindedir. Örneğin; Sokakta İzdivaç adlı hikâyede *Nemika* ve *Şaheser*; Nevin Hanım ile Asrî Bey'de *Nevin Hanım*; Tombul Hanım'da *Aynes*; Memure Hanım'da *Stare Hanım* bu kadın tiplerine örneklerdir. Celâl Nuri'nin bir diğer kadın tipi ise "*eğitimli kadın*" tipidir. Bu tip kadınlarda eğitimin yanı sıra yüz güzelliği, huy güzelliği gibi başka pozitif özelliklerde bulunmaktadır. Tombul Hanım'da *Nuriye Hanım*; Memure Hanım'da *Behice*; Müşir Paşa'nın Damadı'nda da *Meveddet Hanım* Celâl Nuri'nin eğitimli kadın tipleridir. Yazarın "*eğitimsiz ve ev içinde yiten kadın*" tipi; Tombul Hanım'da *Nevâdâ Hanım*'dır. "*Aldatan kadın*" tipinde ise Vazife mi Hak mı?'da *Leman Hanım*; El-Aceletü Mineşşeytan'da *Fitnat Hanım*'dır. Bu iki kadın da "*hafif meşref kadın*" tipinde değildir. Onlar Halit Ziya ile tanıdığımız "*Bihter*" tipinin birer

versiyonlarıdır. Kocalarına sâdik birer eş olma arzusunda olan bu iki kadın da kendilerini kirli ilişkiler içinde bulurlar. Celâl Nuri'nin bir diğer kadın tipi; Hüseyin Rahmi'de sık sık gördüğümüz "*dırdırcı, çirkin huylu kocakarı*" tipidir. Vazife mi Hak mı?'da *Fetanet ve Kamer* hanımlar; El-Aceletü Mineşşeytan'da da *Hatice Hanım*'dır. Bu kadınlar, kızlarını kötü yönlendirmeleri ve onların kocalarını aldatmalarına sebep olmaları gibi ortak özellikler taşırlar.

Celâl Nuri'nin kadın hususunda dikkat çektiği bir diğer nokta kadının ahlâkı ve namus anlayışıdır. Hikâyelerindeki kadın tipleri ahlâk ve namus açısından da dikkat çekicidir. İleri'ye göre erkekler kadınların tabiatca naif olmalarından, doğal eksikliklerinden yararlanmaktadır. Erkeğin buyruğu altına giren kadın kendi benliğini yitirerek erkeğe bağlı bir köle haline geliyor. Halbuki yazara göre kadın zorbalıkla değil eğitimle büyütülmelidir. Zorbalık ve baskı ile dayatılan ahlâk ve namus anlayışları sadece korku ürünleridir. Bu namus ve temizlik Celâl Nuri'ye göre yapmacıktır. Kadın onlarca kilit arkasında, harem odalarında tutulduğu için namuslu olmaz. Kadın namusun onurlu bir kadına yakışan düstur olduğunun farkına varacak ve kendi onuru için temiz kalacaktır (İleri, 1993).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması aşamasında, Celâl Nuri'nin yanında yürüdüğü Mustafa Kemal de kadın konusunu ihmal etmemiş ve Türk kadınıni şu sözlerle anlatmıştır:

Kadınlarımızın, milletimiz için ne kadar yüksek ehemmiyetli olduğunu söylemeye lüzum yoktur. Bizim milletimizde kadın eskiden bu ehemmiyeti hakikaten en ulvi derecede ihraz eylemiştir. Büyük atalarımız ve onların anaları, tarihinin, vukuatın şahadetiyle sabittir ki, cidden yüksek faziletler göstermişlerdir. Bu faziletlerin en büyüğü ve en ehemmiyetlisi kıymetli evlat yetiştirmeleriydi.

Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır başlı kadını olmalıdır. Milletın kaynağı, sosyal hayatın esası olan kadın, ancak faziletli olursa görevini yerine getirebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır (Töre, 2009, s. 184).

Türk feminizmi konusuna öncü yazılar yazan Celâl Nuri, Afife Fikret müstearıyla yazdığı, "*Hanımefendi'nin Musahabesi*" başlıklı köşesinde Türk feminizmine ve Türk kadınıının tekamülüne ışık tutar.

Biz milletimizi dahilen yükselteceğiz. Aileyi daha resen esaslara bağlayacağız. Daha akıllı ve kuvvetli, istikbalde milletimizi kurtaracak çocukları yetiştireceğiz. Bizim askerliğimiz budur. Bununla beraber en gür sesimizle bağırırız. Biz kadınlığımızdan, hususiyetimizden aile içindeki hukukumuzdan tevfikimizden bir habesenin bile ziyanına razı değiliz.²

Celâl Nuri kendine has bir Türk feminizm anlayışı oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre feminizm kadının özgür olması ve eğitim alabilmesidir.

Celâl Nuri'yi fikirleriyle etkileyen Abdullah Cevdet de kadın ve feminizm konusuyla ilgilenir. Abdullah Cevdet'e göre kadın toplumsal hayata katılmalı, üretimin bir parçası olmalı, eğitim ile daima desteklenmeli ve yükseltilmelidir. Kadını toplumsal hayatın dışına itmenin bir hata olduğunu söyleyen Abdullah Cevdet, Türk toplumunun gerileme sebeplerinden birisi olarak bu durumu gösterir. O, Avrupa'nın kadınlı, Türk toplumunun kadınsız" olduğunu söyler.

Abdullah Cevdet, Celâl Nuri gibi feminizmi desteklemez.

...Feminizm kadının erkekle hukukta tesavisine meyyal ve matuftur. Hukukta müsavat ancak vazائفde müsavat bulunduğu vakit meşru ve payidar olabilir. Feminizm bir terakki-i madde-i müfridin veled-i gayri meşruudur. Terakki diyoruz temeddün demiyoruz. Hem de terakki-i maddi diyoruz. Terakki başka temeddün başkadır...³

Celâl Nuri, Türk kadının insanlık tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu söyler. Yazara göre kadının yardımı ve iş ortaklığı olmadan, hiçbir toplum ilerleme kaydedemez. Kadınsız bir toplumu dilsiz bir adama benzeten İleri, kadınları eğitimden, sosyal ve ticarî hayattan alıkoymanın aklî bir eylem olmadığını söyler. Kafes arkalarında saklanan kadınların, "ayıp" anlayışı ile karanlığa itilmesi, milletin gücünü sömürmektedir. Kadınların bu durumuna hiçbir çevrece tepki verilmemesi, bu durumun olağan bir şekil alması da yazarın "Binlerce teessüf!" diyerek tepki gösterdiği önemli bir husustur (İleri, 2013).

Yusuf Ziya 1929'da İkdam'da yayımladığı "Kadınlık san'atı" adlı yazısında Parisli kadınların şuhluğundan uzun uzun bahsettikten sonra yazısını şöyle bitirir: "...

² bk.: Afife Fikret "Hanımefendi'nin Musahabesi", Âti, 2 Kanunisâni 1334, s. 4.

³ bk.: Abdullah Cevdet "Kadınlarda Gaye-i Hayat" İctihad, no:58,1925, s.799.

Kadın olmak için, Havvanın kızı olmak kâfi değil.. Kadınlık san'atını bilmek te lâzım!"⁴

Celâl Nuri de kadınlarımıza kadınlık dersinin verilmesi gerektiğini söyler. Türk ananelerine bağlı kalarak Türk kadınına yeni bir çehre kazandırmak ister. O, Türk kadınının evdeki rolünü unutmadan; toplum içindeki rolünü de göğüslemesini ve böylece toplumun dirilmesini ister.

Sonuç olarak Celâl Nuri'nin Türk kadınına aile kurumu, toplumsal hayat, ticarî hayat gibi birçok alanda etkin bir şekilde görmek istediğini söyleyebiliriz. Yazar daima kadın cinsi erkek cinsinden aşağı bir mahlukat olmadığını tekrar eder. Kadın okumalı, eğitim almalı ve kendi varlığının farkında olmalıdır.

2.3. Celâl Nuri'de Batı ve Medeniyet Algısı

Celâl Nuri, birçok Batılı yazarı takip etmiş ve fikirlerinden oldukça etkilenmiştir. Darwin, Buchner, Gustave Le Bon bunlardan en önemlileridir. İnsan ırkının gelişimi ile ilgili fikirleriyle tanınan Darwin'den biyolojik zemininde, Buchner'den materyalizme ait fikirlerde, Gustave Le Bon'dan kitle şuuru, topluluk algısı konusunda etkilenmiştir (Bilen, 1985). Celâl Nuri'nin Batılılaşma isteği asla kültürel yozlaşma, özünü kaybetme arzusu taşımaz. Aksine o, yüksek bir sentez peşindedir. Hukuk Mektebi'nde öğrenciyken okuduğu; Spencer, Büchner, Darwin ve Ernest Renan'ı defalarca ve aşk ile okuduğunu söyler. J. J. Rousseau, Montesquieu, Voltaire, Emile Zola da etkilendiği yazarlar arasındadır.

II. Meşrutiyet döneminde etkili olan fikir hareketlerinden birisi olan "*Batıcılık*" *İctihad ve Tanin*'de sık sık gündeme getirilmiştir. Abdullah Cevdet, Kılıçzâde Hakkı, Baha Tevfik, Celâl Nuri, Rıza Tevfik ve Tevfik Fikret bu fikrî yapının önemli temsilcileridir.

1912 yılında Abdullah Cevdet'in sahibi olduğu *İctihad Mecmuası*'nda, Kılıçzâde Hakkı'nın "*Pek Uyanık Bir Uyku*" adlı makalesi yayımlanır. Bu makalede *İctihadcılar*'ın batıcı fikirleri maddeler halinde sıralanır.⁵

Abdullah Cevdet, Batıcı anlayışın en ateşli ve dikkat çekici savunucularından birisidir. Düşünce yapısı sebebiyle sürgüne gönderilen Cevdet, Avrupa'ya kaçar. Cenevre'de kendi matbaasını kurar. *İmprimerie Internationale*'de *İctihad Mecmuası* çıkarılmaya başlanır. Derginin ilk sayısında "Doğu ile Batı arasında çift yönlü bir

⁴ bk.: İkdâm, no: 11545, 17 Temmuz 1929, s. 3.

⁵ bk.: Kılıçzâde Hakkı "*Pek Uyanık Bir Uyku*" *İctihad*, no:55, s.1328.

düşünce alışverişi yaratmak amacı güttüğünü" açıklar. Bu düşünceden hareketle Abdullah Cevdet; Sâdi, Mevlana, Hayyam, Shakespeare, Schiller, Byron gibi isimlerden çeviriler yapar. Doğu -Batı sentezine ulaşmak isteyen Cevdet, sonunda kendisini Batı'nın kollarında bulur (Arıkan, 2009).

Abdullah Cevdet, Ludwig Büchner'in *Kraft und Stoff* eserinin bir bölümünü "*Fizyolociya-i Tefekkür*" (1890) olarak Türkçe'ye aktarır. Ayrıca *Dimağ(1890)*, *Fizyolociya, Hıfz-ı Sıhhat-i Dimağ ve Melekât-ı Akliyye (1894)* eserlerini yayımlar (Hanioglu, 1988). Abdullah Cevdet tarafından tercüme edilen bir diğer eser Hollandalı bilim adamı Reinhart Pieter Anne Dozy'nin "*İslâmcılık Tarihi Üzerine Denemeler*" adlı eseridir. Bu eserde Hz. Muhammed ile ilgili yazılanlara İslâm dünyası büyük tepki gösterir. Eser, "*Şeytani Ayetler*" olarak adlandırılır. Abdullah Cevdet, bu dönemde Mısır'dadır. Bu eseri Türkçe'ye tercüme eder ve "Tarih-i İslâmiyet" adıyla İstanbul'da bastırır. Eserinin giriş bölümünde Dozy'i savunur ve onun söylediklerinde haklı olduğunu söyler. Dinî çevrelerce büyük tepkiler alan bu eser, defalarca şeyhülislâma şikayet edilir. Eserin ibretlik bir şekilde imha edilmesi istenir. İbrahim Hakkı Paşa kabinesi, 17 Şubat 1910'da Abdullah Cevdet'in bu eserini yasaklar ve toplanan nüshaların Galata Köprüsü'nden denize dökülmesine karar verir.⁶

Tarık Zafer Tunaya, 1908-1922 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nin fikrî profilini oluşturan isimleri "Abdülhamit sistemine karşı savaşmış mücahitler" olarak adlandırır. Bu yapıyı oluşturan isimlere örnek olarak; Ziya Gökalp, M. Şemsettin (Günaltay), M. Fuad (Köprülü), Celâl Nuri (İleri), Dr. Abdullah Cevdet, Mehmet Âkif (Ersoy) gibi şahsiyetleri sayar (Tunaya,1999).

Celâl Nuri, 1911'de İctihad'ın çıkmaya başlamasından yedi ay sonra dergiye katılmış ve 1914'ün Ocak ayında "*Şime-i Husûmet*" başlıklı yazısının yayımlanmasına kadar, bu dergiye yazılarıyla katkıda bulunmuştur.

Celâl Nuri, pozitivist görüşleri benimsemesinde büyük etkisi olan Abdullah Cevdet için "Doktor Abdullah Cevdet Avrupaî bir tarzla çalışmayı öğretmekle en büyük vazife-i vataniyeyi ifa etmiştir" der. İctihad etrafında birleştiği ve yakınlaştığı arkadaşlarından birisi olan Abdullah Cevdet ile aralarında başlayan; "*Şime-i Muhabbet*" mi "*Şime-i Husumet*" mi" tartışması, onun İctihad'dan ayrılmasına sebep

⁶Murat Bardakçı, Hürriyet Gazetesi "Abdullah Cevdet'in Kitaplarını Mahkeme Kararıyla Köprü'den Denize Atmıştık." detaylı bilgi için bk.: <http://www.hurriyet.com.tr/abdullah-cevdet-in-kitaplarini-mahkeme-kararivla-kopru-den-denize-atmistik-343721>

olur. Batının örnek alınması gereken hususlarda Celâl Nuri ile bağdaşan Kılıçâde Hakkı da İctihad'dan ayrılmış ve Celâl Nuri ile birlikte Hürriyet-i Fikriye mecmuasını çıkarmıştır. Celâl Nuri ile Abdullah Cevdet arasında yaşanan tartışmanın menşei ise; Avrupa medeniyetinden alınması gereken hususların özellikleri, neyi nasıl almak gerektiği, Avrupa'ya düşman mı dost mı olunmalı, tüm bunların ölçüsü ne olmalı gibi sorulardır (Buzpınar, 2005). Tarık Zafer Tunaya, bu tartışmadan hareketle batıcı aydınları üçe ayırmıştır.

1- Telifçi: Celâl Nuri

2- Gülüyle dikeniyile, neyi varsa alalım diyen: Abdullah Cevdet.

3-Din vasıtasıyla medenileşmeyi savunan Kılıçzâde Hakkı (Tunaya, 1996).

Balkan Savaşı'ndan sonra İctihadcılar arasında meydana gelen bu ayrılığı Polat; "*Tam Garpçılar'la kısmî Garpçılar*" olarak ikiye ayırır. Abdullah Cevdet, Batının iyisiyle kötüsüyle benimsenmesi gerektiğine inanıyordu. Değişimin önündeki en büyük engel olarak gördüğü dinin etkisini azaltabilmek için biyolojik materyalist eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi için çabalıyordu. Abdullah Cevdet, 1922'den sonra yazdığı yazılarında; "Bugünün peygamberi Mustafa Kemal'dir. Bu medenî be asrî peygamber bir nüüvvet-i akliyye ile geliyor" der (Polat, 2000, s. 446).

Abdullah Cevdet, Celâl Nuri ile aralarının açılmasına sebep olan Şime-i Muhabbet⁷ adlı yazısında;

Avrupa bizim yaptığımız gibi güneşin batmasıyla mesaisini terk etmiyor, yatmıyor. Avrupa'da tabiatın güneşi batınca insanların güneşi doğuyor..... Elektrik.... Bizim ağzımızda gezen "buyrun" "beraber biraz vakit geçiririz... Efendim vakitte geçmiyor ki, günler o kadar uzun ki, akşam olmak bilmiyor ki" sözleridir. En büyük ve en daimi hasmımız bizim kendi kanımızdadır. Kendi kafamızdır. Bir ikinci medeniyet yoktur. Medeniyet Avrupa medeniyetidir. Bunu gülüyle, dikeniyile istisnasız kabul etmeye mecburuz..., der.

Şime-i Muhabbet Celâl Nuri'nin Şime-i Husûmet başlıklı yazısına cevaben yazılmıştır. Abdullah Cevdet bu yazısıyla zihniyet olarak Celâl Nuri'den ayrılır. Celâl Nuri; barışsever bir insan olmama rağmen tüm Avrupalılar'ı kuzeyden güneye, bir

⁷ bk.:Abdullah Cevdet "*Şime-i Muhabbet*", İctihad, no:89, 1329, s. 1983.

uçtan diğer bir uca kadar, elimle boğacak kadar bir husumet ile doluyorum, der. İleri'nin içinde büyüttüğü düşmanlığın çeşitli sebepleri vardır. Yazısında bu konulara da değinen İleri, Avrupa'ya muhabbet beslemenin tasavvur edilebilecek en kötü şey olduğunu söyler. Çünkü ona göre Avrupa Türk ve Müslüman halkların aleyhindedir. Bu yüzden onlara karşı husumet beslemeliyiz. Ona göre bu husumet sadece hissi ve fikrî alanlarda kalmamalıdır. Ekonomik kalkınma sağlanmalı ve Avrupa'nın refah seviyesi geçilmelidir.⁸

Abdullah Cevdet, İctihad'ın hür bir kürsü olduğunu ve herkesin düşüncesini özgürce burada dile getirebileceğini söyleyerek Şime-i Muhabbet yazısına başlar. O, Celâl Nuri'nin husumet fikrine karşılık muhabbet çağrısı yapar. Cevdet, Avrupa'ya sevgi doludur. Avrupa bizim hocamızdır, Avrupa'yı sevmek ilimi ve terakkiyi sevmektir, der. Biz gelişmek için, eğitimi, teknolojiyi, ekonomiyi geliştirmek için hamleler yaptık da Avrupa engel mi oldu? diyen Abdullah Cevdet'e göre Avrupa demek "üstünlük" demektir. Avrupa ile olan çatışmamızda biz cahil ve zayıf tarafken; Avrupa âlim ve güçlü taraftır. Eğer biz güçsüzler kendi rızamız ile onlara dost olmazsak; onlar zorla bunu yapacaklar,der.

Abdullah Cevdet'in bu yazısından sonra, konu ile alakalı olarak Süleyman Nazif de "*El- Cezîre Mektupları: Husûmet mi, Muhabbet mi?...*"⁹ başlıklı yazıyı kaleme alır. Abdullah Cevdet'e "Gücenme kardaş!" diye seslenen Nazif, Cevdet'in yazısını okurken bir misyonerin yazısını okuyorum zannettim, der.

Abdullah Cevdet, arkadaşının bu yazısını büyük bir hayal kırıklığı ile karşılar. Diğerleri gibi Süleyman Nazif'in de kendisini anlamamasından şikayetçi olur. Cevdet, kendisinin yanlış anlaşıldığını ve tüm Avrupa'yı kucaklayacak bir muhabbeti kastetmediğini söyler. Evlatlarımızın, kardeşlerimizin, çocuklarımızın katillerini sevelim demedim ancak hepsine birden düşman da olmayalım. Çünkü bizim asıl düşmanımız İtalya, Fransa gibi ülkeler değil; cahilliğimizdir, der.¹⁰

Celâl Nuri gelişmelere İslâm'ın değil, muhafazakarlığın engel olduğunu söyler. Ona göre Müslümanlıkta muhafazakarlık yoktur. İslâm onun için ilerici bir dindir. Bu sistemde durağanlık yoktur. Daima yenilik vardır. "Müslümanlık

⁸ bk.: Celâl Nuri "*Şime-i Husumet*", İctihad, 9 Kanûn-ı Sâni 1329, no:88, s.1949-1951.

⁹ bk.: Selim Sâkit [Süleyman Nazif], İctihad, no:96, 6 Mart 1330, s.2154-2157.

¹⁰ bk.: Abdullah Cevdet (Haz.: Mustafa Gündüz) (2008). *İctihad'ın İctihadı- Abdullah Cevdet'ten Seçme Yazılar*. Ankara: Lotus Yayınları. ayrıca bk.: Abdullah Cevdet, İctihad, no: 96,6 Mart 1330, s.2157.

muhafazakârlıkla mürâdif olamaz; çünkü öyle olsa idi edyan-ı semaviye-i salife ibkâ ve muhafaza edilirdi. İslâmiyet'e hacet kalmaz idi" (Buzpınar, 2005, s. 255).

İnci Enginün, Celâl Nuri'nin Hüseyin Cahit ve Abdullah Cevdet gibi Batı'yı tek kurtuluş yolu gören isimlere bağlanmış olmasına rağmen bir tarafının da İslâmcı olduğunu söyler. Celâl Nuri, batının sömürgesi haline gelmiş olan İslâm ülkelerinin birleşerek kalkınmasını, "*çalışma birliği*" kurmalarını ister (Enginün, 2014).

3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Eserlerini; II. Meşrutiyet, Mütareke, Milli Mücadele ve Cumhuriyet devirlerinde vermiş olan Celâl Nuri; fikir adamı, hukukçu, siyasetçi, gazeteci ve yazar kimliklerini bünyesinde toplamayı başarmış, çok yönlü bir aydındır. Profesyonel olmamakla beraber edebiyat sahasında da eserler vermiştir. Yazarın; roman, hikâye, tiyatro, masal türlerinde de eserleri mevcuttur. Bu eserler çoğunlukla aile, kadın-erkek ilişkileri, kadın ve toplum odaklıdır.

İmparatorluğun yıkılmasının ardından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için çaba harcayan Celâl Nuri, iki binden fazla makaleye sahip olması sebebiyle "*seksen beygir gücünde bir yazı makinesine*" benzetilmiştir (Uyanık, 2003, s. VIII). Böylesine yoğun bir yazma eylemi bizlere elbette ki Ahmed Midhad'ı hatırlatmaktadır. Bu iki yazı makinesinin de amacı kuşkusuz ki okuyana bir şeyler vermek, onları eğitmektir.

Edebi eserlerinde kuvvetli bir üsluba sahip olmayan Celâl Nuri'nin eserlerinde "*edebi eser özellikleri*" bulunmaz. Makalelerinde de etkili bir anlatım meydana getiremeyen Celâl Nuri bu durumu şöyle açıklar: "Garamîyat ve hamasîyat gibi hususata müteallik edebiyat pek traşidedir; yavaş vücuda gelir; ziyadesiyle fasih olması lâzımdır. Halbuki gazeteciler, şairler gibi teenni ile yazmak mecburiyetindedirler. Sürat ve hatta acele gazetecilikte şarttır" (Duymaz, 1991, s. 93). Tanpınar, Celâl Nuri ile ilgili bir anısını şöyle aktarır:

Celâl Nuri'nin ikide bir donanma reçeteleri veren ve iki sayfalık bir iyi niyetle birkaç senede İngiltere ve Amerika seviyesine yükselten o meşhur kitapları da vardı. O zamanlar bu kitapları hangi duygu ile okurdum, bilmem. Fakat 1922'de Celâl Nuri ile ilk karşılaştığım gün, birdenbire beni yakalayan o çılgin gülme ihtiyacı, zannederim ki kitapları ile bana verdiği can sıkıntısının tabîi tepkisi idi (Enginün, Kerman, 2013, s. 34).

Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'in dilini lüzumsuz olarak gören Celâl Nuri, bu düşüncesine dayanak olarak, dilimizin bu lügati benimsememiş olmasını gösterir. Hilmi Ziya Ülken de bu tür bir eleştiriyi Celâl Nuri'nin dili için yapar. Ülken, İleri'nin dilini "*geri ve garabetçi*" olarak nitelendirir ve İleri'nin bu tarzıyla dilin sadeleşmesine müsaade etmediğini söyler (Ülken, 1979).

Celâl Nuri, "*Türkçenin Fazlaları, Eksikleri*" adlı çalışmasında, dilin sadeleşmesi gerektiğini söyler. Önceki nesillerin, bu güzel dili ihmal ettiklerini, küstürdüklerini, söndürdüklerini, söyler (İleri, 1929). Recâzâde Mahmud Ekrem, Ta'lîm-i Edebiyat'ta, bu konu ile ilgili olarak şunları söyler:

Sâdelik dediğimiz meziyyet zihinde bi's-sühûle ve bilâ-eşkal hâsıl olan ve açık ve sehlü'l-idrak hakikatleri ifâde eden efkâra mahsûstur.

....

Bu makûle sâde fikirleri üslûb-ı rengîn ile şa'şa'a-dâr zînet etmek, muktedir müelliflere mahsûstur. Ma'amâfih her bir fikr-i sâdeyi hadd-i zâtında değersiz zannetmemelidir. Husûsiyle bazı sâde mülâhazalar vardır ki her ne kadar te'emmülsüz ve tabîî olarak îrâd olunursa da mâhiyyeten tabaka-i âliyede hâiz-i mevki'dirler (Ekrem, 2011,s. 32).

Milli edebiyatın henüz teşekkül etmediği dönemlerde dahî milli bilince dikkat çeken Celâl Nuri, Türkçe ile eser veren tüm şair ve yazarların "*milli*" olarak anılması gerektiğini savunur. Yazarların Anadolu'ya açılması gerektiğini söyleyen İleri, edebiyatın toplumun milli bilincini besleyen, önemli membalardan biri olduğunu tekrar eder. Eskinin külliyyen yok sayılmasına karşı çıkmış, eskiden güç alarak daha köklü bir edebiyat hazinesine ulaşmayı hedeflemiştir. Yazar, eski köklere bağlı kalmanın yanı sıra önemli Batı klasiklerinin de dilimize aktarılması gerektiğini ifade eder (Kurt, 2012).

Celâl Nuri, Fransızca eserler vermiş ve günlük yazılar kaleme almıştır. Türkçe ve Fransızca olarak kaleme alınmış iki binden fazla makalesi mevcuttur. Yazar; Le July Turc, Le Currier d'Orient, Âti-İleri, Vakıf, Anadolu'da Yenigün, Tanin, Hak, İkdâm, Yılmaz ve Yeni adam gazetelerinde; İctihat, Hürriyet-i Fikriye, Uhuvvet-i Fikriye, Türk Yurdu, Resimli Kitap, Edebiyat-ı Umumiye, Yarın, Ceride-i Adliye ve Hayat Mecmuası dergilerinde çeşitli yayımlar yapmıştır (Der, 2008).

31 Mart olayından sonra muharrirliğe adım atan Celâl Nuri, Ebu'z-Ziya Tevfik ile "*Courrier d'Orient*" adlı bir Fransızca gazete çıkarır. Celâl Nuri, bu gazetede istibdat hakkında menfi eleştiriler kaleme alır. Bir müddet sonra Ebu'z-Ziya

Tevfik gazeteden ayrılır ve Celâl Nuri yalnız kalır. "*Courrier d'Orient*" olan gazetenin ismini "*Le Jeunne Turc*" olarak değiştirir.

1912 yılında Celâl Nuri; Tanin, Hak gazeteleri ve İctihad mecmuasında makaleler kaleme alır. Bu makaleler arasından seçmeler yaparak kitap halinde bastırmaya başlar. "*Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukuk-ı Düvel*" bastırıldığı ilk kitabıdır.

1912'de Rusya ve İskandinavya seyahatlerindeki intibalarını kaleme aldığı "*Şimal Hatırları*" ve 1913'de Kuzey Kutbu seyahatindeki intibalarını kaleme aldığı "*Kutub Musahabeleri*", 1914'de Amerika seyahatindeki intibalarını kaleme aldığı "*Maverâ-yı Atlâsi*" önemli eserleri arasındadır.

1916 yılında İkdâm gazetesinin başmuharriri olan Celâl Nuri, 1 Ocak 1918'de Âti gazetesini çıkarmaya başlar. Sahibi ve başmuharriri olduğu Âti gazetesinde, dönemin siyasi otoritesini eleştirir ve gazetede "Mabuâta Kelepçe Vuruluyor" başlıklı, imzasız bir yazı yayımlanır. 10 Şubat 1919 tarihinde yayımlanan bu yazı sebebiyle; Âti süresiz olarak kapatılır. Celâl Nuri gazetenin adını "*İleri*" olarak değiştirir ve gazeteyi çıkarmaya devam eder.

9 Eylül 1922 yılında İstanbul'dan kaçan Rum ve Ermeniler, Lozan Anlaşması'ndan sonra İstanbul'a kanuna aykırı olarak dönüş yaparlar. Bu kanunsuzluğa karıştığı düşünülen memurlar, kamuoyunda büyük ses getirir. Bu durum karşısında hükümet, Tahkikat Heyeti kurar ve durumun netleştirilmesini ister. Tahkikat Heyeti'nin hazırladığı rapordan cesaret alan Celâl Nuri, bu durumu eleştirir ve "*Mebusların Masuniyeti*" adlı makaleyi yazar. Bununla beraber Celâl Nuri, mebuslar suçlu olmasalar dahi Meclis'ten dokunulmazlıklarının kaldırılmasını talep etmelerini, mahkeme karşısında hesap verip, temize çıkmalarını söyler. Bu yazılar sebebiyle; 30 Kasım 1924'te İleri gazetesi de kapatılır. Bu olaylı bir kapanış olmuştur. Raporda isimleri geçen mebuslardan olan Kılıç Ali ve Rauf Bey, Celâl Nuri'nin gazetesini basmış ve Kılıç Ali, Celâl Nuri'yi tabancasının kabzasıyla yaralamıştır. Bu olay İstanbul basınında ve çevrelerinde günlerce konuşulmuştur (İleri, 1995, s. 31-32).

Milli mücadele yıllarında İleri gazetesinde kurtuluş hareketini destekleyen yazılar kaleme alan Celâl Nuri, İleri gazetesinin 1924 yılında kapatılmasından sonra İkdâm'da yazdığı yazılar haricinde basın hayatından uzak durur. Okurlarına artık kitapları ile seslenmeyi tercih eden Celâl Nuri'nin, Yunanca, İngilizce ve Fransızca bildiği Millet Meclisi Albümü'nde kayıtlıdır (Kurt, 2012).

Abdülhak Hâmid'in "*Finten*" adlı eserini, I. Dünya Savaşı yıllarında sahneye uyarlayan Celâl Nuri Bey, büyük beğeni toplar.¹¹ Hâmid ve Şehzâde Abdülmecit Efendi bu oyunu birlikte seyrederek. Oyun geç saatlere kadar sürmüş olmasına rağmen ilgiyle ve beğenilerek izlenmiş ve Celâl Nuri'nin bu uyarlaması herkesçe takdir edilmiştir (Sevengil, 1968). *Finten*, Hâmid'in Shakespeare'den en çok etkilendiği eseridir. Shakespeare'in "*Macbeth*" adlı eserinden oldukça yoğun izler gördüğümüz *Finten*'de de Lady Macbeth'i anımsatmaktadır. Lord karısı olmak için çeşitli oyunlar oynayan *Finten*, Lady Macbeth gibi yaptığı işin içine hapsolmuş ve bu yüzden azap çekmiştir (Tanpınar, 2012).

Hikâyelerinde Servet-i Fünun etkisi görülmeyle beraber; Celâl Nuri bu zümreye dahil edilmemiştir. Celal Nuri'nin üç romanı üzerine yüksek lisans çalışması yapan Bedreddin Altınkuşlar, yazarın, romanlarında kullandığı dilin Servet-i Fünûn nazmına yakın olduğunu söyler (Altınkuşlar, 2008).

Celâl Nuri de romanlarında Arapça ve Farsça kelimelere, terkiplere sık sık yer vermiş ve ağır bir kullanmayı tercih etmiştir. Onun Servet-i Fünûn dönemi sanatçıları ile olan tek ortak noktası bu değildir. Celâl Nuri de tıpkı onlar gibi Avrupa'da bulunmuş, çeşitli ülkeleri gezmiş ve elbette ki bu seyahatlerden etkilenmiştir. Bunun yanı sıra Celâl Nuri'nin hikâye ve romanlarında seçtiği kahramanları da Servet-i Fünûn eserleri ile benzerlik göstermektedir. Kahramanlar çoğunlukla zengin tabakaya mensup insanlardır. Hikâye ve romanların mekânları da genel olarak Servet-i Fünûn ile benzerlik gösterir. Celâl nuri'nin kullandığı mekânlar; Boğaziçi, Beyoğlu, Göksü, Çamlıca gibi İstanbul'un seçkin mekânları ve Almanya, İngiltere, Fransa gibi Avrupa ülkeleridir.

Edebiyatımızda modern roman ve küçük hikâyenin öncüsü Halit Ziya olmuştur. Onunla birlikte roman ve hikâye türleri birbirinden ayrılmış ve müstakil eserler haline gelmiştir. Halit Ziya'nın eserleri tasvir, tenkit ve tahlil bakımından oldukça başarılı eserlerdir (Ercilasun, 1997). Celâl Nuri de hikâye ve romanlarında Halit Ziya'dan etkilenmiştir. *El- Acelet-ü Mineşşeytan* hikâyesinde baş kahramanlar Mecdi ve Hikmet beyler de seçkin insanlardır. Mecdi Bey; Almanya'da okumuş, miralay rütbesinde bir doktorken; Hikmet Bey de Erkan-ı Harbiye'de yüzbaşidir. Ayrıca bu hikâyenin dikkat çeken bir diğer noktası da "Eylül" ve "Aşk-ı Memnu"

¹¹ Bu oyun Burhanettin Tepsi yönetiminde, onun tiyatrosunda oynanır. Bk.: Enver TÖRE (2010) "*II. Meşrutiyet Tiyatrosu*", İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.

romanlarında gördüğümüz "*aile içi ilişkiler ve bireyler arasındaki ilişkilerin ihanetle sonuçlanması*" vakasına sahip olmasıdır. Celâl Nuri'nin bu konu da yazılmış bir diğer eseri ise *Ölmeyen* adlı romanıdır. Cim Hopkins'in karısı olan Marsel de; Suat ve Bihter gibi kocasını aldatmıştır. Bihter ile Marsel'in bir diğer ortak noktaları "*soya çekim*" fikrine örnek olmalarıdır. Bihter, babasının ölmesinden annesinin ihanetini sorumlu tutmuş ve annesinden nefret etmiştir. Ancak sonunda kendisini eleştirdiği ve nefret ettiği annesi gibi kocasını aldatan bir kadın olarak bulmuştur. Marsel'in annesi de müspet bir kadın değildir. Papazlar ile olan ahlakdışı ilişkisinden pişman olmaz ve hatta bu durumdan zevk alır.

Dört Türü Bebek'te Zerrin Hanım'ın ebeveynleri ve gelin olduğu aile zengin tabakaya mensuptur. Meslekleri hakkında bilgi verilmese dahi; Zerrin Hanım'a yurt dışından getirilen oyuncaklar, yapılan gösterişli düğün, okuyucu için birer emaredir. *İki Aile*'nin tecrübesiz damadı Mâcid Bey de zengin bir ailenin Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de okuyan oğullarıdır. *Müşir Paşa'nın Damadı* adlı eserde ise 9. Ordu müşiri Hüsmen Paşa'nın damadı Fikri Paşa'nın kendisini ispatlama çabaları karşımıza çıkar.

Birkaç hikâyesi dışında bütün kahramanlarını seçkin zümreden seçen Celâl Nuri, romanlarında da aynı yolu izlemiştir. *Ölmeyen* adlı romanda Cim Hopkins varlıklı bir gençtir. Cim Hopkins de tıpkı *Hak Değil Kanun* hikâyesinin kahramanı Hüseyin Selim Bey gibi borsa ile meşgul olarak, çalışmadan zengin olur. Hüseyin Selim Bey'in ortak noktasının bulunduğu bir diğer roman kahramanı ise Merhûme'nin kahramanı Câfer Paşa'dır. Câfer Paşa'nın Nil vadisinde pamuk tarlaları vardır ve buradan gelen gelir ile rahat bir hayat sürer. Hüseyin Selim Bey'in de Rumeli'de (Osmanlı Devleti'nin elinde kalan kısımlarında) kiraladığı çiftlikleri vardır. Bu çiftliklerden gelen gelirler sayesinde savaş döneminde batmaktan kurtulmuş ve kaldıramayacağı bir zenginliğin içine düşmüştür.

Celâl Nuri, eserlerinde müstear isimler de kullanmıştır. Bunlar; Helvacızâde, Afife Fikret, Haydar Kemal, Tarık Celâl, Mehmet Celâl, Fransızca eserlerde; Djelal Nouriy ve N.D. Helva (Dikici, 2011).

4. ESERLERİ

4.1. Romanları

4.1.1. *Perviz,O, Yine O, Hep O- Bir Şiir-i Nâ-manzum*¹²

Celâl Nuri'nin basılan ilk edebî eseridir. Yazar bu eseri kendisine ithâf etmiştir. Eserin giriş bölümünde bulunan açıklamada İleri; bu eserim herkes tarafından beğenilmeyecek ve sevilmecektir. Onu sevmeyenler okumasınlar, der. Süleyman Nazife hitâben yazılan bu girişte İleri, *Perviz* adını, Rezaizâde Mahmut Ekrem'in Pejmürdesi'nden aldığını söyler. O, bu hususta eleştiri kabul etmez. Ebeveynlerden kalan miras hakkından yararlanmak ile *üstâd-ı mekârim* dediği Ekrem'in mirasından yararlanmayı eşit kabul eder.

Eser materyalist ve mistik düşünce yapılarının tartışıldığı bir dönemde kaleme alınmıştır (1916). Eserde tanrı ile kul arasındaki bağ, benzerlikler ve farklılıklar ironik bir üslupla ele alınmıştır. Giriş bölümünde bulunan şu sözler aslında eseri özetler niteliktedir: "Perviz'i kendime ithâf ediyorum. Çünkü ben oyum. Sen de olabilirsin."

Eser, Jan Mayen adasının tasviri ile başlar. Burada hiç kimse yoktur. Bu ıssızlık içinde Perviz karşımıza çıkar. Perviz ile Pervaz'ın karşılaşması ile olaylar ironik bir hâl alır. Perviz kendisine çok benzeyen biriyle karşı karşıyadır. Pervaz nereye giderse gitsin Perviz'i bulacağını söyler ve ona bir teklifte bulunur. Sahip olduğu tahtı, saltanatı ve gücü Perviz'e bırakır. Perviz artık kâinatın sahibi olmuştur. Bu değişimden sonra Perviz birçok macera yaşar ve sonunda halk tarafından öldürülür. Ancak cesedini gömmek için bir yer bulunamaz.

Celâl Nuri'nin romanları üzerine bir inceleme yapan Mustafa Kurt, Celâl Nuri'nin *Perviz*'de görülen materyalist tavır ile İslâm'ı uzlaştırmaya çalıştığını söyler. Meşrutiyet döneminde var olan Vahdet-i Vücut ve pozitivist görüş çatışması *Perviz* romanının hareket noktasıdır. Filibeli Ahmet Hilmi Efendi ve İsmail Fennî Vahdet-i Vücut görüşünü savunurken; Celâl Nuri ve Baha Tevfik pozitivist görüşü desteklemiştir. *Perviz*'e konu olan "*giderek insanlaşan tanrı*" bu zihniyet çerçevesinde ortaya çıkmıştır (Kurt, 2012).

¹² *Perviz,O, Yine O, Hep O- Bir Şiir-i Nâ-manzum*, Zerafet Matbaası, İstanbul 1332/1914, 68 s.) ayrıca bk.: KURT Mustafa. (2012). *Celâl Nuri İleri'nin Romanları (Perviz, Ölmeyen, Merhûme, Âhir Zaman)*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

4.1.2. *Ölmeyen*¹³

Ölmeyen romanı 21 bölümden oluşur. Celâl Nuri bu eserin giriş bölümünde "Sergüzeşt-i âtıyî "Sergüzeşt" müellifine takdim ediyorum." der. Sâmi Paşa-zâde'ye bazı şikayetlerde bulunur. Çünkü çağdaşları onu anlamamaktadır. Celâl Nuri bu giriş yazısında eserini "beyne'l-milel psikoloji tecrübesi"

Ölmeyen'de mekân olarak Fransa kullanılmıştır. Fransız arkadaşı ve onun geçmişi ile ilgili olan olaylar Celâl Nuri tarafından kaleme alınmıştır. Celâl Nuri bu eserde sadece olayı nakleden kişi konumundadır. Eser edebî yaratma, hayal ürünü değildir. Eserin "Mukaddime" bölümünde bu hususun altı özellekle çizilmiştir. "Bu hâzin hikâye, mahsul-ı hayâl bir efsane değildir. Bir serencâmdır." Eser dönemin karakteristik bir özelliği olan uzun hikâye ile roman arasında kalmış bir türdedir. Hüseyin Rahmi bu eseri çok beğenir ve eserin başka dillere çevrilecek kadar kıymetli olduğunu söyler.

Esere konu olan Cim Hopkins, yazarın arkadaşıdır. Fransa'da Fonteneblu Sarayı'nı ziyaret ettikten sonra, iki arkadaş bir parkta dolaşmaktadır. Bu esnada bir kadın ile karşılaşır. Bu karşılaşma Cim'in canını sıkır. Yazar, bu kadının Cim'in eski sevgilisi olduğunu düşünür. Cim, o kadının eski bir sevgili olmadığını, Marsel'in kız kardeşi olduğunu söyler. Marsel'in kim olduğu sorusu ile Cim yaşadığı olayları anlatmaya başlar.

Marsel ile Cim din ve inançları farklı ailelere mensuptur. Bu farklılık ve çatışmalara rapmen iki sevgili evlenir. Marsel, ütöpik bir kadındır. Mükemmeldir. Evliliğin ilk on yılı sorunsuz ve mutlu bir şekilde geçer. On yıldan sonra ise her şey değişir. Marsel bir melek iken bir şeytana dönmeye başlamıştır. O muhteşem kadın şimdi bir ucube gibidir. Marsel, kocasını Tom Piç adında bir adamla aldatır. Bu adam Avusturyalı bir çingenedir.

Marsel'in babası dindar biridir. Sürekli Kitab-ı Mukaddes okur. Annesi ise papazlar tarafından iğfal edilir. Ancak o bu durumdan şikayetçi değildir. Marsel de tıpkı annesi gibi kocası Cim'i aldatacaktır. Bu durum Aşk-ı Memnu'da da vardır. Firdevs Hanım ve Bihter'in kocalarını aldatmaları soya çekimin birer örneğidir.

Eserin sonunda Marsel hastaneye yatırılır. Ancak o evde bıraktığı çocuklarını değil, Tom Piç'i istemektedir. Onunla birlikte geçirdiği vakitlerde Marsel'de görülen mazoşist eğilimler de hâlâ devam etmektedir. Cim için ise Marsel artık yoktur. O

¹³ Ölmeyen (Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, Konstantiniye, 1917, 114 s.)

artık ölmeyen değil ölemdir.

4.1.3. *Merhume*¹⁴

Merhume romanı Hüseyin Rahmi'ye ithâf edilmiştir. Eser 12 bölümden oluşmaktadır.

Eserde İstanbul'un yanı sıra Fransa, İngiltere gibi yabancı ülkeler de mekân olarak kullanılmıştır. Kişi kadrosu yerli ve yabancı kişilerden oluşmaktadır. Eserin baş kahramanlarından birisi olan Cafer Paşa, dönemi için prototip bir kişidir. Cafer Paşa zengin bir devlet adamıdır. Zevk ve sefa içinde yaşar. Celâl Nuri bu karakteri ironik bir dille eleştirir.

Hüseyin Rahmi "Merhume" adlı eserin dilini ağır bulur.

Dile yabancı kelimelerin, terkiplerin, seci'lerin ve izafetlerin üzerinden geçerken insan ne olduğunu, kimi okuduğunu şaşırıyor. Ve sizi (Muhayyelat) sahibi Aziz Efendi'nin torunu sanıyor. İnsafınıza inanıyorum. Benimle beraber siz de tasdik edersiniz ki, Şinasi, Kemal, Muallim Naci böyle yazmazlardı. Bu sizinki daha eski... (Gürpınar, 2001, s. 55).

Merhume elli sayfalık bir eserdir. Cafer Paşa Çerkesistan kökenli, yaşlı bir devlet adamıdır. Mısır'da önemli görevlerde bulunmuştur. Cafer Paşa'nın adının sonunda "Kattân" sıfatı bulunmaktadır. Kattân "*pamukçu*" demektir. Cafer Paşa'nın Nil Vadi'sinde pamuk tarlaları vardır. Bu sıfatı da buradan kazanmıştır.

Cafer Paşa bir amiraldir. Bilgili ve âlim biridir. Yaşı henüz seksen olmamıştır. Cafer Paşa Paris kültürüyle yetiştiği için çok eşli olmayı kendisine yakıştıramaz. Sık sık eş değiştirir. Birçok kadınla birlikte olur. Elli yıl önce kaybettiği karısını ise asla unutamaz.

Cafer Paşa dostlarına sürekli davetler verir, ziyafetler yapılıır. Çevresi bu durumdan çokca memnundur.

Cafer Paşa birgün berberi Stelyo Piçipiçi'ye gider. Piçipiçi elinde bulunan özel bir iksir ile Paşa'yı gençleştireceğini söyler. Beyaz olan bıyıkları ve saçları kararmaya başlayınca Paşa çeşitli hülyalara dalar. Hayalinde onlarca kız vardır. Berberden çıkınca Serbülend Kalfa'yı dairesine getirtir. Ancak buluşma esnasında Paşa'nın kalbinde şiddetli bir çarpıntı başlar. Paşa yüzü kızarmış ve üstü başı

¹⁴ Merhume (Âti, No. 72-90, 13-31 Mart 1334/1918,s.3. Daha sonra kitap olarak basımı yapılmıştır. Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul,1918, 53.)

dağılmış bir halde odadan çıkar. Birkaç gün içinde Monmartr'a gidecek olan Paşa, oradakilerin daha tecrübeli olacağını düşünür.

İkinci bölüm "*Pera Palas'ta*" bölümüdür. Yazar, bu ziyafeti anlatmayı unuttuğunu söyler ve özür diler. Bu ziyafette kırk davetli vardır. Bunlardan ikisi yabancı uyruklu olan İranlı ile Lehistanlı'dır. Diğer davetlilerde ikigruba ayrılmıştır. Avrupî tarzı benimseyen kesim ve toplumda etkili bir şekilde söz sahibi olamayan korkak kişiler. Ziyafette rakı kadehleri dolup boşaldıkça muhabbet de koyu bir hâl alır. Cafer Paşa olayın büyüdüğünü fark eder ve kalan içkileri depoya göndertir. Bu ziyafetin ertesi sabahı uyanan bütün misafirler geceyi unutamaz. Günlerce bu ziyafet anıları konuşulur. Ziyafetin etkisiyle korkak gruba dahil olan birçok kişi Avrupaî tarzda yaşamı sever ve benimser. Kimileri Fransızca öğrenir, kimileri Paris'e yerleşme kararı alır. Cafer Paşa da Paris'te Büyük Ordu Caddesi'de kiraladığı saraya dostlarını davet etmiştir.

Üçüncü bölüm "*Sirkengübîn Bey*" başlıklıdır. Sirkengübîn, Celâl Nuri'nin kendisidir. Bu başlık altında anlatıcı kendisini tanıtır ve Cafer Paşa'nın daveti için sabırsızlandığını, kendisinin de oraya gideceğini söyler. Sirkengübîn Bey, Hüseyin Rahmi Bey'i okumayı sever, gazeteci, mutsuz evlilik yapmış, baba mirası ile geçinen, içki ve kadın ortamlarını seven, hukuk tahsil etmiş biridir.

Dördüncü bölüm "*Monmartr'da*" başlıklıdır. Bu bölüm bir tiyatro eserinin anlatılmasıyla başlar. Marta adlı bir genç kızın oynadığı oyunu Cafer Paşa ve arkadaşları izlemektedir. Oyun sonunda Cafer Paşa sahneye sofrayı kurmasını emreder. Herkes yer, içer. Marta'nın güzelliği herkesi etkilemiştir. Birçok iltifata ve komplimana maruz kalan Marta ise sakinliğini korumaktadır. Yalnızca Sirkengübîn Bey onu izlemekte naif güzelliğini seyretmektedir. Marta'nın bitkin düşmesi ve Sirkengübîn Bey'in onu eve götürmesi ile bu bölüm biter.

Beşinci bölüm "*Dairesinde*" başlıklıdır. Sirkengübîn Bey Marta'nın evine ziyarete gider. Marta dinlenmiş ve kendine gelmiştir. Güzelliği ve sakinliği ile Sirkengübîn Bey'i daha çok etkiler. Böylesine güzel ve masum bir kızın neden herkesin oyuncağı olduğunu merak eder. Kızın bu durumu Sirkengübîn'i çok üzer. Ertesi gün için sözleşirler ve bölüm biter.

Altıncı bölüm "*Nezdimde*" başlığını taşımaktadır. Marta karlı bir günde Sirkengübîn Bey'in evine gelir. Yorgun ve bitkin bir halde olan Marta Sirkengübîn'in evini gezer. İkili arasında yakınlaşma olur. Marta bu ortamlara tutsak edildiğini, morfine de alıştırıldığını ve Piçelli adında bir adama tâbi olduğunu anlatır.

Sirkengübîn onu kurtarmak için çareler düşünür. Piçelli'ye bir çek vererek Marta'yı kurtarır.

Yedinci bölüm "*Marta'nın Evinde*" başlıklıdır. Piçelli'den kurtulan Marta, Sirkengübîn Bey ile yaşamaya başlar. Genç kız artık mutludur. Sirkengübîn Bey Marta'nın eski evinde kalan eşyalarını almak için oraya gider. Evin hizmetçisi olan Kler, Marta'nın daha önce de zengin adamlar ile gittiğini ancak sıkılıp geri döndüğünü söyler. Sirkengübîn Bey bunlara aldırış etmez. Eşyaları alır ve Marta'nın yanına döner. Marta burada yaşamak istemediğini söyler. Sirkengübîn Bey Marta'yı Çamlıca'ya götürmeğe karar verir.

Sekizinci bölüm "*Firar*" başlıklıdır. Çift Paris'ten ayrılır. Karlsbard'a giderler. Burada balayı yaparlar. Marta gün geçtikçe iyileşir ve güzelleşir. Sirkengübîn Bey, Marta'nın iyi bir eş ve anne olacağına inanmaktadır. Geçmiş Marta'yı üzdüğü için, geçmiş hakkında aşla konuşmazlar.

Dokuzuncu bölüm "*Çamlıca ve Tarabya*" başlıklıdır. Sirkengübîn Bey ve Marta İstanbul'a gelir ve Çamlıca'ya yerleşir. Ancak Marta burayı beğenmez. Bu yüzden Çamlıca'yı terk ederler. Tokadlıyan'daki Büyük Otel'e giderler. Burada da mutlu olamayan Marta insanlarla alay etmeye de başlar. Pera Palas'a taşınırlar. Ancak Marta'nın insanlarla alay etmesi, dedikodular ile insanların arasını açması devam eder. Sirkengübîn Bey Marta'nın İstanbul'da yaşayamayacağını anlar ve onu İngiltere'ye götürme kararı alır.

Onuncu bölüm "*Evimizde*" başlıklıdır. Genç çift İngiltere'de Manş sahilinde bir kasabaya yerleşir. Burada bir villa tutar ve içini döşerler. Marta ve Sirkengübîn Bey mutlu bir evlilik yaşamaya başlarlar. Marta hamile kalır. Çift çocukları için yaşamaya başlar. Hatta doğmamış çocuğa sigorta yaptırmayı bile düşünürler.

On birinci bölüm "*Beşâret ve Felâket*" başlıklıdır. Marta bir kız çocuğu dünyaya getirir. Bu bebek annesine çok benzemektedir. Ancak Marta doğumda zehirlenir ve ölür.

On ikinci bölüm "*Buhrân*" başlıklıdır. Marta defnedilir ve Sirkengübîn Bey perişan bir haldedir. Sürekli uyutulur. Ancak kâbuslar görür. Yokluk âleminin kendisini kışkandığını ve Marta'yı bu yüzden aldığını düşünmektedir.

4.1.4. *Ahir Zaman*¹⁵

Celâl Nuri bu eserini Afife Fikret müstearıyla neşretmiştir. *Ahir Zaman*, yazarın son romanıdır. Hüseyin Rahmi'nin *Merhume*'nin dili için yaptığı eleştirileri ciddiye alan Celâl Nuri bu eserinde sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Eser günlük konuşma dilinin özelliklerine sahip olmasına rağmen Fransızca kelimelerin çokluğu da dikkat çeker. Eser on altı bölümden oluşmaktadır. Afife Fikret müstearının kullanılmasını takiben, eserin bir kadın tarafından yazıldığı hissiyatı okuyucuya verilmektedir.

Eser I. Dünya Savaşı yıllarını konu almasının yanı sıra harp zenginleri, ahlâki çözümler, yolsuzluklar, yanlış Batılılaşma, kadın-erkek ilişkilerinin çirkin bir hâl alması gibi konuları da barındırır.

Yirmi bir yaşında olan Şehlevend Avrupaî bir kızdır. Bu genç kız Avrupa görmüştür. Annesiyle birlikte yaşayan Şehlevend, Paris'e hayrandır. Fransızca eserler okuyarak büyümüştür. Birgün annesi ile birlikte tiyatroya giden Şehlevend, vapurda yakışıklı bir genç ile karşılaşır. Annesi Şemsa Hanım, bu yakışıklı gece "Şekerim Bey", Şehlevend de "Güzelim Bey" adını verir. Ancak ikisi de birbirlerine hiçbir şey söylemez. Tiyatroya geldiklerinde anne-kızın aklında o genç vardır. Bu yakışıklı genç gerçekte Mehmed Paşa'nın yeğeni Ecmel Bey'dir. Anne ve babası vefat etmiştir. Fransa'da siyaset diploması alan Ecmel Bey Almanya'da doktora eğitimi görmektedir. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla askerlik muayenesi için İstanbul'a dönmek zorunda kalır.

Eserin ikinci bölümü Sena Hanım'ın tanıtılmasıyla başlar. Sena Hanım mutsuz bir evlilik yapmıştır. Abdülâzım Paşa'nın da torunudur. Karısı Canfeda Hanım, Abdülâzım Paşa'nın ölümünden sonra kaba bir adam olan kırkılık tüccar Zülfikâr ile evlendirir. Sena Hanım bu evlilikte mutlu değildir. O da vapurda birkaç kere Ecmel Bey ile karşılaşmıştır. Rüyasında bu gencin kendisini öptüğünü görür.

Üçüncü bölüm Beyrutlu Madam Anika Delâl adlı bir muhabbet tellalı, onun kızı Solanj ve hizmetçiler ile başlar. Bu kadının evinde Mikail Bey ve evli bir kadın olan Mahzûze Hanım buluşurlar. Mahzûze Hanım bu adamı sevmese de parası için onunla birlikte olur. Tellal Madam Anika Mahzûze'den yüz lira alır ve kendisini Ecmel Bey ile buluşturacağını söyler.

¹⁵ *Ahir Zaman* (Afife Fikret müstear ismiyle) (Âti- İleri, No. 300-423, 6 T.sânî 1334/1918- 12 Mart 1335/1919,s.3) (55 tefrika) daha sonra kitap olarak basılmıştır. Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, İstanbul 1335/ 1919, 163 s.)

Dördüncü bölümde yine bir kadın kahraman hikâyeye dahil olur. Prenses Mahruse şehvet düşükünü bir kadındır. Dördüncü kocası olan Basiret Bey'i Almanya'da yatalak bir vaziyette bırakarak İstanbul'a dönmüştür. Vapurda gördüğü Ecmel Bey'e aşık olan Prenses Mahruse, Madam Anika'dan onları buluşturmasını ister.

Ecmel Bey Büyük Postane'de işe girer ve Beyoğlu'na yerleşir. Ecmel'i daha önceden fark etmiş olan Şemsa Hanım ve kızı Şehlevend ise birbirlerinden Ecmel'in hayaliyle yaşamaktadırlar. Anne-kızın yanında yaşayan Unfuvan kalfa bu durumu fark eder. Unfuvan'ın yardımıyla Şehlenevd ve Ecmel karşılaşır. Şehlevend'in güzelliği Ecmeş'in dikkatini çeker. İki genç konuşur, tanışır ve ertesi gün buluşmak için sözleşirler. Bir sonraki buluşmada Ecmel, Şehlevend'e daha çok bağlanır.

Yedinci bölümde Zülfikâr Bey Büyükkada'da bir ziyafet vermektedir. Karısı Sena Hanım'ın kardeşi olarak tanıdığı Ecmel'de oradadır. Ancak, Ecmel Sena Hanım'ın kardeşi değil sevgilisidir. Zülfikâr Bey'in savaş ortamından yararlanarak zenginleştiğini öğrenen Ecmel ona destek olur. Bu destek karşısında da birçok hediye alır.

Sekizinci bölümde İstanbul'a Slovak Madmazel Adelina Postaloviç isminde bir kadın gelir. Bu kadın Sakala tiyatrosunda matinelere düzenler. Evli, bekar, genç, yaşlı bütün erkekler bu kadının peşine düşer. Birçok evlilik bu kadın yüzünden son bulur.

Dokuzuncu bölümde Madam Anika Delâl tekrar görünür. Bu kadın, Ecmel'i Mahzûza ile buluşturmak için uğraşmaktadır. Ecmel o geceyi Ziba Hanım ile geçirir. Ziba Hanım Şehlevend'e çok benzemektedir. Şemsa Hanım kızı Şehlevend ile Ecmel'in ilişkilerini ve evlenmek üzere olduklarını öğrenir. Ecmel bu sırada Ziba Hanım'ın aslında Şehlevend'in annesi Şemsa Hanım olduğunu anlar. Şemsa Hanım öfkeyle Ecmel'i yaralar. Ecmel yatalara düşer. Sena Hanım bu olayları duyar ve Ecmel'in yanına gelip ona lanetler eder. Aynı zamanda Sena Hanım Ecmel'den hamiledir.

Ecmel, yataktan çıkamadığı için Mahzûza ile olan randevusunu da iptal eder. Mahzûza Ecmel'in neden gelmediğini araştırır ve olanları öğrenir. Sena Hanım'ın evine gider ve onunla kavga eder. Yine de öfkesi dinmez. Bâb-ı Âlî Caddesi'nde bulunan Âfî Matbaası'na giderek Hüseyin Rahmi'yi arar. Onun eserlerine lâayık bir olay yaşadığını haykırır. Orada bulunan bir doktor bu kadını sakinleştirmeye çalışır.

Eserin son bölümünde Ecmel Bey eski sevgilisi Örika'yı, mutlu günlerini

düşünür. Eser "Afife Fikret Hanım'ın tevkîfi maalesef bu romanı yarıda bırakmıştır." notu ile sona erer.

4.1.5. Tâcîre-i Fâcîre¹⁶

Bu roman Celâl Nuri'nin Roma'da sürgün olduğu bir dönemde kaleme alınmıştır. Eser ahlâk dışı olduğu ve fuhuşa teşvik ettiği gerekçesiyle yasaklanmıştır. Eserde Sonya adlı bir Rus kadının hikâyesi anlatılır. 19 yaşındayken üvey babasının saldırısına uğrayan Sonya bu saldırıdan kurtulur. Sevgilisi Eyvan ile birlikte Kiev'den ayrılarak Odesa'ya kaçar. Sevgilisi bir müddet sonra Sonya'yı terk eder. Sonya bir otel odasında intihar etmek üzereyken otelin hizmetçisi Mari tarafından kurtarılır. Mari bir süre Sonya'yı korur ve bakımını üstlenir. Ancak bir süre sonra Sonya'nın güzelliğini kullanması gerektiğine inanır ve onu kırk yaşında bir Yahudi ile buluşturur. Eser yasaklandığı için hikâye ortada kesilmiştir (Duymaz, 1991).

4.1.6. Efendi¹⁷

Eserin basımı yoktur. Daktiloya çekilmiş bir nüshası Rasih Nuri İleri'nin özel arşivinde bulunmaktadır (Uyanık, 2003).

4.1.7. Cauchemar- Kâbus¹⁸

Bu eser Fransızca kaleme alınmıştır. Yazar, "Türk edebiyatına kıran girdiğinden bu romanı Fransızca yazmaklığım tabiidir." der. Celâl Nuri bu eseri Türkçe yazarsa afaroz edileceğini düşünür ve eserini bu yüzden Fransızca olarak neşreder. Eserin konusu 150-200 sene önceki İstanbul'da geçmektedir. Romanın kahramanı Reisül kütta Cevdet Efendi'dir (Uyanık, 2003).

4.2. Hikâyeleri

Celâl Nuri'nin hikâyeleri tezimizin konusu olduğu için bu bölümde açıklamaları yapılmamıştır. Tezimizin birinci bölümü hikâye metinlerine ayrılmıştır.

4.2.1. Maa-t-teessüf!¹⁹

4.2.2. Dört Türlü Bebek²⁰

¹⁶ Tâcîre-i Fâcîre (İleri, No. 679-742, 29 T.sani 1335/1919- 31 K.sani 1336/1920, her tefrikada sayfa 4'te)

¹⁷ Efendi (Effendi, Constantinople-Angorra, 1925-1926) (Basımı yapılmamıştır. Daktiloya çekilmiş hali Rasih Nuri İleri'nin özel arşivinde yer almaktadır.)

¹⁸ Cauchemar- Kâbus (Fransızca yazılmıştır.)(Des Temps Hâmidiens, Pera Edition du "Jeune-Turc", 1911, 253s.)

¹⁹ Ma-t-teessüf! (İctiad, No.84, 12 K.evvel 1329/ 25.12.1913, s. 1854-1857)

4.2.3. Mıstık ile Hasso²¹

4.2.4. Hamza ile Murteza²²

4.2.5. Nevin Hanım'la Asri Bey²³

4.2.6. Âti'yi Okurken²⁴

4.2.7. Kühlü'n-Nisa Transval Hanımın Feciâ-ı İzdivâci²⁵

4.2.8. Reklam Kuvvetiyle²⁶

4.2.9. Baş Efendi'nin Mukayese-yi Telaşı²⁷

4.2.10. Beşir ile Şehim- Poem Dramatik²⁸

4.2.11. İki Aile²⁹

4.2.12. El-Aceletü Mine'ş-Şeytan³⁰

4.2.13. Müşir Paşa'nın Damadı³¹

4.2.14. Tombul Hanım³²

4.2.15. Vazife mi? Hak mı?³³

4.2.16. Memure Hanım³⁴

---

²⁰ Dört Türlü Bebek (Hürriyet-i Fikriye, No.10, 10 Nisan 1330/ 23.04.1914, s. 6-8)

²¹ Mıstık ile Hasso (Âti, No.105, 15 Nisan 1334/1918, s.3)

²² Hamza ile Murteza (Âti, No.107, 17 Nisan 1334/1918, s.3)

²³ Nevin Hanım'la Asri Bey (Âti, No.112, 22 Nisan 1334/1918, s.3)

²⁴ Âti'yi Okurken (Âti, No. 115, 25Nisan 1334/1918,s.3)

²⁵ Kühlü'n-Nisa Transval Hanımın Feciâ-ı İzdivâci(Âti, No.117,1334/1918,s.3)

²⁶ Reklam Kuvvetiyle (Âti, No.120, 30 Nisan 1334/1918,s.3)

²⁷ Baş Efendi'nin Mukayese-yi Telaşı (Âti, No. 124, 4 Mayıs 1334/1918,s.3)

²⁸ Beşir ile Şehim- Poem Dramatik (Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası, C.3, No. 87, 28 Eylül 1918, s.1021-1025)

²⁹ İki Aile (İleri, No. 1343-1354, 27 T.evvel- 7 T.sânî 1337/1921, 27 T.evvel-s.2, 4 T.sânî-s.1, diğer tefrikalarda sayfa 4'te)

³⁰ El-Aceletü Mine'ş-Şeytan (İleri, No. 1355-1360, 8-13 T.sânî 1337/1921, S.4)

³¹ Müşir Paşa'nın Damadı (İleri, No. 1361-1366, 14,16-20 T. sâni 1337/1921, 16 T. sâni-s.2, diğer tefrikalar s.4)

³² Tombul Hanım (İleri, No.1367-1372, 21-26 T. sâni 1337/1921, 22 T. sâni-s.2, diğer tefrikalar s.-4)

³³ Vazife mi? Hak mı? (İleri, No.1373-1378, 27,29 T. sâni - 3 K.evvel 1337/1921, 1 K.evvel-s.2, diğer tefrikalar s.4)

³⁴ Memure Hanım (İleri, No. 1381-1387, 6-13 K.evvel 1337/1921, 11 K.evvel-s.3, diğer tefrikalar s.4)

4.2.17. On Dokuzun Elli Dokuza Nispeti Latiftir³⁵

4.2.18. Hak Değil, Kanun³⁶

4.2.19. Sokakda İzdivaç³⁷

4.2.20. Gönül Kimi Severse Acaba Güzel O mudur?³⁸

4.2.21. Eşekistan (Afife Fikret müstear ismiyle)³⁹

4.2.22. Hacı Yut Yut Efendi (Afife Fikret müstear ismiyle)⁴⁰

Necmi Uyanık, Celâl Nuri'nin Kurbağa ve Öküz adlı yazısının bir hikâye olduğunu söyler. Ancak adı geçen bu eser bir hikâye değildir. Siyasî meseleler hakkında yazılmış bir makaledir. Yazının giriş bölümünde Celâl Nuri "... tefrikamızda Kurbağa ile Öküz hikâyesini tekrar okudum. Masalı biliyorsunuz: kurbağa, öküzün azamet ve haşmeti karşısında içini çekmiş. Onun kadar heybetli olmak için bataklığa dalmış, içmiş suyu, içmiş suyu, sonunda çatlamış!" cümleleriyle herkesce bilinen bir masala atıf yapar. Ancak yazının devamı Fransa, İtalya gibi ülkeleri konu alan bir makaledir.⁴¹

4.3. Masalları

Celâl Nuri'nin gazetelerde tefrika edilmiş olarak, dağınık hâlde bulunan beş masalı vardır. Bu eserler kitaplaştırılmamıştır. Eserlerin isimleri şöyledir:

³⁵ On Dokuzun Elli Dokuza Nispeti Latiftir (İleri, No.1419-1424, 14-19 K.sânî 1338/1922, 14-s.4, 15,19-s.2, 16,18-s.3)

³⁶ Hak Değil, Kanun (İleri, No. 1477-1481, 13-17 Mart 1338/1922,s.-3)

³⁷ Sokakda İzdivaç (İleri, No.1482-1488, 18-22,24 Mart 1338/1922, s.3)

³⁸ Gönül Kimi Severse Acaba Güzel O mudur? (İleri, No. 1489-1492, 25-28 Mart 1338/1922,s.3)

³⁹ Eşekistan (Afife Fikret müstear ismiyle) (İkdâm, No. 11541-11552, 13-21, 23-24 Temmuz 1929,s.3) (11 bölüm)

⁴⁰ Hacı Yut Yut Efendi (Afife Fikret müstear ismiyle) (İkdâm, No. 11552-11558, 24 Temmuz-30 Temmuz 1929,s.3) (7 bölüm)

⁴¹ Kurbağa ve Öküz (İkdâm, No.11205, 4 Temmuz 1928,s.2).

4.3.1. *Molla Gürâni'den Kopenhag'a*⁴²

4.3.2. *Tatlı Su Tebasından*⁴³

4.3.3. *Görücü*⁴⁴

4.3.4. *Aksaray Beyi*⁴⁵

4.3.5. *Yelda*⁴⁶

4.4. Tiyatroları

4.4.1. İrşâd-ı Şebâb

Bu eser Afife Kemal müstearıyla kaleme alınmıştır. Müjgân Cunbur, "*Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri*" adlı eserinde, İrşâd-ı Şebâb adlı manzum bir eserden bahseder ve bu eseri; Celâl Nuri'nin "*Afife Kemal*" müstearıyla kaleme aldığını söyler (Cunbur, 2011). Mustafa Kurt; bu eserin bir tiyatro eseri olduğunu söyler. Eserde; Batılılaşmayı ve Avrupalılaşmayı yanlış anlayan kızlar eleştirilir (Kurt, 2012). Türk kadınının annelik vazifeinin tüm şartlarını yerine getirerek, sosyal hayatta da yerini alması gerektiği fikri savunulur. Türk genç kızları Avrupalı kadın imajına bürünebilmek için evlilik kurumuna karşı çıkmaktadır. Yazar bu durumu eleştirir (Töre, 2010).

4.4.2. *Kandiye Burcunda*

Enver Töre, *II. Meşrutiyet Tiyatrosu* adlı çalışmasında Celâl Nuri'nin *Kandiye Burcunda* isimli bir tiyatro eserinin olduğunu yazar. Bu eser hükümet tarafından bir süre yasaklanmış, daha sonra oynanmasına izin verilmiştir (Töre, 2010).

---

⁴² Molla Gürâni'den Kopenhag'a (İctihad, No.69, 6 Temmuz 1329/ 19.06.1913, s. 1505-1507)

⁴³ Tatlı Su Tebasından (İctihad, No. 80, 12 Eylül 1329/25.09.1913,s.1761-1764)

⁴⁴ Görücü (İctihad, No.54, 14 Şubat 1328/ 27.02.1913, s. 1212-1214)

⁴⁵ Aksaray Beyi (İctihad, No.68, 30 Mayıs 1329/ 12.06.1913, s.1482-1485)

⁴⁶ Yelda (19.04.1920- 15.06.1920, Basımı yapılmamıştır. Malta'da yazılmış 50 defterden oluşmaktadır.)

4.5. Kitapları

4.5.1. 1327 Senesinde Selanik'de Münakid İttihad ve Terakki Kongresine Celâl Nuri Bey Tarafından Takdim Kılınan Muhtıradır(1327)

1911'de İttihat ve Terakki'nin dördüncü kongresi Selanik'te toplanmıştır. Bu toplantı gizli olarak tertib edilmiştir. Bu kongreye Celâl Nuri uzun bir muhtıra sunmuştur. Bu muhtıradaki içerik olarak; devletin kötü gidişâtı, Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın topraklarımız üzerindeki kötü düşünceleri, Avrupalılaşmamız, Jön Türk Hükümeti'nin yapması gerekenler gibi çeşitli konular yer almaktadır.

4.5.2. Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukuk-i Düvel (1330)

Celâl Nuri bu eserini daha önceki makale ve yazılarını bir araya getirerek oluşturmuştur. Hukukla ilgili olan bu yazılar, gazete ve mecmualarda yayınlanmıştır. *Kendi Nokta-i Nazarımdan Hukuk-i Düvel* adlı eserde bir araya getirilen yazılar *Tanin* gazetesinden toplanmıştır.

4.5.3. Şimal Hâtıraları(1330)

Celâl Nuri 1912 yılında Rusya, Finlandiya, İsveç, Norveç ve Danimarka'ya seyahat etmiştir. Bu gezinti esnasında tuttuğu notlarını da Şimak Hâtıraları olarak basmıştır. Bu eser İbrahim Demirci tarafından hazırlanarak 2016 yılında günümüz alfabesi ile yeniden basılmıştır.⁴⁷

4.5.4. Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye(1330)

Yazar bu eserinde Osmanlı Devleti'nin gerileme sebepleri, çökmeye engel olamayışı gibi konular üzerinde durur.

4.5.5. Mukadderât-ı Tarihiye(1330)

Bu eser Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye'nin "Zeyli" olarak yazılmıştır. İçerik olarak Tarih-i Tedenniyat-ı Osmaniye ile aynıdır.

4.5.6. Kutup Musahabeleri (1331)

Yazarın ikinci gezi kitabıdır. 1913'de Almanya'dan Kuzey Kutbu'na yapılan deniz yolculuğu esnasında tutulan notlardan oluşmaktadır. Bu eser İbrahim Demirci tarafından hazırlanarak 2016 yılında günümüz alfabesi ile yeniden basılmıştır.⁴⁸

⁴⁷ bk.: İbrahim Demirci. (2016). *Şimal Hâtıraları- Celâl Nuri*. Ankara: Atlas Yayınları.

⁴⁸ bk.: İbrahim Demirci. (2016). *Kutup Musahabeleri- Celâl Nuri*. Ankara: Atlas Yayınları.

4.5.7. Havâic-i Kanuniyemiz (1331)

Celâl Nuri'nin hukuk alanında yazdığı yazılarını topladığı ikinci eseridir. Bu eserde yer alan yazılar İctihad mecmuasından toplanmıştır.

4.5.8. İttihad-ı İslâm (1331)

Celâl Nuri bu konuya diyer eserlerinde de yer vermekle beraber, konuyla ilgili olarak *İttihad-i İslâm* adında müstakil bir eser de kaleme almıştır.

4.5.9. Kadınlarımız (1331)

Kadın konusu Celâl Nuri'nin temel taşlarında birisidir. Yazar her fırsatta bu konu ile ilgilenmiş ve asla gündeminden düşürmemiştir. Kadınlarımız adlı eser, kadınlara dair bütün görüşlerin, sorunların ve önerilerin anlatıldığı müstakil bir eserdir. Eser, 1993 yılında Özer Ozankaya tarafından hazırlanmış ve günümüz harfleri ile yeniden basılmıştır.⁴⁹

4.5.10. Hanımefendinin Musâhabeleri

Celâl Nuri'nin Afife Fikret müstearıyla kaleme aldığı köşe yazılarının genel başlığı Hanımefendinin Musahabeleri'dir. Bu köşe yazıları Âtî'de neşredilmiştir. İçerik olarak kadınların sorunları, içinde buldukları hayat şartları, iş hayatına ve sosyal hayata atılma çabaları konu edilmiştir.

4.5.11. Tarih-i İstikbâl (1331)

Bu eser üç bölümden oluşmaktadır.

4.5.11.1. Mesâil-i Fikriye: Bu bölümde felsefe, din, fen ve güzel sanatlar konu edilmiştir.

4.5.11.2. Mesâil-i Siyasiye: Bu bölümde İttihat ve Terakki'nin içinde bulunduğu durum, geçmişi ve geleceği konu edilmiştir.

4.5.11.3. Mesâil-i İctimaiye: Bu bölümde de ahlâk, yahudilik ve anarşizm, kadın, siyaset gibi çeşitli konular üzerinde durulmuştur.

4.5.12. Müslümanlara Türklere Hakaret Düşmanlara Riâyet ve Muhabbet (1332)

Celâl Nuri bu eserini Balkan Savaşı'ndan sonra kaybettiğimiz Selânik, Manastır ve Trablusgarp için yazmıştır. Kaybedilen bu topraklar ülkeyi derinden etkilemiştir.

⁴⁹ bk.: Özer Ozankaya. (1993). *Kadınlarımız*. Eskişehir: Kültür Bakanlığı Yayınları.

4.5.13. İlel-i Ahlakıyemiz (1332)

Celâl Nuri'nin hikâyelerinde de sık sık vurgu yaptığı ahlâk konusu bu eserde müstakil bir şekle bürünmüştür. Yazara göre Osmanlı Devleti'nin gücünün zayıflamasıyla birlikte ahlâki yozlaşmalar da başlamış olur.

4.5.14. Hâtemü'l-Enbiya (1332)

Yazar bu eserinde Hz. Muhammed ve İslâmiyet konularını inceler. Din tarihine farklı bir bakış açısı getirir. Klasik siyer geleneğinin dışına çıkar. Yazar, tarihçilerin Hz. Muhammed'i lâyıkiyle anlatamadığını söyler.

4.5.15. Coğrafya-yı Tarihî, Mülk-i Rum (1917)

Celâl Nuri'nin coğrafya konusunu ele aldığı eseridir. Yazara göre coğrafya ve tarih bir bütündür. Türk tarihine ve gelişimine önem veren İleri, bu sebeple coğrafya konusuna da dikkat çekmiştir.

4.5.16. Türkçemiz(1917)

Yazarın İkdam ve Edebiyât-ı Umûmiye mecmuasında çıkan dil ve edebiyat yazıları bir araya getirilerek bu kitap oluşturulmuştur.

4.5.17. Harbden Sonra Türkleri Yükseltelim (1917)

I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisine dikkat çeken yazar, bu konu ile ilgili olarak çözüm yolları bulmaya çalışır.

4.5.18. Rum ve Bizans(1917)

Osmanlı tarihi ile Rum milletinin kesişen yolları ve ortak tarihi konu edilmiştir.

4.5.19. İştirak Etmediğimiz Harekât (1917)

Avrupa ve dünya tarihinde önemli etkileri olan Rönesans, Reform ve coğrafi keşiflere Osmanlı Devleti'nin ayak uyduramaması konu edilmiştir.

4.5.20. Kara Tehlike (1915)

Celâl Nuri Edebiyât-ı Umûmiye mecmuasında Türk tarihi ile ilgili yazılar kaleme alır. Yazar, ırk, tarih, millet gibi konulara dikkat çekerek "mütehayyizan"ın önemini vurgular. Osmanlı ile Türkler'i birbirinden ayırır. Bu yazılar aydınlar tarafından eleştirilir ve mecmua iki ay süreyle kapatılır.

4.5.21. Taç Giyen Millet (1920)

Bu eser adını Faruk Nafiz'in *Taç Giyen Millet* şiirinden almıştır. Saltanat'ın kaldırılmasından sonra neşredilmiştir. Eserde muhteva olarak;

tarih, milliyet, devlet, yönetim şekilleri, millî hâkimiyet gibi konular seçilmiştir. Eser, 2010 yılında Şennur Şenel tarafından yayına hazırlanarak yeniden basılmıştır.⁵⁰

4.5.22. *Türk İnkılâbı (1926)*

Millî mücadeleden sonra gerçekleştirilen büyük inkılaplar hakkında yazılmış bir eserdir. Türklerin batılılaşması, dil, edebiyat, iktisat gibi konulara yer verilmiştir. Eser, 2000 yılında Recep Duymaz tarafından hazırlanarak yeniden basılmıştır.⁵¹

4.5.23. *Vatandaşlık (Yurt Bilgisi)(1931)*

İlkokullar için hazırlanmış bir ders kitabıdır.

4.5.24. *Devlet ve Meclis Hakkında Musahabeler (1932)*

Yazar bu eserinde devlet ve meclis hakkındaki görüşlerini anlatmıştır. Modern devlet ve eski devlet kavramlarını tartışır ve bütün insanlığı kucaklayan bir devlet anlayışının yoksunluğundan bahseder.

5. DEVRİN GENEL DURUMU

Dağılma dönemine giren Osmanlı Devleti'nin dağılma sebepleri; teknolojik ilerlemelerden geri kalmış olan Osmanlı, yerli üretimiyle, el tezgahlarıyla; Sanayi Devrimi'nin etkilerine daha fazla karşı koyamamış ve kaybedilen savaşlar sebebiyle de dış ticaret piyasasının açık pazarı haline gelmiştir. Osmanlı Siyasi ve askerî yapıda giderek güçsüzlenen Osmanlı, güç dengelerinin yeniden kurulmaya çalışıldığı bir dönemde varlığını koruyamamıştır.

Tanzimat'ın 1856 yılına kadar olan yenilikleri İstanbul ile sınırlı kalmıştır. Bu yenilikler bütün ülkeye yayılamamış ve beklenen başarıyı yakalayamamıştır. Sosyal dinamikler dikkatli bir şekilde incelenip, yapılan yenilikler bu dinamiklere uygun şekilde icra edilmediği için; bazı yenilikler için çok geç, bazıları içinse çok erkendir. İslahatçılar da fermanı hukukî değil de siyasi bir metin olarak gördükleri için uygulanması konusunda ısrarcı olmamışlardır (Özgül, 2006). 18 Şubat 1856'ya gelindiğinde ise Osmanlı Devleti Kırım Savaşı'ndan çıkmış ve savaş sonunda imzalanan Paris Anlaşması ile Avrupa'daki siyasi dengeler değişmiştir. Sarsılan devlet otoritesi sebebiyle iç işlerine dahi karışılan Osmanlı Devleti, Paris

⁵⁰ bk.: Şennur Şenel. (2010). *Taç Giyen Millet*. Ankara: BÖrikan Yayınevi.

⁵¹ bk.: Recep Duymaz. (2000). *Türk İnkılâbı- Celâl Nuri İleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.

Anlaşması'nın da etkisiyle bir iç düzenleme girişiminde bulunarak Islahat Fermanı'nı yayımlar. 1839 yılında yayımlanan Tanzimat Fermanı, halkın can, mal ve namus güvenliğinin sağlanacağı teminatını verirken; Islahat Fermanı; gayrimüslimler ile Müslüman tebanın aynı haklara sahip olacağını söylemektedir (Uçarol, 2010).

1839 Tanzimat Fermanı ile başlayıp; 1856 Islahat Fermanı ile devam eden süreci, 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'nin Babıali'de okunarak ilan edilmesi takip eder. Bu ilan neticesinde I. Meşrutiyet dönemi başlamış olur. Kanun-i Esasi ile, Osmanlı halkı kısıtlı da olsa ilk kez yönetimde söz sahibi olma hakkı kazanmıştır. İslam devleti olma özelliği vurgulanan Osmanlı Devleti'nin yönetiminde son söz yine padişaha aitti. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan olmak üzere iki meclisli bir Osmanlı parlamentosu bulunmaktaydı. Osmanlı- Rus savaşının ağır sonuçlarını bahane eden II. AbdülHâmid, meclisi kapatma yetkisini kullanır ve 14 Şubat 1878'de anayasayı yürürlükten kaldırarak meclisi kapatır (Cebeci, 2008).

II. AbdülHâmid meclisi kapattıktan sonra, kendisine muhalif olan sesleri kısmayı da başarmıştır. Hürriyet yanlısı olan aydınlar ve subaylar düşüncelerinden vazgeçmemiş ve meclisin tekrar açılacağı günü beklemiştir. II. AbdülHâmid döneminin baskısından dolayı yurt dışına kaçan aydınlar, burada da faaliyetlerine devam etmiş; gizli cemiyetler kurmuştur. İttihat ve Terakki'nin de etkisiyle 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve meclis tekrar açılmıştır. İstibdat döneminde yer altına inen aydınlar ve edebî çevreler gün yüzüne çıkmış ve yayım hayatı yoğunlaşmıştır. İttihat ve Terakki yönetiminin etkin olduğu dönemde yeni siyasal partiler de ortaya çıkmıştır (Yalçın vd, 2011). Otuz üç yıllık istibdat yönetiminden kurtulan halk, Meşrutiyet haberinin duyulması ile sokaklara çıkmış ve geç gelen hürriyeti kutlamıştır. "Sevinç o kadar büyük oldu ki, 24 Temmuz günü sokaklarda Müslüman hocalarla Rum ve Bulgar papazları birbirleriyle öpüşmekten geri kalmadılar" (Armaoğlu, 2010, s. 849).

Ahmet İhsan'ın Matbuat Hatıralarım (1888-1914) adlı eserinde, istibdat dönemi ve ardından gelen meşrutiyet şöyle anlatılır:

1908 senesi Babıali'si de otuz senelik istibdattan ve saraydaki padişaha tapınmaktan kendini alamıyordu. Türk aydınlarının heyecanlı nümayişleri karşısında Meşrutiyet'in doğal haklarını ancak parça parça ve zorla veriyorlardı. İstibdat zamanında gazete sansürünün daha şiddetlisi

postanede vardı. Postane, engizisyon tarihlerinin bize anlattığı gibiydi, karanlık kuyuydu. Mektuplar açılır okunur, gazetelerin sütunları karalanır, kitapların sayfaları kopartılırdı (Tokgöz, 2012, s. 206).

İstibdatın ızdırabını derinden hisseden Tevfik Fikret İstibdat dönemini Sis şiiri ile şöyle anlatır:

Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı munannid,
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid.
Tazyîkının altında silinmiş gibi eşbâh,
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;

....

18 Şubat 1317/3 Mart 1902 (Tanin, 1324/1908, sayı 1)

II. Meşrutiyet'in ilanı dönemde birçok yeniliği beraberinde getirir. Bunlardan en önemlisi daha önce Osmanlı gündeminde olmayan "siyasal parti" kurulmasının gerekliliğidir. Dağılan imparatorluk yapısının ardından "Türk ulusu" algısı da oluşmaya başlar. Padişaha kulluk duygusu ile yetişen Osmanlı subayları, bu dönemden itibaren ikinci bir seçeneğe sahip olmuş ve padişaha kul olmaktansa; yüzünü Türk halkına dönmeyi yeğlemiştir (Berkes, 2013).

Celâl Nuri, bu durumu şöyle değerlendirir: "Osmanlılıktan Türklüğe intikal ciddidir. Bu intikalin cezri bir hadise olduğuna inanmayanlar pek esaslı bir surette aldanıyorlar. Ruhlardaki bu tebeddülü Gazi gördü ve onu çelikten kanunlarla teyit ve teşvik etti" (İleri,1929, s.1).⁵²

Osmanlı İmparatorluğu çok uluslu yapısı ile yüzyıllar boyu varlığını korumuş ancak; 19. yüzyıla gelindiğinde milliyetçi akımların etkisi, sanayileşen dünyaya ayak uyduramayışı, bozulan otorite gibi önemli birçok sebep yüzünden ana kolonları yıkılan imparatorluk çökmeye yüz tutmuştur. Osmanlı aydınları bu dağılmayı önlemek için çeşitli fikir akımlarını ortaya koymuşlardır.

Medeniyetçilik: Bu fikrin ilk ışıkları Reşid Paşa, Âli Paşa, Cevdet Paşa, Münif Paşa, Sultan Abdülaziz gibi isimlerin yazılarında, fermanlarında yansa da kuşkusuz en ateşli savunucuları Şinasi ve daha sonra Tevfik Fikret olmuştur. Şinasi,

⁵² bk.: İkdâm, No: 11545. 17 Temmuz 1929, s. 1.

Mustafa Reşid Paşa için yazdığı kasidesinde onu "*medeniyet peygamberi*" olarak ifşa etmiştir.

“Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyyet ki hemân

Ahdini vakt-i sa’âdet bilür ebnâ-yı zemân”

“(Ey Reşid Paşa!) Sen, medeniyet dünyasının övündüğü öyle bir kimsesin ki bugünün insanları (gençleri) senin (iktidarda bulunduğun) devrini (Hz. Peygamber’in devri gibi) bir saadet devri bilir.” (Çalışkan, 2011, s. 38).

"Göl" şiirini tercüme ederek Türk edebiyatına tanıtan Sadullah Paşa "*On Dokuzuncu Asır*" manzumesi ile Şinasi ve Fikret arasında bir köprü vazifesi görmüştür (Tanpınar, 2010).

Türkçülük: Millî bir devletin kurulması gerektiğine inanan aydınlar, Türk Yurdu Derneği, Türk Derneği gibi oluşumların etrafında bir araya gelmiştir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri, ulusların milliyetçi hislerle Osmanlılık ve İslâmcılık tezlerini çürütmesiyle, Türkçülük görüşü daha da baskın hale gelmiştir.

İslamcılık: Abdülaziz devrindeki birçok hareketin ortak çıkış noktası İslamî kaidelere bağlı kalmaktır. Bu fikri savunanların hem 1856 fermanını desteklemeleri hem de İslamî kaidelerin işleyişinin devamını temenni etmeleri onlar paradoksal bir fikri hayata sokmuştur. Yusuf Akçura'ya göre ise bu fikir Osmanlılık fikri gibi Avrupa çıkışlıdır. Osmanlılık fikrinin zayıflaması üzerine devreye sokulmuş bir fikirdir. Abdülhamit "Panislâmizm" adı da verilen bu akımı devlet politikası haline getirmiştir (Akçura, 1976).

Osmanlılık: Islahat Fermanı ile gündeme gelen yabancı halkların hakları konusu, çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı için tehlikeli bir durumdu. Bu sebeple ırk ve din farkı gözetmeksizin bütün hakların aynı haklara sahip olarak "*Osmanlı*" sancağı altında huzurla yaşaması öngörülüyordu. Ali Paşa, Fuad Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi bu ideolojinin önemli isimleridir (Tanpınar, 2012).

II. Mahmut bir "*Osmanlı milleti*" meydana getirmek için ciddi uğraşlar vermiştir. II. Mahmut'un "*Ben tebamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim.*" sözleri meşhurdur. 19. asrın ortalarında önem kazanan bu görüşü savunan II. Mahmut ve onu takip edenler, Avrupa'da ırk ve

soydan ziyade vicdanî isteklere dayanan Fransız milliyetçiliğini tüm yönleriyle anlayamadıkları için bu fikrin uygulanması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun kudretini koruyabileceklerini sanıyorlardı (Akçura, 1976). Akçura, 1903'ten sonra Osmanlı içinde yaşanan çözümlenin durdurulamayacağı kanısına varmıştı. O, reform sorununun yalnızca yönetim biçimini değiştirmek değil, bütün toplumu kapsayan bir devrim sorunu olduğunu söylemiştir (Berkes, 2013).

Aydınların fikrî çatışmalarının yaşandığı bu evrede halk savaşların yıkıcı etkisi ile mücadele etmektedir. Savaş zenginleri arasında yer almayan ve varlıklı ailelere mensup olmayan halk, bozulan ekonomi, savaşlarda kaybedilen aile fertleri, duran sosyal hayat, açlık, kıtlık ile mücadele içindedir. Tüm bu felaketler içinde yaşama mücadelesi veren bir halkın, ideoloji seçmeye vakti ve enerjisi de kalmamıştır.

6. DEVRİN EDEBÎ DURUMU

Edebiyat tarihinde bir devri incelemek büyük bir çaba ve geniş bir inceleme alanı gerektirmektedir. Bir devir asla edebî sanatlardan bağımsız olarak düşünülemez. "Edebiyat tarihinin dayanağı, edebî eserlerle yaratıcı kişilerdir. Edebî eserler, bütün düşünce ve sanat ürünleri gibi, toplumun hayatıyla ilgili olduğu ve ulusal kültürün izlerini taşıdığı için, hem sanat eseri, hem de yazıldıkları zamanı canlandıran birer belge olarak ele alınır" (Levend, 1998, s. 3).

Edebiyat tarihçiliğinin en önemli sorunlarından birisi dönemlendirme, gruplandırma sorunudur. Köklü bir edebi tarihi olan Türk toplumu için de bu sorun daima var olmuştur. Orhan Okay, ilk edebiyat tarihçilerinin çoğunlukla Fransa'dan çıktığını ve kendi ülkelerinin edebi tarihini yazmakla kalmayıp; başka ülkelerin edebiyat tarihlerini yazdıklarını söyler. François Granet'in *Réflexions sur les Ouvrages de Littérature "Edebi Eserler Üzerine Düşünceler, 1736-1740"* adlı, 12 ciltlik eseri modern edebiyat tarihçiliğinin başlangıcı sayılmaktadır. Bununla beraber ilk büyük İngiliz edebiyatı tarihini Fransız Hippolyte, ilk İtalyan edebiyatı tarihini de Fransız Ginguené yazmıştır. Türk aydını da Tanzimatla birlikte kendisine örnek aldığı Fransız edebiyatından etkilenmiş ve metotları aydınlar tarafından incelenmiştir (Okay, 2011).

Türk edebiyatında tezkire türünde verilen eserlerden sonra; Tanzimat döneminde farklı bir edebiyat tarihçiliği başlar. Bu usul de örnek olarak Fransız edebiyatı alınmıştır. Tanzimat'tan sonra başlayan bu tarihçiliğin önemli örnekleri; Ziya Paşa, *Mukaddime-i Harabat* (1291/1874), Abdulhalim Memduh, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* (1306/1889). Faik Reşad, *Tarih-i Osmaniye* (1911). Ali Ekrem, *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* (1912). Fuad Köprülü- Şahabettin Süleyman, *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı* (1914). İbrahim Necmi Dilmen, *Tarih-i Edebiyat Dersleri* (1338/1922). İsmail Habip Sevük, *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi* (1924). Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1921/1926). İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyat Tarihi* (1925/1926). Mustafa Nihat Özön, *Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi* (1930/1932). Saadettin Nüzhet Ergun, *Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri* (1931). Agah Sırrı Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri* (1932). Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (1948/1971). Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi* (1964). Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri* (1969). Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı* (1965). Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1949).

Celâl Nuri'nin eserleri geniş bir zaman dilimini içine almaktadır. Gazetelerde iki bini aşkın makalesi, hikâyeleri, romanları ve diğer eserleriyle, dönemlere ışık tutmuştur. I. Dünya Savaşı, Mütâreke, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in kurulması yıllarında etkin olarak var olmuştur. Ahmet Kabaklı, Nihad Sami Banarlı, Şemsettin Kutlu (*Servet-i Fünun Dönemi Türk Edebiyatı*), İsmail Habip Sevük, Seyit Kemal Karaalioğlu (*Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü*) gibi edebiyat tarihçileri, eserlerinde Celâl Nuri İleri'den bahsetmiş ve kısa da olsa bilgi vermiştir.

İnci Enginün, Celâl Nuri'nin "*II. Meşrutiyet 'te gazeteciliğe başlamış önemli isimlerden biri.*" olduğunu söyler (Enginün, 2014, s. 94). Yazın hayatında II. Meşrutiyet'ten sonra görmeye başladığımız Celâl Nuri; roman ve hikâyelerinde Servet-i Fünûn sanatçılarından etkilenmiştir. Servet-i Fünûn sanatçıları, çökmekte olan bir imparatorluğun bütün hüznüne şahit olmuş, zaman zaman bu duruma el atmak, haykırmak istemişler ancak; istibdat yönetimi buna engel olmuştur. Mehmet Kaplan bu durumu şöyle özetler:

Sosyal meselelerin serbest şekilde konuşulmayışı, bu hususta kendini göstermek isteyen iradelerin susturulmuşu, herkeste bir neme lâzımcılık

hissi doğurmuştu. Herkes kendi derdine, kendi keyfiyetine düşmüş, sosyal sorumluluk duygusu tamamen yok olmuştu. meslekleri söz söylemek olanlar (edebiyatçılar), başka konular aramaya başlamışlardı (Kaplan, 2009, s. 34).

Sanatçıların yönetim eilyle susturulması, onları bir kaçış psikolojisine sokmuş ve devrin yazarları kahramanlarını konaklara, köşklere kapatmıştır. Amaçları memleketin kötüye giden durumuna çare aramak değil, ferdi saadetler ve ızdıraplar ile oyalanmak ve kimi zaman da eğlence unsurları bularak, eğlenmektir. Tanzimat edebiyatının politik ve sosyal sorunlarını haykıran sesine karşı; Servet-i Fünûn edebiyatı oldukça ferdiyetçi ve sanat gayesi güden bir çehreye bürünmüştür.

Tanpınar, modern Türk edebiyatının medeniyet krizi ile başladığını söyler. 1826'da Yeniçeri Ocağının kapatılması ile başlayan kriz silsilesi; 1839 Tanzimat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet, 1908 II. Meşrutiyet ve 1923 Cumhuriyet'in ilanına kadar uzanır (Tanpınar, 2011).

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte sosyal hayat, siyasî ve edebî çevreler bu durumdan etkilenmeye başlamıştır. Baskı yönetiminin etkisini üzerinden atmaya başlayan basın hayatında belirgin bir canlanma hasıl olur. Gazeterlerde birçok roman tefrika edilmeye başlamış ve iktidara muhalif sesler özgürce çıkmaya başlamıştır. Nurullah Çetin, bu dönemde eser veren sanatçıların, II. Meşrutiyet'in neticesi olan siyasî, sosyal ve fikrî yapıdan oldukça etkilendiğini söyler (Çetin, 2007). Sığındığı kabuğundan çıkan Türk edebiyatı yazarları çeşitli gazetelerde romanlarını tefrika ederek yayınlamış ve geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle başlayan dönem; 1923'de Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Bu dönemin isimlendirilmesinde dönemin etkin siyasî gelişmeleri baz alınmıştır. Bu sebeple II. Meşrutiyet dönemi tek bir edebî topluluğu karşılamamaktadır. Dönem içinde farklı görüş tarzını benimsemiş birçok yazar mevcuttur. İsmail Çetişli, II. Meşrutiyet döneminde eser veren sanatçıları şöyle sınıflandırmıştır:

1) Tanzimat ve Servet-i Fünûn yazarları (Ahmet Midhat Efendi, Halit Ziya, Mehmet Rauf)

2) Fecr-i Âtî mensupları (Cemil Süleyman, İzzet Melih, Selami İzzet...)

3) Milli Edebiyat anlayışına bağlı olanlar (Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri...)

4) Bağımsız sanatçılar (Hüseyin Rahmi, Fatma Âliye, Mehmet Celâl...) (Çetişli,2007:212).

II. Meşrutiyet dönemi eserlerinde işlenen temalar genel olarak; özgürlük, idealizm, çağdaşlaşma, feminizm, alafrangalık konuları arasından seçilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından önceki döneme hakim olan baskı ortamı, savaşlar ve dağılan imparatorluğun izleri eserlerde görülmektedir. Eserlerde yapı; Doğu-Batı, alaturka-alafranga, birey-toplum değerleri, birey- idare, gelenekler ve kadın-erkek ilişkileri gibi ikili çatışma unsurları üzerine inşa edilmiştir (Gündüz, 2013).

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra birçok edebî oluşum karşımıza çıkmaktadır. Etkisi hala devam eden Servet-i Fünûn, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra resmi bir bildiri ile ortaya çıkan Fecr-i Âtî, yüzünü geçmişe dönen Nesl-i Âtî (Nayiler), Genç Kalemler'den doğan Milli Edebiyat... Bu edebî hareketlerin ortak noktaları II. Meşrutiyet devrinde etkin olmalarıdır.

7 Şubat 1896'da, Ekrem'in öncülüğünde bir araya gelen genç yazarlar; Servet-i Fünûn Mecmuası'nda yayımlarına başladılar. Ancak mektepli olan ve yüzünü daha çok Batı edebiyatına dönmüş olan bu kadro, içinde bulunduğu toplumun gerçeklerinden uzaklaşmıştır (Korkmaz, 2013). 5 Aralık 1901'de dağılan Edebiyyat-ı Cedîde topluluğunun yayın organı olan Servet-i Fünûn Dergisi 1901-1908 yılları arasında, edebî konuları bir kenara bırakarak; fennî ve aktüel konulara yönelmiştir. Ancak 1901- 1902 yıllarında istisnaî bir durum söz konusudur. *Edebiyyat-ı Cedîde Kütübhânesi* adlı dizinin devamı niteliğinde olan bazı ilanlar, bu dönemde dergide yer almıştır. Bu ilanların içeriğinde; Aşk-ı Memnu, Mâi ve Siyah, Hâristân ve Gülistan, Eylül adlı eserler vardır. Yayın alanlarından çekilen Servet-i Fünûn sanatçıları, edebî çalışmalarına devam etmiş; II. AbdülHâmid yönetimine karşı yazdıkları yazıları, gizli olarak elden ele dolaşmış ve II. Meşrutiyet'in ilanıyla da bu topluluğun sanatçıları bireysel olarak yazın hayatlarına devam etmiştir (Akyüz, 1995).

Servet-i Fünûn sanatçılarının bireysel olarak yayın hayatına devam etmelerinin ardından, 20 Mart 1909'da kurulan Fecr-i Âtî topluluğu, 11 ay sonra

Servet-i Fünûn dergisinde; "*Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi Beyannamesi*" başlıklı bir yazı yayımlar. Bu bildiri ile yeni bir edebî topluluk Türk edebiyat tarihine girmiş olur. "San'at şahsi ve muhteremdir" düsturuyla yola çıkan Fecr-i Âtî sanatçıları, sanatı toplumun yararına güdülmekten, siyasi propaganda aracı olarak kullanılmaktan kurtarmak niyetindeydiler. "Ancak Balkan Harplerinin yarattığı gürültü sanatın sesini boğunca, Fecr-i Âtî mensupları da çok sevdikleri kamer şiirlerini söyleyemez oldular" (Polat, 2005, s. 33). Servet-i Fünûn'da yayınlanan bildirinin altına imza atan Fecr-i Âtî Encümeni ediplerinin isimleri Arap harflerine göre listelenmiştir. Bu isimler: Ahmed Samim, Ahmed Haşim, Emin Bülend, Emin Lâmi, Tahsin Nahid, Celâl Sahir, Cemil Süleyman, Hamdullah Subhî, Refik Halid, Şehabeddin Süleyman, Abdülhak Hayri, İzzet Melih, Ali Canib, Ali Süha, Faik Âli, Fazıl Ahmed, Mehmed Behçet, Mehmed Rüştü, Köprülü-zâde Mehmed Fuat, Müfit Ratib, Yakup Kadri. Listede adı geçmemekle berabere, İbrahim Alâettin'in de Fecr-i Âtî Encümeni'nde bulunduğu bilinmektedir (Şen, 2013).

Dönemde var olan bir diğer yönelim ise Nesl-i Âtî (Nâyîler) topluluğudur. Rübab, Kehkeşan, Nihal, Safahat-ı Şiir ve Fikir gibi mecmualarda yazan Nesl-i Âtî edipleri edebiyat tarihimizde büyük bir ses getirememiştir. Nâyîler olarak tanıdığımız isimler ise şunlardır; Ali Naci [Karacan], Halit Fahri [Ozansoy], Selahattin Enis [Atabeyoğlu], Enis Behiç [Koryürek], Hıfzı Tevfik [Gönensay], Orhan Seyfi [Orhon], Hasan Sait Mevlevî, İsmail Zühdü, Tahsin Nahit, Süleyman Sırrı, Hakkı Tahsin, Yakup Salih, Yahya Saim, Safi Neci.

Nâyîler, "edebiyatta millilik" düşüncesini benimsemiş olan Genç Kalemler'e karşı bir cephe alır. Milli bir Türk edebiyatının oluşumunu Anadolu Türk tarihinde arayan Nâyîler, Anadolu'daki Türk edebiyatının ilk devirlerine inmek gerektiğini savunmuşlardır. Onlar, 13. asrın büyük mutasavvıfları olan Mevlânâ Celâlettin Rumî ile Yunus Emre'nin şiirlerindeki dokuyu yakalamayı isterler (Akyüz, 1995).

Nesl-i Âtî Beyannamesi ile dönemin edebî otoritelerine seslerini duyurmaya çalışan Nâyîler, kendilerini Fecr-i Âtî sanatçılarından daha yetenekli ve üstün görme eğilimindedirler. Bu gençlerin öncü ismi olan Şahabettin Süleyman, onları "Fecr-i Âtî'den ayrı bir mesleğiniz yok." sözleriyle tenkit etmiştir (Şen, 2013, s. 261).

Halit Fahri o yıllara ait hatıralarını "Edebiyatçılar Geçiyor" adlı kitabında şu şekilde anlatır;

İşte o esnada “Rübab” isminde haftalık edebi bir mecmua çıkmaya başlamıştı. [...] İşte o edebiyat mecmuasında “Sana” isimli bir şiirim çıkmıştı. O güne kadar kim bilir kaç edebî mecmuanın yazı odasında elime kâğıtlarım ve defterlerim sıkıştırılıp nezaketle kovulduktan sonra ilk zaferim... Benim bir tek şiirim çıktı ya, artık bir şahsiyet sayılabiliyordum!... [...]Başımızda üstat olarak Rübab’ın da başmuharriri sıfatıyla Fecr-i Âtî’nin Şahabettin Süleyman’ı vardı. Fecr- i Âtî’ye, hatta büyük romancı Hüseyin Rahmi’ye o zaman bizleri, biz gençleri hücumla teşvik eden de O idi. ilkin ne ise ama ikincisini düşündükçe merhuma bugün bile için için kızıyorum; fakat yine de çok iyi kalbi vardı Şahabettin Süleyman’ın... Bu küçük zaafını da çoktan affetmeli idi. Değil mi ki bugün O da, toprak olan arkadaşlarım arasındadır (Ozansoy, 1967, s. 6-8).

Orhan Okay, fazla önemli görmediği, geçici iki edebi akım adını verdiği Nev-Yunanilik ve Nâyîler’i Milli Edebiyat’ın içinde kabul eder (Okay, 2005). Bilge Ercilasun, Nev Yunaniler’i şöyle değerlendirir:

Paris’ten yeni dönmüş olan Yahya Kemal yeni bir ses arayışı içindedir. Fransız şiirinde olduğu gibi eski Yunan’dan faydalanmak ister. Yakup Kadri de kendisi gibi düşünmektedir. Eski Yunan ve Latin klasiklerinden model olarak faydalanmayı, böylece orijinal olmayı ama aynı zamanda milli kalabilmeyi düşünmektedirler. Fakat Nev-Yunanilik düşüncesi, ilk ortaya atıldığı andan itibaren büyük bir tepki görür. Yakup Kadri, Fransız edebiyatını okurken Eski Yunan Mitolojisine merak sardığını, o dönem eserlerini çokça okuduğunu ve bu hevesle Nev-Yunanilik yoluna girdiğini söyler (Ercilasun, 2013, s. 46).

II. Meşrutiyet’in bir diğer edebî yüzü ise "Milli Edebiyat" cereyânıdır. Devrin siyasi ve sosyal durumundan hareketle 1911-1923 yılları arasını kapsayan döneme "Milli Edebiyat Devri" adı verilmiştir. 1908’de II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinin ardından, İttihad ve Terakkî yönetimi devlet eliyle "Türkçülük" ideolojisini desteklemiştir. Genç Kalemler Mecmuası etrafında birleşen Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip; sade dil, hece vezninin kullanımı ve milli konuların işlenmesini konusunda öncülük ederler (Ceyhan, 2013).

Dönemin eser veren sanatçıları çeşitli görüşlere dağılmış olsalar da hepsinin ortak noktası II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamında buluşmuş olmaktır. Bu özgürlük elbette ki sınırsız olmamıştır. Osman Gündüz, II. Meşrutiyet döneminde roman türünün iki ayrı koldan ilerlediğini söyler. Bu kollar; "eskiler" ve "yeniler" dir. Ahmet Midhat 1910 yılında *Jön Türk*'ü, Halit Ziya da *Nesl-i Ahîr'i* yayımlamış ve sanat hayatlarını noktalamışlardır.

Servet-i Fünûn yazarlarından Mehmet Rauf, Osman Gündüz'ün tabiriyle "*piyasa romancılığı*"na yönelir. Aile, evlilik ve aşk gibi konular üzerine kurduğu eserlerinde bu olguları basitleştirerek; insanı cinsel dürtülerin yönlendiği iradesiz bir varlık olarak çizer. 1909'da yayımladığı *Serap* ve 1915'de yayımladığı *Menekşe*'de; evli bir erkeğin yaş buhranını ve aşk arayışlarını anlatır. 1914'de yayımladığı *Genç Kız Kalbi*'nde feminist bir tavırla kadın-erkek ilişkilerini inceler, 1914'de yayımlanan *Bir Aşkın Tarihi*'nde ise tecrübesiz bir gencin aşk macerasını anlatırken, kadın-erkek ilişkilerini cinsellik açısından değerlendirir.

II. Meşrutiyet döneminde eser veren bir diğer romancı Safvet Nezihî'dir. 1909'da yayımladığı *Kadınlar Arasında* adlı eserinde; özgürlük, eşitlik, adalet gibi konuları, kadın hassasiyeti ile tartışır. 1910'da yayımlanan diğer eseri *Müsebbib*'de ise Rânâ'nın üzereinden II. Abdülhamit döneminin kaotik ve baskıcı yönlerinin, özgürlükçü bir aile üzerindeki olumsuz etkileri anlatılır.

Hüseyin Rahmi dönemin üretken yazarlarından birisidir. Eserlerinde genel amacı; halkın geçmişten beri inandığı, doğru kabul ettiği yanlışları, batıl inançlarını sorgulamak ve bunların yersizliğini göstermektir. 1901 yılında tefrika edilmeye başlanıp 1909'da tamamlanan *Şipsevdi*'de toplumun değer yargılarıyla çatışan, hasta ruhlu tipler yaratmıştır. Yazar, 1912'de yayımlanan *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* adlı eserinde, dönemde çok sık konuşulan bir yıldızın dünyaya çarpacağı söylentisinden yola çıkarak eserinin kaleme almıştır. 1912'de yayımlanan bir diğer eseri *Sevda Peşinde*; görücü usulü ile evlenen bir genç kızın, gençlik aşkı ile kocasını aldatması anlatılır. 1914 yılında yayımlanan eseri *Cadı*'da ise ölü bir kadının hortladığı ve bazı kişileri rahatsız ettiği, ortaklarını boğduğu söylentisi vardır. 1914 tarihli *Gulyabani* adlı eser de varlıklı bir kadının mal varlığına göz diken akrabalarının çeşitli düzenbazlıklarını konu alır. Hüseyin Rahmi'nin *Gulyabani* adlı

eseri 1976'da, Ertem Eğilmez yönetmenliğinde "*Süt Kardeşler*" adıyla sinemaya uyarlanmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde yayımlanmış olan öne çıkan diğer eserler; Ali Sami; *Periler İçinde* (1914). Moralizâde Vassaf Kadri; *Safiye, Hırsız Feneri* (1914), *Kadınlar Komitesi, Yetime, Meçhul Konak, Melekper* (1914), *Ölüm Habercileri* (1914), *Rauf'un Geceleri* (1915), *Yetimenin Kabri* (1915). Cemil Süleyman; *Siyah Gözler* (1911). Ahmed Reşat; *Melâhat yahud Afif Bir Kadın Dereke-i Mezellete Nasıl Düşer?* (1911), *Mezar İçinde Bir Zifaf* (1911), *Gül Kadar Nazlı* (1911), *Bohçacı Kadın* (1913), *Yakıcı Kadın* (1913), *Altın Kuvveti* (1915). A. Rıfki; *Hizmetçi Belâsı* (1911). Nezihe Muhlis Hanım; *Şebâb-ı Tebah* (1911). Selahaddin Enis; *Neriman* (1912). İsmail Hikmet; *Vuslat-ı Memnua* (1908). Hasan Nadir; *Bir Haftıye Ailesi yahud Mazlum-ı İstibdad* (1910). Vodinalı H. Remzi; *Sevda-yı Medfun yahud Safahât-ı İstibdad* (1911). Yusuf Niyazi; *Sükut yahud Ceza-yı Melânet* (1911). Ahmet Naci; *Fehim Paşa ile Margrit* (1914), *Şüpheliler* (1914). İrfan; *Matmazel Anjel* (1914). Fazlı Necip; *Dehşetler İçinde* (1909), *Menfi* (1909), *Küçük Hanım* (1910). Mehmed Celâl; *İsyân, Leman, Kuş Dili, Nedamet*. Bekir Fahri; *Jönler* (1910). Ebubekir Hazım; *Küçük Paşa*. Ahü's Sâkıp El Mahruki *Belkıs, Gülsüm*. Binti Halim Seyhan; *Ümid-i Afil*. Ebü'l Âkif Mehmet Hamdi; *Köy Hekimi*. Safveti Kemal; *Şadan*. Halide Edip; *Heyula* (1909), *Raik'in Annesi* (1909), *Seviye Talip* (1910), *Handan* (1912), *Yeni Turan* (1913), *Son Eseri* (1913), *Mev'ud Hüküm* (1918). Ahmed Rasim; *Belki Ben Aldanıyorum* (1909). Kemalizâde Ali Ekrem; *Hatice Hanım* (1909). Ayşe Zekiye; *Bir Pederin Hatası* (1909). Seyyid Ganizâde Mehmet İhsan; *Müthiş İntikam* (1909). Hayriye Melek; *Zühre-i Elem* (1910). Mehmed İhsan; *Kadınlarda Sabah Kahvesi yahud Oğlumun Kılavuzu* (1910). Kâşif Dehri (Hüseyin Kâmî); *Üvey Valide* (1912), *Müteverrim* (1912), *Mecnûne* (1912), *Kâbus İçinde* (1912), *Matem Tülleri* (1912), *Mazlume* (1916). Muhip Talat; *Bir Kadın Sev* (1912). Sadiye Vefik; *Muhaberat-ı Hakikiye* (1913), *Salime Servet Seyfi; Bir Hatıra-i Pejmürde* (1913). Ali Haydar; *Buhran-ı Hayat* (1913). Mahmut Sadık; *Tekâmül* (1912). Moralizâde Nazmi Fuat; *Zehrâbe-i Kin* (1912), *Bedia* (1914). Âdil Nami; *Şadiye* (1913), *Nurhayat* (1912), *Balodan Sonra* (1915). Giritli Halil Zihni; *Nezihe* (1914). Ebu Mukbil Kemal; *Nigârın Aşk* (1914). Enis Avni; *Odalığın Defteri* (1914), *Katırcıoğlu* (1916). Süleyman Tevfik; *Pakize, Mercan'daki Konakta, Cinayet Mahkemesinde* (1915). Muammer Vecdi Şemsi; *Harim-i Aşk* (1915). Hüseyin Hüsnü; *İki Hemşirenin*

Serencamı (1916). Abdullah; *Kara Sevda* (1914). Ekrem Ali; *Kanlı Zıfaf* (1914). Hasan Basri; *Tango Yüzünden* (1916). Ali Bey; *Anahtar Deliği* (1914). Yusuf Niyazi; Mesire Perisi, Kadın Pençesi yahud Facia-i Mazi, İşvekâr (1911). Ekrem; *Sacide* (1911). Osman Paşazâde Ahmet Rıza; *Netice-i Aşk* (1911). M. Ekrem; *Aşka Doğru* (1913). Hasan Bahri; *Telefonla Muâşaka* (1911). Derviş Kaptanzâde M. Nevzad; *Rânâ* (1914). R. Namık; *Fahriye* (1914), *Beyza* (1914). A. Hasan; *Bir Bakirenin Gebeliği* (1914). Giritli Halil Zihni; *Seniha* (1914). Ahmet Cemal; *Bir Hikâye-i Sevda* (1914). Mehmed İrfan; *Kız mı Çiçek mi?* (1912). Lem'i Nihad; *Uçurumlarda* (1914). İzzet Ulvi; *Son Mektuplar* (1916). Mustafa Hasib; *Güzellere* (1914). Hakkı Senih; *Hâdiye Boşandıktan Sonra* (1914). Mehmet Rauf; *Bir Zanbağın Hikâyesi* (1910), *Kaymak Tabacağı*. Ebü'l Burhan; *Bir Çapkının Hikâyesi* (1910). T.P.Z. ; *Muhabbet Odası* (1912). M.S. ; *Zıfaf Gecesi Harem Ağasının Muâşakası* (1913), *Düğün Gecesi Sağır güveyin Muâşakası* (1914), Ahmet Naci; *Bir Aşüftenin Jurnalı* (1914), *Zanbak ile Lâle* (1914). G.R.; *Beyoğlu Âlemi* (1914). Âdil Nami; *Balodan Sonra* (1914). M. Alişan; *Görümce Hanım* (1914), *Kadınların Aradığı* (1914), *Üryan* (1914). Ali Kemal; *Fetret* (1914). Süleyman Sûdi; *Katina* (1914), *Mihriban* (1914), *Damad Beyim* (1918), *Âşub-ı Dil* (1914), *Şefika ve Şefika'nın Nedameti* (1914), *Sevgilimde Bir Gece* (1914), *Saliha Hanım* (1914), Ebüssüreyya Sami ve Ekrem Ali; *Türklerin Arsen Lüpeni Amanvermez Avni*. Vassaf Kadri ve Süleyman Sûdi; *Cinayât Koleksiyonu*. Tahir'ül Mevlevî; *Teşebbüs-i Şahsî* (1914). Ali Sami; *Karagöz Yatakta* (1915), *Karagöz Beyoğlu'nda* (1915). Orhan Midhat; *Küçük Gelin* (1914), *Kahraman Türk Kızı* (1917), *Kanlı Muâşaka* (1917), *Genç ve Güzel* (1918). İzzet Melih; *Tezad* (1915), *Sermed* (1918). Şehbenderzâde Ahmet Hilmi; *A'mak-ı Hayal* (1910). Müfide Ferit; *Aydemir* (1918). Ömer Seyfettin; *Ashâb-ı Kehfimiz* (1918), *Harem* (1918). Cemil Nimet (Reşat Nuri); *Harabelerin Çiçeği* (1918). Ercüment Ekrem; *Evlîyâ-yı Cedid* (1920), *Asriler* (1922), *Gün Batarken* (1922), *Kopuk* (1922), *Sâbir Efendi'nin Gelini* (1922). Peyami Safa; *Sözde Kızlar* (1922). (Gündüz,2013: 19-33).

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYELER

2.1. MAA-T-TEESSÜF!

İman-ı garamımın zühre-i perestendesini merhume madam

Ernestel...n çeşmân-ı kebudının hatırâ-i ebediyyesine

Ve o gözleri görmekle bahtiyar olan Süleyman Nazif Bey'e...

Morillo'nun “ İmmaculate koniçe püçüne”⁵³sini bilir misiniz? Eğer gözleriniz henüz bu bedia-yı deha ve sevdâyı görmemiş ise her işi bırakınız; mümkün ise bu akşam sürat katarına binip Paris'e giderek “ Louvre” salonlarından birinde avihte-i mevki' kibriya olan A.M. İsa'nın bu levha-yı harika nümismatın karşısında yedi sekiz saat vecdcede-i tefekkür olunuz. İşte muhayyel zannolunan bu simanın bir naziresini gözünüzün önünde teccüm ettiriniz. Cenab-ı Meryem'e giydirilen elbisenin yerine siyah ipekten, ince, azref bir tuvalet ikame buyurunuz. Ve bu kadın enmuzecini İngiliz Necbazadeleri silkine idhal ediniz. O zaman, belki, Mis. Örika⁵⁴ Pemberuk hakkında bir fikir edinebilirsiniz.

Örika'nın biraderi bahriye mektebi talebesinden Henry aktab-ı baidenin birinde talim gemisinin içinde ölmüştü. Bundan dolayı zavallı pederi, bî-çare validesi derya ü deşt demeden dolaşıyorlar ve böylece tehvin-i elem edebiliyorlar zannında idiler.

Bir cuma günü idi. Ana kız ve bir refakat kadını Dame de compagnie “Tarusaks” Oteli'ne kondular. Dağlar, sema, göl veyahud göller, ormanlar, manzaranın vahşeti, oradaki alem-i tabiatın garabeti, el-hak Örika'nın nazar-ı takdirini celbeden hâli değildi. Tenha-i sükûn, huzur bu ailenin ihtiyac-ı mâtemini tedmin ediyordu. Baba ve ana kendi alemlerine dalmışlardı. Fakat güzel ve genç, ma'sum ve sevdavî nermin ve bedia Örika'yı, birkaç gün sonra, başka bir şey, bir ruh-u hazin cezb ü celp etti.

⁵³ İmmaculate conception: Meryem'in günahsız gebeliği.

⁵⁴ Örika: Amerika ve İngiltere'de çok sık kullanılan kadın ismi.

Otelin “ rustik” yemek salonunda, günde iki defa, köşede yalnız bir masanın başında bir genç görüyordu. Bu zât kimseyle görüşmüyor hatta görüşmek istemiyor; ara sıra kale-i dünyanın en dehhaş menazırının piş-gehinde tefekkürâtına dalmaktan başka bir şeyi yapmıyordu.

Dalgın bir çift göze malikti. Siması bir levh-i bedi-i rikkatti. Pek uzun tefekkürâta koyulduğu vakit ağlar gibi bir vaziyet alırdı. Her halinde, her tavrında, her vaz'ında bir iticilik, bir avam-kerizlik görünüyordu. Bu mütefekkir ve mütellim sima bilâ-ihtiyar Örika'nın (şahsiyet gayrı medarına)sına mün'akis oldu. Kendisini düşünmeden İngiliz kızının vicdan-ı garamı bu genci levh-i incizabına hak etmişti. Gece, her türlü alaik ü kuyud zail olup şahsiyet-i mütefekkire zail veya naim olduktan sonra şahsiyet-i gayrı medarına uyandı. Gencin o simayı mütefekkir ve mütealimi Örika'nın rüyasına girdi. Bundan şairane ve ressamâne bundan aşıkane ve garmkârâne bir vaka olamazdı.

Rüyanın devam ettiği birkaç dakikada geçen vukuat, görülen eşkal, duyulan hissiyat gayr-ı kabil ta'kil ve tefekkür olanlar kabilinden idi.

Örika, gece yarısı, bu rüya-yı sadıkın tesiri ile uyandı. O ince hatırayı şahsiyet-i gayr-ı müdrikesi zât-i müdrikesine devrediyordu. Büyük bir helecan içinde o güzel kız sabaha kadar düşündü.

Ertesi gün, öğlen yemeğinde, Örika, odanın müntehasında genci gördü. Birbiriyle daha münasebet hasıl olmamış iken kızın dudaklarında bilâ-ihtiyar ani bir surette tersim eden bir tebessüm erkeğin de dudaklarında aks etti. Zannedirim ki Örika'nın ruhunda o gece peyda olan galeyana, elbette akıl-ı hazırımızın keşif etmediği bir telsiz telgraf vasıtasıyla erkeğin de ruhuna mün'akis olmuştu. Temin ederim ki Avrupa yalnız Örika'nın اشغفد ر ruhunda cereyan etmemiş; her iki zâtiyet aynı rüyada bulunmuşlar.

Örika çaresini bulup gence takdim edildi. Bilcümle mezaya bu mağmum ve mütefekkir kimse de mevcuttu. Roller bir aks olmuş idi: kız âşık, genç mâşuk vaziyetinde bulunuyordu.

Tevali eden mülakatlarda Örika mâşukuna pür remz ve istiare bin türlü ilan-ı sevda etti. Ve zannediyordu ki kendi ayar-ı melahatinde, derece-i zekâ ve

terbiyesinde, hususisiyle mertebe-i samanında, seviye-yi asaletinde bir kızın karşısında her kim olsa zann ü bezmin secde olur.

Genç, Örika'ya son derece nezaketle, hatta zarafetle mukabele etti ise de kızın sevda-yı huruşanı bu mukabelelerde kâfi bir cevap bulamıyordu.

Örika sarsıldı. Celb-i dikkat için her gün yeni bir şeyi ihtirah ediyordu. Erkek derece-i nihâiyede nazik âdâb-ı muaşeretin son kavaidine مراعاتکار olduğu halde bir türlü kızın emel-i ruhunu is'af edemiyordu. Örika bu garip gençte, kendi lehinde, kendisinde olduğu gibi bir meşkaver bir ekin bir galeyân-ı aşk, bir feverân-ı sevda, bir şegaf bekliyordu. Genç ise pek samimi bir dost vaziyetinden başka bir şeyi irae etmiyordu. Her türlü nükteyi anladığı halde asla kızın istida-yı aşkı, istirham-ı muhabbetini terk edemiyordu.

Bir raddeye geldi ki Mis. Örika bir dakika muhabbazının yanından ayrılmaz oldu. Aşkına bir mukabele görmemekle beraber onun yanında bulunmak, hiç olmazsa onun gözlerine gark olmak kendisince mümkün ve mutasavvır bahtiyarlıkların en büyüğü idi.

Kızın ummân-ı kalbinde aşk ile mümteziç hiddet fırtınaları koşturdu. Bazen bu garabet âmiz genci öldürmek, mahvetmek, külünü bile savurmak istiyor; bazen de bu mâşuk u ulviyet-i simayı kaçırmak, dağların, deryaların, iklimlerin öbür tarafına götürüp Kalipso'nun Telemak'a yapmak istediğini mevkiî fiile koymak arzusunu besliyordu.

- Sana karşı hakk-ı aşkım var!

Sözü, bir göle, göl kenarında, gence hitap edildi. Zavallı mâşuk buna lakaydâne bir jeu de mot ile mukabeleden başka bir şeyi yapmadı

Örika meçhul genci herkesten, muhitinden, bütün cins-i nisadan, hatta gözle görülmeyen dir ü beyandan, istikbalden, maşime-i atiden doğacak bütün nebat-ı havadan kıskanıyordu.

Hakk-ı aşkına istinaden onu melek yemini tasavvur ediyor ve bu lakayt gencin nasıl olurda bu hakk-ı mukaddese tecavüz ettiğini anlayamıyordu.

Her sabah zülf ü şeb boyunu düzelttiği vakit aynanın içindeki bediâ-i hilkate bakarak ve ona hitab ederek o meçhul genç gibi her türlü meziyete sahip birinin böyle zi-i azimet bir letâfeti, böyle celil elşan bir melahâti niçin anlayamadığını soruyordu.

Aradan bir ay mürûr etti. “ Tarusaks” otelinin mevsimi geçmiş idi. Resm-i iftirak pek (resmî) oldu. Genç, kızın elini bir sefirin kraliçenin elini öpmesi gibi takbil etti ve peder ve maderinin müsaade ve iznini bilaistihsal arabasına bindi, gitti.

Örika, o anda, Ulysse'den ayrılan Kalipso'nun vaziyet-i yeis ve kederinde bulunuyordu.

- Bütün bu rüyanın neticesi bu mu idi?

Sözü, güzel bir rüyadan uyanmış ve birçok hezâin-i garam ve letâif-i âlem menamda bırakmış bir kimse gibi mütahhir olan Örika'nın leb-i ruhunda dolaşiyor. Hazin bir inkılap zavallı kızı yordu, üzdü. Hiç razı kalmadı. Bukaî bir simada peyda etti.

Anası da, babası da Örika'nın muhtac-ı sükûn ve tedavi olduğunu anladılar. Melahatine zerrece hâlel gelmemek üzere kız günden güne düşüyordu. Akıbet kendisini İsviçre'de (Davos) da bir (senatoryum)a kaldırdılar. Oradan Mis. Örika genç mâşukuna kartpostallar gönderdi. Hüsn-ü mukabele görünce biraz canlandı ve bir hazan güneşi gibi bir nîr-û baîd ümid-i kalb-i kedernâkini tenvir etti. Bir gün senatoryumun salonunda şu meâlde kısa bir mektup yazıp postaya attı:

İstanbul civarında Antigon (Burgaz) adasında: (Terpisikor) otelinde Mehmet Vasim Bey'e:

Gönderdiğiniz zarif kartpostalları, memleketimizin o menâzır-ı hülyasını muhtevi resimleri aldım. Teşekkür ederim. Bunlar hüsn ü inticap hususunda ki ferd-i iktidarınıza delalet eder, ben de, mukabeleten size resmimi gönderiyorum. Azizim! Bu kadar ince tabiatlı, bu kadar hassas ve şair olduğunuz halde hakkınızda ki hissiyatıma istediğim gibi mukabele etmediğiniz bence hal-i muhal bir muammadır. Madem ki benim değil imişsiniz; macera-yı hayatımda size tesadüf neden?

17 Mart 1900

Aşikeniz**Örika Pemberuk**

Mehmet Vasim Bey mektuba derhal cevap verdi:

Davos'da Mis. Örika Pembiruk'a "resminizi takdisat-ı malanihaye ile aldım. Hristiyan ve dindar olsa idim Cenâb-ı Meryem'in tasvir-i mübareğini odamdan kaldırıp onu o makama esat ederdim. An ve cemalinizin hayranıyım. Meziyetlerinizin aşığıyım. Mücahide garmkâranenizi zannetmeğiniz ki anlamadım. Bana karşı derece-i aşkınızı bilir ve teşekkür ederim.

Maa-t-teessüf şu pest ü fani cihanda bazı zalim-i kuvânın tabiiyese var. Hakk-ı aşk mütevazi gitmiyor. Siz beni seviyorsunuz. Fakat benim hürriyet-i muhabbetim burada söyleyemeyeceğim birtakım esbaptan dolayı malûldür. Sizin gibi serbestçe size aşık olmak bahtiyarlığından (ilelebet) mahrumum. Sizi, benim gibi aşkına sahip olmayan bir kimseye meftun ettiğinden dolayı tabiatı telin ve teşniğ ederim. Azizim! Mümkün ise benim hatırımı, beni tedfin ediniz; unutunuz. Bunun için nefsimin fedası lâzım ise emrinize müntazırım.

27 Mart 1900

Mehmet Vasim

On beş gün sonra Vasim Bey odasını açtığı vakit masasının üstünde etrafı siyah ve bermutat açık gönderilen bir varak-ı tebliğiye buldu. Ve açmadan meâl-i şeamet-i istimali anladı.

2.1.1. MAA-T-TEESSÜF HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu hikâyede bir İngiliz kızı olan Örika'nın Mehmet Vasim Bey ile karşılaşması, ona âşık olması ve karşılıksız aşk sebebiyle hastalanarak ölmesi konu edinmiştir.

Celâl Nuri farklı bir tarzda yazdığı bu hikâyesinde, yine kadın-erkek ilişkilerini temel almıştır. Örika; İngiliz milletinden, Hz. Meryem'in güzelliğiyle yarışır derece güzel bir kızdır. Bu genç kızın Henry, adında bir kardeşi ve anne-babası vardır. Bahriyeli Henry'in ölümüyle aile sarsılır. Bu derin acıyı unutmak

adına; dağ, deniz demeden gezmeye başlarlar. Yazar, Örika hakkında detaylı bir betimleme yapmaz. Vurgulanan en önemli nokta; güzelliğidir.

Yazar, çizdiği Örika kahramanını Telamak'ın Kalipso'suna benzetir. Kalipso'nun Telamak'a karşı olan ümitsiz aşkının bir benzeri de Örika'nın Mehmet Vasim'e olan aşkıdır.

Telamak; 1699'da Fransa'da yayımlanır. Fransa tahtının veliahdına hocalık yapan Fenelon, veliahda devlet yönetimi ile ilgili fikirler vermek ister. Bu fikirleri hikâyeler vasıtasıyla vermeye çalışır. Kalipso'nun Telemak'ı, Telemak'ın Eucharis'e ve Antipoye karşı duyduğu hisler önemlidir. Ancak, eser bir aşk hikâyesi değil; devlet yönetimi bilgileri içeren bir kitaptır (Özön,2009, s. 150).

Kalipso'nun Telemak'a olan ümitsiz aşkı gibi, Örika; bu güzel genç kız, ümitsiz bir aşka tutulmanın neticesinde tüberküloz olur ve ölür. "*Aşk derdinden verem olma*" teması Türk edebiyatında önemli bir konudur. İnce hastalık olarak da bilinen verem; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bütün dönemler için önemli bir yer teşkil etmiştir.

Abdülhak Hâmid Tarhan'ın; karısı Fatma Hanım da vereme yakalanmış ve neticesi ölüm olmuştur. Bu derin ızdıraptan çokca etkilenen Tarhan 2352 beyitlik Makber şiirini kaleme almıştır. "Finten" adlı eserinde de verem hastalığına değinmiştir.

Araba Sevda'sının tecrübesiz aşığı Bihruz, yalancı Keşfi tarafından kandırılır; sevdiği kadının tifodan öldüğünü öğrenir. Ancak buna inanmaz. "Zavallı kızcağız, tifoya tutuldu deniyor. Yanlış!.. Veremden gitti... Zâlim verem!... O bir kurttur ki, daima öyle nâzik fidanlara gelir" (Ekrem,2009, s. 116). Veremin ince hastalık olduğu, naif ruhlara tesir ettiği, o dönemde kanıksanmış bir durumdur. Sevgilisinin tifodan değil de veremden ölmüş olması, Bihruz'a daha romantik gelmiştir.

Güzin Dino, Araba Sevdası'nı incelediği yazısında; Bihruz'un hayal aleminde daima Periveş'i en zirvede hayal ettiğini ve bu sebeple veremden ölmüş olabileceğini düşündüğünü söyler (Dino, 382). Bir kadın, hele ki zarif ve güzel bir kadın ölecekse; ancak ve ancak veremden ölebilirdi. Çünkü o dönemde ölümlerin ve hastalıkların en hissiyatlı şekli veremdi.

Celâl Nuri'nin de Örika'yı güzel ve zarif betimledikten sonra aşk derdinde vereme düşürmesi de tesâdüfi değildir. Bu o dönem için olağan bir durumdur.

Henry, anne- baba hakkında da detaylı bilgilendirme söz konusu değildir. Henry, bahriye mektebinde bir öğrencidir. Uzak bir bölgede, eğitim gemisinde hayatını kaybeder. Henry'in yaşı, maddi veya manevi özelliklerinden hiçbiri hakkında bir bilgi yoktur.

Mehmet Vasim Bey; Örika'nın aşık olduğu gençtir. Mehmet Vasim Bey bir Türk'tür. Yazar, Örika'nın gözüyle bize Mehmet Vasim Bey'i tanıtır. Otelin yemek salonunda, daima yalnız oturan, derin düşünceler içinde kaybolan Mehmet Vasim, Örika'nın dikkatini çeker. Gözleri dalgın, siması solgun Mehmet Vasim; Örika'ya şairane, ressamâne bir surette güzel görünür. Ancak; Mehmet Vasim bu aşka cevap veremez. Neden cevap veremediğini ise yazar açıkça belirtmez. Bu nokta okuyucunun düşünce dünyasında şekillenmek üzere boş bırakılmıştır. Mehmet Vasim Bey'in kim olduğu, ne iş yaptığı, evli mi bekar mı olduğu, neden sürekli otellerde kaldığı konusunda sorulan soruların hepsi yanıtıdır.

Yazar, hikâyesinde "*mektup*"la anlatımı kullanmış ve bunun neticesinde tarih düşmüştür. Celâl Nuri hikâyelerinde "zaman" çoğunlukla belirtilmez. Hikâye içerisinde adı geçen savaşıardan yola çıkılarak bir zaman algısına ulaşılır. Bu hikâyede ise yazar, mektupların sonuna tarih düşürerek zamanı belirtmiştir. Örika'nın ilk kartpostalı; 17 Mart 1900 tarihinde atılmıştır. Mehmet Vasim Bey'in cevabı 27 Mart 1900'de verilmiştir.

Hikâyede mekân olarak; Paris'de bulunan Louvre salonları, iki gencin karşılaştığı otel, Davos'da bulunan senatoryum, Mehmet Vasim'in İstanbul'da Burgaz Ada'da kaldığı otel kullanılmıştır. Örika ve Mehmet Vasim Bey'in tanıştığı otelin nerede bulunduğu, iç ve dış yapısı, odaları hakkında bir betimleme yoktur. Mehmet Vasim Bey'in İstanbul'da Burgaz Ada'da kaldığı otelinde detaylı tasviri mevcut değildir. Paris'de bulunan Louvre müzesi hikâyenin giriş kısmında yer alan mekândır. Ünlü ressam Bartolome Esteban Murillo'nun "İnmaculada Concepcion" (Meyem'in Günahsız Gebeliği) adlı çalışmasından yola çıkarak, yazar hikâyesinin kadın kahramanını şekillendirmiştir. İsviçre'deki Senatoryum gerçek bir mekândır. Bu senatoryum; 1900 yılında açılmış ve tüberküloz hastaları için hizmet vermiştir.

Davos'dan 300 metre yukarıda yapılan bu tedavi merkezi günümüzde "*Schatzalp Otel*" olarak hizmet vermektedir.⁵⁵

Heybeliada'da bulunan ve birçok ünlü ismi de misafir eden senatoryum da İsviçre'deki senatoryumu örnek alarak kurulmuştur.

Hikâye dil ve üslup bakımından sâdedir. Yazar, bu hikâyesinde kadın-erkek ilişkisini "*karşılıksız aşk*" şeklinde biçimlendirmiştir.

2.2. DÖRT TÜRLÜ BEBEK

Çocuk doğmadan, hatta daha on iki aylık yolda iken peder ve validesi onun ismini ta'yin etmişlerdi: Zerrin. Bu çocuk mutlaka kız olacaktı. Saçları sapsarı, gözleri derya fam, teni bembeyaz olmak lâzım geliyordu. Bittabî şişmanca olması da mültezimdir.

Bir netice-i garam olarak evlenen bu iki genç hayat âşıkanelarının biraz temadisi için Zerrin Hanım'ın üç beş sene sonra teşrifini vak'adüşünüyor idiseler de kızlarının tahsirine dayanamadıklarından onun seyahatini taksir ettiler. Senesinin nihayetinde tahayyül ve tasvir ettikleri gibi tombul tombul, süt beyaz, altın saçlı, mina güzeli Zerrin doğuyordu. Anası da, babası da Zerrin'i kablü'l-tevalüt o şekilde düşünmekte haklı idiler. Çünkü bir saik sevda ile tevhid-i hayat eden bu iki gencin zübdesi ancak bu şekilde olabilirdi.

Zerrin Hanım müzehhep bir tufuliyet içinde ma'sum ve melek bu bir muhit içinde, belki periveşlerin, **كروبيونك** haremde büyüyordu. Daha henüz lakırdı söylemeye kesb-i iktidar etmediği bir yaşta kendisine büyük, küçük birçok bebek verdiler. Zerrin duyduğu hatta ifade için lakırdı söylemeyi ta'lim etti. Beş altı ay içinde o nev-a-nev bebekleri tadyif ve taltif maksadıyla birçok sözleri öğrendi. Cevherin ü Zerrin kelimelerle – ki bu kelimeler birer şiir minyatürü idi. – bebeklerini okşuyordu. Bebekler de, zeban-ı hâliyle, Zerrin Hanım'a- istediği şekilde- iğta-yı cevapta kusur etmiyorlardı. Dadısının kucağında, Zerrin. Akşamüzeri gözlerini yumduğu vakit bebeklerini de birlikte âlem-i fenaya alıyordu, oda ile rüyanın farkı yoktu. Belki bir itibar ile, bu bebek cemiyeti için rüya daha muvaffaktı: çünkü hakikî

⁵⁵ bk.: <http://www.myswitzerland.com/en/hotel-schatzalp.html>

bebekler daha yüzlerce bebeği, hatta bebek şeklinde melekleri ancak Zerrin Hanım'ın rüyasına davet edebilirlerdi.

Onun içindir ki küçücük Zerrin biraz fazlaca uyuyordu. Uyanır uyanmaz, bazen, ma'lum -fakat muhayyel- bir bebek arıyor, bulamayınca, validesinin veya dadısının kucağında uyukluyordu, derhal sevgili bebeğine mülakî oluyordu.

Zerrin büyüdükçe bebekleri de büyüdü. Çocuğun kalbinde bu oyuncaklara büyük bir meyil vardı. Tahtadan veya alçıdan ma'mul şu, keten saçlı kuklalar ile öyle zan ve tahmin ettiğiniz gibi cemadâtan değildi. Bunların ufak birer ruhu, küçücük ve her dem zarban kalbi, ve o kalbin içinde Zerrin Hanım için pek ince bir muhabbet vardı. Bir gün, dayısının kızı, bir telatum u âsab içinde Zerrin'in bebeklerinden birini fırlatıp yere atmıştı. Zerrin ağlamaya başladı: Zavallı bebek! Acaba canı çok acıdı mı, kolları ağrıyor mu, yere atılırken başı döndü mü? Babası, anası bebeğin tahtadan yapılmış bir oyuncak olduğuna dair teminat veriyorlar. Fakat Zerrin bebeğin duyması lâzım gelen ağrıları kendisinin o nermin ve nârin vücudunda hissediyordu.

Yaşı ilerledikçe bebekle oynaması biraz müşkülleşiyor; şu kadar var ki Zerrin Hanım bebeğinin önünde yoldaşı olan bütün kuklaları büyük bir itina ile saklıyor; ara sıra mahfice kapısını kilitleyip o küçük mahlûkâta bakıyordu kuklaları hâlâ seviyordu. Utanmasa, imkân bulsa eskisi gibi bebekleriyle oynayacak.yine onların cemiyetine girecekti. Seneler böyle geçiyordu.

Zerrin hanım büyüdü, hanımefendi oldu. Tantanalarla, debdebelerle evlendi. En şanlı, en hisli dakikalarında yine bebeklerini unutmuyordu. En gailleli hengâmelerinde mesela bir bebeğinin saçları, bir diğerrinin elbisesi, bir üçüncünün posaldan gözleri çeşm-i muhilesinin önünden geçiyordu.

Bir müddet sonra Zerrin Hanım hayatının aksa-yı merâtib-i bahtiyarisine çıkmıştı. En sevdiği, en beğendiği, hiç yanından ayırmak istemediği bir kuklası, zarif, kendi gibi saçlı, mai güzeli, bembeyaz, ince, bir bebeği peyda-yı ruh ve hayat etmişti...

Evet! Mükellef bir lohusa yatağının içinde Zerrin Hanım göz ucu ile nevzat bebeyi Bihterin'e bakıyor; ziyaretçilere kulak bile asıyordu. Bihterin aynı bebektir. Üç buçuk yaşında iken babasının Avrupa'dan getirdiği kukla idi. Yalnız, şimdi iktisâb-ı hayat etmiş, nefes alıyor, ağlıyor ve ara sıra sırtıyordu. Zerrin Bihterin'i ilk defa

olmak üzere o dakika görmüyordu. Küçüklüğünden beri Bihterin zaten kendi kızını değil miydi? Doğduktan sonra, filvaki', o gürültü içinde zâdesinin vücudunu görmemişti. Şu kadar var ki çocukcağızın her yeri kendisine meksuftu.

Bidâyet-i tufuliyetinde, odasında, her gece rüyasında, büyüdüğü vakit muhayyilesinde perverde ettiği o cism-i cevherin , o ruh-u nermin aynı Bihterin değil miydi? Evet! Bihterin, dünyaya gelmesiyle validesi tarafından ecnebi telakkî edilmedi. Hatta, bazı iştirak dakikalarında, Zerrin Hanım, yatağının bir köşesinde naim olan Bihterin ile lakırdıya giriyor ve ona on, on beş sene evvelki hayat muhayyelinden bahsediyordu.

Buna şek ve şüphe yok: Bihterin, Zerrin ile beraber doğan bebektir. Yalnız o zamanlar bu duşize-i masum Paris'den gelmiş bir kukla şeklinde temsil ediyordu; şimdi ise, validesinin kendisine güzelce bakabileceğine kanaat hasıl ettiğinden bi-z-zat dünyaya geldi doğuyordu... İşte o kadar.

- Bihterin kaç günlük oldu! Lohusa döşeğinin etrafında pek sık tekrar eden bu sualden Zerrin Hanım hiçbir şeyi anlamıyordu. Kendisini bildi bileli güya Bihterin varmış gibi validesi bu sualin manasını mantık-ı kalb ile anlamaktan âciz kalıyordu.

- Bihterin Zerri'nin (Kalû Belâ)dan beri kızını idi. Uzun seneler genç validenin hayalinde bebeği ne şekil almış nasıl tekâmül etmiş ise Bihterin kablû'l-velâdet dokuz aylık hayatında da o şekli almış, o surette tekâmül etmiş idi. Sonra validesinin istediği veche-i delpezir doğdu.

Zerrin hanımefendi yaşını almıştı. Saçları ağarmakla beraber behcet-i nihasetinine zerrece hâle gelmemişti. Pek şirin, pek ince bir büyük hanım olmuştu.

Saat-i merhunesi gelince Bihterin'i kocaya verdiler. Validesi ile kızının düğünleri arasında şeklen fark ilk düğün biraz daha tarz-ı kadimde idi. Bihterin Hanım'ın merasiminde ise mezzinât daha alafranga oldu. – Fakat her iki düğünde şahane icra edildi.

Zavallı Zerrin Hanım üç buçuk yaşından beri muhayyilesinde yirmi yaşından beri ağuş u mühr ü istiyafında büyüttüğü beyini veya kızını kaçırmış oluyordu. Çünkü gelin hanım bir başka şehirde oturacak idi.

Aradan bir buçuk sene kadar geçti. Zerrin Bihterin'in firakı ile mahrûr iken telgraf mevzu müjdesinin ihsanı ricası ile içeriye bir zarf gönderdi.

Bihterin'in kerimesi olmuş! Zerrin Hanımefendi dakika gaip etmeyerek vapura bindi. Doğru kızına gitti. Doğan yine o! Üç buçuk yaşında oynadığı bebek; bilâhare Bihterin şekline temsil eden ruh u zarif hep o! Behire – Zerrin Hanım'ın hafidesinin ismidir - O eski bebeğin renk ve şemimini haizdi. Bunların arasında hiçbir fark yoktu. Zerrin Hanım her iki defa'ne gibi ihtisatın muhit-i latif ve nevazişinde bulundu ise şimdi de, Behire'nin karşısında tekrar o ihtisatı duyuyordu.

Kızının feraşe tahallusu etrafında Zerrin Hanımefendi bu hikâye-i ruhu, bu sernüvişt-i azrafi anlatıyordu. Oradaki hanımlar:

- İnşallah Behire Hanım'ın çocuğunu okşadığınız vakit de aynı hatıraları tecdid edersiniz. Niyazı ile seni hayli ilerlemiş olan Zerrin Hanımefendiyi münbasit ettiler.

2.2.1. DÖRT TÜRLÜ BEBEK HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu hikâyede Zerrin isimli bir kız çocuğunun bebeklerine yüklediği anlamlar, Zerrin'e göre onların "canlı" olduğu inancı işlenmiştir.

Zerrin Hanım, Zerrin Hanım'ın kızı Bihterin ve torunu Behire hikâyesinin kahramanlardır. Zerrin Hanım'ın anne ve babası, eşi, Bihterin'in eşi ve kim oldukları hakkında bilgimiz yoktur.

Zerrin Hanım; birbirini çok seven bir çiftin çocuğu olarak dünyaya gelir. Bu kız çocuğu, tıpkı anne ve babasının hayal ettikleri gibi; altın saçlı, süt beyazı, tombul ve güzel bir çocuktur. Babasının Avrupa seyahatleri, Zerrin'in bakıcıları ve ihtişamlı düğünler, ailenin maddi durumunun iyi olduğunun işaretleridir. Oyuncakları ile oynamayı tutku haline getiren bu kız büyür ve evlenme vakti gelir. Namık Kemal bu durumu şöyle anlatır:

Evin hanımı çocukluğunda bir bebeğe sahiptir ve onunla oynar. Biraz büyüdüğünde evlenir ve oyuncak bebeğin yerine gerçek bir kız çocuğu gelir. Bu küçük kız da büyür ve evlenir. Kız çocuğu nasıl ki bebekliğinde

annesinin gösterdiği yatakta yatmak mecburiyetinde ise şimdi de onun gösterdiği adamla evlenmek zorundadır.⁵⁶

Babasının kendisine Paris'ten getirdiği bir kukla bebek, Zerrin'in hayatının merkezidir. Çünkü bu kızda "*animizm*"⁵⁷ etkisi ömür boyu devam etmiştir.

Piaget, animizm konusundaki araştırmaları ve görüşleri ile tanınan, bir bilim insanıdır. Piaget'e göre; çocuk psişik dünya ile fiziksel dünyayı birbirinden ayırt etmez. Bu sebeple çocuk, cansız varlıkları dahi canlı ve bilinçli olarak kabul eder (Özkan, 2012). Zerrin de görülen bu durum ise animizmin ileri boyutu veya bambaşka seviyelere, düşüncelere taşınmış hâlidir. Çünkü Zerrin, yaşlı bir nine olduğu zaman dahî bu düşünceden kurtulamamıştır. Hatta kızı Bihterin'in onunla beraber yaratıldığı ve Kâlû Belâ'dan beri kızı olduğunu söyler. Bu görüş tasavvufi bakış açısıyla değerlendirilecek olursa; kısmen doğru kabul edilebilir.

Yazarın bu hikâyeyi hangi düstur ile kaleme aldığı bilinemez. Freud'un "*Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri*" adlı eserinde belirttiği gibi; yazara eserini hangi membâdan çıkarttığı sorulduğunda; o buna cevap vermez (Freud,1999). Animizmi çocukluğunda mutlaka yaşamış olan Celâl Nuri'nin, "*Zerrin*" karakteri, yazarın bir yansıması olabilir.

Bihterin de Zerrin Hanım'ın kızıdır. Onun da annesi gibi "animizm" düşüncesi taşıyıp taşımadığı hakkında bir bilgi yoktur. Bu kız çocuğu annesinin bebeğine çok benzemektedir. Zira onun kızı Behire de bu bebeğe benzeyecektir.

Hikâyenin zamanı belli değildir. Mekân tasviri yer almamakla beraber, olayların geçtiği mekân isimleri dahî zikredilmemiştir. Zerrin Hanım'ın babasının Avrupa'ya Paris'e gittiği bilgisi dışında bir bilgi yoktur.

Hikâye dil ve üslup bakımından sâde ve açık bir yapıya sahiptir. Celâl Nuri'nin bu hikâyesi, konusu itibariyle farklıdır. Çocuklarda bulunan "*anemizm*"

⁵⁶ Namık Kemal, İbret, no: 56, 18 Ramazan/ 20 Kasım 1872.

⁵⁷ Animizm, bir düşünce sistemi olmakla beraber; tek bir olaya odaklanmaz. Bir noktadan yola çıkarak, süreklilik peyda eder (Freud, 2008). Animizm ile ilgili değinmemiz gereken bir diğer nokta da İslamiyet öncesinde, ilkel kabilelerde, Türk topluluklarında görülen bir inanç sistemi olmasıdır. Bu inanca göre; insan bedeninin en küçük zerresi dahi onun ruhundan bir parça taşır. Gölge,ses, koku, sudaki yansıma... İnsan tarafından kullanılan eşyalar da, kişinin ruhuyla özdeş görülmüş ve bunun için öldükleri zaman eşyaları da onlarla beraber gömülmüş, yani öldürülmüştür (Artun, s.3).

düşünce yapısının, bir kız çocuğunu nasıl etkilediğini ve bu düşünceden yaşlanınca dahî kurtulamadığı anlatır.

2.3. MISTIK İLE HASSO

[Rahmi Bey Efendi! Bu hikâyeciğim intişar eden –Celâl Nuri- ünvanlı makalenizin açık ibare hakkındaki fikrasına cevaptır. Bu hikâyede (azizlik) terki-i vasfı ve izafilerine tesadüf edememekle berhudar olacaksınız.

Gelelim ikinci noktaya, (kozmopolitcilik)'e : bazı vakayı her nasılsa burada geçirmek kabil olamıyor. Mesela –Deyyus- ünvanlı romanım bizzarure yine Paris'te cereyan edecektir. Bu defa birinci nasihatini dinledim. İnşallah –Deyyus- 'dan sonra ki romanımda (kozmopolitcilik)den de istifade ederim. Vadeli istifanâmemi isterseniz şimdiden size takdim etmiş olalım.

Şükran ve tebcilat]

Mart ayında yağın bir kar ortalığı şaşırtmıştı. Mıstık -13 yaşında frengizâde, sıracalı bir oğlan- morarmış dudakları ile bakkal Yordanoğlu –Bodos'a- baş vurdu. Karamanlı esnaf kendisine dört lokma ekmek ve kese kâğıdı yapamadığı varakpârelerden birkaç tabaka verdi. Mıstık, teşekkür vakit bulamadan ekmekleri gövdesine, kağıtları da ısıtır diye sinesine yerleştirdi.

Hasso da bakkal Mihranoğlu Mardiros'a müracaat etmişti. Bunun da nasibi dört zeytin tanesiyle delik deşik olmuş, kömür nakline bile yaramayan, partial bir çuval parçası idi. Hasso bu çuvalı bir kostüm gibi komple giydi.

Fakat kar şiddetle yağıverdi. Bir hatıranın önünde bu iki çocuk birleştiler. Birbirini tanımıyorlardı. Orta hâlli bir âdemi defnetmekten gelen bazı kimselere yanaştılar. Onar para aldılar. Bu münasebetle -aralarında- bir aşinâlık hâsıl oldu. İlk müşterek iş yetmiş, seksen tane (izmarit) sigara ucunun toplanması oldu. Lâkin hava fena, hatta vahim. Ne yapmalı? Mıstık şu fikri ileriye sürdü:

- Ben gördüm: Şu türbenin yanı başında bir virane var. Orada tabutlar teneşirler duruyor. El arabalar da. Kimse görmez, bunların içine girer gecemizi rahat geçiririz. Ne türbedârdan korku var ne de başka bir hocadan. İki efe viraneye gittiler. Oraya hiç kar dokunmuyordu. Tabutların arasında bir kazan onun da içinde bir parça

sabuna tesadüf etmesinler mi? Şirket malını götürüp bir yirmiliye sattılar. Bu parayı aralarında pay ettiler.

Bir aralık türbenin penceresinden içeri baktılar. Oh! Sıcak bir ev. Kandil de yanıyor. Yerlere âlâ halılar serilmiş... Ne latif bir oda... Oradan hemen sıvışıp el arabalarının içlerine yerleştiler.

-Be herif senin adın ne?

-Hasso

-Hasso ne demek?

-Hasso, Hasan (Hüsn) demek. Benim anam Kürt idi.

-Ne... Baban çakal mı idi?

- Ne çakal idi ne köpek... Sensin köpoğlu.

-Ana keder, baba keder! Bunun üzerine bir kavga çıktı.

Biri aşağıda, öteki yukarıda kaldı. Hasso Mıstık'ın dudağını ısırды, kanattı.

Hasso:

-Benim atam ağa idi... diye Kürt şivesiyle vaveylaya başladı. Dayağı bir güzelce yedikten sonra (benim atam ağa idi) yi bir terane hâline getirdi. Van u ahengi uydurdu. Terennüme başladı. Sonra, tabiatıyla laklakaya koyuldular. Sanki hiçbir arbeye olmamıştı. Mıstık, dostâne bir eda ile:

-Ah! Eskiden ne iyi idi! Köpekler sokaklarda dolaşırken, ben bir kuru çeşmenin içinde, kışın bunlardan birini koynuma alır, kendimi ısıtırdım. Bütün gece sanki kürklü yatardım. Köpek hırlamaz mı idi? Sanki soba yanıyordu...

Bu esnada Hasso fena halde öksürmeye başladı. Göğsü bir kazan gibi fıkır fıkır ediyordu. Söylediği sözler bazen titremeden kesiliyordu. Fakat duyulmaktan korktuklarından öksürüklerini zapta çalışıyorlardı. Sigara başlarını harman ettiler. Tam dört sigara çıktı. Lezzetle neşe ile içmeye, keyif etmeye başladılar...

-Neden açsın? Ben sana inanmam. Sen şu koca konağın önünde tavuk gibi eşiniyordun. Bilir misin o bir büyük hanımın evidir. Oradan dökülen süprüntülerde

neler bulunmaz? Pirinç taneleri, kemikler, aşıklar. Bazen önlük eskisi pullar da olur. Sen yalan söylüyorsun... İnanmam, ben hükümetin önündeki süprüntülerde bile dilim dilim ekmekler buldum.

Kar dışarıda bir tipi şekline dönüşmüştü. Karşılıklı öksürmeye, öksürük müsabakasına başladılar.

Aradan bir saat kadar geçti çocuklar susar gibi oldular. Ses seda yok. Mıstık derin bir uykuya daldı.

Aradan vakit geçmiş. Meğer sabah olmuş. Hasso hala yerinde. Mıstık uyanmış. Baktı ki arkadaşı hala uyuyor. Menkul bir sandukanın üzerinden küsür sigarayı, Mıstık'ın cebinden de mütebaki kağıt onluğu aşırıldı ve kaçtı. Gitti. Allah'ı seven beni tutmasın!

Hasso bir iki saat kadar dolaştı. Yerleri kar kapladığından gaip olmuş şeyleri aramak da mümkün değildi. Sokakta gezende yok ki dilenebilsin.

Karamanî bakkal bu defa kendisine yüz vermedi. Dön dolaş yine hatıraya gitmek aklına geldi. Evet, iki ihtimalin biri: ya orada cenaze var, ya yok. Varsa, cana minnet beş on para çıkar. Yoksa kimseler bulunmaz. Virane ve içindeki el arabaları yerli yerinde duruyor. Onlardan birinin içine girdi. Bir uyku daha çekerim.

Hatıranın kapısında kalabalık vardı: buna karıştı, büyücek bir hanım ölmüş. Nerede ise oraya getirecekler. Bir köşede taze bir mezar kazılıyor. Oraya yaklaştı.

-Bu kadar kumla harçla iş olur mu? Diye bir cadaloz herif kavga ediyordu. Türbedârı buldular. Şurada el arabaları var. İki lira ver de Acem oğlanından biraz harç, kireç, horasan getirt. Kabri öyle yaparsın, dedi. Kahya Efendi hık dedi mık dedi sonunda bir kağıda razı oldu.

Hasso söze ve işe karıştı. Bana on metelik verirsen, ben arabacığın getiririm. Yerini de bilirim. Sonra efendiler bana sadaka da çıkarırlar dedi ise de aldırın olmadı. Türbedâr insafa geldi:

- Verin şu hırpaniye kırk elli para. O hem sizi viraneye götürür hem de yardım eder, sevaptır. O da Allah'ın kulu, dedi. İmana geldiler hoca efendinin sözünü dinlediler. İranî kasmde imdada yetişti. Onunla pazarlık pek çabuk bitti.

Acem, kahya, amele, Hasso tabut anbarına doğruldular. Çocuğun yüreği tıp tıp ediyordu. Bu işin sonunda mutlaka bir para olacaktı. Üç mü olur beş mi? Artık bahta. Fakat Hasso viraneye yaklaşınca büzüldü. Mıstık hâlâ el arabalarının içinde uyuyor! Onunda bu nimetten hissesini alması var.

Bî-çare Mıstık... Hasso'dan daha mukavemetsiz imiş. O gece, o gecenin kim bilir kaçında, tabutların yanı başında, o tabutla gidilecek bir yere müteveccih olmuş.

İnnallahe ve inna ileyhe raciun!(Bakara:156): Bu sözü ibtida acem söyledi. Hasso memnun mu mahzun mu? İkisi de var. Çünkü sadakaya hissedar yok lâkin bu gece ben nerede yatayım? Endişesi kalbini bî-çare-yi zebun ve dilhun etti. Mıstık'ın enkazını mezarlıklar bir beşer tortusu gibi kaldırdılar. İşlerine devam ettiler.

2.3.1. MISTIK İLE HASSO HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu hikâyede sokaklarda yaşayan iki küçük çocuğun hikâyesi anlatılmıştır.

Celâl Nuri bu hikâyesinde iki ana kahramanını da "*sokak çocuğu*" olarak seçmiştir. Bu iki çocuğun 24 saat bile sürmeyen birliktelikleri acı bir son ile nihâyet bulur. Sosyolojik açıdan da dikkat çekici olan bu hikâyenin temelini oluşturan muhtaç, kimsesiz çocuklar, tarih boyunca toplumların kanayan yaraları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de yer verdiği "*dilenciler*" yüzyıllardır bir toplum gerçeği olarak yaşamaktadır. Osmanlı Devleti'nde muhtaç olan çocukların sokaklara düşmemesi için alınan ilk tedbir; ailelerine para yardımı yapmaktı. Böylece çocuklar kendi evlerinde yaşamaya devam edebiliyorlardı. Sorunun yaygınlığının karşısında, çözüm seçeneklerinin de yaygınlaşması gerekiyordu. Bu sebeple devlet eliyle, bu çocukları ve muhtaç diğer insanları koruyacak kurumlar açıldı (Karatay, 2007). Osmanlı toplumunda kimsesizlere, muhtaçlara zaman zaman devlet eliyle müdahaleler gerçekleşmiştir. Örneğin; Osmanlı eğitim hayatında önemli dönemeçlerden birisi olan Harbiye Mektepleri, 1834 yılında eğitim vermeye başladığında ilk öğrencilerinin önemli bir kısmı kimsesiz ve fakir çocuklardan oluşmaktaydı (Koç, 2008). Sokaklarda kimsesiz yaşayan, muhtaç bir şekilde hayatta kalmaya çalışan çocuklar için önemli bir sığınak olan bu okulda, aynı zamanda öğrencilere maaş da bağlanmıştır. 1896 'da faaliyete geçen Darülaceze'nin kurulması Osmanlı'daki "düşkünlere çare olma" isteğinin en önemli adımlarından birisidir. II.

Abdülhamit döneminde kurulan bu kurum bünyesinde; küçük çocuklar için: kreş, yetimler için: eytamhane, çeşitli atölyeleri barındırmaktaydı. Burada kalan herkesin bir iş- zanaat öğrenmesi, yetişmesi de isteniyordu (Nadir, 1999).

Türk edebiyatında birçok eserde sokak çocuklarına gerek detaylı tasvirlerle, gerek ana kahraman olarak, gerek bu olgu hakkında fikirlere yer vererek, konuya değinilmiştir. Behçet Sefa; Şeytan. Ercüment Ekrem Talû; Gün Batarken. Ercüment Ekrem Talû; Kopuk. Hayrettin Ziya; İnsan Artıkları. Hüseyin Rahmi Gürpınar; Billür Kalp. Hüseyin Rahmi Gürpınar; İmrenilecek Bir Ölüm. Mahmut Yesarî; Tipi Dindi. Nezihe Muhiddin; Boz Kurt. Orhan Hançerlioğlu; Ali. Orhan Kemal; Sokakların Çocuğu. Orhan Kemal; Suçlu. Reşat Enis Aygen; Ağlama Duvarı. Reşat Enis Aygen; Gece Konuştu. Reşat Enis Aygen; Gonk Vurdu. Reşat Enis Aygen; Yol Geçen Hanı. Reşat Nuri Güntekin; Kan Davası. Reşat Nuri Güntekin; Miskinler Tekkesi. Sezai Solelli; Kadınlar Merdiveni. Suat Derviş; Ankara Mahpusu. Şahap Sıtkı İltar; Kimin İçin. Yakup Kadri Karaosmanoğlu; Panorama (Geçer, 2006).

Yazarın seçtiği bakkal isimleri de dönemin iç içe geçmiş etnik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Zira, "Yordan" Bulgar kökenli vatandaşların kullandığı isimdir. "Mardıros" ise Ermeni asıllı vatandaşlar ile Lübnan tarafındaki halkın sık kullandığı bir isim olarak bilinmektedir.

Mıstık 13 yaşında, frengizâde, sıracalı bir çocuktur. Hasso hakkında ise bildiğimiz tek şey anne ve babasının Kürt olduğudur. Hasso ise bir Türk'tür. Bu çocukların hayat hikâyelerini, başlarına nelerin geldiğini, nasıl olup da sokaklara düştüklerini bilmiyoruz. Nereli oldukları, ailelerinin nerede oldukları hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir.

Mıstık ile Hasso hikâyesinde Celâl Nuri Bey zaman olarak belirli bir dilimi kullanmaz. Aylardan mart ve mevsimlerden kıştır. İki küçük çocuğun tanışıp, olayların gerçekleşmesi 24 saat gibi kısa bir zaman diliminde gerçekleşir.

Celâl Nuri bu hikâyesinde mekân olarak iki çocuğun barınmak için girdiği, türbeyi ve yanında bulunan virâneyi seçmiştir. Virânenin içinde el arabaları, teneşirler, tabutlar bulunmaktadır. Mıstık ile Hasso el arabalarını kendilerine yatak olarak seçerler ve geceyi burada geçirmeye karar verirler.

Yazar, diğer hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyesinde de uzun betimlemelere, tasvirlerle yer vermemiş ve verilen birkaç ip ucu ile okura yorum yapma seçeneğini sunmuştur. Hikâyede kullanılan dil ve anlatım sâde ve açıktır.

Celâl Nuri'nin bu hikâyesinde kahramanlarını sokak çocukları arasından seçmesi tesadüfi değildir. Eserleri, özellikle hikâyeleri sosyolojik açıdan tahlile müsait olan yazar, toplumların önemli bir sorunu olan "*kimsesiz, korunmaya muhtaç çocuklar*"a dikkat çekmek istemiştir. Yazar, yazıldığı dönemde gazetede tefrika edilen bu hikâyeye ile belki de toplumun vicdanına dokunmak istedi. Zira Osmanlı toplumunda kimsesiz çocuklar, dilenciler, muhtaçlar için sivil desteğin çok az olduğu bilinmektedir. Devlet eliyle yapılmaya çalışılan yardımlar ise her zaman yeterli gelmiyordu. Devlet çocukların ailelerinin yanında kalmaları için para yardımı yapmanın yeterli olmadığını görmüş ve kurumsallaşmaya, çeşitli barınma yerleri açmaya başlamıştır. Osmanlı'dan günümüze "*Darülaceze, Darületham, Darülhayr-i Ali, Darüşşafaka, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Hizmetler Kurumu*" gibi birçok kurum hizmet vermiş ve vermeye devam ediyor.

2.4. HAMZA İLE MURTEZA

Hamza ile Murteza bir memleketli değildiler. Biri İşkodra Malisiyasından öteki Debre'dendir. Lâkin bunlar tarihten altı sene evvel (Serendüz) limanında birlikte Nemse⁵⁸ vapuruna bindiler: yol arkadaşlığı etmişlerdi. Tanışmaları oradandır. Murteza kaldırımcılık, Hamza da bozacılık sanatlarının mütehassısları idi. Lâkin şu birkaç sene içinde kaldırımcılara iş kalmadı. Murteza da bozacı, tahan helvacısı, mısır buğdaycısı oldu. Ara sıra bunlar buluşurlar ve yek diğerine kahve ısmarlarlardı.

Nisanın başında hava pek fena gitti. Ara sıra yağın yağmur kara dönüyordu. Murteza gece yarısına doğru, tiyatro dönüşü müşterileri avlamak maksadıyla Osman Bey Gazinosu'nun köşesinde demir attı. Derken az öteden, koz helvası! , diyen Murteza'nın sesi duyuldu.

Hamza'nın partial bir şemsiyesi vardı. Bir de fenerini unutmayalım. Orada her ikisi laklakaya başladılar. Kâh Arnavutça, kâh Türkçe konuşuyorlardı.

-Abe kardeş dedi, Hamza, eskiden dört beş kuruşa sattığımız helvanın bir bereketi vardı. Şimdi bu matahı 180'e 200'e satıyoruz; bir hayrını görmüyoruz.

-Vallahi arkadaş! Döndüm dolaştım. 18 saattir ayaktayım, 70 kuruş aldım. 25 ekmek, 25 tahan helvası, 15 tütün, 25 kaşar peyniri...

⁵⁸ Osmanlı'nın Avusturya'ya verdiği ad.

- Bilâ!

- Ne dersin Hamza kardeş? Başımıza gelenler.. Bizim memleketleri pay ettiler, pay, pay... Ne İşkodra kaldı, ne Debre... Sen ki kulağı deliksin anlat bakalım bana şu işi ...

- Öyle, Murteza Ağa! Ben bu işi bilirim. Sana söyledimdi ki benim birinci karı Aişe merhum olmuştu. Rahmetli dört çocuk bıraktı, ben o vakit Yemen’de rediftim. Hem de madalya aldım; bak (cebinden, tütün kutusunun içinden kurdelesini gerilmiş madalyasını çıkarır), sonra ben yine evlendim. Ama ne gelin aldım bilsen... Sülün gibi, prenses gibi, ayın on dördü gibi. Üç ay beraber kaldık; sefer çıktı. Sonra muharebe oldu. O kalıştır, bu kalış.. kim bilir benim yeni karı Muhsine ne hâlde?

- Ah.. Benim ki de güzeldi. Çocuk da ben de iki. Onlarda hem güzel, hem de semiz. İnan olsun altı senedir bir mecidiye gönderemedim. Onlar şimdi koca adam olmuşlardır.

- Ben o vakitten beri bir mektup bile alamadım, gönderemedim. Fesat büyük sebep olanların Allah gözünü çıkarsın.

- Sebep olan kim?

- Pürvefa

- Pürvefa kim?

- Ben de bilmem. Biz memlekette iken dediler ki çok akıllı imiş. Ama akıl kaç para idir? Destur sözüme. Şeytanda çok keskin fikirli imiş ama bak bir kere yaptığı işlere...

- Anlat bakalım Hamza ağa şu işleri.

- Dinle kuzum. Estağfirullah. Fesubhanallah. Bana dediler ki sen, Hamza, Türk değilsin... Töbe, töbe aman ben nasıl Türk olmam. İsmim benim Hazret-i Hamza'nın ism-i şerifidir.

- Benim ismim kimin ismidir?

- Murteza Hazreti Peygamberin güveysinin öteki adıdır. Hamza, Murteza nasıl Türk olmaz bilmem. Ben beş vakit namazımda bir ademim. Anamda Türk idi,

babam da .. Sonra çıktı. Bir sivri akıllı bana sen Türk değilsin, Arnavutsun dedi. Arnavut ayrı, Türk ayrı.

-Ey...

- Türk yabancı dediler.. Dedim nasıl olur yabancı ki memlekette bizim gelir biri İstanbul'a sadrazam olur, şeyhülislâm olur. Beşiktaş'taki devlet, benim devlet. Ben onu elli defa gördüm. Gördüğüm gün işim uğur gider. İki mecdiye fazla kazanırım. Namazımı kılarım, orucumu tutarım. Yemen dönüşü hacca gittim. Sonra gelmiş köpek bana sen Türk değilsin diyor. Kabul etmem; dedim. Canı sıkıldı Pürvefa anda ona emretmiş. Turfa etmesinler mi bizim kayalıkları? Habis herifler. Sonra ne oldu? Gitti bizim memleket. Ne insan kaldı ne Arnavut... Ne bizim karı kaldı ne, ne çocuklar.. Hiç Âli-Osman'a karşı gidilir mi? Biz şimdi memleketsiz kaldık.

- Ne memleket kaldı, ne Muhsine...

İki arkadaş manzum ve mukaffa ağlamaya başladılar. Karlı yağmurda zavallı bozacıların yaşıyla hemceryan oluyordu.

-Vallahi, dedi Hamza, biraz derman olsa ben de muharebeye giderdim. Ama hastalık çok. Geçen gün Haydar Paşa'ya gittim, muayeneye. Ne derler ona bilmem: fitik-ı kebir

-Doğru, bana da cılızsın dediler. Attılar dışarıya, burada sürünmektense cenge gitmek hayırlıdır.

-İntikam, intikam... Bizim memlekette hemşehrileri pırasa gibi doğradılar. Ne bubuta kaldı, ne de kukuruz.. Memleket gitti, tarla gitti; karı gitti; hâlâ haber yok.. Sonra (Konseti Toçya) dediler olacakmış Arnavutlukta...

-O da ne?

-Kanun-i temel. Allah müstahakkını versin! Belki alıp bizim karıyı savuşmuşlardır Balkana. Ben ona dedim ki ayrılık yalnız bir sene olacak. Yapacağım yüz altın. Değirmenin borcunu öderiz. Sonra bize kalır bütün para. Allah'a bin bir şükür, rahat rahat yaşarız. Deli fişenkler var. Onlar Amerika'ya gitmişler. Dediler ki biz de -otonomi - olunca bizde Amerika gibi olacağız. Etmeyin evlatlar dedim; para

veren olmadı. Şıh Efendi nasihat verdi, yine olmadı. Ben tanırım o herifleri. Burada Türk, Avrupa' "frenk". Frenk, mirenk işte olacak oldu. Kokorozlar saçıldı. Para kaldı. Kim bilir çocuklar sağ mı, öldü mü? Ah benim karı... Son gece ağlıyordu. Ayrılış o ayrılış... Bizim ana da var. Koca karıdır. Mutlaka ölmüştür. He gece rüyama girer. Ne dersin Murtaza. Besa mı? (yani yemin ediyor musun) ? Hastahaneye yatalım, iyileşelim, sonra bizde muharabeye gidelim, karıyı, memleketi kurtaralım.

- Besa!

2.4.1. HAMZA İLE MURTEZA HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Biri İşkodra'dan⁵⁹, diğeri ise Debre'den⁶⁰ gelen iki arkadaş İstanbul'da karşılaşır. Bu tesadüf esnasında yaptıkları konuşmalar, şahit oldukları savaş ortamı ve devlete olan bağlılıklarını anlatılır.

Hikâyenin ana kahramanları Hamza ile Murteza aynı kaderi yaşayan iki arkadaşdır. Celâl Nuri, "*Mıstık ile Hasso*" adlı hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyesinde de aynı kaderi yaşayan iki kahramanı bir araya getirmiş ve onların diyalogları sayesinde okuyucuya bilgi aktarımı sağlanmıştır.

Hamza bozacı, Murteza ise kaldırım ustasıdır. Ancak, kaldırım ustaları artık iş bulamadığı için Murteza da bozacılık, helvacılık gibi işler yapar. Osmanlı sokaklarının renkleri olan bu satıcılar yaşanan mevsime, saatlere ve semtlere göre farklılıklar göstermiştir (Nazır, 2011). Osmanlı sokaklarında turşucular, helvacılar, bozacılar, salepçiler, sütçüler, yoğurtçular, sebilciler, mısırçılar semtleri yürüyerek gezmekte ve satış yapmaktaydı. Ancak, İmparatorluğun dağılmaya başladığı dönemde yaşanan ekonomik kriz, bu sokak satıcılarını dahi etkilemiş ve kazançlarını düşürmüştür. Dönemde yaşanan krizi, paranın değer kaybetmesini, Hamza ile Murteza'nın yakınmalarından öğreniyoruz.

Hamza dört çocuk babasıdır. İlk eşi Aişe'nin yadigarı olan bu çocuklar, ikinci eşi olan Muhsine ile birlikte memlekette kalmıştır. Hamza muharebeden önce Yemen'de rediflik yapmaktadır. Seferberlik çıktıktan sonra memleketine geri

⁵⁹ İşkodra; Arnavutluk toprakları içinde bir yer.

⁶⁰ Debre; Makedonya toprakları içinde bir yer.

dönemeyen Hamza, yeni evlendiği eşi Muhsine'yi hatırladıkça daha da üzülür. Çünkü onunla yalnızca üç ay birlikte kalabilmiştir. Üç ay sonunda sefer çıkmış daha sonra da muharebe olmuştur.

Murteza ise iki çocuk babasıdır. O da eşini çok özlemiştir. Eşine bir yıl sonra döneceğini söylemişse de aradan geçen uzun zamana rağmen ne memleketine dönebilmiş ne de bir mektup yollayabilmiştir. Mıstık, Hamza daha önce rediflik yaptığı için bu muharebenin iç yüzünü, yaşanan olayları kendisine anlatmasını ister.

Vatanlarının düşman işgalinde olması sebebiyle mahzun olan iki arkadaş bu durumu anlamaya ve çare bulmaya çalışırlar. Her ikisi de askere gidip, cephede düşman ile savaşmak istemiş lâkin Haydar Paşa'da yapılan muayene sonucunda Hamza'nın fitiği olduğu için, Murteza da çok cılız olduğu için askere kabul edilmemiştir.

Celâl Nuri bu hikâyesinde zamanı tam olarak belli etmez. İşkodra ve Debre kaybedilmiş olduğu için, okuyucu I.Balkan Savaşı'ndan sonraki bir dönemi anlattığı çıkarımına varır. İttihat ve Terakki'nin iktidardan düştüğü ve Ahmed Muhtar Paşa kabinesinin hükümeti kurduğu dönemde Balkan Savaşı patlak vermiştir (Tokgöz, 2012). 1912'de Arnavutluk bağımsızlığını ilan eder. Yaşanılan yenilgilerin ardından Yanya 6 Martta Yunanlılar'a, Edirne 26 Martta Bulgarlar'a ve İşkodra da 23 Nisanda Karadağlılar'a teslim olur (Armaoğlu, 2010).

Yazar'ın dikkat çekmek istediği önemli bir nokta da Osmanlı'nın ulus yapısının çözülmeye başlamasıdır. Debre ve İşkodra'dan İstanbul'a gelmiş olan Hamza ile Murteza'ya Arnavut oldukları, Türk olmadıkları söylenir. Hamza ile Murteza bunu reddeder. İnsanların onlara "Siz Türk değilsiniz!" demelerine aldırış etmezler. Onlarda, Türk olmak ile Müslüman olmanın eşit olduğu, Müslüman olanın zaten Türk olduğu düşüncesi vardır. İstiklal Marşı yazarı M. Âkif Ersoy da Arnavut asıllıdır. Agah Sırrı, bir yazar hangi ulusun kültürünü benimsemiş, eserleri hangi dil ile yazmışsa; o yazarı ve eserlerini o ulusa ait kabul etmek gerekir, görüşünü savunmuştur (Levend, 1998). Celâl Nuri de hikâyesinde Türklük bilincinin sadece "ırkdaş" olan kişilerde değil, bu ruhu içinde hisseden herkeste yaşadığını vurgulamıştır.

Yazar hikâyesinde mekân olarak herhangi bir şehir adı zikretmemiş olsa da biz bu şehrin İstanbul olduğu çıkarımına varıyoruz. "... Geçen gün Haydar Paşa'ya gittim muayeneye. ..." Diğer adı geçen yerler ise; İşkodra ve Debre'dir. ⁶¹

Eserin dili açıktır. Konusu itibariyle de milliyetçi bir ruha sahiptir.

2.5. NEVİN HANIM İLE ASRÎ BEY

Asrî Beyefendi İzmir'de, Kordonboyu'ndaki dükkânını babasının aldığı fiyatın beş misline satmış, Tokatlıyan'a misafir olmuştu. O gün oburca yemek yedi, bir şişe şarap içti, bir (sipahi bürdü) sigarası tellendirdi, sekiz lira masraf etti. Midesine ve gövdesine ağırak bastığından, Tokatlıyan'ın camekânında kendisini teşhir ettirir gibi bir vaz'aldı.

İsmarladığı konyağı yudum yudum içiyordu.

Dikkat etti: elinde bir paket Mecmua-yı Bükte- , Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası. "Türk yurdu", Almanca: "Lustige Bilder" ve bir nota –pek süslü, yanında yirmilik bir kız aşağıdan yukarıya, bir refikasıyla birlikte geçmişti. Asrî bey: -Ah bu kızlar başka... Şimdi şu hanımın evlik halini düşünüyorum. Bir taraftan bu güzel gazetelerini okuyacak. Sonra bir muhibbesi ile bir ara Almanca görüşecek. Daha sonra piyanonun başına geçip (Şopen) çalacak... İşte hayat böyle olur!

Bu hanım, bir çeharın saat sonra tekrar oradan geçti. Arası çok olmadı. Muma-ileyh, muntazam ve mevkut bir surette. Camekânın önünden mürûr ediyordu: tıpkı devriye veya bekçi baba gibi. Asrî Bey saatine baktı: hayli geç olmuş. Ortalıkta kararıyor. Bulutlar kuzgunî ama zararı pek yok. Haydi, şu küçük hanımı takip edeyim: dedi. Dışarıya çıktı. İbrahim Paşa kolunun ötesinde, nispetle تنها bir köşede:

-Küçük hanım efendi! Dikkat ettim bu caddeden çok geçtiniz? Yorulmadınız mı?

⁶¹ Debre; Makedonya ile Arnavutluk sınırında yer alan bir şehirdir. Arnavutluk sınırları içindedir. Debre aynı zamanda Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin doğduğu yerdir. Osmanlı Devleti'nin bölgeden çıkmasıyla Sırp ve Arnavutluk arasında paylaşılammış ve defalarca el değiştirmiştir. İşkodra; Arnavutluk sınırı içinde yer alan eski bir yerleşim yeridir. Hasan Rıza Paşa komutasındaki Türk birlikleri Balkan Savaşları esnasında şehri savunmuş ancak başarılı olamamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan, II. Dünya Savaşı'nda da İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu savaşlardan sonra Arnavutluk'a teslim edilir.

-Hayır efendim. Alışkınım. Hekimler yürümek tavsiye ettiler. Her gün bu idmanı yaparım.

-İsmi âliniz?

-Nevin cariyeniz. Zat-ı seniyyenizin nâmı?

-Asrî bendeniz.

-İsimlerimiz de ne uyuyor!

-Gönüllerimiz gibi... Nerede ikâmet buyuruyorsunuz?

-Kuşdili'nde.

-Ah keşke bende orada otursam.

-Lâkin, efendim, bu gece eve gitmeyeceğim. Kuruçeşme'de ablamda kalacağım.

-Yayan gider miyiz? Yolda teşrif ederim, yalnız kalmazsınız.

-Teşekkür ederim, efendim.

İki refik Gümüşsuyu tarikiyle Dolmabahçe'de Tramvay caddesine indiler. Ağır ağır yürüyorlardı. Esna-yı muhaverede:

- Pekâlâ. Bana varırsanız böyle artık caddede dolaşmak olmaz değil mi?

- Tabii değil mi efendim? Evlendikten sonra sokak haram olur. Ev kadınlığı başka... Sizde, bittabî böyle her rast geldiğiniz küçük hanımı takip buyurmazsınız, değil mi. Bey efendiciğim?...

Tarafeyn, böylece, birbirine sadakat yemini ettikten sonra görücü göndermeye ihtiyaç kalmadı, Perşembe günü nikâh akdedildi. O gece gelin, güvey oldular.

Bir hafta pek tatlı, pek ballı geçti. Yek diğerinden memnun. Öteki perşembe Asrî Bey hanımına elli lira verdi. Çünkü Nevin Hanım çarşıya çıkacaktı. Uslu duracaklarını birbirlerine vaatler ettiler. Dört dudak atmak vefa akdetti. Dört beş şap şupdan sonra biraz mülatafa başladı:

- Çocuğumuz erkek olursa ismi ne olacak?

- Şaheser.

- Ya kız olursa?

- Nevüslub, Nevayin...

- Vallahi hoş isimler.

Asrî Bey, yine Beyoğlu'na, yine Tokatlıyan'a⁶², yine Tokatlıyan'ın camekânına gitti, bir konyak daha emretti. Yine yudum yudum içerken kaldırım üstünde bir kıza daha tesadüf etti. Lâkin Nevin'den daha zarif, daha hoş, daha cazibeli, daha uysal ve gayette şuh yüzlü. Hasılı bu başka. Aynı noktada ona da çattı. Aynı muamele. Lâkin belki Nevin Hanımefendi'ye cadde üzerinde, büyük mağazaların civarında tesadüf eder korkusuyla, tam Pera Palas'ın önüne geldikleri vakit, - Haydi Kasımpaşa'ya doğru inelim diye bir teklifte bulundu.

Güzel küçük hanım bu teklifi külfetsiz kabul etti. Aşağı doğru inmeye başladılar.

Nevin Hanım da, Galata'da Aziziye meydanında iner, uzunca saçlı monikalli görkli, entelektüel bir beyefendi kendisine hoş bir iki kelime bezetti.

Filvaki' Nevin Hanım ahd u peymanını unuttuysa da ihtiyatlı davrandı:

- Beyefendi! Cariyeniz Beyoğlu'na çıkmam. Arzu buyurursanız Azap Kuyusu'na doğru giderim. Maksat teşrif olduktan sonra oraları daha iyidir; kimseler bizi görmez.

- Güzel güzel, muhabbet ede ede, ta Tersaneye doğru gittiler. Oradan da Beyoğlu'na çıkmaya karar verdiler. Lâkin tam Tramvay caddesinde birbirinden ayrılacaklardı. Çünkü birlikte o semtlerde dolaşmak tehlikeli idi. Yokuşun tam ortasında Nevin Hanım'la beyi, Asrî Bey'le hanımı karşı karşıya gelmezler mi?

Nevin – Vay! Senin sadakat bir haftalık mı idi?

Asrî – Vay! Senin sadakat bir haftalık mı idi?

⁶² Tokatlıyan; Beyoğlu'nda bulunan tarihî bir han. Üç Horan Ermeni Kilisesi'nin mülkiyeti olan bina; 1897'de inşa edildiğinde, Pera Palas'dan sonra İstanbul'un en büyük oteli olma özelliğini taşımıştır.

Sokakta akdedilen izdivaç, yine sokakta feshedildi, lâkin etlaf bir şüphelendi, ihtilaf ise bir münasebetsiz sokakta vuku' bulmuştu.

- Aman emsal kesiresiyle müşerref olmasınlar.

2.5.1. NEVİN HANIM İLE ASRÎ BEY HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu hikâyede babasından kalan miras ile geçinen Asrî Bey'in sokakta Nevin Hanım ile tanışıp evlenmesi, sokakta başlayan bu evliliğin ihanetle ve yine sokakta son bulması anlatılır.

Hikâyenin iki ana kahramanı; Nevin Hanım ve Asrî Bey'dir. Asrî Bey bütün ana hatlarıyla okuyucuya tanıtılmaz. Babasından kalan dükkânı, babasının aldığı fiyatın beş katına satarak, Beyoğlu'nda Tokatlıyan'a misafir olması, keyif çatması, silik de olsa bir mirasyedi profili çizmektedir. Cemekânı seyrederken tesâdüfî olarak fark ettiği bir hanımın peşinden gitmesi, onunla yaptığı kısa süreli bir sohbetten sonra evlilik kararı alması da, hayata karşı sağlam bir duruşu olmayan, iyi yetiştirilmemiş "*Tanzimat dönemi mirasyedileri*"ni akla getirmektedir. Felâtun Bey ile Rakım Efendi'nin Felâtun'u, Araba Sevdası'nın Bihruz'u, "*Asrî Bey*" tarzının ilk arketipleridir.

Hikâyenin bir diğer kahramanı ise Nevin Hanım'dır. Almanca, Türkçe mecmuaları, nota defterleri, şuhluğu ile Asrî Bey'in dikkatini çeken bu kadın da sokakta tanıştığı bir beyle evlenmesi yönüyle ve daha sonra evlendikten sonra dahi başka beylerle sokaklarda dolaşması "*hafifmeşrep*" kadın tipinin örneğidir. Nevin Hanım'ın Asrî Bey'in dikkatini çekmesinin en önemli sebebi muhakkak ki elinde bulunan mecmualardır. Bu mecmuaları gören Asrî Bey bu hanımın ev halini tahayyül eder ve ona hayran olur.

Osmanlı aydınları da kadının eğitimi konusuna destek vermiş ve kadının eğitiminin gerekliliği üzerinde defalarca durmuşlardır. Ziya Gökalp bir mektubunda "Aile ne kadar kuvvetli olursa, millet de o kadar kudretli olur. Aileyi kadın yapar, o halde millet de kadının bir eseri demektir" (Argunşah,1996, s. 251) sözleriyle toplumların mimarlarının kadınlar olduğuna dikkat çeker. Osmanlı toplumunda ailenin yükselememesinin sebebi olarak da kadının eğitilmemesini işaret eden Gökalp, aile yükselemezse millet de geride kalır tezini savunur. Bu sebeple

yeniliklerin en önemlisi ve en elzemi olarak kadın mekteplerini, kadının eğitilmesini görür. Çünkü bu gelişim döngüsünde odak nokta da duran kadındır. Bilinçli kadın, bilinçli aileyi, bilinçli aile de güçlü toplumu ortaya çıkaracaktır.

Celâl Nuri bu hikâyesinde iç mekân kullanmaz. Dış mekan olarak da çoğu hikâyesinde olduğu gibi Beyoğlu- Taksim civarını tercih eder. Kahramanlar sokakta tanışıp, sokaklarda yürüdükleri için civardaki önemli noktalar hikâyede zikredilir. Beyoğlu'nda tanışan Nevin ile Asrî Gümüşsuyu yolundan geçerek Dolmabahçe'ye Tramvay caddesine inerler. Hikâyenin geçtiği zaman belirtilmediği için, dönemde bir kadın ile bir erkeğin sokakta tanışmasının normal-anormal olup olmadığı hakkında herhangi bir yorum yapamıyoruz. Osmanlı döneminde kadın-erkeklerin gezi-mesire alanlarında aynı anda, karışık olarak gezmeleri yasaklanmıştır (Sevengil,1998). Ancak döneme ayna tutan edebi eserlerden yola çıkarak diyebiliriz ki; bu yasaklar uygulanmamış, ciddiye alınmamıştır.

Osmanlı'da evlilik müessesesi ve kadın unsuruna sık sık değinen yazar bu hikâyesinde de aynı noktaya dikkat çekmiştir. Nevin Hanım ile Asrî Bey'in zayıf temeller üzerine kurulan "*içi boş*" evlilikleri, bozulan düzenin önemli temsillerinden birisidir.

Nikâh, bir erkek ve bir kadının evlenmek üzere birbirlerine verdikleri akdin karşılığıdır. Bu akid, karı ve kocaya çeşitli yükümlülükler getirmektedir (Cin, Akgündüz, 1990). İki taraf evlenmek için sözleştikten sonra dahî eğer taraflardan biri bu nikâhtan vazgeçerse, kimse onu bu nikâha zorlayamamaktadır (Erçoşkun, 2010).

Nevin Hanım ile Asrî Bey'in sokakta tanışıp, birkaç saatlik bir görüşme sonunda evlilik kararı ile sonuçlanan hikâyeleri ancak bir hafta sürebilmiştir. İki taraf da rıza göstermiş ve iki şahit huzurunda nikâh akidleri gerçekleşmiştir. Bir hafta süren "*bal ayı*" iki tarafın sadakatsizliği sebebiyle akdin bozulması ile son bulur. Zayıf temeller üzerine kurulan bu evlilik yine başladığı yerde, bir sokakta nihayet bulur.

Celâl Nuri "Nevin Hanım ile Asrî Bey" adlı hikâyesinden sonra aynı konuyu tekrar "*Sokakta İzdivaç*" hikâyesinde işlemiştir. Hikâye anlaşılır dil ve üsluba sahiptir.

Kadın-erkek ilişkileri, evlilik, aile hayatı Celâl Nuri'nin üzerinde sıkça durduğu konular arasındadır. Değişen toplumsal-sosyal yapı yazarın eserlerinde, değişik bakış açıları ile verilmeye çalışılmıştır.

2.6. ÂTÎ' Yİ OKURKEN

Kudema-yı mütেকaidin maliyeden ve haccân Divan-ı Hümayun'dan Hüseyin Nedreti Efendi dünkü gün alafranga hesap ile saat beş buçukta uyanmıştı. Kabahat gazete idarelerinin ki mi, yoksa müzelerin mi? Bilmem. Sene oluyor ki Nedretî Efendi yatağında, iki uyku arasında, İkdamcığını okumak rahatına nâil olamasını. Bermu'tad evden fırladı. Doğru Çınaraltı'na gitti. Derken Kudema-yı mütেকaidin mülkiyeden Mahmud Haşmetî Efendi geldi selam kelim, hoş beş.

Bunların Çınaraltı'na teşriflerini gören şeyhülislâm kapısı müsevvidliğinden mütেকad ve haremeyn payelülerinden Muhsin Zibâ Efendi de alelacele giyindi, o da seyibene iltica etti. Bu müşarunileyhden maadası Şam hırkalarını telbis etmişlerdi. Çok geçmedi, karşı sahhahhaneden ve harem ağası eskilerinden İsmail Ağa da gelip cemiyete iltihak eyledi. Fakat bir türlü gazete gelmiyor. Harp halinde, Boğaziçi'nde havadis almamakta bir felaket. Derken Şirket göründü. Lâkin yaktığı nedir bilinmez, sürat-i mutade ile gelmiyor. Hacı istikbâline şitabân olan müştaklar ve mütéharrirler gibi üç efendi ve bir ağa iskeleye doğruldular. Yine gazete yok, fakat, çok şükür, “küçük şimendüfer” imdada yetişti. Bir yüzlük verirseniz bir tanecik (Âtî)m var, hem de içinde Hüseyin Rahmi'nin Karılar Vaizi diye bir masalı var; dedi. Çok ediyorsun; buna ihtikâr derler, seni komisyona teslim ederiz, falan dediler ise de müvezzi size bir de şaklabanlık edeyim, hadi bana yüzlüğü verin; dedi ve derdemez kısa boylu, ak sakallı, hırpanî kılıklı müvezzi “küçük şimendüfer”in baş yerde, her iki bacağı yukarda dans etmesi manzarasını temaşa ettiler. Bir esnada müvezzin koynundan ihtikar ettiğini nüshaya, biraz kavurma, kızının tamir edilecek bir tek takunyası ve sarı sarı altı tane altını yerlere düştü. Bu mutike faslı iki dakikada olup bitmişti. Kudema her havadisten evvel tercihen Rahmi'nin hikâyesini okumaya başladılar.

“Küçük şimendüfer”n de sesi öteki köyden işitilmekte idi. (İkdam, Sabah-Tasvir, Tanin) esamisini mevzun mevzun tekrar ediyordu.

Kâriilerin dördünün yaşı üç yüzü çok geçiyordu. Nedretî Efendi söze besmeleş ibtida oldu.

- İsmail Ağa, sen bu kaynanaları hiç bilmezsın. Ben tam dokuz defa evlendim...

- Ben onları nasıl bilmem? Vak'a Rabbim bana zürriyet ve aile nasip etmedi ama ömrüm hem buzda, hem de Mısır'da hanımlar arasında geçti. Sanki ailemde olsa ne olacaktı? O zaman bu nimete nâil olmaz; efendilerimin hizmetinde bulunmazdım. O vakit, kim bilir Darfurda, ger defada kum çöllerinin içinde kalırdım...

Ziya Efendi – Haklısın, İsmail Ağa lâkin, Efendi hazretleri Hüseyin Rahmi Bey gibi, sizin gibi kadınzede kayınvalidelere pek de ecnebi değil. Bizim de başımızdan dört nikâh geçti ya siz Haşmetî Efendi?

- Kulunuz küçük yaşında evlendirilmiş idim. Peder merhum geçkindi. Mürüvvetimi görmeden evvel ölmek kendisine giran gelecekti. Konu komşu bendenize ibtida Hüsna Hanım isminde bir taze ile evlendirdiler. Sonra zavallı pek tez vefat etti. Taşrada memuriyette iken Behke'de bir kere, sonra Diyarbakır'da bir kere daha evlendim. Mâlumya, bizim bir de Yemen seferi var. Orada başka türlü oluyor. Bir de senede tehhül edildi. Fakat bunlar geçici şeyler. Bizim son hanım üç defa kayınvalide oldu. zaten ben kaynanayı eskiden de bilirdim. Hele bizim rahmetli validenin kaynanalığı... Nur içinde yatsın...

Nedretî Efendi – Lâkin, acaba, bu Rahmi Bey kim oluyor? Mahalle kahvesi, Edirne Kapusu, Baskın, Karılar Hamamı, Karılar Vaizi, Metres, Kapatma, Cadı... hep bunların arasında acaba kim zâdedir?

- Onu bilmem ama, bildiğim birisi varsa o da Afife Fikret Hanım'ın abisi imiş.

Ziba Efendi – Herhalde bendenizde kaynanaları bilmez değilim. Ama efendim ben size biraz bu hatunları tavsif edeyim. Kadınlığın türleri var. Yaş on beş, on yediye varır; hatun kişi duramaz, koca ister. Ama koca ne olursa olsun, ister davulcu, ister zurnazen. Yaş kırk beş, elli dedi mi, yine duramaz, lâkin bu sefer koca değil, gelin ister. Hani mart ayında kediler ne hale gelir? Bir türlü rahat edemez. Mırnav mırnav! Der, o işte bir ihtiyaçtır. Kadın kısmı da o yaşa geldi mi, dörtte üçü kaynana olmak ister.

Tek duramaz. O, içinden gelir bir ihtiyaçtır, pençeleyecek, hırpalayacak bir kız ister. Küme küme birikmiş hiddetlerin çıkması, fişkırması lâzım. Gelin, gügeyden ziyâde kaynana için bir ihtiyaçtır. Gelinin iyisi olmaz. Melek gibi bir kızda olsa kaynananın muamelesi onu huysuz eder. Asıl iktiza eden de işte bu.

Kadın tırtıl gibidir. Hayatında birkaç defa değişir. Lâkin ipek böceği, kalbini değiştirir, kadın, ruhunu...

Kaynananın müslümanlığı, hristiyanlığı, yahudiyesi yoktur.

Yaşı kırk beş, elliye gelip de evinde gelini, üzerinde hızını alacak tab'ası olmayan hatun kişi, ötekilere gıpta değil, haset eder. Bir kadının kızı, kızları olsun ama, kırk beşine geldi mi bir de gügeylik oğlu olmalıdır. Olmayınca o zavallı mahzun mahzun içini çeker. Bak, Aişe Hanım'ın, Fatma Hanım'ın, Hüsna Hanım'ın, Ra'na Hanım'ın güçlü, kuvvetli gelinleri var. Bunlar, ledühâce onların üzerinde bir boşanırlar. Ağır havalar olur, hani?.. Sonra birdenbire ortalık kararır, kararır. Göz gözü görmez sonra semavat bir dökülür. Urgan gibi yağmur yağar. Ekseriya bu, yazın olur. İşte bu yağmur lâzımdır. Böyle olmazsa iş fena. İşte, efendim, tıpkısı tıpkı, bunun gibi yaş kırk beşi buldu mu hanım, kumanda edecek, tahakküm edecek, za'if, tecrübesi noksan, körpe, görgüsüz bir şey ister. Erkek oğlu, artık büyümüş olur. Kocaya gelince: yirmi beş senelik birlikte yaşayış efendinin modasını tavsatır. Evin kızı, o yine başka... Ona çatmak olmaz. Hanım onu naz ü taim içinde büyütüştür. Hasılı efendim, bir abalı lâzım ki üstüne örülsün. O da gelinden başka birisi olamaz. Hele gelin biraz cadaloz, azıcık dilbaz, çaçaron, farfara, kocasına düşkün olursa... Ondan ala kaynanalık kadın olmaz.

Siz o vakit cümbürtüyü bir seyredin. Gelini alan kaynananın evinden: derhal, büyük hanımın göreceği gelir. Aman kızım, canım kızım, der. Maksad hep çatacak bir nesne bulmaktır. Gelin, bir hedefdir.

Nedretî Efendi – Efendi hazretlerinin hakk-ı alileri derkârdır. Merhume valide de bizim rahmetliye karşı bu halde, bu vaziyette idi.

İsmail Ağa – Kulunuz pek o kadarını bilmem, ama yine gördüm, hep içeride idim. İnşallah bendenizde yarın ahirette....

2.6.1. ÂTÎ' Yİ OKURKEN HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Nedreti Efendi Mâliye'den, Mehmed Haşmeti Mülkiye'den, Muhsin Zibâ Şeyhülislâm Kapısı Müsevvidliği'nden emekli olmuştur. İsmail Ağa da eski bir haremağasıdır. Bu beylerin toplanma yeri ise Çınaraltı'dır. Bu hikâye Çınaraltı'nda bir araya gelen bu kişilerin kadınlar ile ilgili yaptıkları konuşmalardan oluşmuştur.

Hikâyenin kahramanları; gazete satıcısı, Mâliye'den emekli Hüseyin Nedreti Efendi, Mülkiye'den emekli Mehmed Haşmeti, Şeyhülislâm Kapısı Müsevvidliği'nden emekli Muhsin Zibâ, haremağalığından emekli İsmail Ağa'dır. Şahıs kadrosunun tasviri yapılmamıştır. Bu kadronun diyalogları üzerinden "kadın" tasvirleri üzerinde durulmuştur. Bu sebeple hikâyenin ana kahramanı kadındır diyebiliriz.

Kişi tasvirlerine yer verilmeyen bu hikâyede dikkat çeken kahraman İsmail Ağa'dır. O, bir haremağasıdır. Zürriyetsiz olduğum için Allah bana aile nasip etmedi diyen İsmail Ağa bu durumdan şikayetçi de değildir. O, haremağası olmaktan ve efendilerine hizmet etmekten onur duyan bir köle ruhuna bürünmüştür. Zülfü Livaneli'nin *Engereğin Gözü* adlı eserindeki Habeş Süleyman karakteri de bir harem ağasıdır. Habeş Süleyman da tıpkı İsmail Ağa gibi efendisine hizmet etmekten, ona yakın olmaktan dolayı mutludur.⁶³ Enver Töre, *Engereğin Gözü'nü* incelediği yazısında; Zülfü Livaneli'nin "*Habeş Süleyman*" karakterini sömürülen, ezilen Afrika kültürünün simgesi olarak kullandığını söyler (Töre, 2009). Zira Süleyman Habeşli bir zencidir. Celâl Nuri'nin Afrikalı köleleri konu aldığı "*Kühlü'n- Nisâ Transval Hanım'ın Facia-yı İzdivâcı*" adlı hikâyesinin kahramanları Menekşe Dadı ve Transval'dan sonra üçüncü "*kul*" karakteri de İsmail Ağa'dır.

Hikâyelerinde kadın kahramanları gerçekçi bir şekilde konuşturmayı başaran Hüseyin Rahmi'nin kadın kahramanlarının belirli özellikleri vardır. Bunlar; cehalet, dedikodu, gelin-kaynana çekişmeleri, batıl inançlar, kavgacılık gibi kötü huylardır. *Meyhane'de Kadınlar*, *Can Pazarı*, *Kadınlar Vaizi*, *Şıpsevdi*, *Tesadüf* adlı eserlerinde Hüseyin Rahmi, gelin-kaynana arasında yaşanan çatışmalara gerçekçi bir yaklaşımla ele almıştır. Celâl Nuri, Hüseyin Rahmi için kaleme aldığı "*Halkın İhtiyacı Hüseyin Rahmi*" başlıklı yazısında, Hüseyin Rahmi'nin dili kullanışıyla ilgili olarak şunları söyler:

⁶³ bk.: Zülfü Livaneli; *Engereğin Gözü*, Doğan Kitap, İstanbul: 2015.

Biz, iddia edebiliriz ki, hatta Rahmi'nin üslubunda bir haslık, bir meziyet de var. Hüseyin Rahmi çoğunlukla eserlerini yazdığı vakit ortadan sıyrılıyor. Söz hakkını Hacer'lere, Sabire'lere ötekine, berikine, mahalle karılarına bağışlıyor. Bu bugünkü tiyatro üslubudur. Sadık kalarak bu yaratıkları taklit etmek büyük bir iştir. Bir tebrike değer iştir. Bugünkü edebiyatımızda, bunu yapabilen bir başkasını pek bilmiyorum (İleri, 2001, s. 261).

Celâl Nuri'nin, Hüseyin Rahmi'yi sıkça andıran bu hikâyesinde "*kaynana*" mevzusuna değinmesi elbette ki tesadüfi değildir. Çınaraltı'nda bir araya gelen Nedreti Bey ve diğerleri Hüseyin Rahmi'nin "*Karılar Vaizi*" adlı eserini okumaktadırlar. Bu okumanın ardından, bu beyler arasında "kaynanalar" ile ilgili bir sohbet başlar. Bu sohbette kadın cinsinin huyları tartışılır.

Kadınları yaşlarına göre tarif eden Ziba Efendi; on beş- on yedi yaşlarında kocaya varmak isteyen kadınların, kırk beş yaşına geldiğinde gelin istediğini söyler. Bu baskın kaynanalık hissinin sebebi ise gelini hırpalamak, bütün hiddetini, hırsını onun üzerine boşaltmak arzusudur. Gelin melek gibi bir kız bile olsa kaynananın ona iyi davranma olanağı yoktur. Çünkü bu kaynana için gelin hükmedilecek, kontrol altına alınacak bir cahil, körpedir.

Erkek kahramanların diyalogları ile *kaynanalık* meselesini tartışan Celâl Nuri, Hüseyin Rahmi gibi kadınların gerçekçi diyaloglarına yer vermez. Hüseyin Rahmi, eserlerinde kadın kahramanları gerçekçi bir dille konuşturur.

Aman hanım, bu gelinim... Uğursuz karı, evimize geldiği günden beri alt üst olduk. Ah, ne söyleyeyim? Ne desem benim adım kaynana, onunki gelin. Büyüyle yalnız oğlumun değil, kaynatasının da ağzını dilini bağladı. Evin içinde hep onun dediği olur. Meğersem ne soysuz karıymış hanım? Kör olasıca şeytan beni yanılttı, bilemedim, aldım. Evde kalmış koca ağızlı, kart, kokmuş karıyı gelin diye getirdim, köşeye oturttum (Gürpınar 1995, s.265).

Hikâyenin zamanı Osmanlı'nın son dönemlerine rastlamaktadır. Savaş vardır. Hüseyin Rahmi'nin *Karılar Vaizi* adlı eseri gazetede yeni yayımlanmıştır. Bu bilgidен hareketle tarihin 1918'ler olduğunu söyleyebiliriz.

Hikâyenin mekânı İstanbul'dur. Boğaziçi'nde yaşayan emekli ihtiyarların Çınaraltı'nda toplanmaları ve buradaki sohbetleri anlatılır. Mekân tasviri bu hikâyede de mevcut değildir. Hikyânin anlatımı açık ve dili sâdedir.

Celâl Nuri'nin bu hikâyesi Hüseyin Rahmi için, ona olan sevginin nişânesi olarak yazılmış gibidir. Yazar, Hüseyin Rahmi'nin *Mahalle Kahvesi*, *Edirne Kapısı*, *Baskın*, *Karılar Hamamı*, *Karılar Vaizi*, *Metres*, *Kapatma*, *Cadı* gibi eserlerini zikretmiş, onu Afife Fikret'in, yani kendisinin abisi olarak tanımlamıştır. Afife Fikret müstearıyla birçok yazı kaleme alan Celâl Nuri, bu yazılarında *kadın* konusu üzerinde yoğunlaşmıştır. O, hayranı olduğu Hüseyin Rahmi gibi *kadın* olgusundan vazgeçmemiş, hikâyelerini kadın kahramanlar etrafında örmüştür.

2.7. KÜHLÜ'N- NİSA TRANSVAL HANIM'IN FACİA-YI İZDİVACI

Menekşe dadının ağrısı tutmuştu. Konakta, Küçük Bey: - Aman ağacığım, dadı kız doğuruyorsa ismini Transval koyalım.

- Transval ne demek oluyormuş?

- Haminnemin adı Peru: Peru Cenubi Amerika'da elmas çıkar bir yerdir. Elmastan kinaye olacak bu isim, o halde Cenubi Afrika'da elmas çıkan bir yerin ismi neden bizim bacının kızına verilmesin? Şurasını da unutma ki Transval Afrika'dadır; doğacak kızında dedeleri oralı idi.

- Fena tesmiye değil. Buna bende bir Kühlü'n-Nisa diyeyim ki isim ve mahlas tam olsun.

- Aman ağabey, bu ne demek?

- Kadın taifesinin gözünün sürmesi demek.

Yarım saat sonra abanoz gibi, keskin güzeli bir Sudanlı Çamlıca'da mehd-i araya âlem-i şuhud oldu.

Transval Hanım büyüdü. Yirmi yaşına geldi. Büyük Hanım'a hastalığında pek iyi baktı. Rahmetli kendisine bin lira vasiyet etti.

Transval Hanım süse pek münhemik. Şişmanca, güzel ve güler yüzlü bu duşize-i müstesnanın dişleri inci gibi beyaz ve kıymetdardı. Tuvaleti pek severdi.

Korseleri müteadditti. Her sabah dişlerini (kolinos)la yarım saat fırçalar, tuvalet sularıyla tafîr eder, kendine birden ziyade çekidüzen verirdi. Peçesini kapayıp yolda süzüle süzüle gidince, arkasından, genç beyefendiler, güzel bir çiçeğe hücum eden arılar gibi kendisini takip ederlerdi. Dilbâzdır. Modaya tab'iyetle Nemsece de öğrendi. Udidir; kanun şınastır. Hanımlar misafirlîğe gidince kendisi sofraya oturur. Bir âhir zaman bacısı vesselam. Madagaskar kraliçesi - Ra'navalo- yanında sönük ve çirkin kalır.

Zavallı meleke-yi mahlukaya Fransız Cumhuriyeti, Cezayir'de, çavuş rütbesinde bir koca tevcih etmiş. Bu kıssa Transval Hanım'a nakledilince kızar, kabarr. Kendisi süt gibi beyaz bir kocaya taliptir. Başka türlüünü kabul etmez.

Safnaz Hanım da, Binnaz Hanım da kendisine makis nasihatler verirler; lâkin dinlemez, hatta bu gibi müdahaleler heyetine bile hâlel getirir.

Birgün, Transval Hanım gelin hanımı giydirmişti. Küçük hanım çay ziyafetine gitti. Transval tuvalet masasına nigran oldu. Korsesini sıkıştırdı. Biraz [Viyolet dö Parım] süründü. Tırnaklarını boyadı. Dişlerini bir daha fırçaladı. Pudra kutusuna mütehassirane baktı:

- Ey beyazlar! Bugün gün sizinse öteki dünya da bizim... dedi; ve tekrar içini çekti.

Aynaya aktı. Kendini sevimli buldu ve sevdi.

- Boşnak Şa'ban'ı bilir misiniz? Merhum bağçevan Hüseyin Ağa'nın oğludur. Paşa bunu biraz okutmak istedi ama, olmadı. Yanakları kıpkırmızıdır. Ah şu oğlan kıyafetini bir düzeltse... Efendi olacak, bey olacak. Ben ona yol gösteririm. Âzam dairelerinin bütün inceliklerini öğretirim.

- Kuzum Şa'ban (Bey)! Ben Beyoğlu'na Bab-ı Âli Caddesi'ne çıkamıyorum. Rahatsızım. Sinirliyim. Benim için bir zahmete katlanır mısın? Şu pusuladaki kitapları, şu lavantaları bana alır mısın; canım Şa'ban Bey, elmas Şa'ban Bey...

- Vay, bey mi olduk, Transval?

- Öteki beyler senden üstün mü?

- Parasız beylik, beylik olur mu ya? Kesemde mangır yok... Tütün bile

alamadım, sen ne diyorsun Transval?

- Biz kardeşiz, ayrımız gayrımız var mı? Al sana şimdilik beş lira, Şa'ban Bey.

- O... O... O..., ne hoş kız olmuşsun be Transval? Siyah olsa idim seni alırdım karı diye...

Transval, biraz güldü. Yeni bey Şa'ban, Beyoğlu'na gitti. Yeşil sokakta bir numaraya uğradı. O gece tiyatroya gitti. Ertesi gece balozlara gitti. Kör kandil oldu. Çakır keyif oldu. Daha ertesi kendisini hamamın birinde sızmış buldu. Transval'a ne kitaplarını getirdi, ne de kokularını.

Lâkin Transval afkârdır. Âli-cenabdır. Erkeklerde biraz hovarda olmalı ya? Başka türlü kümesteki tavuklara benzer. Bu felsefeye râm olarak Kühlü'n-Nisa Transval Hanım gözüne kestirdiği Şa'ban Bey'e beş lira daha verdi.

Şa'ban kura başladı, başından, kıvrıcık saçından birkaç tel istedi. Resmini çıkarttı. Günün birinde Şa'ban'ın da, Transval'ın da parmaklarına birbirine tıpkı tıpkısına birer altın halka görünmesin mi?

Konakta gülüştüler, ertesi gün perşembe idi. İmam ile ötekiler teşrif ettiler. Transval'ı süslediler. Haftasına Şa'ban güveyi girdi. Hoş bir cemiyet oldu. İçen içene.

Bir hafta zarfından Şa'ban Bey, sahiden bey oldu. Kalıp kıyafet apiko. Altın saat, platin kordon. Kravat iğnesi. Rugan pabuç. Bonjur jaket. Aldı [...]

Oğlan o gün pek sâdik çıktı. Transval nesi varsa, nesi yoksa hepsini Şa'ban'a teslim etti.

Ertesi gün Şa'ban yok... Şa'ban nerede?

Zavallı şişman Transval Kühlü'n-Nisa, iplikle iğneye döndü. Meğer o herif bu parayla sarde yerde güzelce bir hanımla evlenmesin mi?

2.7.1. KÜHLÜ'N- NİSÂ TRANSVAL HANIM'IN FACİA-YI İZDİVÂCI HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çamlıca'da bir konakta dadılık yapan Menekşe'nin kızı olan Transval'ın istediği beyaz bir erkekle evlenmektir. Bu hikâyede dadı kızının konaktaki hayatı, beyazlara olan imrenmeleri ve beyaz bir erkek tarafından aldatılması anlatılır.

Hikâyenin kahramanları: Transval Hanım, annesi Menekşe Dadı, bahçivanın oğlu Boşnak Şaban, konağın küçük hanımı olan Gelin Hanım, Transval'a öğüt veren Safinaz ve Binnaz Hanımlar, adını veren Küçük ve Büyük beyler.

Menekşe dadı, Transval'ın annesidir. "*Menekşe Dadı*" adlandırması okuyucuya bir başka hikâyeyi hatırlatmaktadır; Kadınlar Vaizi. Eserleriyle Celâl Nuri'yi etkileyen Hüseyin Rahmi'nin Kadınlar Vaizi adlı hikâyesinde "*Menekşe Kalfa'nın Müdafaanâmesi*" adlı bir bölüm bulunmaktadır. Bu hikâyede; Arap Menekşe Kalfa'nın vasıtasıyla siyahî hizmetçilerin medeniyetlere olan katkısı ve etkisi anlatılır.

Hikâyenin aslı kişisi olan Transval, şişmanca, güzel ve güler yüzlü, inci gibi dişleri olan süslenmeyi seven bir kadındır. Sık sık dişlerini fırçalar ve tuvaletlerini özenle giyer. Tatlı dilli olan Transval aynı zamanda ud çalmayı da bilir. Kendisini gayet tatlı ve sevimli bulan Transval'ın tek isteği beyaz, süt gibi bir erkekle evlenmektir. Bu sebeple kendisini isteyen Cezâyirli zenci çavuşa hayır der. Konağın merhum bahçevanı Hüseyin Ağa'nın oğlu Şaban'ı gözüne kestirir. Evin dadısının kızı olan Transval'ın eşini seçebilme hürriyetine sahip olması dikkat çekicidir. Cezâyirli bir çavuşun kendisine talip olmasına rağmen, beyaz olmadığı için onu reddetmiş ve bu kararına saygı duyulmuştur. Transval'ın ud çalmayı bilmesi de Osmanlı konaklarında yetişen cariyelerin, odalıkların önemli meziyetlerinden birisidir. Konaklarda bu kişilere birçok eğitim verilmekteydi.⁶⁴

Edebiyat dünyasında da önemli bir yer teşkil eden kölelik⁶⁵ kavramı üzerinde Tanzimat yazarları da çok defa durmuştur. Bu konuyu sosyolojik, kültürel ve

⁶⁴ Ahmed Midhad, *Felâtin Bey ve Rakım Efendi*'de köle olarak alınan Canan'ın eğitimine önemli bir yer vermiştir. Rakım Efendi cariyesinin eğitimine özel ilgi gösterir, arkadaşı Jozefino, Canan'a piyona hocalığı yapar. *Sergüzeşt* romanı ile eserini tamamıyla kölelik kavramına ayıran Samipaşazade Sezai de birçok yönüyle köleliği gözler önüne serer. Eserde, birçok cariye'nin tutulduğu esircinin evi vardır. Burada esirlerin çok gülmesi, konuşması, dertleşmesi yasaktır. Bu evde esirlere çeşitli eğitimler verilir. Müzik, dikiş-nakiş vs. Bu eğitimi, hünerli esirlerin pahasını arttırmak için başvurulmuş bir yöntemdir (Sezâi, 1999).

⁶⁵ Türk Dil Kurumu sözlüklerinde "köle" madde başının karşılığı olarak "*Savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasına satılan kul, esir.*" açıklaması bulunur (TDK, 2005; 1230). Türklerde kölelik anlayışı ise Eski Türkler dönemine kadar uzanmaktadır. E. Oberhammer'e göre ise; "Osmanlı devrindeki köle ticareti bile bir Bizans mirası idi" (Köprülü, 2004, s.79). Osmanlı Devleti'nin saray yapılanmasını Bizans Devleti'nin devamı olarak kabul edenler bu yorumu benimsemiş ve kabul etmişlerdir. Ancak Göktürk Devleti'nin büyük hatıratı olan Orhun Yazıtları'nda köleliğe ait kavramlardan bahsedilmektedir. Türkler köle kelimesine karşılık olarak: "kul, cariyeye, kün, karabaş, tigin, kulsg, kündenüz" kelimelerini kullanmışlardır. İslamiyet'ten sonra ise "hâcip, gulam, cârîye, harem ağası" gibi adlandırmalar ile bu köleleri istihdam etmişlerdir (Parlatır, 2012). Arap bacılar, halâyıklar, dadılar konak hayatının önemli parçaları arasındadır. Dönemde konaklarda çalışan halâyıkların sayısı o konağın ve sahiplerinin statüsünün bir göstergesidir.

santimentalist tavırlarla ele alan yazarlar; kölelerin başına gelen felaketler, yaşam öyküleri, çaresiz kalmaları gibi durumları kaleme almışlardır. Ancak bu hikâye ve romanlarda Osmanlı- Türk kültüründeki köle anlayışı ile Batı ve diğer medeniyetlerin köle anlayışı sert bir çizgi ile ayrılmıştır. Osmanlı'da katı bir kast sistemi yoktu. Köle olan birisi daha sonra bir evin hanımı olabilmekteydi. Tanzimat sanatçıları da bu noktayı işaret ederek, eserlerinde köleler ile evin beyleri, küçük beyleri arasında zevçlik-zevcelik münasebeti kurmuşlardır. Tanzimat edebiyatında kölelik olgusunu en çok konu alan yazar Ahmed Midhad olmuştur. Yazar; *Esaret*, *Firkat*, *Acayib-i Âlem*, *Felâtn Bey ile Rakım Efendi*, *Kafkas*, *Jön Türk*, *Paris'te Bir Türk* gibi eserlerinde köleliği ele almıştır. Ahmet Mithat Esaret'i kaleme aldıktan 48 yıl sonra (Esaret- 1870\ Kühlü'n- Nisâ Transval Hanım'ın Facia-yı İzdivâcî-1918). Celâl Nuri de başkahramanın köle bir kadın olduğu "Kühlü'n- Nisâ Transval Hanım'ın Facia-yı İzdivâcî" adlı hikâyeyi kaleme almıştır. Celâl Nuri, bu hikâyesinde kölelik konusunu ele almış ve siyahî bir dadının kızı olarak doğan Transval'ın beyaz bir erkekle evlenme arzusu ile beraber beyaz olanlara karşı duyduğu imrenme ve kızgınlığı anlatmıştır.

Zenci çavuşu reddeden Transval'ın evlenmek istediği Şaban beyaz, yanakları al al bir adamdır. Ancak tüm meziyeti bundan ibarettir. Kılık-kıyafeti, duruşu hiç yerinde değildir. Transval bu adamın değiştirebileceğini, ondan bir "*beyfendi*" yaratabileceğini düşünür. Ancak bütün çabaları boşunadır. Bu maceranın sonunda Şaban, onu aldatıp kaçmıştır.

Hikâyede belirli bir zaman dilimi yoktur. Transval doğar ve yirmi yaşına gelir. Arada geçen zaman, yaşanan olaylar hakkında bilgi verilmez. Bundan sonra gerçekleşen olayların da ne kadar süre içinde meydana geldiği bilinmemektedir. Transval'ın Şaban'a göz koyması, onunla yakınlaşması, evlenmesi kaç gün, kaç ay içinde olduğu belirsizdir.

Celâl Nuri hikâyesinde mekân olarak Çamlıca'da bir konağı kullanmıştır. Konak olduğu belirtilmiş fakat; bu konağın tasviri yapılmamıştır. Tanzimat döneminden itibaren anlatıya dayalı metinlerde İstanbul'un semtleri, tepeleri, mesire yerleri mekan olarak sıkça kullanılmıştır. Çamlıca, Tepebaşı, Metristepe, bu üç tepe belirli dönemlerin temsili mekanı haline gelmiştir. Çamlıca; Tanzimat, Tepebaşı; Servet-i Fünûn, Metristepe; Milli Edebiyat ile özdeşleşmiş ve her bir tepe dönemin

roman ve hikâyelerinde sıklıkla kullanılmıştır. Celâl Nuri bu hikâyesinde dış mekan olarak Çamlıca'yı⁶⁶ iç mekan olarak ise konağı verir ancak; bu mekanların sadece adı geçer. Ayrıntılı bir tasvir söz konusu değildir.

Hikâyede Çamlıca'nın tasvirine yer vermeyen Celâl Nuri, Tanzimat döneminden itibaren kullanılan Çamlıca Tepesi'ni okuyucunun iyi bildiğini varsaymış olabilir. Zira İntibah, Araba Sevdası, Garam gibi önemli eserlerde bu tepe ayrıntılı olarak anlatılmış, uzun uzun tasvir edilmiştir.

Çamlıca dışında hikâyenin başkahramanına adını veren "*Transval*" isminin kendisi de bir yer adıdır. Transval, Afrika'da elmas çıkarılan bir madenin ismidir. Güney Amerika'da bulunan Peru da bu yönüyle hikâyede zikredilmektedir. Menekşe dadının Sudanlı oluşu, Cezâyirli çavuş vasıtasıyla da bu yer isimleri kullanılmıştır.

Hikâyenin kurgusu üç bölümdür. İlk bölüm Transval'ın doğuşu ve adının konmasıdır. Bu bölümde var olan Menekşe dadı, konağın Küçük ve Büyük Beyler'i hikâye boyunca bir daha karşımıza çıkmazlar. İkinci bölüm ise Transval'ın büyümesi, yirmi yaşına gelmesidir. Transval artık genç ve güzel bir kadındır. Süslenmeyi, kokular sürünmeyi çok sever. Şişmanca bir yapısı olan Transval, peçesini takıp çarşılarda arz-ı endâm ettiğinde delikanlıları arkasına takacak kadar dikkat çekicidir. Kurgunun üçüncü bölümü ise Transval'ın evlilik macerâsıdır. Evlilik çağı gelen Transval'a Cezâyirli çavuş talip olur ancak Transval bu teklifi reddeder. O beyaz biriyle evlenmek ister, yani Şaban ile. Bu emeline ulaşır ancak; yine de mutlu olamaz. Şaban düğünün ertesi günü Transval'ın bütün parasını alarak ortadan

⁶⁶ Çamlıca büyük ve küçük olmak üzere iki tepeden oluşur. Bu iki tepenin arasında kalan kısma ise "Kısıklı" adı verilir. II. Mahmud devrinden önce, sadece av ve tenezzühe çıkılınca dinlenmek amaçlı kullanılan Çamlıca, bu devirden sonra keşfedilmiş, birbirinden güzel köşk ve konaklarla süslenmiştir (Ayvazoğlu, 2013). Tanzimat'tan sonra da birçok esere konu olan Çamlıca, Cumhuriyet dönemi sanatçılarımızdan Abdülhak Şinasi'nin çocukluğunun geçtiği mekan olması sebebiyle yazar için ayrı bir öneme sahiptir. Boğaziçi Yalıları, Boğaziçi Mehtapları, Geçmiş Zaman Köşkleri, Çamlıca'daki Eniştemiz adlı eserlerinde Abdülhak Şinasi'nin eski zaman özlemlerini hissetmek mümkündür. Namık Kemal'in İntibah romanında yapmış olduğu Çamlıca tasvirleri gibi Abdülhak Şinasi Hisar da Çamlıca'daki Eniştemiz eserinde Çamlıca'yı uzun uzun anlatır. Yahya Kemal, "Üç Tepe" başlıklı yazısında Çamlıca, Tepebaşı ve Metristepe hakkında şu satırları yazar; "Türk edebiyatı yeni unvanını takındığı son elli seneden beri iki tepeden âleme baktı, bu tepelerden biri Çamlıca Tepesi, öteki de Tepebaşı'dır." Yahya Kemal ayrıca Namık Kemal, Hâmid, Ekrem, Sezâi ve diğer arkadaşlarının Çamlıca'dan âleme baktıklarını söyler. Onların eserlerini anlatırken "Eserlerinde Çamlıca havası eser, Çamlıca bahçelerinde bülbül yavrusu dinledikleri sezilir, şiveleri o semtin vezir konakları gibi ağır, harap ve şâirânedir" (Beyatlı, 2015, s.71) ifadelerini kullanır.

kaybolur.

Hikâye sade bir üslupla kaleme alınmıştır. Az kişiden oluşan, kısa bir olay örgüsü vardır. Yazar, bu hikâyesinde Osmanlı'daki "dadılık, kalfalık, kulluk" olgusunu işlemiştir. Ancak bu kişilere konak sakinlerinin nasıl davrandığı, onlara verilen değer, gördükleri muamele hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Siyahî olmanın ve beyaz olmanın farklı olduğu, beyazın üstün görüldüğü yalnızca Transval'ın ayna karşısında içlendiği sahnede karşımıza çıkar.

- *Ey beyazlar! Bugün gün sizinse öteki dünya da bizim... dedi; ve tekrar içini çekti.*

Evin büyük hanımı tarafından kendisine miras bırakılan, istediği adamla evlenebilme hürriyetine sahip olan Transval'ın bu sitemi Esaret'te konağın beyi Zeynel Bey'in tüm iyi niyet gösterilerine rağmen Fitnat'ın sitemini akla getirmektedir. *"Yine esir değil miyim, ister ise öldürür bile."* Köleler tüm statüler kaldırılrsa bile bu sıfatın verdiği acıyı, ezikliği daima içlerinde duymuş ve zaman zaman Fitnat ve Transval gibi dışa vurmuşlardır.

Transval'ın Cezâyirli çavuşun evlilik isteğini reddetmesinin ve illâ beyaz bir erkekle izdivâc etme arzusunun altında da bu farkı kırma isteği söz konusudur. Ancak siyahî bir kadının beyaz bir erkekle (Boşnak Şaban) evlenebilmesi, Cezâyirli çavuş veya bir başkası ile evlenmeye zorlanmayıp kendi seçtiği kişi ile evlenebilmesi dönemde katı bir *"kölelik"* anlayışının hâkim olmadığına göstergesidir.

2.8. REKLAM KUVVETİYLE...

İsmim Madmazel [Ketni] dir. Yaşım otuz birdir. Yüzüm güzel, hatta pek güzeldir. Terbiyem yerindedir. Pederim bir çelik fabrikasının hem şerhîki, hem de müdürü idi. Öldü. Miras olarak benimle erkek kardeşime, yüz bin mark irâd getirir fabrika hisse senedi bıraktı. Lâkin büyük, pek büyük, gayetle büyük bir abim var: ziyadesiyle şişman. Erbâb bir doğramacı benden balık etli iki kadın çıkarır. Tahammülfersa olan bu cüssem evlenmeme mani' oldu. Dilimi düzelttim. Malumâtımı arttırdım, nezaketimi arttırdım, tuvalete, ehemmiyet verdim. Servetimi gösterdim, kabil değil, hiç bir genç bana meyletmedi. Hamburg'da beş odalı bir

apartman tuttuk. Biraderimle birlikte oturuyoruz. Kardeşim [Maks] uçarı çapkındır. Dairemizde işimizi gören [Yuhanna] adlı bir hizmetçimiz var. Gayet uslu ve sakindir. Çirkin olmadığı halde pek namusludur; ne yavuklusu var, ne de dostu. Boş gecelerimizi birlikte geçiririz. o, işleriyle meşgul olur, ben, ya çalgı çalar , yahud kitap; gazete okurum.

Kardeşime hekimler masaj tavsiye ettiler. Bağırsaklarından sıkıntısı çok. Her sabah (Yuhanna), (Maks)ın karnını yarım saat, bir iyice ovar biraderim acık bu suretle müşhillerden kurtuldu. Lâkin, Allah şahidimdir, pek sağlam bir ayakkabı olmayan (Maks) hiçte çirkin olmayan hizmetçimize bu kadar vakittir bir harfendazlık olsun etmedi. Evde vakar ve temkitini muhafaza etmeyi bilir.

Lâkin yıllar geçiyor, ben bir koca bulamıyorum kardeşim kendi keyfi ve hevesinde. Ahbaplarım, verdiğim ziyafetlerden artık bıktılar, gece, gece oturduğum yerde uyukluyorum. Misafirlerimde iştiğal ediyorum sanıyorlar da savuşup gidiyorlar. Şişmanlık hâli. Yine şişmanlık hâli bahçelerde ormanlarda muhabbelerimle birlikte dolaşmak kabil olmuyor, yarı yolda kalıyorum. Onlar kahkaha ile gülüyorlar; ben bir kanepeye iltica ediyorum...

Baktım ki bu gidiş, gidiş değil. Avamdan bir koca satın alsam gülünç olacak, kimse bana rağbet etmiyor. Karar verdim, iffetimi bir derece ihtisara uğrattım. El altından gizli bir dost tedarik ettim. Kalıp, kıyafet, irfar ve malumât yerinde. Lâkin parası bittabî kıt. Kendisini gözüme kestirdim ve kısırdım. Borçlarımı tedarik edecek belâ-yı semâhatle tedarik ettim. Bu uğurda tam elli bin markım gitti. Fakat dostum [Yuhanna]ya abayı yakmasın mı? Birgün kız evinden kaçtı; akşam üstü bir istifanâme gönderdi. Ertesi gün bizim dost ile bizim hizmetçi sevişmişler, (Düsseldorf)a gitmişler. Lâkin herifin parası yoktu. Serveti (bâk)lıktan ibaretti. Bâk demek Fransızca, kadın dostunun sırtından geçinen mahlûk demektir. Bunların kendilerinden züğürt metresleri olamaz.

Bakınız sâbık zendostum ne yapmış? (Yuhanna)yı süslemiş –benim paramla-tellemiş, pullamış fotoğraflarını çıkartmış. Kendisini (kafa konser)in– sima-yı dünyası şekline kalb etmiş! (Düsseldorf) şehrinde zenginler, gençler, kibarlar birbirine geçerlermiş. Lâkin, ismini değiştiren, matmazel [Adriyan Dö Franşoyl] eğreti adıyla bütün hovardaları çıldırtan, meğer, bizim o miskin ve uysal, sakin [Yuhanna] değil miymiş? Bakınız nasıl oldu da bunu anladık... Kardeşim [Maks] o

haşarı [Maks] gazetelerde yeni aktrisin medhini okuya okuya aklını oynattı. -Kırıtıklar [Franşovl]den bahsettikçe biraderim uykusunu kaçırıyordu. Bir sabah, elinde gazeteler:

- Hemşirem! Ben burada duramıyorum. [Düsseldorf]a gidiyorum, uzaktan şu kadına aşık oldum. Memleketimi terhin edeceğim şu aktris benim olacaktır...

Kendisine itidâl-i nasihati verdim; dinlemedi. Ertesi gün (Maks) gitti. Bir sene müddetle kendisine karnını, günde yarım saat ovdurup da yanağına bile dokunmadığı (Yuhanna), artık, kardeşimi çıldırtmıştı, kendisine bir ziyafet verebilmek için yirmi gün nöbet beklemiş. Lâkin kızın feth ü istirdadı da mümkün değil. Tiyatrolar rekabete kalkışmışlar, biri ötekinden fazla veriyor. (Maks)a sâbık hizmetçimizin etrafında bir pik gibi devrediyordu.

Derken (Yuhanna)nın kumpanyası, bizim sâbık dost namzedi, Hamburg'a geldiler. (Yuhanna)ya kardeşim, bizim evde, bir ziyafet vermek istedi. Olamadı el-nihâye bir çaya muvaffakatı istihlal edildi. Meşhur kokot, meşhur artist bütün Almanya, Avusturya, İsviçre bayıldığı matmazel (Franşovl) tenezzülen -vaktiyle abdesthânelerini yıkadığı- apartmanımıza teşrif etti.

- Zavallı [Yuhanna]! Vücudu pek beşer-i nemş düzgünlerden teni büzülmüş. Zayıflamış. Gözlerinin ferî uçmuş. Hulâsa eski [Yuhanna] daha şirin idi...

2.8.1. REKLAM KUVVETİYLE HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Almanya'da Hanburg'da beş odalı bir dairede kardeşiyle birlikte yaşayan Ketni otuz bir yaşında, şişman bir kadındır. Evde bir de evin işlerini gören Yuhanna vardır. Bu hikâyede Ketni'nin fazla kiloları yüzünden yaşadığı güçlükler, Yuhanna'nın değışimi ve ünlü bir kadın olması konu edilmiştir.

Celâl Nuri bu hikâyesinde yine "*kadın*" kahramanları odak noktası haline getirmiştir. Ketni'nin kiloları ve hayatı ile Yuhanna'nın sakin bir hayattan hızlı bir hayata geçişi anlatılmıştır. Diğer hikâyelerinde üçüncü bir kişi olarak, yazar kimliği ile hikâyelerini okuyucuya aktaran yazar; bu eserinde kahraman Ketni'ye olayları anlattırılmıştır.

Hikâye kahramanlarının tamamı ve kullanılan mekânlar yabancıdır. İki sayfalık bu hikâyenin şahıs kadrosu kalabalık değildir. Ketni, Maks, Yuhanna ve Ketni'nin kendisine tuttuğu dost şahıs kadrosunu oluşturmaktadır.

Ketni otuz bir yaşında, şişman ve zengin bir kızdır. Erkek kardeşi Maks ile beraber yaşamaktadır. Anne ve babası, Ketni'nin çehresi ve kişisel özellikleri hakkında bilgi yoktur.

Ketni'nin kardeşi Maks ise çapkın bir erkektir. Maks evlerinde güzel bir hizmetçi olmasına rağmen ona asla tâcizde bulunmaz. Yuhanna hergün onun karnına masaj yapar. Ancak Maks onun yanağına bile dokunmaz. Hâl böyleyken biraz süslenilip afişlere çıkartılan Yuhanna Maks'ın büyük aşkı olur. Maks bu kadına ulaşabilmek için evinden ayrılır ve başka bir şehire gider. Hikâyeye adını veren olay da budur. Maks reklam kuvvetiyle Yuhanna'ya aşık olmuştur.

Olayların merkezinde olan kadın ise Yuhanna'dır. Ketni, Yuhanna'yı anlatmaya başladığında onun güzel, sakin ve ahlâklı bir kız olduğunu söyler. Yuhanna'nın çirkin olmamasına rağmen namuslu olması, dostunun veya sevgilisinin olmaması Ketni'yi çok şaşırtır. Ancak Ketni'nin "namuslu, sakin ve uslu" sıfatlarıyla tanıttığı Yuhanna, Ketni'nin dostu ile kaçır. Kaçtığı adam onu herkesin hayran olduğu bir artiste çevirir.

Ketni'nin kendisine tuttuğu adamın ismi verilmemiştir. Bu adam dış görünüş ve davranış açısından iyidir. Ancak maddî durumu yoktur. Borçları da vardır. Hayatını kadınların paralarını yiyerek geçirir. Yuhanna'ya aşık olmasına rağmen onun sırtından para kazanmak için Yuhanna'yı artist yapar.

Eserin zamanı belli değildir.

Celâl Nuri'nin bu hikâyesi Almanya'nın Hamburg şehrinde geçmektedir. Kapalı mekân olarak ise beş odalı bir apartman dairesi kullanılmıştır. Bu mekânların betimlemelerine ise yer verilmemiştir.

Eser bir kadının ağzından, açık bir dil ile yazılmıştır.

2.9. BAŞ EFENDİ'NİN MUKAYESE-İ TELAŞI

Fazîletli Üveys Efendi livânın niyâbetine tayin edilmişti. Yarın merkeze mevâsalet edeceğini civar kaza kaymakamı rıfatlu Bey Mutasarrıf Paşa Hazretleri'ne telgrafla bildirdi. Mahkeme-i şeriyye baş kâtibi bu haberi aldı. Sabahleyin erkenden kalktı. Kerağun Ağa'nın bir Kırgız eşi vardı. Onu getirtti. Hakim Efendi'nin istikbâline çıktı. (Rahmi Bey'den öğrenmesem şitabân oldu diyecektim.)

Lâkin Baş Efendi'nin endişesi büyüktü. Sâbık Efendi, - Malum ya, pek mürteşi, pek musarrıf ve gayetle mübezzir, pek sefil hoşça bir zattı. Kulakları çınlasın. Zaten daha müddeti bitmeden, Efendi-yi şeyhülislâm kapısı azletmişti. İşte, bitireceği davaya alhelhesap aldığı paralardan bir miktarı için Sâbık Efendi, Baş Efendi'nin imzasıyla borç senetleri vermişti. İşler yüz üstü kaldı. Efendi azledildi. Borç Baş Efendi'nin sırtına bir tonluk gibi yüklendi. Baş Efendi'nin gaye-i emel ve hülyası bunları yeni gelen nâibe icâleten ciro etmekte. İşlerde para bırakıyor. Hele biri pek tatlı, adetâ tadından yenmez: on beş bin lira üzerine mütehaddiş bir dava, bir dava-yı servet nîma. Mert olan birinin bir kızı var. Bu eğer piç değilse, var, var, yok, yok. Belki bunun yarısı dercib edilir.

Baş Efendi. Gülhâne'de hakim-nu hadîdin şark vüruduna intizar ediyordu. Eğer arabada kimse yoksa, şehre varıncaya kadar bu yağlı kuyruğu yeni efendinin nazargâh-ı iştihasına arz ve vazi' edecekti.

Sâbık Efendi lâkin işi azıttı. Bu kadar ileri gitmemeli idi. İki senesinin yalnız yedi ayı doldurabildi. Efendimiz kendisine çok kızmış. Mahkeme kapısına asılmaya cisban şu şeriat hanesine bir daha iş vermeyiniz! Diye maiyetine ikiden emirler vermiş. Efendi hamamda tutuldu. Ah Sabık Efendi! Eğer bu fezihâyı bizde irtikap etse idi işler hiç böyle olur muydu? Vallahi, mert olan kişinin işinin görür, şimdi, altınları, bir bir, küpe istif ederdik. Efendi-i Sâbık çok içerdi. Şarap müptelası idi. Sık sık kumar da oynardı. Kumar, şarap, gıybet, rüşvet bunlar Efendi-i Sâbık fezâyı' mutadesindendi. Ah Efendi-i Sâbık biraz itidâlini muhafaza etse idi, bütün madde-i aleyhlere ve bil-hassa beka vücudu, temmet olurdu. Evet, hem elaleme, beka etti, hem de kendine...

..... Derken, uzaklardan, bir hayalet gibi kadı Efendi-yi hamîl-i talikanın gelişi göründü mesafe, ancak on dakikalık bir mesafe olduğu halde, bir türlü araba varamıyordu. Bu esnada Baş Efendi dört doğurdu. Derken nâip liva faziletli Efendi

vardı. Ne ailesi var ne de kimsesi. Taifenin içinde türlü ve köhne fetva kitapları ile kavurmalar, eski bir bavul ile namaz seccadeleri karmakarışık. Nur yüzlü, yeşil sarıklı, ince inci dişli. Ak sakallı kısarık boylu, üstü başı berbat bir zât. Hoş beşten sonra hânın kahvesinde biraz mekş ve aram ettiler.

- Ben bu şehre ilk defa geliyorum. Geçici olarak da tesâdüfen olsun başka defa gelmemiştim. (Binaen alizalık). Siz, Baş Efendi lütfen kasabanız hakkında ... (bazı mertebe) malumât veriniz.
- Ahalinin tabii ve mizâcı nicedir?
- Mutasarrıf paşa nasıl adamdır, müstellim, hamiyetli, dirayetli, hoş sohbet midir? Şair var mıdır? Bendenizin şiire itimâmı var.
- Şehrinize ki ulema-yı zevail-i ihtiram kimlerden ibarettir.?
- Müftü efendinin fıkahette iktidari ziyade midir, sakın yanında mahcup düşmeyelim. Ma'lum ya, bizim sene aldı yürüdü yetmiş vardı. Yerli fıkıhhâya İstanbul'da terbiye görmüş feha galebe edemez iş fena.
- Medreseler ne haldedir, acaba mâmur mu, yoksa harabe mi?
- Liva dahilinde sâdat-ı kirâmdan kimse var mı?
- Kitab-ı nadire ve nefiseden kütüphanelerde neyiniz var?
- Cevami şerifinin vaziyeti nicedir?
- İtam çok mu, çok sıyanet ediliyor mu? Bunlara îade-i tecavizi uzatan hazle ehl-i mucid mi?
- Evkaf hukuku gadre uğruyor mu?
- Seyyid İhmalfahrîsi Hazretleri sizin şehrinizde doğmuş. Müşarun-ileyhin onun evlat ve ihfâdından kimse kaldı mı, evkaf şerifesi mevcut ve memur mu?
- Ruh-i Bağdadî bir tarihinde buradan geçmiş. Zamanın şairâsı bunu kayda himmet buyurmuşlar mı? Buna dair manzum tarihler var mı?
- Hamseye, zekâta muntazâmen tadiye ve tesfiye olunuyor mu? Geçen ramazanda kaç kişiye ceza edildi?
- Mutasarrıf Paşa cuma günleri namazı (hangi) camide kılıyor?
- Talebenizin adedi kaçtır, gece, ruganzit kandilleri var mı? Fuddelerini muntazamen alıyorlar mı? Akıbetleri ne merkezdedir?

Bunlar tam. Yalansız on altı sualdir. Dört Yol ağzına varınca naip Efendi Hazretleri'nin sualleri yirmi sekizi geçti. Baş Efendi kısa, bir iki sözden ibaret cevaplarla mukabele ediyordu.

Lâkin Baş Efendi bir baş ağrısı baş gösterdi. Ter dane ü damlaları hevâhili râtip olduğu hâlde alnından akıyordu. Zavallı Efendi'nin dili kösteklendi. Söyleyeceğini şaşırıldı. Lâkin kadı, dur durak yok. Suallerini tekrar ve tekerrür etmekte idi.

Dahil livadaki sâdat-ı maddî acaba kaçır? Dedikçe, sanki, Baş Efendinin kelime-i mazine bir şarapnel isabet ediyordu...

Hacı bir hayalet gibi karşıdan geçti. Bu kadı fena. Bu kadı berbat. Bu kadı aleyhinde bir fitne uyandırmalı. Kadının böylesi hiç olmaz...

2.9.1. BAŞ EFENDİ'NİN MUKAYESE-İ TELAŞI HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kazaya yeni bir mutasarrıf tayin olur. Bu tayin kazanın diğer yöneticilerinde büyük bir paniğe sebep olur. Çünkü kazada çeşitli usûlsüzlükler yapılmaktadır. Baş Efendi görevinden azledilmiş ve yeni mutasarrıf kazaya gelmiştir. Eski Baş Efendi'nin imzasıyla borç senetleri dağıtmış olan Sâbık Efendi, yeni gelen mutasarrıfın korkusuyla titrer. Yeni Baş Efendi ise yoldadır. Onu karşılayan görevliye, bölge ile ilgili onlarca soru sorar.

Bu hikâyenin sonunda "*Devamını Rahmi Beyefendi yazacaktır.*" ibaresi yer alır. Ancak ilerleyen tefrikalarda ve Rahmi Bey'in hikâyelerinde böyle bir hikâyeye rastlanmamıştır.

2.10. BEŞİR İLE ŞEHİM

Süvari mülâzım evli Ahmet Şehim, ifşası gününden beri şîâ'-şemsin derununa nâfiz olamadığı zindan-ı mücrimsinde, sabahleyin uyandığı vakit, meşkalet ile, fenerini yaktı. Yalnız erci kalmış kurşun kalemiyle kapının üzerine bir çizgi daha çizdi.! <<1000>>

Evet Ahmet Şehim, bin günden beri Rodos zindanında, ahval âleminden bî- haber, şu ratıp ve mahuf kalede inliyordu. Cürüm ve cinayeti ne idi? Adanın o an işgalinde, panhelenizm⁶⁷ gagesine mağbun Doktor Taryandafil isminde biri, kendisini muzır bir şeki' olmak üzere İtalya heyet-i işgaliyesine bildirmiş; İtalyanlarda bu genç zabiti, sathı bir cevaptan sonra hapis etmişlerdi.

Ahmet Şehim avluya çıktı. Ekmek tepsisini aldı. Köşede hezelâdan bazı mevkufun ile görüşmek, sigarasını yakmak için ilerledi. O esnada muhitinde iki çavuşla bir nefer, üniformalı, kasketli büyücek bir memur, zindanın büyük kapısında içeri giriyordu. Bir takımı da, bunları takiben meydanın ortasında durdu. Bayrak açıldı; boru çalındı. Aradan biri, güzelliği, kuru ve hafif, lâkin gür sesli bir asker, âmirinin elinden bir kağıt aldı. İtalyanca bazı şeyler okudu ve Şehim'in ismini de muhtevî bir cetvelin mündericâtını, yüksek sesle, lâkin yine İtalyanca, hazırûne tefhim etti.

İşgalin bininci yevm-i devriyesi olmak maksadıyla, kral, bir aff-ı hususi ilân ediyor yahud zulm-i mütemâdiyesine nihâyet veriyormuş.

Ahmet Şehim, zindan idaresindeki örfünü ve nisfi kaynayan cezi' mucidini aldı. Düşük, yorgun, kansız, asabî, hatta titrek, belki biraz melül, endişenân bir hâlde dışarıya çıktı. Kale içinin dar sokaklarını, Müslüman evlerini, kafesli daireleri, bedenleri, burçları biraz daha maksî, bazı imâret-i cedideden sarf-ı nazar eskisinden daha küçük ve muhtasar, daha kirli ve vazî' gördü. -Ne yapacaktı, nereye gidecekti meçhul. Dermansızlık, iştahsızlık, uykusuzluk bünyesine tesir etmişti. Bir hatt-ı hareket çizmeden evvel, vaktiyle bir girse-i istifrak addettiği mahfî şu kadar var ki müstesna bir manzaraya mâlik olan bir burç vardı. Oraya çıkmayı tesmim etti. - Acaba kale üzerinde dolaşabilir mi? Her ne hâl ise cesaret etti. O semte mütevaciî oldu. Burcun üzerine yüksek bir direk dikmişler. Onun üzerinde de kocaman bir İtalyan bandırası dalgalanıyor. Bir ufak nefer nevbet bekliyor; lâkin orada dolaşmaya mani' olmuyor. Selâm ve mülâtafa bile ediyor.

Ahmet Şehim eskiden beri üzerinde oturduğu taşı buldu, lâkin, hayret... Hani karşıda lateyn ibareli levha, onunda üstünde kalmanın tamiri tarihini muhtevî Türkçe bir taş yok mu idi? Bu Türkçe ibare ne oldu?.. Taşı badana etmişler; yazı okunuyor.

⁶⁷ panhelenizm: Bütün yunanlıları tek bayrak altında toplamayı amaçlayan ideoloji. (bk.: <http://www.nedirnedemek.com/Panhelenizm-nedir-Panhelenizm-ne-demek>)

Lâkin badanalı. Taşı kaldıramamışlar. Hayır! Bu badana zail olabilir, yazı yine okunur. Çünkü vaka-i terenmüm-i hafıza-i tarihinden çıkarmak mümkün değildir. Ah bir rahmet yağsa... Şiddetli bir yağmur - rahmet, remz-i rahmet olan bir yağmur!- Nüzul etse irsalis hudut yine okunur. Âli-Osman padişahının ismi, Rodos'un şu yetim barosunda yine görünür. Rahmet! Nüzul et ey rahmet sebhatiye ki o munis isimlerine görünsün; onlara şibab-ı ilâm, bana, şu uzakta minaresini gördüğüm münkesir mescidin minberinde tecebbil edilsin...

Bu esnada pek hafif bir yel, o mühekkil bandırayı dalgalandırıyor; yeşil, kırmızı ve beyaz rüzgar kaynaşıyor; aralarındaki İtalyan arması bir tezamir , bir de ihticab ediyordu.

Duvarların üstünde şarkı söyleyen oduncu tütüncüden başka kimse yoktu, vak'a, güneş, ara sıra ortalığa tenvir ediyorsa da şimal tarafındaki sima-i meri bir buhran-ı alai' gösteriyordu. Evet, orada bulutlar kurşunî renkten siyaha münkalib olmakta idi.

Hey o ada ve o muhit, o ufuk ve o deniz. Belki biraz daha mamur. Bulutlarda eskilerine benziyor. Lâkin eserde bir değişiklik var. Ada ve muhit daha maksî. Ufuk ve deniz daha melûl. Şu tabiat bir şeyi söylemek istiyor. Fakat; buna muktedir olamıyor gibi.

Ahmet Şehim kürsüsünden ayrıldı. Müslüman kadınları sıpalarına zerzevat yükletmişler, bir mutad, gidiyorlar. Kale kapısının haricinde güzelce bir ispiroto fabrikasının methalinde, raks var, tağni var. Bir ima' (armonyum) çalıyor. Duvarda sanâd-ı itilâfın âvam-ı müferribâne tasviri. Ahmet Şehim ilerledi. Kavim yerine doğrulandı. O hâli saha yerli yerinde. Manzaraya hususiyet bahşolan yel değirmenleri adetlerini değiştirmemişler. Yelkenler, ağır ağır, endişesiz dönüyorlardı.

Sur Sefa Tepesi'nde tebdil-i mevki etmemiş. Sırtlar yemyeşil. Tek tük hurma ağaçları. Daha birçok eşcar Asya, Avrupa'ya Afrika'nın bu cezireye sahip olduklarına şahadet için güya, parmak kaldırmışlar. Frenk incirleri ve muzlarda öyle yeşillikler arasında idiler. Evin beyaz kargir seyfiyeler, birer güvercin gibi sanki derûni hu! Hu! diyor. Vak'a sabaha karşı şiddetlice yağmur yağmış. Ama topraklar az katde suları, hatta rutubetini mes etmiş. Garip! Hem deniz görüyor. Ufuk şimali kararıyor. Hem de müstehzi ve mütebessis bir güneş sahrasını şenlendiriyor. Güz alabildiğine beka'ı

görüyor. Manzaranın cihadet-i basrayı artırmada. İşte, ta uzaklarda, çakıl taşlarını deniz kıyısından toplamakla idame-i hayat eden Müslüman kız ve kadınları görüyor.

Efsus! Tepedeki konağın üzerine azametli, İtalya'dan büyük bir İtalyan bandırası çekmişler... Etrafında da çadırlar var. Demek orası bir karargâh olmuş!

Ahmet Şehim Temaşvar'da bir cüretle köşke kadar çıktı. Her köşe başında, vak'a, bir netice varsa da zabitin kıyafet-i askeriyesiyle bile dolaşmasına ma'mulât eden oldu. Hatta bunlardan bazıları selam bile veriyorlardı. Ahmet Şehim konağın arkasındaki merdivenlerden çıktı. Kimse yok. Can cin top oynuyor. Üç seneden beri mütehari olduğu o kır kokularını tekrar duydu. O ince yolu tekrar keşfetti. Oradan görülen âlemi yine hatırladı. Anadolu sahili güzellerinden iki fitra-i sereşkin düşmesine sebep oldu. Aynı kadro aynı tabiat. Lâkin bir eksik ve bir fazla: Türk ve İtalyan.

Mütefekkir. Müteellim, müteezzi, mütelâşi, Ahmet Şehim Mercan Baba'nın kabrine doğru gidiyordu. O daracık yolu daha munis buldu. Hele bir kat'ası vardı ki oradan iki deniz birden görünüyordu. O mahallede biraz durdu. Cünub-ı sahilde fena, müstekire, müstehcin bir küme: orasını esbahri ithaz eden bazı türbedârlar siyah bir duman çıkarıyorlar. Faaliyet var. Besbelli İtalya semtine doğru gidecekler. Kim bilir İtalyan sarraflarının ihtiras uğruna daha kaç Türk şehit olacak! Ahmet Şehim birkaç hatve daha etti. Az ötede Mercan Baba'nın küçük türbesi göründü! Biraz çukurda lâkin hazret içinde kalmış, adetâ boğulmuş. Bu merak Ahmet Şehim'i bir mıknaş gibi çekti. Mülâzımın adımları sıklaştı. Mükere yolu şişirmiş. Türbeye varacağına onun üstündeki yamaca çıkmasını mı? Geri döndü aynı türbeye. Lâkin muhtaç tegayyir sıvaları düşmüş. Kapısı açık. Hazretin üzerideki yeşil örtüyü güveler yemiş. Delik deşik olmuş. Duvardaki levhalar sarkmış ve sararmış. Sandukanın bir ucunu böcekler itimam etmişler. Camların ekseriyeti kırık. Ahmet Şehim huzur ile bir Fatiha okudu. Bu esnada bir tıkırtı oldu. Garip! Türbenin yanı başındaki hücrede yerde türbedâr oturuyormuş... İnkılap oranın şebzindarına dokunmuş. Şehim, türbenin penceresinden baksa. Ruhanî lafa yeşil sarıklı, ve vazî', bembeyaz sakallı bir ihtiyar tepenin eteğindeki kaynaktan su alıyor. Bir tarafta bir desti. Bir namaz yüstekisi üzerinde bir tesbih. Ahmet Şehim pire yaklaştı. Elini öptü. Kaynaktan ayrıldılar. Türbedâr heccamesinin ötesinde uçurumun başında durdular. Hava bütün bütün bozulmuştu. Deniz kuduruyordu. Bir türbedâr uzaklarda, şeni'-tersadi ifâ

ediyordu. Sahildeki yalçın kayalara çarpan dalgaların gürültüsü ve uğultusu duyulmakta idi.

Beşir - Oğlum sen neden bu adada duruyorsun; niçin vazife-i askeriyei görmüyorsun?

Şehim -Pederim! zindandan bu sabah kurtuldum. Bin gün yattım. Nasıl vazifemi ifa edebilirim?

Beşir -Gençsin, askersin, zabitsin... Vatan seni bekliyor. Ada her taraftan memleketimize sûlet etmiş. Gitmelisin.

Şehim -Mürşidim! Nasıl gidebilirim? Burası mahsur, denizle muhat, düşman işgalinde, İtalyan merakabesinde bir adadır. Nasıl gidebilirim?

Beşir -Maksat gitmek olduktan sonra nasıl gidilmez?

Şehim -Şiham![Tebessümle] şu kükreyen deryayı, karakol kimisini, öbür taraftaki noktaları görmüyor musun?

Beşir - Lâkin bak, Anadolu ne kadar yakın! Ortalığı bulutlar kaplamış. Sanki hava, karşı sahili yaklaştırıyor. Bir gayret, bir himmet... Karşıya varırsın. Orası işgal altında değil, buradan kurtulunca orduna ittihak edersin. Sen de cephede vazifeni görürsün. Haydi, hadi, marş.

Şehim -Efendim... Şu yaklaşan dağlara göçebilmek için insan kuş olmalı. Kanat, kanat, kanat...

Merâm olduktan sonra o da mümkündür. Tek istemeli.

Şehim -Yükseklerde uçar bir şahin, bir kartal, bir turna olsam, mürşidim, hemen pervâz eder, Marmaris sahiline geçer, orada yere konar, neferlerimi bulurdum.

Beşir -Bu senin elindedir. İrâdet-i tayyare hak etmiş insanı sa'de, gavase icâd eylemiş. Deryada dolaştırıyor.

Şehim -Lâkin, Ey pir-i kâmil! Bu dakikada benim yedd-i iftidârımda, yedd-i ihtiyarımda ne var ki... Ben nasıl uçabilirim?

Beşir -Uçabilirsin.

Şehim -Hangi kanatla?

Beşir - (müteba'ne) senin kanatların var. Sen şehbalini görmüyorsun. Gafil çocuk. Gözlerin bağlı. Bak (Bir ibâre-i duaiyye mırıldanır ellerini kaldırır; bir kıt'a okur ve üfler), bak, kanatlarımı gömüyor musun? Deniz mi senin azim-i kuvvene mani' olacak?... Aman, evlâdım, kendine bu aczi isnân etme. Nefsine iftira edersin. Şu fırtınadan, şu bulutlardan: (Bir şimşek çakar, dehşetli bir gök gürültüsü başlar ve devam eder.), şu belaya cüyadan mı korkuyorsun? Şeyhim ben buna inanmam. Sen hangi orduya mensupsun; biliyor musun, oğlum... Ha.. Ha... Şimdi şu ıslanıp da toplanan bandıranın sahiplerinden mi ihtiraz ediyorsun? Bu ayıptır, şeyhim. Sakın lisanından bunu ima' eden bir lafz çıkmasın.

Bak Anadolu ne kadar yakın. Ve yaklaşmış hedefinden hiç de uzak değilsin. Uçmak değil, bir atlamak bile oraya varmak için kâfi...

Şehim -Pirim, mürşidim, kadim-i huzur-u kudsîyyetinde serfuru ederim. Lâkin bana kanatlarımı göster. Kanatlarım mevruh ise onları teşfiye et.. Bana kuvvet ver...

Beşir -İşte kanatların! Bunlar ne mecruhtur. Ne de beynevan... Deniz senden kuvve-i değildir. Hele şu adayı işgal eden iddianın alması bile fazladır. Sen denizi de, bulutları da, düşmanları da mağlup edersin... Koş, bir kere şu denizi aş. Şu anasırla mücadele et, deryaları reddet ki al, rüzgarlara imrar et.. Bu adaya musallat olanlara beddua et. Basiretleri bağlansın. Bir hamle, bir azim... Sen tez saatte karşıya, Anadolu'ya varırsın. Vatan katiyetle istihlas ediyor da sen bu şereften nasibdâr olamıyorsun. Vatan ev yandı da sen hâlâ uyuyorsun... Sonra, deniz ve fırtına, şimşek ve gök gürlemesi, türbedâr ve düşmüş zabıtası gibi vah-i izar ile bütün milletin bütün arkadaşlarının ihraz ettikleri şerefe iştirak etmiyorsun...

Şehim -Pirim, yolumu göster, gideyim. Nereden,nasıl gideyim?

Şehim -Yolum birdir. Oradan iki türlü gidilemez. Sen mürşitten varestesin! İşte kible bu. Yürü, yürü oğlum yürü...

Şehim -Peki, şeyhim. yürüyeyim. Emrin başımla beraber. Fakat kalenin oymalı zindanında, o basık mağarasında tam bin gün, bin gece yattım. Bak! Benzim

sarardı. Yüzümde kan kalmadı. Zihnim perişan. Asabım yaman. Şuraya kadar çıkmak bile bende taban ve mecal bırakmadı. İştin, vatan hizmetinden çekinmem. Hele senin emrin, sanki padişahımın emridir. Lâkin, rica ederim, azıcık bana yardım et. Vakıa sen ihtiyarsın, lâkin ben de marazım. Mademki Anadolu'ya geçmeyi , anasıra ve adaya galebe ederek vatanıma, milletime, orduma kavuşmaya sen bana irade ediyorsun; o hâlde, biraz koluna dayanayım. Bu gürültüyle havada ben yalnız aşağı sahile ineyim. Buna iktidarım yetmez. Ahvali de bilmiyorum. İtalyanlar oralarda terisad ediyorlar mı? Karşıya geçiliyor mu? Sandallar, kayıklar işliyor mu? Türkler denizlere açılıyorlar, balıkçılık olsun ediyorlar mı? Şu aşağı taşlıklardaki kalede hala Muhammed Reis oturuyor mu? Onun kayığı ne oldu?..

Beşir -Zavallı çocuk! Kayığı ne yapacaksın?..

Şehim -Bir kayık, yelkenleri kuvvetli bir kayık olmazsa ben nasıl Marmaris'e geçebilirim?

Beşir -Tuhaf şey! Geçmeye sende azim olduktan sonra!.. Senin dedelerin, Süleyman Paşa'nın maiyetinde Anadolu'dan Rumeli'ye kuvvetli yelkenli kayıklarla mı geçtiler?.. Pöstekiye ser, geçersin.

2.10.1. BEŞİR İLE ŞEHİM HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ahmet Şehim bir Osmanlı zabitidir. İtalyan'ın Osmanlı topraklarını işgal etmesinin ardından esir düşer. Bin gün boyunca Rodos'ta hapiste kalır. Bin günden sonra kralın genel bir af ilan etmesiyle serbest kalır. Dışarıya çıktığında işgalin etkilerini görür ve üzülür. Mercan Baba adında bir zâtın türbesini ziyarete giden Ahmet Şehim orada karşılaştığı Beşir ile uzun sohbetlere dalar. Beşir, memleketin kurtulması için Ahmet Şehim'i savaşabilecek güçte olduğuna inandırmaya çalışır.

Celâl Nuri'nin bu eseri diğer eserlerinden farklıdır. Millî duygular yoğundur. Ahmet Şehim ve Beşir hikâyesinin iki temel kahramanıdır. Bu kahramanların bir araya gelmesiyle Türk ve Müslüman halkın "*vatan*" anlayışı ortaya konulur. Onlar için vatan; uğruna savaşılacak, asla düşmana bırakılmayacak kadar kutsaldır.

Ahmet Şehim, Rodos'ta yaşayan bir Osmanlı zabitidir. İtalya'nın Rodos'u işgal etmesinin ardından zindana atılır. Çünkü o İtalyan bir doktor tarafından "*tehlikeli*" görülür. Bin gün zindanda yatan Ahmet Şehim, oradan çıkınca eskiden

yaşadığı yerleri tanıyamaz. İtalyanlar Türkler'den kalan izleri silmektedir. Türkler'in ibare bıraktığı taşlar boyanmıştır. Artık Türkçe yazıları görünmemektedir.

Beşir, Mercan Baba türbesinin türbedârıdır. Ahmet Şehim, Beşir'e "Pirim!" diye hitap eder. Beşir maddi yoksunluklar içinde olan Ahmet Şehim'e manevi zenginlik ile düşmanlarla savaşabileceğini söyler. Hikâyedeki konuşmalarıyla değerlendirdiğimizde Beşir mistik bir kişiliktir.

Hikâyenin zamanı Trablusgarp Savaşı dönemleridir. İtalya 1912'de Trablusgarp Savaşı devam ederken Oniki Ada ve Rodos'u işgal eder. Bu işgalin sebebi Osmanlı Devleti'ni anlaşıma için zorlamaktır. Bu işgale Rusya, Fransa, İngiltere gibi ülkeler de destek verir. Osmanlı yönetimi bölgeye askerî destek ve silahlar gönderir. Ancak bu işgalin önüne geçemez.

Hikâyede mekân olarak Rodos kullanılmıştır. Bu hikâye konusunu tarihte var olan gerçek bir savaş ve işgalden almıştır. Bu sebeple de gerçek bir mekân kullanılmıştır. Ayrıca eserde adı geçen "*Mercan Baba Türbesi*" de gerçek bir mekâdır.⁶⁸

Celâl Nuri, Hamza ile Murteza hikâyesinde olduğu gibi Beşir ile Şehim hikâyesinde de Osmanlı Devleti'nin dağılmasını konu etmiştir. Her iki hikâyenin kahramanları da vatanlarına bağlı ve onu korumak aşkı ile yanan kişilerdir. Rodos 1922 yılında işgal edilmiştir ancak Celâl Nuri bu eserini 1918'de kaleme almıştır. Buradaki tavır millî bilinci korumaya yöneliktir. Yazar kahramanları aracılığıyla okuyucunun millî hislerini harekete geçirmek istemiştir. Vatan konusu, yazarlar tarafından Tanzimat döneminden beri öne çıkarılmaktadır. Bu konuda akla gelen ilk isimler Namık Kemal, Ziya Gökalp ve Şemsettin Sami'dir. Dönemin diğer sanatçıları da bu konuya eğilmiştir.

2.11. İKİ AİLE

- ولوریت - مؤلفه [Emile Zola] Hatira-i Mübinine İthaf -

⁶⁸ bk.: Zeki Çelikkol (1992). Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe. Ankara: Türk Tarih Kurumu. ayrıcabk.:<http://yunturk.org.tr/?Syf=26&Syz=309839>ve<http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=21682.0:wap2>.

Boşnak Mahmud Paşa'nın oğlu Mâcid Bey henüz Mekteb-i Harbiye-i Şahane'nin zadegân sınıfında talebeyken büyük validesi, validesi, teyzesi, kız kardeşi kendisine münasip bir zevce bulmak için, görücü niyetiyle, iki haftadan beri İstanbul mahallelerini dolaşıyorlardı. Bu hanımlar, görücülüğü kendilerine bir iş edinmişlerdi. Ve bu "spor"dan pek memnun oluyorlardı.

Her gece, Mâcid Bey'i aralarına alıp: - Bugün falan ve falan mahallelere gidip falan paşa, bey veya efendinin kerimelerini gördük. Allah için hepsi güzel, hepsi iyi; lâkin bize sağlık verdiler. Yarın Ayas Paşa'ya, Üsküdar'a, sonra, vaktimiz olursa Beşiktaş'a gidip ...lerin kızını göreceğiz. Onlardan hangisi daha münasipse onu intihab edeceğiz! diye kendisine cereyân-ı ahval bildiriyorlardı.

Tam on dokuz yaşında olan Mâcid Bey biraz şetaretle, fakat birçok lakaytlıkla bu sözleri dinliyor, fakat, ailesine tam bir teslimiyet gösterdiğinden intihab meselesine hiç karışmıyordu. Bu işe müdahale etmek hakkını hâiz olduğu zerrece aklına gelmemişti.

Bir ay tedkikatından sonra hanımefendilerin intihab ettiği hanım, Nakübü'l-Eşraf, kazasker, semahatlı Hüsrev Efendi Hazretlerinin üçüncü kerimesiydi. Güzel mi güzel. Nur topu gibi. Henüz on ikisinde. Efendi Hazretleri pek necib bir zât. Dolgun maaşı, arpalığı, serveti var. Nezd-i şahanede kendisi ziyadesiyle makbul. Konakları geniş, daireleri açık.

Günün birinde pek tabîî olarak, efendinin selamlığında fırkan-ı kirâmdan yaver hazret padişahı saadetlü Mahmud Paşa hazretlerinin mahdumları Mekteb-i Harbiye mütehayyizâne şakirdanından fütüvvetlü Mâcid Bey'le müşarün-ileyh Efendi Hazretleri'nin kerime-i afet ve simaları ismetlü Aliye Hanımefendi'nin akdi icra kılındı. Hediyeler teâti edildi. Gazetelere de bir fıkra verdiler. Bununla beraber, Mâcid Bey, yine mektebine devam ediyor, ve bu hadise, kendi hayatı üzerine hiçbir tesir icrâ etmiyordu.

Ertesi sene, henüz Mâcid Bey mektep talebesiyken, zifaf hazırlıklarına başlandı. Paşanın konağında, yeni gelin güveye iki oda döşendi. Kız tarafı da kendi şan ve haysiyetlerine lâyık hazırlıklarda bulundular. Çehiz ve kızın eşyası, mutad olan merasim dahilinde paşanın konağına gönderildi.

Aliye Hanım'ı, hergün, Mâcid'in validesi ve ailesine mensup diğer hanımefendiler kendisine meth ve sena etmekteydiler. Fakat hareminin teferruât-ı hüsn ve melahati, ahlâkı, terbiyesi, adâtı hakkında, Mâcid Bey, bu hanımlara hiçbir sual sormamıştı. Zifaf günü yaklaşınca, Mâcid Bey, bir mahzuziyet duydu. Mektepte arkadaşları, kendisine evli muamelesi ediyorlardı. İzdivacından bir hafta evvel, mektep talebeliğine hanel gelmemek üzere, Mâcid Bey, bil-irâde-i hazret-i hilafetpenahı yüzbaşılığa terfi etti ve dördüncü rütbeden bir de Osmanî nişanına nâil oldu.

Mâcid Bey, kayınpederi Hüsrev Efendi'nin iki defa elini öpmekle müşerref oldu.

Düğün merasimi, böyle yüksek aileler nezdinde muteber olan usul ve teşrifat dairesinde icra edildi.

Koltuğa girdiği vakit, Mâcid Bey'in en ziyade nazar-ı dikkatine isabet eden, gelinin başındaki yeşil kurdeleydi. Sâdattan olan gelinler başına böyle bir kurdele korlarmış. Gelin pek körpe; çocuk; daha ağzı süt kokuyor. Bebek gibi bir şey. Vücutca nahif, boyu kısa, yüzü güzel ve gayet masum. Bebekle oynarken: -Kızım, bu gece gelin oluyorsun haydi gelinlik elbiseni giy... demişler ve kendini oyunundan alıkoymuşlar. Ve belki, Aliye Hanım da oyuncaklarını bıraktığına mütessiff. Şu kadarki gelin olmakta bir oyun. O fikir ve o zihniyetledir ki, ancak, Aliye Hanım buna razı olmuş. Aliye Hanım, maşallah, daha nikâhı kıyılmadan hatim indirmiş. Babası ulemadan. Onun için, Aliye Hanım, Kuran'ı, tecviti, ilmihalleri, risale-i ahlak, hatta Muhammediyeyi okumuş. Su gibi, gazetede okur. Efendi kendisine çalgı gibi şeyler öğrettirmemiş. Gelin gibi güveyinde izdivacından haberi yok. O gece çalgılar, yemekler, (hatta içkiler, fakat efendiden gizli), eğlenceler, yatsı namazından sonra visal... Tarz-ı kadim merasimle güvey giren Mâcid Bey, karşısında hoş, zarif, mahcup, lakırdı etmez bir taş bebek buldu. Aliye Hanım'da o güne kadar kendisiyle müşerref olmadığı bir biraderini gördü. Yengeler, kapı arkasında telaştaydılar.

Birkaç saat sonra gelinin çenesi çözüldü. Birçok lakırdı etti. Mâcid Bey de şetarete geldi. Her ikisi, arkadaşları, eğlence ve oyunları hakkında birbirini tenvir ettiler.

İki kardeş gibi, Mâcid'le Aliye gecelerini geçirdiler. İki kardeş gibi Mâcid'le Aliye haftalarını, aylarını geçirdiler. Bu tarz-ı hayat altı ay devam etti. Mâcid'le Aliye, yatak odalarında, çocukluktan beri birlikte imişler gibi, zararsız oyunlarla meşgul oluyorlardı.

Her ikisinin de meşguliyeti vardı. Gündüzleri, Mâcid Bey mektebindeyken, Aliye Hanım, yine oyunlarına devam etmek için, dört gözle kocasının gelmesini beklerdi. Kardeşliğin bir kademe farkında bir hâl. İki kardeş, hususuyla bu yaşta bir yatakta yatmaz. İşte bunlar birlikte yatıyorlar, ve, yekdiğerini fazla öpüyorlar. İşte o kadar. Bir gece; bir yanlışlık mı, yoksa, gayr-ı menşur, fitrî bir sâiki mi Mâcid Bey'i uykusundan uyandırdı, Aliye Hanım, ma'sum bir uykunun enginlerindeydi. Mâcid mükerrer, müttabi', hararetili, candan ve bedenden gelen sıkı, şedid buselerle Aliye Hanım'ın uyanmasına sebep oldu. Aliye Hanım, bunlara mukabele ediyorsa da gözleri de kapanıyordu. Altı ay kadar bu hayat devam etti. Mâcid Bey, hergün, Aliye Hanım'a fazla meyil gösteriyordu. İlk günkü sükûnetin yerine, Mâcid, kanında fazla bir feveran hissetti. O, artık, dersleri ve mektebi de ihmale başladı. Yalancıkıktan hasta oldu. Bir iki gün, gündüzün, vaktini, Aliye Hanım'la birlikte geçirdi. Bir mesut, bir menfi, iki şimşek birbirini arıyorsa da, göklerde, henüz buluşamıyorlardı. Bazen, Mâcid Bey, Aliye Hanım'ı o kadar çok iltifatına mazhar ediyordu ki, zavallı kızcağız, kıpkırmızı kesiliyor, yoruluyor, kendisini Mâcid'in ellerinden kopararak başka bir odaya kaçıyor. Mâcid'deki galeyân Aliye'de yoktu. Fakat, Mâcid Bey, yine bin rica ve istirham ile Aliye Hanım'ı nezdine celb ediyor, ibtida, pek uslu oturup hiçbir delilik etmeyeceğini va'd ediyorsa da, sonra yine hararetlenererek eski tas eski hamam, yaramazlıklarına başlıyordu. Bir aralık Aliye Hanım'ın elini fena halde ısırıp ve zavallı kızcağızın kolunda bir bir mecdiye çeharını büyüklüğünde bir leke kaldı. Aliye Hanım, kocasının bu vahşetini gizlemek için yalandan merdivenden düştü. Büyük hanımlar bu nesiseyi anlamadıysa da konaktaki ekseriyet bu çürüğün ne olduğunu sezmişlerdi.

Mâcid Bey, bir bebekle oynar gibi Aliye ile de oynuyor. Fakat altıncı aydan sonra, Mâcid Bey, bebeğini, yanlışlıkla mı, bile bile mi, yoksa kendisinin de farkına varamadığı bir fitrî ve tabîi sâikle mi, bebeğini, evet! Biraz rencide etti. Bu hâl, iki hafta kadar devam etti. Aliye Hanım, müteessirdi. Fakat, o uykusuz geçen gecelerde, bu hadiseden sonra, Mâcid Bey'e yeni bir saha açıldı. Körü körüne tecrübe nihayet buldu. Zavallı harbiye şakirdi yedi ay devam eden hamâkatına hayretler ediyor,

fakat, artık, Aliye Hanım'ın yanından, velev bir dakika olsun ayrılmıyordu. Mektebi çok ihmal etti. Üç gün hapis cezasına uğradı. Bunun bir günü hapishanede geçirdiyse de üst tarafının affı için şefaatte bulunanlar oldu. Fakat mahpusta mürur eden yirmi dört saat... Mâcid Bey, bu esnada adetâ kuduruyordu. Aliye Hanım'da, bîtap, yatağında, mışıl mışıl uyuyorsa da, belki bu istirahatından biraz da memnundu. Çünkü o, Mâcid gibi, hayretlere giriftâr olmamıştı ve hayatında yeni bir devre başlamıyordu. Mazisinde gabavet görecek derecede gözleri açılmamıştı. Mâcid'in en heyecanlı geçen saniyelerinde Aliye, gözlerini kapıyor, en şedid tazyikat altında, elbiselerini, Beyoğlu'ndan aldığı eşyayı, yüzüklerini, ertesi gün alacağı şekerlemeleri düşünüyordu.

On üçünü henüz dolduran Aliye Hanım'ın gebeliği pek ağır oldu. Aş ermeler, ibtida, zavallı kız, elim bir vaziyete koymuştu. Mâcid Bey yine ona buselerini ibzâl ediyor, lâkin, bî-çare Aliye, hasta hasta yine muhabbet göstermek mecburiyetinde kalıyordu.

Ne sefil gebelik... Bu, ne ma'sum ma'sum oynayan Aliye Hanım'ın hesabında vardı, ne de, yeni ihtisasâta nail olan Mâcid Bey'in. Bir büyük doktor birkaç defa Aliye Hanım'ın muayenesine geldi. Bu zât, yaşı geçkindi, ve, eskiden beri, böyle acele evlenmelerin aleyhinde, hiddetli bir hekimdi. Gece gündüz konakta kalmak mecburiyetinde bulunan ebe Hüsna Hanım'a, doktor Paşa'nın, bir feveran esnasında şöyle çıkıştığı görüldü:

A menhus kadın... Madem ki bu aileyi biliyorsun, neden bu zavallı kızcağızın düğünü olmadan anasını, babasını ikaz etmedin, tenvir etmedin. Ebelik vazifesi yalnız çocuk almadan ibaret değildir. Biraz da şu cahil-i âzamı tenvir etmek lâzım. Paşa, kazasker, rical... Lâkin bunların hepsi cehledendir ve hepsi avamdandır. Şimdiye kadar kaç cilt kitap yazdım; bunlardan bir tanesini alıp okuyan yok. Fesuphanallah! Ben sınıfta sizlere demedim mi? Müşterileriniz, dostlarınız ne kadar yüksek tabakadan olursa olsunlar yine siz onlara hıfz-ı sıhhat kaidelerini, size verdiğim nasihatleri tekrar etmelisiniz. Hiç böyle bacak kadar kız çocuğu kocaya verilir mi? Bu ne cinayet! Zavallı çocuğun daha vücudça teşkilatı devam ediyor... Halbuki siz almış onu kocaya vermiş, gebe etmişsiniz... Cinayet, cenaha, rezalet, ahlâksızlık. Hep kabahat sizde. Bir kaza çıkarsa mesuliyet kabul etmem ha. Ufak bir yanlışlık görürsen hemen bana haber ver. Seni rezil, alçak, Hüsna...

Güya bütün mesuliyet ebe hanımın imiş gibi sinirli ve hadid doktor, çıkışmadığı hanımefendilerden alamadığı öcü, Hüsna Hanım'dan alıyordu. Bununla beraber, doktor, hanımefendilere de hatta, bu kadar rahatsızlık çeken, ma'sum, dünyadan, kavâid-i sıhhiyeden, sinn-i reşitten, desâtir-i içtimaiyeden, validelikten, zevcelikten, haberdar olmayan bi-z-zat Aliye Hanım'a da küfürler savurmuştu.

Çok şükür ki Mâcid Bey'i görmedi. Mâcid, doktordan utanıyor ve eve gelince, saklanıyordu.

Doktor, bir ikinci ziyaretinde, Hüsna Hanım'ı bir daha yakaladı: - Damat beyi henüz görmekle müşerref olmadık. Kim bilir ne (Sâtir)dir!..

- Sâtir mi, Doktor Bey?

Doktor güldü, fakat, (Sâtir)in ne olduğunu şerh etmeden sözüne devam etti:

- Birinci cinayeti işlemiş, artık neden cinayetlerine râm ediyor? Yazıktır, şeren de tıbben de günahdır. Çocuk, çocukla beraber onun da çocuğu olur, mazallah! Damadını uzaklaştırın. Ne diyordun sen? Damat Mekteb-i Harbiye'de talebeymiş, ha... dur, öyleyse, Nazır Paşa'ya söyleyeyim de bu herife bir ceza versinler. Haremi doğuruncaya kadar hapis! Fakat yine kabahat sende, Hüsna Hanım. Neden vazifeni ifa etmedin? Bir ebenin vazifesi yalnız şiringa yapmaktan, lâzımlıkları dökmekten ibaret midir? Mademki koca böyle cahil? O halde neden? Fesubhanallah... Yine sabah sabah beni günaha sokacaksın... Ben senin gibi ebelerin diplomasını geri alacağım.

- Doktor Bey, bu kadar hiddet buyurmayınız! Ben sadece ebeyim. Damatlara terbiye vermekte mi benim vazifem? Ben koca yüzbaşuya nasıl böyle şeyler söylerim. İnsafsızsınız Beyefendi...

Aliye Hanım büyük ızdırap içinde. Hüsna Hanım, gördüğü müşkilatından dolayı apışmış kalmış. Doktor, bir prenses doğurtuyor, evinde yok. Başka bir lavta bulunamadı. Fakat, lâ-elhamd, prenses gece doğurduğundan, doktor, kıvRa'nan Aliye Hanım'ın imdadına yetişti. Zavallı evli ve ma'sum çocuk, morarmış, hayatından geçmiş bağıırıyor, ve: - Beni Allah için kurtarın! diyordu. Doktor, Hüsna Hanım'a da, oradaki hizmetçilere de çıkıştı. Hatta, verilen şiddetli emirlerin arasında, Hüsna Hanım'ın yüzüne de, bazen, tokatlar atıyordu. Nihayet mengene kullanmak

mecburiyetinde kaldılar. Çocuk salimen doğdu, yalnız, biraz burnu ve çenesi inceldi. Nimmürde bir halde, Aliye Hanım'ı yatağa yatırdılar. Serien mektebinden izin alan Mâcid Bey de yetişti. Doktor, damat beyi ancak o zaman gördü ve kendisine hakaretâmiz bir nazar fırlattı. Doktorun Mâcid Bey'e ilk ve son sözü şu oldu: - Beyefendi! Siz ve hareminiz, daha evvel, bizim risaleleri okumalıydınız...

Vücuttan çok düşen Aliye Hanım, her ne hâl ise lohusalıktan kalktı. Fakat, lohusalık hâli büsbütün zâil olmadan evvel, yine bi kaza oldu. Zavallı Aliye Hanım'ı, küfürler, hiddetler içinde, doktor, Almanya Hastahanesi'ne nakletti. Konakta, ameliyat burada icra edilsin dedilerse de, hekim, bağırıyor, kükrüyor: - Bu ma'sum kızcağıza kastınız nedir? Eğer maksadınız kendisini öldürmekse, bari böyle işkence etmeyiniz... Kendisine bir kurşun sıkıp öldürünüz! diyordu.

Patavatsız doktorun şerrinden muhafaza için, Mâcid Bey'i: - Aliye Hanım çok şükür iyi. Sen mektebine git... Diye baştan savıyorlardı. Ameliyat oldu. Aliye Hanım, yirmi dört gün sonra Almanya Hastanesi'nden çıktığı vakit, pek bozulmuş, yıpranmıştı. Zavallı çocuk, hem, ufak kad ü kameditiyeler henüz kemal bulmamış vücuduyla bir yavru hâli irâe ediyor, hem de, bu belalardan sonra, biraz da ihtiyara, bir kocakarıya benziyordu. Konağa avdetinde, Aliye Hanım, oğlu Ali'yi gördüğü vakit bir ağlama buhranına giriftâr oldu. Kendisine, babasından saklı (Kınalarus) içirdiler.

Hastaneden eve naklinin dokuzuncu ayının sonunda, Aliye Hanım'ın yine vaz-i' hamili hazırlıklarına başlandı. Fakat, doktorlar hadid, münasebetsiz, hatta, hastalıkların mucitleri olduğundan, bu defa, Efendi Hazretlerinin emri ve tensibiyle artık, yalnız Ebe Hanımla iktifaya karar verildi.

- Efendinin yerden göğe kadar hakkı var. Biz doğduğumuz vakit bize erkekler mi ebelik etti?.. El-aman bu doktorlardan... Başımıza iş çıkarıyorlar! Sıcak su, şişe şişe ilaçlar... Aman yere toz düşmesin, falan! Feşmekan! Sağ olsun Efendi Hazretleri, velinimetimiz... İnşallah şeyhülislâmlıgını görürüz.

Efendi Hazretleri, bi-z-zat kerimesinin ziyaretine gelmiş, ve, yatağının başına yeşil kaplı, yeşil örtüye sarılmış bir diğerkelâm-ı Kadim de asmıştı. Efendi, Aliye Hanım'ın başını okşadı. Bir dua okuyup üfledi, gitti.

Bir gece sonra Aliye Hanım'ın ağrısı tuttu. Fakat bu defaki vaz-i' hamili pek kolay oldu. Hüsna Hanım, doktordan mahir. Herkes bunu takdir ediyor, ve Efendi Hazretleri'nin emri ve nasihatlerinin ne kadar kıymetli olduğunu görüyorlardı.

Lâkin bu meserreti bir felaket takip etmesin mi? Aliye Hanım ateşler içinde. Derece kırk bir. Yine hekim istemiyorlar. Fakat Hüsna Hanım bütün mesuliyetini üzerine alamadı. Bu defa, başka bir doktor celb edildi. Doktor telaş ve heyecan içinde. Humma-yı Fâsîh en şedid ve fenni tedâbir ithâz olunurken, doktor, bir taraftan, Mekteb-i Tıbbiye'ye bir rapor gönderip Hüsna Hanım'ın diplomasını istirdad ettiriyordu.

Bin müşkilat içinde zavallı Aliye çocuk kurtuldu. Ba's-ü ba'd-el mevt... (Öldükten sonra dirilmek hakır)

Aliye Hanım, teşkilât-ı bedeniye itibariyle, on üç yaşında, sanki, yarı yolda tevkif etmişti. Boyu vücudça asla büyümüyordu. Kendisinde hem çocukluğun bütün alâimi hem de, kadınlığın, kocakarılığın olanca hususiyeti görülmekteydi. Yirmi yaşında, belki yirmi beş yaşındaki kızların teni ter ü taze ve renkleri parlak iken, bî-çare Aliye Hanım, bazen geçkin ve bitkin bir kadının şekil ve şemalini irâe ediyordu. Bu külfetlerine, hayatına hatime çekmek kabiliyetinde olan bu fedakarlıklara rağmen, Aliye için izdivaç, bir işkenceydi. Vak'a Mâcid Bey'i seviyor, canı gibi seviyordu.

Fakat bu muhabbet de zerrece aşk ve cazibe yoktu. Mâcid Bey, ev halkından biri, Mâcid Bey gece gündüz Aliye Hanım'la yaşar bir yar. Fakat, Mâcid'in hissiyât-ı şehvetiyesi olmasa... Çünkü, bir dakika yalnız kalınca o üniformalı genç bey, pek hayvani bir surette Aliye Hanım'a sarılıyor, ona .. ezâ ve cefa ediyordu. Ah, Mâcid Bey kendi gibi bir kız olsa... Aliye Hanım için ne kadar iyi olacaktı. O zaman, Aliye Hanım, Mâcid Bey'i bir kat daha sevecekti.

Aliye'nin gözlerinin etrafı çukurlaşmış kararmıştı. Fikraldeme müptela oldu. Rengi solan yüzüne bir teravet temin etmek için, Aliye, alaturka, alafranga türlü türlü düzgünler, allıklar, pudralar, sülmenler, kırmızılıklar, kokular, kremler, pomadlar aldı. Fakat bunları bir itina-yı mahsusla kullanamıyor, yahud tarz-ı istimali bilmiyordu. Onun için sarkan derilerini, solan yüzüne bir letafet ve zarafet vermek için satın aldığı bu ilaçlar, sözümü affediniz, ama, efendinin kerimesini maymuna çeviriyordu.

Aliye Hanım, her gün, bir rahatsızlığından şikayet ederdi.

Aliye Hanım, evde, hiçbir şeyle meşgul olmazdı. İki çocuğu, iki süt ninenin elinde kalmıştı. Onlarda, zavallıcılara afyon bile yutturuyorlar, susturmak için pencereden sarkıtırlar, gece, hatta rakı içirirlerdi. Çocuklardan biri biraz gürbüz ise de, öteki, bir alık çehresi irâe ediyordu. Hekim, hemen her gün konağa gelirdi. Fakat, doktor Giryako bu daireyi kendi ikameti zannettiğinden hastalıkların zevliânde değil, devamında menfaattardı.

Aliye Hanım'ın kalıp ve kıyafeti de yerinde değil, filvak'a, hemen her hafta, gerek Beyoğlu'ndaki meşhur dikişçiler, gerek aileye mensup Rum ve Ermeni modistralar, bohça bohça ipliği, yünlü, basma, ağır, ucuz, her türlü elbiseler getirirlerse de, Aliye Hanım bunları bir defa, bir saat giydikten sonra bir dolaba, bir sandığa atar, ve günü gecelik entarileriyle imrar ederdi. Mâcid Bey'in zavallıya süslendiği vakit bile, hâl ve tavrında bir sulaklık görülüyordu.

Aliye Hanım'ın yemesinde de bir tirad yoktu. Yemeğe, mesela yarım saat kala, fındık, şokola, şam fıstığı, sakız leblebisi, adiyen leblebi, kabak çekirdeği, çitlenbik, nar, meyve yer ve yemekte, her kaptan bir lokma alır ve ekseriya herkes daha karnını doyurmadan o dışarıya çıkar bir biri üstüne beş on sigara içerdi. Zavallının dişleri de kararmıştı. Hele elleri, sigaradan sapsarı olmuştu. Mâcid Bey kendisine birkaç defa kehribar ağızlık almışsa da, Aliye Hanım, bunları, ötede beride unutmuş, yine ellerini kirletmişti.

Konak, maşallah kalabalık. Hanımların bütün günü dedikoduyla geçiyor. Aliye Hanım, vak'a, nadiren gazeteyi eline alıyorsa da, son sayfasındaki ilanâta bakıyor ve bununla iktifa ediyordu. Bir raddeye geldi ki, Aliye Hanım, âliyen roman, hikâye, masal bile okumaz oldu.

Eğer laklaka ve dedikodu olmasa, Aliye Hanım, hayatından hiçbir şey anlamayacaktı. Bununla beraber zevcini pek çok seviyor, ve, zevcinin hareket-i şehvetiyesi olmasa kendisini daha fazla sevecekti.

Aliye Hanım, çocuklarını da seviyor, lâkin, kendilerinden çabuk usanıyordu. Eğer, konakta, diğer hanımefendiler bulunmasa, bu çocukların hâli fena olacaktı; çünkü, Aliye Hanım'ın tembelliği günden güne artmaktaydı.

Büyük hanımlar, çocuklara validelik ediyorlar, ve, Aliye Hanım'ı acemilikle itham ederek onun çocukların işine karışmasına mani oluyorlardı.

Meyve yemek, Kel Hasan'ın tiyatrosuna devam, fıstık ve kabak çekirdeği, laklaka ve dedikodu, lokum ve şokola, kocakarılarla iskambil, konçına, tramvay, pastıra oynamak, lades tutuşmak, sık sık çarşı hamamına gitmek, ve, mevkut ve muntazam bir surette Mâcid Bey'in hadematında bulunmak, Aliye Hanım'ın meşguliyetlerini teşkil ediyordu.

Aliye Hanım yine gebe kaldı.

Mâcid Bey, gece olmadan, akşam yemeği yenip de aradan üç dört saat geçmeden Aliye Hanım'ı asla düşünmezdi. Hatta, yalnız kaldıkları vakit bile Mâcid'le Aliye arasında musahabe olmazdı. Mâcid, Aliye'nin sözlerinden bir şey anlamadığı gibi, Aliye de Mâcid'i alakadar eden mesele büsbütün yabancıydı.

Bu iki gencin müşterek hayatı münhasır odalarında geçerdi. Bu kısa hayat-ı müşterikiye ise, artık, Mâcid lâyıkiyle alışmış, onu, su içmek, teneffüs etmek gibi tabîi addediyordu. Bu yeknesak hayatın içinde Mâcid'in canını sıkan bir şey varsa, ara sıra, Aliye Hanım'ın azâr-ı tabiyesi, gebeliklerinin sonu, hastalıklarıydı. O hengâmelerde, kol ağası Mâcid Bey asabileşir, pürhiddet kesilir, Aliye'ye hakaret bile ederdi. Fakat, ihtiyaç, mader-i ihtiriyatında Aliye Hanım'ın bu hususta mahareti görülüyordu. Aliye, bir çaresini bulur, Mâcid Bey'i teskin ederek, onu, bir yavru kuzu gibi uyutur kendi de bu hâle şükür edip uykusuna dalardı.

Mâcid Bey, üçüncü zürriyeti, bir kız, doğmadan birkaç gün evvel, kol ağası rütbesine hâiz olduğu halde tahsil-i askeriyesini sonuna getirdi. Ve, fahri yaverân hazreti padişahı selekine ithal edildi.

Çocuklar, Mâcid Bey için zerrece bir yer teşkil etmiyordu. Lâ-elhamd, konak açık. Valideler, çok. Para, mebzul. Aliye Hanım, eğer sık sık çocuk doğurmasa, hâlinden, Mâcid Bey gibi, sıkılmayacaktı. Lâkin, bu hususta erkeklerin vazifesi basit, kolay, zevkâver.. Ah, kadınlar! Aliye Hanım da, onun gibi ferih olsa o büyük konağın içinde. Bu kadar Hanım'ın arasında, gerçekten, mesut olacaktı. Başka türlü, ne fikri, ne içtimaî bir hayatı bilmediğinden onun için saadet, yukarıda saydığımız ufak tefek eşyaya mâlik olmaktan, ve sigara üzerine sigara içerek laklaka etmekten,

fesatlıktan, dedikodudan, ötekini berikini çekiştirmekten ibarettir. Koca, o kendisince, uyku kabilinden bir şeydi.

Mâcid Bey vakıa, Mekteb-i Harbiye-i Şahane'den çıkmış ise de askerlikle hiçbir alakası yok gibiydi, zâdeganın gördüğü tahsil sudan. İnsan, babasının oğlu olduktan, ve, babası da kurb u sultandan bir mevkî-i mahsus sahibi bulunduktan sonra üst tarafı düşünmek küstahlıktır.

Bununla beraber – askerlik müstesna- Mâcid Bey münevver bir zâttır. İlk tahsilini Mekteb-i Sultânî'de gördüğünden Fransızca'yı iyi bilir. Daima roman, gazete, edebiyat okur. Politikanın ecnebisini değildir. Zarafet kavaidini de temsil etmiştir. Biraz cerbezeli ve nutuktur. Hele öyle, hususiyle zevcesiyle asla uğraşmayıp her şeyi hazır bulduğundan, Mekteb-i Harbiye'den hurucundan sonra, edebiyatla fazla iştigalete, ve, bunun üzerine dostlarıyla musahabete çok vakit bulmuştur. Mâcid Bey'in ötede beride gözü de yoktur. Zevcesinden başka kadın bilmez. Ötekinin berikinin kadın arkasından konuşmasını zâit görür. Çünkü kendisi için her şey hazırdır. Yaşamak için de asla çalışmaya ihtiyacı yoktur. Nezd-i şahanede makbul olmak için sây ü gayrete, entrika ve dolap çevirmeye ne hâcet? Boşnak Mahmud Paşa'nın oğlu olduktan sonra...

Binâenaleyh, Mâcid Bey'e fâzilet sahibi denebilir. Çokluk içmez. Hatırnâzdır. Ekseriya, konakta, arkadaşlarını, mektep refikâsından başka edebiyatla meşgul kimseleri ara sıra üstadları toplar. Okurlar, yazarlar, gece yarısı olunca Mâcid Bey odasına çekilir. Aliye Hanım'ı uykuda bulur ve onu uyandırır. Aliye Hanımla Mâcid Bey, biraz sonra, yine uykuya dalarlar.

Mâcid Bey, şiir ve kâfiyeye de merak etmişti. Vak'a bu sanayiinin askerlikle bir alakası yok. Fakat Mâcid Bey'in bütün vazife-i askeriyesi selamlık-ı resm-i âliyyesinde bulunmak, ve, haftada bir gece Yıldız'da yatmaktır. Hatta az vakit içinde Mâcid Bey ma'lumat-ı askeriyesini bile unuttu. Fakat câhil kalmadı. Buna mukâbil, yaver-i hazret-i padişahı, edebiyat sahasında cidden merhaleler kat ediyordu. [Bavyera], ve [Saksonya], ve [Vurtemberg] krallıklarına Hânedan-ı Âli Osman nişan-ı zişanı ihda edildiğinden Almanya'ya bir heyet göndermek iktizâ etti. Heyete, müşir Tevfik Paşa riyaset ediyordu. Boşnak Mahmud Paşa'nın nazır-ı mahsus mevhibince hem kolağası Mâcid Bey'i bu heyete ilhâk hem de kendisini sağ kolağalığına terfi etti. Giderken de kendisine beş yüz lira harcirâh veyahud atiyeye verdiler. Mâcid Bey

Avrupa'yı gözleriyle gördü. Üç tane nişân aldı. Bir para masraf etmedi. Avdette, heyeti gayr-i resmi Berlin'e de uğradığından Mâcid Bey orada da kartallı bir nişân ve birkaç madalya aldı. Hem de bu nişânlar Osmanlı nişânlarından daha yüksek rütbedeydi.

Avrupa'da pek mütenebbih olan Mâcid Bey'in bu bir ay süren seyahatte yegâne sıkıntısı, gece, yemeğinden sonra tiyatrodan sonra, odasında yalnız kalmasıydı. Binâenaleyh maddeten Aliye Hanım'ı çok düşündü. İlk hicrân gecesi sademesiz geçmişti. Mâcid Bey ertesi gün, [Münih]de, haremi Aliye Hanım'a yüz elli liralık hediye aldı. [Drezden]de, yine bir buhran gecesinde pek muâazzeb oldu. Ve, sabaha karşı gözü kapayabildi, öğlene kadar uyudu; mühim bir resim sergisini gezmek kendisi için kâbil olamadı. Berlin'de geçen bir buhran gecesinin sonunda ise otelin [Fam dö Şanber]i imdada yetiştirdi. Fakat bütün bu imtihanların sonunda, Mâcid Bey, Aliye Hanım'ın kader ve itibârını maddeten anladı.

Mâcid Bey, rüyada keş ü güzâr eder gibi Almanya'nın bu büyük şehirlerinde, hükümdar ziyâfetlerinde [opera]larda verilen- galalarda Avrupa'yı pek yakından gördü. Hele [operat]lar kendisini ziyâdesiyle müstefid etmişti. Kadınların tuvaletinde, adap ve mişvarına, sokakların intizamına vesait-i nakliyenin ekmeleyetine, otellerin cesametine bayıldı. Lâkin, seyahat o derece çabuk oluyordu, ki , Mâcid Bey düşünmeye bile vakit bulamadı. Geceler, ekseriya, yorgunlukla geçiyor, ve Mâcid Bey müktesebat-ı edebiyesini müşahadetiyle mukayese edemiyordu.

Bu şahane seyahatin sonunda, Mâcid Bey, İstanbul'a avdet ettiği vakit pek münkesir oldu. Memleketi, kendisine daha fena göründü. Sirkeci Garı'ndan çıktığı vakit nispet ve tenasüp kavaidini unutmuş gibi, İstanbul'un mübayinesini dükkanlarını, sokaklarını pek küçük, dar ve âdi gördü. İnsanlarda tıpkı .... gibi küçülmüşler, daralmışlar, âdîleşmişlerdi. Mâcid İstanbul'dan Almanya'ya giderken o kadar mütehayyir olmadı fakat Almanya'dan İstanbul'a avdetinde adetâ bir inkisar-ı hayale uğradı.

[Kayzer Hof] otelinden sonra Mahmud Paşa'nın konağı... O âli saraylardan sonra haraba yüz tutmuş, keresteden yapılmış kocaman bir ev.. Ve, bunlardan daha garibi, hükümdar salonlarında, saray ziyâfetlerinde, [opera]ların resmi oyunlarında, hatta otellerde, parklarda tesadüf edilen o yüksek, müstesna, bir zevk-i bedî ile

giyinmiş kadınlardan o güzel lakırdı eden, şirin gülen matmazellerden sonra Aliye Hanım... Tuhafı şurası ki Aliye Hanım, Mâcid Bey'i o dakikada gelecek zannetmediğinden henüz giyinmemişti.

Hâlâ gecelik entarileriyle duruyordu. Belki yüzü de yıkanmamıştı. Karnı da iyice şişmişti. Çünkü, Aliye Hanım, dördüncü çocuğuna gebeydi. Bununla beraber, umumla bir saat kadar görüştükten, ve herkese hediyelerini verip öğlen yemeğini de yedikten sonra, Mâcid Bey zevcesi Aliye Hanım'la derin bir gündüz mübahasesine daldı. Aliye Hanım'ı, haline bakmayarak, ve Alman kibar nisvânını düşünmeyerek yoracak derecede öpüyordu. Hatta, haremi, bir kere, ona: - Aç gözlü! dedi. O da, - Evet! cevabını vererek dudaklarını ısırıyor ve Aliye'nin şikayetlerine ehemmiyet bile vermiyordu. Bu telatım geçtikten sonra Mâcid Bey birkaç defa saraya gitti. Arkadaşlarıyla görüştü. Daima Almanya'yı anlatıyordu. Ah! Fransızca yerine Almanca bilseydi! Ne kadar iyi olacaktı... Harbiye'de öğretilen Almanca pek sudan. Seyahatinde Mâcid Bey'e her ne denirse, o, sadece bir jawohl! deyip kızarıyordu. İstanbul ve Aliye Hanım, Mâcid'in nazarında küçüldükçe küçüldü. Tedarik ettiği Almanca kitaplardan da bu lisanı iyi öğrenemiyordu. Lâkin, derunî bir cazibe, bu genç sağ kol ağasını Avrupa'ya, garba doğru çekmekteydi.

Kayınpederi Hüsrev Efendi'nin elini öptüğü vakit kendisini o kadronun dahilinde çok ecnebi gördü. Hülasa, bu bir ay devam eden seyahatinden sonra, bî-çare Mâcid Bey kendisini memleketinde, vatanında yabancı telakki etmeye başladı. Aliye Hanım'a acıyordu. Otelde yakaladığı [Fam dö Şanber]in yanında Aliye Hanım pek kötü ve sönük kalıyor. O kadın, kim bilir kimin kızıdır? Fakat vücudu, rengi, güzelliği, çevikliği fakr halinden sarfınazar elbisesi, tuvaleti, gülümsemesi, şirinliği, latifeleri, çetrefilli Fransızcasıyla ifade ettiği manalar... Mâcid Bey, en hararetle bir dakikada, Aliye Hanım'ın dudaklarıyla kendi dudaklarını birleştirirken, bu otel hademesini düşündü ve gözlerini yumdu.

Mâcid Bey, İstanbul'da ve Aliye Hanım'ın yanında günden güne muazzeb oluyor, fakat bunu söylemekte istemiyordu. Aliye Hanım'ın mübahasesinden hiçbir şey anlamadığının o güne kadar farkına bile varamamıştı. Lâkin, Aliye Hanım'ın iyi giyinmediğini anlamıyordu bile. Fakat Alman şehirlerine gidip geldikten sonra, Mâcid Bey, zevcesinde daha başka hasail, daha maddi fezâil arıyor ve onları bulamayınca, hem çok mükedder oluyor, hem de, kendi kendine: - Ah, o Berlin'deki

kadınlar, kızlar, ben hiçbir vakit onlar gibisine mâlik olamayacak mıyım? Gibi bir sual irâd ediyordu.

Mâcid Bey o mertebe münkesir oldu ki Aliye Hanım'ı olduğundan fena gördü. Bununla beraber hissiyatını izhar etmiyor yahud garizi bir saik o hissiyatı izmar etmesine sebep oluyordu.

- Mâcid Bey'e müjde! Miralay Evhad Bey esliha sipariş ve amâline memur oldu. Fransa'ya gidiyor. Paşa babası şefaet etmiş, bu miralay Evhad Bey, Mâcid'i muavinliğine alacak. Çünkü Fransızcası kıt. Hatta dahası da var. Belki, giderken, şu şevketmehâp efendimiz Mâcid Bey'in rütbesini terfi bile buyuracaklar...

Paris hukuk mektebinden henüz mezuniyet rövesi alan mösyö [Armaud Dupout], kuvvetli tavsiyeler sayesinde harbiye nezaretinde maaşı az, lâkin istikbali büyük bir memuriyet almıştı. Fakat, bugünkü hâmiller, her daim mevkilerinde kalamazlar. Bir tebdili, istikbal planlarını alt üst eder. Onun için [Armaud]un ebeveyni, akrabası kendisine zengin bir zevce bulmayı da iş edinmişlerdi. [Fontainebleau]da ikamet eden zengin bir koca-karının uzaktan akrabası madmazel - [Alis], pek biçilmiş kaftandı. Bu izdivacın akdi müşkilata tesadüf etmedi. Kızın on altı yaşında olduğuna asla bakmadılar. Kocakarının hayır duasıyla, muvaffakat ve hatta arzusuyla, günün birinde [Alis] ile [Armaud] evlenmiş oldular. [Alis]in, evlenmek, hatr ü hayalinden geçmiyordu. O, [Normandiya]da, bir rahibeler manastırında, sıkı bir elbise dahilinde, her sabah, kilisede ibadetini icra ettikten sonra derslerine devam, ve, ancak üç sene sonra o mahbustan halas bulacağını zannediyordu.

Mektep kıyafetini, mektep adetini bırakır bırakmaz, yeni tuvaletleriyle, [Alis] hakikaten hüsna ve müstesna bir hanım oldu. Filvaki' tahsili esaslı ise de malumatı ihrarane değildi. Ve belki, bir dereceye kadar usul ü muaşeretin cahiliydi. Çünkü rahibe manastırı kadar bir kızı, hatta bir erkeği toy ve salak eden hiçbir müessese yoktur. Fakat nişanlılığı ile zifafı arasında geçen yedi ay zarfında [Alis] gerçekten büyük bir kabiliyet, temsil ve taklit hususunda bir istidad gösterdi. Mektebin haşın usullerini bilâ-intizam unuttu. Saatlerce, aynanın karşısında oturur, saçını, yüzünü tanzim eder. Sonra el ve ayak tırnaklarına lâzım gelen düzeni verirdi. [Alis] – Figaro-okumaya, resimli gazetelere, risalelere, mizâh matbuatına saatlerinden iki üçünü hasretti. Tiyatrolara gitti. Fakat tiyatrolara devamı körü körüne, mâhâzâ eğlence için

değildi: [Alis] ibtida gazete ve mecmua sütunlarındaki tenkidâtı gözden geçirir; sonra eserleri okur, en nihayet, nişanlısıyla, yahud akrabasıyla birlikte [opera]ya, [Teatr Fransa]ya, filan, giderdi. [Alis], din ve mezhebi çabuk unuttu. Zaten, manastırın hava-yı nisimiyesi kendisini hayli boğmuş ve günlük kokusu midesini bulandırmıştı. Kendisine (sonradan görmüş) veya (alemi yeni görüyor) demelerinden pek korkan bu taze kız, o kadar ihtiyatla adımlarını atıyordu ki hiçbir pot kırmadı. Paris kızlarının kabiliyeti şayan-ı hayrettir.

Hatta pek suffî tabakalardan alınan kızlar, bazı ecnebilere zevce veya (metres) olup uzak yerlere giderlerse, derhal, yerli kibarlardan, nazik, görgülü, mültefit yüksek olurlar. [Alis] ise, asla bu kabil kadınlardan değildi. Bir sene zarfında, madam [Dupout] bir salonu idare edecek bir iftihar kesbetti. Musahabe usulünün Fransa'da inkıza yüz tuttuğundan şikayet eden III [Napolyon] devrinden kalma geçkin kimseler bile [Alis]in salonuna gidip uzun müddet laklaka etmekten mütelezziz oluyorlardı.

[Arnaud] gayet dürüst bir adam. Merasime pek riayet eden bu genç, güzel zevcesine mâhâzâ, cemiyet arasında, şayan-ı takdim ve bilahare servet-i peyda etmesi kabil bir zevce almak lâzımdır diye almıştı. Fakat maa-t-teessüf bu butik Parisliler'in içinde ihtiyar doğanlar bilâ-serçe huklar var. [Arnaud] da biraz bu kabil gençlerden. Fazla güzellikler, fazla coşkunluklar hatta şunun ve hadizat kendisini çokluk mütesssir etmiyor. Zahiren gayet uslu olduğu halde mösyö [Arnaud Dupout] daha mekteplilik aleminde dört [metres] tebdil etmişti. Gözlerinde fer yoktu. Bununla beraber teşrifat nazarı gibi adab-ı muaşeretini ezbere biliyordu. Kendisinin bir salaklık etme ihtimali yoktu. [Alis] nişanlandığı vakit ona pek resmi ilan-ı aşklarda bulundu. Zevce-i müstakbelesinin karşısında, ona bir iki kurma roman okur gibi, müstalih sözlerle sevda ve muhabbetini ilâm etti. [Alis] bu nazik velâkin basmakalıp, matbu, hatta [setre ve tip] ile matbu sözlere teşekkürler ediyor, ve bazen [Arnaud]ı [Joerg San]ın, [Moupassant]ın [Dö Maper] in eşhasıyla karıştırıyordu. Bununla beraber, bu iki zevce ve zevceden hiçbirinin ötekenden bir şikayete hakkı yoktu. Balayını, kaidesine kanununa tevfikeyen Tunus ve Cezayir'de geçirdiler. Ondan sonra [Garsen Lazar]ın arkasında, beşinci katta bir apartman tuttular.[Arnaud], zevçlik memuriyetini hakkıyla ifâ ediyordu. İlk zamanlarda, hatta coşkunluklarda oldu. Lâkin, [Alis] kocasının bütün merasim-i sevda ve kavaid-i aşka son derecede vâkıf olduğunu görüyor, ve bundan bazı mertebe memnun oluyordu. O, kocasını daha toy,

daha tecrübesiz tehayyül ederdi. Halbuki [Arnaud] Paris'in bütün aktrislerini biliyor, meşhurelerinden umumunu tanıyordu. [Pol] ile [Virjin]in macerası... Ah! [Alis] bu hayata öyle bir sergüzeşti çoktan feda edebilirdi. Fakat [Arnaud] tam bir adam gayet hesab-ı istikbali şimdiden hesap etmiş. Gençliğinde büyük şeyler umuyor [Fontainebleau]daki büyük hanımın ne zaman irtihal edebileceğini tahmin ile defter-i kebirine kaydetmiş. Lâkin, bu ihtimalden bahsetmeyerek falan seneye doğru servetimiz şu mertebeyi bulacak, maaş şu raddeye çıkacak! Diye, [Alis]e pek hususi dakikalarda tasavvuratını söylüyor. [Alis] de bundan maksadın ne olduğunu anlıyor.

Geceleri çokluk evden ayrılmak, zevcesini sık sık eğlence mahallerine göndermek, evinde dostlarına ziyafetler çekmek, [Alis] i hiçbir şeyden mahrum etmemek, ciddi bir aşk... [Arnaud] bu vezaifi, büyük bir soğuk kanlılıkla ifâ etmekteydi. Bu zor hayattan kimsenin hiçbir şikayeti olamazdı.

[Alis] henüz, küçük, on altısında fakat yirmi yedi yaşında olan [Arnaud] evliliğinden daha fazla şetararetyâp olmalıydı. Eğer mazisi, tecrübesi ve Parisliliği olmasa, elbette bu gencin, hayatın bu bâbında daha şen ve şâtır olması lâzım olması gelirdi. [Alis] ise ne yapsın? O henüz çocuk. Daha sebâveti bitmeden kendisine kadınlık payesini tevcih etmişler. Mamafih, velev o yaşta olsun, evlilik bir apartman sahibi olmak reisen bir ev idare etmekte yeni bir ihtisas... [Alis], bir Katolik manastırında kapalı kalmadansa bu hayatı pek parlak buluyordu. Romanlarda tesadüf olduğu şedîd aşk ve sevdaları ise bî-tabî, muhayyel zannetmekteydi. [Arnaud], [Alis]e akrabasından ve hususiyle mektepteki rahibelerden daha şefik ve rahim. Binâenaleyh iştikaye hiç bir mahal yok.

Zaman geçiyor, [Arnaud]ın muhabbetinde ne bir noksan, ne de bir fazlalık var. [Arnaud] mücerreb bir aktör gibi kocalık rolünü maharetle oynuyor. Maaşı da artmış. Binâenaleyh kurduğu plan bir senede veya arsaya giriftâr olmadan icra ediliyor. [Fontainebleau]daki hanımefendi de program mucibince ve tabiatıyla ihtiyarlıyor. Bunlar, iki üç haftada bir ufak bir gezinti icra ederek o hanımefendinin elini öpmeye gidiyorlar. Kendisine hediyeler götürüyorlar ve götürdüklerinin ızâf-ı muzifesini alıyorlar.

[Arnaud] kulübe müdavim; lâkin bu devam zevçlik hayatına mâni' olmuyor. [Arnaud] cüzice kağıt oynuyor; fakat bunun aile bütçesine zararı değil, belki kârı olmada. [Arnaud] her akşam bir kaç kadeh içiyor şu kadar ki, bu itiyat henüz ne

onun sıhhatine dokunmuş, ne de giysisine; bilakis bu haliyle eve gelince daha şen oluyor. Mutaddan fazla söz söylüyor.

Bu esnada [Arnaud]ın fezainde bir eksiklik ve bir fazlalık olmadı. Yalnız ziyade hesabı ve tabiri caizse “ burjuva” laşyordu.

Fakat aynı zamanda [Alis], hanesinde imrar ettiği müddet zarfında, günden güne hem ma'lumatını, hem güzelliğini, hem cazibesini, hem zekâsını arttırmaktaydı. [Arnaud] bunun farkına varıyorsa da, bu tekamül onun muhabbetinde bir tezyaide mucib olmuyordu.

Ancak o zaman, [Alis] kocasında bir hissizlik bir adem-i heyecan olduğunu görmeye başladı. Mesela, o zarif kadın fevkalade, ve tabi bir surette süslense, yahud gece, zevcine her vakitten ziyade iltifatta bulunsa veya, o da heyecansızlık, hissizlik ibraz etse kendisi için hep birdi.

[Arnaud]un zevcesi güzel midir, çok güzel midir, zararsız mıdır, çirkin midir? [Arnaud]bu kaidede değildi. Hatta,gelen misafirler, [Arnaud]a, hareminin nezaket-i etvarını, cabis mişvarını, melahat-i vechiyesini , tahayyüzünü methettikleri vakit, filvak'a resmen bu ve komplimanlara teşekkür ediyorsa da bunlardan zerrece mütehassis olmuyordu. Zan ediyordu ki [Alis] bed çehre bir kadında olsa, yine ustalar bu nezaket-i kelime ve ıstılahlarını sarf edecekler.

[Alis] kocasının bu duygusuzluğuna dikkat etti. Gece, müsamerelerde, yahud, ziyafetlerde, güzellikten anlayan kimseler [Alis]e bu kabilden komplimanlarda bulunurlarsa o, gerçekten mütehassis oluyor, ve, güzelliğini kocasına tasdik ettirmek için türlü türlü cilveler ediyordu. Ha, unutmayalım. Bu muamelat [Arnaud]ca asla cevapsız kalmıyordu. [Alis]in her sözüne, kocası, onu teyyiden yarım düzine söz söylüyor; şu kadar ki, zavallı kadın bu mukabelelerde pek büyük bir resmiyet görüyordu. [Alis] kendisini daha fazla bir teklifsizliğe, bir laubaliliğe, daha elkab ve unvansız bir aşka lâyık görmekteydi. Kocasının hissiyatını tahrik etmek! İşte, bu, [Alis] için bir gaye oldu.

- Acaba, dünyaya bir çocuk getirmekle bu gayeye varılabilir mi? [Alis] bu fikre sahip olarak, plan ve programın haricine çıktı. Bir gece, usule riayet etmeyerek artık gebe kalacağını [Arnaud]a söyledi. [Arnaud]: - Latife etme! gibi bazı şeyler söylediye de , [Alis] rolü iyi ve kat'i oynadığını ifade edince, [Arnaud], yatağından

kalkıp eline bir kurşun kalem ve bir parça kağıt aldı. Yirmi dakika hesaptan sonra : - [Alis], dedi, evet! Bir çocuğumuz olursa bunu, daha şimdiden büyütebiliriz ve iflas da etmeyiz. Paramız yok değil. Şu kadar ki bunun ızdırabâtına sen dayanabilmelisin. Gel müstakbel validenin ağzından öpeyim!

Gebelik esnasında, [Arnaud] zevcesine yine resmi ihtimamatta bulundu. Çocuk doğdu. - Aman, görseniz ne hoş , sarışın, güzel, güler yüzlü, doğar doğmaz şakacılığı nasiyasından akan bir bebektir! - İhtimamat yine resmi ve müretteb protokole dahil. Belki, [Arnaud Dupout] dünyaya bir oğlu gelirse ona ve haremine ne muamele edeceğini daha evlenmeden düşünmüş ve hesaba katmıştı.

Vazi' hamleden birkaç ay geçince, [Alis] , kocasından biraz samimi aşk ve muhabbet görmek için çıldırıyordu. Filvaki', bu heves ve emelini ona açıktan açığa söylemiyor, lâkin, her vazi' ve tavrıyla, adetâ, [Arnaud]dan biraz aşk ve muhabbet dileniyordu.

[Alis], izin alıp [Fontainebleau]daki akrabasının köşkünde ibtida geceler, sonra haftalar, daha sonra aylar, imrar etti. [Arnaud] hiçbir vakit müsaadesini dırığ etmiyor. Hemen her günde telgrafla, mektupla hanımların hatırını soruyor. Fakat ondan ibaret, üst tarafı yok! [Alis] istiyordu ki [Arnaud] kendisini uzun müddet orada bırakmasın. (Hemen,gel!) diye kendisine telgraf üstüne telgraf yağdırsın. Anlaşıldı, [Arnaud] aşık değil, sefir olacak bir zât-ı muhterem.

[Arnaud] amirleri nezdinde makbul ve muteber vak'a henüz [Lejyon De Nör] nişânını almamış, lâkin akademi ve tevnis ve Kambodiç nişânlarına hamil. O büyük nişânda, kendisine , gelecek sene için mevûd.

Üç sene tecrübeden sonra , [Alis] kocasının seciyesini tebdil edemeyeceğine karar verdi. Bununda mizânı, [Arnaud]un kendisini istediği kadar yalnız bırakmasıydı. [Alis] dört defa [Louvere] şatolarına ve bir defada İngiltere'de bir muhabbesi nezdine misafirliğe gidince [Arnaud] ses çıkarmadı. Hatta, bu seyahatler aile bütçesini biraz tehvin bile ediyordu. Hele küçücük [Ostand], o, artık hep büyük valideliği nezdinde [Fontainebleau]de kalıyor. Binâenaleyh masraf o kadar az ki!

[Alis] – Ostand-da yazı geçirmek için Belçika'ya giden bir kontes dostunun refakatinde seyahate çıktı. Otomobil ile – muz- havalisini dolaşıyorlardı. Bir akşam, uzun gezintilerden sonra, [Anveres]de mutantan bir otele gittiler. [Alis] yalnız

kaldığı odada, bî-tab, soyunuyordu, seyahatin yorgunluğunu gidermek ve, biraz temizlenmek için [Alis] odasındaki banyoya girdi. Orada yirmi beş dakika kaldı. Sıcak bir keten sileceğe sarılıp kanepenin üzerine serildi.

Karşıdaki büyük dolabın aynalı kapısı her nasılsa açık kalmıştı. [Alis] kendisini aynanın içinde görünce ressamâne, şairâne, rakkaskârâne ve bazı vaziler aldı. Sileceği büsbütün üzerinden attı; yarı örtündü, yalnız başını sardı; yarı belinden aşağısını kapadı. Sonra, masanın üstündeki çiçeklerle başını tezbin etti. Hülâsa, bir ressam modeli etmiş gibi , tam bir saat teferruat-i melahatinin tetkikine daldı. Muhakemenin sonunda kendisini gerçekten güzel buldu. Ve belki, bazı mertebe-i kebir ve gururu arttı. Fakat şuna emindi ki kocası orada bulunsa asla bu vazı' ü tavırlardan sonra mütahassis olmayacak. Çünkü kaç ve kaç defa. [Alis] odasına kapadığı [Arnaud]a ondan daha latif tablolar arz etmişse de, o, yine bermutad resmi sözlerden başka ciddi bir aşka delalet eder bir cümle bile sarf etmemişti.

Ertesi gün, [Alis] kendisini takdir ettirebilecek yerlere gitti. Kontes pek uysal bir kadındı. Memleketinde, şehrinde, muhitinde; bildikler arasında bulunmadığından, [Alis] kendisine izan edilen iltifatlara manidar teşekkürler ediyordu. Fakat o alem [Alis]e aşık [Alis] in ise kalbinde gal ü guş yok. Yalnız o kimseleri bir mihenk taşı denemek istiyor. Evet! Genç ve hatta geçkin her erkek, bu kadar güzel ve iltifatkar bir kadına, çocuk gibi genç, henüz yirmisini bitirmemiş bir kıza, bir kadına mücerreb. [Arnaud] bu takdirâtı görmeli,ve, ne şirin bir zevcesi olduğunu, anlamalı idi. İşte [Alis] hep böyle düşünüyordu.

Paris'e avdetinde [Alis] çok süslendi ve kocasını birtakım şuh cemiyetlere sürükledi. Aynı usule itibaren, kendisine kelimat-ı takdiriye sarf edenlere manidar ve güzel mukabelelerde bulundu. [Arnaud] bunları gördü; sadece memnun oldu ve herkese teşekkür etti. Lâkin, müsamerenin sonunda. Yatak odasının sürmesini kapadıktan sonra, eski tas eski hamam!

Böyle beş on tecrübede bulunduktan sonra, [Alis] kocası hakkında istinaf ve temyiz kabul etmez kararını vermişti.

Fakat [Alis] zaman zaman aynaya bakıyor, cemiyet arasındaki kimselerin kendi hakkındaki teveccühatı nazara alıyor, muhasebe-i nefis ediyor, murakabe-i

vicdan ve irfan ediyor... Kendisini daha çok, daha sıcak, bir muhabbete lââyık görüyordu.

Dört sene evvelki gelinliğinde [Alis] mana-yı hayatı, mana-yı muhabbeti anlamamıştı:

-Gerçek o zaman ne cahil ve saf imişim! Diye balayındaki hissizliğiyle kendisini itham etti. Sonra şöyle düşündü -Demek ki ben dört sene evvel değil, şimdi evlenmeli imişim ki bu hayattan istifade edeyim.

Bundan sonra geçen dört beş ay içinde, [Alis] dağ gibi kocası [Armaud]a kulak asmıyor, onu yok telakki ederek ; kendisini bu sene, yahud gelecek sene izdivaca namzet, gelinlik bir kız addediyordu. Evet! Hiç koca görmemiş yirmi, yirmi bir yaşında bir kız, ne gibi bir ruha malikse [Alis] de kocasını, oğlunu unutarak bir bekar zihniyetine kapılıyordu.

Fakat efsus! Evli ve kocası mevcut, bir hayat bir kadına tekrar nişanlılık, nikahlılık, yeni evlilik lezzetlerini tattırabilir mi? Kimden. Gelmez. [Alis] ise Paris'in hay ve huyu içinde, mesela, nişanlanmak, kendi ittihab-ı kertesini bir aşıkıyla evlenmek... Ve o ihtisasatta da bulunmak hevesine düştü. Bu heves, vak'a müphemdi; henüz tebellür etmemişti. Fakat [Alis], kabil değil, samimi ve yalnız kaldığı dakikalarda, rüyalarında kendisini evli bir kadın, hatta valide telakki edememekteydi. [Alis] zihnini değiştirdikten sonra kocasına karşı lakayt kaldı. [Armaud] ise hatta zevcesinin bu inkılabından memnundu. Kulüpte daha fazla kalmak için cesaret buluyordu. Ve, zevcesinin lakaydisini, vakitlerin geçmesiyle tabii ve hesaba dahil addediyordu. [Alis] hissi emellerine nasıl nail olabilir? Açıktan açığa kocasını aldatmak, yahud ondan ayrılmak suretiyle mi? Bu şekil meselesi [Alis] için ka-ellemkün hükmünde idi. Onun maksadı, müteehhil, bekar, ne olursa olsun, kendisini anlayabilecek birini bulup ondan bir mukabeleye mazhar olmaktı.

[Alis]in irfanı gibi anı da yükseldiğinden, incelik peyda ettiğinden, bu kadının toy kızlar gibi her aşıkı rabt-ı hayal etmesi kabil değildi. O ruhuna uygun, sadık, fedakar, ledi'ül feyza cemiyet-i hazirenin şu itibariyatı ayaklarıyla çiğner bir kimseyi arıyordu. [Alis] o günden itibaren, salonlara, misafirliklere, oyunlara, yarışlara, tiyatrolara, daha fazla gitti. Kimseye belli etmeden o meçhul namzedi arıyordu.

Zavallının esrarını faş edecek hiçbir dostu, bir refikası da yoktu. Canı sıkılınca, kütüphane rafından birkaç cilt roman çıkarır, ve, hatta yemeğini ve uykusunu ihmal ederek onları bitirmek isterdi. Bu halini görünce,[Arnaud] mahzun olmaz, [Alis]e karşı vazifesini ifa ettikten sonra arkasını çevirir ve derhal horlayıp uyuyordu. [Alis] zırlayan kocasından müteessir olmayarak cildini bitirir ve inci gibi yazısıyla, son sahifeye kısaca mütalaasını ve hitam-ı kıraat tarihini yazardı. Bu suretle, [Alis] âlem-i hakikatten ziyade, roman ve rüya aleminde yaşıyordu. Her gün, ertesi sabah, behemehal, muhayyilesinde beslediği dostu rast geleceğini zannediyordu.

Harbiye Nezaretine müntesip olduğundan, [Arnaud Dupout]u Erkan-ı Harbiye, Paris'de kalan Mâcid Bey'e rehber veya mihmandar tayin etmişti. Bu münasebetle [Arnaud]la Mâcid Bey iki defa [La Cruz] şehrine giderek teftişatta bulundular. Mâcid Bey [Arnaud]a dördüncü rütbeden bir kat'a nişan istihsal etti ve kendisine hediye verdirdi filvaki' bu iki gencin secayası arasında ihtilaf, hatta tezat varsa da, M. [Arnaud Dupout]a Mâcid Bey'e hüsn-i muamale etmek mecburiyetindeydi. Onun için kendisini defaatle evinde yemeğe, tiyatrolara davet etti. [Alis] ile Mâcid Bey on defadan ziyâde görüşmüşlerdi.

Lâkin birbirini anlayacak fırsatlar çıkmamıştı. Mâcid Bey bir nezaket ve cemile eseri olmak üzere İstanbul'dan gayet zarif iki ipekli seccade bir büyük halı getirip madam [Arnaud Dupout]a takdim etti. Fazla olarak, bu zata bazı layihalarda yazdırıyor ve bunlardan dolayı [Arnaud]a bol bol hediyeler veriyordu. Bu takdimlerin sürurunda, [Arnaud] Mâcid Bey'e karşı mahcup kalmamak için, [Alis]e – Karıcığım, terk-i sebatına [Fontainebleau]da bir ziyafet versek olur mu? Dedi. Bu ziyafet verildi. Mâcid Bey pek memnun oldu. Bahçede gezinirken [Arnaud], misafirine- Azizim, dedi, şatoyu tabîi ziyaret ettiniz?

Maa-t-teessüf, hayır! Bu cevap, herkesin hayretine mucip oldu. Lâkin günlerden pazartesi. Her müze gibi o şatoda kapalı. Ne yapmalı? Yarın Mösyö [Arnaud]un Daire-i Harbiye'de işi var. Ertesi gün o muhteşem sarayı gezdirmek vazifesi [Alis]e tevci etti. Madam [Dupout], sabahleyin, bir kira otomobili ile gelerek misafirini, mukim olduğu, [Sakrip] otelinden aldı. [Alis] pür teravet, muattar, zarif, genç şuh, hatta çocuk, ilkbahara benziyordu. Otomobilin içinde, o hoş sözleri dinlerken, Mâcid Bey, belki ömrünün en tatlı, en hülyâvi dakikalarını idrak etti.

Kalbine hafif bir helecan gelmiş, kızın sözlerini meshurane dinliyor kendisine en ince komplimanları izal ve israf etmekte kusur etmiyordu.

Öğlen yemeğini yine büyük hanımın nezdinde yediler. Sonra, [Alis] , misafirine şatoyu gezdirdi. Her salonun, her tablonun, her yadigarın tarifinde ince, derin, tarihi ve bedii fikirler dermiyan ediyor dostu da adetâ gaşi halinde görünüyordu. Mâcid Beyle [Alis], [Arnaud] arasındaki dostluk tezayid etti. Gün geçmiyordu ki bu üç dost birleşmesinler. Mâcid Bey'in, kendisine ait olmayan vezneden masraflar, israflar ederek hemen her gün bunlara en yüksek yerlerde ziyafetler veriyor, kendilerini tiyatrolara götürüyor, ve, ufak seyahatler tertip ediyordu lâkin, M.[Arnaud Dupout] hayatından bıkmış gibi. O, bir ferace bulup yine kulübüne kapanmak ve daha kim bilir neler yapmak istiyordu Mâcid Beyi de bırakmak elinden gelmez, çünkü yağlı kuyruk. Mâcid Bey Paris' in civarını bilmiyor şu kadar ki [Fontainebleau] sarayı, parkı koleksiyonları kendisini hayretlerde bırakmış. [Arnaud]:-Parisimizin civarında daha neler var! Dedi. [Alis] de bütün bu tabî ve tarihi bedai gezdirmek için rehberlik edeceğini misafirine vaat etti. Bu tertip [Arnaud]un da hoşuna gidiyordu. Mâcid'le [Alis], hemen her gün otomobil ile, sabahleyin Paris'ten kalkıp civar şehir ve kasabalara gidiyorlar. Öğlen yemeğini yemek, ikinci çayını içmek için otellere konuyorlar fakat şirin ve dilber [Alis] ruhlu bir Fransa tarihi, canlı bir Fransa sanayi bediası cildi imiş gibi bütün o nefis eserleri, sarayları onların muhteviyatını Mâcid Bey'e anlatıyor. Sonra çimenlerde parklarda, ormanlarda saatlerce vakit geçiriyor. Mâcid Bey'in, [Alis]in hayran-ı irfanı. Mâcid Bey'de gayet seviyeli, ve, gerçekten nefaisperver rakik bir genç. Yalnız askerliği yufka. Bununla şarkın bütün hassas ruhunu zâtıyla ihmal ediyor.

Mâcid Bey'le [Arnaud] arasında ne büyük bir fark var. Biri, bâkir bir ruh, öteki dünyasına küsmüş. Mâcid, hayat ve ziya istiyor. [Arnaud]ın ise gayesi [Cardellina]da daha kabarık bir yekun, daha emin ve sakin bir âtî ve kulüpteki (Maroken) koltukta daha fazla oturmak belki beşinci rütbeden bir [Lejyon Dönör].

Mâcid Bey'in [Alis] için Türkçe şiirler söyledi ve onları Fransızcaya tercüme etti. Sonra, [Alis] o mensur tercümeleri pürüzsüz nazma tahvilde bir nezaket-i mahsusa gösterdi.

Acaba [Alis] muhayyilesinde sonra salonlarda, müsamerelerde aradığı namzedini buluyor muydu? Her halde güzel ve levent Mâcid Bey de bu mefruz

simanın hutut u esasiyesi var. Lâkin bu şarklı daha kendisi için mühim, muğlak, esrarâlud. Mâcid Bey'e gelince, o, ömründe bu şirin kız kadar cazip bir mahluka tesadüf etmemişti. Hatta hayali bile bu derecesini bulmamıştı. Ara sıra düşünüyor ve kendisi için bu kadar bir melahatı fazla olduğunu zannediyordu. Binâenaleyh zâtı küçük gördü ve [Alis]e açıktan açığa ifham-ı aşk edemedi. Bir gün Madam [Dupout] Mâcid Bey'e kocasının huzurunda :

- Bâb-ı Âli ecnebi memurlar, müşavirler celb ediyormuş.[Armaud]u da Türkiye'de muvaffakaten istihdam etmek mümkün değil midir?

-Herhalde mümkün olmalıdır. Ve belki ben buna muvaffak olabilirim. Lâkin, acaba, madam, niçin Paris gibi güzel bir şehri bırakmak istediğinizi sorabilir miyim?

-Hay hay, beyefendi, bunun birkaç sebebi olabilir. Fakat emin olunuz ki en birinci sebebi sizin gibi nezih ve necip bir zâtle daima beraber bulunmaktır.

Mâcid Bey pek çok teşekkür etti. Sonra, [Armaud] söze girişti: filvaki' gerek bana, gerek hususiyle, [Alis]e ettiğiniz lütfkârlıklardan dolayı pek minnettarız. Haremim gibi genç bir kadına edilen muamele-yi cemile asalet-i tabiinize mensup bulunduğunuz milletin hissiyat-ı ulviyesine bir delildir. [Armaud] gittikten sonra [Alis] kirazlı bir şişe konyak ve bir gümüş tabak içinde [fruglasa]larını getirdi. Mukaddimeli, istitratlı sözlerle Mâcid Bey'i çok methetti. Onda yeni bir tınet ve mizaç, bildiğinden bambaşka bir seciye, her türlü yüksekliklere müsteid bir tabi' ve ahlak gördüğünü anlattı.

[Alis] handeler içinde, Mâcid Bey'den müsaade isteyerek bir sigaret yaktı. Gayet zarif bir surette sigaranın dumanlarını üfleyiverirken şuh bir tavır ile, en belîğ bir Fransızca ile musahabe ediyordu. Karşısında gördüğü levha, Mâcid Bey'in telakatini artırdı. [Alis] susunca, Mâcid söyledi. Tarz-ı hayatta, hatta fikirlerde, hususiyle akidelerde büyük bir tezaad, bir mübayit olmakla beraber hislerde elim bir iştirak var. Fazla olarakta gaye ve emellerde garip bir ittihad mevcut. Mâcid Bey bu güzel kadını temaşa ederken Aliye Hanım'ı hatırladı. Fena halde mahcup oldu. [Alis] in tuvaletindeki matbuiyet, Aliye'nin düşkünlüğü, savurganlığı. Birinin ve diğerinin sigara içmeleri. Hele birinin müsahabatı, ötekinin putları, ve, sükuta mecbur olması.

Garip değil midir ki, aynı dakikada [Alis] de, tıpkı o kabilden bir mukayeseye

girişmiş, ve, Mâcid'in cevvaliyeti, şairliği, ruhu ile [Armaud]ın [Bilaze] mizacını, sönüklüğünü, ruhsuzluğunu, birbirine yaklaşıtıyordu. Fakat [Alis] Aliye Hanım'ı bilmiyordu. Mâcid ise [Alis] in kocası hakkındaki mütaalasını anlar gibi olmuştu. Hatta bu mütaalayayı teşvik için güya nazariyat ve roman vadisine sözü intikal ettirerek, isim tasrih ettirmemek üzere, o genç ve güzel kadına kocası gibi enmüzceleri zem ettirdi. Lâkin [Alis] bununla kalmadı. Yine isim tasrih etmeden Mâcid Bey gibi enmuzecleri senâ etti.

İki şahıs iki ruh yirmi seneyi mütecâviz hayatlarında biri garpta, öteki şarkta arayıp bulamadıkları mütekabil şahsiyetleri, ruhları, bir tesadüf eseri olmak üzere bulmuşlardı. Hemen her gün, [Armaud]un huzuruyla [Alis] ile Mâcid arasında bir musahabe başlıyor, ve [Armaud] kalemine gittikten sonra bu müşeffahat daha üç, dört saat devam ediyordu. Senelerden biri dillerini bilmedikleri kimselerin diyarında kaldıktan sonra memleketlerine avdet edenler gibi kanamadan bol bol lakırdı ediyorlardı. Gerçek! [Alis] ömründe böyle sevimli ve lisanından anlar bir muhattap bulmamıştı. Mâcid de, kezalik bütün müddet-i hayatında, söyleyemediği fikirlerini hüsn telakki edecek bir dosta tesadüf etmişti.

Bu nazar-ı mübahaşât, gitgide, gayr-ı nazarı, gayr-ı mücerred bir şekil aldı. Mâcid, hayatında istikrah ettiğini işrâb edecek bir söz söyleyince, [Alis] oturduğu koltuktan kalktı; Mâcid'in kanepesine oturdu. Ve, hafifçe, mütercimane omzuna dokunarak ve (bey) kelimesini kullanmayarak, usulle:

- Mon cher Madjid, dites-moi vos chagrins! Dedi. Mâcid Bey bir, hatta iki dakika sustu. [Alis] hiç cebr etmiyor, ve, dostunun söze başlamasına ittâr ediyordu. Nihayet, Mâcid Bey, kendi hayatına nakl-i kelâm edebilmek için memleketinin hayat-ı umumiyesini anlattı. [Alis] hep dinliyor, ve, muhattabının sözünü asla kesmiyordu.

- Evet! Benim tarz-ı terbiyemle, benim yaklaştığım Fransız kültürüyle ve sonra beğendiğim tarz-ı muaşeretle, bilâhere, mecburen, hatta bilmeyerek – çünkü çocuktum- kabahat ithal edildiğim hayat arasında fark var. Kabahat bende değil! Çocuklar tezvic edilmez! Sonra, bir cesaret bularak, Mâcid Bey hayatımı ananesiyle anlattı.

Bu ifşaât üzerine [Alis]in Mâcid'i teselli etmesi lâzımdı. Fakat kuru sözler,

öyle münevver bir zât için hakiki bir teselliyat-ı mukamene kâim olamaz.

[Alis]in ince yüzü soldu. O da, hiçbir tahkirâmiz kelâma istimal etmeden, hayatının meraretinden birçoklarını müsevvel tuttu. Ve, her ikisinin de aynı mesaib-i ictimaiyesinin kerbanı olduklarını ifham edecek bir neticeye gelerek sözü kesti. Şahsa ve şahsiyete taalluk eden sözler az sürmüştü. Onu müteakib [Alis] ile Mâcid Bey arasında, bu meselelerden sonra, bir ictimai' ve felsefi musahabe oldu. Her ikisi de, tamamı tamamına aynı fikirdeydiler. O gün, yalnız his itibariyle değil, serancâm-ı nokta nazarından da bu iki dost kendilerinin pek yakın olduklarını anladılar. Geç vakit ayrıldılar.

Ondan sonraki musahabe civarda bir ehemmiyetsiz otelde cereyan etmişti. Çünkü Paris kurbundaki şehirlerin ziyareti henüz sonuna gelmemişti. Yemek, artık eskisi gibi umumi salonda değil, hususi bir odada yendi. Kanepenin üzerinde [Alis]le Mâcid kahve, likör ve sigara içiyorlardı.

Mâcid, seyrettikleri bir tabloda tesadüf ettikleri güzel çehrelerden, zarif ve billurin kollardan, muntazam, vecdâver bacak ve ayaklardan bahsetti. Musahabe uzun sürdü. Mâcid -Yok! bu çehreler, bu kollar, bu bacak ve ayaklar tabi' olamaz. Bunlar pek şairâne ve binâenaleyh romantiktir.! dedi. [Alis] bu fikri kabul etmedi. Kendisine, Fransa, Almanya'da o çehrelerden, o kollardan ve bacaklardan ve ayaklardan daha matbu olduğunu, böylelerine tesadüf ettiğini, tanıdığını, bedi'ül-hace gösterebileceğini söyledi.

Mâcid Bey, birden: Evet, evet, madem sözümü külliye geri alıyorum. Sizin şu bacak, şu ayak, şu kol ve şu çehrenizi gördükten sonra...

Mâcid, [Alis]in bu sözden memnun olacağını zannediordu. Fakat o, hiddete yakın bir şiddetle, irticâlen: - Komplimanınıza teşekkür ederim. Çehremi, kollarımı biliyorsunuz. Lâkin bacak ve ayaklarımı nereden biliyorsunuz? - İşte, görüyor, takdir ediyorum, Madam! - Hayır, efendim, görüp takdir ettiğinizden bahsettiğiniz bacak ve ayak değildir, çorap ve iskarpindir. Halbuki ben bacaklarım ve ayaklarımın cidden iftihar ederim ve onlara pek iyi bakarım. Eğer latii bediye tarafdari, ressam – hiç olmazsa şairseniz, müsaade ediniz de size bacaklarımı göstereyim; dedi, ve, gül rengi, [podusound] ayakkaplarının yine o renkte geniş, kalın, ipekten kordonlarını çözmeye başladı. Mâcid Bey, hemen kanepeden fırlayarak büyük bir nezaket ve

dikkatle kordonları çözdü, [Alis]in, yorulmasına mahal vermedi, sonra yine gül rengi, ipekli, örümcek ağı gibi çoraplarını çıkardı. Ve, bir mücevheratcının, elindeki bir pırlanta tâcı nezahatle tutması kabilinden, o cevherin ayak ve bacağı tuttu, onlara baktı, baktı, ve bir aralık – Müsade ederseniz şunlara birer buse kondurayım mı? Dedi, bu buseler tekrar ederken, Mâcid:

Madam, gerçekten, ben böyle bacak ve ayak tahayyül ve tasvir edemezdim. Hakkınız var: benim gördüğüm ipekli çorap ve iskarbinden ibaretmiş. Ve şimdi anladım ki şatoda gördüğümüz tablonun ressamı hakikatin fevke çıkmamış, bilâkis hakikaten dününde kalmış. Ondan sonra, yine, Mâcid Bey, lâkin pek yavaş olmak üzere, kadına çorap ve kunduralarını giydirdi. Giydirirken yetim bir vaziyet aldı. Adetâ ağlayacaktı.

Ondan sonra, hemen hemen [Arnaud]un huzurunda [Alis]le Mâcid Bey'in aşk ve muhabbeti günden güne arttı. Bu filatoni münasebet tam yedi ay sürdü. Mâcid Bey bin bahane ve sebep icâd ederek Paris'teki ikâmetini uzatıyordu. On kadar mektup teatti edildikten sonra, Mâcid, bir sabah, muhabbesinden şu kısa kağıdı aldı:

“Evet, azizim. Hissen de, sergüzeşt itibariyle biz, biriz. Ve belki, birimiz şarkta, diğerimiz garpta olduğumuz hâlde beraber yaşamak için yaratılmışız. Lâkin aramızda ictimâî hailler var. Fakat, azizim Mâcid Bey, tebaimiz bu derece uygun ve sevdamız bu kadar har ve samimi iken bu Çin sedlerinin ne ehemmiyeti olabilir? Çok şükür buluştuk. Şimdi ise bu hailleri yıkmak, bu mevaniye karşı gelmek ve beraber bir hayat-ı saadet imrar etmek lâzım. Bunun için harp etmeliyiz siz askersiniz. Marş! Kabiliyet-i aşkiyemiz bu derece kavi iken kim bizi malup edebilir. Gaye, bu âleme karşı gelmektir. Haydi siz şarka, ben de garba karşı ilan-ı harp edelim. İkimiz ittifak ettikten sonra galebe bizim içindir. Buselerle: Alis.”

2.11.1. İKİ AİLE HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mâcid Bey Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de öğrencidir. Henüz öğrenci olmasına rağmen ailesi tarafından Aliye ile evlendirilir. Aliye de küçük bir kız çocuğudur. Bu hikâyede bilinçsiz iki çocuğun evlendirilmesi, Mâcid Bey'in yurt dışında tanıştığı, evli bir kadın olan Alis ile yaşadığı aşk macerası bu hikâyeye konu olmuştur.

Hikâyenin kişi kadrosu; Mâcid Bey, Aliye Hanım, Arnaud Dupout, Alis'den oluşmaktadır. Diğer yardımcı kahramanlar; Aliye'nin babası, Mâcid'in babası, annesi, teyzesi ve ablaları, doktorlar, hemşire Hüsna, Mâcid ve Aliye'nin çocukları, Alis'in oğlu ve büyük hanımıdır.

Mâcid ve Aliye'nin evliliği klasik, toplumda görülen evlilik tipidir. Ne erkek ne de kız olanın farkında değildir. Kadının önemini her fırsatta haykırmaya çalışan Celâl Nuri, Aliye'nin çektiği ızdıraplar ve hayatının mahvoluşunu anlatarak; bu acı geleneğe ayna tutar. Bu acının sadece bir ulusa ait olmadığını, beynelmilel bir sorun olduğunu göstermek adına da Aliye'nin yanına Alis'i koyar. Hikâyeleri aynı olan bu kızların isimleri ve ülkeleri farklıdır.

Daha küçücük bir çocuk olan Aliye 12 yaşındayken Mâcid Bey'e zevce olur. Küçük kız bebekleriyle oynarken gelinlik giyip evlenmesi istenmiş ve bu durum da onun küçük dünyasında oyun gibi algılanmıştır. Namık Kemal bu durumun örneklerinin orta halli her ailede bulunduğunu söyler. Evin hanımı çocukluğunda bir bebeğe sahiptir ve onunla oynar. Biraz büyüdüğünde evlenir ve oyuncak bebeğin yerine gerçek bir kız çocuğu gelir. Bu küçük kız da büyür ve evlenir. Kız çocuğu nasıl ki bebekliğinde annesinin gösterdiği yatakta yatmak mecburiyetinde ise şimdi de onun gösterdiği adamla evlenmek zorundadır (Kemal, İbret, nr.56, 18 Ramazan/20 Kasım 1872). Namık Kemal'in bu sözlerini Celâl Nuri "*Dört Türü Bebek*" isimli eseriyle hikâyeleştirmiştir.

Kadın ve kadının eğitimi konusundaki hassasiyetini çok iyi bildiğimiz Celâl Nuri; "*Kadınlarımız*" adlı eserinde, kadına dair bütün hususları değerlendirir. Bu değerlendirmeler ışığında "*İki Aile*", "*Kadınlarımız*" eserinin hikâyeleşmiş eleştirel boyutudur. Kadınlar hakkındaki hassasiyetini her koşulda koruyan Celâl Nuri, 1917 yılında yazdığı "*Harpten Sonra Türkleri Yükseltelim*" adlı eserinde kadınların geleceğinden ümitli olmasına rağmen; I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru kadın meselesinin unutulmaya başladığını görünce bu durumdan şikayetçi olur. Hüseyin Rahmi'ye bir mektup yazarak bu konunun unutturulmamasını ve daima gündemde tutulmasını ister (Uyanık,2014). Yazar, *Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniye* ve *Mukadderât-ı Tarihiye* eserinde de "Kadın Meselesi" başlıklı bir bölüme yer vermiş ve yine bu hususa dikkat çekmiştir.

II. Meşrutiyet döneminden sonra kadın meselesi üzerinde birçok aydın durmuştur. Celâl Nuri, Kılıçzade Hakkı Bey, Halil Hâmid, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet, Halide Edip Adivar, Ziya Gökalp ve Hüseyin Rahmi Gürpınar bu meselenin önemli kalemleridir. Celâl Nuri gerek gerçek adıyla gerekse müstear isimleriyle bu konu üzerinde sıkça durur. Afife Fikret müstearıyla yazdığı; "Hanımefendinin Musahabesi" başlıklı köşesinde, bir kadın hassasiyetiyle yazılarını kaleme alır..

Namık Kemal yabancı ülkelerin eğitim sisteminden bahsederken onların; kadınları da erkekler gibi eğittiklerini ve terbiye ettiklerini söyler. Henüz on sekiz yaşında olan bir kızın eğitim verecek derecede donatıldığını hatta kendisinden yaşça büyük kişilere dahi eğitim verdiğini söyler. Bu gibi ülkelerde evlenmek isteyen; cumhur reisleri, nazırlar, generaller, memurlar, alimler, edipler zevcelerini bu eğitilmiş kadınların arasından seçmektedir (Kemal, İbret, nr.16, 28 Rebiülâhır 1289/ 4 Temmuz 1872). Celâl Nuri de Avrupa kadınına verilen bu eğitimlerin Türk kadınına da verilmesini arzular. Bu eğitim yalnızca Avrupa'nın giyim modasından, eğlence anlayışından oluşmayacaktır. Ona göre; kadınlara parfümler, eğlence geceleri, Beyoğlu'nda dolaşıp çorap teşhir etmek değil; çocuklarını daha iyi yetiştirme usulleri, ev ekonomisi gibi önemli hususlar öğretilmelidir(İleri,1332: 44) Celâl Nuri'nin bu husustaki görüşleri asla tamamıyla Avrupa'nın örnek alınması yönünde değildir. Kadın her alanda eğitilip söz sahibi olurken; geleneksel değerlerini, Türk kadınının özünü kaybetmeyecektir. Bu sentez neticesinde Türk kadını yükselecek ve o yükseldikçe; Türk toplumu da aydınlanacaktır.

Türk feminizmi konusuna öncü yazılar yazan Afife Fikret, Hanımefendi'nin Musahabesi, başlıklı köşesinde Türk feminizmine ve Türk kadınının tekamülüne ışık tutar.

Biz milletimizi dahilen yükselteceğiz. Aileyi daha resen esaslara bağlayacağız. Daha akıllı ve kuvvetli, istikbalde milletimizi kurtaracak çocukları yetiştireceğiz. Bizim askerliğimiz budur. Bununla beraber en gür sesimizle bağırırız. Biz kadınlığımızdan, hususiyetimizden aile içindeki hukukumuzdan tevfikimizden bir habesinin bile ziyanına razı değiliz (Fikret, Âti, 2 Kanunisâni, 1334).

Aliye'nin küçük bedeni art arda gelen doğumlar sebebiyle çöker ve yaşlı bir kadın görüntüsüne döner. Aliye'nin hamilelik ve doğum sahnelerinde karşımıza çıkan

doktor figürü de önemlidir. Doktor; bir yandan hastayı kurtarmak bir yandan da toplumun cehaletiyle savaşmak zorundadır. Hüsna hemşirenin diplomasının elinden alınması da ilim ile cehaletin bir arada barınamayacağını göstergesidir. Doktor, ilk çocuğun doğumunda konağa çağırılmıştır ancak onun sert eleştirilerinden rahatsız olan ev halkı ve "Büyük Bey" doktoru ikinci doğumda istemez. Büyük Bey, Aliye'ye okur üfler ve doğumun iyi geçeceğini söyler. Doğumun ardından hummaya tutulan Aliye ateşler içinde kalınca; çare yine doktor çağırılmakta görülür.

Doktor profilinin tam karşısında ise Aliye'nin babası "Efendi Hazretleri" vardır. Ulemadan olduğu bilinen bu adam, kızını küçük yaşta evlendirmek hatasından pişman olmayıp; onun riskli hamileliği ve doğumuna bile yanlış bir şekilde müdahale etmiştir.

Çocuklarla dadılar ilgilendiği için Aliye Hanım'ın çocuk meşguliyeti yoktur. Kendisinin okuma, genel kültür, gibi meşgalelerde de işi yoktur. Tek bildiği konaktaki kocakarılarla dedikodu yapıp sigara içmektir.

Aliye'nin eğitim durumu hakkında şu bilgiler verilir: *"Babası ulemadan. Onun için, Aliye Hanım, Kuran'ı, tecviti, ilmihalleri, risale-i ahlak, hatta Muhammediyeyi okumuş. Su gibi, gazetede okur. Efendi kendisine çalgı gibi şeyler öğrettirmemiş."*

Mâcid Bey de tıpkı Aliye gibi evliliğin ne olduğunu bilmeden, bir evcilik oyununun içinde kendisini bulur. Mâcid Bey, Mekteb-i Harbiye'de öğrencidir ve on dokuz yaşındadır. Buna rağmen ailesi onu evlendirmek derdindedir. O, on dokuz yaşında olduğu için biyolojik ritmi Aliye'den ileridedir. Ancak kapalı toplum algısından dolayı hiçbir cinsel eğitimi ve bilgisi olmayan bu genç karısının sağlığını hiçe sayarak, sadece kendi şehvani hislerini doyurmanın peşindedir.

Mâcid Bey Fransızca bilir, gazete, dergi ve kitaplara, edebiyata düşkün bir zattır. Karısını aldatmak huyu da yoktur. Tek eğlencesi konakta arkadaşlarıyla edebi sohbetler etmektir. Hayatın olağan seyrinde her şeye alışan, iş ile konak arasında yaşayan Mâcid Bey; çıktığı Avrupa seyahatlerinden sonra değişir. Dünyayı, İstanbul'u, Aliye'yi daha farklı bir gözle görür. Onun kalbi, artık Avrupa için yanan bir ateştir. Paris'te tanıştığı Alis, onun yani gerçek Mâcid'in seçtiği eşi olur. Zira Aliye'yi Mâcid değil, onun velileri seçmiştir.

Paris'te tanıştığı evli bir kadına aşık olan ve onunla hayatını birleştirme kararı alan Mâcid Bey; yıpranmış bedenini ve solmuş yüzünü canlandırmak adına Aliye Hanım'ın yaptığı yersiz ve çirkin makyajın karşısında Alis'in yerli yerinde olan dış görüntüsünü mukayese eder ve Alis'e hayran olur. Celâl Nuri, Türk kadınının bu Avrupalı görüntüye ulaşma basamaklarının yanlış anlaşıldığını ifade eder. Türk kadını bilmediği bir zemine ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu intibak sürecinde Türk kadını yaptıklarının doğru olup olmadığı konusunda muallaktır. Ancak yaptıklarının ehemmiyetini tam olarak kavramamıştır. Yalnızca geri kalmış olarak nitelendirilmemek için bu değişime ayak uydurduğunu ve bunun kadınlar için acınacak bir durum olduğunu söyler (Balkaya, 1996).

Alis ise Aliye'nin kaderini Paris'te yaşar. Ancak onun ki Aliye'den daha vahim değildir. Aliye bebeklerinden koparılmayı istemediği halde 13 yaşında evlendirilmiştir. Alis ise 16 yaşındadır ve Katoliklere ait bir rahibe okulunda yaşamaktadır. Bu kız için evlilik; rahibe okulunda kalmaktan daha makbuldür. Aliye, yaşadığı konağın içinde ehemmiyetsiz bir gölgeye dönüşürken; Alis tiyatro, opera gibi uğraşlarla kendisini geliştirmiş ve okuduğu kitaplarla da iç dünyasını, ufkunu açmıştır. Bu eserlerde gördüğü aşkı kocasından göremeyen Alis, çareyi ondan uzaklaşmakta ve kendisine bir ruh eşi aramakta bulur. Bu ruh eşi de Mâcid Bey olur.

Hikâyede gözden kaçmaması gereken bir sahne de Alis'in aynada kendisini seyrettiği ve hayran olduğu bölümdür.

"[Alis] yalnız kaldığı odada, bi-tâb, soyunuyordu, seyahatin yorgunluğunu gidermek ve, biraz temizlenmek için [Alis] odasındaki banyoya girdi. Orada yirmi beş dakika kaldı. Sıcak bir keten sileceğe sarılıp kanepenin üzerine serildi. Karşıdaki büyük dolabın aynalı kapısı her nasılsa açık kalmıştı. [Alis] kendisini aynanın içinde görünce ressamâne, şairâne, rakkaskârâne ve bazı vaziler aldı. Sileceği büsbütün üzerinden attı; yarı örtündü, yalnız başını sardı; yarı belinden aşağısını kapadı. Sonra, masanın üstündeki çiçeklerle başını tezbin etti. Hülâsa, bir ressam modeli etmiş gibi , tam bir saat teferruat-i melahatinin tetkikine daldı. Muhakemenin sonunda kendisini gerçekten güzel buldu. Ve belki, bazı mertebe-i kebir ve gururu arttı."

Tanpınar'ın "Halit Ziya bize kalbimizin yolunu açmadı. Fakat etrafımızdakileri görmenin yolunu gösterdi. Dışarı aleme gerektiği gibi

karşılaşmamız onun yüzündendir." (Tanpınar, 2011, s.286) diye bahsettiği Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu adlı eserinde de Bihter karakterinin "ayna" ile olan bağı önemlidir.

...karşıdan aynanın içinden Bihter, o diğer Bihter'in dudaklarını, kollarını uzatıyor, bu Bihter'i, mukavemet edilemeyen bir cazibe ile çekiyor, dudakları, kolları kilitleniyor, takatını kıran, ciğerini söken bir deragüş içinde ikisi beraber tavanda fenerden akan yeşil, sarı, mavi, kırmızı dalgalarla, bütün eşyasıyla oda, bütün ağaçlarıyla Göksü, hep beraber, azim bir kıyamet tufanı içinde bitmez tükenmez bir boşluğa yuvarlanıyorlardı (Uşaklıgil, 2008, s.220).

"Aynadaki yansımasından, iç dünyasına yaptığı yolculuğu seyreden Bihter aynadaki imgesiyle buluşur" (Uçar,2012, s.92).

Celâl Nuri'nin Alis karakteri, Bihter gibi bir uyanış evresindedir. Evliliğinin bir hata olduğu anlayan Bihter ve Alis aynanın karşısındadır. Ancak Alis de var olan narsistik eğilim daha da belirgindir. Bu narsistik eğilimin öne çıktığı bir diğer bölüm ise Alis ve Mâcid'in baş başa kaldıkları bir sahnedir.

"... *Halbuki ben bacaklarım ve ayaklarımla cidden iftihar ederim ve onlara pek iyi bakarım. Eğer latii bediye tarafdari, ressam – hiç olmazsa şairseniz, müsaade ediniz de size bacaklarımı göstereyim; dedi...*"

Alis'in eşi Arnaud ise hayatı tamamen maddi olarak algılar. Arnaud Harbiye Nezareti'ne mensup, 27 yaşında bir beydir ve 16 yaşındaki Alis'le evlenir. Bu evliliğin sebebi; Alis'in varisi olduğu zengin bir akrabasının olmasıdır. Alis'den yaşça büyük olan Arnaud, daha talebeyken dört metres sahibi olmuş, bu gibi konularda haddinden fazla tecrübeli bir adamdır. Onun için her şey kalıplaşmış bir haldedir. Karısına ettiği iltifatlar dahi daima listedendir. Evliliğinin ilk yıllarında bu durumu fark etmeyen Alis, ilerleyen yıllarda tüm gerçeği fark eder.

Hikâyenin zamanı belli değildir. Mekân olarak Paris, İstanbul, Drezden, Belçika, La Cruz, Fontainebleau, Münih, Normandiya gibi Avrupa şehirleri kullanılır. Detaylı mekân tasviri yoktur.

Celâl Nuri'nin bir araya getirdiği Mâcid ve Alis, iki yanlış evliliğin kahramanıdır. İki evlilik de bilinçsiz bir zeminde yapılmış neticesinde de çökmüştür. Celâl Nuri'nin bu hikâyesi, onun tipik hikâyeciliğin özeti mahiyetindedir. Çocuk gelinler, hayatı ellerinden çalınan küçük kızlar, pozitif bilimlere küçümseyen ve hatta yok sayan yobazlar, aşksız ve bilinçsiz evlilikler, sadakatsizlik ve arada hiç olan çocuklar.

2.12. EL- ACELETÜ MİNEŞŞEY TAN

Adettir: küçük yaştaki oğlanlarla kızları, aileleri, fahriyyen namzed addederler. Fakat bu sebilden yavuklu olmanın ehemmiyeti yoktur. Çocuklar büyür: komşuluk kalmaz; mizaçlar değişir; ailenin serveti, seviyesi yükselir veyahud beter ve bî-tabîî eski namzedlikler unutulur. Kız başka birine varır. Bununla beraber çocukluktan nişanlanan iki mahlukat tam çağında evlendikleri olmamış değildir. Fakat bu, bir müstesnadır. Fitnat Hanım'ın da küçüklükten nişanlısı, amcasının oğlu Hikmet'ti. Bu iki çocuk birlikte oynarken, kendilerini istikbalde karı koca olacak zannederlerdi. Aralarında dört yaş fark vardı. Bununla beraber Hikmet askerî idadisine girince bu eski nişanlılık unutuldu. Fitnat büyümüştü. Ailesi ona münasip bir koca arıyorlardı. Bu koca henüz tahsilini bitirmeyen, henüz kılıç kuşanmayan bir Hikmet Bey olamazdı, ya! Daha onun evlenmesi için hiç olmazsa on sene lâzım. Bir zabıt, kolağası olmadan izdivaç edemez. Ederse, onun iaşesi kayınpeder olacak zât başında tekfil etmelidir.

Hikmet mektepten çıksa bile kim bilir zavallıyı nerelere gönderirler? Arnavutluk'a mı, Cebeli Duruz ve Havran'a mı, Yemen'e mi, Kürdistan'a mı? Binâenaleyh bu namzedlik iki ailece unutulmuştu. Bununla beraber Fitnat'ın gönlünde Hikmet, Hikmet'in gönlünde Fitnat'a karşı samimi, belki de şairâne bir temayül mevcuttur. Birbirine açılmadan, bu iki kardeş çocuğu yekdiğerini seviyorlardı.

Kendisinin izdivacı mevzu bahseldüğü vakit, Fitnat, Hikmet'i alamayacağını düşündü. Kalbî muhabbete hâlel gelmemek üzere onunla evlenmek hülyalarından vazgeçti. Hikmet'in muhabbeti, yalnız, Fitnat'ın kalbinde, daha doğrusu kalbinin gizli bir köşesinde, uyşuk bir hâlde kalmıştı. Nadiren Hikmet'i rüyasında görür ve ancak

orada belki bir an lâ-kaydiyyûn amca ziyadesiyle muaşaka ederdi. Agleb ihtimalle, Hikmet de bu vaziyetteydi.

Miralay rütbesinde, Almanya'da tahsil etmiş bir hekim, Doktor Mecdi Bey, Fitnat Hanım'a talip çıktı. Doktorun yaşı otuz dört. Bundan iyi bir parti olamaz. Ailesi, tereddütsüz, Fitnat'ı Mecdi Bey'e verdiler.

Şen, latif, hoş sohbet zarif, hayli varidat sahibi, güzel, genç bir koca, Fitnat Hanım'a Hikmet Bey'i unutturdu. Hikmet Bey de, bu vaziyet müvacehesinde, Fitnat Hanım'ı unutmak mecburiyetindeydi.

Bununla beraber, her ikisi amca çocukları olduklarından, yine görüşüyorlardı. Arada kaç göç yoktu. Doktor Mecdi Bey, Hikmet'in çocuklukta hareminin namzedi olduğunu bildiği halde, bu sabavet tasavvuratına zerrece ehemmiyet vermedi. Hatta, ara sıra, Hikmet, Mecdi Bey'e gece yatisına gelir; her üçü uzun müddet, gece yarılarında kadar, masanın başında kağıt oynarlardı.

Mecdi, her yaz, adaların birinde, yahud Boğaziçi sahillerinde bir köşk tuttuğundan, Hikmet, onlara misafirlige gelir, o, yalıda, köşkte haftalar geçirirdi. Namzedliğin icap ettirdiği alakadarlık artık büsbütün ortadan kalkmış, bunun yerine karabetin samimiyeti kaim olmuştu. Fakat unutmamalım, gayr-i şuurî bir muhabbet, pek ince, gayet mahfi bir alaka, yine, Fitnat ve Hikmet'in kalplerinde mündemiç kalmıştı. Lâkin bu muhabbet, bir aile muhabbetinin fevkünde, başka bir şekilde münkeşif olamıyordu: ve olmak ihtimali de yoktu.

Hikmet Bey; - şimdi yüzbaşı, hem de Erkan-ı Harbiye yüzbaşı- gayet dürüst bir adamdı. Mecdi Bey, eniştesi de, az dürüst değildir. Bu ikisinin arasında, Fitnat Hanım'da mecburen dürüst bulunuyordu.

Doktor Mecdi Bey'le Fitnat Hanım'ın bal ayı tam beş sene sürdü. Bu esnada, doktor gerçekten, bir zevç numunesi itlâkına seza idi. Zevcesine çok iyi bakar, onu sever, her arzusunu yerine getirirdi. Çocukları olmadı. Acaba kabahat kimdeydi? Mecdi, bir aralık bunu kendisine atfetmişti. Çünkü gençlikte bazı hatalar etmişti. Fakat sonra bu itham ve şaibeyi üstünden sıyırdı. Birkaç sene çocuk derdine düşülürse de, sonra, bunu da unuttular.

Mecdi Bey, rakısını her akşam, zevcesiyle birlikte içerdi. Ekseriya evde oyun oynanırdı. Mecdi'nin pek gizli sadakatsizlikleri oluyorsa da Fitnat Hanım'ın bunlardan haberi yoktu. Hasılı, doktor, mutavassıt zevçlerdendi. Efrata yaklaşıyordu. Çünkü, zevcesi, onun her türlü saadet-i dahiliyesini tekeffül ediyordu. Kıvrak, yalpak, şen güzel, hoş sözlü Fitnat Hanım gibi bir zevcesi varken, doktorun haşarılık etmesi doğru olamazdı.

Beşinci senenin sonlarına doğru, arada bir ihtilaf olmakla beraber, Mecdi ve Fitnat, artık, yek diğerine kara sevda ile merbut olduklarını söylemeye ve bunu tekrar etmeye kendilerinde mecburiyet görmediler.

Mecdi, zevcesine karşı lakayd oldu. Fitnat da aynı lakayd ile ona mukabele etti. Lâkin arada hiçbir ihtilaf yoktu. Doktor, aile hayatını, zevcesiyle birlikte akşamcılık edilmesini, evde kağıt oynanmasını kâfi görmediğinden, hanesi haricinde eğlenmeye başladı. Rakısını, bundan böyle, Fitnat'la birlikte, kendi bağçelerinde değil, dostlarıyla Galata'da veya Beyoğlu'nda içmeyi mutad edindi. Kağıt oyunları ekseriya kulüpte oluyordu. Evde oynansa bile, hariçten birçok dostlar gelir, bî-tabîi Fitnat Hanım bunlara iştirak edemiyordu.

Tedrici hasıl olan bu tebeddülât Fitnat Hanım'a pek dokunmadı. O, kocasını hariçte görünce, hanımlar arasında, kendisine eğlenceler temin etti. Sık sık dostlarına, komşularına gidiyor, gönlünü eğlendiriyordu.

Kumar, içki, bunları zendostluk takip etti. Doktor Mecdi Bey'in Rum-u zemin-i milletinden dallenisini Fitnat Hanım bunları sezdi. Lâkin her erkeğin bu gibi kusurları olacağı felsefesini kendine mâl ederek bunları görmemezliğe verdi. Bir haber çıkarmaktan, bir kavga koparmaktansa namaz-ı ayn etmeyi siyasete daha muvaffak oldu. Fitnat, Allah için söyleyelim, Fitnat Hanım, Mecdi Bey'in bu sadakatsizliğine, sadakatsizlikle mukabele etmiyordu. Ruhu pek afif ve yüksekti. Evet! Asrı hazırım amel-i felsefesi bunu icap ettiriyor: erkeğin sadakatsizi vak'a bir ahlâk düşkünlüğü ise de bir namussuzluk değildir. Halbuki, kadının sadakatsizliği bir namussuzluktur ne çare? Yüz sene evvel tanzim edilen meşur hatıra bile bu farkı teyid ediyor.

Lâkin doktor Mecdi Bey işi azıttı. Sarhoşluğu ileriye götürdü. Kumar, ahval-i maliyesini berbad etti. Vücutca da bunun zararını gördü. Hele zavallının huyu hayli

değişmişti. Zevcesine fena muamele etmeye başladı. Büyük zararlardan dolayı, evi kapamaya, Fitnat'ın validesi nezdinde ikamete mecbur oldular. Bununla beraber, Fitnat Hanım, namuslu bir kadın olduğundan bu işkencelere tahammül ediyordu.

Yalnız, doktorun bu münasebetsizlikleri muvacehesinde, Fitnat Hanım'la validesi samimi mülakatlarında:

- Ah! Doktora varacağına Hikmet'e varsaydın... Hikmet Bey, ne nazik, ne terbiyeli, ne uslu bir zabıt oldu... gibi sözler geçiyordu.

Doktor Mecdi Bey ne zaman eve sarhoş, huysuz dönerse, yahud, zevcesiyle ne vakit kavga ederse, Hikmet Bey'in namını tehassürle yâd ediyorlardı.

Doktor Mecdi ne derece kötölemişse, Hikmet o mertebe yükselmişti. Fazâil-i ahlâkiyesiyle ordudaki hadematıyla, gerek dostlarına, gerek ailesi efradına ettiği nazik muamele ile, Hikmet Bey, o muhittte parmakla gösteriliyordu.

Bunun içindir ki Fitnat'ın mefkuresinde eski namzedlik, çocukluk seneleri canlandı. Bir kocasına bakıyor, bir de Hikmet'in ahlâkını takdir ediyordu. Validesi de aynı hâlet-i ruhuyedeydi. Yalnız bu kadarla kalmıyorlar, ana kız baş başa verdikleri vakit, alenen, ve, keşke... diye tehassürle başlıyorlardı.

Doktorun civıttığını gören Hikmet Bey'de de aynı his hâsıl olmuştu. Fakat, bî-tabî Hikmet amcazadesiyle yengesine de düşündüklerini, tehassürlerini açıkca söyleyemiyor, yalnız, Fitnat Hanım'a eskisinden daha farklı, daha iyi, daha samimi muamelede bulunmakla bu hissini izhar ediyordu. Hikmet Bey'in bu nezaketi Fitnat Hanım'a da validesi Hatice Hanım'a pek tesir etti. Lâkin, unutmayalım ki bu temayülatta doktor Mecdi Bey'in olanca hukuki mahfuzdu. Ana, kızın gayesi, yegane emeli, doktoru yola getirmek ona töbe ettirmek, ve bundan evvelki senelerin saadetini iade etmektir. Hikmet Bey'in eski namzedliği hikâyesi, ancak fevran ve galyan halinde akla geliyordu.

Doktor, sarhoş töbe ve istiğfarlarını ara sıra tekrar edince, Fitnat Hanım Hikmet Bey'i külliye unutup, ve, Mecdi Bey'in dizleri üzerine oturarak gözyaşlarına terdifen, bu huylarından vazgeçmesini kocasından niyaz ediyordu. O gece kazara, doktor Mecdi Bey biraz yola gelirse Fitnat büyük bir bahtiyarlık duyuyor, kocasının artık tövbekâr olduğuna inanıyordu. Zemmet, rezalet, ekseriya

sâri olmakla beraber bazen de etrafında bir nefret, bir irtica, bir aksel amel uyandırır. İşte, bu istisna-yi kaideye tevkifen, doktor Mecdi ne derece civıtırorsa, Fitnat Hanım da, ruh ve ahlâkını o merteye tasfiye ediyordu.

Yirmi beşinden sonra Fitnat Hanım'ın melahat ve taraveti de artmıştı. O artık ahlâkıyla da, güzelliğiyle de etvarıyla da mümtaz bir hanımefendi idi.

Amcazadesi Hikmet Bey, Fitnat hanım'ın bu mesut inkişafatını, tekamülâtını pek yakından takip etmekteydi. Hemen her gece, Hikmet, gündüzün işlerini bitirip odasına geçince hep Fitnat Hanım'ın bedbahtlığını düşünüyor, ve, kendi kendine:

- Şu çocukluk vaatleri tutulsaydı da ben Fitnat'ı alsaydım... Onu şimdi ne kadar bahtiyar edecektim... Doktor, bu zarif kadının güzelliğinden anlamıyor. Ahlâkından, ruhundan da anlamıyor.

Hikmet Bey çok defalar evlenmeyi kurdu. Lâkin, hiçbir kadında Fitnat'ın güzelliğine, huyuna yaklaşır hasail göremediğinden, daima fikrinden sarfınazar ediyordu. Hikmet, Fitnat ayarında bir zevce buluncaya kadar, tasavvuratını tehir edecekti.

.....Efsus! Doktor Mecdi Bey tövbelerini tutmuyor, vaatlerine sadık değil. O, eski tas, eski hamam... Cebinde bir paralar kalmıyor. Ağzı, rakıdan, medfen. Bir gece eve geliyorsa, iki gece kim bilir nerelerde kalıyor. Geldiği vakit de, yarım saat geçmeden, Fitnat Hanım'la bir hır çıkarıyor. Bir uygunsuzluk olmamak için çok vakit, zevcesi, ona karşı lakayd kalıyor; hiçbir musahabe ve mübahaseye girişmiyor.

Bir gece doktor bey, çakırkeyif, akşam ezanına yakın eve geldi. Hayali ve cüzi mülatafalardan sonra, Fitnat Hanım'la arasında, hiç yoktan bir kavga çıktı. Kavga azdıkça azdı. Hatice Hanım, kızıyla damadı arasında tekevvün eden bu münazayı kapıdan dinliyor ve belki de ağlıyordu. Bir aralık, bir pat!.. duyuldu. Mecdi Bey, icapsız, lüzumsuz, Fitnat Hanım'ın yanağına bir tokat atmıştı. Bunun üzerine iş büsbütün alevlendi. Zavallı kaim valide, müdahale edemiyor, kapıyı açamıyor, kendi kendine la havle çekiyordu.

-Seni gidi... Alçak, rezil, edesiz... boş ol!

Bu pek ağır lakırdılar üzerine Fitnat Hanım kapıyı açıp kaçmak istedi. Lâkin, işin fena bir netice vereceğini o halinde bile düşünen doktor Mecdi Bey, Fitnat'ı

yakalayarak yanaklarından, alnından, ellerinden, öptü ve tallak-ı ricanın kendince, ehemmiyeti kalmadı. Zavallı ve müthemil Fitnat Hanım, bir rezalete meydan vermemek için odadan dışarıya çıkmıyordu. Annesi ise, büyük bir sabırsızlıkla, aralıktan bütün bu macerayı seyretmekteydi.

Lâkin barışma yarım saat sürmedi. Mecdi Bey'in reddi galip geldi. Yine pek ağır sözler söyledi, sonunda:

-Alçak, edepsiz, uğursuz, sen kaç para edersin! Seni aldığıma pişmanım. Seni alacağıma bir sokak orospusu, bir sürtük alsaydım daha iyi olurdu. Def ol! Gözüme görünme, habis, melun... Gibi bayağı sözler söyleyerek fesini başına geçirdi, pardesüsünü giydi, büyük bir anf ve şiddetle kapıyı kırarcasına açarak sokağa fırladı, gitti. Fitnat Hanım hüngür hüngür ağlıyor, lâkin validesi:

-Ohh, kızım, diyordu, ne iyi oldu! Bende bunu bekliyordum. Çok şükür edepsiz adamdan kurtulduk. Senin hiç suçun yok. Ben kapıdan hepsini dinledim. O, sana – Boş ol! Dedi, def ol! Dedi. Sen şimdi boşsun... Şimdi.

-Anneciğim, son zamanda boş ol dedi.

-Nasıl dedi? Ben kulağımla duydum.

-Ondan sonra doktor beni öptü.

Biliyorsun ya, şeriatta, böyle boş ol dedikten sonra arada.... Bir şey olursa, bu boş olmanın hükmü yoktur.

-Üstüme iyilik, sağlık, yavrucuğum, Giderken o melun sana ne dedi? Def ol demedi mi? Sen boşsun... Biz Allah için cümlemiz şahidiz. Bundan sonra inşallah sevgili Hikmetin'e varırsın. Bu dertleri hep unutturuz. O, zaten sana lâyük değildi. Sana yar olacak o iki gözüm Hikmet Beydir.

(Hikmet) kelimesi; Fitnat Hanım'a bütün macerayı, bütün hüznü ve elemi unutturdu.

Ana, kız bir köşeye çekilerek, derhal bir plan tertip ettiler. Artık doktorun adı anılmıyordu. Geceye bakmayarak, Hadice Hanım çarşafını giydi. Bir arabaya atlayarak, az ötedeki caminin ardında, Hikmet Bey'in anasıyla, babasıyla birlikte oturduğu konağa gitti. Hikmet Bey yok. Daha iyi. Hadice Hanım macerayı olanca

[...] Hikmet'in pederine ve validesine anlattı. Kadınlarda büyük bir saffet vardı. Hadice Hanım, içinde ne kadar saklı mevcutsa, cümlesini döktü. Onlarda Fitnat'la Hikmetin izdivacını pek münasip gördüler.

Ertesi gün, sabahleyin, Hadice ve Fitnat hanımlar dertleşirken kapı vuruldu ve Hikmet Bey'i geldiği görüldü. Hadice Hanım kerimesine:

- Kızım Fitnat! Dedi, ben Hikmet Bey'i beş, on, dakika gördükten sonra bir iş bahane edeceğim, komşuya gideceğim. Sen Hikmet'le yalnız daha iyi görüşürsün. Sakın çekinik davranma! Kendisinden söz al. Üç ay geçer geçmez inşallah nikahınızı kıyarız, mesut olursunuz! Bazı işlerde acele lâzımdır.

Doktor Mecdi Bey, çok defalar kaim validesine karşıda kabalık etmişti. Hadice Hanım, vak'a, gürültü çıkarmıyor, kızının vaziyetini bir daha karıştırmamak için mukabele etmiyor, şu kadar ki damadına karşı azim bir kin besliyordu. Şu fırsatı ganimet bildi. Onun en büyük arzusunu hemen o celsede Hikmet Bey'den bir söz almak, ve, öylece, üç ay müsterih olarak beklemekte.

Hikmet Bey içeri girince yengesi kendisine her zamandan fazla iyi muamele etti. Cadaloz bir kadın tavrıyla kızını boşayan damadını bir çekiştirdi. Ondan sonra pek manidar sözler söyledi, ve:

-Oğlum, benim mühim bir işim var. Kendilerine söz de vermişim. Beni affediyorsan. Dürüye hanımlara kadar gideceğim. Senden çok rica ederim şu kız çok üzülyüyor. Kim bilir, abdal, kocamdan boşandım diye neler oluyor. Sen onun biraz gönlünü al. Ona biraz amcazâdelik et. İç öyle münasebetsiz bir adamdan ayrıldım diye bir kadın matem tutar mı? Daha iyi oldu... O pis heriften kurtuldu, İki gözüm Hikmetçiğim, Fitnatımı teselli et.. eyvallah!

Merdivenden inerken Hadice Hanım, Vildan kalfayı yakaladı ve ona:

- Vildan, dedi. Kahve götürdükten sonra yukarısını rahatsız etmeyiniz Vildan kalfa ailenin eski bir mahrum esrarı bulunduğundan leb demeden leblebiyi anladı, hanıma bir göz işaretiyle en belîğ teminatı verdi. Kahvelerini yudum yudum içtikten sonra, Hikmet Bey'le Fitnat Hanım uzun mubahaselere giriştiler. Fitnat, bütün dertlerini amcazâdesine anlattı. Hikmet, bunları zaten biliyordu. Bununla beraber, birçok istizahata girişti ve Fitnat Hanım'ı hep tasdik etti.

Bu hikâyelerden sonra, kadının bir vakfe manidarını fırsat ethaz eden Hikmet Bey, çocukluk senelerini, Fitnat'a anlattı. Fitnat'ın gözleri doldu. O saadet, o sabat, o savfet, günleri... Gal u gaşsız söylenen sözler... Latif hülyalar ve onları tahfif eden zarif ve müzehher rüyalar. Fitnat Hanım, ellerini amcazâdesine teslim etti ve hiç sözünü kesmeden onu hamuş hamuş dinledi.

Hikmet Bey, koca evde bir çıt olsun duymayınca kanepenin üzerinde gittikçe Fitnat'a yaklaştı. Fitnat Hanım, doktordan şikayete başlayınca, genç ve yakışıklı asker: - Sus! Rica ederim, Fitnat, sus, o bir kâbustu geçti. Şimdi bundan sonrasını, düşünelim, Kaybettiğimiz senelerin telafisine bakalım, rica ederim Fitnatçığım, meleğim... diyordu.

Henüz aradan bir saat geçmeden, Hikmet Bey, bir takım şairâne ve âşıkâne istiareler ile cümlelerle, hatta manzumeciklerle, açıktan açığa Fitnat Hanım'a izdivaç vaat etti. Fitnat kaideye tevfik hareket etmek için, Hikmet'in suallerine cevap vermiyor, utanır gibi yapıyor, hatta kızarıyordu. Hikmet sabırsızlık gösterdi. Öyle olmaz, Fitnat, dedi, ben de, sen de, buna eminim, şu son seneler hep bugünü bekliyorduk. Ah, Fitnat, şu menhus adamdan kurtulsa, hürriyetini iade etse! diyordum.

Bunun içindir ki babam, annem beni çok zorladıkları halde hiç evlenmek istemiyordum. Ben nasıl evlenebilirdim Fitnat? Bu sana karşı bi hıyanet olmaz mıydı? Bekledim. Sabrın sonu selamettir; derler. İşte, Allah'a bin şükür sen yine benim nasibim oldun.

Bu sözlere mütâkip, artık amcazâde buseleri devirdi. İki nişanlı öpücükleri başladı. Sağ eliyle Fitnat'ı sarmış onu medit ve şedit buselerle gaşı ediyordu. Meğer buselerden sonra, artık, Hikmet Bey'in dudakları yanağının üstünde kaldı. Hikmet, bir aralık dudaklarını Fitnat'ın yüzünden ayırdı:- Fitnat, dedi, dikkat ettim, ben seni bu kadar öptüğüm halde sen hâlâ beni öpmedin: Hain...

Fitnat Hanım, bu hitap üzerine, Hikmet Bey'in yanağına hafif, belki ehemmiyetsiz bir buse kondurdu. Hikmet kızdı. Hiddet ederek: - yok, olmaz, olmaz Fitnatçığım, dedi, benim buselerime böyle mukabele edilmez. Ben bu kadarına kanaat edemem. Artık neden çekiniyorsun? Arada bir mani kaldı mı? Sen, artık benimsin, ben artık seninim. Sen benim zevcemsin...

– Yok, daha değil.

Rica ederim, Fitnat, beni üzme! Bu ne demek? Sen bana varmaya razısın, değil mi? Öyle, Fitnat, biz daha olmadık ki! Fesubhanallah... Şimdi, biz ikimiz buna karar verdikten sonra âdet müddeti, hoca efendilerin gelip nikâh kıymalarını mı bekleyeceğiz? Evet! Ondan evvel nikâh kıyılmaz. Bu ciheti bilmez değilim. Fakat senelerden beri sana aşık olan ve senin bugününü bekleyen Hikmetçiğine karşı daha bugünden bir muhabbet gösteremez misin? Hikmet Bey, sağ eliyle Fitnat Hanım'ı sardı. Fitnat'ın başı, bilâ-ihiyar, Hikmet'in yüzünün üstüne düştü. Fitnat, sıcak, gayetle sıcak, âdeti kaynar dudaklarını Hikmet'in ağzının üzerine terk etmişti, gözlerini kapamış, bir hema-yı şehvetin nöbeti içinde sayıklar gibi bazı yek hece kelimeler söylüyordu. Bu hâl, belki beş dakika sürdü. Ondan sona her ikisi ayıldılar. Biraz pencereden baktılar. Hava aldılar. Ondan sonra piyanonun üzerindeki oyuncaklar hakkında bazı kelimeler teati ettiler.

– Bu oda sokağa nazır. Gürültüsü çok değil mi Fitnat?

Evet, Hikmet... Ben bu salonda hiç oturmam. Bütün vaktimi kendi odamda geçiririm.

Konağın tenhalığı içinde, kol kola Fitnat ile Hikmet, salonu geçerek Fitnat'ın dairesine gittiler. Bu daire bir yatak odası ile bir salıncaktan ibaretti. Yatak odasının dışarıya ayrı mahreci yok; oraya mutlaka ufak salondan girilir. Salon. Taibata muvafık bir surette döşenmiş. Orada münasebetsiz yegane bir şey varsa o da, duvarda malik olan doktor Mecdi Bey'in büyük katada bir fotoğrafıdır. Köşede kuytu bir yerde duran tété- a- Tété şeklinde, on altıncı Lui süiletinde yapılmış nir koltuğa Hikmet'le Fitnat oturdular. Hikmet:

- Bilsen, Fitnat medid busen bana ne tesir etti. Hani, öteki salondaki busen... İşte hayatımı ancak o dakika anladım. Şimdiye kadar muhabbet benim için bir hayaldi, şimdi bir [realite] oldu. Öyle çekinik durma, rica ederim, canım ciğerim Fitnat! Haydi gel beni bir daha öyle...

Hikmet Bey, Fitnat Hanım'ı kucağına aldı. Elini, [dekolte]ine götürdü. İpek gibi ince, düzgün, hoş bir sine.. Hikmet bey'in eli, parmakları da âdeti, dudakları gibi o nermin ten ve bedenden busecin oluyor, ve, lamsesi de, sanki, ağzın, dudakların bir buseden ettiği telezzizi hissediyordu. Ne ma'tir bir vücud! Seyri bir korku... Evet!

Fitnat Hanım'ın gömleğinin içine mevzu görünmez bir [parem] menekşesi Violettes de Parme çıkını, pek hafif, lâkin gayet necib ve sabit kokusu, kendi şemi'ne tesir ederek tasvir ve tahayyili mümteni, vecd hasıl etmişti.

Hikmet Bey, Fitnat'tan müsaade istedi. Gidiyordu. Giderken Fitnat:

- Lâkin, Hikmet! Dedi, mutlaka sözünde duracaksın, değil mi? Akşama gelmezsen?
- Nasıl gelmem, cicim?

Ma'tir ve leziz bir şekerleme, nasıl, eşsizse, sonra rayiha ve lezzeti uzun müddet tesirli şima-i vazifede bir vücuttu. Bütün ruhî, bütün vücudu o unutulmaz dakikaları hâlâ hissediyordu. Hikmet, yarım saat evvel gittiği hâlde, Fitnat hep onu görüyor, hep onun ellerini, dudaklarını, vücudunu tenini, bedenini hissediyordu.

Sonra validesi geldi. Fitnat, ona en samimi ve söylenmesi kabul olmayan kısmından maida, macerayı anlattı ve izdivacın kararlaştırıldığını tebşir etti.

Validesini, Fitnat bir tarafa bıraktıktan sonra kendi hususi odasına çekildi. Salonun her tarafında, her köşesinde, o, Tété- a- tété kanepenin üstünde hülasa her yerde Hikmet'i, Hikmet'in hayalini arıyordu. Aynı kanepeye oturdu. Gözlerini kapadı. Hikmet'i hayal etti ve gaşi oldu. Gözlerini açınca da doktor Mecdi Bey'in resmini gördü, ve, derhal bir eski masa üzerine binerek onu oradan kaldırdı ve onu tavan arasına gönderdi.

Akşam... Hikmet Bey'in intizarı. Hikmet Bey geldi. Lâkin bu sefer, bir kabalık olmamak için Hadice Hanım müstakbel damadını yalnız bırakmak istemiyordu. O, Hikmetle yarım saat kadar konuşacak ve ancak ondan sonra iki nişanlıyı serbest bırakacaktı. Masanın etrafında her üçü tatlı tatlı musahabe derken kapının önünde bir araba durdu. Kapı hızlıca çaldı.

- Doktor Mecdi Bey!

Teklifsiz yukarıya çıkan, Vildan kalfanın hayretleri arasında merdiveni iki iki atlayan doktor Mecdi Bey, hiç sormadan Hikmet Beyle Fitnat ve Hadice Hanımların bulunduğu odaya girdi. Derhal, Fitnat Hanım'ın ayağına kapanarak şu mertebe-i nutk etti:

- Fitnatçığım! Sen pek alicenap, yüksek, evliya gibi bir kadınsın.

Ben sana karşı cürüm işledim, cinayet işledim. Senin af ve merhametin benim cürmüm ve cinayetimden pek büyüktür. Senin ayaklarına kapanıyorum. Beni affet. Dün gece, sana açık söyleyeyim oyunda tam beş yüz lira kaybetmişim, daha da birkaç yüz lira borcum kalmıştı. Mevcudem de yoktu. Onun üzerine bir meyhaneye gidip fazlaca içtim sonra o halle senin huzuruna gelip sana karşı kabalık ettim. Beni affet, Fitnat. Ben bundan sonra tövbekâr oldum. Bundan sonra ağzıma bir damla rakı korsam velev fal açmak için iskambil kağıtlarını elime alırsam, sana, velev hafifçe olsun lâyük olmayan bir söz söylersem, telaki selaseyle boş ol... Yarın ahirette, huzur Rabbaleminde validemle zina etmiş olayım. Ben bu dakikadan itibaren bütün bütün huyumu değiştirdim. Sen pek merhametlisin, alicenapsın, Fitnat, af, af!

Hadice Hanım söze girişti: - Fakat oğlum Mecdi Bey, sen Fitnat'ı boşadın!

- Nasıl boşadım, hanımefendi?

- Senin ağzından boş kelimesi çıktı...

- Fitnat, hanımefendi, siz şeriatı bilmez misiniz? Ona talak-ı racı derler. Ondan sonra...

- Lâkin doktor bey, sen ona def ol! Dedin.

- Def ol, Hanımefendi, talak demek değildir.

O güzel Fitnat Hanım'ın, hüsn-ü mail yüzü kireç gibi, yahud, açık tabutta nakledilen Rum cenazelerinin yüzü gibi bembeyaz olmuştu. Gözleri büyüdü. Dudaklarında kan kalmadı. Yüzüne hafif bir titreme geldi. Bacakları artık tutmuyordu. Yere düştü. Bu medhuş manzara karşısında Hikmet Bey'in de rengi uçmuş, bütün ikbal-i arzu ve ümitleri, anı, nagehani bir zelzele neticesinde yıkılan, çöken bir muhteşem saray gibi göğermişti... Fitnat iğtidali muhafaza etti, muvazenesini bozmamıştı. Doktor:

- Asla, asla, ben Fitnatımı boşamadım. Ben o kadar alçak mıyım! Asla, asla.. diyerek ayağa kalkmış, haremni kolundan tutarak odasına götürüyordu. Bir ara, Hikmet Bey savuşup gitti. Hadice Hanım, mutahhir, mütacib, metazi ortada kaldı. Doktor, zevcesiyle, hususi salonlarına girdikleri vakit:

- A... Fitnat, hani benim resmim diye ağlamaya başladı.

Doktor Bey, taib ve müstağfir olduğunu bağıra bağıra söylüyor, ve, öteki odadan kayınvalidesini çağırarak Fitnat Hanım'la arasının bulunmasını rica ediyordu. Evet! Tahkik etti ki talak yok. “Def ol!” demek “boş ol!” demek değildir. Tecdid nikâh bile lâzım gelmez. Hem de bu gibi sözler ne demek?

Doktor Bey ağlaya ağlaya ilân-ı sadakat ediyor; kusurlarının affını rica ediyor... Titremesi hâlâ zail olmayan Fitnat Hanım'ı, kocası, yatağına yatırdı. Odanın kapısını da bir iyice sürmeledi. – Büyük azap ve cüdamı duyuyorum, Fitnat, sen beni affet! Etmezsen ben kendimi vuracağım diye haremini soydu. Bütün vücudunu ovdu. Sonra kendisi de yatağa yatarak refikasını sardıkça sardı. Yorganı başına kadar çekiyor, kâh ağlıyor, kâh niyaz ve istirham ediyor, ve, Fitnat Hanım'ı yoruyordu. O gece, her ikisi de uyumamışlardı. Şafak sökünce, bîtap, bir çiçek gibi soluk Fitnat Hanım, huzurunda secde eden kocasını affetti. Sonra yine yatağa girdiler. Öğlende kapı vuruldu. Vildan kalfa içeriye bir tepsi yemek uzattı. Yemek yedikten sonra, derhal, yine yatağa yattılar. Mecdi, Fitnat: - Ben ne alçak, zalim, canavar gibi bir adamım... Sana karşı hıyanet ettim. Biz ne iyi beş sene geçirmiştik! Ben senin kıymetini bilemedim! Beni affet, Fitnat! Kıraati tekrar ediyordu. Bütün gün yatakta geçti. Akşam yemeğine kalktılar. Aynı sözleri, lâkin daha başka bir üslupta, doktor, kayınvalidesine söylüyor, onun da affını diliyor, ve, ellerini öpüyordu.

Barışmak tam olmuştu. Lâkin, Fitnat, lâkin Hikmet? O geçen samimi vecdi, maddi dakikalar... Fitnat ızdırap içinde, Fitnat azap içinde, Fitnat şedid bir pişmanlık içinde.

Doktor, hakikaten sözüne sadık. Doktor belki, ilk evlendiği zamandan ziyade Fitnat'a merbut ve ona muhabbet gösteriyor. Fitnat buna müteşekkir. Fitnat bir kurt, bir azap, maddeten Fitnat Hanım'ın içini yiyor. Evet! Fitnat Hanım gebe. Karnındaki cenin kendisini bir canavar gibi yemekte! Bu çocuk, acaba, doğru yoldan mı geliyor; yoksa cehennemlerin amakından mı çıkıyor?

Mecdi Bey, Fitnat Hanım'ın bu daimi yas ve hüznü üzerine ona olan muhabbetini, aşk ve sevdasını artırıyor. Lâkin Fitnat Hanım ettiğini a... zebuni... dokuz ay geçince, Fitnat Hanım nur topu gibi bir oğlan doğurdu. Tıpkı Hikmet Bey'e benziyor. Tıpkı mı tıpkı! Fakat mesele kendiliğinden tevil edildi. Zaten Hikmet Bey Fitnat Hanım'a benziyor. Bunlar amcazâde. O halde bebeğin Hikmet Bey'e benzemesi pek tabii değil midir? Arada geçen o pek samimi dakikaların hiçbir şahidi

yoktu. Buna, Hadice Hanım bile ihtimal vermiyor. Günler, aylar, seneler geçiyor. Fitnat Hanım ızdırap içinde, Fitnat Hanım şedid bir ıkap içinde. Tenha kaldığı dakikalarda, Fitnat Hanım, avuçlarını kaldırıyor, gözlerinden bir damla yaş dökülerek: - Yarabbim! Acaba benim bir günahım var mı? Varsa beni kahret... Yoksa, Habibin hürmetine benim vicdanımdan şu azabı sil. Eğer şu çocuk günahkarlığımın bir semeresi ise onu da, beni de mahvet... Hatta bizi ibadetten mahrum bırak. Yok olalım! Diyordu. Bu hadise Hikmet Bey'i de sarstı. Onunda mal ü hayali kökünden kesilmişti. Hayatında azim bir de azap hasıl oldu. Hikmet, bütün içtimamiyeyi ayaklarıyla çiğneyip Fitnat'ına nail olmak istiyordu. O da, her yalnız kaldığı saatlerde, Allah'ına arz u hacet ederek ruhunu kabzet de Fitnat bana kalsın! Duasını tekrar ediyordu.

Rüyasında, hayatında, kocasının kolları arasında, yatağında, Fitnat Hanım hep Hikmet'in hayalini görüyor. Doktor Mecdi, dudaklarını Fitnat'ın ağzının üzerine uzatınca, o, o dudakların sahibini hep Hikmet sanıyor. Fitnat ya geliyor, kazai, doktora - Hikmet! diyor ve sonra, hissiyatını zapt ve izmar için öyle [...] Çekiyor ki... Çocuk, ortada dolaşüyor. Çocuk büyüyor. Fakat, Fitnat, kendisini onun valideliğinden tecrit etmiş gibi. Zavallı ma'sum, dünyadan bî-haber. Çocuğa büyük validesi Hadice Hanım bakıyor. Aradan daha, ızdıraplı, azaplı beş sene geçti. Fakat o çocuk, Medhi Bey, bir kardeş sahibi olamadı.

2.12.1. EL-ACELETÜ MİNEŞŞEYTAN HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fitnat Hanım ve Hikmet Bey amca çocuklarıdır. Bu çocuklara küçük yaşta birbiriyle evlenecekleri söylenir ancak; bu sadece o dönemde latifesi yapılan bir konu olarak kalır. Fitnat büyümüş ve hanım olmuştur, artık evlenme çağına ulaşmıştır. Hikmet ise askeri idadisine devam etmektedir ancak henüz kılıç kuşanmamıştır. Fitnat Hanım ile Hikmet Bey'in evlenmesi mümkün değildir çünkü; Hikmet Bey henüz "öğrenci" statüsündedir. Fitnat Hanım'ı miralay rütbesinde bir doktor ister ve hanımefendi bu doktor ile evlenir. Doktor Mecdi Bey Almanya'da eğitim görmüş, kibar, zengin, güzel, zarif ve de hoş sohbet bir beydir. Fitnat Hanım Mecdi Bey ile yaptığı mutlu evlilikten sonra Hikmet Bey'i unuttur. Ancak geçen yılların ardından evliliği kötüleşir ve Hikmet ile Fitnat arasındaki aşk yeniden canlanır.

Öykünün kahramanları; Fitnat, Hatice, Hikmet ve Mecdi'dir. Vildan, Hikmet'in anne-babası da adı geçen yan kahramanlardır.

Fitnat Hanım güzel, iyi huylu bir kızdır. Yazar, Fitnat Hanım'ın fiziksel özellikleri üzerinde fazla durmaz; onun dikkat çekmek istediği asıl nokta Fitnat Hanım'ın ahlâki ve vicdâni özellikleridir. Namık Kemal de aynı tarzda Mehpeyker'i ele almıştır. Bu kadının fiziksel özelliklerinden çok, ahlâki yapısı üzerinde odaklanmıştır. Dış yapısı güzel olan bu kadının çirkinliği içindedir. Bu çirkinliğin en büyük sebebi ise iffetsizliktir (Çitçi, 2006).

Fitnat Hanım, kocası içki ve kumar bataklığına düştüğü ve hatta bir de Rum bir kadın ile kendisini aldattığı halde kocası ile çekişmez. Sabreder, içine kapanır ve dua eder. Bu durum bize Kırık Hayatlar'ın Vedide'sini hatırlatır. Ömer Behiç'in yoldan çıkmış halinin karşısında; Vedide içine kapanmış ve kendisini ibadete vermiştir. Ancak Kırık Hayatlar'da hata edip pişman olan kişi Ömer Behiç'tir. El-Aceletü Mineşşeytan da ise hem kadın hem de erkek hata etmiş ve pişman olmuştur. Fitnat, Vedide kadar sabırlı ve dikkatli, iffetli bir eş olamamıştır.

Fitnat, amcasının oğlu Hikmet Bey ile evlenme düşüncesiyle büyüdüğü için kalbinde ona karşı bir sevgi büyütülmüştür. Ancak Fitnat Hanım, Hikmet Bey ile değil Mecdi Bey ile evlenmiştir. Mecdi Bey ile ilk yıllarını mutlu geçiren Fitnat Hanım, eşinin alkol ve kumara karşı artan ilgisi karşısında çaresiz kalır. Kocasından zaman zaman da aldatılan Fitnat bu durumlar karşısında sabreder, dua eder ve asla yanlış bir şey yapmamaya gayret gösterir. Ancak bu olayların son damla Mecdi Bey'in tokat atması ve boş ol! demesi olur. Hatice Hanım'ın da etkisiyle Fitnat hayatının en büyük hatasına sürüklenir; kocasını aldatır.

Mecdi Bey de karısını Talâk-i Ric'i yani "*cayılabilir boşanma*" (Demirel, 2014) ile boşamış ve hemen ardından bu boşanmadan vazgeçmiştir. Ancak, Fitnat'ın annesi Hatice Hanım karı-kocanın boşandığını söylemiş ve kızını da buna inandırmıştır. Fitnat Hanım da annesine inanarak ve bastırıldığı hislerin de gün yüzüne çıkmasıyla; sadık bir eş iken aldatan eş pozisyonuna geçmiştir. Aldatan Fitnat Hanım, aldatılan Mecdi Bey'dir. Aldatma üçgeninin üçüncü noktası ise Eylül ve Aşk-ı Memnu romanlarında olduğu gibi yine hane içinde tanınan, yabancı olmayan birisi; Hikmet Bey'dir. Osmanlı toplumunda kadınların zamanlarının neredeyse tamamı ev içinde geçmektedir. Evinden dışarıya çıkmayan kadınların tanıdıkları erkeklerde bî-

tabî akraba ve dost meclisi üyeleri olmuştur. O dönem için, bir kadının eşini, iş arkadaşıyla veya okul arkadaşıyla aldatması mevzuu bahis bile değildir.

Yazarın kullandığı bir diğer talak türü ise; şartlı talaktır.

"Bundan sonra ağzıma bir damla rakı korsam velev fal açmak için iskambil kağıtlarını elime alırsam, sana, velev hafifçe olsun lâyük olmayan bir söz söylersem, telaki selaseyle boşol... Yarın ahirette, huzur Rabbelaleminde validemle zina etmiş olayım. Ben bu dakikadan itibaren bütün bütün huyumu değiştirdim. Sen pek merhametlisin, alicenapsın, Fitnat, af, af!"

Eylül, Aşk-ı Memnu ve El- Aceletü Mineşşeytan'daki aldatan kadın karakterlerin hiçbirisi İntibah'ın Mahpeyker'i gibi hafifmeşrep, bayağı kadınlar değildir. Suat, Bihter ve Fitnat; tecrübesiz ve hislerine yenik düşmüş kadınlardır. Bu üç kadın da evlilik hayatlarında mutlu olamayan, ev içinde huzuru bulamayan kadınlardır.

Mehmet Rauf'un Suat'ı ile Celâl Nuri'nin Fitnat'ının birçok ortak noktası vardır. Suat da Fitnat Hanım gibi kocasına ihanet etmeyi düşünmez. O da Fitnat gibi, eğitilmiş, güzel ve kocasını seven, ona bağlı bir kadındır (Koçak, 2007).

Necip de tıpkı Hikmet gibi ailenin daima içinde yer alır. Mecdi Bey'in yazın kiraladığı konaklarda Hikmet Bey'i misafir ettiği gibi; Süreyya da Necip'i misafir etmiştir. Keza Hikmet'in Mecdi Bey'e duyduğu minnetle ona ihanet etmeme düşüncesi Necip'te de vardır. Dürüst bir insan olan Necip, Suat'a olan ilgisinin farkına vardığında ondan uzak durma kararı alır. Hikmet Bey için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü; yıllarca bastırılan duygular, ilk fırsatta ortaya çıkmış ve iki taraf içinde tamiri mümkün olmayan yaralar açmıştır. Çünkü; bu günahın canlı bir hatırası, daima onların çevresinde dolaşmaktadır; Mehdi.

Hatice Hanım hikâyenin bir diğer kadın kahramanıdır. Olayların akışına kritik bir şekilde müdahale etmiş ve kızının hata yapmasına sebep olmuştur. Hatice Hanım, damadı Mecdi Bey'in zaman zaman kendisine kaba ve kötü davranması sonucu, içinde büyüttüğü kızına aktarmış ve onun hatasının mimarı olmuştur.

Mecdi Bey Almanya'da eğitim görmüş, kibar, hoş sohbet bir insandır. Evliliğinin ilk beş yılı; ilan-ı aşklarla ve iltifatlarla geçer. Daima karısının yanındadır.

Onunla içer, onunla kağıt oynar, onunla sohbet eder. Fitnat Hanım kocasını mutlu edecek bütün hünerlere sahiptir. Evliliklerinin ilk beş yılı içinde çocukları olmaz. Gençliğinde başka kadınlarla birlikte olan Mecdi Bey kusurun kendisinde olduğunu düşünür. Birkaç zaman sonra çocuk arzusu unutulur ve bu düşünceler de yok olur. Mecdi Bey de değişmeye başlar. Karısından uzaklaşır. Hovarda ve alkolik, kumarbaz bir adam olur. Bu düşkün hallerinin neticesinde evini kaybeder. Eşini de kaybetmenin eşiğine gelen Mecdi Bey, akıllanır ve tövbe eder. Eski haline geri dönen Mecdi Bey karısını bıraktığı halde bulamaz; ama bundan haberi bile yoktur.

Hikmet Bey Erkan-ı Harbiye yüzbaşısıdır. Kibar ve çevresinde örnek gösterilen bir beydir. Ailesinin onu evlendirmek istemesine karşı o; Fitnat Hanım'dan başka birisini beğenememektedir. Gördüğü her kadında Fitnat'a dair bir iz aramaktadır. Hikmet Bey, tıpkı Necip ve Behlül gibi akraba-i talukattandır. Fitnat Hanım'ın amcasının oğlu, aynı zamanda da çocukluk aşkıdır. Fitnat Hanım'ın içinde uyuttuğu aşkın bir diğer eşi Hikmet Bey'in kalbinde yatmaktadır. Bu iki gizli aşkın açığa vurulması ile iki taraf da bertaraf olacaktır.

Hikâyenin zamanı belirsizdir. Osmanlı Devleti döneminde geçtiği bilgisi dışında bir bilgi söz konusu değildir.

Hikâyenin mekânı, kapalı mekân olarak seçilmiştir. Mecdi Bey'in evinden sonra, Hatice Hanım'ın evi mekân olarak kullanılmıştır. Bu mekânların tasvirleri yapılmamıştır. Dikkat çekilen tek nokta, Fitnat Hanım'ın yatak odasındaki duvarda asılı olan Mecdi Bey'in resmidir. Açık mekân olarak da; adalar, Boğaziçi, Almanya gibi mekânların isimleri zikredilmiştir.

Evlilik, kadın-erkek ilişkileri üzerine kurulu olan bu hikâyede yazar, adından da anlaşıldığı gibi "Acele işe şeytan karışır!" fikrini tekrar olarak okuyucusuna hatırlatmıştır. Celâl Nuri, Halit Ziya ve Mehmet Rauf'tan farklı olarak Fitnat'ı öldürmez. Bihter'in canı ile ödediği hatanın bedelini Fitnat bu dünyada, sonsuz bir vicdan azabı çekerek öder. Namık Kemal'in İntibah'ın son cümlesi olarak kaleme aldığı "Son pişmanlık fayda vermez!" öğretisi, Celâl Nuri için de bu hikâyenin didaktik mesajı olmuştur.

Kadın-erkek ilişkisi üzerine kurulmuş bu hikâyede yazar "*sadakat*" noktasına dikkat çekmiştir. Celâl Nuri'nin diğer hikâyelerinde olduğu gibi hikâyenin

beslendiği; savaş, ekonomi vb. yan unsurlar yoktur. Olay tamamıyla evlilik müessesesi ve aile yapısı üzerine kurulmuştur.

2.13. MÜŞİR PAŞA'NIN DAMADI

Dokuzuncu ordu müşiri devletlu Hüsmen Paşa Hazretleri değerli bir zâttı. Kendisi, ordu merkezi bulunan Kayseriye'de pek büyük görülmüştü. Kayseriye valisi Tevfik Paşa, vüzeradan olmadığından, bî-tabî, Müşir Paşa'nın ma-dunundaydı.

Paşanın iki mahdumu, Haşmet ve Rıfat beyler, müttehiz gençlerdi. Henüz ehil değildiler. Birinci kerimesi Fitnat Hanım, küçük kızı Meveddet Hanım. Gerçekten paşa kızlarıydı. Her ikisi de güzeldi.

Hüsmen Paşa, meşahir riyazınındandır. Malik-i mahrusada kendisi kadar hesap ve hendese bilen yoktur dense be-câdır. Meveddet Hanım, bir gece, paşa babasıyla görüşürken, her nasılsa, bir hesap potu kırdı; dokuz kere on, 82 eder; dedi. O günden beri, paşa ikinci kızının gabavetine katıyyen hükmetmiştir. Hem de öyle bir hüküm ki istinaf ve temyiz kabul etmez. Paşa, artık Meveddet'e, (budala) payesini tevcih etmiş, bir türlü fikrinden dönmüyor. Kerimesinin harekât ve süknasında hep gabavet arıyor. En tabîî çocuklukları, yaş iktizasî edilen en hafif yaramazlıkları, artık, paşa, ahmaklık tesmiye etmeden çekinmiyor.

Meveddet Hanım'ın kazara ayağı kaysa – Salak! Eteği saksa- savruk! Burnu aksa sarsak! – Bir kelimeyi yanlış telaffuz etse – Ahmak! Hele gerçekten bir pot kırarsa, olurya; - Bal kabak! Elkabları hazır.

Fitnat Hanım'ın rütbesi yüksek. O, paşa babasının, sevgili kızı. Fitnat Hanım bir kitap okusa, bir el işi yapsa tahsinlere, aferinlere mazhar oluyor. Zavallı Meveddet Hanım, o, ağzıyla kuş tutsa, babası, onu hacil telakki etmede sabit-i kadem.

Meveddet Hanım, bir aralık humma-yı tifo saydıya tutuldu. Hastalık, çok şükür çabuk geçtiyse de, nekahet uzun sürmedi. Tabîîdir ki böyle bir hastalık, bir yaman hastalık, hiç olmadıysa bir müddet için yüzü soldurur, belki saçları da döker. Paşa, Meveddet Hanım'ı pek çirkin gördü. (Budala) vaz'ına bir de (çirkin) sıfatını ilave etti. Halbuki, altı ay geçmeden, Meveddet Hanım bir kat daha güzelleşmiş, ter ü taze olmuştu. Lâkin paşa babası Meveddet'in bu tekâmülünü görmüyor, ona, tifodan yeni kalktığındaki gözle bakıyordu.

Fitnat Hanım, Erkan-ı Harbiye reisi mirliya Dilaver Paşa'yla evlenince, Hüsmen Paşa'yı bir merak aldı: -Lailahelhamt Fitnat'ı kocaya verdik. Allah mübarek etsin! Fakat Meveddet hem ahmak, hem de çirkin ona kim talip olur?

Bir kurt gibi, bu fikir, zavallı ordu müşirinin zihnini deliyordu. Halbuki, cidden, Meveddet Hanım ne kaba idi, ne de çirkin. Belki, Fitnat Hanım'dan daha dirayetli ve ondan daha melahatliydi.

Paşanın haremî hanımefendi, zevcinin bu sabit fikrinden çok müteazzi olmaktaydı. Paşasına her ne söylediyse kâr etmedi. Hüsmen Paşa, yine, daima, Meveddet'e koca bulamayacağını zan ile üzülyordu.

Halbuki, ordu müşiri, mahiyetindeki zabıtalardan, yahud, vilayet erkanından her kime cüzi bir ima ve işarete bulursa, o, derhal secde-i şükraneye kapanacak, Meveddet Hanım gibi bir kızı aldığından, paşaya damat olmaktan ziyâde müftehi olacak.

Fakat paşanın fikri sabit: Meveddet budala ve çirkin; binâenaleyh koca bulamayacak. Günün birinde, İstanbul'dan, iş aramak için Fikri Bey namında bir genç geldi. Bu Fikri Bey'in pederi, vaktiyle, kadılık etmiş, Hüsmen Paşa hazretleriyle çok bulunmuş. Bir zâttı. Efendinin vefatı üzerine Fikri Bey pek fakir düşmüş. İdadi tahsiline devam edemediğinden medrese derslerine başlamış, lâkin onların da sonuna kadar gidememiş. Üstü başı fakir halini gösteriyor. Vücutca bile düşük. Ma'lumatsız. Biraz yabani. İyi bir muhitte perverde olmamış.

Hüsmen Paşa'nın Fikri'nin pederi merhum Yusuf Efendi'ye hürmet-i mahsusası vardı.

Çünkü, efendi, hakikaten mütebahhir bir âlimdi. Hadiste pek ileri gitmişti. Paşa, Fikri Bey'i selamlığa misafir etti ve kendisine bir memuriyet bulacağı vaad kuyusunda bulundu.

Fikri Bey pek uysal ve büyüklere gayet riayetkâr. Paşa'nın huzuruna çıktığı vakit sıkılıyor, büzülüyor, çenesi kilitleniyor.

Bir gece, yatsı namazından sonra selamlıkta kimse olmadığından, Paşa, Fikri Bey'i odasına çağırıldı. Sünepe olmakla beraber kendisini takdir etti. Bu esnada, Paşa'nın fikrini yine kurt yiyordu:

Meveddet Hanım hem ahmak, hem çirkin; eyvah! Koca bulamayacak.

Paşa, kahvesini içer, sigarasını tellendirir, ve, tespihini çekerken:

- Meveddet'i, şu Fikri Bey'e versek acaba olur mu? Diye düşündü.

Ufak masanın üstündeki tabakadan bir tutam enfiya aldı. Onu güzelce çektikten ve teşrifat-ı mahsusasıyla gürültülü gürültülü sümürüp kocaman koyu renkli mendili katladıktan sonra:

- Oğlum, Fikri Bey, pederin Yusuf Efendi merhum mübarek bir zâttı. Allah rahmet etsin! Asil ve necip bir âlimdi. Aramızda kadim-i uhuvvet ve mühâdenet vardı. O samimiyeti temâdi ettirmek için seni kendime damat etmek istiyorum.

Fikri Bey şaşaladı. Paşa'nın teklifi pek sarîh iken anlamakta güçlük çekti. Bir an tereddüt sonra Müşir Paşa'nın ayağına kapandı. Bir çarın saat geçmeden Vali Paşa'yla Defterdar Efendi Müşir'in ziyaretine geldiler. Fikri Bey kemal-i edep ve terbiye ile en son iskemleye büzülmüş, oturuyordu. Vali de, defterdar da bu şahsa, ibtida, ehemmiyet vermediler.

Kahveler geldikten sonra, Hüsmen Paşa, beşuş, mültefet, vali Tevfik Paşa'ya:

- Paşa Hazretleri, Fikri Bey'in pederi merhum Yusuf Efendi fenn-i hadîsde bahr-ı bigerandı. Kendisiyle otuz senelik hukukumuz, uhuvvetimiz vardı...

Bunun üzerine Tevfik Paşa da, defterdar Makbul Efendi de başlarını çevirip Fikri Bey'e bir temenna ettiler. Hüsmen Paşa sözüne devam ediyordu.

- Efendi merhum Hersek'in en asil bir ulema ailesine mensuptu...

Fikri Bey, kızarıyor, bozarıyor, mahçup oluyor. Paşa, nutkuna devamla:

- Fikri Bey oğlumuz da inşallah pederleri merhuma hayru'l- halef olur. Kendisini öz oğullarım Haşmet ve Rıfat gibi severim..

Valiyle defterdar, yine başlarıyla, Fikri Bey'e iltifat ettiler. Paşa:

- Efendim, Fikri Bey'i damat edeceğim!

Gerek vali, gerek defterdar, ayağa kalkıp kızaran Fikri Bey'in elini tuttular, tebrik ettiler. Ve Hüsmen Paşa'yı meth ü sena yollu bazı sözler söylediler.

Vali Paşa, yerine oturur oturmaz, Müşir'e:

- Paşa Efendimiz, Fikri Beyefendi Hazretlerinin Kayseriye'ye teşfirlerinde, Defterdar Efendi bendenizle düşünmüştük...

Defterdar Efendi gözünü çevirip valiye baktı. O güne kadar bu iki zâtn arasında Fikri Bey'in ismi geçmemişti. Lâkin Defterdar Efendi, dakikaya intikalle öyle bir şaşkın suratı intisap etmedi. Vali Paşa:

- Fikri Beyefendi gibi mütteyiz ve muktedir bir gencin dirayetinden vilayetce istifade etmek lâzım. Eğer başka bir tensib-i devletleri yoksa, kendisini açık olan bir Vilayet-i Nüfus Nazırlığı'na tayin etsek olmaz mı? Vaka maaş? 2500, lâkin... İnşallah saye-i fehimanınızdan ankarip başka bir memuriyete nakleder.

- Hay hay, teşekkür ederim. Fikri Bey kekeleyerek Vali Paşa ile Defterdar Efendi'ye: - Arz-ı şükran ederim! Diyebildi. Vali:

-Estağfirullah Beyefendi Hazretleri bendenize değil, peder Paşa Hazretleri'ne teşekkür etmelisiniz. Yollu bir hulus da çıktı.

Müşir Paşa, Tevfik Paşa'dan evvel Kayseriye valisi bulunan Mahmut İzzet, ve Ahmet Vefik Paşalar'ı bir şikayet ile azlettirmişti. Bunlardan Mahmut İzzet Paşa, kendisinden kademeli bir vezir-i âlişan olduğu halde...

Tevfik Paşa ise hem fakir, hem de ailesi kalabalık halim ve sâlim memurdu. Altı ay açıkta kalsa işi fena olurdu. Binâenaleyh Hüsmen Paşa'ya tabasbusa mecburdu. Vali Tevfik Paşa, Müşir'e bu cümleyi ibraz ederken şöyle düşündü:

- Yirmi senedir Rumeli Beylerbeyi, on senedir valiyim. Paşa'nın biraz şefaatiyle, belki bende bir devletlü olabilirim.

Hüsmen Paşa'da, o dakikada Tevfik Paşa'nın böyle düşünebileceğini tahmin etmekteydi.

Fikri Bey biraz sonra Paşa'dan izin isteyerek dışarıya çıktı. Keyfiyeti seryaver Binbaşı Hasan Hüseyini Bey'e anlattı. Selamlıkta bir gürültü koptu. Herkes misafiri tebrik ediyordu. Bununla beraber damadı pek ehemmiyetsiz, küçük görüyorlardı,. Selamlık halkı, kendi aralarında:

- Misafire büyük ikramiye isabet etti.
- Bu gibi paşalarda böyle kılıbık damat lâzım.
- Paşa Fikri Bey'i damat etmeden kendisine bir çekidüzen verilmeliydi.

Binbaşı Hasan Hüseyini Bey pek fatin, ruh-i şinas, müzahir bir kimsedir. Fikri Bey'e karşı muameleyi değiştirdi. Odayı kapadı. Kendisine birçok iltifat ettikten sonra: - Beyefendi! İstanbul'dan yeni geldiniz. Henüz bir memuriyete geçmediniz. Belki bazı ihtiyaçlarınız vardır. Size faraza şimdilik elli lira takdim edeyim. Hafta zarfında da bir diğer elli lira daha buluruz. Şurada hiç giyilmemiş iki kat elbise vardı. Biri rodingot takımıdır. Bakalım üstünüze gelir mi? Diye bir dolaptan iki kat elbiseden maada birçok yeni eşya da çıkarıp Damat Bey'i bir güzelce kuşattı.

Harem dairesinde, hatta hanımefendi bile, Fikri Bey'in vücudundan haberdar değildiler. Böyle acele bir tevciye herkesin hayretini mucip olduysa da şetaret, memnuniyet, hayrete galiptir. Meveddet Hanım da çok sevindi.

İstanbul'dan emri gelinceye kadar Fikri Bey nüfus nezaretini vekaleten ifa etti.

Paşa, kimsenin haberi olmadan Fikri Bey'e üç yüz lira gönderdi. Bir hafta zarfında nikâh kıyıldı. Ay içinde de zifaf merasimi oldu. Fakr u zaruretten vücudu gibi maneviyatı da düşen Fikri Bey, bu ina'ma konunca, maddeten de, zihnen de kuvvet peyda etti. Harem dairesinde dört oda, müstakil dört oda yeni gelin güveye tahsis edilmişti.

Damatlık, memuriyet, pekâlâ... Fakat, Fikri Bey, kendisini çok cahil, damatlığa da, nüfus nazırlığına da gayr-ı ehil gördüğünden, gizlice Kayseriye idadisi kitabet muallimi Tevfik Bey'den, ve Fransızca muallimi Salamon Efendi'den dersler almaya başladı. Mahcup bir vaziyette çalışıyor, çok çalışıyor, hatta bazı geceleri Meveddet Hanım'ı ihmal ederek kitabet ve edebiyata, Fransızcaya dikkatini hasrediyordu.

Fikri Bey, bî-tabî, velinimetini Meveddet Hanım'a bir sultan gibi baktı.

Aradan bir sene geçmeden, Müşir Paşanın damadı, çok tahayyüz etti. Fransızcayı ilerletmişti. (Şapsal) sarfi, (Lafonten) hikâyeleri bitti. (Telemak)a

başladı. Bu esnada, Fikri Bey, Namık Kemal'in bütün kitabelerini okumuş. Hatta üslup ifadesini, Kemal'in silikasına yaklaştırmıştı. Nüfus nezareti ve taifi de hüsn ifa edildi. Vilayetin yeni tahriri, hem seriğ, hem de sâlim bir surette yapılabildi.

Kayseriye de herkes, Fikri Bey'e: - Müşir Paşanın küçük damadı! Diyorlardı. Fikri Bey, nüfus nazırı isim ve sıfatlarını çokları bilmiyor, Fikri Bey geçince:

- Müşirin Damadı diye selama duruyorlardı. Garip şey! Mirliva Dilaver Paşa'ya kimse

- Müşirin damadı! demiyor. Halbuki, sanki Fikri'nin vazife-i asliyesi Meveddet Hanım'ın kocası olmak imiş gibi, herkes, herkes, ona: Damat Bey! demekten geri durmuyordu.

Fikri Bey, caddeden geçerken, bir gün, gülümseyen iki kişiden birinin diğerine:

- İşte kılıbığın biri! Dediğini duydu. Fikri Bey, başka bir yerde, bir memuriyet alıp şu damatlık şaametinden kurtulmayı bile düşündü. Herkesin kendisine (damat) dediğini duyunca, Fikri, kendisini, mâhâzâ, Meveddet Hanım'a koca için yaratılmış bir damızlık, bir boğa, bir koşu hayvanı, bazen de makus bir cariyeye, bir odalık, bir müstefreşe zan etti, ve bu, izzeti nefesine çok dokundu.

Evet! Memuriyetini, Fikri Bey, damatlığına medyundu. Lâkin, bu makamın hakikaten eri olduğunu ispat için geceli gündüzlü çalıştı. Cidden tahayyüz etti. Müşir Paşa da kendisini daha fazla takdir etmekteydi. Fikri, vilayet erkanı içinde, iktidarıyla da, alımıyla da kendisini gösterdi.

.... Dersim'de büyük bir ihtilal! Dersim sancağı Dokuzuncu Ordu mıntikasında bulunduğundan zât-ı şahane, Müşir Hüsmen Paşa bi-z-zat eşkıyanın tenkiline memur etmişti. Kar kıyamette, Paşa, maiyetine iki damadını alarak Dersim dağlarına gitti. İki ay geçmeden eşkıya dağıtıldı, emn ü asayiş iade edildi. Meğer eşkıyanın asıl şikayeti mutasarrıfındanmış. Mutasarrıf Dağıstâni Asif Paşa gayetle mürtekip, ziyadesiyle hunhar, canavar gibi biriymiş. Hüsmen Paşa'nın mutasarrıfı derhal azlettirmesi işi teskin etti. Küçük damat, kayınpederi tarafından mutasarrıf vekâletine geçirildi. Gerçekten, bu memuriyeti hüsn ifa edecek, o havalide Fikri Bey'den lâyük kimse yoktu.

Bir iki hafta geçmeden, Fikri Bey, Kürtlerin gönlünü hoş ettiğinden asaletinin icra edilmesini Vilayet-i Bab-ı Ali'ye yazdı.

Gazetelerin tevcihat-ı resmîye sütununda “Dersim sancağı mutasarrıflığına, vekaletinde bulunan Kayseriye Nüfus nazırı saadetlü Fikri Beyefendi tayin kılınmış ve muma-ileyh terfiyyen rütbe-i evveli sınıf-ı sanisi tevciye buyurulmuştur.” Yolunda, bir fıkra görülür görülmez, herkes, genç ihtiyar, kadın erkek: - Müşir Hüsmen Paşa'nın damadı! demişlerdi. Fikri Bey Dersim'de tam beş sene kaldı. Vaktiyle bir eşkıya ocağından başka bir şey olmayan o dağlar, Fikri Bey'in usul-i idaresi sayesinde memalik-i mahrusanın en uysal ve ma'mur bir livasına münkalib oldu.

Mutasarrıf Fikri Bey halkın emzecesini temayyülatını iyi anladı. Ona göre siyasetini tanzim etti. Beş sene esnasında mülhakatla birlikte merkezde on iki cami, iki medrese, kırk mektep, dört kışla, altı hükümet konağı, birkaç yüz kilometre şose, bir itamhâne, üç hastane, bir bahçe vesaire yapıldı. Bu hizmetlerine mükâfeten, Fikri Bey, Rumeli Beylerbeyliyi payesini ihraz etti, ve altı kadar nişan ve madalya aldı.

Fikri Paşa'nın ismi tevcihat sütunlarında görülünce, herkes, bermut'ad, bir nakarat gibi: - Müşir Hüsmen Paşa'nın damadı olduktan sonra.... diyorlardı.

Fikri Paşa, bu esnada, Fransızcasını pek ziyade ilerletmişti. Hükümet konağından avdetinde üç saat, odasına kapanır, [Bomarşe]leri, [Bernardon Dösenpiyer]leri, [Baudelaire]leri, [Büse]leri, [Şatobiryan]ları, [Corneyn]leri, [Decartes]leri, [Comte]leri, [Diderot]ları,

[Fénelon]ları, [La Bruyére]leri [La Rochefoucauld]ları, [Le Saj]ları, [Melbourne]leri, [Marivaux]ları, [Moliére]leri, [Montesquieu]ları, [Quinet], [Lamartine] ve [Müse]leri, [Paskal]ları, [Reble]leri, [Montaigne]leri, [Racine]leri, [Rousseau]ları, [Savy]eri, [Stendhal]leri, [Voalteir]leri okur ve hatta tercüme ederdi. Kürdistan'ın en ıssız cibalinde, Fikri Paşa, tarihe, hukuk u düvel, uhud u kavanini içtimayide merak etmişti. Hatta, say ve gayreti biraz ileriye götürerek Hukuk u Düvelin Yapısı [Grotius]un muhallit eserini de birçok haşiyelerle seris Türkçe tercüme muvaffak oldu. Filvak'a böyle eserlerin çok karî bulunmaz. Lâkin Fikri Paşa, masraf ederek, kitabını bastırды ve üç yüz kadar nüshasını, meccanen, azama gönderdi. Kitabı alanlardan biri, latif bir takriz ile teşekkür etmiş, fakat, Dersim'e

gönderdiği mektubun üzerine: Dersim sancağı mutasarrıflığına şeref pira-yı iclal Müşir Hüsmen Paşa'nın damadı saadetli Fikri Paşa hazretlerine maruzdur; diye yazmıştı. Mutasarrıf Paşa köpürdü: - Pekâlâ, nüfus nazırlığı, mutasarrıflık, damatlık, hatta rütbe, nişan, madalya, bunların hepsi bizim kayınpederden. Fakat [Grotius] tercümesi, o üç ciltlik eserde Hüsmen Paşa'nın lütuf u mahsusu mu? Fesuphanallahülazim!...

.... Fas'da kıyamet kopuyor. Camia-i İslamiye'ye dahil olan bu memleketin ahvalini yakından takip etmek gerek. Her nasılsa oraya sefir gönderilemiyor. Pekâlâ, Marakeş'e elçi-i azamı mümkün değilse, Madrid'e olsun iktidar erbabından birini tayin etmek mümkün değil mi? İşte, Bâb-ı Âli'de bu müzakere cereyan etmekteydi.

Hariciye nazırı Nihad Paşa'nın Fransızcası kıt olduğundan, Paşa, Fikri Paşa'nın eserini baş ucundan ayırmıyor, hususuyla bunun haşiyesinden son derece müstefit oluyordu. Fikri Paşa'nın haşyeleri Devlet-i İslamiye'nin hukukunu siyanet nokta-i nazarından kaleme alınmıştı. Bu eser, cidden, Hüsnü Fehmi Paşa'nın kitabına faiktir. Nazır Nihad Paşa, bir meselenin halli için, [Grotius] tercümesini karıştırırken onun mütercimini düşündü.

İşte Madrid'e biçilmiş kaftan bir sefir! Dedi. Hariciye erkaniyla biraz müzakereden sonra şifreli bir telgrafla o memuriyeti isteyip istemediğini bi-z-zat Fikri Paşa'dan sordular. O da ma'eş-şükran, muvakkat etti. Ertesi gün İspanya devletinden muvaffakat istedi. Bir ayın mürurunda İspanya kralının kemal-i memnuniyetle, sefir olarak, Fikri Paşa'yı kabul edeceği cevabı, meskür devletin İstanbul sefiri asaletlü Marki ve Konet [Han, Kasbar, Federiko, Enriku, Alfonso, Yevakim, Georgia, Ernesko, Carlo, Manuel, Jozep, Perüsperu, Unamuno, Kanbo, Sanradon, Kişvetti, Cervantes] cenapları tarafından bildirildi. Gazetelerin tevcihat kısmının en başında: “Madrid sefaret-i seniyyesine Dersim mutasarrıfı saadetli Fikri Paşa Hazretleri tayin buyrulmuştur. “

Bu havadisi görünce, bütün âlem – Müşir Hüsmen Paşa damadı ! dediler.

İstanbul'a vürudunda sefir Fikri Paşa, sevgili zevcesi Meveddet Hanım'ı kaybetmekle dağdar-ı mânem oldu. Meğer teşhis yanlış konmuş. Cahil hekimler, hanımefendinin hastalığını adiya bademeik zannetmişler; halbuki maraz, düpedüz

kuş palazıymış. Tedavi ona göre yapılmamış. İnnallah... hanımın çocuğu yok. Fikri Paşa pek müteessir, mütekaid Müşir Hüsmen Paşa da müteessir.

Her ne hâl ise, melül ve mağmum, Fikri Paşa, Paris tarikiyle İspanya'ya gitti. Paris'te üç hafta kaldı. İlk defa Avrupa'yı gören yeni elçi, Fransa'nın o müdebed ve mutantan asimesinde hiç yadırgamamıştı. Vak'a Fransızcayı yavaş söylüyordu. Söylerken bir hayli düşünüyordu. Bununla beraber, musahabesi latifti. Klasik şairânın, nasirlerin asarından fıkralarla tezyin ettiği sözleri Fransız azametinin nazarı dikkatini celp etti. Vükelanın sefirelerine davet edildi. Encümen-i Daniş azasından birkaç kişiyle tanıştı. Hatta, maaruf nazırı, kendisine, Madrid'e gitmeden bir gün evvel " Ofisiye Dö Lakademi" nişanını da verdi. Bizim İstanbul gazeteleri bu teveccühü yazınca, ber-mutad, bir nakarat gibi, herkes, yine Hüsmen Paşa'nın damadı! dediler.

Mekteb-i hukuk muallimlerinden biri, Paşa'ya yazdığı bir mektubun Fransızca tarafını şu surette tahrir etmişti:

AS. Exc Fikry Pacha genbre be S.Exe, Le Maréchal Hüsmen Pacha. Envoyé extra ordinaire et Ministre Pleni potentiaire be SM.I. le Sultan, é Madid.

Vaka bir zevcenin uful u ebedisi, bir zevç için bir felakettir. Fakat bir aralık sefir Fikri Paşa düşündü: - Artık Meveddet öldü. Bundan sonra bana Paşa'nın damadı diyemezler! Lâkin bu Fransızca zarfı görünce:

- Kurtuluş yok! Dedi.

Fikri Paşa, Madrid'de yalnız Fas ahvalini iyice tetkik etmek şöyle dursun, bütün Avrupa siyasetini yakından takip ediyor, ve, Bab-ı Âli'ye diğer ilçelerinden, hatta, sefir-i kebirlerden daha mevsuk, mühim ve hususiyle çabuk ma'lumat veriyordu. Fikri Paşa, Dersim'de, idare-i hususunda ne gibi birer iktidar gösterdiyse, sefaretinde, siyasi işlerde de, onun gibi bir sürat ibraz etmekteydi.

Fikri Paşa, Grek Krallık Saray'ında, Grek asilzâdeler nezdinde her sefirden fazla kendini gösterdi.

Sefir Paşa, bir dakikasını boş geçirmiyordu. Sefaretin işi yok. Paşa, orada, Fransızcayı iyi bilen profesörlere, mütehayyiz kimselere, ulemaya hukuk şinas muallimlere tesadüf etti. Bir taraftan [Calvin]in Hukuk Devleti'ni tercüme ve tahşiye

ediyor, bir taraftan da İspanya'daki Arapların tarihini kaleme alıyordu. Merhum Ziya Paş'ın Endülüs Tarihi'ni biraz sudan buldu. A'sar-ı İslamiyeye İspanyol kitaplarını mukayese ederek meydana mühim bir eser getirmek gayesiydi.

Temsil kabiliyeti fevkalade olan sefir Fikri Paşa, kendini İspanyollara sevdirdi. Pek mutaassıp Katolik oldukları halde, Halife-i Müsliminin sefirine, en asil, fakat servetçe düşkün İspanyol ailelerinden biri, kızlarını da verdi. Fikri Paşa, ikinci defa, Madrid'de evlendi. Kraliçe, bu münasebetle, Osmanlı elçisine [Carlos] nişanının en büyük rütbesini tevciye etmişti.

İstanbul matbuatı, tebligat-ı resmiye sütununda: "Madrid sefiri sadetlü Fikri Paşa hazretlerine haşmetli İspanya kraliçesi tarafından ihda kılınan irinci rütbeden karlos nişanının kabul oldu el-kaza talikine orada seniyye-i hazret padişahı şerefsudur etmiştir." İbaresini yazınca, herkes, ber-mutad, bir nakarat gibi, yine – Hüsmen Paşa damadı demişlerdi.

Halbuki, Fikri Paşa artık Hüsmen Paşa'nın değil, Dük [Daljo Yeiras] cenaplarının damadıydı.

Fikri Paşa'nın Madrid'de iki oğlu dünyaya geldi: [Musa Nasir] ve [Tarık Ziyad] beyler. Fikri Paşa sefaret vazifesini bî-hak ve şayan-ı imtişal bir surette ifa ettiğinden, çoktan beri, Bâb-ı Âlice, müşarün-ileyh bir büyük elçiliğe tayini, ve, bir büyük payitahtta iktidarından, hamiyetinden istifade edilmesi düşünülüyordu. O sırada Avusturya- Macaristan devletiyle bir hır çıktığından, kusurun imparatora atfedilmemesi için İstanbul elçisi kabahati üzerine aldı ve azledildi. Bî-tabî, bizim Viyana sefirimizin de infisali icap ediyordu. Bu fırsattan bila istifade Fikri Paşa'yı terfiyyen Viyana sefaret-i kübrasına naklettiler.

Halk, yine: - Müşir Hüsmen Paşa damadı Fikri Paşa... Böyle birine intisap ettikten sonra... nakaratını tekrarda bir devamdı.

Fikri Paşa Viyana'da beş sene kaldı. Bu esnada iki devlet arasında hiçbir uygunsuzluk çıkmadı. Fikri Paşa, Avusturya'nın Yunanistan'a ve Sırbistan'a yaklaşmasına mâni' oldu. Buna mükâfaten, kendisine vezaret tevcih edilmişti. Kendisini tanıyanlar, yine, ber-mutad, bir nakarat gibi: - Hüsmen Paşa damadı, kılıbık! Dediler.

Fikri Paşa, Viyana'dayken, Rus siyasetini de pek yakından takip ve hatta habsetmekteydi. Petersburg sefiri ise hantal ve atıl bir zât.

Rusya çarı ebedi ve ezeli düşmanımız. Daima ve her fırsattan istifadeyle bizi ezmek istiyor. Bu ciheti nazar-ı dikkate alan saray , Bâb-ı Âli, oraya, Fikri Paşa'nın tayinini tensip ettiler. İrad-iseniyye şerefsudur etti.

Halk, yine, ber-mutad, bir nakarat gibi: -

Vay Hüsmen Paşa'nın damadı! Kayınpederinin sayesinde bak ne büyük makamlara nail oluyor; demekte ber-devamdı. Viyana'dan Petersburg'a giderken Fikri Paşa, İstanbul'dan geçti. Her yerde, bir sefir-i kebirden ziyade, bin yıllık, vekillik, Hüsmen Paşa'nın damadı muamelesine mazhar oluyordu. Sabık bacanağı Dilaver Paşa hassa müşiriydi. Onun konağına misafir oldu: küçük damat paşa aşağı, küçük damat paşa yukarı... Esbak Kayseriye valisi, vüzeradan Tevfik Paşa dahiliye nazırıydı, orada ötekiyle berikiyle görüşürken: - Elimizde büyüdü, bizim Hüsmen Paşa'nın damadıdır! diyordu. Hiç kimse, sefir-i kebir Fikri Paşa'nın sağında, İspanya kibarından Madam Fikri Paşa'yı görmüyordu. Hayli cüsseli olan bu kadın, mevhum ve zail Hüsmen Paşa'nın damatlığı karşısında görünmüyordu bile.

(Odessa)ne giderken, zât-ı şahane, Fikri Paşa'ya murassa Osmanî nişanı ihсан buyurdu. Cumhur, yine, ber-mutad, bir nakarat gibi: - Hüsmen Paşa'nın damadı aldı yine nişanı! Diyordu.

Fikri Paşa, Petersburg'da, Koca Reşit Paşa'ları, Âli Paşaları, Fuat Paşaları hayrette bırakacak bir diplomatlık gösterdi. Bir muharebeye mâni' oldu. Bundan, padişah gibi, imparator da memnun oldu ve kendisine [Sen Sitaslas] nişanı verdi. Bu tevcih gazetelere geçince, yine, ber-mutad vech üzere, herkes: - Ne çok terfi ediyor, Hüsmen Paşa damadı Fikri Paşa... Nakaratını sarf ve istihlak etmeden çekinmiyordu.

Sekiz sene sefaret-i kübradan sonra vefat eden sadrazamın yerine, diplomasi mesleğinden yetişme bir halef arandı. İntihab-ı hümayun, Fikri Paşa'ya münatıf oldu. Rusya'dan ayrılırken, Fikri Paşa'yı, çar hazretleri fevkalade alkışladı. Takdiratını mübin zât-ı şahaneye bir mektup gönderdiği gibi, kendisine irsal ettiği bir mücevherli nişan ve birkaç parça hediyeyle birlikte el yazısıyla da bir nâme yollamıştı. Bunda: “ – Sizden ayrıldığımdan dolayı maa-t- teessüf mü olayım, yoksa, devletinizin en büyük makamına nail olduğunuz için memnun mu olayım?” diyordu.

[Odesa]ye giden (İzzettin) vapuru sadr-ı cedidi aldı. İstanbul'a vürudunda bir müfreze askeriye Dolmabahçe Limanı'nda bekliyordu. Halk, iki sıra olarak, Hüsmen Paşa damadı sadrazam Fikri Paşa'nın istikbaline şitaban oldu.

- Koca Hüsmen Paşa damadı, akıbet-i sadrazam bile oldu! Sözünü bazıları, o cem-i gafır içinde, sadr u vaktin kulağına kadar isal etmişlerdi. Fehametlü devletlü Fikri Paşa hazretleri derhal huzur-u hümayuna kabul edilerek büyük iltifata nail oldu. Huzurdan çıkarken, hünkar, vezirine:

- Aşağıda biraz istirahat ediniz; evrak arayayım; o yeni mühim tahriratı size göndereyim! Demişti. Sadrazam paşa, sarayındaki sadaret odasında bekledi. Kendisine kahve getirdiler. Sadaret odasının ittisalinde; bir tahta kapı ile ayrılmış bir daire var. İçeride sadrazam paşa olduğunu besbelli bilmiyorlar ki kâtip beyler, mabeynciler yüksek sesle görüşüyorlar. Fikri Paşa bu mükalemete merak etti:

- Bu yeni sadrazam kim? Ben bu zatı hiç bilmiyorum.

- Sen onu nereden bileceksin? O zamanı Avrupa'da geçirdi, Bâb-ı Âli'den yetişme değildir.

- Pekâlâ, öyleyse kimdir?

- Azizim Madrid'de sonra Viyana'da, bundan evvelde Petersburg'da sefirdi.

- İstanbul'da hiç bulunmadı mı?

- Hayır, vaktiyle Dersim'de mutasarrıfımış.

- Anladık, lâkin bu sadrazam gökten zembille inmedi, ya! Kim oğlu kimdir?

- Efendim! Bilmiyor musun, müşir Hüsmen Paşa damadı...

- A birader öyle söylesene... Ha, şimdi anladım, Müşir Hüsmen Paşa damadı sadrazam Fikri Paşa.

Sadr-ı vakit, ellerini uyuşturuyordu.

2.13.1. MÜŞİR PAŞA'NIN DAMADI HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüsmen Paşa; Kayseriye'de Dokuzuncu Ordu'nun müşiridir. Paşa'nın iki erkek ve iki kız olmak üzere dört çocuğu vardır. Meveddet Hanım da Hüsmen Paşa'nın küçük kızıdır. Hüsmen Paşa matematik konusunda oldukça yetenekli birisidir. Küçük kızı Meveddet bir akşam babasının yanında bir hesap hatası yapar. Dokuz kere on; 82 eder, der. Bu hatadan sonra, Paşa babasının gözünden düşen Meveddet Hanım, babasının gözünde artık bir budaladır. Meveddet Hanım'ın babası ile olan ilişkisi, bu yüzden bozulur. Babası Meveddet Hanım'ı Fikri Bey ile evlendirir. Hikâyenin geriye kalan kısmı Fikri Bey'in "kendini ispat etme" çabalarına ayrılmıştır.

Celâl Nuri bu hikâyesinde; yine bir evlilik üzerinden yola çıkarak, Fikri Bey'in varoluş mücadelesini anlatır. Hikâyenin başkahramanı Fikri Bey'dir. Fikri Bey'in yanı sıra birçok yardımcı kahraman hikâyede yer almaktadır. Diğer hikâyelerin aksine, bu hikâyedeki şahıs kadrosu kalabalıktır. Şahıslar; Müşir Hüsmen Paşa ve onun karısı, kızları; Meveddet ve Fitnat hanımlar, oğulları; Haşmet ve Rıfat beyler, Fitnat Hanım'ın kocası; Mirliya Dilaver Paşa, Fikri Bey'in babası; Yusuf Efendi, Vali Tevfik Paşa, Defterdar Makbul Efendi, Binbaşı Hasan Hüseyini, Fransızca öğretmeni Salamon, Fikri Bey'in ikinci karısı ve bu evliliğindeki kayınpederi: Dük Daljo Yeiras, Fikri Bey'in çocukları: Musa Nasir ve Tarık Ziyad.

Fikri Bey'in babası Yusuf Efendi âlim bir zattır. Vazifede bulunduğu ilim alanlarında hatırı sayılır bir bilgi birikimine ulaşmış ve takdir görmüştür. Bu alim zatın vefatı ile oğlu Fikri Bey ortada kalmış ve eğitimine devam edememiştir. Babasının arkadaşı olan Müşir Hüsmen Paşa'nın yanına gelerek yardım istemiş ve bundan sonra da hayatı büsbütün değişmiştir.

Fikri Bey'in kaç yaşında olduğu, fiziki özellikleri hakkında bilgimiz olmasa da bu gencin utangaç ve sıkılğan bir mizaca sahip olduğunu biliyoruz. Sokaklarda süren bir hayatın ardından gelen; müşir damatlığı, güzel bir kadın ile evlilik ve nazırlık... Nazırlık gibi üst bir makamda gözlerini açan Fikri Bey'in kişilik özellikleri de bu olayların seyrindeki tavırlarında gizlidir. Fikri Bey üstten gelen emirle bu makama getirilmiş olmanın ezikliğini daima hissetmiş ve bu vicdani sorumluluktan kurtulmak, makamına lâyık olmak arzusuyla kendisini yetiştirmek yolunda emek

harcamıştır. Gizlice aldığı kitabet ve Fransızca derslerinin yanı sıra birçok önemli eseri de okumuş ve sindirmiştir. Fransızca Grotius'un üç ciltlik eserini de tercüme eder. Göreve gönderildiği bütün sorunlu bölgelerde asayişi ve huzuru sağlar. O, asla müşir damatlığını bir torpil sebebi gibi kullanmak istememiş hatta bu vasfının önüne geçecek birçok atılım da yapmıştır. Kayseriye'deki nüfus nazırlığı ile başladığı çalışma hayatını, Dersim mutasarrıflığı, Madrid sefareti, Viyana sefareti, Petersburg sefareti ile devam ettiren Fikri Paşa; sadrazam olarak zirveye çıkar. Ancak bu tırmanış hikâyesi Fikri Paşa için başka, diğer insanlar için başkadır. Fikri Paşa; gece-gündüz okuyan, çalışan biriyken; diğer insanların gözünde sadece kılıbık bir damattır.

Fikri Paşa'nın ilk eşi, Meveddet Hanım'dır.. Meveddet Hanım, Müşir Hüsmen Paşa'nın küçük kızıdır. Paşa, bu kızı yaptığı bir hesap hatasından dolayı "budala" olarak görür. Ömrü boyunca da bu düşünceden vazgeçmez. Meveddet Hanım bir aralık tifo hastalığına tutulur. Hastalık sebebiyle sararıp solan Meveddet Hanım babasının gözünde artık hem budala hem de çirkindir. Müşir Paşa'nın Fikri Bey gibi fakir ve kimsesiz kalmış birine kızını vermesi de bu sebeptir.

Fikri ve Meveddet çiftinin bu evlilikten çocukları olmaz. Fikri Bey velinimeti olarak gördüğü karısını daima mutlu etmeye çalışır. Ancak zavallı kadın, kuş palazı hastalığına tutularak ölür.

Yazar, yine bir evlilik olayından yola çıkmış olsa da; bu evliliğin iç yapısı hakkında bilgi vermez. Çünkü burada önemli olan karı-koca ilişkisi değil, Fikri Bey'in bireysel psikolojisi ve kendini kanıtlama güdüsüdür. Eşi Meveddet Hanım İstanbul'da ölmüştür. Fikri Bey Madrid'e tayin edilmiştir. Eşinin ölümü ve yurt dışındaki bu görev sayesinde artık "müşir damadı" sıfatından kurtulacağını ümit eder. Çünkü o, bu "Müşir Paşa Damadı" sıfatını sırtında bir yük gibi taşımaktadır.

Fikri Paşa, Madrid'de görevde bulunduğu vakitlerde ikinci evliliğini yapar. O, artık Müşir Hüsmen Paşa'nın değil; Dük Daljo Yeiras'ın damadıdır. Bu evlilik hakkında da detaylı bilgi yoktur. Fikri Paşa'nın bu evlilikten iki çocuğu olur; Musa Nasir ve Tarık Ziyad. Celâl Nuri'nin İspanya'ya gönderdiği kahramanın oğullarına bu isimleri verdirmesi elbette ki tesadüfi değildir. Yazar ayrıca kahramanına İspanya'da bulunan Araplarla ilgili eser yazdırmış ve onun aracılığıyla da Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi'nin yetersiz olduğunu dile getirmiştir.

Tercüman-ı Ahval Matbaası'nda 18 Ramazan 1270/ 14 Nisan 1854 tarihinde yayınlanan Endülüs Tarihi'nde bu kültür ortamından şöyle bahsedilir:

Mülûk-ı Emeviyye'den Abdurrahman-ı Sâlis asrında mütehayyizân-ı erbâb-ı maâriften her zâtın hânesi bir encümen-i dâniş suretinde olup, bu vechile her fennin kendine mahsus akademiyası olmakla, onun ashâbı oraya müdâvemetle, beyan-ı malûmât ve bahs ü münâzara eder ve bu meclislere dahil olmak şerefini istihsal için istihkaktan maada sülâle ve kabile ve rütbe ve memuriyet gibi imtiyazât-ı örfiyyenin asla medhal ve muâveneti olmadığından, herkes akademyaya duhûl için kesb-i liyakat-i ilmiyye etmeğe mucidd ve sâi olurlardı (Kaplan, Enginün, Emil,1993, s.148).

İslâm tarihi ve medeniyeti açısından büyük bir öneme sahip olan Endülüs⁶⁹, Türk dünyasında da etkili olmuştur. Beşir Ayvazoğlu, Endülüs tarihi ve medeniyetine ilgimizin Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi'ni çevirmesiyle başladığını söyler. Mabeyn Müşiri Edhem Paşa, Endülüs Tarihi'ni Fransızcadan tercümeyle başlar; ancak eserin daha sanatlı bir üslupla tercüme edilmesini ister. Bu yüzden Mabeyn-i Hümayun'un beşinci kâtibi Ziya Paşa'ya bu tercüme fikrini sunar. Ziya Paşa da Viardot'un Endülüs Tarihi'ni tercüme etmiş ve Türk aydınının Endülüs ilgisine kapı açmıştır. Muallim Naci, Aldülhak Hâmid gibi yazarlar, konusunu Endülüs'ten alan eserler yazmaya başlamıştır (Ayvazoğlu,1996).⁷⁰

⁶⁹ Endülüs; İspanya'nın güneyinde bulunan Vandalozya ve Andalousie bölgesinin adıdır. İberik yarımadasını fetheden İslâm orduları, buraya "Endülüs" adını vermiştir. Bölge, Şam Emevileri'nin halifesi I. Velid döneminde, Târık ve Mûsa adındaki İslâm mücahitlerinin zaferleriyle fethedilmiştir. O dönemde İspanya, doğu Cermenlerden olan Vizigotlar'ın elindeydi ve Endülüs Vizigotlar'dan alınmıştı. Fetihten sonra Endülüs, Şam Emevi halifesinin gönderdiği valiler tarafından yönetildi. Bu düzen Şam Emevi Devleti yıkılıp Abbasi Halifeliği kurulana kadar devam etti. Şam Emevi Devleti'nin yıkılmasıyla, Endülüs'de de kaos meydana çıktı. Bu kaos Şam Emevi soyundan gelen, Abbasiler'in zulmünden kaçarak kurtulan Abdurrahman Kurtuba'da "Endülüs Emevi Devleti"ni kurdu. İspanya'daki İslâm devletinin ilk hükümdarı olan Abdurrahman döneminde Kurtuba; ilim ve sanat merkezi haline geldi (Nizâmeddin, 1964).

⁷⁰ Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi'nin tercüme eser mi olduğu yoksa bi-z-zat Ziya Paşa tarafından mı yazıldığı konusunda tartışmalar da mevcuttur. Beşir Ayvazoğlu da eserin tercüme olduğu görüşündedir. Ziya Paşa; *Engizisyon Tarihi* adlı tercümesinin giriş kısmında eserin tercüme olduğunu, Fransız yazarların kitaplarını özetleyerek bir senteze vardığını belirtir; ancak *Endülüs Tarihi* adlı eserinde böyle bir açıklamada bulunmaz. Bu iki zıtlıktan dolayı Endülüs Tarihi'nin tercüme olup olmadığı tartışmaları doğmuştur (Gözütok, 2008).

Hikâyede yer verilen Dersim olayı ile tarihte var olan Dersim Olay'nın bir ilgisi yoktur. Celâl Nuri bu hikâyesini 1921'de neşrederken Dersim Olayı Atatürk döneminde (1937-1938) meydana gelmiştir.

Hikâyenin zamanı belli olmamakla beraber; zaman zaman Fikri Paşa'nın görev yerlerinde kalma süreleri belirtilmiştir. Dersim'de beş yıl gibi...

Hikâyede birçok mekân kullanılmıştır. Kayseriye, İstanbul, Dersim, Madrid, İspanya, Paris, Petersburg Fikri Paşa'nın görevlendirilmesi sebebiyle adı geçen yerlerdir. Mekân tasvirleri yapılmamıştır.

Hikâye dil ve anlatım yönüyle açık ve sâdedir. Ahmed Midhad'ın Rakım Efendi'yi ideâlize ettiği gibi, Fikri Bey'i ideâlize ederek çizen Celâl Nuri; ona birçok entelektüel okumalar yaptırmış, tıpkı kendisinin bildiği gibi ileri seviyede Fransızca öğrettirmiştir. Hayatta yaşadığı birkaç talihsizlik neticesinde fakirleşmiş ve sokaklara düşmüş olan Fikri Bey, kaybetmediği iç denetimi ve ilime olan sevgisiyle daima yükselmiştir. Onun bu tekâmülü herkesçe kabul görmemiş ve Fikri Paşa her ne yaparsa yapsın, sadrazam bile olsa; müşir damatlığından kurtulamamıştır.

2.14. TOMBUL HANIM

Hava sıcak. Bununla beraber hafif bir poyraz esiyor. Müşir Abdülkadir Paşa merhumun haremî Suadâ Hanım, yalıda, oğlu Fethi Bey'i bekliyordu. Hanımefendi, elli yaşında fevkalâde denecek derecede şişmandı. Yüzünde pek o kadar buruşuk yok. Tenin rengi kırmızı saçlarında çokluk ak tel olmamalı. Fakat, hanımefendi, her cuma hamamda saçlarını rastık ve kına mahlutî bir maddeyle bir ahba boyatır; onun için saçlarının rengini anlamak kabil değildir. Suadâ Hanımefendi dar elbiselere hiç dayanamaz. Dışarıdan gelince yarım saat kadar solur. Kızlar leğen ibrik getirirler. Hanımefendi Edirne sabunuyla bir güzelce yıkanır. Ayaklarını da yıkar. Sonra hâlis kolonya sürülür. Geniş, beyaz keten entarisini giyer. Hanımefendi külli miktarda limonata, demir hindi, portakal, ahududu şerbeti, kahve gibi şeyleri istihlâkine muhtaçtır. Sonra bol bol terler. Bunalır. Kâh kendi kendine yelpazelenir; kâh cariyesi ufak Şirinterin kendisin yelpazeler. İşte yine böyle yorgun ve bunalmış bir halde, Suadâ Hanımefendi, yalının büyük sofasında, denize nazır bir pencerenin karşısında,

alaturka lâkin tespitle yüksek bir mütederrik üstünde oğlunun vüruduna intizardaydı. Vapur gecikti. Suadâ Hanımın canı sıkıldı...

- Şirin dedi! , biraz ayaklarımı ov!

Küçük kız bu sanatta mahirdi. Veli-ni'metin hem ayağını ovar, hem de o sırada abuk sabuk hikâyeler anlatırdı. Fakat Fethi Bey gelmedi. Hanımefendi telaşçı. Telaş, şişmanlara hiç gelmez. Yirmi dakika kadar, hanımefendi ayağını ovdurup Şirinteri'nin saçma sapanlarını dinledikten sonra sofada gezinmeye başladı. Fakat ayaklarını güç kaldırıyordu. Terlikleri, yaygın ayaklarının şeklini almış, ale-l-acaib olmuştu. Hafif poyrazdan sarf-ı nazar, kalın ve muntazam ter taneleri hanımefendinin göğsünden, iki memesinin arasındaki mecradan akıyordu. Suadâ Hanım gayet beyaz bir kadındır. Gözleri de yeşile mâil, fakat güzeldir.

Hanımefendiye hekimler yürümek tavsiye etmişler. Lâkin hanımefendi sokağa çıkınca pek muazzeb oluyor. Ter, çarpıntı, yorgunluk derhal başlıyor. Bunun içindir ki, hekimlerin tavsiyesi aklına gelince, Suadâ Hanım, sofada yürümeye başlar. Fakat bî-çarenin o sofada yürümesi de bir meseledir. Çok şükür ki böyle bir sofa var. İsbet olmuşta bu yalı elde edilmiş. Efendim, bu yalı Boğaziçi'nin o köhne, alaturka, muvazenesiz, boyasız ve kavrulmuş sayfiyelerine hiç benzemez. Mimar elinden çıkmıştır ve, onu yaptıran, zengin bir Rum bankerdir. Bunun hikâyesi uzundur, ama zararı yok, kısaca anlatıverelim:

Allah rahmet etsin, nur içinde yatsın, merhum Abdülkadir Paşa, pek mukadder hamiyetli bir müşir idi, lâkin, irtikabı vardı. Eskiden beri, paşa, biraz rüşvet almakla meşhurdu. Lâkin müptezel olmamıştı. O ötekinden berikinden, memurlarından, zabıtlarından para almaya tenezzül etmezdi. Gözü yukarılardaydı. Ordu müşirliğinde, sonra seraskerliğinde, mütahitlerle, silah ve cephane fabrikalarının acenteleriyle işini uydurur, yükünü yapardı. Teşehhüd miktarı seraskerliğinde Rum bankerlerinden ve rütbe-i bâlâ ricalinden Güneşoğlu Kostaki Efendi ile işini uydurmuştu. Yapılan bir tertip neticesinde Abdülkadir Paşa binlerce lira kazandı, Güneşoğlu da ihya oldu. Rivayete nazaran sarraf, paşanın kazandığının beş mislini ithar etmiş... Serasker zafer-i peyker, bunu duyunca, ertesi gün, Kostaki Efendiye bir rûy-u abûs göstermiş. Bankerin işi fena. Arada kontratçı Hampar Sumyan Hamparsum Efendi münafıklık ediyor. İşte Güneşoğlu, bu iğbirarı gidermek için şu çareye tevessül etmiş.

Güneşoğlunun zevcesi hiç Rumca bilmez; Ürgüplüdür. Suadâ Hanımefendi'ye sıklık gelir ve ona her geldiğinde türlü türlü, kıymettar hediyeler getirir. Suadâ Hanım Güneşoğlunun yalısını pek beğenmişti. Bu sayfiye, gerçekten bir şaheserdir. Yüz dönüm dağ tepeden iki deniz görünüyor. Ağaçlar, asr-ı dide. Dağda biri dört odalı olmak üzere üç köşk var. Dağla yalı arasındaki setler şahanedir bunların üstünde tam on dönüm evet on dönüm çiçek bahçesi mevcuttur dikkat ediniz ki tarla demiyoruz, çiçek bahçesi diyoruz. Bunların içinde, Boğaziçi'nde emsali olmayan bir memba' suyundan konu komşu herkes istifade ediyor şeker gibi bir su; hem de taş hastalığına birebirmiş. Çır çır suyundan âlâ.

Konağı bir İtalyan mimarı inşa etmiş. O uzun salonların döşeme tahtaları yekparemdir. Kapılar, pencereler Amerika'dan gelmiş sert bir ağaçtan yapılmıştır. Yalının ihtiva ettiği yirmi sekiz oda birbirinden güzeldir. Yerli mimarlar gelişigüzel yapı yaparlar. Halbuki [Floransalı] bu kalfa bu yalıyı vücuda getirirken bir sanat göstermiş. Her odanın nezareti var ve her oda hava ziya alıyor. Alt kat kârgir rütubette yok. Yalının önündeki ufak bahçe, ondan sonra ki çakıl taşıyla mefruş kısım pek dil-firibtir. Bu yalya, Suadâ Hanımefendi, her geldiğinde, madam Güneşoğlu'na:

- Hanım size gelince içim açılıyor! derdi.

Akşamüstü, hanımefendi Binbirdirek'teki konağına dönünce, Güneşoğlları'nın yalısını ballandıra ballandıra anlatırdı. Lâkin paşa, henüz bu kâşâneyi görmemişti.

Güneşoğlu kaba saba bir şahıs ise de çocukları Yunanlılaşmışlardı. Bunlardan biri İsviçre'de, öteki Etna'da fen ticareti tahsil ettiklerinden ana ve babalarından başka birer mahluk olmuşlardı. Ara sıra şapka giydikleri de olurdu. Bu yeni türeyen gençler yalıyı beğenmezlerse de orada [sosyete] olduğundan babalarına Tarabya'da diğer bir yalı aldırılmışlardı. Binâenaleyh, Güneşoğlu ailesi, o mahallede, yalnız bir ay kadar oturabiliyorlardı. Unutmayalım ki bunların Taksim'de, Ayas Paşa'ya mükemmel ve mükellef alafranga bir konakları da vardı.

Kostaki Efendi Hazretleri telaşa. Paşa hiddet etmiş. Bu hiddeti [...] izale etmek için, Efendi; bir hileye tevvesül etti. Hemen ertesi gün, defterhânededen bir husus u memuru getirerek, yazihânesinde, sayfiyesini müstemilatıyla beraber, hatta

mefruşatıyla, Suadâ Hanımefendi'ye sattı. Filvaki', bunların bedeli olmak üzere kağıt üzerinde 175 lira gibi bir meblağ görülüyorsa da, bu, bir mevaziyeden ibarettir. Fırağı hediye ve hibe şekliinden çıkarmak için bu desiseye tevessül etmiştir. İkinci üstü, Güneşoğlu, paşa hazretlerini ziyaretinde, bir battal zarf içinde tapu kağıdını verdiği vakit, zât-ı sami seraskerinin hiddet-i devletleri hayliden hayliye zail olmuştu.

Suadâ Hanım üst tarafını hiç düşünmedi. Pek sevindi ve derhal Boğaz'a nakletti.

Suadâ Hanım, otuz beş, otuz yedi yaşına gelince, fazlaca şişman peyda ettiğinden paşasını, artık, mesut edemiyordu. Paşayla hanımefendinin arası fena değil. Bununla beraber Suadâ Hanım seri'ül-natıklı bir kadındır. O, Boğaz'a nakledince, Abdülkadir Paşa pek memnun oldu. O gece hemen (can u ciğer) kalfayı istifraş etti.

Suadâ Hanım kul cinsindedir. Gürcüdür. Lâkin memleketini hiç hatırlamaz. Merhume ve mağfur Liha Lamia Sultan Aliyyülşan Hazretlerinin saraylarında büyümüştür. Gençliğinde pek tirandazmış. Damat şehriyarı Mahmut Paşa, Suadâ Hanım'ı, mâhâzâ güzelliğinden, boy ve posundan, çok yekliğinden dolayı Sultan Efendi'nin o zaman kethüdalığında bulunan Miralay Abdülkadir Beyefendi'ye ihsan etmiş...

Suadâ Hanım hâlâ güzeldir. Fakat ne çare? Bütün veyahud birçok İstanbul hanımları gibi, üçüncü çocuğunu doğurduktan sonra Suadâ Hanımefendi'ye de bir tembellik, yorgunluk, rehavet, atalet çöktüğünden o da şişmanlık hususunda ilerlemiş gitmiş. Paşa, son demine kadar Suadâ Hanımefendi'yi pek severmiş, lâkin, zavallı ne yapsın?

Güyu damarında gibi kalın ve yüce bir cüsse. Vücutla beraber yüzü de şişmanlamış. O güzel ve yeşil gözler, artık, lahm ve şuhum arasında gömülü. Eskiden letafetine doyulmayan baldırlar şişmiş. Bununla beraber o kocaman vücudu kaldıramıyor. Hanımefendi'nin şişmanlığı bir hastalıktır. Hanımefendi bir istihlâkat makinesi. Evet! Büyük bir fabrika nasıl bu kömüre muhtaçsa, bu vücudda – zaten her vücut bir sobadır ve insan ziruh bir ocaktır, ulema böyle buyuruyorlar- çok gıdaya arz-ı iftikar ediyor. Suadâ Hanım'ın dört sözden üçü yemeğe aittir. Yalındaki

ekaribiyle, dostlarıyla, hatta çocuklarıyla her görüşünde behamehal yemekten bahseder:

- Arnavut Recep Ağa'ya bir kuzu çevirtsek.. Hacı Hafize Hanım da bize mis gibi bir yalancı dolma yapsa.. Sonra aşçıya da bol bir revani yaptırsak.. Bunların yanında bol marul salatası.. Ne olursa olsun piyazdan geçemem. Bir baş soğanı kırarsak, kabuğu kaşık yerine geçer. Onunla piyaza bir hamle edersek...

Geceleri, Boğaziçi'nde, dondurmacı Arnavut mercan kayığıyla yalının önünden geçince, Suadâ Hanımefendi hemen onu durdurur, bütün kutusunu boşaltırdı.

Suadâ Hanım'ın hayatı yemek ihzar etmek ve yemekle geçiyor.

Kiler turşular, reçeller, enva' peynirler, sucuk ve pastirmalar, tatlı sucuklar, kurabiyeler, kuru yemişlerle doludur. Hanımefendi havyarı pek sever. Her sene Girit'ten kirli hanım peyniri, Preveze'den balık yumurtası, Şam'dan kayısı getirir. İştahsızlardan hoşlanmaz. Sofrasında daima, öğleden birkaç hanım bulunur. Ondan sonra çok sigara içer. Mesela günde seksen tane. Parmakları sap sarıdır. Oğulları kendisine kehlibar ağızlıklar getirirlerse de onları bir günden ziyade kullanamaz. Kayıp eder, yahud bir yerde unuttur. Hanımefendi okumak bilmez, lâkin irfan sahibesidir. Zariftir. Mazmun söyler. Nüktedan anlar. Hatta, hafızasında yetmiş seksen beyitte mevcuttur. Lakırdısı pek tatlıdır.

Buna mukabil oğlu Fethi Bey şeklen de, manen de bir Firengir. Kendisi Sultaniye'de tahsilini bitirdikten sonra sefaret ataşeliği, kâtipliği, sonra baş şehbenderlikle ömrünün on altı senesini Avrupa'da geçirmişti. Vücudu zayıf hatta tuhaftır. Orta boylu. Biraz kasü'l-bahr ince ve narin tenli, sarı bıyıklı, pek süslü, kibar Fethi Bey alaturkaya bayılır. Lâyıkıyla bilir, fakat ondan hiç hoşlanmaz. Cömerttir; mükerrerem ve mülaffattır. Servet sahibi olduğundan hayatını Avrupa'da hoşça geçirmiştir, Fethi Bey'i [İspanya] da baş şehbenderken, terfiyyen Umur-u Hukikiye Muhtalite Müdüriyeti'ne tayin ettiler. Artık İstanbul'da yaşayacağından İspanya'daki dilber ve esmer, "metresi"ni beraberinde getiremedi. Onun içindir ki Fethi Bey, evlenmeyi pek ziyade arzu ediyordu. Suadâ Hanımefendi, mahdumu Fethi Bey'e, Paşa merhumun uzaktan akrabası Zeki Bey'in kızı Nuriye Hanım'ı münasip görmüştü. Nuriye Hanım, Suadâ Hanımefendi'nin, mısırâne ifadesine nazaran Fethi

Bey'e biçilmiş kaftan pek körpe daha henüz çocuk. Güzel ibtida Fransız rahibelerinin mektebinde okumuş. Lâkin sonraları pederi bu tahsili biraz karanlık gördüğünden kendisini Üsküdar'daki Amerikan Mektebi'ne leyli ettirmiş. Nuriye Hanım'ın elinde bir iptidai şahadetnamesi de var ki bu, bizim için büyük bir şeydir. Ev hanımıdır. İdare-yi yetiyyede mütehasstır. Matbaha nezaret etmeyi bilir. El işlerinde mahirdir. Piyano çalar hatta resimde yapar. Tuvalet bî-gayet ihtimamkârdır.

Suadâ Hanımefendi Nuriye Hanım'ı ballandıra ballandıra Fethi Bey'e anlattı.

Fethi Bey Avrupa görmüş. Tarifât pek pek yolunda ama, kızı bir kere görmek, onunla görüşmek istiyor. Arada akrabalık olmakla beraber, kızın ailesi bu teklifi kabul ettiler. Yalnız meyyanede bir itilaf oldu. Salı günü Nuriye Hanım Beyoğlu'na gidip öteberi alacak. [Yün haraşe] de, [pazar Alman] da, sonra [Pigmalyon] mağazasında işi var. Şekerci dükkanlarına da uğrayıp şokola, pisküvi ve bonibon alacak. Arkasında siyahi Münkise kalfa bulunacak. Çarşafı tuğla rengi. İskarpinleri o renkte [podusojet] ; ipekli çorapları da hakeza elinde [filiğran]li büyücek bir altın çanta bulunacak. İşte bu alamet kâfi. Salı günü ikindi üstü Fethi Bey Beyoğlu'nda biraz serserilik ederse Nuriye Hanım'ı lâyıkıyla görebilir. Nuriye Hanım veyahud ailesi bir fedakarlıkta daha bulundular. Küçük hanım, bilâ-iltizam, paçasını çokca açacak.

Binâenaleyh Salı günü için Fethi Bey temarüz etti. Kapıyı açtı. Ve Beyoğlu'nda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı ve bî-tabî tayin edilen saatte [Bonmarşe] ye girince, lavanta satılan yerde hemen Nuriye Hanım'ı buldu. Nuriye Hanım, satıcı ile pek dürüst bir Fransızca konuşuyordu. Nuriye Hanım pek o kadar çekingen değil. Fethi Bey'i görünce bir mahcubiyet hissetmedi. Memurla mubahaseyi uzattı. Fethi Bey raflara bakıyor, güya bir nevi traş sabunu arıyordu.

Filvak'a güzel bir kız. Fransızcası pürüzsüz. Bakışı şirin. Gülerken yanakları hoş bir surette çukurlanıyordu. Baldırları cazip. Sarı saçlarını biraz fazlaca teşhir etmiş. Yüzünde düzgün allık, pudra, dudaklarında "kozmetik" , gözlerinde sürme gibi hiçbir şey yok. Bir eli eldivenli. Öteki eli açık. Zarifçe bir el. Tırnakları itinalı. Bir parmağında tek taş, ale-l-takrib beş kıratlık bir elmas yüzük parlıyor. Ayakkabıları zarif. Ve içindeki ayakların matbuatını da görünüyor. Boy pos yerinde. Gözleri ferli. Dudakları hararetili gibi. Bel, düzgün.

Nuriye Hanım arkasından Fethi Bey dükkan dükkan dolaşıyorlardı. Nuriye Hanım Fethi Bey'in hoşuna gitmedi değil. Lâkin bir gün Fethi Bey'in zevk-i nokta-yı nazarından bu hanımın bir kusuru var: biraz tombul! Heyhat... Fethi Bey, gayr-i ihtiyari olarak pek sevdiği validesinin şişmanlığından gayet mütezziydi.

Bunun için Nuriye Hanım'ın tombulluğu kendisini bî-zar etti. Evet! Fethi Bey Nuriye Hanım'ın vücuduna, simasına, etvar ve meşvarına pek âşık olabilirdi, biraz ince olmak şartıyla. Bununla beraber, Nuriye Hanım bir yabancıya karşı hiçte fena değildi. Hatta Beyoğlu'nda dazır dazır dolaşırken, Fethi Bey, ehl-i meraktan bazı genç kimselerin Nuriye Hanım'a âşıkâne baktıklarını görmüş, hatta takdirâmiz sözlerini de işitir gibi olmuştu.

Nuriye Hanım, hiç zayıf değil. Fakat tombulluğu da Fethi Bey'in zannettiği kadar değil. Lâkin, ne çare? Fethi Bey'in canı o kadar yanmış ki... O, mümkünse pek zayıf bir kadın istiyordu. Fethi Bey'in [Esbilye]deki dil-duzesi, [Aynes] yüzü pek parlak bir melahat teşkil etmekle beraber sülün gibi ince bir kadındı. Zevk bu ya? Fethi Bey topluca bir vücut bile istemiyor. Sıcakça bir gecede aynı yatak içinde terleyen bir kadının hülyası aklına gelince, zavallı, adetâ tevehhüş ediyor.

Fethi Bey vapura bindi. Son vapur. Yukarı güvertede kimseler yok. Ay, idma' ediyor. Fethi Bey, yapayalnız, Nuriye Hanım'ın şekil ve şemalini bir levha gibi karşısında görüyor ve düşünüyordu.

Yaşının geçmekte olduğunu zanneden Nuriye Hanım, bir saat evvel kocaya varmak için dükkanlarda bütün zekâ ve melahatini, Fethi Bey'e fazlaca teşhir etmişti. Fethi Bey'de bu zekâ ve melahetin ciddiyeti kani' oldu. Lâkin tombulluk? Bir saat süren seyahatte Fethi Bey'in zihni bu izdivaca birkaç defa yetti. Fakat, derhal, Fethi Bey, fikrini değiştiriyor, anasını hatırlıyor ve kendi kendine: - Olmaz! Diyordu. Bir evvel iskeleye gelince kat'î kararını verdi: - Nuriye Hanım pek güzel, pek müsteid, lâkin tombul... Binâenaleyh bana münasip değil!

Yalının penceresinden bakan Şirinterin kırk dokuz numaralı şirketin "yatpat!" larını duydu. Hanımefendisine tebşir etti. Sonra da vapurun [...], hatta mizaç düdüğü de işitildi.

- İşte! Hanımefendiciğim beyefendiyi gözlerimle gördüm: İşte... İşte... açık renk pantolonuyla, rügan iskarpinleriyle, siyah ceketiyle, elindeki gümüşlü

bastonuyla, koltuğunda bir de paket var. Bir şapkaliyla görüşüyor, geldi, hanımefendi.

Fethi Bey validesinin elini öptü. Suadâ Hanımefendi Şirintirin'e yol verdi.

- Oğlum, Nuriye'yi nasıl buldun?

Fethi Bey, macerayı uzun boylu anlattıktan ve belki validesinin aşırı şişmanlığı mevacesinde bir hicap ve tereddüt buhranına tutulduktan sonra kekeleye kekeleye : - Lâkin, anneciğim Nuriye Hanım... (çok) : şişman! dedi.

Tehlike karşısında kanatlarını açan bir kaz gibi Suadâ Hanımefendi büyük bir çeviklikle oturduğu koltuktan kalktı. Ağzı kulaklarına kadar açılmıştı. Gözleri de pek büyümüş, kaşları ise şaha kalkmıştı:

- Ne diyorsun Fethi! Süklün gibi kızım, Nuriyeciğim, o nasıl şişman olur? Balık etinde. Ah yavrucuğum...

Fakat Fethi Bey bu vaveylalara çabuk bir nihayet verdirdi:

- Anne ısrar etme! Sana yemin ediyorum ki, vallahi billahi, Nuriye Hanım'ı almam. Bir daha bundan bahsetmeyelim. Rica ederim, bana başka birini bul. Suadâ Hanımefendi, bu yeminler karşısında, mahcup, çöke kaldı. Bununla beraber biraz daha söylendi. Fethi Bey ise yeminden sonra [Kin]ini yenip, mehtapta, Küçüksu'ya kadar bir gece tennezüh etmek suretiyle Nuriye Hanım'ın namzetliği meselesini ört pas etti.

Şirintirin, Fethi Bey'in gitmesi üzerine, ber-mutad, hanımefendisinin ayaklarını ovmaya geldi. Fakat kızın asıl maksadı, Nuriye Hanım, işinin ne olduğunu anlamaktı. Hanımefendi hiçbir kısmını ihmal etmeden oğlu ile olan mükalesini Şirintirin'e tekrar etti ve sonunda dedi ki:

- Ben Fethi'ye şaşar kalırım. O, bana da söz söylemiyor ki! Durup dururken bir iki yemin etti. Ağzımı kapadı. Sanki ağzıma bir tutam saman soktu. Altı çocuk... Benim ona söyleyeceklerim vardı. Ben cennet mekân Lamia Sultan Efendi'nin sarayındayken incecik bir kızdım. Beni paşama verdikleri vakit bilsen, ah Şirintirin! Rahmetli benim busemi o kadar benimsedi ki! Ben o zaman inceciktim. Fakat incelik, güzellik daimi değildir, evladım. Zayıf şişer, şişman zayıflar. Güzeli çirkinleşir. Neu'zubillah mesela bir çiçek hastalığı bir afet devranı bir gazuvete döndürür. Bir insanda aRa'nacak yalnız güzellikten

ibaret değildir. Biraz da ahlâka, huya, tabiata, insaniyete, bakmalı. Fakat bizim Fethi... O Frenk terbiyesi! Bana Fransızca bir – Oruvar! Dedi, o kalın marsık gibi puro sigarasını yaktı, bastonunu da koltuğuna aldığı, eldivenlerini giydi, gitti. Zeman çocuklar, ben ona hep bunları anlatacaktım. Benim de bu kürküm var. Ne zaman kendisine böyle candan bir şey söylemek istersem hemen: - Anne!, anne! Ben senin söyleyeceklerini hep bilirim; nafile zahmet çekme! Der. Çarşaf kadar gavurca bir gazete açar, okumaya başlar. Eski zeman hiç böyle miydi ya? Kızım, bu terbiyeyi sevmiyorum. Bu çocuklar hep cahil.

Bununla beraber, Suadâ Hanımefendi, oğlunu behamehal evlendirmek istediğinden teşebbüsâtı durdurmadı. Ortada yedi sekiz münasip kız var. Bunları uzun uzadıya Fethi Bey'e anlattı. Lâkin Fethi aksi: hiçbirini muvaffak bulmadı.

Ne oldu, acaba, bilmem, bir gün, Fethi Bey, Kadıköy tarikiyle Eren Köy'e gitmişti. Gece de oralarda bir yerde, Moda'da mı Kalamış'ta mı bir otelde kaldı. Ertesi akşam validesine bir teklif:

Kadıköy'de... mahallesinde ... numaralı oda ..... sabıkı ... paşa hazretleri oturuyor. Onun bir kızı var. İsmi Nevâdâ Hanım. Behamehal gidip onu göreceksin!

Suadâ Hanımefendi, seksen Üsküdar'dan sonra refikasına vatandaşlarından Müzeyyen Hanım'ı aldı. O semtte bir eski bildikleri var, galiba hanımefendi. Gece yatisına ona gittiler. Onun vasıtasıyla biraz sudan tahkikat apansızdı.

Görücülük. Kim bilir, haberleri var mıydı, ne oldu? Sanki işi bilirmiş gibi, Suadâ Hanımefendi'ye iyi muamele ettiler, Nevâdâ Hanım da hanımefendileri memnun edebilecek sözler söyledi. Zayıf bir kız. Pekâlâ... Fakat Nuriye Hanım nerde, Nevâdâ Hanım nerde? Arada dağlar kadar fark var.

Suadâ Hanımefendi, Fethi Bey'in behemehâl tezvici taraftarı olduğundan, Nuriye ve Nevâdâ hanımlar arasında hiçbir mukayeseye girişmedi. Nevâdâ Hanım'ı methetmedi değil, fakat Nuriye kadar methetmiyordu.

Nevâdâ Hanım uzunca boylu. İnce yapılı. Zayıf, çok pudra istimar ediyor. Süslü süsüne diyecek yok; fakat belki biraz aşırı. Tahsili yok gibi. Bununla beraber Fransızca söylüyor. Türkçe roman okuyor. Nevâdâ Hanım'ın ailesi nikahtan evvel

kerimelerinin Fethi Bey'e çıkmasına müsaade ettiler. Fethi Bey, ilk ziyaretinde, Nevâdâ Hanım'ı beğendi. İkinci ziyaretinde pek çok ilim ve malumatı olmadığını gördüyse de, aldırmadı. Zaten ekseriyetle Türk hanımları okur-yazar değil. Hâlbuki Nevâdâ Hanım doğru yanlış Türkçe yazıyor ve mühemmma iken Fransızca biliyor. Fethi Bey, Nevâdâ Hanım'a kendisi ders verecek. Lâkin Nevâdâ Hanım şişman, tombul değil. Oh! İşte asıl meziyet, asıl Fethi Bey'in istediği bu. Bu olduktan sonra, üst tarafı, Fethi Beyce ehemmiyetsizdi. Nevâdâ Hanım, hatta, [Aynes]ten daha kıvrak. Böyle olduğu halde sımsıkı korsesini hiç çıkarmıyor.

Nikâh kıyıldı. Bir ay sonra da zifaf merasimi icra edildi. Esasen çok kadın görmüş olduğundan, Fethi Bey, izdivacında, fevkalâde tahsisat beklemiyordu. Bununla beraber haremde memnun oldu. Suadâ Hanımefendi de muradına erdi. Lâkin onun gözü Nuriye Hanım'da kalmıştı. Nuriye, gerçekten, misali bulunmaz bir inci tanesiydi.

Nevâdâ Hanım, izdivacından on bir ay sonra bir çocuk doğurdu: Şevket.

İkinci senesinde bir oğlu daha dünyaya geldi: Naim.

Üçüncü sal izdivacı sonuna gelmeden bir kızı da oldu: Samime.

Fethi Bey, Ömür-i Hukukiye-i Mahlale Müdüriyetinden Şura-yı Devlet nafa dairesi riyasetine nakl-i memuriyet etmişti. İş çok. Nevâdâ Hanım, onun hayatında büyük bir yer işgal etmiyor. Çocukların gailisi çok. Onun için Fethi Bey erkenden evden çıkıyor, o, çocuk gailisini haremine bırakıyor.

Dördüncü sene, Nevâdâ Hanım'ın bir kızı daha oldu: Şekibe.

Ertesi sene bir kız daha Kerime.

Ev, çocuklar, idare.... Bu işler, sabahtan akşama kadar Nevâdâ Hanım'ı meşgul ediyordu. Nevâdâ Hanım artık kursa gitmiyor. Tuvaletine de eskisi gibi itinakâr değil. Hatta, bütün gün giyinmediği, gecelik entarisiyle, terlik ile dolaştığı oluyor. Garip bir hâl... Bazı hanımlar, izdivaçlarından evvel, kansız, zayıf, cılız olurlar. Çabuk boy atarlar. İşte, doktorlar, bu gibi hanım kızların süratle evlendirilmeleri taraftarıdır. Filvak'a, vücutça gayet süzgün olan, Nevâdâ Hanım da izdivacından ve hususuyla oğlu Şevket'i doğurduktan sonra toplandı. Artık balık yağı içmeye hacet kalmadı. Şevket'in veladetinden sonra Nevâdâ Hanım bir kat daha

güzelleşmişti. O hengamede, Fethi Bey kendisini eskisinden fazla sevdi. Gözlerinin etrafındaki siyah hale zail oldu.

Beş çocuğu olduktan sonra, Nevâdâ Hanım'ın vücudu eski teravetini kaybetti. Çocuklar hem yaramaz, hem de cümlesi hastalıklı. Nevâdâ'nın başını kaşımaya vakti yok. Fethi Bey ise, yalnız, akşamüzeri çoluğuyla çocuğuyla görüşebiliyor. Onlar biraz gürültü çıkardılar mı, Fethi Bey, derhal gazetelerini eline alıyor, okumaya, bütün makalâtı gözden geçirmeye başlıyor.

Nevâdâ Hanım'ın ilim ve irfanı artmak şöyle dursun, biraz teraküt bile etti. Çünkü, artık, hiçbir şeyi okumuyordu.

Vücudu ise, ibtida, eski çevikliğini kaybetti. İzdivacından evvel ve hatta izdivacı senesi Nevâdâ Hanım, gününün bir mühim kısmını tuvaletine hasrediyordu. Sıkı korse, sıkı ve uzun ökçeli kundura... Bunlara pek meclupdu lâkin Kerime'nin tevellüdünden sonra? Artık tuvalet meselesi tarih-i kadime karıştı.

Nevâdâ biraz pisboğaz. Bu gürültüler karşısında kendisinin hususi bir felsefesi de var. Bu afacan çocukların adam olmaları kabil değil. İnşallah onlar büyüyünce uslanırlar. Onun için, Nevâdâ Hanım, çocukların yalnız sıhhatine itina ediyor, üşümelerini istiyordu. Kendi de sigaraya fazlaca inhimak etti. Yemek hususundaki bütün titizlikleri zail oldu. Nevâdâ Hanım, seneden seneye tombullaşyordu. Fakat üslupsuz, şekilsiz bir somun. Memeler hayli sarktı. Baldırları da, ataletten, şişti. Nevâdâ Hanım, artık eskisi gibi zarif ayakkabıları giyemiyordu. Lâkin Fethi Bey bunun farkında değil. Nevâdâ Hanım gittikçe tombullaşıyor.

Memeler, maşallah, ağaç kovuğu gibi. Karın, çok büyümüş ve sarkmış. Gerdan da öyle. Çenenin altında bir çene daha var.

Garip hâldir: izdivaç biraz eskiyince zevç, zevcesini unuttur. Mesela, güzelliği için alınan bir kızın melahati, beş sene sonra, artık kocanın nazar-ı dikkatini celp etmez. Haremi için güzel! Denirse, ha, evet! Öyleydi... diye düşünüyor.

Beş senede. Hayli uzun müddette, Nevâdâ Hanım'ın vücudunda hasıl olan bir inkılap Fethi Bey'i meşgul etmemişti. Fethi Bey, izdivacında, ince bir hanımla teşrik-i hayat etti. Fakat bu hanım şimdi ince midir? Vak'a, Fethi Bey Nevâdâ'nın eski inceliğini muhafaza etmediğini görüyor, lâkin aldırımıyordu.

Nevâdâ Hanım çok şişmanlıyor. Hele altıncı çocuğu Ahmed'i doğurduktan sonra, Fethi Bey'in haremi arı sokmuş gibi oldu.

Suadâ Hanımefendi, mayıs gelince yalıya nakletti. Boğaziçi pek âlâ ama gelip gitme derdi var. Orası takaudlar harici. Hanımefendi, mâaile Fethi Bey'i mevsimi geçirmek üzere Boğaza davet ettiyse de, Fethi Bey, bu daveti ancak bir ay için kabul edebilirdi. Yalının o müferrah salon ve odalarında, geniş bahçelerinde, dağında kaynana, gelin serbest serbest dolaşırlardı.

- Nevâdâ ... Sen de git gide bana yaklaşıyorsun. Bu sene geçen seneye nisbetle daha şişmanladın. Sen de benim yaşıma gelince...
- Öyle Hanımefendiciğim!

Suadâ Hanım, büyük salonun denize nazır penceresinde bu sözü Nevâdâ 'ye söylediği vakit, aynı salonda, bundan altı, yedi sene evvel, oğlulla şişmanlık üzerine cereyan eden musahebesini hatırladı ve o zaman oğluna söyleyemediği sözleri zihninde evirdi çevirdi. Suadâ Hanım, imkân bulsa, Fethi'ye: Ben gençliğimde pek inceydim sonra bu hale geldim, kim bilir?... diyecekti.

- Hanımefendi, bakınız, güvercin gibi süt beyaz bir çatanaya geliyor.
- A... Mısırlıların çatanası.

Bu istimbot, yalının yanından geçerken, içeriden, hanımefendiler mendilleriyle selam veriyorlardı: - A... Prenses Fitnat Hanımefendi!

Suadâ Hanım da, Nevâdâ Hanım da, işaret ederek çataneyi durdurdular. Pencereden biraz mükaleme: - Hanımefendi bir dakika çıkıp bir kahvemizi içmez misiniz?

- Pekâlâ Hanımefendi!

Dört hanımefendi, rıhtıma çıkınca Fethi Bey başını çevirdi. Suadâ ve Nevâdâ hanımlar aşağıya indiler. Mısırlı Hanımefendi'yle Nuriye Hanım da birlikte bulunuyordu.

Haremin bahçesinde, hanımefendilere yalının o meşhur membandan su getirdiler. Hanımlar, hararetili hararetili görüşüyorlardı. Fethi Bey de, pencerenin

kapalı olan pancurundan onları pekâlâ görüyordu. Mısırlı Hanımefendi'yle diğer hanımlar orada yarım saat kadar kaldı. Sözleri de işitiliyordu.

Suadâ Hanım – İki gözüm, elmasım, Nuriyeciğim... Seni kaç aydır görmedim. Ne kadar da güzelleşmiş, incelmışsin... sahi! Nuriye! Sen biraz daha süzgün oldun. Çok şükür vücudunda sıhatte. Sen birkaç sene evvel biraz tombulcaydın. Kalk ayağa bakayım... sülün gibi, fidan gibi bir hanım olmuşsun... İlahi, Nuriye! Demek ki çaresini buldun da böyle hem bir kat daha güzelleştin, hem de inceldin. Bunun bir ilacı varsa bize de söyle de yapalım. Baksana! Ben de şişmanım, Nevâdâ da şişman...

- Evet, teyze hanımefendi! Bunun ilacını buldum. Öteki beriki bana tombullaşıyorsun; demişlerdi. Bu, bana dokundu. Bizim Kandilli de İngiliz komşuların [tenis] yeri var. Onlarla çok dosttum. Kızlarla her gün [tenis] oynuyoruz. Bir iki senedir hep idman yapıyorum. Aman ne iyidir, bilerseniz, hanımefendi!
- Bu artık bana göre değil, kızım. Olsa olsa bu oyunu Nevâdâ oynayabilir?
- A... Hanımefendi! Çocuklara bakmadan benim buna vaktim var mı? Hem de, bu hâlde ben nasıl top oynarım.

Yeşil pancurun arkasından, Fethi Bey, karşısında zarif ve zayıf, kırmızı yanaklı, çukur yanaklı, gayet kibar, hatta rayıhası hayalen ta kendisine kadar çıkan... On sekiz yaşında güzel, bir kız görüyordu. Bu manzara kendisini memnun, değil, münkesir ve belki de mahzun etti. Elinde bir cilt roman olduğu halde köşklerinden birine çıktı. Orada, elli sahife okuduktan sonra yalıya indi. Salonda, beyaz gecelik entarileriyle, [...] izzetinde validesini, ve, çorapsız, şıp şıp terlikiyle, saçları bozulmuş, (gevelot)un yanı başındaki ikinci derecede şahikalar gibi, haremi Nevâdâ Hanım'ı, bir sigarayı söndürüp diğerini yakarken buldu.

2.14.1. TOMBUL HANIM HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Suadâ Hanım elli yaşında, fazlaca şişman bir hanımdır. Eşi Müşir Abdülkadir Paşa ölmüştür. Bir oğlu Fethi Bey vardır. Varlıklı bir kadın olan Suadâ Hanım Fethi Bey'i evlendirmek ister. Fethi Bey'in annesinden kaynaklı "*şişmanlık*" takıntısı vardır. Bu çerçevede Fethi Bey'in evlilik macerası hikâyeye konu edilmiştir.

Hikâyenin şahıs kadrosu ağırlıklı olarak kadınlardan oluşmaktadır. Suadâ, Nuriye, Nevâdâ hanımların ortak noktaları kilolarıdır. Tâli kadın kahramanlar; Şirintirin, Aynes, Güneşoğlu Kostaki'nin karısı, İngiliz kızlar ve Mısırlı Hanımefendi'dir. Müşir Abdülkadir Paşa ve oğlu Fethi Bey ve Güneşoğlu Kostaki ise hikâyenin erkek kahramanlarıdır.

Müşir Abdülkadir Paşa, Suadâ Hanım'ın merhum eşidir. Paşa sağlığında görev yaparken rüşvet almış, hile yapmış ancak bu ispatlanmamıştır. Rum bir banker olan Güneşoğlu Kostaki ile birçok gizli iş yapmıştır. Bu gizli işler neticesinde Kostaki'den Boğaziçi'ndeki yalısını bedavaya almıştır. Güneşoğlu Kostaki; Rum bir bankerdir⁷¹. Taksim, Ayas Paşa, Tarabya ve Boğaziçi'nde birbirinden güzel yalılara sahiptir. Karısı Ürgüplüdür. İki çocuğu olan Kostaki, kaba saba bir adamdır. İsviçre ve Etna'da eğitim alan çocukları kendisine benzememiştir.

Müşir Abdülkadir Paşa, haremi Suadâ Hanım'ı çok sever. Ancak hanımı kilo aldıktan sonra paşayı mutlu edemez. Hareminin Boğaziçi'ndeki yalıya taşındığı gece, paşa evin kalfasını odalık alır.⁷²

"Odalık" kavramı Türk edebiyatının önemli kavramlarından birisidir. Özellikle Tanzimat dönemi sanatçıların başlattığı "*odalık, cariyeye, kul*" gerçeğine dikkat çekme isteği; daha sonraki edebiyat dönemlerinde de etkili olmuştur. "*Esaret, Faik Bey ile Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti, Dünyaya İkinci Geliş, Hasan Mellâh,*

⁷¹ 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Karadeniz üzerindeki denetimi ortadan kalkmıştı. Bu anlaşmanın ardından Karadeniz'in denetimi; Rus,Avusturya, İngiliz ve Fransız himayeleri altındaki Rum ve Ermeni tüccarlara geçmiştir. Müslüman tüccarların bölgeden çekilmesiyle Rum ve Ermeni tüccarlar daha da güçlendi. 1830 sonrasında ise Osmanlı Devleti'ndeki bütün büyük yerleşim bölgelerindeki ticareti Rum ve Ermeni tüccarlar kontrol etmeye başlamıştı. 19. yüzyılın onuna kadar Avrupa ile Osmanlı arasında finansal aracılık yapan bu bankerler, Avrupa kapitalinin Osmanlı'daki taşıyıcıları haline geldiler. İstanbul'un önemli bankerleri arasında bir tane bile Türk-Müslüman yoktu. 12 Rum, 12 Ermeni, 8 Musevi ve 5 Levanten bu zengin banker kadrosunu oluşturmaktaydı (Köse,2001). Osmanlı Devleti son dönemlerinde bozulan ekonomik sistemini toparlayamamış ve kendi ticaretini kaptırdığı yabancı bankerlerden borç alacak seviyeye düşmüştür.

⁷² Osmanlı toplumunda bir erkek, birden fazla kadın ile evlenebilmekteydi ancak 16. yüzyıldan sonra; orta ve üst sınıflarda çok eşlilik nadir görülmektedir. Hane haremelerinde; evin hanımı, beyin babası ölmüş ise; dul kalan annesi, evlenmemiş ya da dul kalmış ise; kız kardeşi yaşıyordu. Haremde bunların yanı sıra, aile fertlerinin kişisel malı sayılabilen dişi köleler de bulunmaktaydı (Peirce,2011). Osmanlı toplumunda maddi durumu iyi olan ailelerde bir veya daha fazla cariyeye bulunmaktadır. Toplum, bu cariyelere sadece "*cinsel obje*" gözüyle bakmamıştır. Zamanla ailenin bir üyesi haline gelen cariyeler, ekonomik hayatta da kendilerine yer bulmuştur. Özellikle tekstil alanında birçok cariyeye çalıştırılmıştır. İslâmiyet'te köle azat etmek sevap olduğu bilindiği için, kölelerin hürriyetine kavuşmasının yolu açıktı. Bu azat etmeler, köle sayısını düşürdüğü için, Kuzey Slav milletlerinden, Kafkasya'dan ve Karadeniz kıyılarından, Afrika'dan her yıl binlerce köle getirilmekteydi (İnalçık, 2001).

Hüseyin Fellâh, Felatun Bey ile Rakım Efendi, Validem, İntibah yahud Ali Bey'in Sergüzeşti, Kara Belâ, Bedriye, Sergüzeşt, Düğün, Mihriban, Muhadarat, Zehra, Vuslat, Sabr ü Sebat, Firkat, Ölüm Allah'ın Emri" Bu eserler; "odalık, cariye, kul, köle" kavramları üzerine kurulmuş, önemli eserlerdir. Bu eserlerde köleler çeşitli görevlerde kullanılmıştır. Odalık, cariye, kalfa vs.(Parlatır, 2012).

Müşir Paşa'nın odalık aldığı kalfanın adı, kim olduğu, nasıl biri olduğu, "odalık olmak" hususundaki psikolojik ve düşünsel yapısı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Paşa istemiş ve kalfa, odalık olmuştur. Odalık olma, cariyeler için; evin hanımı olmaya giden bir yoldur. Bu sebeple bazı köleler, evde hizmetçi olarak görev yapmaktansa, evin beyine odalık olmayı bir kurtuluş olarak görmüştür. Hüseyin Fellâh'ta Şehlevend, odalık olmanın kendisine kazandıracığı şeyleri esircinin ağzından uzun uzun dinler. Felâtun Bey ile Rakım Efendi'de Canan, Rakım Efendi'nin odalıdır. Ancak bu durum Canan için hiçbir zaman kötü bir netice doğurmaz. Canan, o evin ve Rakım Efendi'nin hanımıdır. Eğitimi, terbiyesi ve her şeyiyle Rakım Efendi bi-z-zat ilgilenir. Sonuç olarak Canan, odalık olarak mutluluğa erer. Esaret'te de Felatun Bey ve Rakım Efendi'de olduğu gibi bir durum söz konusudur. Rakım Efendi'nin odalığı Canan gibi Zeynel'in odalığı da mutludur. Namık Kemal'in İntibah'ında ise Dilâşup isteyerek Ali Bey'in odalığı olmuştur. Ali Bey'in annesinin de etkisiyle odalık olan Dilâşup, Ali Bey'i "kötü kadın"ın elinden kurtarmak için bir çare olarak sunulmuştur (Parlatır,2012).

Eserlerde cariyeler için odalık olmak her zaman mutlu son demek değildir. Odalık olmaktan veya olmak istememekten dolayı birçok cariye ızdırap çekmiş, kimisi de canından olmuştur. Odalık olmayı reddeden Dilber bu konudaki en acı kaderi yaşar. Sevdiği erkek için odalık olmayı reddeder ve tek kurtuluş yolu olarak da ölümü seçer. Sergüzeşt'in Dilber'inin yanı sıra Vuslat, Firkat'te; Feride, Ölüm Allah'ın Emri'nde; Sinesaf, Faik Bey ile Nuridil Hanım'ın Sergüzeşti'nde; Nuridil, Sabr ü Sebat'ta; Reksaver, Düğün'de; Dilsitan "odalık olma" meselesi yüzünden birçok eziyet çekmiş kahramanlardır.

Müşir Abdülkadir Paşa'nın hanımı olan Suadâ Hanım da saraydan gelme bir cariyedir. Gençliğinde güzel bir kız olan bu hanım; Damat şehriyar-ı Mahmut Paşa tarafından, o zaman miralay olan Abdülkadir Paşa'ya ihsan edilmiştir. Ahmet Midhat'ın Hüseyin Fellâh, Hasan Mellâh eserlerinde de bu "cariye bağışlama"

olgusuna rastlanılır (Parlatır,2012). Çırağ edilen Suadâ Hanım, Paşa ile evlenir. "Saraydan gelme" unvanıyla topluma karışan bu cariyelerden; saraya lâıyk olmaları ve çeşitli hayır işleri ile uğraşmaları beklenirdi (Argıt,2011). Suadâ Hanım'ın hiç böyle bir endişesi yoktur. Onun tek derdi yemeklerdir. Gençliğinde çok güzel, zayıfça bir kız iken şimdi şişman bir kadın olmuştur. Çok yemenin yanında çok da sigara içen Suadâ Hanım'ın parmakları ve dişleri sapsarıdır. Fiziksel özellikleri bir yana Suadâ Hanım, bilgili, zarif, ezbere mazmunlar söyleyen, nüktedan, muhabbeti tatlı bir hanımdır.

Oğlu Fethi Bey ise hem ruhen hem de şeklen tam bir Firengirdir. Orta boylu, zayıf, sarı bıyıklı, süslü ve alaturkayı seven biridir. Sultaniye'den mezun olduktan sonra 16 yıl yurt dışında, Avrupa'da yaşamıştır. İspanya'da kaldığı dönemde kendisine bir metres de tutmuştur. İstanbul'a tayin edilmesinin ardından, metresini getiremediği için evlenmek arzusuna düşmüştür. Avrupa'da birçok macera yaşayan Fethi Bey'in evlilik hayatından büyük bir beklentisi de yoktur. Ancak onun için önemli olan bir husus vardır; şişmanlık! Annesi Suadâ Hanım'ın kilolarından nefret eden Fethi Bey, bu konuyu bir takıntı haline getirmiş ve tombul kadınlara tahammül edemez olmuştur.

Annesi oğlu için uzaktan akrabaları olan Nuriye Hanım'ı uygun görür. Nuriye Hanım; akıcı bir Fransızcaya sahip, eğitimli, bilgili, bakımlı bir hanımdır. Nuriye Hanım körpe, küçük bir kızdır. Fransız rahibelerin mektebinde okumuştur. Daha sonra pederinin isteğiyle Üsküdar'daki Amerikan Mektebi'ne devam eder. Nuriye Hanım'ın şahadetnamesi dahi vardır. Kendisi bir ev kızı olan Nuriye Hanım için bu önemli bir noktadır. El işlerine, piyano çalmaya ve resim yapmaya yeteneği vardır. Giyim tarzına da dikkat eder. Tüm bunlara rağmen Fethi Bey Nuriye Hanım'ın tombul olduğunu ileri sürerek onunla evlenmek istemez.

Nuriye Hanım bu evlilik düşüncesi ortaya atıldığı vakit henüz 12 yaşlarında bir kız çocuğudur. Bunu, altı yıl sonra yalının bahçesinde otururken yapılan tasvirten anlıyoruz. *"Yeşil pancurun arkasından, Fethi Bey, karşısında zarif ve zayıf, kırmızı yanaklı, çukur yanaklı, gayet kibar, hatta rayihası hayalen ta kendisine kadar çıkan... on sekiz yaşında güzel, bir kız görüyordu."* Günümüz için 12 yaşındaki bir kız çocuğunun evlenmesi mantıklı ve mümkün değildir. Ancak nikâh dışı örneklerde yok değildir. Nuriye Hanım da henüz küçük bir kız çocuğu olmasına rağmen; evde

kalmak korkusu ile evlenmek istemiştir. *"Yaşının geçmekte olduğunu zanneden Nuriye Hanım, bir saat evvel kocaya varmak için dükkanlarda bütün zekâ ve melahatini, Fethi Bey'e fazlaca teşhir etmişti"*

Fethi Bey, tombul olduğu için Nuriye Hanım ile evlenmez ve Nevâdâ Hanım ile evlenir. Nevâdâ Hanım'ın Nuriye Hanım kadar meziyetleri yok; ancak zayıf! Nevâdâ Hanım; Okuma-yazma ve Fransızca bilir ancak çok bilgili bir kadın değildir. Uzun boylu, zayıf ve süslü bu hanımı beğenen Fethi Bey için bilginin bir önemi yoktur.

Fethi Bey ve Nevâdâ Hanım'ın evlendikten sonra; Şevket, Naim, Samime, Şekibe, Kerime, Ahmed isimlerinde altı tane çocukları olur. Bu altı çocuktan sonra Nevâdâ Hanım'ın güzel vücudu bozulur ve giderek kilo alır. Altı yıl sonra yalıya gelen Nuriye Hanım'ı gören Fethi Bey çok üzgündür. Çünkü; zayıf diye aldığı karısı Nevâdâ Hanım şişmanlamış, şişman diye almadığı Nuriye Hanım ise zayıflamıştır.

Hikâyede zaman kavramı hakkında bir bilgi verilmemiştir. Osmanlı Devleti döneminde geçen hikâyenin tam olarak zamanı belli değildir.

Hikâyede çeşitli mekân isimleri zikredilmektedir; Boğaziçi, Kandilli, Binbirdirek, Üsküdar, Kadıköy, Moda, Kalamış, Erenköy, Taksim, Tarabya, İsviçre, Etna, İspanya. Bu açık mekânlar sadece ismen zikredilmiş ancak tasvirleri yapılmamıştır. Kapalı mekân olarak ise Boğaziçi'ndeki yalı ve Binbirdirek'teki ev karşımıza çıkmaktadır. Hikâye mekân tasviri açısından bakımından oldukça önemlidir. Celâl Nuri'nin hikâyelerinde, özellikle vurgulanmak istendiği zamanların dışında, bu tasvirler yer verilmez. Bu hikâyede ise yalı tasviri yer almaktadır. Boğaziçi'nde bulunan bu yalı, Rum bir banker tarafından, İtalyan bir mimara yaptırılmıştır. Bu yalı; yüz dönüm dağ ve tepeden meydana gelen bir sayfiyenin içinde yer alır. Sayfiyeden iki deniz görülmektedir. Biri dağda olmak üzere toplam dört köşk vardır. Dağla yalı arasında on dönüm çiçek bahçesi bulunur. Bu sayfiyede bir de her derde deva bir su membası bulunur. Yalının içi de dışındaki güzelliklerden eksik değildir.

Kadın-erkek ilişkisinden yola çıkan yazar, bu hikâyesinde Osmanlı'nın kanını emerek zenginleşen Galata bankerleri, kölelik kurumu, alafangalık gibi birçok

konuya değinmiştir. Bu konular arasında kadın eğitimini yine es geçmemiş ve her ana kadın kahramanın eğitim seviyesi hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.

2.15. VAZİFE Mİ HAK MI?

Mümtaz ve Kâni beyler Almanya'da tahsillerini bitirdikten sonra aynı trenle memleketlerine avdet ediyorlardı. Mümtaz, su, Kâni ise maden mühendisliğinden şahadetnâme almışlardı. Seyahat, yağmurlu bir havaya tesadüf etti. [Prusya] [Silezya], [Galiçya] o arazisi suya gark olmuş. Fakat [Bukurunya] hududuna gelince hava açıldı. Dağlar, tepeler, ovalar, nehirler, tarlalar, tarlalarda çalışan kadınlı, erkekli köylüler. Adetâ bu iki Türk'ün yüzüne gülüyorlardı.

Vagonun bölmesinde kendilerinden başka da kimse yoktu.

Mübahase, hep bir zemin üzerine cereyan ediyor: izdivaç. Kâni Bey evlenmenin fikrinde değil. Kadınlar huysuz oluyor. Bunların idaresi müşkül. Kadın, anlaşılmaz bir muammadır. Pek çabuk mizacını değiştiriyor. Onun için Kâni Bey izdivaç etmeyecek! Lâkin bu derecesi pek o kadar mühim olmayan mübahasenin üst tarafı türlü türlü garabetlerle doluydu. Bu müsahabeleri harfiyyen buraya nakledersek eserimiz mahiyetini değiştirir. Hulasa, Kâni Bey demek istiyordu ki: - Evli olmamak bir mahrumiyet değildir. Muktedir bir bekar, müstakil ve hürriyetperver bir kedi gibi nisa aleminin içine dalar. Kedinin hassasiyetini bilirsiniz, değil mi? Bu mahluk vahşi hayvanlar içinde vahşeti muhafaza edip cemiyet-i beşerîyeye dâhil olan yegane hayvandır. Asla ehli olmamıştır. Her daim vahşidir. Isırır; tırmalar. Hiçbir iş görmez. Köpek gibi bir vazife ifa etmez. Bununla beraber odadan, mangalın, sobanın altından hatta hanımların yatağından ayrılmaz. Nimet-i külfete göredir. Kaidesi kendisince mevcut değildir. İşte, Kâni Bey de, bir kedi gibi o âleme dahil olacak. Tatlı dille, bin tertip ve desiseyle hayatından istifade edecek. Fakat, buna mukabil, bir zevce ve bir aile idare etmek külfetinde de vareste kalacak! İşte, Kâni Bey'in desturu bu.

Mümtaz Bey, bu sözleri – palavra- telakki ettiğinden arkadaşına cevap veremiyor, lâkin kendisini dinliyordu. Ona göre, bu sözlerin hiçbir ehemmiyeti olamazdı. Katar giderken can sıkılmamak için bir yoldaşın söylediği birtakım tuhaf sözler.... Bunlara hezeyan bile demek caiz.

Mümtaz Bey uzun boylu bir esnedi. Sonra vagonun penceresinden bir dışarıya baktı. Bir kilise göründü vâlehmâ-i basirde gaib oldu.

- O, pek âlâ... Kâni! Bu hayatın hiçbir mazarratı yok mu, hiçbir tehlikesi yok mu?

- Yok. Bir insan kendisini idare etmeyi bilmek şartıyla.

Bundan sonra Mümtaz Bey de evlenmek tasavvurunu nakletti. Katar, Romanya hududuna varmıştı. Gümrükçüler vagona hücum ettiler.

Bu iki mühendis, İstanbul'a avdet eder etmez, hükümetçe istihdam edildiler. Her ikisi de maaşa nail olduysa da, henüz, büyük bir işe memur edilmediler. Binâenaleyh vakitleri boldu. Galata'da bir Ermeni mühendisle de gizlice ortak olup hariçten işler aldılar. Bu suretle, daha altı ay geçmeden, her ikisi beşer yüz lira fazla bir kâra kondular.

Mümtaz Bey, biraz varidâtını yoluna koyunca, evlenmek projesini tatbik etmek istedi.

Mümtaz Bey için kız aranıyor. Biraz taharriyatından sonra Leman Hanım'ın münasip olacağını anladı.

Leman Hanım, henüz yirmi bir yaşında bir dul hanımdır. Zevci, Erkan-ı Harbiye yüzbaşlarından Mehmet Ali Bey, Balkan Muharebesi'nde – Kaçanık-geçidinde şehit düşmüştür. Leman Hanım'ın izdivacından tam beş ay sonra muharebe ilan edilmiş, ve biâenaleyh bu zavallı zevceyle ancak birkaç ay birlikte bulunabilmişti.

Leman Hanım, bu ilk izdivacından sarf-ı nazar, hâlâ körpe bir kız gibidir.

Rivayet doğruysa, bu izdivacın hükmü bile olmamıştır. Toparlak yüzlü, manidar bakışlı Leman Hanım İstanbul'da birinci derecede güzellerden addediliyor. Boy pos yerinde. Telebbüsü de zevk-i selime hayliden hayliye muvaffak, Mümtaz Bey, ötede beride, birkaç defa Leman Hanım'ı gördü: balık etinde. Üzerinde tuğla rengindeki "cerze" den çarşafı nazarı celp edecek derecede titriyordu. Yahud, bu "cerzefinin altından Leman Hanım'ın vücudu, bir paluze gibi kıpırdanıyordu. Bu, Mümtaz Bey'in pek hoşuna gitti. Leman Hanım'ın hoş bir gülmesi var. Gülerken iki

sıra tertemiz diş leman ediyor. Ağzı küçücük ve dudaklarının kumaşı ince fakat pek kırmızıya boyanmış. Evet! Bu sima, hiç de fena değil. Leman Hanım'ın karşısında bir insan bütün kederlerini unuttur. Bu çehre, her türlü endişeleri, gamları, elemeleri def etmeye kâfidir. Leman Hanım'ın veçhine hâl-i tabii gülümsemektir. Gözlerini açması, ima ve işaretleri, başını sallaması, yürümesi... Hep birer şaheserdir.

Mümtaz Bey tahkikâtını ileriye götürdü. Leman Hanım için hiçbir kimse fena söylemiyor. Zavallı bedbaht. İlk zevci, çabuk vefat etmiş, lâkin Leman Hanım onu bilmiyor gibi. Belki bu izdivaç, bir hayalet gibi gelip geçmiş biraz fazla düzgün sürüyor ve elbiseleri süslü. Ne çare? Zamanın modası etekleri çok kısa. Onun da büyük bir zararı kalmadı; çünkü artık kocakarılar bile şimdi “tür ü tür” etek kullanıyorlar. Leman Hanım tiyatroya çok müdavim. Her gün sinemaya gitmezse canı sıkılıyor. Bu da büyük bir ayıp ve [...] teşkil etmez. Bu yaşta bir kız ne yapsın? Fakat tekrar edelim, uzun tahkikât neticesinde, Mümtaz Bey, Leman Hanım'ın hiçbir şımarıklığı olmadığını anladı, ve memnun oldu.

Yalnız Leman Hanım'ın kendine ait olmayan iki kusuru var. İki validesi. Bu kadınların şöhretleri büyük. Validesi, kırk yaşında, Fetanet Hanım, büyük validesi, elli üç yaşında Kamer Hanım, semtlerinde dedikoducu olmakla pek ziyade mağruftular. Her ikisinin de zevçleri çoktan vefat etmiştir.

Kamer Hanım'ın bir oğlu var, bir sancakta mutasarrıf. Fetanet Hanım'ın diğer bir kerimesi bir doktorda. Fakat bu damat, kayınvalidelerinin ne meta'ı olduklarını iyice bildiğinden Erenköy'de çiftlik gibi geniş malikanesine çekilmiş, onlarla çokluk ihtilaf etmiyor. Kamer ve Fetanet Hanımlar, Leman'a çok yüz veriyorlar. Fakat çok şükür ki, kız bundan dolayı fevkalâde civıtmamış. Hanımlar, kerimelerine sigara ve konyak içmeyi bile tavsiye ettikleri halde Leman Hanım ileri gitmemiş. Bu validelere göre her şey mubahtır. Hulasa, kendileri pek o kadar iyi ayakkapları değildir.

Mümtaz Bey, muvakkaten, İngiliz sefarethanenin civarında bir fırının yanı başında oturuyor. Bir sabah, kendisini hiç tanımadığı halde, Kamer Hanım, kapıyı pat! Diye vurdu ve Mümtaz Bey'in karşısına çıktı.

- Mümtaz Beyefendi, dedi, çoktan beridir şanınızı duydum. Ben, yavrum, dar işlere gelemem. Gizliyi sevmem. İşin açığını severim. Biraz lâubaliyim. Ama, af edersiniz. Hafizemi almak istediğinizi duydum. Vak'a bir büyük validenin böyle

selime'l-İslâm damat olacak beyin odasına kadar gelmesi erkana, kaideye uymaz; kitaba sığmaz. Fakat, ben, oğlum, kimseye benzemez bir kadını. Düşündüm ki belki tahkikatta güçlük çekersiniz; onun için düpedüz yanınıza geldim. Görüşmek istiyorum. Mümtaz Bey oğlum, hani kahveniz. Sigaranız?

Kamer Hanım, bir buçuk saat söz söyledi. Mümtaz Bey'de mecal kelâm kalmadı.

Kamer Hanım yüksek tabakadan mahalle karısı. Dedikoducu. Cadı gibi. Bir batın evvel gelseydi mutlaka sihirbaz olurdu. Sözleri hep kinayeli. Tövbe estağfurullah, lâkin, bu hanım biraz da zürafaya benziyor. Parmakları sigara içmekten sapsarı olmuş, dişleri kapkara. Ağzı, faraş ağzı gibi.

Kamer Hanım hep söylendi. Mümtaz Bey'den hiçbir cevap istemeden gitti.

Eğer, Mümtaz Bey bir gün evvel, Leman Hanım'ı yakından görüp takdir etmeseydi, böyle kayınvalidelere dûçar ve hatta giriftar olmaksızın bu işten vazgeçmeyi siyasetine daha muvaffak addedecekti. Lâkin Leman Hanım'ın öyle insanı mest eden bir bakışı, bir gülümsemesi var ki... Kıyafeti filvaki' mübalağalı. Fakat Mümtaz Bey o tuvaleti de inceden inceye tahlil etti. Gerçek! Renkler, şekiller çok mübalağalı; şu kadar ki bu giyinişteki zevk de inkâr olunamaz. Parlak, ökçesiz, rugan iskarpinler, geniş, siyah, ipekli kordonlu iskarpinler ufacık bir çift ayağı setrediyor. Örümcek ağı gibi ikili, duman rengi çoraplar. Bunlar, hemen diz istikametine kadar açık. Şahane ve nefis, ince ve süzgün baldırlar. Vak'a çok açık. Lâkin ne yapmalı? Bu derece hoş baldırlar kapalı tutulmak için midir? Çarşaf yok gibi. Pelerin, beli asla örtmüyor. Baş? Yok, ona mestur denemez çünkü pelerinin üstü saçları kapamak için değil, daha güzel göstermek için ibdağ edilmiştir. Bunun hikmet-i icâbı odur. Yüz boyalı. Lâkin bu boyamakta da ne maharet var! Pudra, "koldıkrem", allık her kadına güzellik vermez ve her kadın onları kullanamaz. Bunlar, Leman Hanım'ın melahatini arttırmış. Demek ki bunların bir hikmet-i vücudu var. Binâenaleyh Leman Hanım'ın boyanması caizdir.

Birkaç gün sonra Kamer Hanım, kerimesi Fetanet Hanımla birlikte, yine Mümtaz Bey'e geldi. Fetanet Hanım, validesinin ikinci cildi. Yalnız aralarında on üç yaş fark var. Aynı sima, aynı sadâ, aynı eda... O da kerimesini bir uzun boylu methetti. İki kadının laklakaları birbirine karışıyor, geriye bir uğultu teşkil ediyordu.

Her ikisi de birden söylüyordu. Eğer bunların mutad adet-i hilafi ziyaretleri olmasaydı, Mümtaz Bey kararını daha çabuk verecekti. Fetanet Hanım, Leman'ın Fransızca, coğrafya, Almanca, kelâm-ı kadim ve Yasin-i Şerif, keman ve ud ve piyano, raks ve dans “tango” ve “furlana” ve “fokustrot” el işi, yemek ve revani ve “flompudik” bildiğini ve daha sair birçok şeylerde mahir olduğunu anlattı, durdu. Bu gevezelik ve zevzeklik karşısında gülmemek için Mümtaz Bey hayli cebr-i nefis etti. Mümtaz Bey'in tahkikatı:

Leman Hanım'ın bir namussuzluğu görülmemiştir. Biraz Fransızca bilir, fakat, pek yavan. Almanca, o yalan. Yalnız Mümtaz Bey'in Almanya'dan geldiğini duyan Kamer ve Fetanet hanımlar, acele, kerimelerine, Ermeni milletinden bir Almanca muallimesi tutmuşlar. Şimdiye kadar Leman Hanım beş ders almış. Kelâm-ı kadim ve Yasin-i Şerif, biraz ud, bunlar doğru... Piyanoya gelince, geçen sene, eczacının haremi madam Lahbe Torşistiyan Leman Hanım'a altı ay kadar ders vermiş. Ve tango ve sair edepsiz danslara gelince, bunların da aslı faslı yok, Fetanet Hanım, meğer, bunları bir meziyet addediyormuş da onun için Mümtaz Bey'e sayıp dökmüş. Leman Hanım bin yıllık [polka mazurka]yı bile bilmiyor ve hatta rakstan hoşlanmıyor. Yemek ve “fulpudik” gelince Leman Hanım'ın bir bildiği varsa ancak onların sefa-i hatırla yenmesidir.

Leman Hanım gayet sevimli, kıvrak, kıvraklığından sarf-ı nazar çehresi de pek ma'sum. Mümtaz Bey Leman Hanım'ı her yerde takip ediyordu. Leman Hanım'ı almak, Mümtaz için bir gaye teşkil etti. Kalbinde hakiki aşka yaklaşır bir temayyül hasil oldu. Birkaç hafta düşündükten sonra kayınvalideler meselesi Mümtaz'ın nazarında küçüldü. Leman Hanım'ın mezaya-yı bedeniyesi daha fazla tebariz etti.

Ne çare? Leman Hanım'a nail olabilmek için Kamer ve Fetanet hanımlara tahammül etmeli. Mümtaz Bey bunlara tahammül etti. Yeni aile, Mümtaz Beyle Leman, Kamer ve Fetanet Hanımlar Yıldız civarında büyük, bahçeli bir konağa naklettiler.

Zavallı Erkan-ı Harbiye yüzbaşısı şehit mağfur Mehmet Ali Bey! Leman Hanım'dan asla nasibeciğini alamamış! Nikâh kıyılırken seniyye denilen Leman Hanım, meğer pak ü pak damen bir bâkirmiş.

Karı koca arasında büyük bir müveddet ve muhabbet hasıl oldu. Artık, Leman Hanım'da, validelelerine çok ehemmiyet vermiyordu. Mümtaz Bey ise, aynı evde oturmakla beraber, mümkün mertebe bu iki cadaloz kadından tevakku' ediyordu. Zifaf gecesinin ferda gündün itibaren “çifte kaynanalar” damatları aleyhinde zebanderazlığa başladılar. Mümtaz Bey'in hareket ve sekinâtına bin ilave ve mübalağayla konukomşuya anlatıyorlardı. Bundan başka, Mümtaz Bey kapıdan çıkınca, Leman'ı karşılarına alıyorlar ve ona pis pis nasihatler veriyorlardı. Fakat, Leman Hanım, bî-tabî, bunlara kulak asmıyordu.

- Lemancığım, sakın çabuk gebe olma! Bakalım aradan hiç olmazsa iki üç sene geçsin. Elin herifini ne bilirsin? Belki birkaç ay sonra cibilliyeti ortaya çıkar. Sen gül gibi bir kızsın. Maazallah yarın öbür gün boşanırsan, elinde bir bebek olursa güç kocaya varırsın; halbuki böyle taravetini muhafaza edersen herkes senin ayağını öper. Kocana karşı kibirli ol. Teklifsizlik etme. Sana öyle çok sarılmasın. Kapıyı kapayıp öyle saatlerce birlikte durmayınız. Gençliğine, güzelliğine yazıktır. Baksana... Boylu poslu pehlivan gibi herif. Ona hiç dayanılır mı? Kendini saydır. Ağır, kibar, nazlı ol!

Halbuki bî-çare Mümtaz Beyle Leman Hanım'ın arasında hiçbir ihtilaf yoktu. Kayınvalideler damatlarına karşı ma'sum vaziyetteydiler. Mümtaz Bey, resmiyetten ayrılmıyordu. Hanımlarla kendi arasında hiçbir ihtilaf çıkmadığı halde, Mümtaz, mümkün mertebe onlarla münasebette bulunmamak ve zevcesini onların nüfuz ve tesiri altında bulundurmamak politikasını takip etmeyi en iyi meslek bilmişti.

..... Harb-i Umumi! Mümtaz Bey de, Kâni Bey de Harbiye Nezareti'ne alındılar. Fakat bunlara adiyyen nefer muamelesi edilmedi. Bu gibi mühendislerle şiddetle ihtiyaç var. Kâni Bey, Ağaçlı'da linyit kömürü istihsaline memur. Mümtaz Bey de, su fenninde pek mahir olduğundan Necid ordusu kumandanı Celâl Paşa kendisini oraya celp etmek istiyor. Bunların her ikisine miralay maaşı ve mahsusatı verdiler. Bî-tabî kahverengi apoletli birer de üniforma giydiler.

Celâl Paşa'nın efkâr ömr-i en pervanesi cihanca meşhurdur: Bağdat. Hattı Necid'e kadar temdid ettirildi. Paşa, o havalinin imar ve ihyasıçün İstanbul'dan vagon vagon, katar katar muallim, müderris, usta, işçi, mühendis celp etti. “El-Katar” yarım adasında mühim bir şelale var. Bundan istifade edilecek olursa memleketin seriyyen ihyası kabildir. Zaten, harpten evvel, muktedir ve mecrib bir ecnebi

mühendisi bu cehti uzun boylu tetkik etmiş. Raporu gizli, fakat neticesi ma'lum. Bu şelale, evet, o memlekette de bir hayat-ı sanaiye uyandırabilir. Mümtaz Bey, Celâl Paşaca mâruftur. Celâl Paşa, letafetli bir mektupla, birkaç ay için Mümtaz Bey'i Necid'e davet etti. Kendisine pek fazla ikramiye vereceğini de mektubu getiren zât ayrıca söylemişti. Enver Paşa, Celâl Paşa'nın bu gibi arzularını derhal terviç ediyor.

Leman Hanım, validelerinin vesayasına rağmen, ve, kocasının gönlünü hoş etmek için gebe kalmıştı. İlk aylarındaydı. Henüz aş eriyordu. Mümtaz Bey, birkaç ay için bu külfete katlandı. Leman Hanım'la sıkı sıkı, birkaç saat öpüştüktan sonra trenle ve Haydar Paşa tarikiyle Necid'e oradan da vesait-i mahalliyesiyle "El-Katar" a gitti.

Şelale hakikaten mühim. Orada tetkikat yapmak da kolay. Mümtaz Bey vazifesini birkaç ayda bitirdi ve Karargâh-ı Umumiye avdet etti. Mukavelesi mucibince Mümtaz Bey, raporunu tanzim ve takdim ettikten sonra derhal İstanbul'a dönecekti.

Fakat pek hoş meşreb ve hayırhah olan Celal Paşa, Mümtaz Bey'e dedi ki:

- Oğlum Mümtaz Bey! Hemen hareket etme. Ben, bir ay zarfında, İstanbul'a gideceğim. Tabidir ki sen benim gibi seri ve rahat gidemezsin. Lâkin, ahvâl-i siyasiye ma'lum, ahvâl-i harbiye de ma'lum, seyahat edeceğimi kimseye söylemedim. Günün birinde bağdaten hareket edeceğim. Birlikte gideriz. Bu cihette sen de kimseye söyleme. Hatta ailene de yazma.

Mümtaz Bey'de bunu tasvip etti. Aradan on gün geçmeden ordu müşiri Celâl Paşa, mutad olan tantana ve debdebesiyle hareket etti ve on gün sonra kâfile İstanbul'a vardı. Haydar Paşa'da bir mühim cem-i gafir kumandan paşayı bekliyordu. Fakat halkın, İstanbul ahalsinin bundan haberi yoktu. Hava, yağmurlu. Bu mühim gafir hükümet, ordu, ve (İttihat ve Terakki) erkanından mürekkep. [şimşek] sitimbotu yolcuları Sirkeci rıhtımına isal etti. Orada hazır bulunan beylik otomobillerinden birini Mümtaz Bey'e tahsis ettiler. Mümtaz Bey'in emirber neferi Yalvaçlı Mehmet oğlu Mehmet çantaları otomobilin üstüne yerleştirdi. On sekiz dakika sonra Mümtaz Bey Yıldız civarındaki Yeni mahallede hanesine vardı. Otomobil, yapıya kadar yaklaşamıyor; çünkü ev caddeye pek yakın olmakla beraber caddede değil, dar bir sokağın içinde kâindir. Mümtaz Bey, Leman Hanım'a bir an

evvel mülakî olmak için otomobilden atladı. Eşya ile Mehmet oğlu Mehmet'i bıraktı. Dudakları, adetâ, bir açlık ve bir sabırsızlık hissediyordu ve bu his, dakika geçtikçe mizaç bir şekil alıyordu.

Mümtaz Bey kapıyı vurdu. Bilmediği, ufak kanburca, hırpani bir kız kapıyı açtı ve: Siz kimsiniz? Dedi. Mümtaz Bey buna kulak asmayarak ilerledi. Taşlıkta, Kamer Hanım, Mümtaz Bey'i görünce dona kalmıştı. Gözleri, hayretle, fal taşı gibi açıldı. Mümtaz Bey Kamer Hanım'ın elini öpmeye yaklaşıyorken, bu koca karı, meheya-yı firar bir kaz gibi kollarını açtı. Ve damadının huzurundan bir iki hatve gerildi hemen o sırada Kamer Hanım'ın ağzından, ihtiyarsız, geriye bir – Eyvah! Çıktı... Bu eyvah! Sayhasının fişkırması üzerine açılan bir kapıdan Fetanet Hanım da görüldü. Elinde sonuna gelmiş bir sigara vardı. O da, ondan daha geriye sakil bir – Eyvah! Kopardı.

Bunlardan hiçbir şey anlamayan Mümtaz Bey merdivenleri ikişer ikişer atlıyordu. Odasının karşısına geldi ve, - Leman! Diye bağırdı. O karışıklık içinde, bir sevk-i zaruri veya tabii ile, kapının tokmağını tuttu, lâkin, oda kilitliydi. Açılmıyor. İçeride acib sesler. Boğuk sesler. Nevmit sesler. Haşyet alâmetleri. Mümtaz Bey çizmesiyle kapıyı vurunca köhne kapı bir hamlede dağıldı.

Leman Hanım, yalın ayak, terliksiz, hatta entarisiz, saçları darmadağınık, yanı başında pür haşyet, pür telaş, kim? Keşfediniz bakalım?

Ortada bir [pürmüz] lambası yanıyor. Üstünde kocaman bir cezve. Masanın üstünde iki büyük fincan, kaşıklar, bir teneke kutu bisküvi. İki ufak peçete. Bir şişe süt: yarısı cezvede. Açık bir paket şokola. Lamba, bir kazan gibi gürültülü gürültülü kaynıyor.

Çıplak, sırtına kanarya sarısı bir Şam hırkası atmış, Kani Bey, arkadaşı Mümtaz Bey'i bir saniye, iki saniye değil, düşünür bir halde görünce:

- Mümtaz! Dedi... ve, elbisesine yaklaşarak pantolonunun cebinden bir ufak [brownig] çıkardı: Mümtaz... Ben sana karşı cinayet işledim. Görüyorum ki beni vurmakta tereddüt ediyorsun. Al şu revolveri beni de haremini de öldür. Bu, senin hakkındır. Benim gibi alçakların hakk-ı hayatı yoktur.

Silahı uzattı. Leman Hanım; taştan, lâkin güzel, çıplaklığı içinde, aynı zamanda [Meylü],ve [Vatikan],ve [Medçis], ve [Napolide] ki [Kapoa] zehirlerinin muhtelif ecza-ı melahatini vücudunda cem eden bir heykel gibi donmuş, soğumuş, taş kesilmişti.

Mümtaz Bey, o bir saniye içinde, iki saniye içinde değil, karısının ruhundan ta'ri ve tecerrüt etmiş heykeli ve insaniyetten uzaklaşmış dostunun münkesir, müteddi, nâdim canlı cesedi karşısında şu muameleyi zihninde oyalıyordu:

- Kanun, şer'î, bu dakikada, bana şu her ikisini de vurmaya müsaade ediyor. Hatta fazla olarak zât-ı canı, bunun için lâzım gelen silahı da kendi eliyle bana teslim ederek hüküm-ü idamına kendi de imza-yı rızasını koyuyor. Acaba, bu hâlde, şu iki sefili birden öldürmek benim için bir vazife, bir vazife-i namus mudur? Kâni Bey'in verdiği revolvere de ihtiyacım yok. Çünkü cebimde onun bir diğeri var, evelallah, bu silahı kullanmakta da pek mahirim. Fakat bunları yere sermek benim bir vazifem midir, yoksa sadece bir hakkım, bir salayetim, bi-l-ahire mazerete medar olacak bir hakkım mıdır? Bu tereddüt, bir bulut gibi, mütecessim bir şekilde Mümtaz Bey'in karşısına geldi.

Gariptir! Tefekkür, zamane müftehir değildir. Yazılса sahifeler tutan bir fikir, dimağ, liha-yı basrda düşünür. İşte, Mümtaz Bey de, maddeten değil, hatta hayalen nefsimi mümteni bir anda, böylece düşündü ve bu suali kendisine irat etti.

Kamer ve Fetanet hanımların şenaate hadd-ı mutasavvır değildir. Bu iki ruh u sefil, husumet ve şenaatten başka bir hâl bilmezler. İlk günden beri, bu iki kayınvalide, damatlarına fena bir nazarla bakmışlardı. Mümtaz değil, her kim olursa olsun, bu hanımlar, damatlarına aynı nazarla bakacaklardı kötü kadınlar. Mümtaz Bey Necid'e gittikten sonra bu husumeti arttırdılar. Her gün, her gece, Leman Hanım'ı fitediler. Bir ananın, bir büyük validenin kerimelerine en ciddi nasihatleri vermeleri tabii iken, bunlar, bir pür ü garam ve usul tahtında, Leman Hanım'ı izlal ettiler. Leman Hanım, ibtida, bu iblisane vesaiyeye kulak asmıyor, ve, analarının hezeyanını dinlemiyordu.

Fakat Leman Hanım'ın zekâsı müsait değildi. Leman Hanım dalalete uğradı. Analarının kendisine anlattığı hikâyeler kulağında yer etti. Zekâsızlık ahlâksızlığı da

mücip oldu. Leman Hanım daha ziyade sinema ve tiyatroya gitti. Daha başka ve iki kız ve kadınlarla görüştü. Hem de, bu inkılap, dört nala, pek serih oluyordu.

Felsefesi ma'lum olan Kâni Bey, bir yabani kedi gibi, Mümtaz Bey'in bıraktığı evde, iştahaver bir ciğer parçası buldu. Bu hâli, Kamer ve Fetanet hanımlar pek yakından görmekteydiler. Bu münasebeti körüklediler.

Mümtaz'ın azimetinden henüz bir ay geçmemiştir ki Kâni Bey Kamer, Fetanet ve Leman hanımlara misafir sıfatıyla gelmeye başladı. Zemin-i musahabe, bî-tabî, Mümtaz Bey ve Mümtaz Bey'in sünepeliği, kofluğu, Leman Hanım'a lâyük olmamasıdır. Kamer ve Fetanet hanımlar, damatlarından muhayyel ve vâhi bir intikamı almak için, Kâni Bey gelince, komşuya gidiyorlardı.

Aradan üç hafta geçince, hizmetçiyi değiştirdiler. Yerine bir ucube aldılar. Kâni Bey her sabah saat dokuzda, sonra on birde, öğlenden sonra ikide, altıda, gece onda Mümtaz Bey'in hanesine geliyordu. Bir müddet daha geçince Kâni Bey oraya nakl-i mekân etti. Artık Mümtaz Bey'in evinde, alafranga tabiriyle [pansiyoner] oldu. Ve, her gün, Mümtaz Bey hakkında yanlış, düzme, fena haberler veriyordu. Bu haberlerin de menba', güya, harbiye nezaretiydi.

Mümtaz Bey kazara izin alıp İstanbul'a gelse bile bu cinayetlerin maddi bir izi olamaz. Çünkü Leman Hanım hamiledir. Eğer kazara böyle bir şey bile olsa, evvelce tabîî haber alınacak. O zaman iş, hizmetçiyi kovmaktan ibaret kalır.

Daha fol yok, yumurta yok. Eğer, Allah göstermesin, Mümtaz Bey bir izin bile istese, bunun çaresine bakılır. Kâni Bey nezarete ulûl etmiştir. Taraf ve takribini bulur Mümtaz Bey'in böyle bir istidasını minder altı ettirir. Ettiremezse de bunu tehir ettirmek mühendisin yed-i iktidarında değil midir?

..... Kâni Bey, düşünen Mümtaz Bey'e ısrar etti: - Al Mümtaz Allah aşkına beni öldür; bu caniyeyi, bu zaniyeyi de öldür! Ve lütfen öldür; çünkü, bu rezalet üzerine ikimizin de yeryüzünde dolaşmaya ne hakkımız vardır, ne de yüzümüz!

Mümtaz Bey kendi kendine: - Acaba ben bunları öldürmezsem, cinayetle mi itham edilirim? Bu düşünce de bir saniye sürdü.

Mümtaz Bey'in dimağı o dakikacıkta, birçok efkâr-ı muhitti:

- Hazreti İsa efendimiz, bir zaniyeyi affetmiş. Hazreti İsa'ya, zaniyenin cezası, Şer-i İsraili mucibince nedir? demişler. O da, tereddütsüz: -Recmdir, buyurmuş. Fakat ashabı yine sormuşlar: -O halde, ya hazret, ilk taşı kim bu zaniyenin üzerine atsin? İbn-i Mürebbim Efendimiz cevap vermiş: -En az günahı olan! Bunun üzerine hiçbir kimse cesaret edip te ilk taşı caniyenin üzerine atamamış.

Kâni Bey ısrar ediyor; Mümtaz Bey düşünüyordu. Fakat henüz aradan iki, hatta birinci dakika mürur etmemişti. Mümtaz Bey, o sırada bu sefilleri öldürmenin kendisi için ancak bir hak, bir salahiyet olduğuna kâni oldu. Ve, Kâni'nin uzattığı silahı bir dokunmayla yere atıp:

- Yok, Kâni! Dedi... ben sizleri katletmekle ellerimi kirletemem. Kâni Bey bir kat daha mahcup oldu. Ruhunda aslına, saffet-i ibtidayesine, kim bilir hangi bir kible-yi fazılına doğru bir rücu hasıl olan Kâni Bey için bu söz, bir kurşun zariyesinden daha ağırdı. Bir kat daha mahcup oldu.

Leman Hanım baygın bir hâldeydi; lâkin gariptir, şu vak'a, şu şiddetli teessür önünde vücudu yere düşürmemişti. Koca Leman, bir heykel cürüm ve hicap gibi, gözleri fal taşı gibi açılmış, yere bakıyordu. Kestane rengi mebzul ve gür saçları da yüzünü örtmek vazifesini üzerlerine almışlardı. İnce, pek ince bir yerden giyilmiş iç gömleği, Leman'ın ancak dizlerinin üstünde kalmıştı. Penbeye mâil, matbu' ve nefis dizler, bir kat daha güzelleşmiş, güzelliği zahir etmiş baldırlar, ondan sonra leziz ve küçük, iki beyaz güvercin gibi canlı ayaklar, düzgün topuklar bir resim gibi; bu hayat ve şanaat levhasının içinde göze çarpıyordu. Filvaki' Leman'ın karnı büyümüştür. Lâkin buna mukabil memeleri hiç sarkmamıştı. Teni yukarıya doğru kalkık duruyordu. Ehemmiyetsiz gömlek ise o şirin memeleri, sineyi örtemiyordu. Mümtaz, Leman'ı hiçbir vakit böyle zarif bir alt üstlükte görmemişti. Zavallı Mümtaz Bey, duvarlardan kışkırdığı zevcesinin olanca esrar ve vücudunu Kâni Bey'e teşhir edilmiş görünce, en koyu, karanlık bir buhran içinde kaldı. Lâkin nefisini zapt ediyordu. Akdimce, yalnız kendisine küşade olan bu vücudu düşündü. Damarlarındaki kan, bir kat daha süratle cevelan ediyor. Kalp, füzü bir mebzanda. Ma'mafih, Mümtaz Bey, hiç tasavvur tahlil etmediği bu tablonun karşısında muvazenesini, soğuk kanlılığını bozmamak istedi ve bunun içinde nefsiyle mücadele etti.

Bu alçaklık muvahcesinde bir büyüklük göstermek! İşte, Mümtaz'ın bütün emel ve arzusu bu nokta da mütemmerinizdi.

Mümtaz, hamuş hamuş düşünüyor: -Anladım, izdivaç, ancak karı ve koca arasında devam eden muhabbetle mahduttur. Erkek, kadını istemezse, izdivacın temadisi bir cinayettir. Fakat felsefemiz yalnız bir horoz felsefesi olmamalıdır. Kadın, erkeği istemezse o da serbestisini iade etmelidir. Bu mürailiklere izdivaç perdesi altındaki bu cinayetlere hacet yok. Erkek: -Erkek elin kiri.. dediği gibi, kadın da: -Elimin kınası.. diyebilmelidir. İki taife arasında musavvat lâzımdır. Pekâlâ... Ben, kendisine karşı muhabbette zerrece kusur etmediğim Leman, beni istemiyormuş; bu hakkını teslim ederim. Binâenaleyh o, benden boştur.. Fakat bu şenaate, bu cinayete, bu hıyanet ve ihanete ihtiyaç yoktu. -Ben seni istemiyorum! dese yahud bunu bana ima etseydi, ben, her hakkımı feda eder, onu serbest bırakır, kendisinden ayrılırdım. Zaten, bu fikirde bulunan bir kadını serbest bırakmamak, boşmamakta bir erkek için denaettir, zilletir, redaettir, izzet-i nefse muğayyirdir.

Anlıyorum ki bu kızı bu hafraya atan iki validesidir. Fakat, madem ki bu kızda o iki ruh meşuna kapılmak zaafı vardır; onun bana da lüzumu yoktur. Ben, daha saf bir zevce istiyorum.

Mümtaz Bey böyle düşünürken cânî ve câniyei bırakmış, sofada bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu. Leman da, Kâni de, en korkunç bir vaziyette, -Acaba ne olacak, Mümtaz Bey ne yapacak? diye telaşlıydılar. Kamer ve Fetanet hanımlar ise, aşağı ki katta, merdiven başında, put gibi duruyorlar; -Yangın var! diye bağırıyorlar, kendi eserleri olan bu âcib ve hacalet cehenneminin içinde kıvranıyorlardı.

Mümtaz Bey duvardan kapıya yine dolaşıyorken -Şu çocuğun hâli ne olacak? Ben kararımı vereyim bu iki sefili olanca ayıplarıyla, rezaletleriyle bırakacağım onlar varsın kendi kendilerine haşr ü neşi olsunlar elalem isterse bana cebanet isnat etsin ben hakkımı istimal etmedim; hakkın fevkinde afv ve merhamet ishar ettim. Bunları öldürmekte bir vazife teşkil etmiyor. Allah belalarını versin. Lâkin çocuk ne olacak? Birkaç ay sonra dünyaya gelecek bu çocuğa, validesi, bir hayat-ı mesaib hazırlamış oluyor. Şu öldürmediğim affettiğim kadının karnına bir tekme atıp henüz dünyayı görmeyen mahluku bir sefaletten kurtarayım mı?

Fakat bu takdirde bana ne derler? Kadını öldürseydim, ceza kanunu ben affederdi. Fakat karnına bir tekme atsam, beni aynı kanun tecrim eder.

Zavallı çocuk... Sen mesaib için mi doğacaksın?

Mümtaz Bey'in yüzüne kan fişkırmıştı. Mehmet oğlu Mehmet henüz eşyayı indirmemiş. Zaten evin kapısını da bilmiyor; Mümtaz Bey nefretlerle, derûni tahkirlerle kapıdan çıktı. Bir bedduanın simasıyla donakalan iki vücut gibi, Kamer ve Fetanet hanımlar gecelik elbiseleriyle merdivenin başında camit bir hâlde duruyorlardı. Bunlar, beş dakika kadar, sokak kapısını kapamaya, yukarıya çıkıp olan bitenden haberdar olmaya bile muktedir değildiler. Birbirine bakıyorlar, fakat yekdiğerini görmüyorlardı.

Ucube kıyafetli hizmetçi kız ise bir kat daha gabavet peyda etmiş, gözlerini açmış, sümüğünü çekiyordu.

Masanın üstündeki [pürmüz] lambası fokur fokur kaynıyor. Revolver yerlerde. Leman Hanım maddi bir ızdırıp çekiyor, lâkin, ızdırabını kendi de bilmiyor biraz zaman geçince, kendini toplayan Kâni Bey, asker üniformasını üzerine giydi. Telaş ve haşiyetle sağa sola baktı. Leman Hanım'ın yüzüne bile bakmadan, yerden revolveri de kaldırdı. Çizmelerini de çektikten sonra merdivenleri indi, açık kapıdan çıktı gitti. Kapıyı kapamak aklına gelmedi.

Nereye gideceğini, ne yapacağını bilmeyen Mümtaz Bey otomobile bindi. Mehmet oğlu Mehmet kendisine birtakım tabîî sualler soruyorsa da, cevap alamadığından şaşırılmış bir haldeydi. Otomobil, okyanus ortasında, sis içinde, dümen ve pusulası kırılmış bir yelkenliye benziyordu.

- Şoför, senin adın ne? Sağa doğru çek, bakayım!

- Peki efendim, ismim Nikoli'dir.

Sağda, birkaç hatve sonra, bir alafranga ampulün altında, Mümtaz Bey, [Doktor Judi] levhasını gördü. Almanya arkadaşlarından, hem de komşu. Mümtaz, tereddütsüz oraya girdi. Judi de kendisini fevkalâde hüsn-ü kabul etti. Mümtaz Bey macerayı kısmen doktora anlatmıştı. Mümtaz Bey acele hazırlanan yemekten biraz yerken doktorun kapısı fena hâlde vuruluyordu. Vechine bir kat daha necaset istila eden Kamer Hanım bar bar bağıyor: - Aman doktor, imdadımıza koş... Leman pek

hasta. sırasız ağrısı tuttu, koş! Kamer Hanım'ın şekli hakikaten bir heykel şeametti. Doktor Judi; ale-l-acele, çantasını aldı ve gitti.

Mümtaz Bey, iki saat yirmi dakikadan beri doktorun odasında, yapayalnız, bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Nihayet kapı vuruldu. Memnun bir çehreyle doktor Judi yukarıya çıktı.

- Kadını kurtardık; fakat çocuk - Çocuğunuz- maa-t-teessüf kurtarılamadı, dedi.

2.15.1.VAZİFE Mİ HAK MI? HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İki mühendis Türk genci; Mümtaz ve Kâni beyler, Almanya'da eğitimlerini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönerler. Mümtaz Bey; su mühendisi, Kâni Bey ise maden mühendisidir. Dönüş yolunda, trende tanışan bu iki genç bekarıdır. Tüm yol boyunca muhabbet eden beylerin tek konusu "*kadın*"dır.

Kâni Bey evlenmeyi düşünmez, çapkın bir erkek olmayı yeğler. Mümtaz Bey ise Leman Hanım ile evlenir. Hikâyede ihanetle sonuçlanan bu evlilik anlatılmıştır.

Celâl Nuri'nin bu hikâyesinde önemli iki ana unsur bulunmaktadır; savaş ve evlilik. Bu iki ana unsurdan biri olan "*evlilik*" ve buna bağlı olarak da *sadakat*, yazar için en önemli hareket noktasıdır. Celâl Nuri'nin kadın kahramanı bu sefer başka bir yönüyle karşımıza çıkar.

Hikâyenin şahıs kadrosu: Mümtaz ve Kâni beyler, Leman Hanım, Kamer Hanım, Fetanet Hanım, Doktor Judi, Celâl Paşa ve şoför Mehmet'tir.

Mümtaz ve Kâni beyler Almanya'da eğitim almış iki mühendistir. Osmanlı Devleti döneminde yurt dışına ilk öğrenci gönderimi II. Mahmut döneminde gerçekleşir. Çöküşe doğru giden Osmanlı artık Batı'nın birçok yönden ilerlediğini ve kendisinin de geride kaldığını kabul eder. (Kodaman, 1991). Avrupa başkentlerinde daimi elçilikler açan III. Selim, elçilerine yabancı dil öğrenmelerini emretmiştir ancak bu dönemde; öğrenci statüsünde hiç kimse gönderilmemiştir. II. Mahmut döneminde ise Avrupa'daki gelişmeleri öğrenmek, donanımlı ve bilgi sahibi insanlar yetiştirmek amacıyla, yurt dışına öğrenci gönderilmiştir. II. Mahmut uygulamaya başlamadan önce, Müslüman halkın tepkisinden çekinerek, Avrupa'ya Hristiyan reaya arasından öğrenci göndermeyi düşünmüştür. Ancak, Harp okulu ve Tıp okulu

kurulduktan sonra Enderun ağalarından oluşan bir kâfilenin Avrupa'ya gönderilmesiyle padişah ve hükümet dinsizlikle suçlanmıştır (Yıldırım, 2006).

Avrupa'da tahsil gören gençlerden olan Mümtaz ve Kâni beyler de gönderilen öğrenciler arasındadır. Dönüş yolunda, trende tanışan bu iki mühendisin, yolculukları esnasında yaptıkları muhabbet ile düşünce yapıları ve hayat görüşleri okuyucuya sezdirilir. Mümtaz Bey evlilik müessesine inanan ve saygı duyan biri; Kâni Bey bu müesseseden hoşlanmaz ve birçok kadınla beraber olmak niyetini taşır. Bunun için bir kedi gibi kadınlar arasında dolaşacak fakat hiçbiriyle evlenmeyecektir.

Bu iki beyin de "*kadın*" hususu dışındaki görüşleri, adetleri, yapıp-ettikleri, kişisel ve fiziki özellikleri üzerinde durulmamıştır. Onları tanıdığımız yönleri; Avrupa'da tahsil görmeleri ve kadınlara bakış açılarıdır.

Bu iki kahramanın tren yolculuğundan sonraki ikinci ortak noktaları Leman Hanım olur. Leman Hanım dul bir kadındır. İlk eşi Balkan Harbi'nde şehit olmuştur. Leman Hanım toparlak yüzlü, manidar bakışlı, balık etli, güzel, mütebessim çehreli bir kadındır. Evlenmek niyetiyle kendisine uygun bir eş arayan Mümtaz Bey, bu hanımı görür ve beğenir.

Müslüman-Türk kadınının dikkat çekmeyen bir kıyafet ile ev dışında dolaşması hususu, zamanla değişime uğrar. Batılılaşmanın da etkisiyle, kadınların çehresi değişir. Leman Hanım bu değişen profilin güzel bir örneğidir. İnce bir çarşaf, diz istikametine kadar açık çoraplar, kırmızı ruj ve makyaj... Bunlar bir dönem kadını için mümkün değilken; değişen Osmanlı toplumunun bir gerçeği haline gelmiştir.⁷³

Hikâyenin önemli iki kadın kahramanı daha vardır. Fetanet ve Kamer hanımlar "*kötü, fesat çıkarıcı*" kadın tipindedir. Bu iki hanımın da eşleri vefat etmiştir. Kamer Hanım'ın bir oğlu vardır ve sancakta görevlidir. Fetanet Hanım'ın da bir kızı daha vardır. O da bir doktor ile evlidir. Doktor bu kayıncıların kötü

⁷³ Osmanlı toplumunda kıyafetlerin de bir dili vardır. Kumaşın rengi, biçimi, örtünme tarzı vs. o kişi hakkında birçok bilgi verir. Osmanlı kadını ev içinde gösterişli giyinmiş ancak sofa dışına çıktığında ferace giymiştir. 1892 yılında çarşaf ile tanışmaya kadar Osmanlı kadınının dış kıyafeti ferace ve yaşmak olmuştur. Kadınlar arasındaki statü farkı ise kumaş kalitesi, mücevherler ve kürklerle anlaşılmaktadır (İlbak, 2011-2012). Dış etkilere açık "giyim modası"nın çarpıcı bir örneği I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanır. Göçmen Rus kadınları, kötü şartlar sebebiyle bitlenmiş ve saçlarını kazımak zorunda kalmıştır. Kazınan kafalarına saklamak isteyen bu Rus kadınlarının, bulduklarını kafalarına geçirmeleriyle "Rus saçı" modası başlamıştır. Dersaadet hanımefendileri, bitlendikleri için bunu yapmaya mecbur kalan Rus kadınların rengarenk örtülerini taklit etmeye başladılar (Özer, s.252).

huylarını çok iyi bildiği için onlardan uzak durur. Erenköy'de onlardan uzak sessiz bir hayat sürer.

Leman Hanım bu kadınların elinde kalan son kişidir. Onlar daima Leman ile meşgul olurlar. Leman'a sigara ve alkol içmesini dahî önerirler ancak Leman onları dinlemez. Kötü kadın profili ile ortaya çıkan bu iki kadın, Leman Hanım ile Mümtaz Bey'in mutluluğu için en büyük tehlikeyi oluşturur. Bu kadınlar; kötü huylu, dedikoducu, fitne-fesat çıkarmayı seven; sigara içmekten dişleri sararmış, çirkin kadınlardır. Ne fiziki ne de kişisel özellikleri pozitif değildir.

Leman Hanım ile Mümtaz Bey'in evlilikleri güzel gitmektedir. İki kayınvalide, karı-kocanın arasını bozmak için çeşitli teşebbüslerde bulunsalar da bunu ilk zamanlarda başaramazlar. Ancak; bu arada I.Dünya Savaşı çıkar. Savaşın çıkması ile mutlu evlilik hayatının seyri de değişir. Mümtaz Bey su mühendisi olduğu için Katar'a, içme suyu temini için gönderilir. Kâni Bey ise maden mühendisidir ve İstanbul'da Ağaçlı'daki linyit kömürü madeninde görevlendirilir.⁷⁴

Mümtaz Bey Katar'a gitmeden evvel Leman Hanım hamile kalmıştır. Mümtaz Bey bir an evvel işini halledip hamile eşinin yanına dönmek ister. Olacaklardan habersiz, Katar'daki işlerinin bitirdikten sonra evine döner ve kötü bir manzara ile karşılaşır. Karısı ve arkadaşı tarafından ihanete uğramıştır. Gördükleri karşısında derin düşüncelere dalan Mümtaz Bey'in aklından birçok şey geçer. Her ikisini öldürmesi gerektiğini düşünür. Fakat bu onun vazifesi midir, yoksa hakkı mıdır bilemez. Aklına Hz. İsa'nın recm edilmesi gereken bir kadın hakkında söyledikleri gelir.

*"Hazreti İsa efendimiz, bir zaniyeyi affetmiş. Hazreti İsa'ya, zaniyenin cezası, Şer-i İsraili mucibince nedir? Demişler. O da, tereddütsüz: - Recmdir, buyurmuş. Fakat ashabı yine sormuşlar: - O halde, ya hazret, ilk taşı kim bu zaniyenin üzerine atsin? İbn-i Mürebbim Efendimiz cevap vermiş: - En az günahı olan! Bunun üzerine hiçbir kimse cesaret edipte ilk taşı caniyenin üzerine atamamış."*⁷⁵

⁷⁴ Bugün Eyüp ilçesinde bulunan Ağaçlı'da ilk olarak 1914 yılında Almanlar tarafından kömür üretimi yapılmıştır. bk.:<http://www.kutman.com.tr/sectorler/kutman-madencilik/uretim-alanlari/agacli-koyu.html>).

⁷⁵Osmanlı toplumunda da recm bir kere uygulanmış ancak birçok tepki aldığı için tekrar uygulanmamıştır. 1680 yılında İstanbul- Aksaray'da yaşayan bir kadının, kocası seferde olduğu bir vakitte başka bir gençle zina halinde yakalandığı iddia edilir. Kadının recm edilmesine ve erkeğin de

Mümtaz Bey duvarlardan bile kıskandığı karısının, güzel vücudunun Kâni Bey'e ifşa olduğu gördükçe delirir. Leman Hanım'ın kendisine neden bunu yaptığını anlayamaz. Onun bu esnadaki iç konuşması, boşanma hususunun dahi olumlu bir yolu olduğunu ve kadının isterse boşanma hakkını kullanacağını gösterir.

"Anladım, izdivaç, ancak karı ve koca arasında devam eden muhabbetle mahduttur. Erkek, kadını istemezse, izdivacın temadisi bir cinayettir. Fakat felsefemiz yalnız bir horoz felsefesi olmamalıdır. Kadın, erkeği istemezse o da serbestisini iade etmelidir. Bu mürailliklere izdivaç perdesi altındaki bu cinayetlere hacet yok. Erkek: - erkek elin kiri.. dediği gibi, kadın da: - elimin kınası.. diyebilmelidir. İki taife arasında musavvat lâzımdır. Pekâlâ... ben, kendisine karşı muhabbetle zerrece kusur etmediğim Leman, beni istemiyormuş; bu hakkını teslim ederim. Binâenaleyh o, benden boştur.. fakat bu şenaate, bu cinayete, bu hıyanet ve ihanete ihtiyaç yoktu. – Ben seni istemiyorum! Dese yahud bunu bana ima etseydi, ben, her hakkımı feda eder, onu serbest bırakır, kendisinden ayrılırdım. Zaten, bu fikirde bulunan bir kadını serbest bırakmamak, boşamamakta bir erkek için denaettir, zillettir, redaettir, izzet-i nefse muğayyirdir."

Mümtaz Bey'in bu iç konuşması Celâl Nuri'nin düşüncelerinin aynasıdır. Osmanlı Devleti'nde de boşanma bir kıyamet gibi algılanmamış ve eğer eşler için evlilik işkenceye dönmüşse ve artık hiçbir olur yanı kalmamışsa kadınlar da muhâlaa yoluyla boşanmayı talep edebilmiştir. Osmanlı mahkemelerinin adaletine güvenen gayr-i müslimler de, boşanma hususunda kadınlara başvurmayı tercih etmişlerdir (Maydaer, 2007).

Hikâyede zaman kavramı yine savaş ile birlikte kullanılmıştır. Balkan Harbi'nde eşinin şehit olmasıyla Leman Hanım'ın ilk evliliği son bulur. İkinci evliliğini yapan Leman Hanım bu defa bir de bebek beklemektedir. I. Dünya Savaşı'nın çıkması, eşinin Katar'a gönderilmesi, annesi ve ananesinin fesatları ile kocasını aldatması sonucunda Leman Hanım'ın ikinci evliliği de ikinci bir savaş sonrasında son bulur.

Bu hikâyede mekân yine İstanbul'dur. Yıldız, Erenköy, Ağaçalı bölgelerinin isimleri de hikâye içerisinde zikredilir. Mümtaz ve Kâni beylerin eğitim aldıkları

---

idam edilmesine karar verilir. Bu tek örnekten sonra gelen tepkiler sebebiyle recm bir daha uygulanmaz (Ortaylı,1980).

Almanya ve Mümtaz Bey'in görev için gönderildiği Necid bölgesi, Katar da hikâyenin diğer mekanlarıdır. Bu açık mekânların tasvirleri yapılmamıştır. Yazarın bu hikâyesinde I. Dünya Savaşı, Necid bölgesi, Celâl paşa üçlemesini bir araya getirmesi tesadüfi değildir. Bu bölge o dönem için önemli bir noktadır.⁷⁶

Celâl Nuri'nin hikâyelerinde mekân tasvirlerine çok sık rastlanmaz. Ancak bu hikâye bizim için bir istisnadır. Zîra yazar, Mümtaz Bey'in yatak odasının kapısını kırarak içeri daldığı anda gördüğü manzarayı, detaylı bir biçimde okuyucuya resmeder.

"Leman Hanım, yalın ayak, terliksiz, hatta entarisiz, saçları darmadağınık... Ortada bir [pürmüz] lambası yanıyor. Üstünde kocaman bir cezve. Masanın üstünde iki büyük fincan, kaşıklar, bir teneke kutu bisküvi. İki ufak peçete. Bir şişe süt: yarısı cezvede. Açık bir paket şokola. Lamba, bir kazan gibi gürültülü gürültülü kaynıyor. Çıplak, sırtına kanarya sarısı bir Şam hırkası atmış, Kani Bey...."

Evlilik müessesine büyük önem veren Celâl Nuri'nin bu hikâyesinde "sadakât" kavramı öne çıkarılmıştır. Leman Hanım yine de bu durumda suçlanmamış, yaşananlar onun "saflığı"na bağlanmıştır. O bu hikâyenin güzel ve saf kızı iken Kamer ve Fetanet hanımlar kötü kadınlarıdır. Leman ise kandırılmış aldatılmış ma'sum bir kızdır. Ancak onun da hatalı olduğuna kanaat getirmemizi sağlayan fikirler Mümtaz Bey'in zihninden geçer. " *Anlıyorum ki bu kızı bu hafraya atan iki validesidir. Fakat, madem ki bu kızda o iki ruh meşuna kapılmak zaafı vardır; onun bana da lüzumu yoktur. Ben, daha saf bir zevce istiyorum.*"

Hikâyenin dili açıktır. Olaylar okuyucuyu sıkmadan, akıcı bir tarzda verilmiştir. Ma'sum ve güzel Leman Hanım'ın her ne kadar kendi tercihi de olsa kandırılması, kötü bir yola teşvik edilmesi Behlül ve Bihter arasındaki ilişkiyi anımsatmaktadır. Bihter de ma'sum ve güzel bir kadındır. Bu kadının da seçme hakkı vardır, o Behlül ile yasak aşk için zorlanmamıştır ancak; tecrübesiz olan bu kadın Behlül tarafından kandırılmıştır.

⁷⁶ I. Dünya Savaşı, Necid bölgesi ve Celâl Paşa üçgeni üzerinde durmak gerekmektedir. I. Dünya Savaşı'nda Falih Rıfkı Atay, Celâl Paşa'nın özel kâtibi olarak Suriye'de yedek subaydır. Sonradan kaleme aldığı "Zeytin Dağı" adlı eserinde, Celâl Paşa'nın yanında geçirdiği yıllarını kaleme almıştır. Suriye ve Filistin'deki anılarını ise Ateş ve Güneş eserinde yazmıştır (İnan, 2014). Mehmet Âkif de "Necid Çölleri'nden Medine'ye" adlı şiirinde, 1915 yılındaki yolculuğunu anlatır.

2.16. ME'MURE HANIM

Sa'di Efendi kudemâdan bir zattı; kaza kaymakamlıklarında dolaşırdı. İlk zevcesinden birkaç çocuğu olduysa da bunların yalnız biri, Behice, ber-hayât kaldı. Haremının vefatından sonra, mâhâzâ Behice'nin hatrı için bir uzun müddet, otuz sene, evlenmedi. Fakat, sonraları, Behice Hanım'ında zaman-ı muvâfakatı üzerine genç ve dul bir kadınla izdivâc etti. Bu hanım, - İsmi Hasibe Hanım'dır.- Zaten Behice Hanım'ın dostu olduğundan arada bir hır çıkmadı. Sa'di Efendi, kerimesinin tâlim ve terbiyesine hayli itina etmişti. Behice dürüstçe zekice okur yazar, hesap bilir, daima iyi kitaplar ve gazeteler okur, hatta ud da çalardı. Lâkin musikide büyük bir kabiliyet gösteremedi. Bir aralık kemane de çalmış ise de bunda azim ve niyeti kadar istidat yoktu. Sa'di Efendi'nin Beykoz kaymakamlığında yüksekçe bir kız rüştiyesinden şehadet-nâme almaya da muvaffak oldu.

Behice'nin terbiye ve ahlâkı pek yerindeydi. Yüzü de güzeldi. Hele vechinin ağızdan bu kadarı mı hakikî bir melahat teşkil ediyordu. Gayet üsluplu bir burun, siyah, büyük, bol kirpikli iki canlı, manidar ve cüretkâr göz. Bu gözlerin her bakışında, her işaretinde hususi ve kat'i bir belagat mündemişti. Ondan sonra biraz kalınca, fakat pek hiddetsi, muntazam bir çift kaş. Açık, fasih bir alın. Ondan sonra göz pek siyah, mebzun saçlar.

Bununla beraber Behice Hanım'ın ağız, dudakları, dişleri, çenesi de çirkin değildi. Şu kadar ki bu kızın yüzüne bakanlar, evvel be evvel, ağızından yukarısının güzelliğini takdir ederlerdi.

Fakat bu melih ve vecihe, manidar ve zeki yüzden sarf-ı nazar Behice Hanım'ın kabil-i setri olmayan bir kusuru var: boyu maa-t-tessüf çok kısa ve elleri kolları, baldırları, ayakları, bacakları asla müstakil değil, lâkin biraz büyük. Behice Hanım'ın yalnız [büst] bir resmi yapılırsa, herkes hayran olacak. Lâkin ayakta bir resim? O, bir falso olur. Bununla beraber, Behice Hanım o derece tatlı dilli, nazik, müstaid bir kızdı ki boyunun kısılgını, reftar ve etvarındaki zarafetle derhal örtüyordu.

Sadi Efendi'yi, otuz bir sene kaymakamlıktaki [...] hizmetine mükâfaten Yemen tihamesinde havası berbat Hadide ıtlak olunur bir cehenneme mutasarrıf tayin edilir. Sa'di Efendi haremi Habibe ve kızı Behice hanımları İstanbul'da bırakarak Hadide'ye gitti ve vardığının haftasında, sizlere ömür, vefat etti.

Sa'di Efendinin ailesine laşi' denecek bir tekaüd maaşından başka bir şey kalmadı. Kırkbeş senelik hizmetinde, Sa'di Efendi merhum, büyük bir istikamet gösterdiğinden ne para edinebilmişti ne de bî-tabî, terfî edebilmişti. İki hanım, bir sene geçinmek için evde mefruşat nâmına ne var ne yok elden çıkardılar.

Maksatları, bu arada da, Behice Hanımı kocaya vermektir. Fakat koca, o, bir simurg u ankadır. Behice Hanım, tabir af edilsin, yarı güzel, fakat pek müsteid ve o kadın, fatın ve hüsn-ü ahlâk sahibi olduğu hâlde hiçbir koca bulamadı. Koca bulamamak şöyle dursun, her ne vakit böyle bir teşebbüste bulunursa, kısa boyluluğu derhal ileri sürülüyor, yüzüne vuruluyor, zavallı mahcup oluyordu.

Bir muallimelik istihlal etmek için maarif nezaretine baş vurdu; fakat efsus, elindeki şahadetnâme kâfi değil.. Kendisinin şahadetnâmeli muallimelerden daha fazla malumat sahibi olduğunu iddia etti, imtihan olmak istedi, kapıyı üstüne kapadılar.

Büyük konaklarda ecnebi, bil-hassa Fransız mürebbiyeler var. Bunların ekseriyetle ahlâkları berbat olmak şöyle dursun, diplomaları da yoktur. Bunun için kibar kızları çokluk ahlâksız olurlar mâderzât bilmezler, yalnız yarım yamalak Fransızca okurlar veya söylerler. Bir aile nezdinde Türkçe mürebbiyelik etmek? Behice Hanım buna da teşebbüs etti heyhat! Türkten, Müslüman'dan mürebbiye olmaz. Mürebbiye Fransız veyahud Alman olmalıdır. Bu kanun karşısında da bî-çare Behice Hanım mahcup kaldı.

Behice'yle üvey validesinin ahval-i maliyesi pek perişandı. Çok zaman yemek yemedikleri oluyordu. Bununla beraber Habibe ve Behice hanımlar arasında müddet ve muhabbet günden güne artıyordu. Sefalet ve zaruret her ikisini yek diğerine yaklaştırıyordu.

Güzel bir haber? Birgün, ailenin eski bildiklerinden Stare Hanım, koşa koşa Behice Hanım'a geldi ve dedi ki:

- Behiyeciğim, gazetelerdeki ilanâtı gördün mü? Techizât-ı Askeriye Nezareti, birden, otuz me'mure alıyor. Şerait pek hafif. Diploma miploma istenmiyor. Senin de, benim de iktidarmız kâfi. Bundan başka Techizât-ı Askeriye nazırı Haşmet Bey'in kerimesi Revan Hanım'ı pek iyi tanırım. Seni de, beni de babasına müesser bir surette tavsiye edebilir. Maaşda dolgun...

Behice Hanım da, üvey anası da bu ilanâtтан son derece memnun oldular. Fakat acaba kolaylıkla nezarete giribilir mi? Aradan, pür-tereddüt, pür-helecan iki hafta geçti. [Takvim-i Vakayi']de bir ilan, kabul edilen me'murelerin bir listesi, imtihanında muvaffak olanların isimleri: Behice Hanım ikinci, Stare Hanım yirmi sekizinci, yani sondan iki evvel: bununla beraber o da kabul edilmiş.

Nazır Bey otuz me'mure hanımı hep birlikte huzuruna kabul etti ve onlara hitaben bir nutuk okudu: İlk defa olmak üzere hükümet-i seniyye kadından me'mur alıyor. Bu hanımlar bu ciheti takdir ederek vazifelerini mukaddemâne ifa etmeli, Türk kadınlığının yüzünü ağartmalı.... Gibi zemin ve zamana muvaffak bazı sözler ve onların başka şekilde tekrarları.

Bir sene geçti. Behice hanım maaşı olduğu gibi Habibe Hanım'a teslim ediyor, o da, bir üvey valideye değil, hakikî bir valideye yakışacak bir tarzda evin idaresine bakıyor, yemeği pişiriyor, ve, Behice Hanım'a karşı büyük bir hakikat, bir şefkat gösteriyordu. Zaruretin ne demek olduğunu pek iyi anlayan Behice Hanım bu hâlinden o kadar memnun oldu ki artık kocaya varmak emeli kalbinden silinir gibi oldu.

Sene zarfında, hüsn ü hizmetine, gayret ve rüviyyetine mebni Behice Hanım'ın maaşına bir rebi zam ettiler. Behice Hanım muhasebe kalemine me'mur edilmişti. Hesaplarında bir pul noksan yoktu. Yazısı inci gibiydi. En çapraşık hesapların içinden çıkardı. Nazırdan tutunuz da odanın odacısından varıncaya kadar bu gayyur me'mureden memnun oldular.

Lâkin Stare Hanım hiç Behice Hanım'a benzemiyor. O da aynı şubede. Fakat hesaba hiç akli ermiyor. Yekünleri hep yanlış. Behice Hanım, onun işini de görüyor. Bundan başka Stare Hanım biraz hoppa mesela kalemde sigara içiyor. O kadar çok laklaka ediyor ki diğer me'murlar vazifelerini ifa edemiyorlar.

Bundan başka daireye gayet süslü geliyor. Halbuki diğer refikaları siyah yeldirmeleriyle, baş örtüleriyle, sıkı, sımsıkı bir kıyafet ihtiyar edindiklerinden nazarı dikkati celp etmiyorlar.

Ve mine-l garaip: kaleme bir müdüre lâzımmış. Maaş, ale-l-ade me'murların aylığının tam üç misli. Bu makama kim tayin olunuyor, bilir misiniz? Stare hanım. Bu lakırdılar kalemde bütün hanımların dedikodusuna mucip oldu.

Türlü türlü teviller, tefsirler. Fakat, hiç kimse duymasın, siz de olur olmaz yerde bundan bahsetmeyiniz, nazır Haşmet Bey, Stare Hanım'ı pek takdir etmiş. Büyük adada mı, Heybeli Adada mı, yoksa Burgaz veya Kınalı adaların birinde mi nazır Bey, ay aydınlığında yarı geceden sonra Stare Hanım'la birlikte piyasa bile etmiş. Bunu gören var. Bundan başka daha kim bilir neler oluyor! Fakat fesatlık pek fena şeydir. Haydi, bu ince noktayı kurcalamayalım.

Behice Hanım, iptida bu sözlere inanmadı, sonra, inanır gibi oldu. Fakat büyük bir saffet-i derûne malik olduğundan, Stare Hanım'ın kendisine hoş muameleleri üzerine bu kıssayı büsbütün unuttu. Şubede bu dedikoduya da çabuk nihayet verildi çünkü, Stare Hanım artık kalemin emiridir. Onun aleyhinde zebanderazlık etmek zarr-ı mucip olur. Zaten Stare Hanım bunu i'ma bile etmişti. Ondan sonra ağızlar birden bire kilitlendi.

Beş altı senenin mürurundan sonra Muharibe-yi Umumiye'ye, ondan elim ve sakil bir mütarekeyle nihayet verilmiştir. Düvel-i mütelaki askerleri, donanmaları, İstanbul'a geldikten sonra Divan sıkıştı. Bütçe daraldı. Tehçizât-ı Askeriye Nezareti günün birinde dağıldı ve bî-tabî bütün me'mureler açıkta kaldılar. Zaten münasebetsiz ve şan-ı İslâmiyete, ananeye mugayyirdir; diye bütün devâirdeki me'mureleri dışarıya çıkardılar.

Zavallı Behice Hanım yine sokak ortasında! Fakat bu sefer Stare Hanım onun imdadına yetişti. Nazır Bey'ler, bil-hassa Stare Hanım'ın Nazır Bey'i Haşmet bey muharebe esnasında ticaret etmişler, Karun kadar mal edinmişler, hatta köprünün Galata tarafındaki meşhur [İlkbahar müesseselerinin] bir selis hisse senadâtı Haşmet Bey'in malı. Bu ciheti kimse bilmesin. Stare Hanım'ın delaleti ile Behice Hanım, nezaretteki maaşıyla, bu müesseselere veznedar tayin edildi. Stare Hanım'ın debdesi yerinde, lâkin memuriyeti yok. Yel değirmeni olduğunu anladık ama suyu nereden geliyor? Behice Hanım bu suali sormaya kendisinde bir salahiyet görmedi, fazla olarak veznedarlığı elden çıkarmamak için Stare Hanım'a tabasbus bile etti. Stare Hanım, Şişli'de, beş odalı bir apartmanda ferah fahur yaşıyor. Bir uşağı, bir hizmetçisi, bir aşçısı var. Kendisi, nadiren, otomobilde görünüyor. Behice Hanım, günaha girmemek için bu ciheti teami etmiyordu. Birgün fiskos oldu: sabık nazır Haşmet Bey'in zevcesi kötürüm olmuş; yatalak imiş; yerinden kalkamıyormuş, imiş, miş, miş... de onun için.... Üst tarafını keselim.

İş ve koca bulamamak endişesi, buna inzimam eden vazife-i hiss Behice Hanım'ın hayatında tesirini gösterdi: Behice Hanım, artık, numune-i ittihaz edilecek bir me'murdu. Lâkin müessesede terfi ihtimali yok. Çünkü, bu ticarethâneyi, hükümet-i hazire, İstilaf ve Hürriyet fırkası bir İttihatçı fırıldağı addediyor, işler iyi gitmiyor.

Bununla beraber iflas ihtimali yok lâkin harp senelerinde olduğu gibi yüzde bin sekiz yüz temenni tevzi edilmediğinden biraz tasarruf etmek gerek. Onun için me'murların maaşlarından bir sülüs tezil ettiler. Bütün bütün açıkta kalmaktansa Behice Hanım bu buna da şükretti. Habibe Hanım da bu fikirdeydi. O, Behice'ye haber vermeden, alttan alta, kerimesine münasip bir koca arıyordu. Fakat, koca ma'dum gibi bir şey. Reisen bir talep çıkmak şöyle dursun, ufak tefek iskandillere herkes: - Hiç evlenme zamanı mı? Bir erkek, bu devirde kendini geçindiremiyor. Nerede kaldı ki başına karı diye bir bela alsın? Sonra, ilahi Habibe Hanım, üvey kızın için o kadını, zeki, malumatlı, hatta güzel diyorsun, lâkin nerde onun boyuna posuna baksın a! Tarzında basma kalıp bir cevabı vermeden hiç çekinmiyorlardı.

Ev bütçesini bilâ-tereddüt yarı yarıya indirdiler. Behice ve Habibe hanımlar akşamüstü, mangallık etrafında dertleşiyorlar, kait ve imanlarını takviye edecek kıssalar söylüyorlardı.

Habibe Hanım, Behice'nin Stare Hanım'a gitmesini hoş görmüyor, lâkin, ne çare? Stare Hanım hafifmeşrep. Belki de, ötekinin berikinin dediği gibi zamane kadını. Fakat ne yapmalı? Onun himayesi de olmazsa, bu iki can, açıklıktan ne olacak. Bundan başka, unutmayalım ki Stare Hanım'ın hususi ahlâkı her ne olursa olsun Behice'ye karşı pek dürüst, mültefit davranıyor. Artık onun o gizli cihetini görmemeli, görmemezliğe gelmeli; yalnız ulv-i cenâbını takdir etmeli. Stare Hanım, Behice ile validesinin fakr ü hali nazar-ı dikkate alarak onlara esbaplık kumaş, tenekeyle petrol, hatta elmas yüzük, bilek saati gibi hediyeler gönderiyor. Stare Hanım, Behice Hanım ile görüştüğünde hafiflik göstermiyor, değil. Lâkin buna mukabil, hem Behice iffetini muhafaza ediyor, hem de, Habibe Hanım, kerimesinin tebdil-i meşvar etmemesi için ona geceli gündüzlü nasihatler veriyordu. Zaten, Behice de civıtmaya bir meyil, bir istidad görünmedi.

..... İlkbahar müesseseleri Avrupa'dan yeni mal getirmiş. O gün, alışveriş çok oldu. Behice Hanım, vezneyi güzel idare etti, kırk beşlik mi diyelim, kırk yedilik

mi diyelim, herhalde elli yaşına henüz varmamış, traşlı, süslü, asil tavırlı, siyah gözlüklü bir bey, kasanın başında yedi bin kuruşluk hesabı öderken, veznedar hanıma hüsn ü muamele etti. Başkaları ahs u izanın adap ve teşrifatını pek o derece bilmiyorlar. Hatta kabalık ediyorlar. Bu bey ne kadar nazik!

Yarım saat sonra yine aynı bey yine dükkana gelip üç bin kuruşluk raddesinde bazı levazım daha satın aldı. Bir me'mura:

- Behice Hanım, beyefendinin yüzlük kaymesini çabuk bozunuz.

O bey –Bozamazsanız zarar yok, Behice Hanım, benim beşlik kâğıtlarım var.

- Veznede her türlü para var efendim, zahmet etmeyiniz.

- Behice Hanım müesseseniz şu eşyayı Nur-u Osmaniye'ye kadar göndermek keyfiyetini ihtiyat edebiliyor mu?

- Beyefendi, kaide alınan eşyayı göndermiyoruz. Fakat zât-ı âliniz bu kadar alışveriş ettiğinizden bunların gönderilmesini üstümüze alırız.

- Ne kadar lütufkârsınız, hanımefendi! Sizin gibi nazik me'mureler varken bizim Müslüman müesseselerinden başkalarına gitmemiz bir hatadır, bir cinayettir.

- Teveccühünüze teşekkür ederim, beyefendi. Lütfen adresiniz!

- Nur-u Osmaniye'de 88 numarada sâbık Mahkeme-i Temyiz rüesasından dava vekili Sârim Bey.

Ertesi gün, aynı Sârim Bey, müesseseye gelip ufak tefek biraz eşya daha aldı, hesabını tadiye ederken , veznedâr Behice Hanım'a gayet kibarâne biraz daha iltifat etti.

Ertesi gün, bir iki liralık alışveriş veznedâr Hanım'a biraz daha iltifat. Gün geçmiyordu ki o vakit Sârim Bey ilkbahar müesseselerine gelip bir ufak şey almasın, ve, parasını verirken Behice Hanım'a mütebessimane teşekkür etmesin. Behice Hanım, ara sıra, vezne peştahtasında bu gibi geçici iltifatlara nail olduğundan bu tebessümlere bir ehemmiyet vermedi. Me'murelik hayatında bu gibi iltifatlara ma'ruz kalmak zaruri. Behice bunları biliyor. Bî-tabî bu iltifata teşekkür ediyor. Lâkin o

kadar. Hatta iltifatı azıtanlarda oluyordu. Behice Hanım'ın bunlara karşı ittihaz ettiği siyaset işini bitirdikten sonra başını çevirip hesap defterinde tetkikat icra etmekte.

Fakat Sârim Bey'in iltifatları galiz değil, bunların [...] hiçbir ciheti yok. Bunlara mukabele etmemek, yahud ettikten sonra başını çevirip defterdeki yekunları tashih etmek kabil değil. Sârim Bey, asla iki dakikayı aşmayan musahabelerinde , Müslüman kızları ticarete terb ediyor, güzel ruhlu, müfit şeyler söylüyordu.

Müessesenin kundura şubesi alt üst. Eşya birbirine karışmış. Her hafta bir me'mure değişiyor. Müdür Bey, aciz kalmış. Behice Hanım bu şubeyi iki haftada ıslah etmeyi müdüre vaat etti. Binâenaleyh, Behice Hanım, on beş gün için kasayı bırakacak, ayakkabı şubesini hem tanzim, hem de idare edecek. Behice Hanım, oranın ıslahında hakikaten bir iktidar gösterdi. Maaşına bir miktar zam ederek kendisini veznedârlıktan o şubenin idaresine me'mur ettiler.

Sârim Bey, her gün geliyor, sağma soluna bakıyor, aranıyor, muayene ettiği eşyayı almadan gidiyordu. Ayakkabı dairesi yukarı ki katta Behice Hanım'ın orada olmak ihtimaline mebni, Sârim Bey, bir gün, ale-l-sabah, ikinci kata çıktı. Ve, Behice Hanım'ı bularak, birçok bot, iskarpin, terlik çıkarttı. Bu şube memuriyetini, musahabeye veznedârlıktan daha münasip. Onun için, hemen her gün, Sârim Bey, müesseseye gelip bir babuc aldıktan sonra gidiyordu. Sârim Bey'in evinde kunduralar bir küme teşkil etti. Müessesenin raflarında mevcut ayakkabıları bir ayağa muhtaç olmadan, teker teker, kendi kendilerine Sârim Bey'in hânesine gitmiş oldular. Fakat Sârim Bey mülatafaları o derece iyi idare ediyordu ki bunlara karşı Behice Hanım'ın hakk-ı şikayeti olamazdı.

Bu Sârim Bey kimdir? Maksudı vahi olsa, bu derece terbiyeli durmaz, akıbet bir patlak verirdi. Sakın Sârim Bey Behice Hanımla izdivaca talip olmasın? Acaba, bu maksatla, Sârim Bey Behice Hanım'ı yakından tedkik etmek mi istiyor? Behice Hanım boyca kusurunu bilmez değildi. Bununla beraber, odasında aynaya baktı. Ağzından yukarısını o da hoş buldu.

Birgün yine, Sârim Bey, ayakkabı şubesine gelmişti. Bu sefer, kendisine kundura almadı. Alacağı [podüsüet]ten, ufak boyda bir kadın iskarpini idi. Ahs ü i'talar uzadı. Behice Hanım birçok numuneleri çıkardı. Fakat Sârim Bey, bunlardan birini almakta tereddüt ediyordu:

Behice Hanım -O halde, beyefendi, harem-i âliniz bi-z-zat buraya teşrif edemezler mi?

- Behice Hanım, bendenizin haremi yoktur. O, çoktan vefat etmiştir. Bu iskarpini kerimem için alıyorum. Muhayyer verir misiniz?

- Baş üstüne, beyefendi!

Demek Sarım Bey'in haremi yok. Behice Hanım'ın ümidi bir kat daha takviyet buldu. Ondan sonra ki ziyaretlerinde Sârim Bey'e, yine sıkı bir edep ve terbiye dairesinde olmak üzere, daha ziyade bir güler yüz gösterdi.

Bir sabah, bermutad, Sârim Bey, yine bir terlik almaya gelmişti.

Alışveriş bittikten sonra, Bey: - Behice Hanım! Dedi, sizin pek namuskâr ve terbiyeli bir me'mure olduğunuzu görüyorum. Siz, elbette, gün görmüş bir ailenin kızısiniz; ve, tabîdir ki kader ve tali'n yanlış bir cilvesi neticesinde bir dükkanda memurelik ediyorsunuz.

- Öyle, efendim!

- Size bazı şeyler söyleyeceğim. Zahmet edipte bize teşrif edebilir misiniz?

- Kabil değil, beyefendi! Bir emriniz varsa burada söyleyiniz.

- Estağfirullah, Behice Hanım... Bazı ricalarım var. Onları da burada söylemek münasip olmaz. Burası iş yeridir. O hâlde ricamı başka bir şekilde koyacağım. Ricamı bir mektuba yazsam, ona cevap verir misiniz?

- Yazacağınızın ne olduğunu bilmiyorum ki!

- Bakın Behice Hanım; cevaplarınızın altına imzanızı koymayınız. Müstear bir imza uydurunuz, Fitnat, Hatice, Habibe gibi bir isim. Bu suretle asla bir tehdit altına girmiş olmazsınız. Ben de size yazdığım mektuplara imzamı koymam, (Sârim) yerine (Câzim) derim.

- Pekâlâ, gönlünüz hoş olsun. Sizin gibi terbiyeli bir zât, elbette, bana hafif mektuplar yazmaz.

- Asla, Behice Hanım... İlk mektubum, işte... buyurun. Cevabınızı postayla gönderiniz. Postane-i Umumi, postrestant numara 8888 yani dört sekiz; sekiz bin sekiz yüz seksen sekiz. Ha... hanımefendi! Şimdiden aramızda taekarrür etsin. Ben size, daima, Behice değil Hasibe Hanım diye hitap edeceğim! Siz de bana, Sârim Bey değil Câzim Bey diye, mektuplarınızda hitap ediniz.

Sârim Bey savuştuktan sonra Behice Hanım mektubu açtı. Ve acele acele okudu:

“Pek muhterem Hasibe Hanımefendi!

“Ben, dul bir kimseyim. Pekte afif ve namuskârım. Alayışden hoşlanmam. İki oğlum ve bir de kızım var. Fakat onlar artık büyüdüler. Hanemde pek kimsesizim. Kendileri itiraz etmeseler çoktan evlenecektim. Fakat çocuklarım buna şiddetle mâni' oluyorlar.

Servet sahibiyim. Zekâret, melahatten, edep ve terbiyeden anladığımı iddia edebilirim. Gördüğüm tanıdığım hanımlar içinde etvar u mişvarımı en ziyade takdir ettiğim, inan olsun, Habibe Hanımefendi, sizsiniz.

Hafif, lâkin, necip tebessümünüz, ifadenizdeki sadelik, hele burnunuz, gözleriniz, alnınız, saçlarınız, benim üzerimde derin bir tesir icra etti. Beni mesut eder misiniz? Sizinle birlikte yaşamak gaye-i emelimdir. Beni letafetinizden, zekâvetinizden mahrum bırakmayınız.

Sizin saâdetinize ne kadar hizmetkâr olacağımı bir bilerseniz beni muvaffak cevabınızla dil-şad ederdiniz. Size söyleyecek o kadar şeyler var ki! Eğer esas itibariyle fikrim sizin fikrinize de mülayim geliyorsa bir de görüşüp müstakbeldeki tarz-ı hayatımızın şeratini ananesiyle tayin edelim. Sizi ve yüksek seciyeli ve namuslu bir hanımefendi telakki ederim. Malanihaye takdir etmemle birlikte size en saf ve hâlis bir surette aşk u muhabbetimi ilan ederim. İki gözüm Hasibe Hanımefendi.

4 Mayıs 1900

Perestişkarımız

Câzim

Behice Hanım bu mektuptan hiçbir şey anlamadı. Bu nâme-i meveddet tenakuzlarla dolu. Hem evlenemeyeceğinden bahsediyor; hem de Behice Hanım'a namuslu bir kadın muamelesi ediyor. Bu ne demek? Behice, verdiği cevapta bu tenakuzların yerlerini gösterdi ve kat'î, açık, seri' bir cevap istedi. Gelen cevap:

..... Nikâh? Bu emr-i muhaldir. Çünkü siz benim oğlum yaşındasınız. Ondan başka evladım buna şiddeten itiraz ederler. Hayır! Zevcem vefat etmedi; lâkin benden ayrıldı. Eğer yeni bir nikâh akdetmek lâzım gelse, sâbık haremimle akdederdim. Fakat ben size zevce muamelesi etmeye hazırım, muvakkate bulunduğunuz yerdeki me'muriyetinizi ifa edebilirsiniz. Fakat görüyorum ve etraflıca tahkik ettim ki siz orada ancak bir kuvvet-i lâyemuta nâil oluyorsunuz. Size, her ay yüz lira temin edebilirim. Sakın çekinmeğiniz ve bu teklifatımı reddetmeğiniz. Muaşeret; ve hayatın desturları değişti. Eskiden Müslüman kızları hiç dükkâncı, me'mure olabilir miydi? Fakat bu yeni mesleğin icâbâtı vardı. Bir kıza, bulunduğu yerden verilen maaş asla ve kat'a kâfi gelmez. Sonra yalnızlık! Ah... O, hiç çekilmez. Sizin bu mesleğinizde bir istikbâl -i mutasavvır değildir. Bütün ömrünüz bir müessesede geçecek, siz, asla, hayatın ezvakından müstefit olamayacaksınız. Aylığınızdan fazla bir kuruş elinize geçmeyecek. Paris'te, bütün şehirlerde bütün [midinette]ler, bütün [garzet]ler kendilerine göre bir hayat uydurmuşlardı. Ve bunda da yerden göye kadar haklıdırlar. Bunlar niçin ezvak-ı hayatı tatmasınlar? Neden onların bir gençle imtizacı haram, günah, yasak olsun? Bundan onlara, onların dostlarına, ailelerine, hulasa, bütün cemiyeti beşeriye ne zarar gelmek ihtimali vardır? Dünyanın izdivaç ve imtizaç hususunda ittihaz ettiği felsefe, siyaset, usul, her neyse batıldır. Bazı kuyut bazı şurut bir takımlarına izdivacı muhal kılıyor. O halde o gibiler neden, niçin tabiatın enamından, ezvakından mütennim ve müstefid olmasınlar? Acaba bu gibilere cemiyet-i beşeriye ne temin ediyor ki bunlar Katolik rahibeleri gibi terk-i dünya olsunlar? Yok, Hasibeciğim! Ben sizin namus ve iffetinizi sımsıkı muhafazasa etmek şartıyla hem sizi, mesut etmek hem de kendim bahtiyar olmak istiyorum. Maksadımın hâlissiyatına emin olunuz! En mahrem şeriat altında size bir [metres] değil, bir zevce hayatı imrar ettireceğim. Bunu benim ailem bilmeyecek. Ve bir de, eğer siz arzu ederseniz istemedikleriniz bilmeyecek. Şurasını da, Hasibeciğim, katiyyen unutmayınız ki sizi şu yeryüzünde en ziyade anlayacak erkek, zannederim ki yalnız benim. Ah sizin o şahane alnınız, gözleriniz, kaşlarınız,

kirpikleriniz, bakışınız, en matbu' ve şaheser burnunuz, hele o gülümsemeniz, o ince ve tatlı diliniz, o zarif ve latif şahsiyetiniz.....”

Behice Hanım'ın ruhunda, bu mektup bir buhran hâsıl etti. Üslub u ifadeden, Sârim Bey'in sözlerinin doğruluğuna kâni oluyordu. Fakat bu teklif, ne garip teklif? Bir namuslu kız saffetiyle bu teklifi ceffü'l-kalem reddetmeli... Fakat bu mektupta ne yaman, ne müthiş, bununla beraber ne yavan bir felsefe ve hakikat var... Menfaatini bilir, ve bu felsefeyle bu hakikati müdrik bir kız saffetiyle bu teklifi kabul? O hâlde namus ve iffet işi nerede kalır? Bu iki fikir, sanki, Behice Hanım'ı iki kolundan tutmuş, çekiyor, lâkin hiç biri koparamıyordu. Dehşetli bir buhran! Gizli bir saâdet, bir servet, hâlden anlar bir refik-i hayat.... Bu bir zarurettir. Fakat cemiyet-i hazırâ bunu terviç etmiyor. Ne yapalım? Acaba cemiyet-i beşeriyenin akidesi mi doğru, yoksa bu teklif mi? Sonra, hayat, bir nehir gibi akıp gidiyor; asla geri gitmiyor.

Müessesenin iskarpin şubesinde veya veznesinde senelerin müruru... İhtiyarlamak... Gençliğin zevali... Saçların ağarması... Yüzde buruşukluklar... Ve buna mukabil asla zevk-i hayatı tatmamak?

Behice Hanım'ın ruh ve vicdanı bir bürkan gibi işgaldeydi. Ondan sonra, Behice, sadâ-yı iffeti dinledi: Rezil olmak, zelim olmak? Ya Sa'di Efendi merhumun pak ve saf hatırası? Sa'di Efendi'nin kerimesi birine kapatma olmuş? Eyvah...

Sağdan, soldan, bu iki fikir, bu iki meslek Behice Hanım'a adetâ hücum ediyorlardı. Odasında, Behice Hanım yapayalnız şaşırıp kaldı. O günler, zavallının sıhhati de bu tekliflerin karşısında bozulmuştu. Behice Hanım, daha az çapraşık bir hayat istiyordu ki mesut olsun. Eğer Sârim Bey kendisine bu teklifi etmeseydi daha rahat olacaktı.

Uzun neticelerden sonra Behice Hanım, hattı bozarak Sârim Bey'e bir mektup gönderdi. Bunda Behice, Sârim Bey'e:

- Beyefendi, diye yazıyordu, bana karşı gösterdiğiniz teveccühlere çok teşekkür ederim. Yalnız teklifiniz beni buhranlara giriftar ediyor. Bu günler hakikaten muazzam bir asabi buhran içindeydim. Ben de size bir teklifte bulunabilir miyim? Mademki siz beni bu derece seviyorsunuz, sevdiğiniz bir kızın pek meşru bir arzusunu yerine getiremez misiniz? Bir celadet, bir kahramanlık gösteriniz de beni meşru nikâhla alınız. Sizin ebediyyen minnettârınız olurum. Çocuklarınızı ikna

ediniz. Ben de, hem zât-ı alinize hem de onlara pek namuskârâne söz veririm ki kendilerine karşı hiçbir surette ruy u abus göstermeyeceğim. Sizin de vaziyetiniz meşruiyet kesp eder. İlaahir.

Fakat bu muhakak mektuba Sârim Bey muvafık bir cevap veremedi tereddüt etti. Bunun sonunda red çıkıyor. Ma'mafih Sârim Bey muhabbetini tekrar ibraz-ı irae ediyor. Musurrane teklifini bir daha tekrar etmeden kendisini alıkoyamıyordu. Behice Hanım, bu tereddüt buhranı içinde, ibtida, bir cesaret göstererek keyfiyeti üvey validesi Habibe Hanım'a açtı. Habibe Hanım'ın ısrarı üzerine kendisine muhabere evrakını da okudu. Habibe Hanım kat'i bir fikir sahibi:

- Cevher-i namus, hiçbir saadete değışilemez. Aferin, kızım, Sârim Bey'e muvaffak cevap vermemişsin. Eğer dediğın gibi o bir kahramanlık gösterip seni nikâhla alırsa, diyecek yok. İnşallah mesut olursunuz. Fakat, kızım, iffet ve namusunu, lekelenmemiş iffet ve namusunu, Sadi Efendi merhumun kızı olduğunu bir saniye aklından çıkarma!

Bu kat'i söz üzerine Behice Hanım'ın ruh ve vicdanını tazip eden iki fikirden biri malup oldu, fakat muvakkaten. Evet... Tam bir hafta, Behice Hanım, Sârim Bey'e kat'i bir cevab-ı red vermek ve muhabere kapısını kapamak fikrindeydi. Fakat o haftanın mürurundan sonra ikinci fikir yine, kendisine işkence etmemeye başladı. Bu sefer, bir rehber mi, bir ruhzen mi, o da bilmiyordu, gayr-ı ihtiyarî bir saik, Behice Hanım'ı Stare Hanım'ın semtine gönderdi.

Behice Stare' ye macerayı anlattı. Hem de teferruatıyla, daha açık bir lisanla anlattı. Habibe Hanım'a söyleyemeyeceğı şeyleri de söyledi.

Hava karlıydı. Ocağın karşısında, kürklere bürünmüş Stare Hanım, Behice'yi uzun boylu dinledikten sonra, servet ve saadetini, rahat ve refahiyetini teşhir eden bazı etvar ve evza-ı aldı ve gür sesle dedi ki:

- Sen budala mısın, Behice? Böyle şahane teklifler karşısında hâlâ tereddüt etmek, validen bile olmayan bir Habibe Hanım'ın sözlerini dinlemek, affet ama eşşekliktir!.. Bir dakika kaybetme; derhal, Sârim Beyefendi'ye muvaffak, en muvaffak bir cevap ver. Ben o zatı iyi ve yakından bilirim: pek zengindir. Uysaldır. Sana pekiyi bakacağına eminim. Fakat bî-çare adam ne yapsın? Çocukları, - Evlenmeyeceksin! Diye ayak basmışlar. O da insandır. O da senin gibi gönlünün

hoşlandığı bir kızla her gün birkaç saat geçirmek istiyor. Sen, vallahi, zavallı adama zulmediyorsun. Bu, senin insaniyetine yakışmaz. Bir kadının nikâhsız olması onun namussuz olması demekse, onun ahlâksız olması demekse demek ki ben de bu dakikada namussuzum! Üstüme iyilik sağlık. Ben Haşmet Bey'in zevcesi gibi bir şeyim. Haşmetimin karısı sarsak, salak, yatalak. Bu halinde onu boşamak insaniyete yakışmaz. Haşmet Bey de karısı sarsak, salak yatalak diye hayattan istifade etmemesi cinayet olur. Bundan hiçbir kimseye zarar gelmiyor; ben de mesut oluyorum, Haşmet de. Haşmet'in haremının belki bu işlerden haberi bile yok. Hem şunu bilmiş ol, Behice ki senin yalnız yüzün güzeldir; boyun, posun yoktur. Benim hem yüzüm güzeldir; hem de bak! ne hoş boyum, vücudum Var. Ben kolaylıkla evlenebilirdim. Hâlbuki nikâh gibi bir merasim beni istediğim şeyi yapmaktan mâni' olamadı. Sen evlenemezsin. Çünkü, açık söyleyelim, izdivaç etmek isteyen biri biraz da kalıp kıyafet ister!

Behice Hanım yine tereddüt buhranına girdi. Güya iki kerpeten etlerini, dimağının elyafını koparıyordu.

.....İlkbahar müesseseleri müdürü Mahmut Bey de, Behice Hanım'ın ağzından yukarısına, hatta hatta kara sevdıyla meftun olmuştu. Bu gözlerin, bu kaş ve kirpiklerin, bu alnın, bu saçların hususi ve samimi bir füsunu olmalı. O da, çoktan beri, uzaktan, her gün, her saat, her dakika, her an, Behice Hanım'ın masasından, yüzüne bakıyor ve gaşy oluyordu. Behice Hanım, akşamüstü, işini bırakınca, Mahmut Bey hep onun hayaliyle vaktini geçiriyordu.

Fakat Sarım Bey'in sık sık müesseseye gelmesi, sonra, posta mevzunun hemen her gün Behice Hanım'a bir mektup getirmesi, Behice'nin derhal gizli bir yere koşup, acele acele; bâriz bir helecan ve heyecanla gelen mektubu okuması Mahmut Bey'in midisini bulandırmıştı. Bu vaziyet karşısında, Mahmut bey, cebr-i nefis ediyor, zihninden Behice Hanım'ın sevdasını çıkarmak istiyordu. Çünkü kendisine bir mâşuka değil, bir zevce lâzımdı. Mahmut Bey fikr-i ibtidai sahibi bir kimsedir. O, Behice Hanım'ın ağzından yukarısına tutulmuştu.

Ve bunun içindir ki boyunun kısalığını görmüyordu bile. Bundan başka, Mahmut Bey'in kulakları da Behice Hanım'ın tennan ve zarif, hafif dil-ferip sadâsına meftundu. Mahmut Bey, Sârim Bey'in sık sık kundura dairesine çıkmasına, Behice Hanım'a her gün postacının mektup getirmesine pek teessüf etti.

Günün birinde, Mahmut Bey, Behice Hanım'ın mektuplarını nerede sakladığını gördü.

Ertesi gün bir ta'tile müsadifdi. Kontrol bahanesiyle, Mahmut Bey, mağazaya gitti. Cebinde, bir demir halkaya bağlı on kadar anahtar var. Onlardan bir tanesi Behice Hanım'ın sürmesine soktu. Açmıyor. İkincisini de tecrübe etti. Garip! Sanki o anahtar o sürmenin imiş gibi onu açivermesin mi? Mahmut Bey kapıyı sürmeledi. Mektup paketini buldu. Ve, mütelaşı onları bir bir okumaya başladı. Kıraatin sonunda, Mahmut Bey, koltuğunun üzerinde, geniş, ferah, bir – Oh! dedi. Meğer, Behice Hanım bildiği, yahud zan ve tahmin ettiği gibi bir kız değilmiş. Meğer Sârim Bey, o kızı istediği gibi daire-i itimatına alamamış. Vak'a mektupların tatisi hoş bir şey değil. Lâkin Behice Hanım onun yaldızlı ve dil-ferib vaatlerini dinlemiyor, ve, ilkbahar müesseselerinde cüzi bir maaşa kanaat ediyor.

Mahmut Bey evrakı aldığı gibi sürmeye yerleştirdi. Yine, kolayca, sürmeyi kilitledi. Ertesi gün, Mahmut Bey, Amerikanvari, Behice Hanım'a bir teklifte bulunmayı kararlaştırmıştı. Mahmut Bey, akşam paydostan sonra, kundura şubesi hesabâtının murakabesi gibi bir bahane icad ederek Behice Hanım'ı alıkoydu. Yarım saat kadar hesaplar teftiş edildikten sonra Mahmut Bey gal u gaşysiz bir lisanla Behice Hanım'a izdivaç teklif etti. Hayretler içinde kalan Behice: Teşekkür ederim Müdür Beyefendi, fakat zât-ı âliniz gibi yüksek ve zengin bir zât bendeniz gibi bilmediği bir kızla nasıl böyle derhal izdivac eder?

- Ben sizin ahval ve harekâtınızı, nasıl ve nerede yaşadığınızı uzun boylu tetkik ettim de bu teklifi ediyorum. Yoksa, öyle çocukça bir teklifte bulunmazdım.

- Beyefendi! Benim gibi halk ile münasebette bulunan, her müşteriye kundura veren bir kızın ahval-i hususiyesini acaba öyle kolayca tetkik etmek kabil midir?

Bu suali sorarken Behice Hanım, Sârim Bey'in teklifâtını, ziyaretlerini hatırna getiriyordu. Ve, müdür beyin, Sârim Bey'in ziyaretlerini tahattür edip etmediğini bilmek emelindeydi. Bu açık teklife, Behice Hanım açık, pervasız bir cevap vermiş oldu. Fakat Mahmut Bey koltuğundan kalkarak Behice Hanım'a doğru gitti ve iki elini avuçlarının içine alarak: - Yok, Behice Hanım! Ben sözlerinizden ne demek istediğinizi iyice anladım. Sizi biliyorum, tanıyorum.

- Nasıl biliyor ve tanıyorsunuz?

- Nasıl bilmek ve tanımak kabilsel!

- Bu, müşkil bir şeydir, Müdür Beyefendi!

- Evet, itiraf ederim, Behice Hanım. Fakat benim size karşı muhabbetim o kadar büyüktür ki bir cinayet işledim, her türlü vesveselerimi izole ettim.

- Nasıl cinayet?

- Size karşı bir cinayet. Fakat lehinize bir cinayet. Eğer evvel be evvel onu affederseniz size cinayetimi söylerim.

- Pekâlâ, Mahmut Beyefendi.

- Bu af kâfi değil. Bana varacağınıza söz verir misiniz?

- Sözlerinizi dinledikten sonra.

Mahmut bey, cebinden anahtarını çıkarıp sürmeyi açtı, ve, eline, Behice Hanım'ın hayretleri arasında Sarim Bey'e yazılan mektupların müsveddeleriyle bu zâtın mektuplarını aldı, ve: - İşte Behiceciğim! Senin ilam-ı ismetin... dedi. Bir buse, bir mukaddime-i nikâh makamına kaim oldu. Ondan sonra Behice Hanım nişanlısına:

- Teşekkür ederim, Mahmut Beyefendi! Beni müthiş bir tereddütten kurtardınız.

- Evet! Mesele, bence, ibtida, size malik olmağı. Evrakı okuduktan sonra bende bir gaye daha tahsil etti ki o da sizi bu tereddütten tahlis etmektir. O halde bir ikinci buseye istihkakım var değil mi?

- Bu hakkınızı, bu ikinci hakkınızı teslim ederim.

2.16.1. MEMÛRE HANIM HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sa'di Bey kaza kaymakamlıklarında dolaşan bir zattır. İki evlilik yapan bu beyin ilk eşinden yalnızca bir çocuğı hayatta kalmıştır; Behice. Behice'nin annesinin vefatından sonra, babası Sa'di Bey kızının hatırı için 30 yıl evlenmez. Behice Hanım'ın da rızasını aldıktan sonra genç bir dul kadın ile evlenir. Adı *Hasibe* olan bu hanım aynı zamanda Behice'nin arkadaşı olduğu için hiçbir sorun çıkmaz. Sa'di Efendi'nin ölümünden sonra üvey anne ve kızı birbirlerine destek olurlar. Behice

Hanım'ın çalışma hayatına atılması, evlilik teşebbüsleri hikâyenin konusunu oluşturmuştur.

Hikâyenin şahıs kadrosu: Behice Hanım, Hasibe Hanım, Stare Hanım, Behice'nin babası Sa'di Bey, Sârim Bey ve Mahmut Bey'den oluşmaktadır. Behice Hanım iyi ahlâkı, zekâsı ve eğitimiyle müspet hatta örnek bir hanımdır. Babasının vefatından sonra üvey annesi Hasibe Hanım, ona öz anne şefkatiyle yaklaşmış ve bu iki kadın birbirlerine can yoldaşı olmuştur. Kızının kırka yaklaşan yaşının farkında olan Hasibe Hanım onu evlendirmek ister. Gözleri, kaşları bir sanat eseri kadar güzel olan Behice Hanım'ın boyunun kısa olması onun evlilik düşüncelerine hep ket vurur. Çevredeki insanlar Behice Hanım'ın boyunun kısalığını, devam eden savaşlar sebebiyle bozulan ekonomiyi, bu nedenle evlenmenin, geçinmenin mümkün olmadığını öne sürerek Behice Hanım'ın evlenme ümidini kırarlar. Zaten Behice Hanım da kaleme memure olduktan sonra bu niyetini unuttur. Kaleminden ayrılıp bir müessesede veznedârlık yaptığı zamana kadar evlenme fikri onun zihninden silinir. Çünkü o çalışan, geçimini sağlayan, muhtaçlık sıfatından kurtulmuş bir kadındır.

Behice Hanım'ın yanı sıra Hasibe Hanım da müspet bir adın karakterdir. Üvey anne de olsa kızına sahip çıkmış, onu daima doğru yola teşvik etmiştir. Behice Hanım'ın arkadaşı olan Hasibe Hanım hemen hemen Behice Hanım yaşlarında olmalıdır. Yazar yaş konusunda herhangi bir bilgi vermez. Ancak Sa'di Bey kızı için otuz yıl evlenmez. Yani Behice Hanım otuzlu yaşlarının başındayken babası evlenir. İki hanımın arkadaş olması da verilen bir diğer bilgidir. Bu bilgiden hareketle de Hasibe Hanım'ın da bu yaşlarda olduğu tahmin edilmektedir.

Hikâyede "*basit kadın*" profilini Stare Hanım karşılar. Rahat bir hayat karşılığı, evli bir beyin metresi olmuştur. Ancak o bu hayatından şikayetçi değil hatta çokça memnundur. Nazır Haşmet Bey evli bir adamdır ve çocukları da vardır. Stare Hanım'a beş odalı bir apartman dairesinde ev açmış ve onun tüm masraflarını üstlenmiştir. Bu durum Stare Hanım için eşsiz bir şans olarak nitelendirilmiş ve kabul edilmiştir.

Nazır Bey diğer nazırlar gibi Muharebe-i Umumiye esnasında ticaret yaparak zengin olmuştur. Hem de çok zengin! Bu hikâyede Celâl Nuri, okurunun dikkatini

"savaş zenginleri"⁷⁷ kavramına da çekmek istemiştir. *"Nazır Bey'ler, bil-hassa Stare Hanım'ın Nazır Bey'i Haşmet bey muharebe esnasında ticaret etmişler, Karun kadar mal edinmişler, hatta köprüünün Galata tarafındaki meşhur[İlkbahar müesseselerinin] bir selis hisse senadâtı Haşmet Bey'in malı."*

Yazarın, I. Dünya Savaşı döneminde gerçekten yaşanmış olan, gündeme gelmiş konuları, hikâyesinin satır aralarında saklamış olduğunu görüyoruz. Savaşta zengin olan nazır Haşmet Bey gerçekten de I. Dünya Savaşı sonrasında zengin olmuş kişileri temsil etmektedir. Öte yandan hikâyenin ilerleyen bölümünde bu konunun başka bir boyutu da okura gösterilir. Particilik! *"Lâkin müessesede terfi ihtimali yok. Çünkü, bu ticarethaneyi, hükümet-i hazire, İstila ve Hürriyet fırkası bir İttihatçı fırıldakı addediyor, işler iyi gitmiyor."*

I.Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki partisi iktidardadır ve ekonominin kontrolünü eline alır. Partinin ileri gelenleri İstanbul ve diğer bölgelerde ekonomik ve sosyal hayatın kontrolünü ele alır. İttihat ve Terakki ekonomiyi kontrol etmekle beraber parti yandaşlarını zengin etme görevini de üstlenmiştir. Ali Kemal, Sabah Gazetesi'nde yayınladığı "İaşe Nezareti" makalesinde şu açıklamalarda bulunur: "... devr-i fesahatin bir maksudu vardı, o da ferdayı (yarın) hiç nazarı itibara almayarak günü gününe yaşamaktı. Devleti, milleti batırarak bir hizbi, bir zümre-i eşhası yaşatmak, zenginlenmek idi. Çetelere yakışan böyle bir gaye kendini bilir bir hükümetin menfurudur" (Aydın, 2008, s. 697). Celâl Nuri'nin de dikkatleri çekmek istediği husus bu noktadır. Haşmet Bey ve diğer nazırlar savaş esnasında ticaret yapmışlar ve Karun kadar zengin olmuşlardır.

Celâl Nuri hikâyelerinin iki temel konusunu bu hikâyede bir arada görmek mümkündür; kadın ve evlilik. Kadının kendi ayakları üzerinde durabilmesi, her şartta ve zarûrette ahlâkindan vazgeçmemesi önemli bir noktadır. Behice Hanım karakteri,

⁷⁷ Balkan savaşlarının ardından gelen I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Devlet'i seferberlik ilan etmek zorunda kalır. Tarım üretiminde yer alan genç nüfusun askere alınması sebebiyle üretim durma noktasına gelir. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı'nı kapatmasıyla da yurtdışından gelen tahıl ithalatı da kesilir. Bu vahim durum ülkede kıtlık çıkmasına sebep olur. Tahıl ürünleri, un ve bu gibi temel gıda maddelerinin eksikliği ve halkın kıtlıkla baş edememesi neticesinde devlet iaşe görevini üzerine almış ve "*Havayic-i Zaruriye Komisyonu*" kurulmuştur. Bu komisyon halkın ve ordunun temel ihtiyaçlarını sağlamak ve fiyatların aşırı yükselmesini önlemekle görevlendirilmişti. Harbiye ve Dahiliye nezaretlerinin görevlilerinden oluşan bu komisyon işleri iyi idare edemez ve mallarının arzının daralmasına sebep olurlar. Bu sebeple bu görev Hey'eti Mahsusa-i Ticariyye'ye verilir. İaşe görevini yerine getirmek de başarılı olan Hey'eti Mahsusa-i Maşhûrî'nin dağıtımında sıkıntı yaşamış ve özellikle de bu şirketin bazı kişileri zengin ettiği iddiaları ile görevden alınmıştır. Daha sonra bu görev Şehremaneti ve belediyelere verilmiştir (Doğru, 2009).

tam anlamıyla ideâlize edilmemişse de örnek bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitilmiş, okuma-yazma bilen, gazete ve kitap okumayı seven, rüştiyeden şahadetnameli bir hanım... Bu donanımlara sahip olan Behice Hanım, ileride karşılaştığı zorluklarla bu donanımlar sayesinde göğüs gerebilmiştir.

Kadının eğitiminin önemi Osmanlı toplumunda, önemi geç anlaşılmış bir olgu olarak karşımıza çıkar. Osmanlı eğitim sisteminde önemli bir boşluk yaratan bu durum, ilk olarak 1842 yılında Avrupa'dan ebe kadınların getirilmesi ile doldurulmaya çalışılır. Bu ebe kadınlar Mekteb-i Tıbbiye'de kurs vermeye başlarlar. 1858'de İnas Rüştiyeleri, 1864'te İstanbul Kız Sanat Okulu açılarak bu telafi girişimleri devam eder. 1869'da ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi gereğince 6-11 yaş aralığındaki kız çocuklarına sıbyan mektebi zorunluluğu getirilir (Avcı, s.4). Açılan bu okullar ile birlikte aydın bir kadın kitlesi oluşmaya başlar. Bu aydın kadınlar, evlerinde, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, İngilizce dersleri alarak eğitim seviyelerini yükseltmeye çalışırlar. Bu hanımlar aynı zaman da özel musiki dersleri alarak, ud, kemane vb. bir müzik aleti çalabilme isteğinde de bulunmuşlardır (Arıkan,1994). Behice Hanım da bu aydın kadınlardan biri olarak karşımıza çıkar. Behice Hanım, babası Sa'di Bey'in isteğiyle aldığı özel derslerle okuma-yazma öğrenmiş, kendisini geliştirmiş, musiki derleri alarak ud ve kemane çalma teşebbüslerinde bulunmuş bir kadındır. Aldığı bu eğitimlerin en büyük faydasını, kendisini ve üvey annesini geçindirmek, para kazanmak zorunda olduğu bir dönemde görmüştür. Babası Sa'di Bey'in vefatından sonra ortada kalmasından sonra bu iki hanımın kurtarıcısı, Behice Hanım'ın eğitimi olmuştur.

Techizat-ı Askeriye Nezareti, Osmanlı bünyesinde ilk defa olmak üzere otuz tane memure alacağını ilan eder. Yapılan sınav neticesinde Behice Hanım bu kaleme ikinci olarak yerleştirilir.

Kırsal bölgelerde bağ-bahçe, tarla, kilim dokuma, atölye işleri ile ilgilenen kadınlar, kentsel bölgelerde ticaretle de ilgilenmiştir. Osmanlı toplumunda kadının kamusal alanda iş bulma olanağı ise ancak Tanzimat dönemine gelindiğinde olmuştur. 1842 yılında Avrupa'dan getirilen ebe kadınların verdiği kurslarla yetiştirdiği Müslüman Türk ebeler 1845 yılında diplomalarını alarak hizmet etmeye başlarlar. Darümuallimat'tan mezun olan öğretmenlerin de göreve başlaması ile Müslüman Türk kadını sağlık ve eğitim alanlarından başlayarak kamusal alanlardaki

yerlerini almaya başlarlar. Balkan savaşları ve I. Dünya Savaş'ından sonra ülkedeki erkek nüfusun azalması, ekonominin giderek kötüleşmesi sonucunda kadının iş gücüne daha çok alanda ihtiyaç duyulmuştur. 1912 yılında İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi kadınların istihbarat memuresi olabilmesine izin verdi. 1913 yılında Telefon şirketi santral memuresi alımı yaptı. Maliye Nezareti kalemleri de erkek nüfustan boşalan pozisyonlara kadınların getirilmesi hususunda gazeteye iş ilanı verdi (Özger, 2012). Maliye Nezareti'ne ilk memure alımı 1913 yılında yapılmış ve Celâl Nuri de bu hikâyesini 1921 yılında yayınlamıştır. Batıcı bir aydın olan yazarın bu hikâyeyi kaleme alışı tesadüfi değildir. Yıkılan bir imparatorluğun ardından kurulmaya çalışılan yeni bir ülkenin yapı taşlarının yerine oturtulmasında kadının önemini anlamış ve gerek makalelerinde, gerek hikâyelerinde bu konuyu sıkça dile getirmiştir.

Osmanlı Devleti'ne ait olan Şerîye sicillerinde ve yabancıların hazırladığı raporlarda Osmanlı kadınının ticaret de dahil olmak üzere birçok alanda etkin olarak çalıştığı yazılmıştır. Tarım, el sanatları, atölye üretimleri, bohçacılık (mücevher ve elbise, kumaş satmak), çamaşırcı dükkanı işletme, hamamlarda çalışma, dokuma tezgahlarında çalışma gibi birçok alanda Osmanlı kadını çalışmıştır. Kadının etkili bir biçimde ekonomik hayata atılması ise Tanzimat'ın ilanından sonra gerçekleşir. Balkan Savaşları, Dünya Harbi etkileriyle kadının çalışma alanları çokça çeşitlenir. Erkek nüfus savaşlarda ya ölüyor ya da uzun yıllar evlerine geri dönemiyordu. Dönebilenler de gazi olmuş oluyordu. Bu şartlar altında kentlerde bulunan kadınların çalışma hayatındaki boşlukları kapatması zorunluluğu doğuyordu. Osmanlı kadınları bu konuyla ilgili olarak Kadınlar Dünyası Dergisi'nde şu yazıyı yayımlarlar:

Biz Osmanlı kadınları bugüne kadar atalet içinde yaşıyor, daima erkeklerimizin mesaisi (çalışması) ile geçiniyor, erkeksiz kaldığımız anda da sefalet ve zaruretten gariban oluyor idik. Çünkü cahil idik, çünkü atıl idik, çünkü iş bilmiyor, kendimizi kendi mesaimizle yaşatmıyor idik. Artık aklımızı basımıza alalım, birbirimize el vererek bir teavün-ü umumi (umumi bir yardımlaşma) ile işçilik hayatını ihya ederek (yeniden canlandırarak), maarif hayatını ihya ederek hem tenevvür (aydınlanalım) hem de bizi daima tehdit etmekte olan sefalet ve zaruretten kurtulalım.

Mutlaka kadın da çalışmalıdır... Bir aileyi yalnız erkek beslerse ayıptır. Böyle ailelerde saadet payidar (sürekli) olamaz. Madem ki kadın erkeğin refik-i hayatıdır

(hayat arkadaşıdır), o halde refik-i mesaisi (çalışma arkadaşı) de olması lâzım gelmez mi ? (Dulum, 2006, s.57).

Batıcı bir aydın olarak tanınan Celâl Nuri kadının eğitimi, çalışma-üretme hayatına etkin olarak katılması, kamusal alanlar da dahil olmak üzere hayatın bütün alanlarında var olması konularında sıklıkla durur. Bu hikâyesinde de dönemde Türk-Müslüman bir kadının çalıştırılmayıp, yabancı mürebbiyelerin işe alınması eleştirisi de yapılmıştır. Ahlakî yönden çok zayıf olan bu yabancı mürebbiyeler herhangi bir eğitim almış da değildir. Sadece Alman veyahud Fransız olmaları, Müslüman olmamaları onları mürebbiye yapmaya yetmiştir.

"Büyük konaklarda ecnebi, bil-hassa Fransız mürebbiyeler var. Bunların ekseriyetle ahlakları berbat olmak şöyle dursun, diplomaları da yoktur. Bunun için kibar kızları çokluk ahlaksız olurlar mâderzât bilmezler, yalnız yarım yamalak Fransızca okurlar veya söylerler. Bir aile nezdinde Türkçe mürebbiyelik etmek? Behice Hanım buna da teşebbüs etti heyhat! Türkten, Müslüman'dan mürebbiye olmaz. Mürebbiye Fransız veyahud Alman olmalıdır. Bu kanun karşısında da bî-çare Behice Hanım mahcup kaldı."

Mustafa Sabri, Sait Halim Pasa, Musa Kazım, Mehmet Akif, Ahmet, Hamdi Akseki gibi önemli İslamcı aydınlar, Müslüman Türk kadınlarının kamusal alanlarda çalışmasına karşı çıkmıştır. Şeriata aykırı görülen bu durum her fırsatta reddedilmiştir. Memure Hanım'da da bu İslamcı aydınların fikirlerinin yankılarını görmek mümkündür. *"Zaten münasebetsiz ve şan-ı İslamiyet'e, ananeye mugayyirdir; diye bütün devairdeki memureleri dışarıya çıkardılar."* Celal Nuri, Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi aydınlar da İslamcı aydınların tam tersi istikametteki, kadının çalışmasının önemli olduğu ve bunun dinen de uygun olduğu görüşündeydiler. *"İyi millet"* yaratma gayesine sahip olan Ziya Gökalp de ailenin ve ferdin eğitimine dikkat çeker. Bu eğitim kişiyi milli terbiyeye göre şekillendirmeli ve ortak bir *milli aile* tipi ortaya çıkarmalıdır. Eğitim, kişinin bulunduğu topluma uyum sağlama sürecidir. Çocuk dünyaya milli öğelere sahip olmaksızın gelir. Daha sonra aldığı eğitimlerle bu zihinler şekillenmeye başlar. Bu sebeple eğitimin ilk basamağı olan aileye Gökalp ayrı bir önem vermiştir (Argunşah,1996). Toplumu aile, aileyi bireyler şekillendirmektedir. Temel basamakta bireyi şekillendiren en önemli nokta "anne" etkisidir. Eğitilmiş bir toplumun yolu muhakkak ki eğitilmiş kadından geçmek zorundadır.

Yazar bu hikâyesinde zaman olarak I. Dünya Savaşı yıllarının öncesi ve sonrasını seçmiştir. Sa'di Bey'in kızı Behice'nin doğumu, ilk eşinin vefatı ve otuz yıl sonra Sa'di Bey'in Hasibe Hanım'la evlenmesi, kendisinin vefat etmesi ile bu iki kadının ortada kalması ve nihayet Behice Hanım'ın memure olması I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan olaylardır. I. Dünya Savaşı sonrasında ise Behice Hanım'ın veznedâr oluşu, Sârim Bey ve Mahmut Bey ile münasebetleri, sonunda Mahmut Bey ile evlenmesi olayları anlatılmıştır.

Mekân olarak ise İstanbul seçilmiştir. Kapalı veya açık bir mekân tasviri yapılmamaktadır. Beykoz, Galata gibi semtlerin isimleri zikredilerek olayların geçtiği mekanlar hakkında kısıtlı bilgiler verilmiştir.

Hikâyede açık ve yalıtı, dil ve anlatım kullanımı vardır. Celâl Nuri bu hikâyesinde, diğer hikâyelerinden farklı bir "*kadın*" karakter yaratmıştır. Bu kadın bir memuredir. Eğitimli kadın vurgusunu her fırsatta yapan yazar, eğitim sayesinde bir kadının kendi hayatını idare edebileceği ve hayata karşı duruşundan taviz vermek zorunda kalmayacağı vurgusunu yapar. Bazı çevrelerce savunulan; kadının okumasının, kamusal alanlarda çalışmasının dine aykırı olması ve kadının namusuna halel getireceği görüşüne karşılık, Behice okumuşluğu ve kamusal alanda iş bulabilmesi ile iffetini korumuş ve hiçbir erkeğe muhtaç olmadan hayatını idâme edebilmiştir.

2.17. ON DOKUZUN ELLİ DOKUZA NİSPETİ LATİFTİR

[Rousmond], İsviçre'de, [Lucerne]de, temiz ve kibar bir lokanta idare eden Mösyö Sandot [Sandot]nun zevcesi cihetinden yeğeni idi. [Sandot] ile Madam [Sandot], her ikisi de geçkin, geceli gündüzlü çalışırlar, müesseselerini diğerlerine numune-i imtisal olacak bir tarzda idare ederlerdi. Kendilerinin yegâne gayesi, İsviçre'nin Paris sefaretinde üçüncü kâtip olan oğulları [Şarl]e, vefatlarında topluca bir servet bırakmaktı. [Rousmond], -Madamın hemşirezâdesi- beş yaşındayken yetim kalmıştı. Bu kızın babasını, kendisi gibi, teyzesi de bilmez. [Rousmond], enişte ve teyzesinin sayesinde ibtidaî tahsili bitirdi; sonra usul defteri, daktilografi⁷⁸ ve stenografi⁷⁹ sanatlarını da öğrendi, ve lokantaya veznedâr oldu. Enişte ve teyze bu kızını seviyorlar mı? Hayır, [Rousmond] bu iki ihtiyarın muhabbetine mazhar

⁷⁸ Daktilografi: Yazı makinesi ile yazı yazma işi.

⁷⁹ Stenograf: Stenografi işaretleriyle herhangi bir metni konuşma hızıyla yazan kimse.

olmamıştı. Fakat, her ikisi de yeğenlerine acıyorlar ve ona iyi bakıyorlardı. Kız da vaziyeti iyi bildiğinden, onlara hiçbir vakit riayet ve hürmetinden geri kalmıyordu. Bununla beraber, Madam [Sandot], yeğenine, daima bir piç nazarıyla bakıyor, ve, kendisini birine takdim etmek lâzım geldiğinde – Yeğenim; demeyip, sadece – Madmazel [Rousmond Balan]! diyordu.

[Rousmond]un, müessesesinin diğer müstahdemleri gibi aylığı vardı, ve eniştesi kendisine başkaca bir muaverette bulunmuyordu.

[Rousmond] on yedi, on sekiz yaşına gelince pek güzelleşmişti: küçük, kıpkırmızı bir yüz, gayet üsluplu ve küçük bir ağız, uzunca bir boy, pek mütenasip, hatta kuvvetli aza, sapsarı saçlar, masmavi gözler...

Matmazel [Rousmond], sabahları [tenis] oynadığından, vücudu, hususiyile bacakları, baldırları, kolları, pek kuvvet peyda etmiş ve bir kat daha letafet kesbeylemişti. Beyaz keten elbisesiyle, süt beyaz uzun çoraplarıyla, bembeyaz spor iskarpinleriyle, pek kısa etekli [Rousmond]. -Nasyone- otelin spor mahallinde bir iki saat kadar uyandıktan sonra, şen, ve şatır kasasının başına geliyor. Bir gün evvelki rakamları deftere geçiriyor ve öğlen üstü vâridâtı kabızla deftere kaydediyordu.

[Tenis] mahallinde kendisiyle oyun oynayan genç ve dilber, şuh ve zarif seyyahlar, İngiliz gençleri bila'-lezam öğlen yemeğini Mösyö [Sandot]nun göle nazır, Toison'd'or -Altın Püsteki- restoranında yiyip, kapıdan çıkarken, üç dört dakika veznenin önünde duruyorlar, ve, [Rousmond]la mülatafa ediyorlardı.

Bu mülatafalar iffet dairesinde cereyan etmekte idi. Çünkü, kız, güzelliğine iğtitaren, bir gün olup da, bunlardan biriyle izdivaç edip mesut olacağını, yahud evlenebileceğini mukadder bir muhasseb gibi hesap ettiğinden, istese bile asla, ileri gitmiyordu.

Mösyö ve Madam [Sandot] yeğenlerinin bu hâl ve tavrından gayr-ı memnun değildiler; çünkü, evvela, [Rousmond]un iyi bir kocaya varması, bu surette de, ihtimal dâhiline giriyordu; sonra, bu sayede, restoRa'na eskisinden fazla müşteri geliyor ve bî-tabî vâridât artıyordu.

Hatta, [noel]de Mösyö, [Rousmond]a elli franklık bir hediye alınca; Madam Sandot: -Müessesemizin vâridâtını geçen seneye nispetle yüzde yirmi, yirmi beş

arttıran bir kıza elli franklık hediye olur mu? diye kocasına çıkmış; o da, gidip beş yüz franklık bir broş almıştı.

Mösyö [Sandot], [Rousmond] tarafından, [Rousmond]un eliyle satılmak üzere gişeye nefis -Havana- sigaraları, kibrit kutuları, pahalı cinsinden şokolalar ve bonbonlar koydu. Bunların hâsılatından şirin veznedârın bir hissesi olacaktı. Bu sayede, yemekten sonra, ehli mezakten müşteriler, kasaya yaklaşıyorlar, kimisi kocaman bir sigara [Rousmond]a kestirip ve yaktırıp, büyük bir nezaketle şapkalarını çıkardıktan sonra gidiyor; kimi de şekerleme kutuları açtırıp, tek mükâlemeyi uzatmak için, birbiri üstüne paketlerle şokolalar, bisküviler, petiförler alıyorlardı...

Yağmurlu bir günde ince bir kürke bürünmüş, kısa, lâkin kır sakallı, uzunca boylu, takriben elli sekizlik, kibar, gözlüklü bir müşteri, köşedeki masada yemeğini yedikten sonra vezneye yaklaştı:

- Matmazel, bir sigara lütfeder misiniz?
- Hangi cinsten efendim?
- En iyisinden...

[Rousmond], zarif elleriyle bir tahta kutu açtı. Kalın ve muattar bir sigara çıkarıp ufak makasla kestikten sonra ihtiyara verdi. Ve, bir kibrit yakıp sigaraya yaklaştırdı, müşteri:

- Matmazel, sigaranız pek iyi... Bütün kutuyu isterim.

- Rousmond, ufak ve kemal-i dikkatle terbiye ve idame edilen parmaklarıyla paketi sardı.

İhtiyar müşteri: - Matmazel, şu şekerlemelerden birkaç kutu alırsam göstereceğim adrese gönderebilir misiniz?

- Vazifemizdir, efendim!

Müşteri, orada ne kadar kutu varsa cümlesini (sikke ve ahde) ile aldı. Ve adresi yazmak için bir kurşun kalemiyle bir kâğıt istedi.

O sırada, [Rousmond]a – Matmazel! Siz bu dükkânın sahibesi misiniz?

- Hayır, efendim, mal sahiplerinin yeğeni ve memuresiyim.

- İsminiz nedir?

- [Rousmond Balan], efendim.

İhtiyar, kızın uzattığı kartonun üzerine, kurşun kalemiyle: - Toison'd'or lokantasında Matmazel [Rousmond Balan]a; ibaresini yazdı. Fakat kız bu kağıda bakmamıştı. Onu eline alarak:

- Teşekkür ederim, efendim çırağımız şimdi gelince, bu paketleri yazdığınız yere gönderirim.

- Teşekkür ederim matmazel, lütufkârsınız...

[Rousmond] paketleri sarmakla meşguldü. Öbür taraftan müessesenin sahibi göründü. [Rousmond] şen ve memnun bir simayla: - Enişte, tam yüz franklık alışveriş ettim. Bir ihtiyar müşteri bütün bu eşyayı aldı. Hemen (Şasor'u) bulunuz da göndereyim. İşte adresi!

Adres kağıdını eline alan Mösyö [Sandot], beşuş, (Şasor'u) ayırıyordu. Fakat adrese bakınca:

- [Rousmond], dedi bu hediyeleri kime göndereceğiz?

- İşte şu kâğıdın üstünde kimin ismi yazılmışsa ona.

- O, yani sen...

Bu esnada şişman Madam [Sandot] çıka bata geldi. [Rousmond] hayret içinde bir dakika, matmazel, kasayı garsonlardan birine bıraktı. Zaten pek kırmızı olan yüzü biraz kızarmıştı. Helecan-ı kalp içinde, teyze ve eniştesine müşteriye, onun şekil ve şemailini anlatıyor ve kahkahalarla gülüyordu.

Madam [Sandot] düşünüyor: - İhtiyar olmasa, fena değil, demek ki zengin...

Mösyö [Sandot] tahlil ediyor: - Acaba gelici geçici eski bir zen-dost mu? Yoksa bizim yeğene bir alakası mı var? Acaba bir izdivaç ihtimali; dul bir ihtiyar?

Bi-z-zat Matmazel [Rousmond] hiçbir fikirde değildi. Onun gayesi akşam yemeğinde, olmazsa, ertesi gün öğlen yemeğinde o ihtiyara tesadüfle ibtida kendisine bu lütfundan dolayı teşekkür etmek, saniyyen, bu semahatın hikmetini anlamaktı.

Üç gün geçti, lütfekar ve ihtiyar müşteriden eser ve haber yok. [Rousmond] gibi [Sandot]da intizar ve heyecanda. Dört gözle müşteriye bekliyorlar.

Dördüncü günü, ale-l-sabah, ihtiyar müşteri, yine göle nazır masalardan birinin önüne oturdu. Bu zâtın geldiğini [Rousmond] da patronlar da görmemişlerdi. Fakat maceradan haberdar olan ve şekerlerden yiyen ihtiyar [Meter Dö Dell] -Jozef-, usulle kasaya yaklaştı, ve, [Rousmond]a, gülümseyerek:

- Matmazel! O âli-cenap müşteri yine geldi. Sıcak gayet sıcak bir şokola, tereyağı, kayısı tatlısı ve şanbon ısmarladı!

- Pekâlâ... Öyleyse çabuk istedikleri şeyleri hazırla. Fakat kendin götürme. Bana ver ben götürüyüm.

Parlak bir tepsinin üzerine konmuş, ve, hususi bir itina ile hazırlanmış bu makülâtı şirin ve ruhevsâ bir tebessüm ilaveyle, [Rousmond], ihtiyar müşterinin huzuruna götürdü:

- Mösyö, pek nazik, ince, âli-cenabınıza teşekkür ederim. Benim için ne güzel bir [sürpriz] oldu!.. Fakat isminizi söyleyiniz. Bana kabalık ettirdiniz eğer isminizi verseydiniz vazife-i teşekkürâtımı ifa edebilirdim. Sonra... Bu lütfunuzun sebebi ne; acaba bu ciheti bilebilir miyim?

İhtiyar müşteri güldü ve, kıza oturmasını teklif etti. O gün, artık [tenis]e gitmek mümkün değil. Mal sahipleri henüz uyuyorlar. Yahud hâlâ odalarından çıkmamışlar. Lokantada başka bir müşteri yok.

[Rousmond] eliyle dumanı tüten şokolayı fincana döktü.

- Biraz krem biraz köpüklü kaymak efendim!

Deyip müşterinin muvakkıtı üzerine iki türlü kremadan döktükten sonra, mösyönün karşısındaki iskemleye oturdu.

[Rousmond] ricalarını tekrarla -âli-cenap efendim, isminiz, bu lütfunuzun sebebi?

İhtiyar, hilal şeklindeki ekmeği keserken, hoş bir eda ile:

- Güzel matmazel, işte kartım. Hediyeimin sebebine gelince: bir, iki, üç sene sonra altmış yaşına varacağım, yarım asrı müteceviz bir zamandır, sizinki gibi bir sima tasavvur ediyordum. Hiçbir yerde öyle ma'sum bir çehreye tesadüf edemedim. Sizi görünce hayrette kaldım. Hediyelerim işte yarım asırlık bir hayalin...

[Rousmond] dondu, kartın üzerindeki yazıları okuyordu.

[General Gadanfer Pacha

Ex-Professeur de gymécologie a la Facuileté de Médecine

Constantinople]

Paşa, kahvaltısını ederken kızla musahabe ediyordu. Fakat, bu ihtiyar müşteri, [Rousmond]ın ümit ettiği gibi orada çok durmadı. Ağır paltosunu giyerken, kıza, tebessümler arasında: - Postam gelmiştir! Müsaadenizle otele gideyim! Dedi. Ve, o kalın paltosunun cebinden gayet küçük bir kutu çıkarıp:

- Matmazel! Sizi takdirimin diğer ve naçiz bir nişanesi! Dedi ve, verdi.

[Rousmond] hediyeinin neden ibaret olduğunu henüz anlamadı, Paşa, geçen gün aldığı sigaralardan bir tanesini yakıp gitti.

Hediye, hakikaten kıymettar ve zarif: gayet ince bir platin bağ üzerinde düz, temiz, kabalı koyu bir zümrüt; bir yüzük...

[Rousmond] bu latif yadigarın tedkiki ve parmağına geçirilmesiyle meşgulken ihtiyar enişteyle teyze -Metrdotel-in verdiği haber üzerine şen ve handebar, yeğenlerinin yanına gelmişlerdi. Teyzenin ağzı, hayretten, ta kulaklarına kadar açıldı. Ve, bir esnaf ruhuyla: - Şunu ehl-i kabileye tahmin ettirelim dedi. Enişte ise: - Tebrik ederim, seni, [Rousmond] bu yaşlı mösyö senin için bir hamî olabilir.

Maceradan haberdar olan bütün [tenis] arkadaşları günlerinin bir kısmını gişenin karşısında yüzüğü tetkik ile, ve, tatlı tatlı musahabelerle geçirirler. Bunların içinde, cismini bilmedikleri ihtiyar müşterinin muvaffakiyetini kıskananlar

ekseriyetti. Fakat profesör paşa yine restoRa'na gelmiyor. Hafta olur ki âli-cenap doktordan eser ve haber yok.

Tam sekizinci günü paşa yine göründü. Yine sabahleyin, erkenden. [Rousmond] yine oyunundan oldu. Müşteri, hep aynı meşrubat şokolata istiyor.

- Matmazel, bilmem ki siz İsviçreliler'de biz Türkler ve şarklılar gibi renkli taşları sever misiniz? Ben yakutlara, zümrütlere bayılırım ve onları pırlantalara tercih ederim. Otele gittikten sonra iyice düşündüm. Size, zümrütten ziyade yakut yakışacak; kırmızı bir taş, kiraz gibi dudaklarınızla daha ziyade istilaf eder. Rica ederim, şu yüzüğü takıp elinizi dudaklarınıza götürür müsünüz... Mukayese edeceğim.

Tıpkı zümrüt yüzük gibi bağlanmış bir yakut yüzük. Taşta, tamamı tamamına öteki taşın büyüklüğünde. [Rousmond] defalarla teşekkür ettikten sonra yüzüğü parmağına taktı, ve, lütufkârının arzusuna saiyen parmağını ağzına götürdü. İhtiyar:

Matmazel [Rousmond], yeşil yüzük size yakışmıyor; onu çıkarıp cebinize koyunuz. Fakat yakutta yakışmıyor. Dudaklarınızın rengi o taşı ehemmiyetinden düşürüyor.

[Rousmond] kahkahalarla güldü. Lâkin, ihtiyar Doktor Paşa, yine lokantada fazla durmuyor. Yine kalın paltosunu giydi; aynı sigaralardan bir tanesini daha yaktı, giderken kıza:

- Matmazel, şu havailinin en güzel yeri neresidir? Ecnebi olduğum için her yeri bilmiyorum.

- Efendim Rigi⁸⁰ [Rayki] zirvesine şimendiferle çıkmadınız mı?

- Maa-t-teessüf, matmazel, çıkmadım.

- Öyleyse [Lucerne]de hiçbir şeyi görmemiş oldunuz...

- Öyle değil! Sizi gördüm.

⁸⁰ Rigi-Kulm: İsviçre Lucerne'de bir tepe.

Bir kahkahadan sonra, [Rousmond] : -İbtida göl vapuruyla gidilir; sonra dağa tırmanan şimendiferle çıkılır. İsviçre'nin en latif menazırından biri. Bütün -kaza-yı erba- gölü, bulutları, [Alp]leri yukarıdan görürsünüz...

- Pekâlâ beni oraya götüreceksiniz...

- Memnuniyetle, mösyö.

- Ne vakit? Matmazel...

- Pazar günü, efendim...

- Yok, matmazel, ben pazarları sevmem. Fakat, acaba, pazarlardan mâda meşgul müsünüz?

- Sizin gibi lütufkâr bir zât için meşgul değilim.

- Enişteniz, teyzeniz müsaade ederler mi?

- Neden etmesinler? Onlarda memnun olurlar.

- Öyleyse saat kaçta, yarın sizi vapur iskelesinde bekleyeyim?

- Vapur sekizi beş geçe kalkıyor.

Pekâlâ, teşekkürler ederim. Matmazel [Rousmond] yarın sekizden biraz evvel vapur iskelesinde sizi beklerim. Oruvar. Bin teşekkür...

İhtiyar profesör, acele acele, restoranın kapısından çıkıp gitti. [Rousmond] meseleyi eniştesiyle teyzesine anlatınca, her ikisi, yeğenlerini fevkalâde teşvik ve tergib ediyorlardı.

... Şirin bir hava. Dümdüz bir göl. [Alp]ler rakid suya inkisaf ediyorlar. Vapur, kalabalık değil. Gazanfer Paşa'yla [Rousmond], salonun penceresinden manzarayı temaşa ediyorlardı.

- İhtiyar, matmazel, haremim, kırk senelik haremim, dört ay evvel vefat etti. İki oğlum, iki kızım var. Her dördü de evlendiler. Onlardan yedi torunum oldu. Hepsini çok severim. Uzun müddet, tıbbiye mektebinde profesörlük ettim. Fakat, artık, icra-yı sanatımdan bıktım. Dolgun tekaüd maaşım; kırk beş bin lira da

servetim var. İstanbul'da Taksim civarındaki evim, Büyük Ada'daki köşküm pek latiftir.

Gazanfer Paşa, asabî ve seri cümlelerle, [Rousmond] hiçbir sual irad etmeden, hayatını, hissiyatını, fikirlerini, bu şirin çocuğa anlattı.

[Rousmond] bu sözleri dinliyor, lâkin, geçkin ecnebinin bu sözleri niçin söylediğini sormuyordu bile. Vapur bir iskeleden kalktıktan sonra, garson öğlen yemeğinin hazır olduğunu, mutad olan nezaketle ihtiyar mösyöyle kerimesi olması lâzım gelen hanıma söyledi. Her ikisi en uçtaki masaya gittiler.

[Rousmond] tatlı su balığının kılçıklarını bir eda-yı zarif ile ayıklarken, kendisine hiçbir sual varid olmadan, paşaya mukabeleten, hayatı, kısa ve ehemmiyetsiz olan tercüme-i hâlini anlattı. Bu anlatılıştta bir masumiyet mündemişti. Paşa, susuyor, dakik bir tur ile, kızın yüzüne, sapsarı saçlarına bakıyordu. Merak erbabından biri bir tabloya nasıl bakar, her tarafından bakar. Ziya teessürâtını hesaba katarak sağdan, soldan bakarsa, Paşa da, öylece [Rousmond]un çehresini tetkik ediyordu. Gazanfer Paşa, sonra, söze girişti. Bir zanaatkâr, nasıl bir tablonun en dakik hatalarını anlıyorsa, o şekilde, doktor da, kızı kendisine anlattı.

[Rigi-Kulm] zirvesi... Gerçekten bir harika-i tabiat [Rousmond] zirvenin görebildiği yerleri Gazanfer Paşa'ya bir bir anlatıyorsa da, ihtiyar hiç aldırıyor. Hatta gölün, bulutun manzarasına bile bakmıyor, yine bir zanaatkâr, bir şair, bir muhallel gibi, [Rousmond]un esrar-ı melahatini, bilâ-fasıla, kendisine anlatıyordu. Çay içmek için otele gittiklerinde, hususi odanın aynasında, [Rousmond] bir kere kendisine baktı. Fakat, paşa, bir an durmuyor, aynanın karşısında, yine, bir tahlilkâr gibi, bir bir aza-yı bendini [Rousmond]a gösterip itralarını mübalağaya götürüyordu.

Matmazel [Rousmond]! Şimdiye kadar neden evlenmediniz!

- Henüz gencim, mösyö, fazla olarak servetim yok. Beş altı sene sonra biraz servet peyda edersem ve yaşım ilerlerse belki kendime münasip bir koca bulurum.

Paşa, düşünür bir vazî' aldı. Kızın sözlerini tekrarlar: - Demek ki daha beş altı sene bekleyeceksiniz. Biraz da para edinmek istiyorsunuz. Fakat ne miktar para edinebileceğinizi tahmin ediyorsunuz?

- Mesela, on bin frank.

- Size bir teklifim var. Ben takriben altmış yaşındayım. Biraz kalp hastalığından muzdaribim. Doktor olduğumu biliyorsunuz. Sizi temin edebilirim ki daha beş, altı sene ömrüm yoktur.

Beş senede biriktirebileceğiniz on bin frankın iki mislini size veririm. Kanunumuz mucibince, evlat sahibi bir kimsenin zevcesi, onun dörtte bir mirasına konar. Eğer, ale-l-takrip menkul, gayr-i menkul servetim altmış bin tutarsa, bunun dört rebi' on beş bin lira demektir. Beş seneye kalmaz vefat edersem, o zaman, bu servetle, gönlünüzün arzu ettiği bir kocaya varırsınız. O halde, sonbahar hayatımın tenessuhuna himmet eder misiniz? Genç, iyi bir kocaya varmak hakkınızdır. Kezalik servet sahibi olmak da pek tabii bir ihtirasınızdır. Restoran veznedârlığında bekar geçireceğiniz şu birkaç seneyi benimle imrada bir mahzur var mı? Sizin zevceniz, isterseniz pederiniz, hatta büyük pederiniz olayım...

[Rousmond] kıpkırmızı kesildi. Teklif, hiç fena değil, fakat, kız:

- Ben, efendim, eniştemle teyzemin arzu ve iradetine tabiyim.

- Bu sözü söylemekten maksudunuz teklifi reddetmek midir?

- Hayır, mösyö.

- Eniştenizle teyzeniz teklifi reddederler mi?

- Zannetmem, mösyö.

- Öyleyse, haydi, derhal, [Lucerne]ye gidelim. Manzara benim gözlerimi oyalayamaz. Size o kadar meczubum ki!

... Lokantaya avdetinde, [Rousmond] teklifi Mösyö ve Madam [Sandot]a anenesiyle anlattı. Bunlarda, zaten, böyle bir ihtimal karşısında kalabileceklerini düşündüklerinden, serveti, bir bakkal tavrıyla güzelce hesap ettiler.

Zaten daha evvel, Mösyö [Sandot], günün birinde [Rousmond]un ayrılabilmesi ihtimaliyle, kasaya başka bir güzel kızı ikame etmeyi düşünmüştü. O güzel kızı, yine kendi akrabalarından Matmazel [Sintia] isminde, [Rousmond]dan daha şuh ve serbest, lâkin o kadar melahatli olmayan biriydi.

Hafta geçmeden, Gazanfer Paşa, [Rousmond]la, Cenevre şehbender hanesinde izdivaç etti, ve, derhal, Belçika sahilinde latif ve ferahfeza, [Blankenberge] kasabacığına gittiler. Gazanfer Paşa, zevcesini o derece seviyor ve muhabbetini o kadar çok izhar ediyor, ve, her gün, ona o kadar fazla hediyeler alıyordu ki, Madam [Rousmond], zevcinin ihtiyarlığını unuttu.

Paşa, yaşını pek iyi bildiğinden, bu desiseye tevessül etmişti. Hiçbir kraliçe [Rousmond] derecesinde iltifata nail olamazdı.

Gazanfer Paşa, [Blankenberge]de üç hafta kaldıktan sonra, zevcesine bütün Avrupa'yı gezdirdi:

[Loire] şatoları, [Manş] sahilleri, [İskoçya] menazırı, Norveç [fiyortla]rı, İsveç gölleri, Danimarka adaları, Almanya'nın sanayi merkezleri, Avusturya'da, Macaristan'da Tuna kıyıları, İtalya'nın tarihi şehirleri, İspanya ve Portugal'daki Arap yadigarları, [Kanarya] adaları... Bunların hepsi görüldü. Fakat, her gezilen yerde, dışarıda altı saat geçerse Gazanfer Paşa, günün on sekiz saati otel odasında ve bu zamanın büyük bir kısmını da yatakta imrar ediyordu.

Gazanfer Paşa, kırk sene evvel ilk izdivacında, ondan sonra ettiği serseriliklerde asla bu derecede zevcesine veya dostlarına meclubiyet göstermemişti. Ekseriya bîtap kalan, maddi kalp rahatsızlıkları içinde üzülen zevcine ise, Madam [Rousmond] tercümeyle bakıyordu. Fakat hayat sür'atle, yeniliklerle geçiyor. Onun için, [Rousmond]un, Gazanfer Paşa'nın ihtiyarlığını, acz ü bî-tabîsini görmeye vakti yok, bu ihtiyarlık ve acz meselesi olmak üzere, [Rousmond]un şikayeti mucip olacak hiçbir cihette mevcut değil.

Altı ay geçen seyahatlerden sonra Gazanfer Paşayla on dokuz yaşındaki haremi kışı geçirmek için Büyük Ada'ya geldiler. Paşanın kızları, mahdumları, damatları, gelinleri, torunları hiddet içinde. Fakat Büyük Ada İstanbul'dan uzak. Paşa gecelerini, günlerini, haftalarını o dil-ferip sayfelerde imrar ediyor.

O zamana kadar [Rousmond]a hakiki bir zevç olan Gazanfer Paşa, artık, yine kendi tahmini üzerine, sadık ve vefakâr, fedakâr bir baba olmuştu. Paşa, bahçeye, madam da denize nazır odalarda yatıyorlardı. Gazanfer Paşa, [Rousmond]u hakiki bir şair gibi, bir baba gibi seviyor, ve, uzaktan bakıp gül çehresini soldurmamak için o yemekten bile ihtiraz ediyordu.

[Rousmond]u mesut etmek! Paşanın yegane gayesi... Paşanın [Rousmond]a öyle platonik bir aşk ve alâkası var ki, kendisini bir saat yanından ayırmıyor.

Zevcesini görmekten, ona, hiçbir söz söylemeden saatlerce bakmaktan telezziz eden Gazanfer Paşa, mevsuf bir zâttı. [Rousmond]un ahval-i ruhiyesine, tekâmülüne, inkılabına yabancı kalamazdı. Doktor, asla, fennî ruhun yabancıası değildi.

Ya günün birinde [Rousmond] kendisinden bıkar, şu ezel-i ömre dahil olmak üzere bulunan ihtiyarın manzarasından hoşlanmazsa, o zaman, Gazanfer Paşa, ne yapacak? İzdivacın ilk aylarında altmış yaşında olan Gazanfer Paşa, her ay bir sene ihtiyarladı. Bu hayata güç mukavemet ediyor. İzdivacının senesi olmadan, Gazanfer Paşa, yetmiş yaşına gelmişti. Kıld ü kamete biraz hanel geldi. Kalp hastalığı arttı. Midesi de bozuldu. Odası, bir eczanehaneye dönmüştü.

Kışın Büyük Ada'da kalabalık olmaz. Cezire'nin kışlık ahalisi, birkaç işsizden, birkaç mütekaiden ve, havanın itidalinden istifade etmek isteyen hastalardan ve nekahadden ibarettir. Kış geceleri, Paşa'nın köşkünde, poker partilerine başlandı. Madam [Rousmond] bunlarla eğleniyordu.

Müdavimlerin arasında her türlü zevata tesadüf olunuyor. Bunlardan biri de, sabıka ihtiyat zabıtalardan Latif Bey'dir. Zavallı, cephenin birinde zatülcenbe⁸¹ tutulmuş ve güç kurtulmuş. Ma'lum ya, zatülcenbe uğrayanlar, bi-l-ahire kendilerine iyi bakmazlarsa, maazallah, teverrüm⁸² ederler. Onun için, Latif Bey, bütün kışı, Büyük Ada'da [Kalipsu] otelinde geçirmeye karar vermişti. Hiçbir iş görmez, geç kalkar, yemeğine itina eder, ara sıra romanlar okurdu. Gecelerini meşakkatle geçiren bu genç Gazanfer Paşa'nın partilerini iyi bir fırsat bildi. Her gece, Nizam caddesindeki köşke gider, ve ekseriya gece yarısına kadar orada poker oynardı. Oyunlar ehemmiyetsiz. Bunlarda iflas etmek veya ihya olmak ihtimali yok. Ya bir lira kâr, ya o derece bir zararla geceler nihayete eriyor.

Gerek askerî kıyafetinde olsun, gerek sivil giyinen, Latif Bey, yirmi üç yaşında, gerçekten cazibeli bir çocuktur. Zeki simalı, ma'sum tavırlı, hoş sözlü, parlak velâkin baygın gözlü Latif Bey, hiçbir söz söylemese, bir ima ve işaret de bulunmasa

⁸¹ Zatülcenp: Akciğer zarının iltihaplanması hastalığı.

⁸² Teverrüm: Verem olma.

bile bir kadını meshur edecek bir kabiliyetteydi. Filvaki' pek terbiyeli olan Latif Bey, Madam [Rousmound] da merasim ve teşrifâtından hariç hiçbir samimi söz söylememişti. Fakat, Paşa'nın dostları, cemiyete böyle parlak bir oğlanın münasip olup olamayacağını ihtar ettiler. Paşa, bu ihtardan müstefit oldu. Fakat, bu istifade, ihtar edenlerin zannettikleri şekilde değildi. Gazanfer Paşa, Latif Bey'le uzun uzadıya konuştu. Onun gıyabında da ahlâk ve etvarı hakkında, tefhiratta bulundu, ve, o kibar genci oğlu gibi sevdi.

Her gün, Gazanfer Paşa'nın Latif Bey'e muhabbeti, mevdeti, samimiyeti artıyordu. Latif Bey'in paraca müşkilatı vardı. Hatta, [Kalipsu] otelinde kalamayacak bir raddeye geldi. Kendisi için İstanbul'a gidip hemşiresiyle oturmak mecburiyeti tahakkuk etti. Bunun üzerine, Gazanfer Paşa, Latif Bey'e lâzım gelen meblayı ikraz, yahud hediye edip kendisini dertten kurtardı.

[Rousmound], paşasının bu latifkârlığından memnun oldu. Gazanfer Paşa, pek sevdiği, asla yanından ayrılmasını istemediği zevcesiyle aynı muhabbetle sevdiği Latif Bey'in arasında, günü hoş bir surette geçiriyordu.

Paşa, bir gün, [Rousmound]un dudaklarıyla Latif Bey'in dudaklarını mukayese etti.

Evet! Filvaki', bu dört dudak, aynı mayadan yapılmıştı. Yakut yüzük hikâyesini, sonra, [Rousmound]la nasıl evlendiğini kahkahalar içinde, mariz ve ihtiyar Gazanfer Paşa zevcesinin huzurunda Latif Bey'e anlattı.

[Rigi-Kulm] tepesinde geçen macera, [Rousmound]un beş- altı sene sonra evlenmek fikri, buna mukabil Gazanfer Paşa'nın teklifi, izdivacın şerait-i hissiyesini.. İhtiyar, bunları her daim Latif Bey'e naklediyor, fakat, bu genç beyin her gün, her saatte orada bulunması Gazanfer Paşa ailesinin, hatta doktorun ihbasının mütemadi dedikodularını mucip oluyordu. Bu dedikodularda, Gazanfer Paşa, Madam [Rousmound] ve Latif Bey'in gece musahabelerinde tekrar ediliyor ve her üçünü de güldürüyordu. Lâkin zan ve şüpheler ayyuka çıktı. Dedikodular rezalet mertebesini buldu. Hatta, Gazanfer Paşa'nın damadı Operatuar Halim Paşa, bir gün İstanbul'da kayınpederini alenen tahkir etmişti. Paşa, akşam adaya geldiğinde, macerayı [Rousmound] ile Latif Bey'e anenesiyle anlattı.

- Ben [Rousmound]ı çok severim. Kendisini altı ay kadar, zevcem gibi sevdim. Sonra bu muhabbet, bir peder muhabbetine münkalip oldu. Seni de, Latif Bey, o derece seviyorum ki bunun tarifi kabil değildir. Zannederim ki her üçümüzün de yekdiğerimize olan muhabbetimiz pek samimidir. Lâkin memleketimizin ahlâkı berbat. Ben burada oturamayacağım. Size bir teklifim var:

Her üçümüz birlikte, gidip, havası latif bir Avrupa şehrinde oturur muyuz? Ben, üç kişilik şu aileyi gücüm yettiği kadar terfiye etmeğe çalışırım. En büyük ihtiyarlık gayem, her gün, her sabah, sevgili ve şirin [Rousmond]umun gül çehresini görmek, onun tebessümüne muhattap olmaktır. Kalp rahatsızlığı beni yavaş yavaş mezara götürüyor. Gelecek kışı ya geçiririm ya geçirmem. Ondan sonra, şer'en üç ay beklemek mecburiyetindediniz. İnşallah izdivaç eder, yüz sene yaşar mesut olursunuz. Her ikinizi daima yanımda görmek benim için ne büyük bir bahtiyarlıktır. Siz, birbirinizden güzelsiniz! Ah, gençliğim olsa...

Hayat, artık benim için değil, sizler içindir. Latif Bey! [Rousmond]umu sana emanet ederim. Bu kızın ne büyük, ne tükenmez bir ma'sumiyet hazinesi olduğunu biliyor musunuz? [Rousmond]! Şimdi sana hitap ediyorum. Şu dünya yüzünde Latif Bey'den daha soylu bir dost, senin için mutasavvır değildir. Kaç aydır, bu kıymetli genci, kendisine zerrece bildirmeden ve pek yakından takip ediyorum. Latif Bey'in yüzü ne kadar güzel, latif ise ruh ve kalbi de o mertebe âli ve neciptir. Ben, seninle izdivaç ettiğim gün, iki elinin sıkarak:

- Ben, o kiskanç, ahval-i ruhuyenin cahili, eçheli kocalarından değilim. Benim sana lâyük olmadığımı biliyorum. Bu birkaç senelik hayatım ve senin birkaç senelik evliliğin bir istihalemdir. O müddeti restoran veznedârlığında geçireceğine benimle geçirirsin... dememiş miydim?

Ben, o günden beri, daima, benim vefatımdan sonra nasıl mesut olacağını, nasıl evleneceğini düşünüyordum. Hatta intihap edeceğin zevcin nasıl olması lâzım geldiğini sana uzun uzadıya anlatacaktım. Sen henüz pek genç, pek körpe ve çocuksun. Daha yirmiye bile gelmedin. En büyük endişem, benim vefatımdan sonra, tecrübesizlik saikasıyla bir hata edip ilk tesadüf ettiğine varmaklığındı. Sana birçok esrarı tedris edecektim. Fakat, taali eseri... Ben, henüz mezara girmeden sana emin bir koca bulmuş oluyorum. Bundan dolayı ne kadar mesut olduğumu biliyor musun? Lâkin, sizden bir istediğim var. Maksadım, ölünceye kadar [Rousmond]umun gül

çehresini görmektir. Her mahrumiyete dayanabilirim, yalnız buna dayanamam. Şimdi ise yalnız [Rousmond]umun değil, o derece latif olan Latifimin de gül çehresini görmekle bî-gam olacağım. Hele her ikinizin maşukasını, sevişmesini görmek... Oh, o benim için en büyük saadettir.

Haydi buradan uzak bir diyara, hüviyetimizin bilinemeyeceği bir memlekete, külliye yabancı olacağımız bir iklime gidelim. Orada hiçbir kimse bizi tanımasın. En mükellef otellerden birinde iki yatak odası ve bir salondan ibaret bir apartman tutarız. Bu odalardan birinde, siz ikiniz, sanki ben ölmüşüm gibi, kemal-i huzur ve rahatla yatar, ve, hayat-ı zevciyetin en tatlı dakikalarını tadarsınız. Ben de, diğer odada, sizin hayat-ı şetaretinize şahit olurum. Tekrar edeyim, en son gayem, gözlerimi kapayınca kadar, sizin gül çehrelerinizi görmek, hususıyla aşk ve muhabbetinize şahit olarak sonbahar hayatımı tenşit etmektir. Beni bu bahtiyarlığa nail ettiğinizden dolayı size ne kadar müteşekkir olduğumu bilseniz..

Gazanfer Paşa'nın gözleri yaşardı. [Rousmond]u da, Lâaif Bey'i de koltuğuna çağırıp her ikisini öptü ve öpüştürdü. Sonra, yine kendini toplayarak:

- Çocuklarım, dedi, belki bizim ahmak çocuklar, kızlar, mahdumlar, damatlar, gelinler, hafitler, benim kocadığıma, bunadığıma kanaat ederek küfürler yağdıracaklardır. Onlardan fazla, dostlar da, itibariyat ve ahlâk aleyhindeki bu hareketime gülecekler, belki, bu hareketim bütün İstanbul şehrinin bir sene kahkahasına badi olacaktır. Fakat bana ne? Ben, evvel be evvel doktor, saniyyen bir hekim, salisen itibariyat haricine çıkmış olmakla müebbet-i hekimânın âsârını okudum. Günü ve umumi itibariyatın fevkine çıkıp, ömrümün şu son hengamında hem sizin ikinizi mesut ediyorum, hem de tavassutun simsarlığına nail oluyorum. Haydi bir defa daha öpüşünüz, ve, her sabah, ilk buselerinizi benim yanımda teati edeceğinize dair bana bir senet imza ediniz.

2.17.1. ON DOKUZUN ELLİ DOKUZA NİSPETİ LATİFTİR HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Rousmond, beş yaşında yetim kalmış, kimsesiz bir kız çocuğudur. Babasını hiç tanımamıştır. Rousmond, teyzesi Madam Sandot'un yanında yaşamaktadır. İsviçre'de bir lokanta işleten Sandotlar, Rousmond'u da kasiyer olarak

çalıştırmaktadır. Onlar için Rousmond bir yeğen değil; sıradan bir elemandır. Teyzesi de bu kıza şefkatle yaklaşmaz; ancak ona acır ve iş verir.

Birgün lokantaya gelen yaşlı bir adam Rousmond'un hayatını değiştirir.

Celâl Nuri yaşlı bir adamın son arzusunu anlattığı bu hikâyesinde Gazanfer Paşa, Rousmond ve Latif Bey olmak üzere üç ana karakter kullanmıştır. Rousmond'un teyzesi ve eniştesi, teyzesinin oğlu, tenis arkadaşları, garsonlar, Gazanfer Paşa'nın çocukları, torunları ve çevresi ise yan kahramanlardır.

Rousmond henüz beş yaşındayken yetim kalmış, babasını tanımayan bir kız çocuğudur. Madam ve Mösyö Sandot'un yanında çalışmaktadır. Teyzesi, Rousmond'u bir teyze şefkati ile sevmez ancak ona acıdığı için iş verir lokantasında çalıştırır. İbtidai eğitimini tamamlayan Rousmond, hesap işlerini de öğrenir ve kasiyer olur. Güzelliği ile birçok müşteriyi lokantaya çeken Rousmond, kimseye fazla ilgi göstermez. Yazar, Rousmond'u şöyle tasvir eder;

"[Rousmond] on yedi, on sekiz yaşına gelince pek güzelleşmişti: küçük, kıpkırmızı bir yüz, gayet üsluplu ve küçük bir ağız, uzunca bir boy, pek mütenasip, hatta kuvvetli aza, sapsarı saçlar, masmavi gözler... Matmazel [Rousmond], sabahları [tenis] oynadığından, vücudu, hususiyile bacakları, baldırları, kolları, pek kuvvet peyda etmiş ve bir kat daha letafet kesbeylemişti. Beyaz keten elbisesiyle, süt beyaz uzun çoraplarıyla, bembeyaz spor iskarpinleriyle, pek kısa etekli ..."

Teyzesi ve eniştesinin kendisi hakkındaki görüşlerini iyi bilen Rousmond, bu duruma göre davranır ve aykırı bir tavır sergilemez. Onun hayatı yağmurlu bir günde ansızın gelen yaşlı bir adam ile değişir.

Gazanfer Paşa; elli dokuz yaşında, tıbbiye mektebinden emekli olmuş bir profesördür. Dört ay önce hanımı vefat etmiştir. İki kız ve iki erkek olmak üzere dört çocuğu olan Gazanfer Paşa'nın yedi tane de torunu vardır. Kalp hastası olan Gazanfer Paşa, İsviçre'de tesadüf ettiği Rousmond'u çok beğenir ve ömrü boyunca bu güzelliği aradığını söyler. Bu tesadüften sonra Paşa'nın çizdiği yol toplumun genel kabullerine aykırı olarak ilerler. Kendisinden kırk yaş küçük bir kızla evlenen Paşa, ona altı ay kocalık ettikten sonra; kalan ömründe Rousmond'un babası olmayı seçer. Kendisi ile evli olan Rousmond'un Latif Bey ile aşk yaşamasına müsaade eder ve hatta aşk dolu dakikalara şahit olmak ister.

Hikâyenin şahıs kadrosu: Rousmond, Gazanfer Paşa, Latif Bey ve diğer yardımcı kahramanlardan oluşmaktadır.

On dokuz yaşında olan Rousmond'un elli dokuz yaşındaki Gazanfer Paşa ile evlenmesi hikâyenin başlangıç noktasıdır. Rousmond, anne ve babası olmayan, teyzesi ve eniştesinin yanında çalışarak hayatını sürdüren genç bir kızdır. Bu kızın güzelliği herkesce de bilinmektedir. Gazanfer Paşa, onu gördüğünde elli dokuz yıldır bu güzelliği aradığını söyler. Latif Bey ise Rousmond kadar güzel bir erkektir. Aradaki tek fark Rousmond'un kadın, Latif Bey'in erkek olmasıdır. Elli dokuz yaşında olan Gazanfer Paşa ise zengin bir adamdır. Dünyadan ayrılacağı güne kadar daima Rousmond'u izlemek, yanında görmek ister. Bunun için, onun Latif Bey ile yaşadığı ilişkiyi dahî olumlu karşılar.

Türk romanında karı-koca arasındaki yaş farkının belirgin şekilde hissedildiği; *Aşk-ı Memnu* romanı, Celâl Nuri'nin bu hikâyesi ile benzerlikler göstermektedir. Celâl Nuri'nin yaşlı kahramanı Gazanfer Paşa ile Halit Ziya'nın yaşlı kahramanı Adnan Bey arasında; zengin olmaları, elit ailelere mensup olmaları, kendilerinden yaşça çok küçük hanımlarla evlenmeleri, yaş farklarına rağmen genç hanımları mutlu etme çabaları ortak yönleridir. Ancak; Gazanfer Paşa'nın eşini Latif Bey'le paylaşmayı kabul etmesi ve hatta bu birlikteliğin kendisinin yanında sürdürülmesini istemesi onu Adnan Bey'den farklı kılar. Çünkü Adnan Bey eşinin ihanetine asla göz yummayacaktır.

Adnan Bey, Bihter'in annesi ile evlenecek yaşta iken; Firdevs Hanım'ın küçük kızı Bihter ile evlenir. Maddi sıkıntılar içinde yaşayan Bihter, Adnan Bey'in zenginliğinin büyümesine kapılarak büyük bir heves ile evlenir. Tecrübesiz genç kız, bu evliliğin ehemmiyetini ilk başlarda anlayamaz. O, ancak evliliğinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra kendisini hapsettiği hayatın farkına varır.

Rousmond ise Bihter'in yaşadığı buhran anlarını yaşamaz. Halbuki o da maddi çıkarlar sebebiyle kendisinden oldukça büyük biriyle evlenmiştir. Gazanfer Paşa kendisine altı ay kocalık ettikten sonra artık şefkatli bir baba moduna geçmiştir. Rousmond bu ilişkiden şikayetçi olmamıştır. Rousmond'un bu halinden memnun tavırlarının en büyük sebebi belki de altmış yaşına girecek olan Gazanfer Paşa'nın kalp hastası olması ve birkaç yıl içinde ölecek olmasıdır. Bu kısıtlı zaman Rousmond'a tahammül gücü veriyor ve onu Bihter'den daha şanslı bir kadın haline

getiriyordu. Bihter ise evlilik yıl dönümünün kutlandığı gece odasında derin düşüncelere dalmış ve yaptığı yanlış evliliğin farkına varmıştır. Gazanfer Paşa'nın Rousmond'u baba gibi sevmeye başlamasının karşısında Adnan Bey Bihter'i arzuluyor ve onunla birlikte olmak istiyordu. Bu libidonâl arzular karşısında Bihter kendisini geriye çekiyor, kocasının kendisine dokunmasından nefret ediyordu.

Bihter'in aşık olacağı adam olarak kendisine seçtiği "Behlül" ile Rousmond'un seçtiği Latif Bey farklı karakterlerdir. Behlül çapkın, züppe bir tipken; Latif Bey, genç ve kibar bir askerdir. Behlül amcasının karısıyla birlikte olarak, hem amcasını, hem evlenmek üzere olduğu Nihal'i aldatmış, hem de kandırdığı tecrübesiz ve zayıf ruhlu Bihter'in ölümüne sebep olmuştur. Latif Bey ise poker partileri için misafir olduğu konağın hanımı olan Rousmond'u beğenmesine rağmen Gazanfer Paşa'nın haremine çapkın bir erkek tavırlarıyla yaklaşmamıştır. Rousmond ve Latif Bey'i bir araya getiren Gazanfer Paşa'nın kendisi olmuştur. Bu iki genç yaşlı adamın arzusuyla bir araya gelmiş, aşklarını ilân etmiştir. Gazanfer Paşa bu iki gencin aşklarını, kumru gibi sevişmelerini izlemekten mutluluk duymaktadır.

Hikâyenin zamanı belli değildir. Zaman kavramı olarak; evliliğin ilk altı ve Büyük Ada'da geçen kış mevsiminden bahsedilmektedir. Bu emarelerin dışında, zaman kavramı ile ilgili bir bilgi yoktur.

Hikâyede mekân olarak yurt içi ve yurt dışı kullanılmıştır. Lucerne'deki Rigi-Kulm zirvesi, Lucerne, mösyö [Sandot]un göle nazır, Toison'd'or -Altın Püsteki-restaurantı, Cenevre, Belçika, Loire şatoları, Manş sahilleri, İskoçya, Norveç fiyortları, İsveç gölleri, Danimarka adaları, Almanya'nın sanayi merkezleri, Avusturya'da, Macaristan'da Tuna kıyıları, İtalya, İspanya ve Portugal, Kanarya Adaları, İstanbul ve Büyük Ada'da Nizam Caddesi'ndeki konak. Hikâyede bu mekânların detaylı tasviri yapılmamış; yalnızca isimleri zikredilmiştir.

Eser, dil ve üslup bakımından açık ve anlaşılır bir yapıya sahiptir. Hikâye konusu itibariyle diğer hikâyelerden ayrılır. Eşlerin birbirleri aldatmaları, geçinememelerinin aksine bu hikâyede "koca" sıfatını karşılayan Gazanfer Paşa, Rousmond'un yeni bir ilişkiye başlamasına destek olmuştur.

2.18. HAK DEĞİL KANUN

Fesuphanallah!.. Bazen değil ekseriya, hakkı takrir için muasırlar kanunlar vaz' ediyorlar da bu kanun en göze batan haksızlıklara sebep oluyor.

Bu günün zihniyeti hiçbir vakit yarının nazım-ı ahval ve muamelâtı olamaz. Bugün tedvin edilen bir kanun, yarın tatbik edilirse bir (hâlet-i zaman Anachronisine) hâsıl olur. Bir de bugünün ricali neden yarının basiretine hâkim olsunlar? Vak'a, ahlaf, eslâfin yaptığını bozmak hakkını haizdirler; diyeceksiniz. Filvak'a bu, böyledir. Şu kadarki her ne derse ahlaf her zaman, eslâfin âsârına dokunamıyor. Ölülere ve mezarlara hürmet vardır.

Âti'deki hikâye, Muharebe-i Umumiye'nin şahidi olan herkes tarafından merakıyesi kabil bir hakikati ihtiva eder. Bu hikâyeyi okuyunuz, ve, vaz-ı kanunların -bunlar kim olurlarsa olsunlar- hadd-i naşinasâğına kakhahalarla gülünüz ve sonra da beşeriyetin safvet-i derûnune benimle birlikte acıyınız.

Hüseyin Selim Bey fitraten entrikacı, girgin, boş boğaz biriydi. Bir aralık adliye nezaretinde bir kaleme devam etti. Hatta, mümeyyizliğe kadar çıktı. Fakat, sonra, kalem efendiliğiyle servet peyda edilemeyeceğini anladığından, evvela, dava vekâletine, sonra da, ticarete süluk etti.

Rast geldiği işe teşebbüs ederdi. İhtisası var mı, yok mu? Bu cihetlere bakmaz, Fransızlar'ın toupet dedikleri ceraat veya küstahlıkla etliye, sütlüye burnunu sokardı. Birkaç defa, zengin ortaklar tedarik ederek münakaşalara, müzayedelere girişti. Bundan maksat oradaki ticari tehditle biraz para vurmak, ve, dışarıya çıkmaktı.

Hüseyin Selim Bey'in bazı işi iyi, bazı da fena giderdi. Biraz para edinince, derhal, aylıkla bir lastikli araba kiralar; büyük bir daireye geçer, sarfiyâtına başlardı. Birkaç ay bu minval üzerine yaşadıktan sonra, Hüseyin Selim Bey'in birdenbire sükut ettiği, kış ortasında, beyaz papuç, yazlık elbiseyle dolaştığını bî-tabî titrediğini görenler çok olurdu.

Fakat Balkan Muharebesi'nden sonra Hüseyin Selim Bey işlerini çok düzeltti. Karadeniz'e işlemek üzere bir vapur tuttu. Rumeli'nin bizde kalan aksamında çiftlikler kiralandı. Maliye nazırına hulul ile fırıldaklar çevirdi. Biraz borsa işlerine karıştı. Ve, kendisini zengin göstermek için tarz-ı muaşeretini de değiştirdi.

Artık, Hüseyin Selim Bey'in dairesi açıktı. Maçka'da bir konağı. Ufak bir otomobil. Her akşam misafir. Haremi hanımefendi için araba. Büyük Ada'da mükemmel bir sayfiye. İş adamları, banka direktörleri, Avrupa'dan gelen tüccar seyyahları, büyük simsarlar, hep, Hüseyin Selim Bey'in Sirkeci'deki dairesine geliyorlar. Bunlara, muttarid bir kaide olmak üzere, Hüseyin Selim Bey Maçka'daki konağında alafranga ziyafetler çekiyor. Hüseyin Selim Bey'in gayesi kendisini olduğundan fazla gösterip fazla itibar ihraz etmek. Binâenaleyh herhangi Müessesesi-i Hayriye kendisine iane için müracaat ederse şayan-ı hayret bir derecede muavenette bulunuyor. Hatta, bu fedakarlıklarına mükâfaten, Hüseyin Selim Bey ikinci rütbeden bir kıt'ada Osmanî nişanı almıştı.

Bir Avusturya bankasının kendisine açıktan bir kredi açması üzerine, diğer müesseseler rekabete giriştiler. Binâenaleyh, mu'teberan tüccardan Hüseyin Selim Bey istediği kadar para istikraz edip daha şumullü işlere girişebiliyordu. Tali'de yaver. Teşebbüs ettiği işlerin onda sekizi kâr bırakıyor.

Fransızca darb-ı meseldir: “ İştah yemek yemekle gelir!” Hüseyin Selim Bey de, bu servete kanaat etmeyerek milyoner olmak, memleketin en zengini, Ragıp Paşası mertebesine gelmek hevesindeydi. Adetâ, bu servetten istifade edemiyor, her gün, şu işi de görsem, şu kârı da etsem, servetim şu raddeye baliğ olsa... diye bî-zaz oluyordu.

Bu esnada idi ki bir Macar, bir Fransız, bir İtalyan lâkin üçü de Yahudi, üç kulağı delik kimse Hüseyin Selim Bey'e müracaatla kendisini pek uzun boylu bir hava oyununa sevk ettiler. Bu iş pek parlaktı: ... Mezkur bakır madeninin kıymet-i hakikiyesi şu... Şimdiki hâlde bütün hisse senedâtının tutarı şu... Yani madenin kıymetinin olsa olsa iki yüz ellide biri! Binâenaleyh piyasadan bu kağıtları toplamak, ve ondan sonra anonim şirketi şu şekilde idare etmek lâzım. Bu takdirde bu üç Yahudi'nin kazanacağı milyonlardan sarf-ı nazar, Hüseyin Selim Bey de Karun kadar servet peyda edecek. Hüseyin Selim Bey'in geceleri uykusuzlukla geçirdi. Tacir-i meşhur bu projeyi zihninde evirdi, çevirdi. Nihayet şimdiye kadar ettiği ticaretleri pek küçük ve hasis gördü. Planlar epeyce tanzim ve tetkik edildikten sonra, Hüseyin Selim Bey, kâr zannederek ettiği pazarla piyasada ne kadar kağıt varsa cümlesini gözü kapalı iştiraya başladı.

Aradan bir iki ay geçtikten sonra, Hüseyin Selim Bey, medhuş bir surette bir bataklığa girmiş olduğunu güçlkle anladı, zavallı Hüseyin Selim Bey, parasını kaybettiğine bir türlü inanamıyordu. Yahudiler'den ikisi, çoktan beri gözden nihan olmuştu. Macar Yahudi ise bir aralık [Budapeşte]den geldi, ve, dostuna şu nasihati verdi:

- Biz, zat-ı alinize dememiş miydik ki bütün hisse senadâtını almak mümkün değilse hiç olmazsa bunların yüzde altmışını, laakall elli beşini elde etmek lâzımdır! Halbuki siz bu derecede cesaret gösteremediniz. Ortaya koyduğunuz mebla işle mütenasip değilmiş. Bundan biz de ziyan ettik. Eğer bu işten kurtulmak, ve hatta, eski tasavvurunuz mucibince azim bir kâr etmek istiyorsanız, bir dakika tereddüt etmeden fazla kredi bulunuz, daha ziyade sehm alınız!”

Halbuki, muma-ileyh Yahudi bu işten hiç ziyan etmemişti. Satılan kağıtlar hep bu üç Musevi'nin servet-i kırtasiyesiydi.

Gösterilen hesaplar, programlar, raporlar, krokiler, planlar, bilançolar da hep müzevver ve musannaymış! Lâkin verilen son nasihat üzerine, Hüseyin Selim Bey bu hakikatleri muvakkat bir müddet için unutupordu.

Hafta içinde, Hüseyin Selim Bey, kendisine kredi açan bankalara müracaatla kimisine deri, kimisine papak, kimisine manifatura, ilahir, gibi işlerden bahisle daha fazla kredi istiyordu. Bankalar talep edilen paraları vermekte biraz olsun tereddüt etmediler.

Lâkin, hiç olmazsa bankalara karşı mahcup düşmemek için Hüseyin Selim Bey birtakım muamelât-ı ticariyeye girişti. Paranın yarısıyla bu muamelâtı tedvin ediyor, yarısıyla da, el altından, borsa da başkası namına, bakır madeni şirketinin hisse senedâtını her ne pahasına olursa olsun topluyordu.

Fakat, bu alışverişlerde, Hüseyin Selim Bey'in hiçbir fikre tebeyyüt etmiyordu. Esasen zarar ve ziyanın çokluğundan fikri pek perişan olmuştu. Tophane'ye giden yolda kiraladığı arziyelerde balyalar birbiri üzerine yığıldı. Hüseyin Selim Bey'in adamları içinde kulağı delik kimseler yok değildi. Bunlar, anbarın önünde, sabahleyin kahve ve sigara içerlerken, birbirine;

- Yahu! Bizim efendi çıldırdı mı? Bu mallar hep pahalı alındı!

- Evet! Böyle olduğu hâlde bizim efendi bunları az bir ziyanla elden çıkarmıyor bile...
- Zannederim ki bizim efendi borsada tehlikeli bir işe girişti. Bu mallarla uğraşmıyor. Ah! O borsa, frenk ihtirağı'...
- Zannederim ki doğrusu budur...

Evet! Hakikat hâlde, Hüseyin Selim Bey'in yegâne meşgalesi bakır kağıtlarıydı. Onun ardiyedeki mallarla iştigale vakti yoktu. Müşterilerine karşı da maddi bir ticaretle uğraştığını göstermek için Hüseyin Selim Bey, velev ziyanına olsun bu malları tutmak mecburiyetindeydi.

Eğer idhar ettiği imtia-i ticariye tasfiye edilecek olsa, maazallah teali, vaziyetin vahameti anlaşılacak ve belki iflas halinde olduğu tahakkuk edecekti.

Envar-ı ticariye şöyle dursun, Hüseyin Selim Bey, cemiyet arasındaki muvaffakımı daha fazla göstermek için mecnunâne birtakım mübayesata kalkıştı. Çarşıya eski sikke, madalya, eski mefruşat, çini, çeşm-i bülbül, mertebâni, fağfur, saksonya... gibi ne gelirse simsarlar hemen kendisine haber veriyor, Hüseyin Selim Bey de düşünmeden bunları alıyordu. Vak'a konağı büyüktü: 18 oda. Fakat o kadar çok halı ve seccade aldı ki bunların yerlere serilmesi kabil olmadı. Eşya, bir anbarda mahfuz tutuluyordu.

Beyoğlu'ndaki antikacılar da Hüseyin Selim Bey nam-ı zengin çelebinin bu nefais perverliğini duydular. Pul koleksiyonlarını, tablolar, silahlar, her sabah, Beyefendi'ye arz ediliyor, o da, gözleri kapalı cümlesini iştira ediyordu.

Hüseyin Selim Bey, her akşam, otomobiline biner, Beyoğlu'ndan geçerken, en meşhur terzilere, kunduracılara uğrar ve hemen her gün mübayatta bulunurdu. Birçok kat elbise, kürk, kundura, palto, pardesü vesaire... Bu eşya birbiri üzerine yığıldı. Hüseyin Selim Bey bunları giymekten âciz kaldı.

Hüseyin Selim Bey'in maksadı kendini göstermek, sükutunu ihtisas etmemek ve bir kredi muamelesiyle borcunu kapamak ve bu suretle dolabını çevirmektir. Bunda da muvaffak oluyordu.

Fakat yalancının mumu yatsıya kadar yanarmış. Günün birinde bütün bu dalaverelerin meydana çıkacağını düşünen tacir mahir, zahiren meşuk görünen

birtakım işlere girişip, bunlardan hiç olmazsa bir ikisi iyi çıkarsa diğerini kurtarabileceğini temil ediyordu. Bunun için tam sekiz parça çiftlik isticar etti. Bedel icar olmak üzere sahiplerine din senetleri verdi. Bu senadât emre mahvildi.

Bundan başka, Hüseyin Selim Bey, maden taharri ruhsatnameleri, ihtira' beratları da aldı. Bunların cümlesi çapraşık ve meşkuk şeylerdi.

Bununla beraber, henüz foyayı meydana vermediğinden, bankalardan kolaylıkla alabildiği paralarla vadesi gelen borçlarını ödeyebiliyordu. Bankanın biri para isteyince ötekine baş vuruyor, ve, umumiyetle istikraz akdedebiliyordu.

Zahiri boş boğazlığından, lafazanlığından, şetaretinden sarf-ı nazar bî-çare Hüseyin Selim Bey'e müthiş bir telaş gelmişti. Kalbi daima daraban ve heyecan içindeydi. Bunun içindir ki Hüseyin Selim Bey, her ne hasene olursa bir dalavereye girişmek, bütün işlerini muhayyel ve makruz sermayeli bir anonim şirkete devredip kendi de savuşup hudud haricine çıkmak emelindeydi.

..... Muharebe-i Umumiye'nin ilanını duyunca Hüseyin Selim Bey birden bire bozuldu. Bu cihan işşasının işlerini alt üst edeceğini düşündü ve derhal Beyoğlu'nda bir meyhaneye gidip tek başına içti, içti, içti ve sıkıntısı zail olacağına, bilakis tezayit etti.

Lâkin, ertesi sabah bir haber-i beşaret! Moratoryum, Tecil-i Duyun-u Kanunî! Herkes meyus, bedbin, mütahhir, nevbet Hüseyin Selim Bey'de bir şetaret... Evet... birkaç gün sonra vadesi gelen senetleri ödemek mecburiyeti yok. Kezalik bankalarda verdikleri paraları derhal isteyemezler. Buna mukabil Hüseyin Selim Bey isticar ettiği çiftliklerin mahsulâtını satabilecek. Evet, evet, buna zerrece şüphe olmamakla beraber avukatlara da müracaat etti. Cümlesi, Hüseyin Selim Bey'e şu fetvayı vermekte tereddüt etmediler:

- Zât-ı aliniz bu çiftlikleri on sene müddetle isticar ettiğimize mukavelatınız, kâtip -i [...] mustaktır. Bedel-i icaride senet olarak verdiğiniz bu senetleri almakla mucirleriniz olan çiftlik eshabı bedel icarı istifa etmiş oluyorlar. Eğer Tecil-i Duyun-u Kanunî olmasaydı, siz, ancak, vadeleri gelince bu senetlerinizi ödemekle mükelleftiniz halbuki şimdi öyle bir mükellefiyetiniz de yoktur. Buna mukabil çiftlikleri istediğiniz gibi işletmeye hakkınız vardır. Bunların mahsulünü satıp paralarını cebinize koyabilirsiniz.

İşte! Mahsulü alın, parayı verin! Gibi bir teklife de maruz kalamazsınız, çünkü, kanun, bu mal sahiplerine o hakkı vermiyor. Yani, sözün kısası, siz parayı alacaksınız, lâkin borcunuzu vermekle mükellef değilsiniz!

Hüseyin Selim Bey'in yüzü güldü.

Bu büyük işlerden ma'da, Hüseyin Selim Bey'in terzilere, kunduracılara, antikacılara da yüklü borcu vardı. Bunların cümlesine hesap pusulalarını getirdikleri vakit, doksan bir günlük, yüz yirmi bir günlük bonolar vermişti. Ne garip şey! Hüseyin Selim Beyefendi çiftliklerin mahsulünü satacak arazilerdeki malları elden çıkaracak, terzinin yaptığı elbiseleri giyecek, son aldığı [limuzin] tarzındaki otomobiline binecek ve hiçbir kimseye bunların bedellerini vermeyecek!

Buna mukabil, zavallı çiftlik hissedârları! Bu bî-çareler, hisse-i şaya' sahipleri olduğundan senelerden beri bir türlü mallarını idare edemiyorlardı. Arada çoluk çocuk, yetim, parasız pulsuz hissedârlar var. Bunlar bir araya gelip sâlim bir idare tesis edemiyorlar. Arazi hakkıyla ekilmiyor ekilen kısmın varidâtı da tutanın elinde kalıyor. Hemen cümlesi acz ve fakr.

Üstüne de mahsül bereketli olmuş. Bunlar, gelip geçerken ekin tarlalarının feyz ve bereketini gözleriyle görmüşler. Sonra harman zamanında yine oralardan geçip berekete şahit olmuşlar. Muharebe müthiş. Galay-ı is'ar ziyade, buğdayın, arpanın bedeli eskinin on mislini bulmuş. Hüseyin Selim Bey bu mahsulü topluyor, anbarına yerleştiriyor, sonra bildiği gibi satıyor ve. Mal sahiplerine, bir nehc-i kanun münif, bir hubbe bile vermiyor ve vermek mecburiyetinde değil.

Mal sahiplerinden ikisi yaşlı, ikisi genç dört hanım Sirkeci'deki Hüseyin Selim Bey ticarethanesine geldiler; ve para istediler:

- Beyefendi! Hem geçerken gördük; hem de duyduk. Bu sene, çok şeker, mahsul pek ziyadeymiş, lütfen bizim hisselerimizi veriniz.
- Hangi hisseler!
- İşte kiraladığınız hisse-i şayialar...
- Onların bedeli senet olarak verilmiştir.
- İşte senetler.
- Fakat ben bu senetleri ödemek mecburiyetinde değilim. Tecil-i Duyun-u Kanun'dan haberiniz yok mu?

- Fakat zât-ı âliniz mahsulü aldınız ve on misline sattınız.
- O benim bileceğim şey...

Hanımlar yalvardılar, yakardılar, lâkin Hüseyin Selim Bey kendilerine bir santim vermedi. Bir müddet sonra sustu. Bu hissedârlar ne dedilerse Hüseyin Selim Bey kendilerine cevap vermemekle mukabele etti. Elnihaye kendilerine kapının semtini gösterdi.

- Biz mahkemeye gidip divan-ı adalet huzurunda hakkımızı isteyeceğiz!
- Buyurunuz!

Hanımlar bir dava vekiline müracaat ettiler. Vekil, müşteriye kaçırmamak için kendisine Ledünyat-ı Kanunîye'den bahsetmez. Hissedârlar avukata peşin olarak icraatın dörtte birini verdikten sonra ayrıldılar.

Birçok musarraflar ve müzahimden sonra mahkeme, kadınların davasını hem reddediyor, hem de onların üzerine musarraflar tahmil ediyor. Kadınlar bu adalete tacip ettiler. Göz göre göre satılan mallarına tahsirlere ettikten sonra o sene iâşeleri için mefruşatlarını satmak mecburiyetinde kaldılar. Hâlbuki Hüseyin Selim Beyefendi bir kat daha zenginleşmiş ve şişmanlamıştı. Otomobil ikileşti. Beyefendi, bir aşağı bir yukarı Beyoğlu'nda dolaşiyor, israf ediyor, ziyafet çekiyor.

Gelelim ardiyedeki eşyaya... Cenun saikasıyla, Hüseyin Selim Bey, bu malları, gösteriş olmak için almıştı. Bunları ne yapacağını da bilmiyordu. Vak'a malın biraz tehlikesi yok değil. Askeri devair bunları istimval ediyor, bedeline de hiçbir para etmez bir mazbata veriyor lâkin bu tehlikenin önüne geçmek müşkil değil. Para olduktan sonra... kurnaz Hüseyin Selim Bey bu tehlikeye kapılmak şöyle dursun, hatta muharebe halinde istifade bile etti. Bu gibi işlerle uğraşan daireyle müzakereye girilerek bazı levazım verilmesiçün bir mukavele imza etti. Bu mukavelenin şartlarından biri, filan ve filan numaralarla kayıtlı anbarlardaki eşya-ı levazımın i'malatında kullanabileceğinden, onlar zabt ü müsadereden, ma'sun kalacak. Halbuki o ardiyelerdeki emtianın içinde o işlerine yaramayan bin bir kalem eşya vardı. Hüseyin Selim Bey bankaların, ötekinin berikinin vesait-i maliyesiyle azim bir servete konmuş, vadelerinde bu imtianın parasını değil, hesabını vermekle bile mükellef değil!

Bankerler, tüccarlar, mukarrızlar ardiyelerin önünden geçerken içlerini çekerler, şu kadar ki vaatleri gelmiş olan senetlerini ibraz etmek hakkını bile haiz bulunmuyorlardı. Bunlar, hisse sahipleri kadınlar gibi kanun u nâşinas olmadıklarından senetlerini mahkemeye göndermek külfetinden vareste idiler... Harpten evvel istikraz edilmiş sarı, kızıl, tınnan bir lira, tediye etmek lâzım gelirse, bir nehc-i kanun münif, bir aded, kirli, beş para etmez, yağlı, üzerinde cavid imzasına kavi kağıt parçasıyla ödeniyor. Bu da kanun hem de dain “ Almam!” demek hakkını haiz değil. Tecil-i Duyun-u Kanunî, bir müddet geçtikten sonra, duyunâtın ancak yüzde beşini tediye emrediyor; hem de altın yerine kağıtla...

Hüseyin Selim Bey, borcunun yirmide birini vermekle mükellef. Ambarlarda yüz bin sarı liraya alınmış eşyanın yirmide birini verecek, fakat, beş bin sarı altınla değil, beş bin kağıtla. Bunun tediyesiçün Hüseyin Selim Bey, kâhyası Hasan Ağa'yla ambarları gezdi. Eşyanın kapları, sandıkları, demir çemberleri de para ediyor. Hesap edilir, anha, anha, bunlar, yalnız bunlar satılacak olursa borcun yirmide değil, onda biri tesviye olunuyor. Bir altına yedi kâğıt. Fakat bir altına vaktiyle alınmış eşyanın fiyatı şimdi yedi kağıt değil, daha pek çok fazla...

Hele Hüseyin Selim Bey'in bir aralık, yanlışlıkla, her nasılsa satın aldığı yedi sekiz çuval kinin öyle fırlamış ki!... Bunlar alındıkları bedelin tam üç yüz misline satılacak. Hele kahveler...

Anbarların bir köşesinde, bir odasında müddehırr az yer tutan ilaç gibi birkaç sandık eşyayı satmakla Hüseyin Selim Bey bankalara, hususi mukarrızlara olan borçlarını tamamıyla ödedi. Hatta moratoryum kanununa bakmadan işlerini tasfiye etti. Ve, parayı [...] evvel tesviye etmişlerin gururuyla mağrur oldu.

Bu esnada idi ki, Hüseyin Selim Bey çiftlikler için verdiği on senelik emre muharrir senetleri de aynı çiftliklerin yalnız bir senelik varidâtıyla ve iskonto tarihiyle yerden tediye etti.

Bütün bu borçlar çıktıktan sonra muğteberan ticariden Hüseyin Selim Bey'in kasasında, kesesinde, anbarında azim, payan bilmez bir servet peyda oldu. Bu servet nasıl hâsıl oldu? Hüseyin Selim Bey nasıl ve kaç sene çalışıp çabalaması sayesinde bu mal ve menale kondu? Bir gece, Hüseyin Selim Bey'in uykusu kaçmış, kendi kendisine, ispiroto lambasının üzerinde bir kahve pişiriyordu. Mevcut servetinin kaba

taslak bir hesabını yaptı. Hayır! Velew takribi olsun, zaten bu servetin miktarını tayin etmek mümkün değildi. Kahvesini yudum yudum içtikten sonra, bir adet kokulu ve kalın [Havana] sigara yaktı ve eline tulanî bir kağıt, bir kurşun kalemi aldı. Yaptırdığı 140 kat elbisenin hiç giyilmeden 28 katını bir Ermeni simsar vasıtasıyla sattırıp terziye bütün 140 katın borcunu ödetmişti. 145 naks 27 müsavi 112. Bunun 12 katı bana kâfi; demek ki. 100 kostüm kar. Haydi şunları satayım beheri yüzer liradan... 1 lira...

Daha henüz bankalarda, kasa ve gişedeki, anbar ve ardiyelerdeki mevcudun takribi bilançosunu yapmadan kostümlerin hesabı bile Hüseyin Selim Bey'i tethiş etti. Servet sahibi olmuş. Fakat bu servet bana nereden geliyor; anamdan mı, babamdan mı, yoksa alnımın teri sayesinde mi bu samana nail oldum? Hüseyin Selim Bey bir kahve daha pişirirken bir kahkaha buhranına daldı. Muttasıl gülüyordu. Kendi kendine:

- Abe Hüseyin! Bu servete sen nasıl kondun?

Hüseyin Selim Bey bu suale cevap bulamadı. Sonra kendi kendine:

- Ya işler başka türlü gitseydi? Ya Tecil-i Duyun-i Kanuni ilan edilmese de ben borçları ödemek mecburiyetinde kalsaydım? dedi ve sıkıldı.

- Ya bakır madenleri eshamı? Aman, efendim, bu Muharebe-i Umumiye'de bakırın fiyatı ne kadar de terakki etmiş! Filvaki', üç Yahudi, o şirketin umur ve muamelâtına dair Hüseyin Selim Bey'e hep yanlış muamelat vermişler. Bununla beraber bakırın nedretî Macaristan'da kain bu madenin fiyatını fırlattıkça fırlatmış. Madeni Danimarkalılar ele geçirdikten sonra Hasan idare etmiştir.

Hesabât Macaristan'da değil, Danimarka'da görülüyor. Macar kuronu çok iniyorsa da Danimarka kuronu çok çıkıyor. Bakırın fiyatını sormayınız. Geçen sene aynı Macarlı Yahudi, Hüseyin Selim Bey'in topladığı eshamı Danimarkalılar namına satın almaya gelmişti. Hüseyin Selim Bey, ibtida, bu bezirgane:

- Ben o kağıtları çoktan sattım!

Dediği vakit, zavallı Yahudiye adetâ inme iniyordu fakat biraz sonra, Hüseyin Selim Bey ona:

- Ben senetleri satmadım. Hatta, eski fiyata daha varsa alırım! Dedi.

Hüseyin Selim Bey, dahili işlerle meşgul olurken bu senetlerini büsbütün unutmuştu. Bu hisseleri bu yüzden aylarca ızdırap çeken zavallı Selim Bey bir türlü o (boş) kağıtların fiyatını sormak istemiyordu. Yalnız, onları paket edip büyük kasanın içine istif etmişti.

Gazetelere her muhassam orduda fişenk nedretinden bahsediyordu. Bununda başlıca sebebi bakır noksanı imiş. Hususıyla Almanya'da, Avusturya- Macaristan'da bu cevher pek az. Hüseyin Selim Bey, ibtida, bu havadislere ehemmiyet vermemişti. Lâkin bir aralık hisse senetleri hatırına geldi. Hemen borsa cetvelini getirtti.

Hayret! sehimler inanılmayacak bir derecede terfi etmiş.

Hüseyin Selim Bey, o gün, Sirkeci'ye inerken, Galata'da, rıhtım üzerindeki Viyana Bankasına uğradı. Direktörle bir kahve içti o esnada maden eshamının o sene ne temettü kuponu tevzi ettiğini sordu. Banka müdürü Hüseyin Selim Bey'e ezberden cevap veremedi. Defterlerde anlaşıldı ki vaktiyle hiç temettü kuponu tevzi etmeyen bu bakır madeni şirketi, senede iki defa hem de Danimarka kurunu olmak üzere kâr veriyormuş. Daha garibi, Hüseyin Selim Bey, bunlara ehemmiyet vermediğinden üç senelik altı adet kuponu asla kesmemiş! Bazı hisse sahiplerinin üzerinde terakim ve derhal tahsil kabil kocaman bir servet sarkıyor. İşin içinde bir garabet daha var... Bu kuponların unutulup kalması bile Hüseyin Selim Bey için yeni bir varidât memba' teşkil ediyor. Bakiyeniz nasıl: altı aydan beri İskandinav paraları gittikçe çıkmış. İsveç, Norveç, Danimarka kambiyouso gayetle yüksek. Eğer Hüseyin Selim Bey istihkâkı evvelce tahsil etmiş olsaydı eline bu kadar müthiş bir meblağ geçmeyecekti. Bir de asıl eshamın kıymetine baktılar. Kolay ve çok karlara pek alışkın olan Hüseyin Selim Bey de bu rakamlardan korktu. Banka müdürü birkaç günden beri bî- taraf parası arıyormuş. O celsede Hüseyin Selim Bey'le banka arasında bir itilaf oldu ve tacir-i meşhurun kredisine binlerce lira yazıldı.

Muharebede herkes ölüyor, ölmüyorsa yaralanıyor yaralanmıyorsa vücuttan düşüyor, za'fa müptela oluyor. Eskisi gibi değil, Enver Paşa mükellefiyet-i asker usulünü cihana teşmil etmiş. Her bir mağlubiyet veya yeni muharebe üzerine yeni sınıflar askere alınıyor. Evvela yakayı kurtaranlar, ikinci bir muayenede taht-ı silaha alınıyor. Birinci defa muafiyete mazhar olanlara, ikinci sefer kulak asılmıyor.

Fakat Hüseyin Selim Bey daire-yi askeriye mütahitlerinden olduğundan askerliği te'cil edilmiş. Bu (te'cil) kelimesine, Hüseyin Selim Bey o derece minnettar ki! Tecil-i Duyun-u Kanunu'ndan dolayı borçtan, iflastan kurtulmuş te'cil dolayısıyla, kezalik askerlikten zükuretlikten şehit veya mecruh düşmekten yakayı kurtarmış. Lâkin, mütahit olmasa da Hüseyin Selim Bey'in askere alınması kabil değildi. Şu ciheti tezbi edelim: adliye nezaretine devam ederken, Hüseyin Selim Bey, zayıf naçiz bir zâttı. Maaşı ihtiyacatına kifayet etmiyordu. Fakat ticaret başlayınca, Hüseyin Selim Bey, bütün açıklıkla geçen senelerin acısını çıkarıyormuş gibi bir oburluğa vurdu. Belki yemek yemek için yaşıyordu.

Zisten bir ay hordonest.

Vaktiyle, uyanır uyanmaz pek güçlkle ufak bir fincan kahve bulan veya bazen bulamayan Hüseyin Selim Bey, şimdi, gözlerini açar açmaz, huzurunda, ter ü taze, dilber ü iş ü perver kırmızı yanaklı bir Rum hizmetçisinin getirdiği kocaman, iri bir gümüş tepsiyi buluyor: ince, keten tenteneli bir örtünün üzerinde Alman veya İngilizvari bir breakfast. Hekimler, vücutca zayıf düşen Hüseyin Selim Bey'e fazla gıda almasını tavsiye etmişler: Dumanı tüten bol süt ve bol kremalı bir şokola, biraz tereyağı türlü türlü bisküvitler hilal şeklinde ekmekçikler, kızartılmış francalalar, altı bol jambonlu yağda üç yumurta, kayısı reçeli, bir tabak soğuk et, bir ufak kase içinde meyveler.

Saat on bir ikinci kahvaltısı, öğlen yemeği, ikindi çayı, alaturka akşam rakı sofrası, akşam yemeği, gece yarısı yemeği de buna kıyas oluna.

Hüseyin Selim Bey yemekten evvel [porto] veya [marsala], balıkla birlikte beyaz, etle siyah şarap, tatlı ve yemişle [şampanya], kahveyle [şarterüz] içerdi.

Bir dereceye geldi ki, Hüseyin Selim Bey, hayatı ancak yemek yemek için arzuluyordu. Binâenaleyh Hüseyin Selim Bey, biraz servet peyda eder etmez, hürmetlice bir karın da peyda etti. Servetin artmasıyla bu karın da büyüdü. Gövde de cesamet kesp ediyordu. Hüseyin Selim Bey'in ahvalini, tekamülâtını yakından tetkik edenler muma-ileyh karnı servetinin bir mizan veya derecesi addetmekteydiler.

Servet artınca Hüseyin Selim Bey adetâ (obez) oldu. Bunun içindir ki artık ayaklarıyla yürümez olmuştu.

Laciverte boyattığı otomobilinin içinde, Hüseyin Selim Bey, pek büyük bir nesne olmak üzere görülyordu. Güçlükle nefes alan, çok terleyen küçük baş ve yüzlü, gayet büyük karınlı bir cüsse! Boz renk bir rodingot. Kocaman bir blastron kravat. Üzerinde nal kadar bir yakut iğne. Cicili bicili bir yelek düğmeleri, asker düğme ve işaretleri gibi parlak. Çizgili bir pantolon. Açık renk tozluklar. Üç yüz lira kıymetinde (altın) bir saat, ve, kim bilir kaç yüz dirhem gelir soldan sağa bütün karnı istiap eden kalın bir kordon. Yakası, daima terden ezilmiş, kol düğmeleri ayçiçeği gibi. Üzerlerinde hemen her türlü kıymettar taş var. hele yüzükleri! Hüseyin Selim Bey, bunları her gün değiştirirdi. Babayan Efendi'nin camekânındaki yüzükler, her hâlde Hüseyin Selim Bey'in parmaklarındakinden azdı. Ya bastonu? O, safi altından, bir akbaba kafası şeklindeydi. Kuşun gözleri, unutmayalım, zümrüttendi. Fakat bütün bu mücevheratın büyük bir kısmı varsa da bedfî bir ehemmiyeti yoktu.

Hüseyin Selim Bey zenginleştikçe yedi, yedikçe şişti, şiştikçe sıhhate halel geldi.

Hüseyin Selim Bey pek o kadar çapkın bir zât değildi. Fakat servet ve saman çoğaldıkça, arkadaşları, Hüseyin Selim Bey'in böyle uslu durmasına itiraz ediyorlar ve kendisini adetâ ayıplıyorlardı. Zavallı haremî, kocasının bu servet ve şöretinden istifade etmeden muviç sinir hastalığına tutulmuş, sonra, ibtidarı (nurastati) denilen bu maraz, cinnet derecesini bulmuştu. Birçok tedavi teşebbüsâtından sonra, hami Şişli hastanesine naklettiler. Hanım orada: bir mezar hayatı imrar eder. Hüseyin Selim Bey'in yalnız [Dodman] Bey isminde ufak bir oğlu vardır ki, ferd-i meşguliyet dolayısıyla onu her vakit görmez. Ufacık Dodman Bey Alman milletinden bir mürebbiye veya hademenin eline teslim edilmişti. Yaşı henüz beştir. Dünyadan, bî-tabî bî-haberdir.

Hüseyin Selim Bey mahcubiyetinden bir metres tutmak ıztırarında kaldı. Beyoğlu'nda bütün cihanı yakan bir [Maymunoviç] var. Bu kadın Çe milletindedir. Sesi gür ise de erbab-ı zevk bundan bir şeyi anlamazlar. Hutut vechiyesi kaba, el ve ayakları büyük, parmakları uzun olduğu hâlde Beyoğlu'na müdavim haşerat bu kadına bayılırlar. Bu sayede zevcelerini boşayanlar, evlerini kapayanlar olmuştur. Bununla beraber güzelliğinden anlayan amatörler bu mahluka asla ehemmiyet ve itibar vermezler. Hüseyin Selim Bey gibi pek zengin bir zât, ancak Matmazel [Maymunoviç] gibi şöretli bir kadını istifraş edebilirdi. Eğer daha az meşhur bir

kadını daire-i mahremiyetine alsaydı piyasada itibarı düşerdi. Binâenaleyh Hüseyin Selim Bey bu kadına müdavim oldu. O da, ona, sun'î, sanai', fennî bir aşk ve muhabbet ibraz ederek gönlünü yapıyordu. Lâkin itiraf edelim ki Hüseyin Selim Bey bu kadından ziyade pilav yemek ve rakı içmekten mütelezziz olmaktadır. Lâkin Matmazel [Maymunoviç]le birlikte pilav yemek ve rakı içmek... Evet! Bu şık, yapayalnız pirinç tanelerini gövdeye ve rakı kadehlerini mideye indirmeye müreccahdı. [Maymunoviç] efendisinin bu hususiyetini bildiğinden pek muktedir bir işçi tuttu. Karşı karşıya gelip yemeye ve içmeye başladılar. Yarım metre miktarında bir tabağın içinde hem bakla pilavı, hem çillo, hem acem pilavı, hem alelade Türk pilavı. Hüseyin Selim Bey ile fahişesi için iki karaciğer kızartması balık yumurtası ve havyar ve rakı ve rakı ve rakı... Pilavlarla ciğer vesaire, gerçekten güzel i'mal edilmişti. O gece, yalnız başına Hüseyin Selim Bey, Ragıp Paşa'nın litrelik şişelerinden bir tanesini bitirdi. Şişenin ikincisi geldi. Pilav da bitmek üzereydi. Hizmet eden kızlar kendilerine bir şey kalmayacağını görüyorlar ve müteessif oluyorlardı. Bîtap, mahmur, ayyaş ve karnı bir kat daha şişen Hüseyin Selim Bey'i [Maymunoviç] yatağına nakletti. Çünkü Beyefendi'nin takati tükenmişti. Elbiselerini soydu ve kolları arasına aldı. Sekerat zevk ve safa içinde... İnnallahe ve inna ileyhe raciun...

Hüseyin Selim Bey, matmazel [Sesil Sorel]in kolları arasında vakit eden o meşhur frenk kibarı gibi çatladı, dünyasından geçti... Bütün bu servet, kanuna tamamı tamamına tatbik-i hareket edilmek suretiyle kazanılmıştı. Haşa, Hüseyin Selim Bey asla mühankir değildi. Tecil-i Duyun-u Kanunî, borçların verilmemesi, mevcut eşyanın ila'nihaye tezayüt fiyatı, borçların ledül'-hace madeni parayla değil kağıtla tesviyesi, kağıdın altına tespitle bire yedi derecesinde sükutu, bakır fiyatının fırlaması, ilahir... Belki ticaretten külliye bî-haber bu zâtı memleketin en yaman zenginleri mertebesine çıkarmıştı. Eğer Hüseyin Selim Bey kalemde kalsaydı diğer arkadaşları gibi fakreldım hastalığına tutulacak, ve belki tedrici açlık dolayısıyla ölecekti. Fakat, servet peyda etti. Açlıktan değil, tokluk, oburluktan vefat etti.

Dodman Bey yegâne vâris olduğundan bütün servete konuyor. Dodman Bey'in vasisi büyük pederi sâbık mahalle imamı Hasan Hulki Efendi'dir. Bu efendi de gayet muktesit bir zâttır. Dodman Bey yirmi bir yaşına vardığında arasına kat'a haram para karışmamış birkaç yüz bin liralık bir servetin yanında bulunacak helal mala ne denir?

2.18.1. HAK DEĞİL KANUN HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Selim Bey entrikacı, boş boğaz biridir. Adliye nezaretinde kalemde görev yapmış ancak burada servet sahibi olamayacağını anlayınca buradaki görevinden ayrılıp önce dava vekaletine daha sonra da ticarete geçmiştir. İflas ettiği bir dönemde her şeyin bittiğini düşünen Hüseyin Selim Bey savaşın çıkması ile zenginleşir.

Hüseyin Selim Bey hikâyenin hem ana kahramanı hem de tek kahramanıdır diyebiliriz. Yardımcı diğer kahramanlar sadece bize bu beyin çeşitli yönlerini göstermek için sahneye gelir ve daha sonra meçhul olurlar. Üç Yahudi, Hüseyin Selim Bey'in karısı, oğlu, çiftliklerdeki kârlarını almak isteyen hissedârlar, metresi Maymunoviç... Bu kahramanların hepsi yardımcı karakterlerdir. Bu sebeple diyebiliriz ki; hikâyenin tek kahramanı Hüseyin Selim Bey'dir. Bu bey açlıktan ölmekten korkan biriyken Karun gibi bir servetin sahibi olur. Ancak âdab-ı muâşeretten haberi olmayan bu beyin giyiniş ve yaşam tarzı, ondaki "*sonradan görmelik*" emareleri olarak karşımıza çıkar. Tüm hikâyeleri göz önüne alındığında, bu hikâye, ayrıntılı tasvire yer verilen birkaç hikâyeden birisidir. Hikâyelerin ayrıntılı tasvirlerine pek yer vermeyen Celâl Nuri, Hüseyin Selim Bey'in bu sonradan görme, asaletten uzak hallerini okuruna tüm çıplaklığıyla göstermek istemiştir. Hüseyin Selim Bey, komik ve abartılı kılıklarda arabalarında gezip, haksızca kazandığı paraları harcarken diğer hisse ortakları geçinebilmek için evlerindeki eşyaları satmak zorunda kalırlar.

Hüseyin Selim Bey, boşboğaz, konuşmasını, oturup kalkmasını bilmez, nezaketsiz biridir. Çalıştığı kalemde zengin olmayacağını anlayınca çeşitli yollara başvurur. Ticarete başlar, borsa işlerine dahil olur, bankalardan kredi çekerek işlerini yürütmeye çalışır. İlk denemelerden sonra Osmanlı toplumu "*banka*"⁸³ kurumu ile tanışır. Galata sarrafları, loncalar gibi oluşumların yürüttüğü görevleri banka tek elinde toplar. Hüseyin Selim Bey'in kurtarıcısı da bu bankalar olur.

⁸³ Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın başlarından itibaren "banka" ihtiyacı hissedilmeye başlar. Sanayi Devrimi'nin Osmanlı ekonomisine kötü etkisinin yayıldığı bir dönemde banka kurma fikirleri tartışılmaya başlar. Osmanlı idarecilerinin çabalarıyla 1849'da Dersaadet (İstanbul) Bankası kurulur. (Bayraktar, 2002). Osmanlı İmparatorluğu'nda merkez bankası görevi gören çeşitli oluşumlar mevcuttu. Darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncalar. Osmanlı Bankası'nın kurulmasıyla devlet merkez bankasına sahip olmuştur.

Hüseyin Selim Bey borsa⁸⁴ işine de el atmıştır. Macar, İtalyan ve Fransız üç Yahudi'nin etkisiyle bakır hisselerini toplar ve geç de olsa bu işten kâr eder. Hüseyin Selim Bey, bu üç Yahudi'nin oyununa gelir. Borsada o zarar ederken, üç Yahudi fazlasıyla kâr eder.

Yazar hikâyesinde zaman dilimi olarak I. Dünya Savaşı yıllarının öncesi ve sonrasını kullanır. Bu savaş hikâyesinin seyri için önemli bir noktadır. Savaşın ilanından önce iflas eden ve ülke dışına kaçmak için yollar arayan Hüseyin Selim Bey, savaş ilan edildikten sonra senet ödemelerinin durdurulmasını emreden Tecil-i Duyun-u Kanunî'nin etkisiyle tekrar kâr etmeye başlar.

Mekân olarak kullanılan semt isimleri dışında bir bilgi yoktur. Yazar, bu hikâyesinde de mekân tasvirine yer vermemiştir. Sirkeci'deki yazıhâne, beş odalı apartman, konak... Bu mekânlar yalnızca ismen zikredilir.

Celâl Nuri bu hikâyesinde savaşın yıprattığı, ezdiği insanları değil; zengin ettiği insanları anlatmayı tercih etmiştir. Bu kahraman ne milli duygulara ne de ferdi duygulara sahip değildir. Ülkenin bozulan düzeni, savaşlar, ölen insanlar, deliren karısı, beş yaşında bakıcılara teslim edilen ve anne-baba sevgisi görmeyen oğlu... Hiçbir şey onun için önemli değildir. Önemli olan tek şey para kazanmak ve daha çok yemek yemektir. Yemek yemenin tutkunu olan Hüseyin Selim Bey yine bu yolda can verir. Metresinin yatağında, yemek yemekten çatlayarak ölür.

Hikâye yalın ve açık bir anlatıma sahiptir. Savaşın ortada bıraktığı insanların anlatıldığı "*Hamza ile Murteza*" hikâyesinden sonra Celâl Nuri bu defa madalyonun öteki yüzünü okuruna göstermek ister. Savaştan beslenerek, yok olan servetini kurtaran, hatta misline katlayan Hüseyin Selim Bey'in hazin sonu... Ülkenin, milletin içinde bulunduğu zarureti zerrece önemsemeyen, tek derdi tasası daha çok yemek yemek olan Hüseyin Selim Bey yine bu yolda can verir.

2.19. SOKAKTA İZDİVAÇ

Selim Bey, Rumeli'nin büyücek bir kasabasında eşraftan Hacı Abdülvehhap Efendi'nin oğluydu. Babasının vefatında kendisine bir konak (mağmüstemilat) üçü cesametli, derdi ehemmiyetsiz çiftlik, yedi bin tane sarı altın kaldı. Vak'a bu servette

⁸⁴ Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan azınlıkların bir kısmı bankerlik, ticaret, gemi taşımacılığı gibi işlerle uğraşmış sayılı zenginler arasında yerlerini almışlardır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde savaşlar, kötü yönetim, sarayda gereksiz para harcanması gibi etkilerle ekonomi bozulur. Devlet ne yazık ki azınlık tüccarlarından, Galata bankerlerinden borç almak zorunda dahî kalır (Köse, 2001).

alakadar, Selim Bey bir de kız kardeşi varsa da onun ağrabdan mahli yoktu. Selim Bey, bu servete konunca yirmi iki yaşına basmıştı. Kendisini derhal meclis-i idareye aza intihap ettiler ve bir aralık belediye riyasetinden de bahsedildi. Selim Bey ince bir sarık sarar; güzel giyinir; vücutca biraz zayıf; lâkin gayet güzel; kırmızı yanaklı; incecik bıyıklı; tıraşlı; mavi gözlü; sarı saçlı ve sarışın bir gençti. Hemen doğduğu günden beri nişanlısı Rukiye Hanım'ı, babasının irtihalinden birkaç hafta evvel tezviç etmişti. Kalp hastalığından muzdarip olan efendi merhum:

- Ölmeden evvel Selimimin mürüvvetini görmek isterim!

Diye bu izdivacı ta'cil etmişti.

Bir iki sene müddetle Selim Bey Hacı Abdülvehhap Efendi'ye hayrül-halef olduğunu ispat etti. Merhum, serveti kendi kazanmıştı. Vak'a Selim Bey, kendisine intikal eden servetin istihsalinde yabancı ise de, az zamanda, varidâtını iyi idare etti. Asla israf etmedi. Beyhude masraflardan çekindi. Öteki beriki:

- Selim Bey böyle giderse, az zamanda vilayetin en zengin adamı olacak!

Diyorlardı. Selim Bey, hemen her ay birkaç tarla alarak mülküne ilave ediyordu. Şehir dâhilinde de birçok anahtara sahip oldu. İcradan, mahlulden birçok yerleri aldı. Cizyece murabahaya tevessül ederek, dinlerini ödemeyecek kimselerin de emlâkini vefa-ı tefric etti. Gayesi, bi-l-ahire vadesi gelince bu mülklere kolaylıkla konmaktı.

Beş vakit namazında, tesbihat ve ibadetinde Selim Bey, beş altı sene sonra, hacca da gitmeyi tasavvur etmişti. Pederinin rihletinden sonra mekteb-i idadiyi bıraktıysa da Haydar Efendi'den hususi dersler alıyordu. Hatta zararsız kitâbeti de vardı.

Meşrutiyetin ilanında, livası mebuslarının ricası üzerine, Selim Bey, ilk defa olmak üzere İstanbul'a gitti. Hafta geçmeden Selim Bey, sarığını incelttikçe inceltti. Ve çakışırını çıkarttı, Galata'daki hazırcılardan aldığı bir kat sivil elbiseyi engüri sofundan ciyesinin altına giydi. Mintanına bir de kolalı yaka, sarı bir kravat ilave etti. Kaloç potinleri de bırakarak, bir Amerikan pabucu tedarik etti. İstanbul'un Alamud softalarına benzedi. Lâkin bî-tabî, avdetinde bu kıyafeti terk edecekti.

Hatta, bir gece, Selim Bey, iki dostuyla , karanlık bastıktan sonra, cübbeyi de bırakarak, büsbütün sivil kıyafet, Beyoğlu'na da gidiyordu. Sokak ortasında, kendisini o kıyafette görünce, biraz şaşladı, yadırgadı, sendeledi... Mütelayı, ortalığa bakıyor, bildiği kimselerden çekiniyor, ve bir cenaha diklense de bir kabahat işlediğine vicdanen kani oluyordu.

Lâkin, Galata ve Beyoğlu gerçekten hoş. Selim Bey, çok masraf etmemek şartıyla, tiyatrolara, avam [baloz]larına, at cambazına gitti. Bununla beraber beş vakit namazından fariğ olmadı. Bütün Selatin camilerini⁸⁵ ziyaret etti. Rumelili bazı ulema-yı kiramla görüştü. Üç hafta ikametden sonra, Selim Bey, çoluk çocuğuna hediyeler alarak memlekete döndü.

Selim Bey, İstanbullu olmuş, evde bir tanzimat, bir yenilik, haremi Rukiye Hanım'ı daha iyi giydirdi. Masanın üzerine bir örtü kondu. Artık, sofrada çatalsız yemek yiyen yoktu. Hatta yaşlı kadınlar bile burunlarına, dudaklarına batırarak, muazzeb olarak, çatalla yemek yiyorlardı. Eve geldiğinde, birkaç defa, Selim Bey, hazircıdan aldığı esvabı da giydi. Hane halkı hafifçe tebessüm ediyorlardı.

Bu zahir inkılabından sarf-ı nazar, Selim Bey'in ruhunda da bir tebeddül var. Selim Bey, daha şen Selim Bey, babayanilikten vazgeçmiş. İstanbul matbuâtının iki tanesine abone oldu. Dostlarından birine bir mektup yazıp üç yüz liralık eşya ve mefruşat getirdi. İstanbul'la, hatta, münasebet-i ticariyeye girişmeyi istiyordu. Lokomobil ve harman makinesi almak için kataloglar getirtti. Tütüne başladı.

Garip ve muğlak bir cazibe, Selim Bey'i İstanbul'a, bil-hassa Beyoğlu'na ve Cadde-yi Kebir'e cezbediyordu. Mebuslardan biri kendisine kadın resimlerini ihtiva eden birkaç kartpostal gönderince, Selim Bey bir, "fafaşantan" da tesadüf ettiği çıplak gibi kızları hatırladı. İstanbul'un cazibesi onun üzerine daha şedid bir tesir icra ediyordu.

---

⁸⁵ Selatin camileri: Osmanlı'da sultanların yaptırdığı camilere verilen ad. Süleymaniye Camii, Sultanahmet Camii, Şehzade Camii, Nuruosmaniye Camii, Fatih Camii, Eyüp Camii, Yeni Cami, Beyazıt Camii, Selimiye Camii, Ayazma Camii, Laleli Camii, Beylerbeyi Camii, Büyük Mecidiye Camii, Dolmabahçe Camii, Nusretiye Camii, Yıldız Hâmiye Camii, Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı), Mihrimah Sultan Külliyesi (Üsküdar), Büyükkada Hâmiye Camii, Pertevniyal Valide Sultan Camii, Yeni Valide Külliyesi, Eski Valide Camii.

Çiftliğin birinde iş var. Yeni ameliyata ihtiyaç görülüyor. Selim Bey hemen oraya koştu. Fakat kartpostalları koynuna saklamıştı. Buzaklar aşağıda bağırırken, o, bu resimleri çıkarıyor, ve kalyoncu kulağının karşısındaki darphaneyi aklına getirerek, hatta, gittiği gece –orkestra-nın çaldığı havayı duyuyordu. Bir gaşy bir cezbe halinde, Selim Bey, rakkasenin ellerinde [kastanyet]leri şakırdatarak göbek attığında gördü.

Filvak'a şeytandan istiğza ediyor, bunları düşünmemek, hatırlamamak istiyorsa da, Selim Bey için bir daha İstanbul'a gitmek bir gaye olmuştu. Bir iş zuhur etmesini, hatta tedaviye muhtaç olmasını bile isteyen Selim Bey belki gayr-ı meş'ur olarak bir iş ihdas etmişti: temyizde bir davası var.

Bu davanın temyiz edilmesi de mümkündür. Lâkin mühim ve muakkad bir sanık kendisini oralara sürüklüyordu. Akıbet, Abdülvehhap Efendizâde, bu emeline de nail oldu. Fakat bu sefer, İstanbul'a vardığında, Sirkeci Oteli'nde kalmadı. Beyoğlu'yla Galata arasında Yüksek Kaldırım'da bir otelde ikamet etti. Filvaki' Beyoğlu'nda daha güzel oteller varsa da Selim Bey onlara gitmeğe bir türlü cesaret edemiyordu. Selim Bey, ilk günü eski hazır elbisesini giydi ve artık, bilâ-tereddüt sarıksız sokağa çıktı.

Hatta Bahçekapısı'na gidip bir rodingot takımı yaptırdı. Yarım düzüne kolalı gömlek, çember gibi yakalık, on iki tane kravat, altın saplı baston, lavantalar vesaire aldı. Vahşi bıyıklarını son modaya muvaffak surette kıptırdı. Bir hafta geçince, davası aklına geldi ve gidip Selanikli bir avukat buldu.

Mücerreb, memleketi ahalisinden İstanbul'da yerleşmiş olan hemşehrilerinden Selim Bey'i her gün ve hususiyle gece İstanbul'da gezdiriyorlardı. Selim Bey'in hasisliği de zail olmaktadır. Kolay kazandığını zannettiği üç yüz liranın sarfına koyuldu. Vak'a, bu parayı hiçbir eziyet çekmeden mâhâzâ bir münakaşadan feragat etmek için almıştı.(Haydan gelen huya gider). Fıkrasınca Selim Bey, bunun sarfında bir mahzur görmedi. Lâkin diğer paralarına karşı başka bir fikir perverde ediyordu.

Beyoğlu'nda Doğruiyol'a müvazi Yeşil Sokak'ta ... Numaralı bir hanede Selim Bey'le yeni refiki bir akşam alem ettiler. Selim o gece, selimliğini unuttu. Ömründe ağzına koymadığı rakıyı – lâkin ilk ve son defa olmak üzere- tecrübe etti. Bu alemde, üç Rumeliliden başka,[Kyligu], [Kalyopi], [Arzuksiya] isminde, biri Arnavutköy'lü

öteki Kumkapılı, üçüncüsü Yenişehirli üç de Rum kızını vardı. Çetrefilli Türkçe konuşan ve hatta şarkı söyleyen bu mahlukalardan biri hafifçe çiçek bozuğuydu. Lâkin izleri koyu düzgün, (Kold krem) ve pudrayla, allıkla kapıyordu. Güzeldi. İkincisi çok esmer, fakat gayr-ı şirin değil. Üçüncüsü, tombul, ağzı cizince sarımsak kokuyor. Bunlardan sonra Almanca konuşur iki Leh yahudisi kadın daha geldi. İkisi de hantal, yüzleri gayet boyalı, etekleri pek kısa, (r)leri hiç telaffuz edemiyorlardı. Türkçe zamirleri bilmiyorlar: (*ben sever*), (*sen sevmez*) şeklinde yaveler savurmaktaydılar. Bunların cümlesi, her ne olursa olsun ikişer mecdiye bahşış alacaklardı. Üst tarafı başka şey.

Pek acemi olan Selim Bey dört yarım kadeh, bol sulu rakı içti. Havyar, çiroz, lop yumurta, tarama, ciğer kebabı, salata yedi. Başı mütemediyen dönüyordu. Sonra kemaçalar bir çocukta peydah oldu.

Beş kadın, (mayo)lar giyerek raks ettiler. Selim'in arkadaşları çok içti. Beş kadın ve bir çocuktan yalnız Leh yahudisi [Alberta] orada kaldı. Diğerleri iki Rumelili ile savuştular. Bu Leh yahudisi hayli cüsseliydi daima Selim Bey'in yüzünü okşuyor, ve, bıyıklarını büküyordu:

- Ben bu bıyıkları sever hem de çok! Bizim memlekette hep adamlar sarı. Sizin gibi esmer, ben hiç sevmez,

Kalın dudaklar, gizli dişler, badanalı bir surat, kuvvetli, hamal gibi bir vücut, kocaman kanarya sarısı [peruk] bol bol sigara.... Ara sıra geyiren bu [Alberta] bütün bu kabalığından sarf-ı nazar Selim Bey'in hoşuna gitti. Selim, Lehli'den fotoğrafını istedi. O da ona, müstehcen bir şekilde alınmış on kadar resmini behrini bir çeyrek liraya peşin paraya sattı. Ve aldığı iki buçuk lirayı sımsıkı bir kağıda sarıp çorabının içine yerleştirdi. Fakat çoraplarının ucu delik olduğunun farkına varamadığından derhal, iğne-iplik bularak, onları, Selim Bey'in huzurunda bir güzelce yamaladı.

Selim'in hemşehrileri, takriben bir saat sonra, süslenmişler, üstlerini fırçalamışlar,

- Haydi Selim Bey! Gidelim; dediyeler de [Alberta] onlara bir çıkıştı. Dostlar, daha yirmi dakika, diğer bir odada beklemek mecburiyetinde kaldılar: sonra [Alberta] aldığı nal gibi dört beyaz mecdiyeyi yine çorabının içine yerleştirir, ve, gürültülü gürültülü, öteki Rumelilere de birer resim satmak isterken, cumhur,

kapıdan çıktılar. Kanepenin üzerinde yorgunluk alan, gerilen [Alberta], - Beyefendiler! Bu resimlere yirmi yedi ve yirmi sekiz, on beş kuruş!

Selim Bey, hafta zarfında doktor Celaleddin Muhtar Bey'e devama başladı. Fakat tedavinin dört ay sürmesi muhtemel olduğundan, ailesine bir mektup yazıp sıtması nüksettiğinden İstanbul'da uzun boylu tedaviye muhtaç olduğunu bildirdi. Memleketten, istifsar hatr-ı zamanında üç beş günde bir, bir telgraf geliyordu.

Tedaviden sonra, Selim Bey, memleketine avdetinde çok sıkıldı. Arazisini kayınpederi Ruşen Efendi'ye kiraladı ve kendisi de, mekteb-i hukuka kayıt edilmek üzere, ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi.

Efsus.. Balkan Harbi, hezimet, vatanın ziya'ı çiftliklerin tahriri, daha bin türlü bela, akrabadan pek aziz birkaç kişinin şehadeti!

Selim Bey, musalahadan sonra, birkaç defa memleketine gidip geldiyse de orada ikamet kendisiçün mümkün değildi. Hristiyan'dan birini vekil bıraktı. Kayınpederi Ruşen Efendi de çar naçar orada ikamete karar verdi. Emlak, varidât vermiyor emval gayrimenkulenin satılması, yeni meşbuları konunca, muvakkaten memnu'.

Pederinin vefatında elinde kalan nakdi emlağa yatırdığından dolayı, Selim Bey mahzun oldu. Hemşiresinin kocası da Pervin'i büyütmüş. Hülasa, Selim Beyi zaruret çekti.

Lâkin, buna mukabil, bu Rumeli uşağı, hem mektebe devam ediyor, hem de büsbütün İstanbullulaşıyordu. Hatta, Yahudi Benhur Efendi'den Fransızca dersler de aldı. Ve bu lisanda terakki etti. Zî-hayat sarf ve nahiflerde Selim Bey'in Fransız dilinde ilerlemelerine yardım ediyorlardı.

Selim Bey, hiç o eski Selim Bey değil. Selim Bey, İstanbullu, Selim Bey şive-i lisan ve tarz-ı tekellümünü de değiştirmiş. Selim Bey, alafranga. Selim Bey, eski kıyafetinden, eski toyluğundan, eski alaturkalığından utanıyor. Mazisi aklına gelince, yüzü kızarıyor. Rukiye Hanım ve çocuklar da usul ü muaşeretini öğrenmişler.

Selim Bey, İttihad ve Terakki'ye mensup. Selim Bey'in bir gayesi, bir fikri var.

Rumelideki ahali -i islâmiyenin işleri de mühemma emeği düzeldiğinden, Selim Bey, eski varidâtının beşte biri kadar bir irad alıyor. Ma'mafih bu kadar para hiç bu masrafa tekabül eder mi? Selim Bey, muvakkat kanunlardan sarf-ı nazar, bazı arazisini, gayr-i resmi, bir Hristiyan'a sattı ve beş bin lira kadar para ödendi. Bununla beraber bu güzelim emlak yok pahasına gitmişti.

Selim Bey, Rukiye Hanım'ı pek ihmal ediyordu. Lâkin bu kadın, hayli sünepe olduğundan bunun farkına varamadı. Selim Bey, çok defa, dışarıda kalırdı. Hem akşam rakısını içer ve bazen de akşam yemeğini yemeye vakti kalmazdı.

Selim Bey, nasıl, vaktiyle, İstanbul'u Rumeli'ne tercih etmişse, şimdi de Beyoğlu'nu İstanbul'a tercih ediyordu. Hatta, kendisinin taşralılığını bilen dostlarını da unuttu. Onlar da kendisini unuttular. Selim Bey bir kârbana karışıp sekiz hafta Avrupa'yı da dolaştı. Avdetinde büsbütün şık, centilmen olmuştu. Artık sigaret değil, sigara; rakı değil, viski içiyor; kebab değil, biftek yiyordu. Bıyık küçüldükçe küçüldü. Selim Bey [Manen], [Naun], [Karti Dö Pari], [Lörir], [Fatsazyu] okuyor. Bununla beraber bu Avrupalılık da pek sathi! Selim Bey'in azacak etvar u mişvarı karıştırılacak olursa altında bir İstanbullu mukallidi ve onun da biraz altında bir Rumelili sırtıyor. Çok şükür ki Selim Bey hakiki çelebilerin âleminde, muhitinde değil. Eğer oralarda bulunsaydı kendisinin büyük bir incelik addettiği bazı yapışlarının altından çapanoğlu çıkacaktı!...

Beyoğlu'nda Sultan Aziz cennetmekânın şekerçi başısı [Lebon]un dükkanında sokağa nazır camekanın bitişiğindeki ilk masada, [Kalû Belâ]dan beri, Anadolu şimendiferi müdürü Mösyö [Huktin], istisnasız hergün, sabahleyin on birden bire, dörtten sekize kadar oturur ve şampanyadan başka bir şeyi içmez, [Virjinya] sigarayı tellendirir ve meze mukabilinde [madlen] ıtlak olunan şokolalardan yer. Selim Bey ise aynı köşeye, aynı masaya, her sabah gelip, Mösyö [Huktin]in vürudundan beş, on dakika evvel kalkıp gitmeyi mutat edinmişti. Selim, orada, ale-l-sabah, yedi- sekiz kadeh, ekseriya [Vermut], bazen [Porto], nadiren [Marsala], ender olarak da Malakka içer ve dumanı üstünde birkaç tane de peynirli veyahud kıymalı nemse böreği yerd. Selim Bey'in aziz ahbabı oraya gelir, onlarda bu içkilerden içerler, ve nemse böreği yemezlerse de tatlı pasta, bonbon veya [batonsale] yerlerdi.

O köşede, o masada, misafirleri gelmezse, Selim Bey'in canı sıkılır. Bu zevat gelince de ancak dört zemin üzerine mübahase olur: evvela, kadın; saniyyen, kadın;

salisen, kadın; rabien, kadın. Bu mübahase zeminleri sakın hep bir sanmayınız: evli kadın, evsiz kadın, namuslu kadın, güzel kadın... gibi, bu mübahhas derde inkisam edebilir.

Bir müddet, Selim, henüz arkadaşlarının vürudundan evvel, camdan, ince, zarif, yüzü çok boyalı, ale-l-takrip yirmilik bir kızın, kollarında kitaplar, Fransızca gazeteler, nota mecmuaları erkenden, Tünel semtinden yukarıya doğru gittiğini, ve, bir saat geçmeden sonra, avdet ettiğini, her gün görüyordu.

Bu kız, acaba kim? Selim Bey, mütehayyiz. Kız da sahiden hoşuna gidiyor. Onun endamıyla, etvarıyla Rukiye Hanım'ı mukayese etti. Son moda çarşafı, ince peçeli, süslü hanımla Rukiye Hanım'ın arasında dağlar kadar fark var.

O günler, Selim Bey, Nemika Hanım, Şita Hanım, Mevsume Hanım isminde dört kıza birden aşıktı. Kezalik bu meçhule hanımı mâşukalarıyla da mukayese etti. Meçhulenin kalbi, kıyafeti, yüzünün ifade ettiği mana... bunlar diğerlerinde yok. Hem de, bu meçhule hanım, münevver bir kimseye benziyor. Kim bilir, her saat, bir ıtrat ve intizamla hangi muallimelerden ders alıyor.

Selim Bey, bir gün, masanın başından ayrılıp bu kıızı takip etmek istediye de muvaffak olamadı. Bu hanımın mahiyetini tetkik için hiçbir kimseye bir sual ırat etmek istemiyordu; çünkü kıskançlığı galipti.

Yine bir gün, aynı köşe ve masada [Malakka] içerken, Selim Bey, muma-ileyh camekâna yaklaşp orada teşhir edilen bir süslü kutuya baktığını gördü. Selim Bey irticali, bu meçhul hanıma bir selam verdi. O da, hafif bir gülümseme ile mukabele etti. Ve savuşup gitti.

Selim başına fesini giyip bu iltifatkâr hanımı takip için kapıdan çıkar çıkmaz, o gözden تنها oldu. Ve, Süleyman tahriyatından sarf-ı nazar nereye gittiği anlaşılmadı. Tam altmış dakika sonra, Selim Bey, aynı kızın, kolları altında daha çok kitap, risale, mecmua olduğu halde Tünele doğru avdet ettiğini gördü.

Ertesi sabah, aynı saatte, aynı kız, yine aynı kutuyu nazar-ı teftişinden geçirmek için camekâna yaklaşmış. Fakat Selim Bey hiç rahat durur mu? O, yarım saat evvel, masanın üzerinde bir name-i aşk u müddet kaleme almış, kızın hoşuna giden kutunun içine türlü türlü şokolar, bisküvitler, şekerlemeler doldurmuş ve onu

elvan kurdelelerle sardırmişti. Kız, görünce müessesenin garsonu [Jane], hemen karşısına çıktı, ve:

- Hanımefendi! Bizim müşteri Selim Bey cenâbınız, takdim ediyor! Dedi. Hanım, zerrece bir tereddüt eseri göstermeden:

- Teşekkür ederim, selam söyleyiniz! Diye kutuyu kabul etti. Uşak, bu hanımın Selim Beyce ma'ruz biri olduğunu zannetmişti.

Ertesi sabah, kızını görünce Selim Bey, masanın başından kalktı. Kızını takip etti:

- Güzel hanımefendi!.. Sizi ne kadar takdir ettiğimi bilseniz?

- Teşekkür ederim beyefendi... Şekerlerinize de teşekkür ederim!

- İsm-i âlinizi sorabilir miyim, canım ciğerim hanımefendiciğim?

- Şaheser cariyeniz.

- Kulunuzun ismi, Selim bendeniz.

- Zât-ı âliniz marufsunuz, Selim Beyefendi! Müsaadenizle...

Meçhule Hanım –yahud Şaheser Hanım, Selim Bey'i sokak ortasında bırakarak Suriye Çarşısı'nda berbere girdi. Hayretler içinde, Selim Bey, [Lebon]a döndü.

Ertesi gün için, Selim Bey, Şaheser Hanım'a bir hediye hazırlamıştı. Bu hediye ne olduğunu tahmin edebilir misiniz? Zarif bir çift terlik! Fakat o gün, Şaheser Hanım mutaddan tam yarım saat evvel camekânda görüldü. Kalbi hoplayan Selim Bey, derhal dışarıya fırladı. Şaheser Hanım durmak için pek o kadar ricaya muhtaç değil. Selim Bey hediyesini takdim ettiği vakit, Şaheser Hanım onu tereddütsüz kabul etti. Ve teşekkürâmiz kalabalıklı birçok sözler söyledi.

- Şaheser Hanımefendi, yahud daha senli benli olalım Şaheserciğim! Sizi on dakika için olsun şu Doğruyol'da takip edebilir miyim? Ah, bilseniz size arz edecek nelerim var!

- Şaheser Hanım'la Selim Bey ta Taksim Kışlası'na kadar ilerlediler. Yolda, Selim Bey, roman ağzıyla, muhabbesine olanca aşk ve sevdasını döktü. Şaheser

Hanım: - Gık! Gık! Gık! diye gülüyordu. Fakat Selim Bey bunun farkına varmayarak Halit Ziya üslubuyla, bir Mecnun gibi Leylası'na yanıp yakılıyordu.

Fakat, Şaheser Hanım, yine bir şey söylemiyor, o, hep – Gık! Gık! diye gülüyor ve Selim Bey'in hiç bir teklifini reddetmiyor. Ne mut'i mâşuka! Fakat her ikisi fena hâlde, yorulmuştu. Şaheser:

- Yoruldum, geciktimde... Suriye Çarşısı'nda Madam [Kokinu]ya yetişeceğim. Müsaade buyurunuz, artık sizden ayrılalım, hemen şuradan bir arabaya bineyim.

- Beraber gitsek olmaz mı, ben de [Lebon]a döneceğim?

- Neden olmaz, beyefendi?

Orada tesadüf ettikleri bir arabaya atladılar. İnce bir yağmur başladı. Selim Bey, bir kere etrafına baktı. Kendisine bir cesaret geldi. Çünkü yollar kalabalık değildi. Şaheser Hanım'ın ellerini tutarak:

- İki gözüm, yegâne mâşukam, Şaheserciğim! Seni ne kadar sevdiğimi sana maddeten ispat etmek en büyük gayemdir. Sana neler söyleyeceğim, bilsen... Fakat sokakta, yahud araba içinde olmaz. Yarın, bu saatte, Bursa sokakta... numaralı evde... oda... değil, odada, hususi, mahrem, hiçbir kimsenin bilmediği odada yarım saat olsun maruzâtımı dinler misin?

- Memnuniyetle Selim Beyefendi!

Araba, Suriye Pasajı'nın kapısına yaklaşmıştı Selim bir gümüş mecidiye uzatıp arabacıdan küsuratını istemedi.

Selim Bey, Şaheser Hanım'ın veda etmesine bakmayarak onu pasajın karanlık merdivenlerinde takip etti. Ona, hep, aşk ve alakasının şiddetini ifade eder nutkunu söylüyordu. Karanlık ve تنها bir kulvarın sonunda, Şaheser Hanım 31 numaralı kapının önünde durdu ve dostuna uzattı. Selim, o nermin eli öptükten sonra, dudaklarını ileriye doğru uzatırken, Şaheser Hanım, rica ettirmeksizin sağ yanağını çevirdi. Selim bir aç gözlü tavrıyla, hem şap şap o yanağı öpüyor, hem diğerini istiyor, hem de kendi yanaklarını da Şaheser'in dudaklarına tevciye ediyordu bu esnada da:

- Canım, ciğerim, meleğim! Ah, bilsen, yarın ben sana neler, ne mühim ne müsta'cil şeylerden bahsedeceğim; diyordu.

- Teşekkür ederim, Selim Beyefendi, fakat söyleyecekleriniz bu kadar mühim ve müsta'cile neden bugün söylemiyorsunuz?

- Fakat ben bir gün evvelinden oraya haber vermeliyim.

- Ona ne hacet? Buraya buyurunuz. Burası emin bir yerdir. Burada görüşebiliriz.

- Selim Bey, aşk ve sevdası hakkında tefekkürâtta bulunmadan, Şaheser Hanım'a ne söyleyeceğini, ne vaad edeceğini düşünmeden palaspandiras açılan 31 numaraya girdi. Tek ve تنها bir apartman. Çok karanlık. Eski mefruşat. Her yer tertemiz. Kapıyı açan kanbur, çirkin bir kız çocuğuydu.

Geniş bir salon. Kuyruklu bir piyano. Örtülü storlar ve pancurlar.

Şaheser Hanım elektrik lambasını yaktı. Çarşafını çıkarırken:

- Efki! Diye hizmetçiyi de çağırıp ona kunduralarını çıkarttı. Kız, Şaheser Hanım'a kıpkırmızı, Selim Bey'in hediye ettiği terlikleri getirdi.

Salonun müntehasında bir kapı. Açık kapıdan mükellefçe bir yatak odası görülüyordu.

Mephus kalan Selim Bey, bidayeten irticalen Şaheser Hanım'ın yalnız vec'e ve simasına, vücuduna değil, irfan ve nezaketine, endam ve reftarına çarşafın altındaki tuvaletinin nezaket ve zarafetine de aşık ve hayran olmuştu.

- Şaheserciğim, hakikaten Şahesersin! Yeryüzüne senin gibi güzel bir melek gelmemiştir. Sen [Dante]nin [Beatris]isin...,

Kahkahalar içinde, Şaheser Hanım:

- Teşekkür ederim, Selim Bey!

- Ah, ben şair değilim ki sana hissiyâtımı istediğim gibi ifade edebileyim...

Şaheser'de kakhaha üstüne kakhaha.

- İki gözüm, gözümün nuru! Ben öyle uzun uzadıya mukaddimeler yapmak istemem. Şaheserciğim, ben zengin bir adamım, sen bana varır mısın?

- Memnuniyetle Selim Beyefendi.

- Sahi mi?

- Sizin gibi mütehayyiz bir kimseye niye varmayayım?

- Burası kimin apartmanı?

- Muhabbem Madam [Kokinu]nun.

- Fakat, arz etmiştim, külfetsiz, gairesiz kendi kendimize... Öyle düğüne falan hacet yok. Sizi nasıl talep etmeli?

- Taşrada olan pederime, valideme ben telgrafla yazarım.

- Arzu buyurursanız şimdilik muvakkat bir yer tutar, otururuz; sonra size Boğaziçi'nde bir yalı alırım.

- Teşekkür ederim, Selim Beyefendi. Fikirleriniz tamamı tamına benimkilerine uyuyor.

- Gerçekten beni seviyor musunuz, Şaheser Hanım, Şaheser Hanımefendi, Şaheserciğim?

- Evet efendim.

- Öyleyse Amerikanca bir karar ittihaz edelim; acaba pederinizin, validenizin muvaffakat telgrafi ne zaman gelebilir?

- Bugün telgraf çekersem, olsa olsa, hadd-i gaye, dört günde.

- Beyefendi, hanımefendi neredeler?

- Trabzon'da, Selim Beyefendi!

- O takdirde, Bursa sokakta bahsettiğim evde üç üç odalık boş bir apartman var. Mefruştur. Bütün ihtiyacımızı da evin sahibesi şimdilik temin eder. Size, öyle uzun boylu dolaşıp hediyeye takdim etmektense, şimdi yüz lira versem ve hediyeinizi yüz görümlülüğünüzü bi-z-zat, bugün öğleden sonra kendiniz alsanız olmaz mı?

- Hepsi olur, beyim.

Muvaffakat cevapları üzerine medid ve şedid, hadid ve anid bir buseyle gayr-i resmi nikâh akdedildi. O تنها dairede kimseler yok. Hizmetçi kanbur [Efkinde], hanımın emri üzerine bir tepsi üzerinde envâi mezeler, ve mebzul rakılar getirdi. Her ikisi mübalağayla içtiler. Selim Bey bîtap bir hâldeydi. Lâkin, Şaheser Hanım az içmişti. Nihayet, kapısı açık yatak odası, güzel bir yatak, davetkar kollarını Selim Bey'e açtı. Selim Bey gidip yorganı açmadan karyolanın üzerine uzandı.

Bir müddet sonra sarhoşluk geçince, Selim Bey, nişanlısına:

- Öyleyse ben izin-nâmeyi hazır ettireyim. İmama haber vereyim. Gelecek perşembe mi, pazartesi mi, hangi gün Bursa Sokağında akdimiz icra olunur?

- Pazartesi ne demek? Üzerime iyilik sağlık.

- Affedersin, Şaheserciğim. Farkına varmamışım, peki, haftaya, perşembe günü.

- Ha şöyle.

Muvaffakat telgrafı geldi. Lâkin bunu Selim Bey'e göstermeğe hacet kalmadı. Mahalle imamı ve imamın tedarik ettikleri vekil ve şahit ve hafızların müzaheretiyile Bursa sokağında akd icra kılındı. Selim Bey tercüme-i halini Şaheser Hanım'a söylememişti. O da bu gibi dakik noktaların karıştırılması lüzumunu aklına getirmemişti.

Karı-koca, Bursa sokağında, damat [Abartı]nin apartmanında muvakkaten programları şuydu: bir hafta odadan çıkmamak, mümkünse hatta elbise giymemek. Sonra, bey, cuma günü dışarıya çıkacak, lâkin yalnız iki saat kalıp ev arayacak. Bütün tertibâtının icrasını adamına havale edecek o iki saatten istifadeyle hanım da gidip Beşiktaş'taki halasının elini öpecek. İki saat üç, üç buçuk olursa zararı yok. Her kim bundan ziyade gecikirse diğerini tekdir etmede haklı. Eğer gaybubet beş saat sürerse biri diğerine ceza verebilecek.

Bir hafta süren ayş u nuşdan sonra Selim Bey tıraş oldu, süslendi, dışarıya çıktı. İlk emeli [Lebon]a gidip ayak üstü bir [vermut] içmekti. Dükkâna girer girmez, [Jane]:

- Beyefendi, nerede kaldınız, hasta mısınız, size on dört mektup var. Bir tanesini şimdi küçük bir hanım getirdi. Şimdi uşak çıktı. Durunuz... diye, bir dakika sonra, Nemika Hanım'ı bir köşeden çıkarıp Selim Bey'i kapının önüne davet etti.

- Ah, Selimciğim, neredesin? Haydi Doğruyol'da bir piyasa edelim.

- Nemikacığım, bizim muhabbetimizi kıskananlar var. Birkaç kişi bizi gözetliyor; onun için Doğruyol'da piyasa edeceğimize haydi [Pera Palas] arkasından Bahriye nezaretine, Kasım Paşa'ya doğru gidelim. Oraları tenhadır, görülmez.

- Üstüme iyilik sağlık, Beyoğlu caddesi varken o تنها yerlerde dolaşmak ne demek? Bizi herkes birlikte gördü...

Şaheser Hanım henüz evden çıkmadığından, Selim kendisinin bir kadınla, tesadüf birlikte görünebilmesinden korkuyordu. Bununla beraber Nemika Hanım'ı kandırdı. Kol kola, pasajdan, arka sokaktan geçtiler. Otelin ardındaki virâneleri aştılar, ilerliyorlardı. O semtte can cin top oynar. Bunun için, yağlı kuyruğu bir haftadan beri kaçıran Nemika Hanım, Selim Bey'e sakil bir surette yaklaşıyordu.

Şaheser Hanım apartmandan çıktıktan sonra doğru Tünel'e gitti. Vagonun içinde birden bire, eski dostu Martaval Mıstık namındaki dostuna tesadüf etmesin mi? Bu Martaval Mıstık bir paşazâde olup, abuk sabuk lakırdılar ettiğinden Mustafa Bey Hilmi ismi bu şekle tahrif edilmişti. Mıstık, Şaheser Hanım'ı Beyoğlu'na avdete ve Doğruyol'da bir piyasa yapmaya sevk ettiyse de, madam Selim Bey:

- İki gözüm; Beyoğlu'nda bizim muhabbetimizi kıskananlar beni arkamdan takip ediyorlar. Kabil değil olmaz. Fakat senin gibi bir sevgilimin bir sözünü nasıl iki ederim? Onun için gel sen beni dinle. Tekrar Beyoğlu'na Tünel'e çıkmayalım Galata'dan tersaneye doğru gideriz. Oradan Beyoğlu'na giden yol tenhadır. Bahriye nezaretinin önünden [Pera Palas]ın arkasına çıkarız. Oraları تنها, kimseler yok. Can cin top oynar. Koltuğuna geçer, tatlı tatlı lakırdılar ederek caddeye varırız. Ben senden orada ayrılırım.

Martaval Mıstık bu teklifi memnuniyetle kabul etti.

Selim Bey'le Nemika Hanım, [Pera Palas]ın arkasında isabet eden fakat mahallerinin içinde, yokuş aşağı ilerliyor, ve , kol kola, şairâne, zarifâne sözler teati ediyorlardı. Selim Bey, bu defa haremi, ikinci haremi Şaheser Hanım'dan öğrendiği

güzel cümle ve terkipleri sarf ediyor, ve on gün ol ki üç metresinden birincisi olan Nemika Hanım'la muaşaka ve mülatafata da belki biraz ifrat gösteriyordu.

Nemika Hanım da, muntazam surette yere vurduğu dostlarından Selim Bey'i kaybetmemek için kendisine daha fazla muhabbet ibraz etmekteydi. Nemika, on günden beri didarıyla müşerref olamadığı Selim Bey'in başka bir mahbube tedarik ettiği hakkında kariye-i kat'a hasıl etmişti.

Filvaki' Şaheser Hanım o günlerde paraya ihtiyacı yoksa da meşhur darb-ı meseldir, çok para göz çıkarmaz... Martaval Mıstık'ın hemen Tünel başında verdiği beş adet beşlik banknotu kabul etmişti. Bunlarla, avdette, bir hediye olarak halamın lütfikârlığı diye Selim'i aldatacaktı. Onun için Şaheser Hanım'da Mustafa Hilmi Bey'i biraz hoş tutmak mecburiyetinde kaldı. O da, Mustafa Hilmi Bey'in koltuğuna girmiş, niçin on günden beri buluşmadıklarının esbab ve hikemiyâtı, ma'sum bir lisanla, kandıracak bir tarzda anlatıyordu.

Martaval Mıstık, tabî, bu sözlere canıyor ve metresini sokağın tenhalığından istifadeyle sıkıştırdıkça sıkıştırıyordu.

Bir dolambaç birinde Martaval Mıstık'ın kolunda Şaheser Hanım, Selim Bey'in koltuğunda Nemika Hanım, karşı karşıya, burun buruna geldiler. Ayrılmak, çekinmek kabil değildi.

Martaval Mıstık gibi iki geceden beri dahili dostu olan bir mirasyediyi fethettiği için, Selim Bey'in kolundaki Nemika Hanım, Şaheser Hanım'a:

- Seni fahişe, kaltak!

Dedi ve Selim Bey'in koltuğundan ayrılarak bir de şamar aşk etti.

Şaheser Hanım şaşalamış, kocasına:

- Vay diyordu.

Bir hayvan suratu iktisap eden Selim Bey de, pür-hayret, zevce-yi mengühe-i medhul behasına, sadece bir:

- Vay! Diyebildi.

Selim Bey Martaval Mahluk'a:

- Karımı yakalamışsın ha... diyecekken akli başına geldi. Dördü pek isabet olmuş, çünkü facia derhal bir mudhikeye tebdil edebilirdi.

İki kadın, iki horoz gibi o tenha sokakta tokuştular. Ve biri diğerine, küfürler arasında, tercüme-yi halini söyledi.

Selim Bey, artık, zevç rolünü oynamaktansa, Martaval Mıstık gibi zampara vaz'ında kalmayı yegâne çıkar yol addetti.

Martaval Mıstık'la Selim Bey'in kadeh arkadaşlığı olduğundan, horoz dövüşü esnasında:

Azizim Selim Bey! Bu fahişeler hep böyledir. Bu Şaheser'i ben bir seneden beri bilirim, öyle postaldır ki sorma! Neüzübillah. Kendisiyle on günden beri yatıp kalktığım yoktu. Ne yapayım, tünelde rast geldim. İnsanlık hâli. Teklifini reddemedim. Haydi arka sokaktan Beyoğlu'na çıkalım! Dedi.

Selim Bey, cebinden bir paket kaime çıkarmış, iki karının kavgasından sonra, Şaheser Hanım'a gizlice:

- Al nikâhımı, boşadım seni kahpe!

Dedi o da teşekkür edip parayı çantasına yerleştirirken, Nemika şaha kalktı:

- Hem fahişe, hem dolandırıcı! O kadar çok para ne be? Bulmuşsun Selim Bey gibi avanakları... Zarf dolusu banknot... Beyefendi!

O kaltağın hakkı yarım liradır. Bu para ile eski zamanda bu kokmuştan çok güzel bir cariye alınabilirdi;

Sen ona onun diyetini veriyorsun.

2.19. 1. SOKAKTA İZDİVAÇ HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Selim Bey, 22 yaşında genç bir beydir. Abdülvehhâb Efendi ölmeden önce Selim ile onun beşik kertmesi olan Rukiye Hanım'ın mürüvvetini görmek istediği için nikâhları kıyılır. Rumeli'de yaşayam Seliö Bey, babasının mirasını idare eder ve

giderek arttırır. Bu genç adam İstanbul'a gidip geldikten sonra hayatında ve kişiliğinde birtakım değişiklikler ortaya çıkar.

Hikâyenin ana kahramanı Selim Bey, genç mirasyedi bir tiptir. Ancak; onun diğer mirasyedi tiplerden farkı, kendisine kalan mirası şuuruzca harcamayıp, üzerine kazanç sağlamasıdır. Babasının vefatı üzerine kendisine kalan mirası iyi idare eden Selim Bey, kısa sürede yaptığı akıllıca yatırımlarla bölgede dikkat çekmeye başlar. İşinde gücünde, hâlim sâlim bir portre ile tanıdığımız bu beyin çözülmesi İstanbul'a gelmesi ile başlar. Meclis-i İdare azası olan Selim Bey, Meşrutiyet ilan edilince, meclis tarafından, bölgenin temsilcisi olarak İstanbul'a gönderilir. Bu görev sebebiyle İstanbul'a geldikten sonra, Rumelili masum Selim olmaktan uzaklaşmaya başlar. Rumeli'de göremediğimiz züppe-mirasyedi tavırları İstanbul- Beyoğlu hayatında gün yüzüne çıkmaya başlar.

Osmanlı'nın son dönemlerinde taşra teşkilatlanmasında önemli bir yer tutan İdare meclislerinin başkanlığını vali yapmaktadır. İki Müslüman, iki gayrimüslim olmak üzere toplam dört üye halk tarafından belirlenmekteydi. Seçilen bu kişiler zamanla vilayetin ileri gelenleri, nüfuzlu eşraftan kimselerle sınırlı kalmaya başlamıştır (Yılmaz, 2014). Zira Selim Bey de 22 yaşında olmasına rağmen, babası Hacı Abdülvehhab Efendi'nin tanınmış eşraftan olması ve kendisinin de kısa sürede, mirası katlamakta başarı göstermesi ile meclise aza tayin edilmeye lâyık olmuştur.

Rumelili Selim Bey; " ... ince bir sarık sarar; güzel giyinir; vücutça biraz zayıf; lâkin gayet güzel; kırmızı yanaklı; incecik bıyıklı; tıraşlı; mavi gözlü; sarı saçlı ve sarışın bir gençti." Bu görüntüsü ile karşımıza çıkan Selim Bey İstanbul'a olan ilk ziyaretinden sonra adım adım aynadaki yansımasını değiştirmeye başlar. Zahirdeki bu değişiklik aslında onun iç dünyasındaki değişiminin de yansımasıdır.

Klasik Osmanlı erkeklerinin giyiniş tarzı; şalvar, mintan, kısa/uzun kaftan şeklindedir. Ayakkabılar ise; tulumacı yemeni, ökçeli, altı kalın köseleli, çivili arkaları basık tarzda ayakkabılardır. Batı'nın etkisinin görülmeye başlanması ile devlet bazı önlemler alarak, toplumu giyim tarzı konusunda uyarmıştır. Özellikle İstanbul halkı ve Babîali üyeleri; toplum ahlâkına uygun olarak, ar ve edepten uzak olmayan şekilde giyinmeleri konusunda uyarılmıştır (Koca, 2009). Rumeli'de bulunduğu dönemde klasik Osmanlı erkeklerinin tarzında giyinen Selim Bey, İstanbul'a geldikten sonra Batı etkisindeki modadan etkilenmeye başlar. Devlet

tarafından yapılan bu uyarının neden özellikle İstanbul halkı ve Babîâli üyelerine hitap edildiği de bu yolla anlaşılmaktadır. İstanbul ve Babîâli Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan kapısı haline gelmiştir.

Selim Bey'in değişim rotası yalnızca giyim tarzında değil ev, aile hayatında da kendisini gösterir. Rukiye Hanım, hikâyede silik bir kadındır. Selim Bey'in onu aldattığını dahi fark edemeyecek kadar dağınıktır. Selim Bey ise artık değişen ahlâk yapısıyla, birçok kadına aynı anda aşık olmayı başarabilen biri olur. Nemika, Şita, Şaheser... Nemika ve Şaheser hanımlar hikâye içerisinde ücret karşılığında çeşitli adamlarla birlikte olurlar. Bu ayrıntı "*metres ve fuhuş*" parantezi açmamıza sebep olmaktadır. Osmanlı'da fuhuş olayları Müslüman bölgelerde çok sık görülmemiştir. Ancak, İstanbul ve özellikle de Galata civarı fuhuş olaylarının en çok yaşandığı bölgedir. "*Evliya Çelebi İstanbul esnafından söz ederken abartılı üslubuyla "esnaf-ı zen-kahbegân" (muhabbet dellâlları), "esnaf-ı hîzân-dilberân" (vücutlarını satan delikanlılar) gibi "nice esnâf-ı mühmelân"ın bulunduğunu, bunların sadece subaşı tarafından bilindiğini söyler."* (Bozkurt, 1996). Devlet bu fuhuş olaylarını önlemek için elbette ki tedbirler almıştır. Yapılan tespitler ile dönemde bazı evler basılmış ve kapatılmıştır. Selim Bey de böyle bir eve arkadaşları aracılığı ile gitmiştir.

Selim Bey'in sokakta görüp sevdiği Şaheser Hanım da düşkün bir kadındır ancak; Selim Bey bunu ilk zamanlarda fark edemez. Nikahına aldığı bu hanımın kim olduğunun farkına ancak, bir hafta sonra hanımını, bir dolambaçta Martaval Mıstık'ın kolunda görünce anlar. Ki bu esnada kendi kolunda da başka bir düşkün kadın; Nemika Hanım vardır. Bu iki kadın, müşteri gözüyle baktıkları Selim Bey için kavgaya tutuşurlar. Çünkü Selim Bey artık müspet bir aile babası değil, bu tür kadınlarla düşüp kalkan, onlara para harcayan züppe-mirasyedir.

Nemika Hanım ile Şaheser Hanım arasındaki kavgaya şahit olan Martaval Mıstık da, hikâyedeki diğer mirasyedi-züppe tiptir. Bu beyin asıl adı Mustafa Hilmi'dir. Paşazâde olan bu bey, saçma konuşmaları yüzünden Martaval Mıstık adını almıştır. Bu iki kadının kavgasına şahit olan Selim Bey'in dehşete kapıldığını gören Martaval Mıstık, bu konularda Selim Bey'den daha tecrübeli olduğu için ondan daha sakindir.

Hikâye'de kullanılan zaman dilimi, Osmanlı Devleti'nin dağılma yıllarıdır. Selim Bey'in Meşrutiyet'in ilanı sebebiyle İstanbul'a gelmesi ve İstanbul'da ikâmete

karar verdikten sonra çıkan Balkan Harbi zaman hakkında verilen en önemli bilgilerdir.

Yazar, bu hikâyesinde Selim Bey'in Rumeli'den İstanbul'a, İstanbul'dan Beyoğlu'na doğru yanlış istikamette giden, değişen hayatını anlatır. Bu mekânlar Selim Bey'in ruhundaki değişimlerin de birer sembolleri haline gelir. Rumelili Selim; namaz ve ibadetine dikkat eden, aile fertleri ile ilgilenen, işinde gücünde dikkatli, Meclis-i İdare azası saygın, mütevazı bir beydir. İstanbullu Selim; Rumelili Selim'e nazaran para harcamaktan çekinmeyen, ailesine karşı eski alakayı göstermeyen, aklı eğlence yerlerinde kalan, incelttiği sarığından, değiştirdiği giyiniş tarzından dolayı etrafındaki insanlardan çekinen biri olur. Değişimin son noktasındaki Beyoğullu Selim'dir. Artık tek amacı hayattan zevk almak olan, eğlence-işret meclislerini mekân tutan, ailesi ile artık hiç alakadar olmayan, metresleri olan bir bey oluverir. Yeni Selim Bey artık incelttiği sarığını tamamen çıkartmıştır. Bıyığı son moda uygun bir haldedir. Şimdi utandığı şey bu yeni hâli değil; aklına gelen mâzisedir. Selim Bey'in bu üç devri üç mekânın temsili ile anlatılmıştır.

Hikâye dil ve üslup açısından sâde ve anlaşılır bir yapıya sahiptir. Celâl Nuri'nin bu hikâyesindeki evlilik macerası tıpkı "Nevin Hanım ile Asrî Bey" hikâyesinde olduğu gibi başladığı yerde; sokakta biter. Zayıf bir ahlakî zemin üzerine kurulan bu evlilikler, sadakatsizlikler neticesinde son bulur.

2.20. GÖNÜL KİMİ SEVERSE ACABA GÜZEL O MUDUR?

Ra'na Bey gayet güzel, fazla güzel bir gençtir. Bir yerden geçerken herkes başını kaldırıp ona bakar. Kendisini bir kere görenler bir daha, daima görmek isterler, henüz yirmi üç yaşını doldurmamıştır. Boyu uzuncadır. Gözleri cazibelidir. Rengi esmer olmakla beraber teni gayet halavetlidir. Yanaklarının ortası çukurdur. Hele tebessüm ettiği vakit güzelliği bir kat daha artar. İncecik bıyıkları, Ra'na Bey'e bir çocuk tavrı verir. Elbisesine de itina eder. Bir İngiliz lordzâdesi gibi giyinir. Gabardin pantolonunun ütü yeri, siyah ceketin tarzı, büyük boyun bağı, ipekli çorapları, rugan iskarpinleri, kolundaki kamıştan kısa bastonu, ilaahire, kadınların, genç kızların daima nazar-ı dikkatini celb eder. Sol kolunda, incecik, altından bir bileziği, sağ kolunda saati, parmaklarında yüzükleri, hep, şaheserlerdir.

Ra'na Bey'in resmi, hususiyetle kırkılık kadınların basiresinde, daimi bir iz gibi kalır; bu yaştaki kadınlar, her dakika, hatta kocalarının koynunda bile hep Ra'na Bey'i düşünürler.

Ra'na Bey, Muharebe-i Umumi'ye dolayısıyla, taht-ı silaha alınmıştı asker kıyafeti, bu şakrak genci bir kat daha latif gösteriyordu.

Ra'na Bey'e varmak isteyen, cidd-i izdivaç teklifinde bulunan kız ve kadınların adedi şimdiye kadar yirmi sekizi bulmuştur. Bunların içinde zenginler, güzeller, malumâtlılar bulunuyordu. Zaten servet, melahat, irfan, zekâ gibi hasseleri olmayanlar nasıl Ra'na Bey'e izdivaç teklifi gibi bir cesaretle bulunabiliyorlar? Fakat, Ra'na Bey, daha yağlı bir kuyruk bulabilmek ihtimaliyle bunların yirmi sekizini de reddetmişti. Bu merdudelerin içinde sıkıntıdan döşeğe düşenler, zayıflayanlar, da-ül-gama tutulanlar oldu.

Ra'na Bey, tek fütühat arzusunda bulunsun! Hani, nasıl, yobazlar cennetinde, biri, ah bir muhallebi olsa... der demez duvarlar, yer, tavan, her şey, her yer, nasıl tavuk göğsüne inkılab ederse, tıpkı onun gibi, Ra'na Bey'in de bir kadına malik olmak istemesi, ona malik olmak için kâfi ve vafi bir sebep teşkil ederdi.

(Bir kadın – güzel olmak şartıyla- her istediği erkeğe nail olabilir! Fakat her erkek her arzu ettiği kadına malik olamaz.) diye bir kaide vardı. İşte, Ra'na Bey, bu desturu gözlerinin füsunuyla çak çak etmişti.

Bununla beraber Ra'na Bey'in melahatı, ancak bir erkek güzelliğindedir. Hele asker kıyafetinde, Ra'na, latif ve zarif, hoşbu ve ahenin bir kahramana benzer. Eline bir kalkan ve ok alsa, çırılçıplak soyunsa, tıpkı [Aşil]ede benzeyecek!

Ra'na Bey, fatıranın kendisine olan bu bahşayışını bildiğinden şehir kızlarını reddetti. Maksudı hünkâr damadı olmak, yahud, zengin bir Mısırlı hanımla evlenmek, belki de, Amerika'ya gidip bir [Vander Beyan] veya [Astor]un kerimesine satılmaktı.

Ra'na Bey, muharebenin üçüncü senesinde, taraf ve takribini bularak, resmen takhim-i askeriye sırasına girdi ve [Karlsbad] da hava tebdili için altı ay izin aldı. Bu altı ayın birkaçı Viyana'da geçti. Muharebe hengamında Viyana'da Beyoğlu'ndan

ziyade Türk bulunuyordu. [Otel Eptiriyal] [Garandutal] [Otel Bristol], bu kervansarayların salonları, İstanbul'un yalıları haline geldi.

Ra'na Bey, bu büyük otellerden birinde oturuyordu.

Birgün, öğle yemeği yerken, nispetle تنها olan restoranda, Ra'na Bey, bir köşede, bir gruba tesadüf etti: kır sakallı, şişmanca takriben ellilik bir zat. Yanında güzelce, lâkin geçkin, saçları ağarmaya yüz tutmuş, ellilik yoksa da her halde, kırk yaşlık bir kadın ve.... Nasıl tarif edelim? Ra'na Bey erkekler arasında ne derece güzelse, o mertebe şirin bir kız. Belki yirmi yaşında. Kutup yıldızı, kutup semti, nasıl, her nesne-yi şimale çekerse, Ra'na Bey'in gözlerini de, bu kızın ziyadâr elektrikli [radyosu- ....] li gözleri maddeten çekiyordu.

Bu kadar feth-i mübniye mazhar olan Ra'na Bey'i, hiçbir kadın meshur edememişti. Ra'na, esasen mübalağayla güzel olduğundan nail-i emel olmak için hayatında hiç güçlük çekmemiştir. Bu hususta müşkilat olacağını havsalasına sıkıştırmıştı. Aşk ve sevdada mufakiyet onun için nefes almak bir sigara içmek gibi umur u adiyedendi. Zaten, merdpare hanımlar; Ra'na Bey'i, henüz mevsimi hülul etmeden sanat-ı muhabbetin her türlü inceliklerine alıştırmışlar, onun için hiçbir gizli ceht bırakmamışlardı. Buna mebnidir ki Ra'na Bey, o çağında, biraz yorgun gibiydi. Frenk ıstılahında buna [bilaze] derler. Tam on sene evvelindeydi ki, Ra'na Bey, bir gün, hergün de şimali Kafkasya'nın zâde-i cibal ve tellalı, mahsul ü ab ü hevası, kırkılık bir cariyenin methiyle derse başlamıştı.

Fakat karşıdaki kız büsbütün başka... Bundan iki yüz sene evvel, en alaturka âlemde büyümüş, hiçbir nevi kız görmemiş biri, nasıl, zifafi gecesi, hoş ve genç, güzel ve kıvrak zevcesinin karşısında, ilk defa, şaşırırsa, Ra'na Bey de, bunca tecrübelerine rağmen, o köşedeki kıza baka baka, her şeyi unutmuş, çatalını tabağa değil, defalarla, masanın üstüne sokuyor, ve, mihaniki bir tarzda, güya yemek yiyordu, kuşkonmaz getiren garson, müşterisinin, masaya çatalını batırıp batırıp güya yemek yediğinin farkına varmıştı.

- Lâkin bu grup kimdir? Bunlar şimdi buradan gidecekler. Belki gececi, sabah makulesi kimselerdir... Bir daha acaba bunları görmek kabil mi?

Ra'na Bey, bu buhran u feveran, bu hayret, ve unutmamalım bu yeis içindeyken, grup ayağa kalktı. Kapı, Ra'na Bey'in semtinde o güzel kız, Ra'na'ya en yakın bir noktada pederi olmak lâzım gelen zata hitaben, İstanbullu şivesiyle:

- Paşa baba!

Dedi. Ra'na Bey kalbinde sızı mı , memnuniyetten mütevellit ince bir damarın çatlaması mı, herhalde psikolojik olmaktan ziyâde fizyolojik bir hadise hissetti. Ra'na'nın bütün havası, bütün mefkuresi, hep gözlerine üşüşmüş ve bütün havas-ı akıyla ve maddiyesi o dilber kıza bakmakla meşguldü.

Peder, valide , kerime dışarıya çıktılar. Ra'na Bey fena bir vaziyette. Resmen yemek yiyor. Bunları takip için yemeği bırakmak nasıl mümkün olur? Bununla beraber, Ra'na Bey, güya pardesüsünün cebinden bir şeyi almak bahanesiyle otel kapısına kadar gitti ve maa-t-teessüf güzel kıızı ihtiva eden grubun dışarıya çıktıklarını, ah! Gözleriyle gördü.

- [Mâ-tereddüt!]! Bana bir şişe [nevi] getir.

Ra'na Bey, hesabı tesviye ederken, masrafının bir misli derecesinde, [Mâ-tereddüt]e bahşiş verdi. Bunun üzerine likörler ve sigaralar üzerine sudan bir mubahase açıldı. Ra'na, bu münasebetle, hatır- ya da meter vasıtasıyla o zâtın kim olduğunu tahkik edecekti. Garsonlar reisi, en mahir erbab-ı sanat gibi, Ra'na Bey'e:

- Mösyö, bu zâtın ismi son ekselans Refik Paşa'dır.. Türkmüş. Kendisinin kim olduğunu bilmiyorum. Fakat bir kere, kendisine general! Dediklerini duydum. Ben de general! diye hitap ettiğim vakit bir şey demedi. Daha evvel bu otelde ikamet ediyorlardı. Sonra karşıdaki pansiyona naklettiler. Lâkin pansiyondaki yemek, ne kadar olsa bir ev yemeğidir. Onun için bu aile, arada sırada, bizim otelde, kendi kendilerine ziyafet çekerler.

Kahve içerken Ra'na Bey, derin bir düşünceye daldı:

- Acaba, bu güzel kıza tesadüf etmek, onun nazar-ı dikkatini celb etmek, kendisiyle tanışmak için ben de karşıdaki pansiyona mı nakledeyim, yoksa, sabah akşam, burada yemek yiyip onların kendi kendilerine ziyafet vermesini mi bekleyeyim?

Fakat birinci şikk-1 ameliyata daha muvaffak bulan Ra'na Bey pansiyona nakletmeye karar verdi.

O hanımı henüz tanımadan, Ra'na Bey'e müthiş bir kıskançlık gelmişti.

- Ya bu hanımın kocası nişanlısı, nikahlısı? Bir sevgilisi varsa? Yoo...k, o, adama lâyıktır!

Yarım saat geçmeden, Ra'na, otelin hemen civarındaki pansiyona gitti. Orası bir pansiyon değil, ale-l-ade, ikinci derecede bir otel. Ufak, üstü camlı, saksılarla müzeyyen bir salonun ortasında Refik Paşa ailesi, daha sair birtakım Türklerle gürültülü gürültülü musahabe ediyorlar bunların arasında, Recai Bey veya Efendi isminde birini, Ra'na Bey tanır gibi oldu. İşte teşrife vesile. Bu zât, şehzadelerden birinin vekil-i umuru.. Şehzadenin kerimesi Sultan Hazretleri izdivaç edeceğinden mefruşat, mücevherat, öteberi almak için Viyana'ya gelmiş bu Recai Bey'le Ra'na Bey bir defa sefaret-i seniyyede , bir defada konsoloshanede görüşmüşler. Kalbinin maraz haline gelen helecanları arasında, Ra'na Bey, salonun ortasına doğru ilerledi. Orta masada duran gazatelerden birini eline aldı. Güya okuyor. Fakat yakından bu küçük hanımefendi bir kat, iki kat, on kat daha güzel! Bir kız maazallah bir aktirist olsaydı , onun resmi her mecmuaya , her ilan [prospektüs]ünene, her sinema şeridine, hatta altın madalyaların üzerine bile geçecekti.

Ra'na Beyin kalbinde bir ihtilal var. Ra'na Beyin ruhu [Vezüv] gibi yanıyor. Ra'na Beyin serapa vücudunda bir ihtizaz.... Sanki, bu güzel beyin bütün mevcudiyeti, ruhu, bir [Niyagara] şelalesi gibi akmakta.

Recai Bey, Ra'na'yı görmesiyle hemen yanına geldi:

- Hayrola! Ra'na Beyefendi... Bizim pansiyonda işiniz ne?

- Efendim, karşıdaki otel hayatından bıktım da acaba rahat eder miyim diye burasını görmeye geldim.

- Azizim, burada pek memnun olursunuz! Sizi kendilerine takdim edeyim, Refik Paşa Hazretleri [Karlsbad]a gidiyorlar. Oturdıkları daire hakikaten şahanedir. İki odalarından birine ben nakledeceğim, isterseniz öteki size...

Fakat Ra'na Bey bozuldu. Demek Refik Paşa hazretleri [Karlsbad]a gidiyorlar. O halde, onları takip varken, nasıl olurda buraya nakledilir?

Recai Bey, gürültü arasında, Ra'na Bey'i Refik Paşa ailesine takdim etti. Ra'na, bil-hassa Lerzan Hanım'ın elini sıktığı vakit gaşy halindeydi. Elleri buz gibi soğumuştü. Eğer oradaki kimseler Ra'na Bey'i eskiden bilseler uçuk dudaklarını görünce hasta mısın, yahud, ne oluyorsun? Kalp hastalığına mı tutuldun? diyecekler.

Ra'na Bey, rahat edemeyecek bir halde. Kalbinin bir iki zarabanı daha Ra'na'yı istirahata mecbur edebilir. Gençlik hali!

- Oradakiler pek heyecanlı musahabe ediyorlardı. Ra'na Bey'e iltifatta kusur etmemekle birlikte, halka olan Türkler muttasıl (İttihat ve Terakki)yi, Enver Paşa'yı, Cemal Paşa'yı, Talat Paşa'yı Merkez-i Umumiye'yi çekiştirmektedirler. Bununla beraber bir aralık Refik Paşa, Ra'na Bey'e tevcih-i hitap etti:

- Demek, Beyefendi, buraya nakil buyrulmak istiyor?

- Efendim, esasen, mezuniyetim [Karlsbad] kaplıcalarındaydı... Fakat hastalığım ciddi değil, izin almak için bir bahane, birkaç aydan beri -ring- de dolaşıyorum.

- Pekâlâ. Tam mevsimi, neden Karlsbad'a gitmiyorsunuz? Haydi birlikte gidelim, orada da bir Türk yurdu tesis ederiz. Burası gibi. Zaten Viyana'yı Aksaray'a Vefa Meydanı'na çevirdik, [Bohemya]yı da...

Refik Paşa'nın haremi, kızına:

- Zannederim, Ra'na Beyefendi, Behanet Hanımefendi'nin yeğenleri olacak. Öyle mi Ra'na Beyefendi?

- Evet, Hanımefendi, Behanet Hanım teyzemdir.

Bunun üzerine Ra'na Bey hanımların gurubuna dahil oldu. Paşa hazretleriyle beyler ayrı bir gurup teşkil ettiler. Musahabe tatlı bir cereyan aldı. Ra'na Bey'e de bir miktar sükûnet gelmişti. Fakat Lerzan Hanım, yakından daha yüz kat latif ve cazip.

Refik Paşa da, haremi de, Ra'na Bey'in güzelliği, necabetini, terbiyesini pek yakından görmekle beraber, pederinin ismi zikredilince hayli irade sahibi olduğunu

da anladılar. Binâenaleyh, Refik Bey'i [Karlsbad]a davet etmekte menfaatleri derkardı. Paşa da, Hanımefendi de bî-tabî aralarında uyuşacak vakit bulamadan, hatta, birbirine gözle, kaşla bir ima ve işaret etmeden, her ikisi de, ayrı ayrı, Ra'na Bey'i seyahate teşvikten hali kalmıyorlardı. Ra'na kendisine uzun boylu rica ettirmede. Teklifi kabul etti. Bu esnada, Lerzan Hanım, bî-tabî muhattap bulunuyordu.

Bir saat sonra ayrıldıkları vakit, Ra'na Bey, eşyasını düzenlemek için otele gitti. Kapıcıya yanlışlıkla Lerzan! Dedi. Odasında, çamaşırları karıştırırken, eline aldığı gömleklerin, çorapların, mendillerin, fanilaların Lerzan olduğunu zan ediyordu.

Viyana'dan sabahleyin kalkan katara ancak geç vakit [Karlsbad]a vardı. Fakat ne tatlı seyahat! Ra'na Bey, menazarı hiç görmedi. O, daima, Lerzan Hanım'a bakıyordu. Lerzan Hanım ise, nazar-ı dikkati celb etmemek için, çok vakit pencereciğe doğru gidiyor ve bir körün bir kayıp olan şehirlere, köylere, ormanlara, kiliselere, fabrikalara bakıyordu. İşte, o dakikalarda, Ra'na Bey, Lerzan Hanım'ın profiline nikâhını nasip ederek, yandan, ona bakıyor, daima bakıyordu. Gençlik hali! Ra'na Bey, bir cemiyeti beşeriyye içinde bulunmasa, bir müfteris olacaktı. Lerzan Hanım çok lakırdı etmedi. Fakat söylediği sözler ne ruhlu, ne canlı, ne zeki, kelimeleri, cümleleri, telaffuzu ne güzel! Ra'na Bey, Lerzan Hanım o ıslak ve sıcak dudaklarını açıp, gözlerini de müstehziyane kendi hallerine bıraktığı vakit, üzerine hücum etmek, o dudakları emmek, ısırarak yemek istiyordu. Ra'na, etrafına bakındı: bu limanın içinde bir Avusturya zabiti ve herhalde genç biri daha var. Lerzan Hanımı onlardan, pederinden, annesinden, arada sırada geçen bilet memurlarından, müfettişten, kopartmandan, vagonundan, menazırdan, Avusturya memleketinden, Cesky Krumlov diyarından, ormanlardan sonra küre-i arzdan, kainattan kışkırdı. Eğer cihanda hukuk-u tabiiyye hükümferma olsaydı, Lerzan Hanım kendisini en ziyade seven Ra'na Bey'in olmak lâzım gelirdi. Ra'na'nın felsefesi bundan ibaretti.

Ra'na Bey, cebr-i nefis etti. Deruni telatımlarına rağmen hiçbir taşkınlık, çocukluk göstermedi. Terbiyesini muhafaza etmek şöyle dursun Refik Paşa'yı haremiyle kerimesini meshur etmek için fırsatlar icat ediyordu. Ra'na, esasen, çok sevimli bir çocuk. Fransızca ve Almancayı lihazsız söylüyor. Vak'a sanatı, hiç! Yani Paris'te boş oturacağına Kanun-u Siyasiye tahsil etmiş. Bununla beraber, Ra'na Bey

ciddi bir tavır aldı. Siyasiyat üzerine ağır başlı mütalalar dermeyan etti. Bî-tabî, o da harbi lüzumsuz görüyor, (İttihat ve Terakki)yi hırpalıyor.

Fakat, Ra'na Bey, bu sözleri söylerken daima, Lerzan Hanım'ın başını çevirmesine, lakırdıya karışmasına intizar etmekteydi. Lerzan da ara sıra, musahabeye iştirak ediyor, ve, Ra'na Bey yüzüne bakınca , zavallı çocuğun kalbi, dakikada yirmi fazla atıyordu.

Ne kadar kusur aransa vahi... Şu burunda derece noksan yok! Yahu, siz hiç böyle muntazam bir burun gördünüz yahud bunun nazarına bir tabloda, bir hikâyede tesadüf ettiniz mi? Hele şu kaşlar! Ne kat'î bir ifade... Ondan sonra gözler ... Aman, ben çıldıracağım ! Bu gözleri görüp de itidal muhafaza etmek kalbi mi? Şu küçücük ağız, ne ince dudaklar... Bunlar, belki havadan, rüzgardan bile müteessir olur. Şu saçaları böyle kaldırmak, üstüne şu şapkayı kondurmakta bir marifettir. Yarabbi bu ne güzellik? Şu kostümü kim dikmiş? Her hâlde mahir bir üstad. Fakat onu giymekte maharettir. Kim Lerzan Hanım kadar iyi giyinebilir? Ne de hafif bir koku sürünmüş. Ben bütün parfümerileri bilirim. Fakat bu esir-i kokuyu anlayamadım. Acaba nedir? Sakın, o parfüm, her neyse, ona Lerzan Hanım'ın teninin kokusu ilave edilmiş de mi bana öyle geliyor? Hele Lerzan Hanım bir daha ayağını uzatsa da, ah! O kalbi almaya lâayık bacak, ayak bir kere daha görünse... Madde-i vücut bulsa... Ya Lerzan Hanım'ın sözleri, zekâsı, lakırdı ederken yüzünün, hususiyle gözlerinin aldığı hâl? Gülerken Lerzan Hanım bir kat daha melih oluyor bu yüz, bu sima, o derece de güzel bir ruhun , bir zaniyenin aynasıdır, aksidir. Kim bilir mahremiyet dairesinde Lerzan Hanım daha ne kadar cazibeli, hoş güzeldir çehre böyle olursa acaba vücut ne dilber olur?

Karlsbad'da bir hafta müddetle, Ra'na Bey, Refik Paşaların peşinden ayrılmadı. Paşa da, haremi de, Ra'na'yı ne kadar takdir ettiklerini, sevdiklerini yüzlerine karşı söylüyorlardı.

Ra'na Bey, Lerzan Hanım'ın gözüne girmek için, her dakika yeni bir vesile icad ediyordu. Lâkin, Lerzan Hanım, melahatiyle müftehir Ra'na Bey'e, Ra'na Bey'in kendisine tutulduğu kadar tutulmamış. Onu adetâ bir dost, bir erkek telakki etmekte. Ra'na Bey, Refik Paşa ailesine bir ziyafet çekti. Bir gecede kendilerini operaya davet etti. Hatta bir gün, Ra'na Bey'le Lerzan Hanım, çarşıda, iki saat, camekânlarda teşhir edilen nefis eşyayı seyrettiler. İki gün sonrada her ikisi, ormanda tam dört saatlik bir

gezinti yaptılar. O asr-ı dide ağaçların yeşil, koyu gölgeliklerinin arasında, Ra'na Bey, bir defa değil, bin defa, fakat en nezih kelimelerle, ima-i aşk, ilan-ı aşk etti. Lerzan Hanım bu hitabelere karşı gülüyordu.

Bir kere de Ra'na Bey'in sırtına vurdu. Lâkin bu kadar... Lerzan Hanım'ın ağzından cüz'ice bir mukabele? Bu, vuku bulmadı. Bununla beraber, Lerzan Hanım hiç utangaç değildi. İnceden, Ra'na Bey'le istihza ediyor, aşk ve sevdanın bir hastalık olduğunu söylüyordu. Bir kere de kendisine ifakat temenni etti.

- Ben bu derece güzelken niçin Lerzan Hanım bana aynı muhabbeti göstermiyor? Bu, Ra'na Bey'in izzet-i nefesine dokundu. Odasında, tek ve تنها, büyük aynanın karşısına geçtiği zaman, kendi kendisine bakıyor, ve:

- Ben kız olsam kendime kara sevdıyla tutulurdum. Lerzan Hanım bu kadar zeki, fatin.. Ne de seri'ul-intikall! Acaba bu kızın meram ve maksadı ne? Ne düşünüyor? Beni imtihan mı ediyor? Ediyorsa kâfi. Kendisine mümkün olduğu kadar açıkça söyledim. Of...

Paşanın ve hanımefendinin tedavisi yirmi bir günde hitam buldu. Ra'na Bey'le yine birlikte Viyana'ya pansiyona avdet ettiler. Orada da, Ra'na Bey, Lerzan Hanım'a olan presteşkarlığına devam ediyordu. Refik Paşa'yla haremının gözü önünde cereyan eden bu halet henüz bir neticeye münker olmamıştı. Paşa da, kerimesinin Ra'na Bey'e meyletmesini istiyordu. Hele hanımefendi, kızı olmasa bi-z-zat kendisi Ra'na Bey'e aşık olacaktı. Onu daima görebilmek için, Hanımefendi, kendisine kızını bile vermeye razı idi.

Pansiyonda bir Murtaza Bey peyda oldu. Şekil ve şimali ziyade, esmer. Yüzü şişman, vücudu zaif, hudut ve vechiyesi ve hususiyle dudakları çok kalın. Gözleri aynı, alnı dar. Kulakları büyük ve imlaya gelmez. Pala bıyık. Dişleri çirkin, vücudunun yukarı kısmı, aşağı kısmına nispetle daha münkeşif. Saçları, simsiyah, yağlı gibi. Elbisesi iyi dikilmemiş, lâkin, bu kostümler kendisine bir türlü uymuyor. Boyun bağı bayağı, pek muğlak, rengi de sakil, yakası, hiçbir vakit doğru durmuyor. Hâsılı solak bir zât. Lakırdısı, zekâsı, etvarı da tıpkı cisim ve vücudu gibi.

Bu Murteza Bey'i paşalar biliyorlar. Bilmem nere mebusu. Sair mebuslar gibi harp tüccarı olmak istemiş, lâkin, kabiliyet yok ki servet peyda etsin? Serveti yedi bin kağıt liradan ibaret.

Ra'na Bey, bir gün [parater] de kendi kendine dolaşırken, bir arabada, Lerzan Hanım'la Murtaza Bey'i birlikte gördü. Evet! Bu müşahede, belki yalnız bir an sürmüştü. Fakat, Murtaza Bey'in sağında oturan Lerzan Hanım, daha canlı, daha teşebbüs ü kuvveti, kabiliyeti haiz bir kızdı. Ondan sonra, Ra'na Bey, Lerzan'ı Murtaza ile birlikte her sabah, sonra her yemekten sonra, pansiyonun salonunda, hususiyle mektup yazmağa mahsus o icganda sıkı fıkı konuşurlarken gördü. Bu hâl, Ra'na Bey'in adetâ namusuna dokunuyordu. Sanki zevcesini, muharreminden birini almışlar gibi, Ra'na, çapraşık, içinden çıkılmaz bir halet-i ruhiyeye giriftar olmuştu.

Lerzan Hanım, artık Ra'na Bey'e iltifat etmez oldu. Bir aralık, bütün münasebet, günde bir iki defa, sabahleyin, yahud sofrada baş eğmekten ibaret kaldı. Buna mukabil, her gün behamehal, Lerzan Hanım, Murtaza Bey'le birlikte caddelerde par u münada yapıyorlar, mağazalara gidip öte beri alıyorlar, ve her gece, bil'-istisna, tiyatrolara, eğlence mahallerine gidiyorlardı.

Zeki, kabiliyetli bildiği Lerzan Hanım'ın, kendisine mukabil, böyle kaba-saba, solak ve savruk sarsak diyecek derecede hoyrat bir Murtaza Bey'le samimi olmasını, Ra'na, bir hakaret telakki etmek istedi. Ra'na, Murtaza... Bunlardan biri gül gibi bir oğlan, öteki şapşalın biri. Ra'na, Murtaza... Bunlardan biri aşk ve sevdaya cidden lâyıf. Bir mahluk, diğeri Bâb-ı Âli hademesi ayarında bir kaba herif.

Lerzan gibi zekâsına, hüsn-ü tabiatine zerrece şüphe olmayan zarif bir kız, acaba, bu dangalağın sohbetinden ne anlar!

O günlerde, zavallı Ra'na Bey'in huzur ve asayışı muhtel olmuştu. Lerzan Hanım'ı tanıdığı günden beri hiçbir kadını görmek istemeyen bu genç, bu acip muammanın halline çalışıyor, ve, eline bir ayna alıp vücudunda bir leke, bir kusur, bir noksan arıyor, sonra, sıkı bir muhasebe, yahud merakıbe-i nefis edip muamelesinde, musahabesinde, zekâsında, mizacında, ahlâkında, Lerzan'la münasebetinde, bir kusur, bir pot arıyor, fakat, pek müşkilpesent olduğu hâlde bir şeyi bulamıyordu. Bunun üzerine zavallı Ra'na Bey'e hastalık derecesinde bir kıskançlık geldi. Murtaza Bey'le Lerzan Hanım'ı pansiyonun kulvarından, "bambu" kanepenin üstünde, güle güle görüşürken seyrettiği vakit muvazanesini bozuyor, bunun sır ve hükmünü gidip, Murtaza'nın huzurunda bi-z-zat Lerzan'dan sormak istiyordu.

Ne hakla ben varken, Lerzan Hanım Murtaza Bey'i sevebilir? Bu, Ra'na Bey'in kalbinde bir ukde oldu. Bu muammanın halli, bî-çarenin gecesini de gündüzünü de işgal ediyor, lâkin buna muvaffak olamıyor.

Bir gece, Ra'na Bey, bu lugazın manasını istizah etmek için Lerzan Hanım'ın yanına yaklaştı on dakika kadar bir mukaddimeden sonra, Ra'na, tam istizah takririni okuyacak bir raddeye gelmişken, Lerzan Hanım ağzını eline kapadı ve esnedi:

- Müsaadenizle gideyim; uykum gelmiş; dedi fakat Lerzan ayağa kalktıktan sonra Murtaza Bey'e tesadüf etti. Ne uyku kaldı, ne de esnemek. Bir aralık ayrılan Lerzan Hanım, beş on dakika sonra şapkasını, mantosunu giymiş Murtaza'nın nezdine geldi. Bir otomobile binerek şoföre! Opernhaus dediler.

Kıskançlık, izzet-i nefis, bu kadar güzelliğe karşı lâyıktır... Yok... Buna tahammül edilemez fakat bunun ledünniyatını istizah etmek Ra'na Bey'in hakkı mı? Ra'na, bir dakika sonra, bu hikmeti bi-z-zat Refik Paşa'dan ve hareminden anlamak istedi. Fakat sonra, bu fikre kendi de güldü. Lâkin her dakika, Lerzan'ı gözünün önüne getiriyor ve bu hanımın hususiyle zekâsını takdir ediyordu.

Bu işkenceli bilmeceyi halletmekten meyus olan Ra'na Bey memleketine döndü. Artık Refik Paşa ailesiyle hiçbir münasebeti kalmamıştı. Bir sabah, Ra'na Bey, Çamlıca'da, ablasının evinde, uyanır uyanmaz gazeteleri karıştırdı. Velime cemiyeti: Murtaza Bey'le Lerzan Hanım evlenmişler... Ra'na Bey, yatağından fırladı ve bu ha! Diye bağırmaya başladı. O lahzada, Ra'na Bey, derhal Lerzan Hanım'ın evine gitmek, esatir kahramanlarından biri gibi Murtaza'yı yok ettikten sonra, o güzel kızı kaçırmak, başka bir diyara götürmek, ve:

- Sevimli Lerzan, sen utanmadın mı? Demek istiyordu. Fakat, Ra'na Bey çabuk kendine geldi:

- Ben Lerzan Hanım'da büyük bir zekâ, bir kabiliyet, sürat-i intikal, bir anlayış var diye ona kalbimi rabtetmiştim. Demek ki onda hiçbir bediy-yi istidad ve idrak yokmuş ki Murtaza Bey gibi bir oduna vardı ve beni bıraktı. O hâlde bütün telakkiyatım da değişmelidir. Lerzan Hanım benim sandığım gibi değildir. Eğer öyle olsaydı onun bana merbut olması lâzım gelirdi. Halbuki o bir kaba herifi sevdi. Demek ki ruhu da, intehap kabiliyeti de kaba imiş. Hitabındaki az muhakeme ettim ve kendisini yanlış anladım. İyi ki Lerzan bana meyil etmemiş. Ya isteseydi, ben,

Murtaza'ya aşık olacak kadar galiz, lâkin hâlâ kabalığını göstermeyen bir kız ile ölüncaya kadar nasıl yaşardım, sonra, Ra'na Bey Murtaza Bey'le Lerzan Hanım'a bir tebrik telgrafi çekti.

2.20.1. GÖNÜL KİMİ SEVERSE ACABA GÜZEL O MUDUR? HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ra'na Bey 23 yaşlarında, Yunan mermerlerinden yapılmış bir erkek büstü kadar da güzel bir gençtir. Boyu, giyiniş tarzı, üzerinde taşıdığı aksesuarları ile Ra'na Bey, kadınların rüyalarını süsleyen erkek olmuştur. Kendi güzelliğinin farkında olan Ra'na Bey, daha çok değerini artırmak isteyen "yosma"lar gibi; bütün teklifleri reddeder. Daha iyi; yani daha zengin bir talibin peşindedir. Birgün bir hanım, Ra'na Bey'in dikkatini çeker. Bu hanım Ra'na Bey'in erkek güzelliğinin, kadın tarafıdır. Lerzan Hanım ise bu aşka kayıtsız kalır ve başka biriyle evlenir.

Hikâyenin ana kahramanları; Ra'na, Murtaza ve Lerzan'dır. Refik Bey ve hanımı, Recai Bey, garsonlar ve diğer kadınlar ise yardımcı kahramanlardır.

Ra'na Bey, hikâyenin "*erkek güzeli*" olduğu için, okuyucu bu güzelliğe inandırılmak istenmiş ve bu bey tüm detaylarıyla tasvir edilmiştir. Ra'na Bey; uzun boylu, esmer tenli, ince bıyıklı, güldüğü zaman yanaklarının ortasında çukur peyda eden bir gençtir. Bu genç henüz 23 yaşındadır. Kendi güzelliğinin farkında olan Ra'na Bey; giyim-kuşam konusunda da dikkatlidir. Takım elbise, kravat, ipekli çoraplar, rugan ayakkabılar, baston, sol kolda ince altın bilezik, sağ kolda saat ve parmaklarda yüzükler. İşte Ra'na Bey! Celâl Nuri, Ra'na adlı kahramanını fiziksel özellikleri yönüyle; İlyada Destanı'nın baş karakterlerinden birisi olan Aşil'e⁸⁶(Achille) benzetir. Tıpkı *Ma-t-teessüf!* hikâyesinde Örika'yı Hz. Meryem'e benzettiği gibi, yine bir örnek ile kahramanını çizmeye çalışır.

Celâl Nuri için Aşil ile Ra'na'nın ortak noktaları kahramanlık ve güçleri değil; güzellikleridir. İlyada'nın heybetli savaşçısı güzelliği ile de hafızalarda yer almıştır. "*Eline bir kalkan ve ok alsa, çırılçıplak soyunsa, tıpkı [Aşil]ede benzeyecek!*"

⁸⁶Bir ölümlü ile evlenen su tanrıçası Thetis'in bir oğlu olur; Aşil. Thetis, oğlunun ölümsüz kazanmasını istediği için onu ölümsüzlük nehrinde yıkar. Thetis'in bu nehre girmesi yasaktır. Oğlunu topuklarından tutarak suya batırır ve böyle yıkar. Neticede Aşil, topukları hariç, tüm bedeni ile ölümsüzlüğe kavuşur. Topuklarından vurulmadığı sürece, Aşil ölümsüzdür. Büyüdüğünde büyük bir savaşçı olan Aşil; Truva Savaşı'nın önemli savaşçılarından biridir. O, bu savaşın olmasını istemez. Ancak; Truvalı Hektor'u öldürür. Kendisi de Truva prensi Paris'in okuyla, topuğundan vurularak ölür (Homeros, 1999).

I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Ra'na Bey askere alınır. Siyaset üzerine tahsili olan Ra'na Bey'in ne iş ile meşgul olduğu hikâyede belirtilmez. I. Dünya Savaşı sebebiyle askere alınan Ra'na Bey askeri üniformanın da etkisiyle, cazibesini iki kat daha arttırmış olur. Bu güzel beyin maksadı, saraylara, soylu ailelere, damat olmaktır.

Ra'na Bey'in ailesi, nereli olduğu, maddi durumu hakkında net bilgiler yoktur. Zîra kendisi, güzelliğine kadınların hayran kaldığı bir gençtir ve bunun farkındadır. Küçük yaşlardan itibaren birçok kadının ilgisiyle karşılaşan, hatta 28 kere evlenme teklifi alan Ra'na Bey, daha iyi (daha zengin) bir kısmetin peşindedir. Yaşadığı birçok macera neticesinde kadınlardan hevesini alan Ra'na Bey, reddedilmenin acısını çabuk atlatacaktır. Onun bu narsis ve egoist zihin yapısı, yaşadığı aşk macerasında dahî kendisini gösterecek ve yine sevdiği kadını kendisine lâıyk görmeyecektir. O hüzünlü mahzun bir aşık değil, kendine hayran bir narsis olarak yaşamaya devam edecektir.

Murtaza Bey, Ra'na Bey'e rakip olan ve neticede kazanan aşıktır. Murtaza Bey, mebustur. Savaş zengini olma ümidindedir; ancak bunu başaramaz.⁸⁷ I. Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki'nin yolsuzluk iddiaları ortaya atılmıştır. Dönemdeki gazetelerde bu yolsuzluk iddiası halka duyurulmuştur. Partiye yakın kişilerin, mebusların birden artan mal varlıkları dikkat çekmiş ve defalarca irdelenmiştir (Aydın, 2008). Murtaza Bey de İttihat ve Terakki mebuslarından biri olduğu için, arkadaşları gibi zengin olma ümidine kapılmış; ancak bunu başaramamıştır.

Murtaza Bey; Ra'na Bey'in rakibi olduğu için, okuyucu bir kıyaslama ihtiyacı duyacaktır. Bu sebeple Celâl Nuri, bu kahramanın da tasvirini yapar. Murtaza Bey; esmer, yüzü şişman, vücudu zayıf, dişleri çirkin, saçları kirli, dudakları kalın, alnı dar, vücudunun alt ve üst kısmı dengesiz görünen, kıyafeti de bir o kadar kötü olan biridir. Ra'na Bey de bulunan estetik ve güzellik emarelerini Murtaza Bey'de görmek mümkün değildir. Ancak, Lerzan Hanım bu adamı seçer.

---

⁸⁷Yazarın "*savaş zenginleri*" gerçeğine dikkat çektiği bir diğer hikâyesi de "Hak Değil Kanun" adlı eseridir.

Lerzan Hanım, Ra'na Bey'in güzelliğinin kadın cinsindeki karşılığıdır. Yani Ra'na Bey eğer kadın olsaydı; Lerzan Hanım suretinde bir kadın olurdu. Lerzan Hanım; yüz güzelliği ile Ra'na Bey'i kendine aşık eder. İlk gördüğü andan itibaren bu kadının etkisi altına giren Ra'na Bey, Lerzan Hanım'ın gülüşüne, kokusuna, sohbetine, giyinişine, saçıcı tarayışına ve hatta şapka takışına bile hayran kalır. Ra'na Bey, bu denli hayran olduğu ve tabiattan dahi kıskandığı Lerzan Hanım'ın kendisini değil de Murtaza Bey'i seçerek, onunla evlenmesi neticesinde; arşlarda gezdirdiği mâşukunu ayağının altına sermiş ve onun değersiz bir kadın olduğu hükmüne varmıştır. Kadının eğitimine çok büyük önem veren yazar, Lerzan Hanım'ın eğitimi konusunu bu defa boş bırakmıştır. Lerzan Hanım general Refik Bey'in kızıdır. Daha sonra da Murtaza Bey'in karısı olur. Ra'na Bey'in tüm ilan-ı aşk çabalarını görmezden gelen bu kadın; aşkı bir hastalık olarak görmüş ve zaman zaman da Ra'na Bey ile alay etmiştir.

Hikâyenin zamanı yine bir savaş dönemi ile verilmiştir. I. Dünya Savaşı yılları (1914), hikâyenin zaman dilimini oluşturmaktadır. Osmanlı'nın çöken iç ve dış siyaseti; girdiği mâli bunalımlar neticesinde, tutunma çabaları I. Dünya Savaşı'nın çehresini oluşturmaktadır (bk.:Yılmaz, 2008).

Hikâyede mekân olarak yabancı ülkeler kullanılmıştır. Viyana ve Karlsbad önemli noktalar. Savaş döneminde yurtdışına çıkan zengin Türkler, ülkelerindeki savaştan uzağa gitmeyi ve Viyana'da, Karlsbad'da tatil yapmayı tercih etmiştir. Bu kişilerin sayısının çokluğu, yazar tarafından özellikle vurgulanmıştır. "*Haydi birlikte gidelim, orada da bir Türk yurdu tesis ederiz. Burası gibi. Zaten Viyana'yı Aksaray'a Vefa Meydanı'na çevirdik, [Bohemya] yı da...*"

Yazarın mekân olarak seçtiği Karlsbad ve Viyana şehirleri, Atatürk'ün hatıralarında da yerini almıştır. Karlsbad'dan Viyana'ya olan yolculuk rotası tesadüfi olsa da hikâyenin rotası ile uyuşmaktadır. Karlsbad, Çek Cumhuriyeti'nde yer alan ve kaplıcalarıyla ünlü bir bölgedir. Kaplıcaları sayesinde birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Mustafa Kemal'in de burayı ziyareti tedavi amaçlı olmuştur. Atatürk'e ait "*Karlsbad'da Geçen Günlerim*" başlığıyla toplam altı defter hatıra mevcuttur. Bu günlükler, 1918 yılının temmuz ayını kapsamaktadır (Afetinan,1999).

Hikâyende kullanılan dil ve üslup yalın ve akıcıdır. Ma-t-teessüf adlı hikâyesinde olduğu gibi "*karşılıksız aşk*" konusundan yola çıkan Celâl Nuri, Ra'na

Bey'in dış güzelliğini ön plana çıkarmıştır. Bu erkek güzeli beyin kendisine olan güveni, birgün duvara çarpacaktır. Yazar, bunun sinyalini, hikâyenin giriş kısmında: *"(Bir kadın – güzel olmak şartıyla- her istediği erkeğe nail olabilir! Fakat her erkek her arzu ettiği kadına malik olamaz.) diye bir kaide vardı. İşte, Ra'na Bey, bu desturu gözlerinin füsunuyla çak çak etmişti."* şeklinde okuyucusuna verir.

2.21. EŞEKİSTAN⁸⁸

Seyyah Zinnun Efendi Eşekistana nasıl gittiğini anlatıyor.

Ben İzmirli bir ihtiyarım. Yetmiş geçtim.

Babam gemici idi. İlk zamanlar yelkenli gemilerde kaptanlık etmiş. Sonra vapur kaptanlığında da bulunmuş. Yüzlerce seferi vardı. Avrupa'yı, Ak-denizi, Kara-denizi, Çin sularını, Şap denizini, Amerikayı bilirdi.

Her sefer dönüşü bize (dokuz kardeşimle bana) gördüklerini ballandıra ballandıra anlatırdı.

O günden beri, ben de, uzak yerleri görmek istedim. Kaptanlığa heves ettim. Fakat vücutça bir az zayıf ve hastalıklı olduğumdan annem benim bu hevesime karşı geldi.

İptidaî mektebini bitirdikten sonra beni dayımın dükkânına çırak verdiler. Dayım kitap, defter, kalem satardı, mücellitlik te ederdi. Okumuş bir adamdı; beni hem okuttu, hem esnaflığa alıştırdı. Gene dayım merhumun zoru ile Fransızca dersler de aldım. Bu dilde serbes konuşamıyordum amma her okuduğumu anlıyordum.

Günün birinde elime meşhur Robenson masalı geçti. Bayıldım. Beş defa, on defa okudum, tekrarladım, ezberledim. Bu garip seyahat kitabı benim dünya görmek hevesimi bir kat daha arttırdı. Ben de ikinci bir Robenson olmak istedim. Çok yer gezmek için gemici olmak şart değil yâ! Tüccarlık hoşuma gitti. Hindistana gidip baharat ve inci, zümrüt getirmek. Avrupada Türk halılası satmak.... Lâkin, iyi bilmiş olun, maksadım zengin olmaktan ziyade memleket görmektir.

⁸⁸ Celâl Nuri'nin *Afife Fikret* müstearıyla kaleme aldığı *Eşekistan* adlı hikâye; 1929'da yeni alfabe ile yayımlanmıştır. Gazetelerden toplanan bu tefrikaların imlâ ve yazımı düzeltilmemiştir. Celâl Nuri'nin yazımı ve gazetenin basımı aynen aktarılmıştır. Ayrıca bu hikâyede yazar, her tefrikanın başında olayları özetleyen bir cümleyi koyu renkle başlığın hemen altında vermiştir.

İlk emelime şöyle nail oldum:

İzmirlilerden yüz kişilik bir kâfile hacca gideceklerdi. Bir vapur kiraladılar. Ben de bu vapura kamarot yamağı yazıldım. Bu sayede Ak-denizi, Mısırı, Süveyş kanalını, Şap denizini, Ciddeyi gördüm. Gemi orada kaldı; Mekkeye gidemedim. Hacı olamadım; yazık mı acaba?

Unutmuşun, size ismimi söylemedim; Bana Zinnun derler. Eskiden bu isimde adamlar vardı; şimdi böyle atlar takmıyorlar. Çok yer gezdiğim hiç bir yerde dikiş tutturamadığım için bana çapkınlar Pervane Zinnun Efendi derler.

Kendimi sizlere takdim etmiş oldum; gelelim şimdi Eşekistan seyahatine.

İki gözüm, yavrularım, aziz karilerim! Bütün Küreiarzı devretmek emelimdi. Yedi defa Arzı dolaştım. Görmediğim ülke kalmadı.

- Çok paran mı vardı, nasıl bu yerleri dolaştın? diyeceksiniz.

Oğullarım bir parasız devri âlemler ettim. Kopuk gittim ve İzmire cebimde bir kuruş olmadan döndüm. Bazen zenginleştim, Üç gece de aç ve susuz dolaştığım olurdu. Gecelerimi köprü atlarında geçirdiğim çoktur. Bir kerre de on bin altın kazanmışım. Onları da on ayda yedim fakat içmedim. İçkiden, tütünden hoşlanmam; yalnız kahve tiryakisiyim. Her saat başında bir filcan içmek adetimdir. Kahve uykumu da bozmaz. Başka bir kötü huyum yoktur; lâkin arkadaşlarımdan biri enfiye kutusunu tıp, tıp edip teklifsizce:

- İstek var mı? Rğabet buyurulur mu? derse hiç bir vakit reddetmem. Zevkime gider Güzel pilâv pişiririm: düz pilâv, nohutlu pilâv, baklalı pilâv, acem pilâvı, anber bu.. Tahin helvasının sair tatlıların ustasıyım. Züğürtleyince bulduğum, yerlerde bu zanaatları görürdüm. Sesim pek iyidir. Hindistanda, Mısırdı, Çinde, sair müslüman memleketlerinde parasız kaldım mı, hemen başıma yalancı bir sarık, bir bez sarar, bir cami kapısına diz çöker "Yasin" okurdum. Sesime hayran olanlar bana sadaka verirler ve topladığım akçelerle Yoluma devam ederdim. Bu da bir ticarettir. değil mi?

Her nereye gitsem ingiliz kâfirine tesadüf etmemek kabil değil! Hiç istemeyerek, şimdi ingilizce konuşurum. Her dilden beş, on kelime hatırımda kaldı. Bazen bir kelimenin nece olduğunu unuturum. Arapçama çince, ispanyolcama rumca

karıştırırım. Acayıp bir adamım. Fena bir adam değilim, onun için lütfen bana serseri demeyiniz; yazık olur.

Eski zamanda seyyah devrişler, cerrar hacı babalar vardı. Bu gün bunları İstanbulda Sultan Ahmet meydanında görürsünüz; Iarın Mısırdı, Özbekiye bahçesinde; Iarından sonra Hindistanda, Taç-mahal türbesinin avlusunda.

Ben onlardan beterim. Yalnız tarikatlarla, devrişlikle "rufâîlikle" mevlevîlikle alış verişim yoktur. Bütün gayem gözlerimi kapamadan evvel yer yüzünde görülmedik bir memleket bırakmamaktır. Kendime: - Durma yürü! dedim. Yarın Eşekistana nasıl sefer ettiğimi size tatlı tatlı anlatacağım.

Seyyah Zinnun Efendi Eşekistana nasıl gittiğini anlatıyor.

Dünyanın ucuna, sonuna kadar gittim.

Dünyanın son noktası Cenubî Amerikanın nihayetindeki Harn burnudur. Oradan ötesi yok derler. Fakat inanmayın.

Niçin yok olsun? Elbette denizin, o engin denizin ötesinde bir yer olacak. Ben yok dediklerine aldırmadım. Köylülere, kayıkçılara, balıkçılara, kendim gibi derbeder seyyahlara sordum. Herkes benimle güldü! Alay etti....

Derken ihtiyar, inmeli bir tayfa eskisi imdadıma yetişti. Kendisine köpüklü ve okkalı bir kahve ısmarladım, deniz kenarında sohpete başladık. Piri fanîye sordum:

- Baba kaç yaşındasın?

- Doksan beş. Oğlum yetmiş beş. Torunum Kırk yedi. Hâlâ yaşıyorum.

- Kaç sene denizlerde dolaştın?

- On beşte gemiye muço yazıldım; seksen beşime kadar yetmiş sene, dalgalar içinde yuvarlandım. Her yere gittim, her yere!

- Adın ne?

- Ham- Him onbaşı.

- Ey Ham- Him onbaşı, Ham- Him baba, bu denizin ötesi ne, söyle bakayım.,, bana.

- Evlâdım, bu deryanın ötesi insanların değil.

- Ya kimin? tuhaf söylüyorsun baba.

- Pek bilmiyorum amma, diyorlar ki deniz aşırı ülkelerde eşeklerin ülkesi varmış. Bizim dünyamızda insanlar ne yapıyorlarsa orada da uzun kulaklı mahlûklar o işleri görüyorlarmış. Çocukluğumda oraya bir gidene görmüştüm. Bana uzun uzadıya Eşekistanı tarif etmişti. Amma yalan mı söylüyordu, masal mı anlatıyordu? Vebali boynuna; bilmem. Ben gitmedim. Onun yalancısıyım. Benim bir torunum var. Adı Hep-Hiçtir. O Eşekistana gitmeğe pek heveslidir. Her vakit benden izin ister. Ben de: - Yavrum, ben tez saate öleceğim. Ondan sonra git, derim.

.... İhtiyarın torunu ile tanıştım, görüştüm. Yirmi beşlik, pala bıyık, güçlü, kuyvetli bir delikanlı. Cin gibi bir herif.

- Ah' diyor, dedem razı olsa, bir yoldaş ta bulsam şu Eşekistana bir gitsem,

- Ben sana yoldaş olurum.

- Pek güzel, lâkin, bizim ihtiyarı nasıl kandıralım. Zavallı pek üzülür. Beni de çok sever.

Ham-Himin Kulubasına gittim. Biçara uyuyordu. Hep- Hiç ateş yaktı. Kahve pişirdi. Derken ihtiyar uyandı. Ben bir elini öptüm, torunu öteki elini. Yalvardık, yakardık. Ham-Him dedi ki:

- Evlât! Sen gidersen bana kim bakacak?

- Babam bakacak.

- Onda para yok; o da benim gibi ihtiyar. Ben düşündüm. Üzerimde üç yüz İngiliz lirası vardı. Kendisine iki yüzünü versem ihtiyar ölünceye kadar rahat yaşar, dedim.

Bir az tereddüitten sonra fikrimi açtım. Ne dersiniz? İhtiyar canlandı, genceldi, gözleri açıldı. Elleri artık titremiyordu. Piposunu doldurdu. Keyfi yerine gelince:

- Köyün öteki ucunda, dedi, elli beş yaşında bir dul kadın var. Bilirsin ya? Adına Gugır derler. İki yüz liradan kendisine bahsedin. Eğer bana varmağa razı olur ve bana bakacağına söz verirse selâmetle ta Eşekistana kadar gidin. Size hayır dua

ederim. Dönüşte belki gene beni sağ bulursunuz, çünkü bir daha evlenecek olursam iyi bakılırım, ömrüm artar, sihatim yerine gelir. Haydi, evlâtlar gidip kadını kandırım...

Hep- Hiçle beraber kadını bulduk. Uzun mukaddimelere hiç hacet kalmadan maksadımızı anlattık. Meğer kadın da pek fakir düşmüş. Bu tekliften çok memnun oldu. Kabul etti.

On gün sonra, köyün külüstür kilisesinde bir evlenme merasimi yaptık. İhtiyar Ham- Him gençliğinden kalma temizce bir elbisesini giydi. Koca karı da kızının gelinlik elbisesini ödünç, aldı, giyindi, kuşandı, süslendi. Balıkçının biri keman, bir başkası davul çaldı. Papaz duasını okudu, çok yaşamalarını Allahtan diledi.

Gece komşular bir levrek ziyafeti verdiler. Köyün gençleri ihtiyarların etrafında hora teptiler. Bir az da içki içtiler. Ben içmedim, seyrettim.

Ferdası günü Hep-Hiçle yol hazırlıkları yaptık. kendisinin bir yelkenlisi vardı: onu kalafatladık tamir ettik, yelkenleri yamattık. Bir aylık kumanya (gemicilikte yeyecek) ve su aldık. Hep- Hiç kiliseye gidip günahlarını çıkardı. Ben de sahilde kibleye doğruldum, iki rekât namaz kıldım. Durgut reisle Barbarosun ruhlarından şefaata istedim.

Gökte hiç görmediğimiz bilmediğimiz bazı kuşlar belirdi.

Pupa yelken!

Deryanın enginlerindeyiz.... rüzgâr esiyor, güneş parlıyor, dalgalar sanki gülüyor. Gemimiz göklerde bir kartal gibi uçuyor. Gel keyfim gel!

Ne güzel bir deniz. Sular ılık. Bir vapur bu kadar hızlı, yürük değildir. Saatta belki 30 mil! Yelkenimizi size anlatayım, öğrenin:

Istanbul limanındaki salapuryaları bilirsiniz değil mi? Onlar kadar, lâkin daha narin yapılmış. Bir az eski. Salapuryalardan bir farkı renginin penbe olmasıdır. Yelkeni azıcık yamalıdır, rengi de tuğla kırmızısıdır. Anbarı odamızdır. Yatak, matak ne gezer! Birer örtümüz var, ona bürünüyoruz.

Hep-Hiçin boynunda büyükannesinden kalma ıstavrozu var; benim de göğsümde bir eski muska sarkıyor. Ninemden kalmıştı. Hep-Hiç durmadan türkü söyler. Ne bitmez tükenmez türküler, şarkılar...

Gemimiz dalgaların üstünde bopladıkça keyfimiz geliyordu. Yalın ayak, baş kabkahem yelken, dümen kullanıyorduk, hem hopluyorduk.

Kötü İspanyolcamla Hep-Hiçe bütün hayatımı anlattım. O da bana başına gelenleri söyledi. Bir dakkacık olsun canımız sıkılmıyor. Lâkin gemi pek hızlı gidiyor....Acaba neden? Mavi denizin üzerinde bir ceylân gibi koşuyoruz. Acaba neden? Bunun kerameti ne olsa gerek? Bir az bunun sebebini aradıktan sonra bulduk. Meğer denizin altında dehşetli ve sür'atli bir akıntı varmış: Rüzgâra, yelkene bile ihtiyaç yok! Boğaz içindeki Arnavut köyü, Çakal-burun akıntıları onun yanında hiç mi hiç.... pupa yelken! Ekspres treni gibi desem belki yanlış olur. Tayyare gibi yürüyoruz. Deniz kuşları, martiler bize yetişemiyor, geri kalıyor. Biz tazı, onlar kaplumbağa... Gel keyfim, gel... Eşekistan yollarında İzmirli Zinnun efendi!

O kadar yol almışız ki sormayın. Seyahatimiz bin bir gece masallarına, Ebu Ali Sinanın seferlerine benzedi. Onları bile geçti. O gece nöbetle bir az uyuduk. Saatte kaç mil yürüyorduk? Yüz mil desem yalan söylemiş olmam. Yürüyoruz, yürüyoruz efendim, vesselam!

Gece mehtap vardı. Ayın on dördü. Izmiri de gören Ay dede tepemizde. Bildiğinizden beş misli büyük Yunus balıkları dans ediyorlar, Onlardan başka daha türlü türlü deniz mahlukları, kanatlı balıklar sürü sürü geçiyorlar. Hele deniz aygırları, deniz develeri, deniz filleri pek müthiş. Görülmemiş şeyler!

Benim muskamın kerameti mi, Hep-Hiçin boynundaki ıstavrozun tılsımı mı? Bu deniz ejderleri bize hiç dokunmuyordu. Dahası var: bir yemek tabağı kadar büyük gözlü deniz hayvanları bize kadar yaklaşıyorlar, bir az gülümsedikten sonra dostane çekiliyorlardı.... mübarek hayvanlar.

Ertesi gün gökte hiç görmediğimiz bilmediğimiz garip kuşlar belirdi. Manda kadar büyük, hem beyaz, kıp kırmızı, sap sarı, yem yeşil, mas mavi, hatta sim siyah hava mahlûkatı, gök canavarları.

Bunlar aralarında konuşuyorlardı; kahkaha ile gülüyorlardı. Bir tanesi gelip bizim gemimize kondu. Az kaldı gemi çökecekti. Çok şükür çabuk kalktı. Bir kaç tüyü güvertemizde kaldı. İpek gibi tüyler...

Arada sırada denizdeki balıklarla havadaki kuşlar lâkırdı ediyorlardı. Bir, pupa yelken, gidiyoruz... Saf bir hava, yem yeşil bir deniz. Dalgalar şen. Hele o güneş, o ılık güneş.. Hayretler içinde yürüyorduk. Rüyaya benzeyen bir sefer.

Eşekistan yolu böyle olursa yâ acaba kendisi ne lâtif bir diyardır! Bir saat evel şu garabetler memleketine varmak, akıl, fikir, medeniyet, server sahibi eşekleri görmek istiyorduk.

Ha! az kaldı unuttuyordum: denizin içinde yarı eşek, yarı balık bir takım mahlûkat gördük. Bu deniz eşeklerinin suratından zekâ akıyordu. Kulakları bildiklerimizden üç kat uzun ve büyüktü. Pek uzaklardan gelen fısıltıları işidebiliyorlardı. Gözleri mavi idi. Bazı deniz himarlarının gözlükleri de var. Camların arkasından gözleri pırıl pırıl parlıyor.

Tuhaf değil mi? Seferimizde hiç bir yelkenliye, hiç bir vapura, hiç bir insana tesadüf etmedik. Uslu, akıllı mahlûkların arasından geçiyoruz.

Uzakta bir belde gördük, fakat ne belde! Belde değil de, bir ülke..

Ertesi gece karanlıktı. Gökü bulut kaplamıştı. Ayı kaybettik. Denizdeki cereyan fazlalaştı.

Hep-Hiç uyuklamağa başladı. Kendisini anbara indirerek uyuttum. Ben hem dümen, hem yelken kullanıyordum. Müstesna olarak sigara içdim, çünkü yalnızdım. İki saat sonra Hep-Hiç uyandı, yüzünü yıkadı, dümen başına geçti. Bu sefer ben uykuya gittim. Ruyamda babamı, anamı, kardeşlerimi, güzel İzmirimi gördüm. Uyandığımda şafak sökmeğe başlamıştı. Şafakla beraber bulutlarda sıyrıldı. Yalnız hafif bir sis ufku örtüyordu. Bu sis te sıyrılmaya yüz tutmuştu. Ehemmiyetsizdi.

Ben elbiselerimi yamalamakla uğraşıyordum. Hep-Hiç yelkenin ipini çekerken bir çığlık kopardı:

- Zinum, Zinum, yoldaş dedi, bak, bak, bak! Önümüzdeki pembe ve siyah pus büsbütün kalkmış. Acaba hayalet mi! Karşımızda görülmedik bir manzara var!

Fakat henüz teferruatını, tafsilâtını farkedemiyoruz: Muazzam bir ağaçlığın içinde bizim bildiğimiz sarayların on misli büyüklüğünde binalar, kuleler.. Kuleler bir ormana benziyor. Binadan ziyade kule! Bir hülya şehri...

Pupa yelken bu garip manzaraya doğru gidiyoruz.

Yaklaştıkça manzara daha iyi, daha ayan seçilmekte.

Hep-Hiç dürbünü eline aldı, bakıyor. Benim gözlerim onunkilerden daha kuvvetli idi.

Hep-Hiç: - Büyük bir kubbe görüyor musun?

- Evet, evet, sağ tarafta, cihan kadar bir kubbe!

- Aman ne kocaman bina!

Sisin içinden Eiffel kulesinin üç, belki dört yüksekliğinde bir minare gözümüze çarptı. Korktuk!

Gemimiz sanki sür'atli bir torpidonun makinaları ile mücehhez imiş gibi saatta belki otuz mil yol alıyor. Biz yol aldıkça, karşıımızdaki manzara da daha iyi görülmekte.

Gayet büyük bir şehre geliyoruz. Uzaktan gördüğümüze nazaran pek hendesî bir şehir. Bir şatranç masası. Bütün enbiye muntazam. Yüz katlı saraylar. Geniş, düm düz caddeler. Pek çok ağaçlık. Şehir bir dağ üzerinde yapılmış. Anfiteatr biçimi. Hiç bir baca yok. Uzaktan asla gürültü gelmiyor. Evler hem beyaz, süt beyaz. Lâkin bu mimariyi hiç bilmiyoruz; yeni görüyoruz:

Dedim ya? Ben Küreiarzı bir kaç defa devrettim. Görmediğim bir kasaba kalmamıştır. Düşündüm: Bu belde bildiklerimizden hiç birine benzemiyor. İptida son derece büyük. Ufukta sonunu görmüyoruz. Ondan sonra hiç ufak bir ev yok. Her ev bir saray. Şehrin ortasına isabet eden kulbe yaldızlı... kim bilir? belki de altındandır. Güneş bu yaman kulubeye aksediyor. Yer yüzünde bir güneş daha. Hava temiz. Renkler daha parlak.

Yaklaşıyoruz: Kalbim hopluyor.

Yaklaşıyoruz: Olsa olsa daha bir mil kaldı. Hep-Hiç coşmuş: Kendi kendine türküler söylüyor, buna hiç kulak asmıyor, hep seyrediyor. Gemimiz uçuyor.

Aşağı yukarı yarım mil kaldı. Şehit gittikçe gözümüzün önünde azemet peyda etmekte. Bu bir şehir değil, bir ülke, hem ne ülke!

Liman göründü. Hiç gürültü çıkmayan, bacasız, direksiz, yelkensiz, irili ufaklı gemiler şimşek sür'atı ile gidip geliyorlar.

.... Derken bunlardan biri bize doğruldu. Üstümüze geliyor.

Tam ucunda kırmızı üniformalı, galonlu, iki ayağının üstünde, kasketli, gayet uzun kulaklı bir eşek bize hitaben en gür sesi ile bir anırdı. Az kaldı sağır olacaktık....

Bir daha ses verdi. Kulakları kabarmıştı.

Eşek dilinde bu ses: - Dur! demek olacak. Bir manövrâ yaptık. Demirleye bildik.

Eşeklerin gemisi bize rampa etti. O gördüğümüz uzun kulaklı bize hitaben dedi:

- Hi aaa, hi aaa, hi aaa!

Bir az gülümsedi, Eşeğin gülmesi pek tuhaf oluyor,tekrar anırdı. Ben türkçe, Hep-Hiç ispanyolca:

- Affedersiniz, eşekçe bilmiyoruz, dedik.

Eşek kaptan bir güldü. Ne zeki Eşek cana yakın, keskin bir himar. El makamında kullandığı ön ayağı ile bize bir işaret etti. Bekleyiniz! demek istedi.

Eline derhal telefon ahizesini aldı. Avazı çıktığı kadar anırdı. Bir an sonra güvertede dört güzel eşek peyda oldu. Hepsi şık, süslü, temiz. Üniformaları yoktu, sivil giyinmişlerdi. Bunlardan biri bana ayağını (yahud elini) uzattı. Toka ettik. İltifatkâr bir suratı vardı. Son derece uzun olan kulaklarında birer okka ağırlığında küpeler sarkıyordu. Dişleri kar gibi beyaz, parlak. Dudakları -zannederim- boyalı. Gözleri zayıf olduğundan bağadan kocaman gözlükler kullanıyor. Elbisesi ter temiz ve ütülü. Yan cebindeki mendil ipekli ve yeşil.

Bu eşekler çok nazik, çok müterakki emsalsiz mahluklardı.

Meğer bu eşek tercümanmış. Büyük bir nezaketle:

- Vous parlez français?
- Do you speak english?
- Parlato italino?
- Türkçe konuşur musunuz?

Hayretler ettim. Her dili bilen ve insan olmayan bir mahlûk... Telâffuzu da asla bozuk değil. Eşek efendiyle görüşmege başladık:

O - Siz kimsiniz?

Ben - Arkadaşım Horn burnu ahalisinden balıkçı ve gemici Hep-Hiçtir; ben İzmirli Zinnun Efendiyim Zati âliniz kimsiniz?

- Cariyeniz, Eşekistan gümrükleri tercümanı Çimender'im.
- Teşerrüf ettim.

- Cariyeniz de. Zabıta memuru soruyor. Eşekistana ticaret maksadı ile mi geliyorsunuz?

- Hayır! Yalnız mübarek diyarınızı görmek maksadı ile. İnsanlar Eşekistanın ismini bile...

- Evet insanlar çok cahildir.

- İtiraf ederim; coğrafiya kitap ve haritalarında memleketinizin ismi bile gösterilmemiştir. Biz ikimiz merak ettik. Her nasılsa muvafık bir cereyan bizi bu limana attı. Sizi hürmetle selâmlarız.

Tercüman eşek söylediğimi anırmak sureti ile memura anlattı. Komiser hiç güçlük göstermedi; yalnız yumuşak bir dille söyledi ki:

- İnsan evlâtlarından hiç bir kimsenin bu yakınlarda şehrimize geldiği yok. Sizin teşrifiniz Eşekistanda bir hadise olacaktır. Biz eşekler son derece misafirperverlikle iftihar ederiz. Ben şahsen isterim ki limanda, şehirde memleketin her tarafında şanınıza lâyük muamele yapılsın. Bunun için lütfen, merhameten,

valimize haber gönderinceye kadar bizim gemimizde istirahat buyurur musunuz? Birlikte sigara ve kahve içeriz...

- Büyük memnuniyetle, muhterem Eşek Bey Efendi.

Komiser, tercümanla bir az eşekçe görüştü, yani anırdı. Tercüman hanım bir kutu açtı. Merakla bakıyordum. Kutunun içinden yelpazeye benzer bir pervane (çark) çıkardı. Eliyle tozunu aldı ve temizledi. Bu aleti kuyruğunun altına yerleştirdi. Ve derhal havalandı!

Pervane dönüyor ve eşek hanım anıra anıra uçuyor! Eşek havalarda... Bir az sonra sahile vardığını gördük.

- Vapur mu, gemi mi? her neise bizi misafir ettikleri sefinede dil bilen olmadığından lâf etmiyorduk. Lâkin ikram, iltifat bol. Ne ince mahlûklar.

Kahveyi çorba kasesi ile içiyorlar. Menekşe kokan hafif, açık lezzetli, uyuşturucu, fakat hassası üç beş dakikada geçen çok köpüklü bir kahve...

Sigara ları tıpkı patlıcan dolmasına benziyor; sigara kağıdı mavimtırak. Hoş bir tütün. Pek çabuk bitiyor, tükeniyor. Her eşek bir lokomotif gibi.

Söz söyleyemiyoruz. Eşek komiser güldü. Lisanı hal ile:

- Görüşemiyoruz, bari türkü söyleyelim, demek istedi. Yüksek sesle mevzun ve mukaffa bir anırmağa başladı. Güftesini bî-tabî anlamadığım bu şarkı beni pek memnun etti. Gayet ince, zarif, ahenkli bir beste... Gaşyoldum! Fasıl bittikten sonra işaretle bana da bir türkü söylememi rica etti. Hep-Hiçe de aynı ricada bulundu. Ben türkçe, o ispanyolca gazeller okuduk. Eşek efendi sesimize hayran. Lâkin hayranlığı gerçek mi, yoksa hatır için mi? Orasını bilmem. Biz musiki ile meşgulken, başta tercüman hanım olmak üzere, dört eşek uça uça gemimize geldiler. Bu zevatı kiramın hepsi fasih İngilizce konuşuyorlardı. Kuyruklarının altlarındaki pervaneleri çıkardılar. Hasır koltuklara oturdular, kuruldular. İçlerinden en yaşlısı pürüzsüz bir ingilizce ile:

- Muhterem misafirler, insanlar! Size Eşekistan valisinin selâmını tebliğe geldik. Vali hazretleri beni - beşerden iki kimsenin bu diyara teşrife tenezzül buyurduğunu işidince yerinden hopladı ve büyük memnuniyetle bir anırdı. Hoş

geldiniz; sefa geldiniz... Her iki efendilerimiz. Eşekistanın muazzez misafirlerisiniz. Bu dakikadan itibaren her dördüğümüz sizi izaz ve ikram ile mükellefiz. İkametiniz için bir daire hazırlanıyor. Eşekistan imparatoru yüz yetmişinci Heybetkulak hazretlerine derhal haber gönderdik. Yakında her ikinizi kabul eder ve gönlünüzü yerine getirmekte kusur etmez. Padişahımız pek kabiliyetli, nazik bir eşek oğlu eşektir. Dışarıya çıkabilir miyiz?

Bu diyarda araba yok, otomobil yok, demiryolu ise hiç yok!

Eşekistan deyip te geçmeyiniz!

İngilterenin, Amerikanın, Fransanın en muazzam şehirleri, Londra, New York, Paris bu sahil şehrinin yanında köy kalır.

Gürültüsüz bir âlemi On sekiz milyon medeni eşeğin mukim olduğu bu kocaman şehirde hiç bir ses duyulmuyor. Yürümek âdeti kalkmış...

Araba, otomobil, demir yolu yok.

Ne geri memleket diyeceksiniz? Bil'akis bu eşekler otomobil devrini iki asır evel geçmişler! Kuyruklarının altına zarif, narin pervaneleri yerleştirir yerleştirmede havalanıyorlar.

Yavaş, hızlı yürümek ellerinde. İzmirden İstanbula kadar olan bir mesafeyi, keyfleri gelirse, bir çeyrek saatte alıyorlar. Bunun için eski devirlerden kalma otomobile, köhne, battal şimendifer ne hacet. Herkes penceresini açıyor, havalanıyor...

Havada kuşlar gibi eşekler...

Bu pervanelerin gürültü çıkarmadığı pek hoşuma gitti. Şehrin üzerinde belki yedi, sekiz milyon eşek uçuyor. Hiç ses yok, seda yok...

Ne buyurursunuz? Telgraf ve telfon telleri direkler de görmedim sebebini sordum; eşeğin biri gülerek dediği:

- Efendimiz insanlar dünyasından teşrif buyuruyorsunuz. İnsanların medeniyeti henüz geridir. İnsanlar telsiz ve radyo tecrübelerine yeni başladılar. Eşek medeniyeti ise otuzasırdan beri telsiz ilmini ilerletti. Bakınız. İnsan Bey efendi:

Boynumuzdaki Őu saat gibi, gerdanlık gibi zarif âleti görüyor musunuz. İşte bu âletçik bir radyo makinesidir. Bununla her dakika uzak yerlerdeki beni- himarla konuşabiliriz.

Malûmi ihsanınız, bie eşek makulesinin kulaklarımız gerçekten azametlidir. Bazen bu aleti kulağımızın içine sokarız. Külfeti yoktur.

Bu alet bizim için posta, telgraf, telefon, hatta gazete, mektup, kitap yerine geçer.

Eşek arkadaşım bize makinayı uzun uzadıya anlattı. Tecrübeler yaptı.

Az bir müddet içinde o eşeğin anası ile, amiri ile, bir tüccarla, havadis idaresi ile görüştük.

Görüşmek bir şey değil görüşürken muhatabının sureti de esir dalgaları ile birlikte geliyor. Sanki 5,000 kilometro uzaklardaki eşek yanınızda imiş gibi görünüyor. Görünüyor, yalnız elle tutulmuyor.

Aleti ben de elime aldım. İngilizce bilir bir âlim ve meşhur eşek varmış. Diğer civar bir şehirde oturuyormuş. Makinayı işlettik. Pek yakışıklı son derece terbiyeli, gözü açık bir eşeğin - sinemada olduğu gibi hayali- gözümün önüne geldi. Eşek bana iltifat ediyor, yerlere eğiliyor. Yüzünü sarahatle görüyorum, sesini gayet açık bir surette işitiyorum.

- Pek muhterem insan Efendi! Eşekistana tenezzülen ayak attığımızı duyunca bahtiyar oldum. Beni -beşer bizim diyarımızı ihmal ediyor. Halbuki bî-çare eşek ırkı bu ihmale lâyük değildir. Bütün diyari himari size gezdireceğiz. Medeniyetimizi göstereceğiz, anlatacağız, anıracağız. Öyle zannederim ki efendimiz gibi insaf sahipleri Beşeriyet cihanına avdet buyurdularında Küreiarz üzerinde Eşşşşeklerin de kendilerine mahsus ve eski bir medeniyetleri olduğunu ilân ederler.

Ne gariptir, insan Bey Efendi, biz sizi tanıdığımız, sizin dillerinizi bildiğimiz halde siz eşekçeye rağbet buyurmuyorsunuz! İnsanlar asla anırmıyorlar...

Efendim! Beni - beşerle benihimar arasında ufak bir sui tefehhüm devam edip gidiyor. İnsanlar arasında her nasılsa bir kaç milyon eşek kalmış. Bunlar tahsil ve terbiye görmemişler ve bî-tabî geri kalmışlar. İnsan dillerinde eşek ahmak demektir.

Halbuki ırkımızın kadim bir medeniyeti, parlak bir tarihi, ince bir ılsanı var... siz bunları bilmemezliğe geliyorsunuz. Eşek, müsavi Ahmak, aptal, sersem, inatçı... Hayır! insan hazretleri, Eşekistana ayak bastınız. Henüz memleketimizi dolaşmadınız. Fakat şu mamurede bir hamakat, bir budalalık eseri alâmeti keşfedebildiniz mi? Zannetmem. İnşallah, dönüşünüzde Eşekistan hakkında beni-beşerin yanlış fikirlerini düzeltmeğe muvaffak olursunuz!

Her iki saatte bir gazete çıkıyor, fakat bu gazete konuşuyor.

Eşeklerin kuyrukları var; Hep-Hiç ile benim öyle bir şeyimiz yok. Bununla beraber bize de pervane ve sahte bir süs kuyruğu uydurdular. Hiç bir nakliye vasıtasına muhtaç olmadan istediğimiz yere, dilediğimiz sür'atle gidiyoruz. Maiyetimizde bir kaç mihmandar var.

Eşeklerin elbisesi:

Eşekler süsü pek severler. Erkek ile dişi kıyafetlerinden anlaşılmaz. Hep bir giyerler. Kulaklarında yemek tabağı büyüklüğünde küpeler sarkar. Üzerine elmaslı, incili, zümrütlü, yakutlu, zebercetli kocaman küpeler...

Eşek cinsi kulaklarının uzunluğu ile pek müftehirdir. Dişlerine çok itina ederler. Eşekistanda her köşe başında bir dişi dükkânı gördüm. Eşek kısmı boğazına ziyadesiyle düşkün olduklarından dişleri çabuk çürüyor. Sahte dişleri pek ömürdür.

Gözlerine parlak sürme sürerler.

Gerdanlarında behemehal bir koliye bulunur. Elbiseleri ince ipeklidir. Kravatları mutlaka kırmızı, açık kırmızı olur. Yakaları kolalıdır. Nalları - estağfurullah- paabuçları madendendir, üzerlerinde bir büyük toka görülür.

Eşekler art ayaklarını ayak, ön ayaklarını el olmak üzere kullanırlar. Yalnız parmakları olmadığından her işi ağızları ile görürler.

Kokudan pek hoşlanırlar; Eşekistanda en esaslı san'at ve ticaret levantacılıktır. Toilette'e gayet düşkünlüdürler. Günde beş defa yıkanılırlar.

Kılağuzlarımız bizi enfes bir lokantaya götürdü. Karnımız çok açtı. Şık, ferah, serin bir salon. Yerlerde ipekli halılar. Duvarlarda ağır tablolar. Her taraf altın yaldız içinde.

Garsonlar keten elbiseler giymişler. Büyük vantilâtör âleti kokulu, ince, bir rüzgâr neşrediyor.

Rehberlerimiz, büyük bir nezaketle bize dediler ki:

- İnsan Beyefendiler! Bizim yemeklerimiz sizinkilerden azıcık farklıdır. Bunun için size ayrı insan yemekleri hazırlattık. Hangisinden rağbet buyursanız ondan yersiniz.

Derken, efendim, gümüş ve altın kaplar üzerinde yemekler geldi.

Eşekler, beni-beşerden fazla yedikleri için porsiyonlar, tabaklar büyük. Karavana gibi tabaklar.

Eşek beylerin yemek listesini müsaadenizle arzedebilir miyim? Lütfen dinleyiniz:

Mayonezli saman.

Samanla dolmuş ıstakoz.

Arpa köftesi, garnitürlü.

Barbunya tatlısı, kremlî, çikolatalı.

Marul böreği, tepside.

Zeytin yağlı baldıran.

Tereyağlı karpuz kabuğu.

Kremlî mısır koçanı.

Meyve olmak üzere portakal, limon, mandarin, kavun, incir, ayva, elma, hıyar, armut, kabukları.

Eşek efendiler ispirto içkileri sıcak ve hatta kaynar içiyorlar. Çorbaları daima buzludur. Yemekte marsık gibi sigara içmek âdettir. Çalgısız sofrâ olmaz. Muzikacılar insanlar âleminde olduğu gibi ayrı bir yerde bulunmazlar. Sopaları geniştir. Yemek yeyenlerle birlikte otururlar; onlar da hem yer, hem çalar.

Muzika deyip te geçmeyiniz: Her bir alet kilise organları gibidir. Bizim kulaklarımız bu gürültüye dayanamaz.

Hele türküleri: on beş eşek, hep bir ağızdan, alabildiklerine anırmağa başlarlar. El iyazü billah! Sağır olmamak kabil değil...

Lâkin ne ilerlemiş, ne incelmış, ne işlek musiki, ne hüner, ne san'at! Hiç falso eden yok. Sesler gür olmasa pek iyi olacak, fakat...

Yemekte çalgı şart olduğu gibi dans ta şarttır. Ayrıca dansör ve dansözleri yoktur. Herkes rakseder. Garsonlar tabakları getirir ve götürürken hoplarlar, göbek atarlar, kırın-mırın ederler.

- Susun, susun, susun! Sus olun!

Ne oluyor acaba?

Her iki saate bir gazete. Lâkin gazete bildiğiniz şekilde değil. Her iki saatte başında havadaki dalgalara havadisleri, makaleleri veriyorlar. Bir rüzgâr eser gibi - bir çeyrek saat- bütün havadisler kulağınıza aksediyor. İşte gazete bu!

Pek âlâ! deyeceksiniz ki bir gazeteyi saklamak, bir koleksiyon vücuda getirmek ister. Bu halde ne yapmalı?

Bunun da kolayını bulmuşlar: sesleri ufak bir çivinin üzerine geçiriyorlar. Bu çiviye kulağınıza yaklaştırırsanız bütün dünya havadisi büyük bir vuzuhla kulağınıza fısıldanır.

Gazetecilik son derece ilerlemiş: Siz o sesleri duyarken insanların, hadiselerin resimleri de bir hayalet gibi gözünüzün önüne geliyor. İlân sahifesine geldiniz mi karşınıza bir hayalet geliyor: İlânı veren mağazanın içindesiniz. Yaşasın Eşekistan!

Eşekler diyarında iki insan herkesin alâkasını uyandırdı.

İki insanın eşekler diyarına gelmesi pek çok alâka uyandırmış. Meğer her kes hep-Hiç ile bendenizden bahsediyormuş.

Eşekistan imparatoru ve imparatoriçası bizleri görmek istiyor. Teşrifatçılar geldiler, bu iltifatı bize tepşir ettiler. Sanki bütün Beşeriyetin elçileri imişiz gibi, yarın, haşmetlûlar bizi merasimle, debdebe ile huzurlarına kabul edecekler.

Yarın oldu.

Bulduğumuz yere bir müfreze asker geldi. Eşekistanın ordusu var mı? Var, lâkin süs için, teşrifat için. Bu guruh gayet parlak uniformalar kullanır.

Suvarileri mükemmeldir. Eşeklerin ata bindiklerini görünce gülmekten katıldım! Eşekler, sıpalar beygirlerin üstünde. Bî-çare beygirler bu zillete nasıl tahammül ediyorlar, bilmem. Eşekler beygirlere öyle bir kırbaç çalıyorlar ki sormayın. Tetkik ettim. Beygirler, o ülkede tıpkı bizimkiler gibi. Dirayet, zekâ, dil sahibi değil.

Ne gariptir: Beşeriyet âleminde biz eşeklere en geri rütbeyi biliyorduk. Halbuki eşek cinsi Kürreiarz üzerinde sağlam bir medeniyet kurmuş: akıl, fikir ile temayüz etmiş. Eşek bu!

Merasimde hâlâ araba kullanıyor.

On atlı bir arabaya kurulduk. Ben sağda idim, Hep-Hiç solda idi. Gayet kibar ve nazik bir teşrifatçı da el pençe divan karşımızda.

Araba gayet yavaş gidiyor. Bütün eşek ahali sokaklardan, meydanlardan, çatı, dam, pencere ve balkonlardan bizi seyrediyor, üzerimize kâğıttan kelebekler yağdırıyorlar.

Ara sıra bir anırma başlıyor. Eşekler hep bir ağızdan bir çığlık koparıyorlar. Teşrifatçı usulca bize dedi:

- İnsan Bey Efendiler, ahali sizi alkışlıyor, lütfen kendilerine iltifat eder ve tenezzülen bir selâm verir misiniz?

Biz de külahlarımızla, ellerimizle, mendillerimizle kendilerini alkışladık, selâmladık...

Eşekler el çırpamazlar. Bunun yerine tepiniyorlar. Üç çeyrek saat gelin gibi yürüdükten sonra heybetli bir binanın önüne vardık. Gözlerimiz kamaştı.

Mermerden iki yüz katlı, bin sekiz yüz kubbeli, yirmi bin kubbeli bir dehşetli saray, Saray değil, bir muazzam belde.

Eşekistanın alev şeklindeki bayrağı en yüksek kalenin üstündeki direkte dalgalanıyor. Radiyo ile marş başladı. Ayağa kalktık, dinledik.

Bir kıt'a asker bize selâm merasimini yaptılar. Uzun etekli yüz teşrifatçı bizi kabul ettiler. Kavukları pek uzun, çok süslü ve gerçekten zarifti. Büyük kapıdan girdik. Ne kapı, yâ rabbi! Kapı değil, kendi başına bir saray....

Girer girmez bir divanhane gördük. Artık buna divanhane diyemeyeceğim: bir meydan. Bunu yayan geçmek mümkün olamaz. Çocuk arabaları gibi tekerlekli koltuklar var. Bunlara bindik; arabaları tiftik keçileri çekiyordu.

Yürüdük, yürüdük, bir salona vardık.

Diğer teşrifatçılar bizi kabul ettiler.

Bu salon pek müzeyyendi. Orada bir müddet dinlendik. Bir kapı açıldı.

Ondan ötesi bir salon değil, geniş bir havuz. Narin kayıklar sedefli kayıklar duruyor. Onlara bindik. İki dakikada karşıya geçtik.

Bir kapı daha açıldı.

Yaman bir merdiven. Parlak bir mermerden. Parmaklıkları som gümüşten. Bir mahalle büyüklüğünde bir yatkın merdiven. Ortasında halıdan bir yol var. İki tarafında şadırvanlar. Merdivenden çıkarken rengârenk papağanlar bize, türkçe, pürüzsüz bir türkçede:

- Hoş geldiniz, sefa geldiniz İnsan Bey efendiler; diyorlardı. Teşekkür ettik.

Eşekistan pek muhafazakârdır. Bizi alt katta ağırlayan teşrifatçılar sarayın üst katlarına çıkamazlarmış. Merdiveni ikimiz yalnız çıktık. Yokarı kat teşrifatçıları geldiler.

Bu ikram ve izaza karşı ne yapacağımızı şaşırdık. Sadece, kendi dilimizde teşekkür ediyorduk. Türkçe bilir bir mabeyinci huzurumuza çıktı. Ayağını (yani elini) uzattı, dedi ki:

- Köleniz Haşmetlû, Azametlû, Heybetlû Eşekistan imparatoru hazretlerinin ser-kuRa'nası Prens Aââ'yım. Sizi padişahım tarafından selâmlamağa memurum. İmparator ve İmparatoriça tarafından kabûl olunmadan evel Sarayı gezdireceğim.

Lâkin bu iş uzun süreceğinden lütfen kıçlarınıza pervanelerinizi geçirin. Uça uça size daireleri, müzeleri, salonları, hazineyi, tiyatroyu gezdireyim."

"Muhterem karilerim! Bu hûlya ve rüyayı andıran sarayı gezdik, lâkin size anlatamayacağım. Çünkü yalnız sathî tarifi bile bin tefrika tutar. Yorulursunuz. Vaz geçiyorum.

İmparatorlarının huzuruna çıkacaktık, evvelâ bizi hamama soktular.

Saray ziyareti sonuna geldikten sonra bir istirahat solonuna gittik. Cins ve nevilerini bilmediğimiz hindi büyüklüğünde bir alay kuş bize lâtif bir konser verdi: Düdükleri bizim sigaralarımız cesametinde vardı.

Sıpalar bize gayet leziz ve nefis dondurmalar getirdiler. Hava sıcaktı. Bu dondurmaları memnuniyetle yedik. Menekşe yaprağından sigaralar tellendirdik. Yorgunluğumuzu aldık.

İmparatorun huzuruna çıkmadan evvel yıkanmak (bir nevi gusül abdesti almak) teşrifat icabındanmış.

Soyunduk, sırmalı peştamallar kuşandık. Eşek tellâklar kollarımıza girdiler, bizi halvete götürdüler. Küçük bir makina bize hafiften bir masaj yaptı. Pek rahat ettik.⁸⁹

Bizi sarayın hamamına götürdüler. Ne hamam! Aya-Sofya camisi kadar büyük bir hamam.. Ortası geniş bir havuz. Havuzun taşları mozaikten, Aşağıdan verilen ziya suları parlıyor. Su gâh gül, gâh karanfil, gâh menekşe, gâh şebboy kokuyor. Rengi de ona göre değişiyor. Yüksek somaki sütunlar. Lâtif halvetler. Kuş tüyünden yataklar. Toz penbe ipek çarşaflar. Hafif yelpazeler. Nefis mermer resimler ve daha neler, daha neler. Zarif merkep heykelleri.

Yine mekanik bir surette sabunlandık.

Bundan sonra o naklettiğim büyük ve sığ havuza atıldık. Kırmızı ve sarı parlak balıklar vücudumuzu, yüzümüzü yalıyorlar, tellâklık ediyorlardı. Derken otuz eşek, sıpaları ile birlikte havuza atıldılar. Orada bir takım sporlar yaptılar, güldüler,

⁸⁹ Bu hikâyenin, 21 Temmuz 1929 tarihinde, İkdâm'da yayımlanan 9. tefrikasının basımında; basım hatası vardır. İlgili paragraf,ikiye bölünmüş ve araya başka paragraflar girmiştir. Olay akışını kaybetmemek için bu hata düzeltilmiştir.

eğlendiler anırdılar, [bizi de güldürdüler, eğlendirdiler, lâkin anırmağa kabiliyetimiz yoktu...

Bu sırada muzika çalıyordu, kuşlar ötüyordu. Havuzdan çıktık. Keten sıcak sileceklere büründük. Eşek tellâklar bizi gayet hoş sedirlere yatırdılar. Mandarin şerbeti içtik. Uykuya daldık. Yarım saat lâtif ve himarî rüyalar gördükten sonra uyandık; kuş gibi hafiftik. Bize o derecede güzel elbiseler getirdiler ki Parisin, Londranın en mahir terzileri bunların düymelerini dikemez. Eşek elbisesi değil hâ! insan esvabı, hem son moda.

Berberler geldi, bizi bir güzel tıraş etti, lâvantalar sürdü, tırnaklarımızı kesti, cilâladı.

Sonra dişçi geldi. Dişlerimize bir çeki düzen verdi.

Bir göz mütahassısı gözlerimize birer damla akıttı: eskisinden çok fazla gördük.

Bir kulak mutahassısı kulaklarımıza bir aletle bir aletle üfledi, daha ziyade işittik.

Diğer birisi burunlarımızı kaşdı: kokuları eskisinden faz duyduk.

Aynanın karşısına geçtiğimiz de kendimizi peri padişahına benzettik: yüzümüz bile parlıyordu, güzelleştik tazeleştik.

Yanlışlıkla elimi cebime götürdüm: altın dolu. Ondan sonra sarayın kuyumcu başısı geldi. Murassa bir saat. Fal taşı gibi tek bir pırlanta yüzük. Ceviz büyüklüğünde bir inci kravat iynesi. Kocaman zümrütten kol düymeleri... Bunları memnuniyetle takındık.

Bir nokta arzedeyim: Elbiseler insan biçiminde idi, yalnız ufak bir farkla: pantolonun arkasında beyaz mecidiye büyüklüğünde bir delik, yahud ilik var. Bu nedir? diye bir az düşündüm, sonra hikmetini anladım: bu delik ve ye ilik pervanenin geçeceği yerdir. Oraya pervaneyi geçirir geçirmez otomobile, şimendifere, tayyareye, telgrafa, postaya, telefona, arabaya, hatta ayaklara hiç hacet kalmıyor....

İmparator, Eşekistanda gayet mukaddes addolunmuş. Huzuruna çıkmadan evel ibadethaneye gidip masumiyet kazanmak icap ediyor.

Elli eşek ve biz iki insan ibadethaneye gittik. Bunların kendilerine göre bir dinleri var. Ruhanîleri çok. On eşeğe bir papaz düşüyor.

Kiliseleri yerin altında; asansörle iniliyor. Bir az karanlık. Orası da günlük kokuyor. Ne garip şey! Bütün Eşekistan telsiz elektrikle, radium ziyası ile aydınlatılmış olduğu halde ibadethane zeytinyağı kandili ile münevverdir...

Başı kavuklu, cicili bicili cübbeli, ihtiyar bir ruhanî eşek kürsüye çıktı. On beş dakika anırdı: vazetti, dua etti, okudu.

İbadethaneden çıktığımızda anasından yeni doğurmuş bir çocuk gibi hepimizin masum ve günahsız olduğumuzu ruhanînin yamağı bize bildirdi.

Teşrifatçılar önde, biz arkada hademe güruhu bizim ardımızda, alay ile imparatorun hususî dairesine doğru gidiyoruz.

Bir garibe: Yol gösteren gayet zarif, uzun sakallı, sincabî kıllı bir tiftik keçisi idi. Kapıya vardık. Ondan ötesi taht salonu.

İnsanlar eşekleri hakir görmese idiler size hemşirelik verebilirdim.

Minare boyu kapılar, tunç kapılar bir tarraka ile kendiliklerinden açıldılar. Saint-Pierre Kilisesi'nin on misli büyüklüğünde bir taht salonu. Yem yeşil bir kubbe. Her taraf görülmedik çiçeklerle müzeyyendi.

Alev renginde kartallar uçuyor ve bize papatyalar, lâleler yağdırıyorlardı.

Yirmi basamaklı bir tahtın üzerine Haşmetlû İmparator hazretleri bağdaş kurmuş, oturuyor. Bir sıra kendisine şemsiye tutuyor.

İmparator üniformalı idi. Nişanları göz kamaştırıyordu. Başındaki dört arşın uzunluğundaki taç yekpare zümrüttendi.

Daha küçük bir tahta imparatoriça hazretleri oturmuşdu. Tacıda kocasınınkinden ufaktı.

Arkalarında daha küçük sedirlerin üstünde, hepsi üniformalı olmak üzere yirmi kadar sıra yer tutuyorlardı: bunlar prens ve prensesler hazaratı imişler. Cümlesi yakışıklı, kibar. Bütün eşekler hükümdarların huzurunda secdeye kapandılar. Beş dakika o vaziyette kaldılar.

Biz iki insana gelince: salona girmeden dediler ki secdeye yatmak yalnız eşeklere mahsustur; insan oğulları bu merasimden varestedir.

Hep-Hiçle ben huzura yaklaştığımızda İmparator, imparatoriça, prensler, perensesler hep ayağa kalktılar. Padişah uzun müddet anırdı.

Bütün eşekler alkış makamında tepindiler. Sonra ingilizcesi kuvvetli bir eşek bize imparatorun nutkunu şöyle tercüme etti

"Hi ââ, hi ââ! (bu sesler selâm demekmiş) Hazreti Âdem ve hazreti Havvanın torunlarından iki muhterem insanın lütfen Eşekistana teşrifleri, imparatoriça ile beni son derece mahzuz etti. Eğer insanlar beşeriyeti Eşekleri hakir görmese idiler size Eşekistanın fahrî hemşeriliğini tevcih edecektim, sizlere bu diyarda vazife, memuriyet verecektim; sizleri Eşekistanın en güzel ve en asil prenseslerinden ikisi ile evlendirecektim. Fakat bu tevcihata bulunamadığımdan dolayı gerçekten müteessifim. Yalnız size en büyük nişanım olan "Zekâ" nişanının gran-kordonunu ve murassa plânını veriyorum. Mülâkatımız sonuna geldi. Ey insan oğulları benden ne dilerseniz dileyiniz!"

Bir mabeyinci derhal göğsümüze nişanları taktı, kordonları omuzumuzdan geçirdi:

- Dile benden ne dilersin!

Buna nasıl cevap verilir? Apıştık, kaldık. O sırada ihtiyar, tecrübeli, gözlüklü bir halis eşek kulağımıza şu sözleri fısıldadı:

- İnsan bey efendiler, İmparatordan bir az akıl, fikir, zekâ isteyiniz. Bunları dilerseniz pek memnun olur, ve size ihsan eder.

Ne yapalım? İhtiyar eşeğin dediğini Hep-Hiç ve ben pek muvafık bulduk.

- İmparator hazretleri dedik, lütuf ve ihsanınıza büyük teşekkürler ederiz. Zati şahanenizden biricik isteyeceğimiz bir kaç gram zekâdır. İmparator gülümsedi:

- Verdim, dedi.

Gene büyük teşrifatla huzurundan çıktık. Aynı merasimle bizi misafir olduğumuz yere götürdüler. Bir az yorgunduk. Hep-Hiç soyundu. Ben de onu taklit ettim. Henüz güneş batmamıştı. Yataklarımızın üzerine uzandık. Ben, arkadaşıma:

- Hani Eşekler padişahının ihsanı? Zekâ?

- Sakın bir alay olmasın? Ben kendimi eskisinden akıllı görmüyorum. Ne idi isem gene o.

- Ben de öyle, yoldaş.

Derken kapı vuruldu. - Buyurun! dedik. İçeriye orta yaşta beyaz tüylü bir eşek girdi.

- İnsan Bey Efendiler, dedi. İmparator tarafından geliyorum, efendilerimize bir miktar akıl getirdim. Müsaade buyurulursa...

- Lütfen verin.

- Vermekle olmaz. Akıl, zekâ aşılır. Zahmet buyurup kollarınızı çözün.

Yataktan kalktık. Kollarımızı sığadık. Beyaz eşek ince bir neşterle derimizin üzerini hafif çizdi; sonra küçük bir cam borudan bir damla mayi akıttı ve yarayı sardı. Yere iyilerek selâm verdi, kapıyı açıp gitti.

Hep-Hiç: - Zinnun kardeş! başkalaşıyorum.

- Ben de.

- Bütün ilim, bütün fen, marifet, kafama yığıldı.

- Ben de, Ben de. Her dili konuşabiliyorum.

- Ben Eflatundan daha akıllıyım.

- Ben Edisondan büyük bir mucidim.

- Ben kendimi gayet yüksek görüyorum.

- Başım büyüdü.

- Kafa tasım aklıma sığmıyor.

- Bu kadar zekâyı ne yapacağız?

- Turşusunu kurarız.

.... Dün gece fena zeytin yağı ile yapılmış imambayıldı yemiştım Rüyamda bunları gördüm.

2.21.1. EŞEKİSTAN HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İzmirli Zinnun Efendi, yetmiş yaşını aşmış ihtiyar bir seyyahdır. Babası bir gemicidir. Avrupa, Akdeniz, Karadeniz, Çin, Amerika... Babası, bütün bu yerleri görmüş, gezmiş ve çocuklarına uzun uzun anlatmıştır. On çocuğu olan bu gemicinin anlattığı hikâyeler, maceralar; oğlu Zinnun'u etkilemiş ve o da gemici olup dünyayı gezme arzusuna kapılmıştır.

Bu arzu ile gezmeye başlar. Hep-Hiç ile tanışır ve onunla birlikte Eşekistan'a giderler.

Hikâyenin kahramanları; Zinnun, Zinnun'un dayısı, babası, annesi ve kardeşleri. Hep-Hiç ve dedesi Ham-Him onbaşı ve *Eşekistan* sakinleridir. Hikâyenin başkahramanı Zinnun; gemici bir babanın, on çocuğundan bir tanesidir. Babasının maceralarını severek dinleyen Zinnun, onun gibi dünyayı gezmek ister. Ancak sağlık sorunları sebebiyle gemici olamaz. Dayısının yanında çalışmaya başlar. Birgün Robinson Crusoe'un maceralarını okuyan Zinnun, artık dünyayı gezmeye karar verir. O da tıpkı Robinson gibi ailesine karşı çıkacak ve hayalini gerçekleştirecektir.

Daniel Defoe, Robinson Crusoe adlı eserinde; İngiltere'de yaşayan Robinson'un dünyayı gezmeye macerasını anlatır. Alman bir ailenin çocuğu olan Robinson, babasının tüm itirazlarına rağmen dünyayı gezmeye karar alır.. Bu uzun yolculuklarda Robinson'un başından birçok olay geçer. İssız bir adada yirmi sekiz yılını geçiren Robinson, sonunda bu adadan kurtulur.⁹⁰

Zinnun'un başına da ilginç şeyler gelir. O "*Eşekistan*"a gider. İnsan ırkından ayrı bir ırkın hüküm sürdüğü ve ileri bir medeniyet oluşturduğu bu yerde, her şey çok ilginçtir.

⁹⁰ bk.: Daniel Defoe.[Çev.: Akşit Göktürk.] (2009). *Robinson Crusoe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Celâl Nuri, *Afife Fikret* müstearıyla yazdığı bu hikâyesinde *fabl*⁹¹ türünden esinlenerek; *fantastik* türde bir hikâye yazmayı denemiştir. Fabl kahramanları hayalî varlıklardan oluşur ve bu eserlerde toplumun aksayan yönlerine değinilir. Kişilerin veya toplumun düzeltilmek istenen yönleri eleştirilir. Celâl Nuri de bu eserinde İngilizce'nin bütün dünyayı sarmış olmasından, insanların teknolojik gelişmeler açısından yeterince gelişmemiş olmasından şikayetçidir. "*Her nereye gitsem ingiliz kâfirine tesadüf etmemek kabil degil! Hiç istemeyerek, şimdi ingilizce konuşurum.*"

Hikâyelerinde Hüseyin Rahmi etkisi görülen Celâl Nuri, bu türde eser verirken de Hüseyin Rahmi'den etkilenmiş olabilir. Hüseyin Rahmi'nin *Gulyabani* adlı eserinde fantastik unsurlar; cinler, periler, belirsiz bir şekilde yer değiştiren eşyalar, nereden geldiği belli olmayan sesler gibi olağandışı durumlardan oluşmaktadır. Berna Moran, kendisinden önceki sanatçıların olağandışı unsurlar karşısındaki tutumlarını; Gürpınar'ın devam ettirdiğini söyler (Moran, 1998). *Gulyabani*'nin yanı sıra *Mezardan Kalkan Şehit ve Ölüler Yaşıyor mu?* adlı eserleri de fantastik tür içerisinde değerlendirilmiştir.⁹²

⁹¹ Türk edebiyatındaki fabl türünün önemli ilk örnekleri; Şeyhi'nin Har-nâme'si ve Rüşü'nün Nuhbet-ül- etfal'idir. Tanzimat döneminin önemli sanatçılarından Şinasi, Ahmet Mithad Efendi, Recaizâde Mahmut Ekrem gibi isimler de yaptıkları çevirilerle, bu türe katkıda bulunurlar. Şinasi; La Fontaine'den "*Kurt ile Kuzu*" adlı eseri çevirmiştir. Bunun yanı sıra Şinasi telif eserler de vermiştir. Bu eserler; "*Eşek ile Tilki*", "*Karakuş Yavrusu ile Karga*", "*Arı ile Sivrisinek*"tir. Ahmet Mithad da bu türe, "*Kıssadan Hisse*" adlı eseri ile katkıda bulunmuştur. Recaizâde Mahmut Ekrem, La Fontaine'den; "*Horoz ile İnci*", "*Kurbağa ile Öküz*", "*Karga ile Tilki*", "*Meşe ile Saz*", "*Ağustos Böceği ile Karınca*" çevirilerini yapmıştır. La Fontaine'den yapılan çeviriler Tanzimat'tan sonra da devam etmiştir. Çevirileri yapan isimler; İ. Alaattin Gövsa, Siracettin Hasırcıoğlu, Ulvi Elöve, M. Fuat Köprülü, V. Mahir Kocatürk ve Sabahattin Eyüpoğlu'dur. Sabahattin Eyüpoğlu'nun 1969'da yayımladığı "*Masallar*" adlı eserinde, La Fontaine'nin bütün fabllarını ilk kez, toplu olarak yayımlamıştır. /Fantastik tür; gerçek olanın dışına çıkılması, bilinenin unutulması, gerçeğin- alışılmış olanın yadırganması gibi temellerden oluşur. Bu sebeple "*fantastik bir anlatı, epistemolojik ve ontolojik sınırları zorlar*" (Aslan, 2012, s.250). Fantastik eserlerde içerik oldukça geniştir. Gerçek dışı olan her eser, fantastik tür içinde kendisine yer bulabilmektedir. Bilim-kurgu eserleri, peri masalları, destanlar, efsaneler, gotik eserler, polisiye romanlar, ütöpik eserler, mitolojik eseler, cin-peri-hayalet gibi varlıkları içeren korku türünde verilen eserlerin hepsi fantastik türün içinde yer almaktadır (Toyman, 2006). Türk edebiyatında, Tanzimat döneminde bu türde eserler verilmeye başlamıştır. Aziz Efendi, *Muhayyelât-ı Aziz Efendi*; Ahmet Mithad Efendi, *Çengi*; Emin Nihat, *Müsameretnâme*; Abdülhak Hâmid Tarhan, *Garam, Tayflar Geçidi, Ruhlar ve Arziler*; Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Gulyabani*; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Abdullah Efendi'nin Rüyalari*; Peyani Safa, *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*; bu türde verilmiş önemli eserlerdir.

⁹² Detaylı bilgi için bk.: Pelin Aslan, "*Spiritüalizm, Materyalizm ve Fantastik Üzerine Farklı Bir Hüseyin Rahmi Gürpınar Anlatısı: Ölüler Yaşıyor mu?*" Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Tukic, Volume 6/1 Winter 2011, p.637-644, TURKEY.

Din hakkındaki görüşleriyle dikkat çeken ve materyalist düşüncenin Türkiye'deki ilk temsilcilerinden birisi olan Celâl Nuri, bu hikâyesinde "*din tüccarlığına*" değinir.

"Sesim pek iyidir. Hindistanda, Mısırda, Çinde, sair müslüman memleketlerinde parasız kaldım mı, hemen başıma yalancı bir sarık, bir bez sarar, bir cami kapısına diz çöker "Yasin" okurdum. Sesime hayran olanlar bana sadaka verirler ve topladığım akçelerle Yoluma devam ederdim. Bu da bir ticarettir. değil mi?"

Müslümanların yalancı bir sarığa, samimi olmayan dualara aldanmalarına tahammül edemeyen Celâl Nuri bu durumu sık sık eleştirir. Celâl Nuri'ye göre *din* genel bir olgudur. Özelde ise İslam dini tabii ve mantık dinidir (İleri, 1331). Yazara göre; "Müslümanlık muhafazakârlık demek değildir. Eğer öyle olsaydı, Semavi dinler gelir kendilerini korur İslam'a gerek olmazdı. İslamiyet tedenni de değildir. Çünkü peygamberin hayatı başlı başına bir yenilik ve ilerleme hareketidir" (İleri, 1998, s.147).

Hikâyenin zamanı belli değildir.

Hikâyenin mekânı Eşekistan'dır. Bu belde; her biri saray gibi olan büyük evlerden, altından, zümrüitten yapılmış kubbelerden oluşmaktadır." *İngilterenin, Amerikanın, Fransanın en muazzam şehirleri, Londra, New York, Paris bu sahil şehrinin yanında köy kalır.*" Burada milyonlarca eşeğin yaşamasına rağmen çit bile çıkmamaktadır. Oldukça sessiz ve huzurlu bir yerdir. Telefon direkleri, postaneler yoktur. Arabalar, tren yolları yoktur. Ulaşım, pervanelerle uçarak yapılmaktadır. Eşekler, insan medeniyetinin çok geride kaldığını ve burada gördüklerine şaşkınlıklarının normal olduğunu söylerler.

Türkiye'de telefonla ilk görüşme Ankara ile İstanbul arasında yapılmış ve bu haber İkdâm'da şöyle sunulmuştur:

"İstanbul, 20 J.A.A.]

Bu gün saat 16da Ankara telgraf idaresiyle Anadolu ajansı İstanbul mümessilliği arasında telefonla görüşülmüştür. Ses çok vazih işidiliyordu, Telgraf idaresi Ankara- İstanbul telefonu tecrübelerine muvaffakiyetle devam etmektedir."⁹³

Türkiye'de, ilk telefon görüşmesinin gerçekleştiği günlerde, Eşekistan hikâyesinde "*görüntülü görüşme*"den bahseden Celâl Nuri, muhakkak ki yurt dışındaki teknolojik gelişmeleri takip ediyordu. 1929 yılının yazında, Berlin Radyo Fuarı'nda G. Karawinkel bir aygıt tanıtır. Bu mucidin tanıttığı aygıt; görüntülü konuşma aygıtıdır. Alman Postanesi için yapılan bu makineden sonra 19 Mayıs 1932'de İngiltere'de H.J. Barton- Chapple'nin tanıtımıyla görüntülü konuşma başarıyla gerçekleştirilir.⁹⁴

Hikâyede ayrıca; Horn Burnu, Çin, Amerika, Paris, Londra, Hindistan gibi birçok ülkenin ve şehrin adı da zikredilmiştir.

Eser, fabl türüne uygun olarak sâde bir dille yazılmıştır. Yazar, bu hikâyesini farklı bir tarzda kaleme almıştır. Diğer hikâyelerinde karşımıza çıkan; *kadın, evlilik, kadın-erkek ilişkileri, aile, toplum* gibi konular bu hikâyede yer almaz. Kahramanın rüyasının anlatıldığı eserde, eşekler konuşturulmuş, eşeklere bir medeniyet atfedilmiştir. Yazarın fabl türündeki tek hikâyesi olan *Eşekistan*, bu yönüyle dikkate değerdir.

2.22. HACI YUT YUT EFENDİ⁹⁵

Olmuş bir hikâye - Bir Yemenli İstanbulda- Her beş lira gelire bir zevce-başka bir kafa, başka bir ruh! -Hacı Yut yut Tepebaşı bahçesinde likör içiyor.

Akrabamdan muhterem Nizameddin Nizami Bey aşağıdaki olmuş hikâyeyi anlattı. Ben, cariyeniz Afife Fikret onun sözlerini naklediyorum.

⁹³ bk.: 21 Temmuz 1929, İkdâm, syf.: 2.

⁹⁴ bk.: <http://www.ilkkimbuldu.com/goruntulu-telefonu-kim-buldu/>

⁹⁵ Celâl Nuri'nin *Afife Fikret* müstearıyla kaleme aldığı *Hacı Yut Yut Efendi* adlı hikâyeye 1929'da yeni alfabe ile yayımlanmıştır. Gazetelerden toplanan bu tefrikaların imlâ ve yazımı düzeltilmemiştir. Celâl Nuri'nin yazımı ve gazetenin basımı aynen aktarılmıştır. Ayrıca bu hikâyede yazar, her tefrikanın başında olayları özetleyen bir cümleyi koyu renkle başlığın hemen altında vermiştir.

Sultan Hamit devrinde, yemende İmam Yahya isyan etmişti. Vilâyetin merkezi olan San'a şehri düştü. Vali Tevfik Beyle kumandan Tevfik Paşa esir düştüler. Felâket!

Bu vak'adan evel de Yemen bir ketran kazanı gibi, kaynıyordu. Osmanlı hükûmeti eline geçirdiği hacı babaları İdarei mahsusanın saatte bir, iki mil yürüten köhne, battal tehlikeli patpatlarına yükletiyor, Rodos adasına sürüyordu. Ada sürgünlerle doldu.

Kadir ve itibarına göre bu sürgünlerden her biri hazineden gündelik alırlardı: 5, 10, 20, en çoğu 25 kuruş.... (unutmayın, altın para.)

Rodos kalesi bu garip mahluklarla dolu. Hepsinin adı Hacı Efendi idi; hepsi ulemadandı; hepsi birbirine benzerdi.

Rodosa ayak atar atmaz bu hacı efendilerin ilk işleri ne idi bilir misiniz? Evlenmek. Her birinin memleketlerinde birden dörde kadar karıları vardı. Bununla beraber bir yemenli bir gece olsun bekâr duramaz. Her gittiği yerde bir kere daha gerdeğe girer.

O hengamda maatteessüf askerimiz Giridi tahliye emişlerdi. Giritten perişan bir muhacir akını başladı. Bu bî-çareler yakınlık münasebeti ile Rodosa geliyorlardı, Yer yok, yurt yok, para ise hiç yok,... Giritli ırkı pek güzeldir. Zavallı giritli kızlardan bir çoğu bu Yemenlilerle evlendiler. Ne tezât, yârabbi! Ömürlerinde bu kadar beyaz ve güzel kadın görmeyen, tahayyül bile edemeyen bu yarı bedevîler zevcelerine aşık oldular.

Bir kocanın karısına aşık olması nadir bir hadisedir; buna çok tesadüf edilmez!

... Yeni bir sürgün kâfilesi geliyor! Bunlar çok gündelik alacak sürgünlerdenmiş!

Bu havadis Rodos şehrinde yayılır yayılmaz ne kadar genç kız, dul kadın varsa hepsi imam efendiye baş vurdular. Lâkin henüz sürgünlerden haber yok.

Gelecek kâfile, bir telgrafa göre, seksen kişilikmiş.

İmam bir defter tanzim etti. Seksen yemenli geliyor. Seksen kız ve kadın bunlara talip. İmam efendi her birine bir numara verdi.

Bu garip ve kocalarının kim olduklarından bihaber nişanlılar sabırsızlıkla efendilerini bekliyorlar.

Fatma: - Acaba bana hangi hacı efendi isabet edecek? Allahım sen büyüksün...

Ayşe: - Allah vere de benimki çok esmer olmaya. Çünkü siyahileri sevmem...

Hatice: - İmam istediğine iyisini ayırır.

Hüsniye: - Bunların çoğu şebek gibi, maymun gibi. Allahıma dua ediyorum, benimki bir az insana benzesin.. Yarı insan şöyle!

Aliye: - A kardeş! bunların çoğu yabanî! Leylâ ablanınki kendisini arada sırada ısıyor....Köpek gibi. Dişleri de keskinmiş.

Fitnat: - Bu açlık varken çakaldan bile bir koca çıksa eyvallah derim. Kız, sen beş kuruşun ne olduğunu bilir misin? Hem çürük para değil, sağ para: bir gümüş çeyrek, üstüne de bir metelik! Anla..

Bu Fitnat, on beş yaşında pek cazibeli, güzel bir kızdı. Söylediğini rumca söylüyordu, çünkü henüz türkçeye alışmamıştı.

Evet, çok şirindi: sap sarı saçları kılaptandan farksızdı. Mavi gözler nadiren baygın olur. Fitnatınkiler müstesna olarak baygındı. Ter temiz lekesiz bir ten. Kıp kırmızı şekerli yanaklar. Turfanda bir elma gibi.

Yalnız sefaletten bir az dudakları rengini kaçırmıştı. Parlak, süt beyaz, inci gibi, sapa sağlam dişler. Güzel elleri işten bir az yıpranmış. Ayakları küçük ve nefis. Yalnız çorabı yok. Kunduraları da gayet büyük ve eski, battal, erkek ayakkabı.

Kızın zekâsı cidden pek keskin. Lâkin ne faide ki çok düşkün. Babasını, anasını rum eşkiyası balta ile öldürmüşler, hem gözünün önünde. Yedi, sekiz senedir sefalet çekiyor. kimsesi yok. Kibirli de! Hiç dilenmez.

Rodos adasında çakıl çıkar. Bu renkli, pürüzsüz çakılları yelkenlilere yükletirler, öteye, beriye gönderdiler. Bu ticareti edenler bî-tabî yahudilerdir.

Sabahtan akşama kadar bu taş parçalarını toplayanlar günde otuz para kadar kazanabilirler.

İşte Fitnat çakıl ve bazen de gübre toplamakla günde üç meteliği hakkederdi. Yazık! Fitnat giritli olacağına çerkez olsaydı ne bahtiyar olurdu.

Ever, çerkez olsaydı, kul cinsindedir diye yirmi otuz altına satılır, iptida bir terbiye görür, sefaletten kurtulur, ve sonra ya bir ihtiyar paşanın, yahud genç bir paşa zadenin koynuna verilirdi....

Lâkin heyhat! Bu körpe, güzel müsteit kız açılmadan sönecek, bozulacak, kim bilir hangi yemenlithacı babanın eline düşecek, araplaşacak, çirkinleşecek...

Kader! Fitnat bir çakala bile varmağa razı.... Yâ rabbi! güzelliğin hiç bir hakkı yok mu? Servet, nesil insana bir hak temin ediyor da güzellik etmiyor... Yuf!

"Selâmet" denilen pat pat Hüdeydeden Rodosa tam seksen yedi günde vardı, yaluz yanaşması altı saatten fazla sürdü. Güvertede Hacı babalar bağıyorlar.

"Selâmet" denilen pat-pat Hüdeyde limanından Rodorsa tam seksen yedi günde vardı.

Vapur göründü. Görünmek bir şey değildir, mes'ele demir atmaktır.

Yanaşınca kadar altı saatten fazla geçti. Bir büyük kayığın içinde şişman bir jandarma kumandanı, zayıf bir polis serkomiseri, koca sakallı bir imam efendi, beş on polis geminin durmasını bekliyorlar, sürgünleri tesellüm edecekler.

Fakat her tarafı bozuk olan Selâmetin demiri, vinci de bozuk. Kaptan yukarıdan bağıyor. Vinç işlemiyor. Sular vapuru bir taraftan öbür tarafa sürüklüyor. Bereket versin ki hava fena değil.

Büyük müşkülâttan sonra koca selâmet, selâmetle demirini tutturabildi:

Vapurun güvertesinden hacı babalar avazları çıkıncaya kadar bağıyorlar:

- Yâ imam! Yâ imam!

- Yâ imam efendi, yâ imam efendi! İmam arapca bildiğini göstermek için:

- Lebbey yâ ehlel .Yemen....
- Gari var (Karı var mı?)
- Kesir, Kesir.. (bazen de:) Kıtır, kıtır...
- Kaş (kaç) gari var?
- Her birinize bir tane... İki değil.
- Ben bara (para) var, ben iki tane..
- Mümkün.
- Ben ister şok beyâdd (çok beyaz)...
- Ben ya-u-miyya (yevmiye) 25 kuruş, ben ister uş (üç) âdet, telâta (selâse).
- Beli, beli hacı efendi.
- Eyvallah, eyvallah.

Memurları hamil kayık vapura yanaşamıyor, çünkü henüz karantina doktoru işini bitirmemiş, direğe temiz bayrağı çekilmemiş. Gemi hâlâ resmen bulaşık.

Yukarıdan aşağıya konuşuluyor:

- Benim zevce adı ne? El ism?
- Daha bilmiyorum.
- Fâtima? Allahü a'lem?
- Hangisini istersem.
- Zahrâ?
- O da olur.
- Zaynap?
- Çok Zeynepler var.
- Hangi daha hasen (güzel) Fâtima, Zahra yoksa Zaynep? Kul (söyle).

- Hepsi, hepsi güzel, hasen ahsen, nefis, enfes.... Bütün hanımlar güzel, çirkini yok.

- Ben sayyit (seyyit) o lâlık ben?

- Lâlık, elyak... alık herif!

Biz hacı babaları Selâmet vapurunda imam efendiyi de kayığın içinde bırakalım, karaya çıkalım. Bakalım orada ne oluyor.

Müvekkithanenin önünde seksen kadın ve kız müftü efendiyi kuşatmışlar, şöyle konuşuyorlardı.

- Aman müftü efendi, kuzum müftü efendi, benimki arap (yani siyah) olmasın.

- Canım müftü efendi, kerem et, bana çok, karısı olan bir hacı efendiyi verme.

- Efendi hazretleri! Ayşeninki pek canavar; her gece kolunu ısıyor. Çok rica ederim benim hacı efendim yumuşak huylu olsun. Dayanamam zayıfım.

-Müftü Efendi, benimki ne olursa olsun, zarar yok, ben görmüş, geçirmiş kadımm. Lâkin benim kız, Gül, çok küçüktür, acemidir, çocuktur ona bir münasibini ihsan et. Sonra ömrüm oldukça beş vakitta dua ederim.

- Benim anam var. Müftü efendi! sakın bana beş kuruş gündelik alanlardan birini verme. Geçinemeyiz. On kuruş gündelik alan soyundan olsun. Fukarayız. Hanımının başı için bizi unutma. Üç can beş kuruşla nasıl idare ederiz? Insaf et ulema efendi.

Müftü efendi gerçekten yoruldu. Efendi hazretleri işini bilir. Her kese istediği kocayı nasıl versin? Bir kocalar, karılar, pazarı, panayırı mı açmalı? Efendi söyle düşündü: Bir tabaka kâat alırım: sağ tarafına lâalettayin, sıra ile kadınları yazarım, sol tarafına da gene öyle kocaları kaydederim. Bahtlarına! Bundan kestirme yol olamaz. Derken valinin yaveri yetişti.

Yaver: - Vali paşa selâm ediyor; Yemenlilerin nikâhını bedahva kıyacaksınız.

- Nasıl olur, azizim, biz hava ilemi geçiniyoruz?.

- Çok etme müftü efendi. Vali paşayı incitme. Ümmeti Muhammede de insaniyet olur. Caba... caba... nikâh!

Burası Rodos kalesi değil, Babil kulesi idi. Adalı güzel kızlar rumca, Hacı Yut yut efendi arapça, bir taraftan giritli şivesi, bir taraftan türkçe, hepsi anlaşmağa çalışıyorlardı.

- E.. bunun mükâfatı?

- Vali paşa sonra senin rütbeni terfi ettirir.

- Öyle ise eyvallah.

- Şimdi de belediyeye gidiyorum.

- Ne yapacaksın?

- Mihir, nikâh parası olarak her kadına elli kuruş verilecek. Bunları hep belediye ödemeli. Vali paşa da her kadına, kendi kesesinden bir pabuç, bir de yemeni alıyor.

Oldu mu, hocam?

- Başımınla beraber amma, rütpemin terfiini beklerim. Velinimete hatırlat.

Yeni sürgünler geldikleri gün evlendiler. Toptan nikâh kıyıldı.

Lâkin kadınlar hâlâ kocalarını bilmiyorlardı. Müvakkithanede gene yaygara kopuyor:

- Imam efendi, benim hacı efendim kimdi?

- Adın ne? Söyle de deftere bakayım.

- Binnaz cariyeniz.

- Dur deftere iyi bakayım da bir yanlışlık olmasın: senin kocanın adı Şeyh Muhammet ibni Muhammet.

- Yok, imam efendi! O, anemin kocası.

- Üvey babanın adı da öyle.

- Sonra kocalar karıştır imam efendi, bir az daha söyle: nasıl adamdır?

- İyi adamdır.

- İyiliğini, fenalığını sormuyorum. Şaşırmayalım. Nâ mahremimle yatmayayım. Sonra zina olur. Günahı boynuna, hoca efendi. Söyle. Bunların hepsinin atları Hacı Muhammet ibini Muhammet.

İmam kadını baştan savvuyordu. Fakat müftü efendi mes'elenin inceliğini anladı. Tahkikat yaptı. Anasına bulunan koca da, kendisine gösterilen de Muhammet. Babaları da o isimde. Lâkin biri Manahalı, öteki Taizli. Hanımlar kocalarını yüklediler, gittiler. Kocalar türkçe bilmiyor.

Karılar biliyor mu? O da başka iş!

- Ente Cemile.

- Ego den ime Cemile, ime Zehra.

(Hacı efendinin maksadı -sen güzelsin! demek. Giritli kız da rumca ben Cemile değilim, Zehrayım, diyor.)

Kale içinde bir kahkaha kopuyor: karılar kocaları ile yeni anlaşıyorlar, yeni teşerrüf ediyorlar. Babil kulesi... Rodos kalesi değil. Piliç gibi adalı kızlar, Ak-denizli kızlar, o klasik güzeller izbandutların ellerinde. Giritli şivesi ile arapça sözler...

Arap telâffuzu ile rumca kelimeler...

Tercüme ediyoruz: - Sen benim Yemendeki bütün karılarımdan güzelsin, yâ hay!

- Sen hacı efendi, çok güzel bir adam olacaksın eğer sakalını, gözlerini boyamazsın... bıyıklarını öyle kesmezsen.

- Yâ leyl! yâ leyl!...

- Sen helva gibisin, Zehra!

- Sen rahatül hulkum (lôkum)sun, Ayşe hanım! Bal gibisin, pekmezsin...

- Sen demir hindi şerbetisin, Leylâ!

- Sen şeker kamışısın, Zübeyde!
- Sen zabbar (frenk inciri)sin İffet!
- Sen nar şurubusun Halide!

...Yeni gelen seksen yemenlinin içinde Hacı Yut yut Efendi hazretleri pek meyustu. Fitnat ona nasip olmuştu. Bundan pek memnundu, lâkin, gündeliğinin 25 kuruş olması canını sıktı. 25 kuruş nedir? Derhal Valiye gitti. Bir az türkçe biliyordu. Valinin arapçası, efendinin türkçesi bir birine karıştı. Biz hacı Yut yut efendinin dediklerini dürüts türkçeye çevirelim:

- Vali hazretleri! Daîniz Elhaç Muhammet ibni Muhammet Elarif bi Yut yut, Yemenin kibarlarındanım, ulemasındanım. İmam Yahya ile birlikte medrese yirmi sene okudum. Memleketimde kadrım, itibarım, servetim ve ikiden ziyade zevcem, konağım, arazim var. Bana 25 kuruş gündelik olur mu? Bu para ile ben ancak Rodosta, bir karı geçindirebilirim! Daîniz gibi ileri gelenlerden biri bir kadınla iktifa etmek saltanatı Osmaniye'nin şerefi ile mütenasip midir? Bir zevce... bu, ihtiyaca nasıl kâfi gelir? Yemende bizim uşaklarımızın bile bundan fazla zevceleri var?

Bu ne kılık? Çok şükür Rodosta kız var; hazine de de para bol. Ben belki günün birinde devlete hizmet te edebilirim. Çünkü İmamın yakınlarındanım. Çok rica ederim, beni himaye edin. Padişaha şimşek vasıtası ile bildirin ki...

- Şimşek vasıtası ile mi?
- Evet! Şimşekle...
- Şimşek? Şimşeğe nasıl emrediniz?
- Siz vali değilmisiniz?
- Evet, valiyim, lâkin şimşeğe emir?
- Efendinâ! Şimşeğe parasını ben vereyim, tek siz delâlet buyurun.

Şimşekten hacı efendinin kastı anlaşıldı: Arap lûgatinde telgrafa "berk" yani şimşek derlermiş. Bir kahkaha koptu. Vali şöyle düşündü:

- Mademki hacı Yut yut efendi imamın yakınıdır, belki bir işe yarar. Ohalde gündeliğini elli kuruşa çıkarmak fena olmaz. İrade istihsaline hiç hacet görülmeden hacı efendinin yevmiyesi elliye çıkarıldı. Defterdara tahrirat yazdı.

Hacı Yut yut: - Yâ Valii aazam! İnşallah seni Yemen Valisi görürüm.

- Allah göstermesin!

- Derhal evleniyorum... her beş yüz kuruşa bir karı! Lütfünüzle dördü tamamlarım.

- Yâ insafsız Hacı efendi: aradan kaç gün geçti ki üstüme bir daha evleniyorsun? Ben sana ne yaptım, sözünden mi çıktım..

Hepsi nafile Hacı Yut yut bir karı daha aldı.

Hacı Yut yut koşa koşa evine geldi. Son derece memnundu. Karısı Fitnatı öptü.

- Yâ Fitnat, dedi, Vali bâşâ (paşa) pek insan... benim gündeliği elliye çıkardı!

Fitnat hacı efendinin boynuna sarıldı, bir az cilve yaptı:

- İpekli çarşaf, iskarpin? Parayı alır almaz...

- İkişer tane... Birer değil!

- Ah, sen ne iyi bir hacı efendi siiiin....

- Acele etme! bir çarşafı bir ay kabı senin, ötekiler alacağım kadının.

- Ne? Ne diyorsun, be? Fitnat bayıldı, yerlere düştü. Yut yut Fitnatın telaşından bir şey anlamadı.

Kadın: - Yâ insafsız hacı efendi... aradan daha kaç gün geçti ki üstüme evleniyorsun? Ben sana ne yaptım? Sözünden çıktım mı? Sen bana dememiş mi idin ki Yemende de, Rodosta da benim kadar güzel kadın yok? Ne oluyorsun... günahtır!

- Günah değil, mubah... Sana bir ortak gelecek. Çok yorulmayacaksın. Hizmet azalacak. Her gece benim kahrımı çekmeyeceksin. İyi bir arkadaşım olacak. İlk hanım sensin; o senin emrin altında olacak. İkinizi bir seveceğim.

Fitnat bu kafayı anlamıyordu.

Çok rica etti; yalvardı, yakardı. Hacı Yut yut lâf anlamıyor ve Fitnatın haline gülüyor. Fitnat iki gözü iki çeşme:

- Yâ efendi! Benim kadar güzelini, benim kadar itaatlisini bulamazsın.

- Pek doğru! Onun için sen ikincisinden üstün olursun.

- Ben sana iyi bakacağım her hizmetini göreceğim... bana kıyma; bir daha evlenme: ayıptır; yazıktır; günahtır!

- Gelecek te bakar, işin hafifleşir, yorulmazsın. Hiç günah degildir, sevaptır.

Hacı Yut yut efendi bir ikinci zevce tedariki için müftü ve imam ile görüşmeğe gidiyordu.

Eitnat başka bir çare kalmadığını görünce hacı efendisine ehemmiyetle dediki:

- Yâ efendi, mutlaka benim üstüme bir daha evlenecek misin? Kat'î kararın bu mu?

- Zaten San'âda iki karım daha var; biri amcamın kızı, öteki dayımın. Seni onların üzerine aldım. Son güne kadar bunlardan başka iki karım daha vardı. Lâkin ben sürgüne gideceğimden onlar kendiliklerinden insafa geldiler. Dedilerki sen gurbet diyarına gidiyorsun, eğer dört evli olursan orada evlenemezsin, gel bizi boşa. Son iki gecemi onlarla geçirdim. Zevk ve sefa ettik. Kendilerini boşadım. Mührlerinden başka birer riyal (yemende geçer bir gümüş para) da verdim. Ayrıldım. Benim gibi muhterem bir yemenlinin dört karısı olmazsa ona düşkün derler. Senki benim sevgili karıcığımın, buna nasıl razı olursun, tahammül edersin?

Fitnat başka çare kalmadığını bir daha görünce söze başladı.

- Böyle ise müftüye, imama gitmeğe ne hacet? Ben seni evlendireyim.

- Yaşa be karıcığım... yaşa; Allah senden dünyada da, ahrette de razı olsun!

- Ne vakit? Çabuk söyle.

- Yarın.

- Bu gün olmaz mı?

- İki saat izin verirsen olur. Fitnat izin aldı, hemen Hüseyinakilere gitti. Hüseyinakinin sersem bir kızı vardı. Çocukluğunda tifo geçirmiş te, ondan aptal olmuş. Zaten Hüseyinaki kendisinin ana tarafından akrabasıdır. İşi kendilerine açtı:

- Kıskançlık yok... Fitnata hürmet, riayet edilecek. Fitnat ne derse o olacak.

Bu budala kız çirkin değildir. Lâkin hiç bir surette Fitnata yaklaşamaz. O, başka! Adı Lütfiyedir. Yaşı on dokuzdur. Türkçe bilmez değil. Kur'an ve ilâhi okur. Namaz kılar. Yemek pişirir; çamaşır yıkar.

Lütfiyeyi kolundan tuttu; hacı efendisine gösterdi. Bilirsiniz ki bir adam alacağı kadını şer'an görebilir.

Hacı Yut yut pek münasip gördü. Derhal imamla dört yemenli şahit buldu. Hüseyinaki de yetişti. Akşam ezanı okunuyordu. Muhtasar bir nikâh kıyıldı; ondan sonra da namazı kıldılar.

Fitnat ortağı lütfiyeyi komşunun bahçesine gönderdi. Dört limon kopardılar. Yirmi paralık şeker de aldılar. Düğün şerbetleri içildi. Imama bir beyaz mecidiye verildi. Lütfiye hemen mutfağa indi. Ağzınıza lâyük bir bol soğanlı pilâv pişirdi. Hacı Yut yut şapur şapur yeni zevcenin yemeğini yedi. Gözü Lütfiyede idi.

- Yâ Fitnat... bu gece müsaade et; Lütfiye benim olsun.

Hacı Yut yutla Lütfiye odaya çekildiler. Fitnat sofada yattı. O gece hiç uyumadı. Odada gürültüler oluyordu. Fitnat talihine küstü. Belki de bir az ağladı. Giridi hatırladı.

- Dört karım var, amma bir daha evleneceğim. İşte şimdi senin huzurunda ikinci karımı tatlık ediyorum. Şahit ol ve bana güzel bir hatun bul.

Yemende kan gövdeyi götürüyor. İmam galip, padişahın askeri mağlup. Yıldız sarayı telâşta. Sultan Hamit çok sıkılıyor. Şeyh Ebülhüda, Şeyh Zafir afson yapıyorlar. Lâkin askerimiz esaretten hâlâ kurtulmamış. San'a elimizde değil. Hacı Yut yut efendi bu havadisleri duyuyordu. Bir gece çok düşündü. Bu fırsattan istifade etmek gerek. Hacı efendi eline kalemi aldı. Padişaha hitaben bir manzum medhiye yazdı ve aşağısına da bir kaç satır ilâve etti: "Ey şevketli Padişah! Ben İmam

Yahyanın medrese arkadaşı ve süt kardeşiyim. Beni memuriyetle onun nezdine gönderecek olursan kendisini imana, yola getiririm. Ferman senden."

Bu arizayı vali paşaya götürdü ve bunu şimşekle (telgrafla) hünkâra bildir diye rica etti. Hacı Yut yut gerçekten imamın dostu imiş. Diğer yemenli sürgünler de öyle diyorlar. Vali keyfiyeti derhal saraya telgrafla bildirdi...

Zati şahane Hacı Yut yut efendiye tenezzülen selâm ediyor. Sadakatından memnundur, hizmetinden istifade edileceği zaman imam nezdine gönderilecektir. Kendisine haremeyn payesi ihsan olunuyor. Maaşı yirmi beş liraya iblağ edildi ve toptan iki yüz lira da atıye verildi...

Hacı Yut yut sevincinden çıldırıyor! Hakkı da var: Yemen ellerinde hiç böyle bir nimete nail olmuş mu idi? Hemen sevgili Fitnatına bir sandık eşya aldı. Fitnatın giydiklerini, eskilerini Lütfiye'ye verdi.

Lütfiye her vakit ikinci idi.

Hacı Yut yut valinin yaveri ile konuşuyor:

- Ey yaver efendi bizlere gün göründü.

- Ya hacı efendi, şimdi para çok! Ne yapacaksın, söyle bakayım.

- Bir daha evleneceğim.

- İşte şimdi, senin huzurunda, ikinci karım Hümeysrayı tatlik ediyorum. Şahit ol. Ve bana güzel bir hatun bul.

Hacı Yut yut şer'iyeye mahkemesinde işini görür, hüccetini alır ve boşanıdığı zevcesine beş altın gönderir.

Yaver efendi, olanı biteni bildiği için, günün birinde hacı Yut yutun büyük bir nimete konacağına hükmetmişti; onun için yemenliye yaltaklanıyordu.

Hacı babaya hasna ve müstesna b.r hatun buldu. Bu kadın kendisinin yakınlarındandı. Hacı Yut yut memnun sırtıyor. Bî-çare Fitnatın olan bitenden haberi yok. Havadisi duyunca yerlere düştü, ağladı, bayıldı, ayıldı, gene bayıldı ayıldı... Üçüncü kadın Lütfiye gibi salak değil. Fitnat boşanmak istiyor, ayağını

basıyor. Hacı Yut yut Fitnatın güzelliğini hakkı ile anlamıyordu. Hatta bir az zayıf olduğundan bunu büyük bir ayıp zannetmekteydi. Yemende öyle imiş.

Üçüncü hanım öyle güzel değil; lâkin görmüş, geçirmiş. Fitnatı atlatır. Fitnat şöyle diyor: - Yâ hacı efendi, beni boşa onu al. Yahud üçüncü karyı sana ben bulayım. Tek yaverin bulduğu karyı alma!

Bu sözleri söylerken Fitnat hem ağlıyor, hem güzelliğinin her tarafını teşhir ediyor. Fitnata bir teklif: - Gel şu işe karşı gelme, sana yüz altın borçlanayım.

Fitnat, hacı efendinin işlerini bildiğinden yüz altına razı olmadı:

- Üç yüz altın bir, nikâhım da elimde olsun iki; öyle izin veririm.

Hacı Yut yut yaveri kıramayacak. Bu tertibe razı oldu. Kadı efendinin huzuruna gittiler. Fitnatın dediği gibi bir hüccet aldılar. Fitnat artık yeni hayallere daldı: Günün birinde (yani efendinin eline para geçince) onu atacak, bildiği bir Kritikos (giritli) ile evlenecek. Elde 300 sarı lira olduktan sonra nur topu gibi kızı kim almaz? Zaten bir kaç aydır Fitnat bol yemek yemiş, toplanmış, güzel entariler, ipekli çarşaf lar yaptırmış, gerçekten bir hanım olmuştu. Türkçesi de ilerledi. Hacı efendi üçüncü defa Rodosta gerdeğe girdi. Fitnat hiç hır çıkarmıyor.

O günlerde bir irade gelmez mi?

Hacı Yut yut: efendiye bin lira ihsan ve yolluk veriniz, imamı yola getirmek için hemen Yemene gitsin!...

Fitnat: - Bırakmam!

Hacı Yut yut: - Aman karıcığım.

Fitnat: - Kocam değil misin?

- Öyle, fakat padişahın emri, istikbalim, vazifem.

- Ver üç yüz lirayı, boşa beni, öyle git.

Pek âlâ! ben avdet edinceye kadar evlenme. O zaman nikâhımızı tazeleriz.

Hacı Yut yut 300 lirayı verdi. İstemeyerek kadını boşadı ve memleketine gitti.

Fitnat ta üç ay on gün sonra giritli Kadir ağanın oğlu Şevketle evlendi.

Yemene gidip geldi. Doğru saraya çağırıldı. İhsanlar aldı. İstanbul payesine terfi edildi. İkinci rütbeden de bir nişan.. Döşeli, dayalı bir ev, dört bin kuruş ta maaş..

Hacı Yut yut Yemene gitti, hiç bir iş göremeden geri döndü. İmam Yahya bildiğinden şaşmıyor. Hacı Yut yut ona demiş ki:

- Mevlâna! Ben Rodosa döneceğim, belki İstanbula çağırılırım. Eğer ellerim boş donersem işim fena. Gel, lütfet, benim vazifemi kolaylaştır, istikbalimi temin et.

İmam Yahya düşünmüş. Bir plân bulmuş. Sultan Hâmide hitaben mektup yazıyor. Muhale talikan bazı vaitlerde bulunuyor, Hacı Yut yut efendiyi sena ediyor, ve, bir de, onun ısrarı üzerine 150 neferimizi esaretten affediyor.

Padişah bu haberi alınca memnun oldu. Hacı Yut yut İstanbula davet edildi. Saraya müsafir oldu. İhsan aldı. İstanbul payesine terfi edildi. İkinci rütbeden nişan aldı.

Hünkâr emretmiş, Hacı Yut yut efendi hazretlerini İstanbulda güzelce gezdirecekler, memleketin büyük âlimleri ile görüştürecekler. Kendisine hazinei hassaya ait döşemeli bir ev verildi. Dört bin kuruş maaşla Şeyhül islâm kapısında bir meclise devam edecek.

(Bu hikâyeyi nakledenin Nizameddin Nizami Bey olduğunu unutmayınız!)

- Efendim, bendeniz o zaman hariciyede kâtip idim. Muntazaman çıkmayan aylığım 1000 kuruştı. Her akşam saraya gidip evrak götürürdüm.

Gene saraya gitmiştim. - Seni başkâtip paşa arıyor, dediler. Gittim, kendisini gördüm. Bana dedi ki:

- Bey oğlum! Yemenden Hacı Yut yut efendi hazretleri teşrif ettiler. İradei seniye mucibince kendisine mihmandarlık edeceksiniz. Bir hafta müddetle zati âlilerini saray arabası ile gezdirin ve ulemayı kiramla görüştürün.

Dairenin birinde Efendiyi buldum. Mutemadiyen tespih çekiyor, salâvat getiriyordu. Her sözü bir duayı andırıyor. Ben o zaman henüz mektepten çıkmıştım; yaşım yirmi dört, var yoktu...

Efendi ile birlikte güzel bir arabaya kurulduk. Istanbulda meşhur camileri, müzeleri, çarşığı mesireleri gezdik. Ulemayı kiramın hepsini tabii bilmiyorum. Mektepte bana ders veren sarıklılara gittik. Onlar arapça bilmiyorlar, hacı Yut yut kolaylıkla türkçe konuşamıyor. Hepimiz sıkıldık.

Hacı Yut yut baklayı ağzından çıkardı:

- Bunlar nasıl din uleması? Arapça bilmiyorlar. Bildikleri acaba nedir? Ben de utandım.

Azizim, beş gündür Hacı Yut yutla sokakları ölçüyoruz. Bu cami senin, o cami benim. Bıktım, usandım, yoruldum.

Güzel bir hava. Beyoğlundan tepe başı bağçesinin önünden araba ile geçiyoruz. Mükemmel bir orkestranın akisleri kulaklarımı okşuyor, Canım attı. Çocukluk bu! Arabadan indim, Hacı Yut Yutu bağçeye soktum...

- Yahu! burası yedi cennetten biri.

- Öyledir, efendi hazretleri.

- Bu hatunlar çok güzel... bu kadar güzel kadın bizim Yemende bulunmaz.

- Acayip, efendi hazretleri!

- Musıkı lâtif.

- Öyle, efendim.

- Ben bu cenneti çok beğendim.

- Evet, efendim.

- Burada oturmak olur mu?

- Emredersiniz.

Hacı efendi çoştı. Hep gazel söylüyor, ve, ayaklarını kıpırdatıyor.

Garson geldi: - Ne buyurursunuz dedi. Hacı efendiye bir âlâ dondurma ısmarladım. Kendime ne ısmarladım tahmin edemezsiniz.

Gençlik, çocukluk bu! Kendime yemyeşil bir menta (nane) likörü ısmarladım. Sarıklının yanında işret ediyorum.

Hacı efendi: - Bu nedir?

- Nane ilâcı.

- Bu pek nefistir; şifadır. Yemende de var: na' na'... na' na' (ayınları çatlatıyordu). Ben de isterim.

- Olmaz, Efendi hazretleri, bunu hekim verir. Zatı alinize belki dokunur.

- Lâ! hakim: ben (garsona) ya velet... getir bundan... şîşeyi bırak.

Yerin dibine girdim. Padişahın sarıklı misafiri likör şîşesini ağzına dayamış, çekiyor ve: - Ya leyl!.. deye gazel söylüyor, Yarın bana ne derler?

Hiç ispiroya alışkın olmayan hacı efendi yarım şîşe likör içti. Karanlık başladı. Garsonun hesabını gördüm. Sürükleye Sürükleye pabucu büyüğü arabaya attım. Attım ama kan ter de döktüm. Efendi, arabada gâh türkü söylüyor, gâh uyuyor, bazen de: - O cennet pek güzel! diyordu.

Hacı Yut yut efendi bekâr - Bir gece için kıydığı nikâhın meşruiyetini iddia - Bir kaç damla amonyaktan ayıldıktan sonra tatlık..

Ertesi sabah kendisini aramağa gittim. Hacı Yuk yuk Efendi yok!

... Nereye gittiğini pek sonra anladım. Müsaadenizle olan biteni size anlatayım: Sabahlayın hacı efendi bir hademe ile bir kira arabasına binmiş, bir şeri'at mahkemesine gidip Rodostaki bütün zevcelerini boşamış ve kendilerine nikâhlarını posta ile göndermiş.

Hacı Yut yut efendi bekâr...

Uşağı savmış. Bütün gün sokaklarda dolaştıktan sonra . Tepe başı bahçesine gidip dün oturduğumuz masaya konmuş, garsonu çağırması:

- Yâ velet! dünkü gibi, na' na'.. [Ortalık kararınca bildiğiniz kokonalar bahçede dolaşıyorlar, Çalgı da çalıyor. Garsona hitaben:

Ya velet! Bu kadınlar satılık, cariye?

Rum garson, Dimitri veya Apostol, cariyenin ne demek olduğunu bilmiyor. Lâkin "satılık" kelimesini istediği gibi anlamış:

- Evet hacı efendi... hoca efendi... satılık. İsterseniz bir tanesini?

-Belî... Kaç bara (para)?

- İki mecrediye, üç mecrediye bir lira....

- Çok ucuz! Yemende bir cariye en aşağı yüz riyal. Burası ucuzluk.

- Öyle hoca efendi, hacı efendi.

Yeşil şişesi ise yarıya gelmiş, unutmayalım. Hacı, garsona:

-Bu cariyenin saçları gece gibi.

(Şu istiare arapçadır. Dimitri bundan bir şey anlamaz. Yalnız "gece" kelimesini iyice anlar.

- Peki, hoca efendi, gece, bu gece.

- Kaç bara (para)?

- Kokonaya bir lira, banada iki mecit.

Hacı Yut yut ile garson bir aralık bahçenin kuytu bir yerine giderler. Dimitraki de sarı saçlı mavi gözlü, yüzü boyalı, başı şapkalı bir "cariye" bulur; iki mecrediyesini alır ve:

- Mersi, deyip çekilir.

Hacı Yut yut kadına:

- Sen cariyei lâtifa....

- Malista, müsyü...

- Sen huri, peri, melek...
- Poli kala.. Efharisto.
- Ben seni Yemene gödürecek.
- Den katalava (anlamadım).
- Uzak... yemen.
- Uzak olmaz... Barada.. var. bir ötel... iki mecrediye...

Önde kokana, artta hacı efendi, Beyoğlunun تنها bir sokağına giderler, bir kapı açılır, bir koca karı, iki erkek kendilerine:

- Oriste! derler. [Hacı Efendi: - İman, şahit?
- İmam, sen! Şahit? Hiç korkma, kimse görmez. Rahat ol, imam efendi.

Hacı Yut yut, kadına, arapça:

- Bana vardın mı; bir lira mihir ile?

Kokana bî-tabî cümleinin birinci kısmını anlamıyor. Lâkin "bir lira"yı duyunca: - Poli kala, poli kala, hoca efendi, (türkçe) fiat bu...

- Marika.

Hacı Efendi: - Ey hazırun! (arapça) Marika bir lira mihri muaccel ile bana varıyor; ben de kabûl ediyorum.

Oradakiler bu sözlerden bir şey anlamıyorlar, yalnız bir az gülerler ve gelin ile güveye bir oda açarlar.

Gece yarısı bir yaygara, bir feryat!

Hacı Yut yut Marikanın Kolunu öyle bir ısırılmış ki kanlar revan oluyor...

Polis... zabita! Çabuk olun...

Derhal bir komiser, iki polis neferi yetişir.

Hacı efendi pür hiddet: - Siz benim evime nasıl giriyorsunuz? Duhul fil beyt?

- Burası senin evin değil.

-İki mecrediyeye kiraladım. Bu hanım da benim zevcemdir. Dün işte bu hazırunun meclisinde nikâh olduk.

- Seyyit efendi, sen ne diyorsun? Şaka mı ediyorsun? Burası kötü bir ev, bu avrat ta kötü bir kadın...

- Lâ! Benim menkûham.

- Dünyanın menkûhası.

- Lâ vallahı!

Polisler işi anlarlar. Hacı Yut yuta bir kaç damla amonyak yutturup ayıtlırlar. Hüviyyetini anlayıp tuzaga tutulduğunu söylerler. Hacı Yut yutla polisler evden çekilirken, Efendi:

- Yâ Marika! seni bu müslimun huzurunda tatlık ediyorum. Artık zevcem değilsin...

2.22.1. HACI YUT YUT EFENDİ HİKÂYESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sultan Hâmid zamanında Yemen'de bir isyan çıkar. İmam Yahya bu isyanın başındadır. Yemen'in merkezi olan San'a şehri isyancıların eline geçer. Sürgün gemilerinden inen hacılar ile Giritli kadınlar evlendirilir. Hacı Yut Yut da fitnat ile evlendirilir. Hikâyede sürgün ile gelen Yemenliler'in Giritli kadınlar ile evlendirilmeleri, yaşanan ilginç olaylar anlatılır.

Hikâyenin kahramanları Hacı Yut Yut Efendi, Fitnat, Nizameddin Nizam Bey, Lütfiye, İmam Yahya, Şevket ve diğer yardımcı kişilerdir.

Fitnat hikâyede tasvir edilen tek kahramandır. Bu küçük kız henüz 15 yaşındadır. Türkçe bilmeyen Fitnat, Rumca konuşmaktadır. Sarı saçlı, mavi gözlü, beyaz tenli, kıpkırmızı yanaklar, inci gibi dişler... Fitnat'ın anne ve babası Rum eşkiyası tarafından, gözlerinin önünde, balta ile öldürülmüştür. Kimsesiz olan Fitnat, akıllı ve gururlu bir kızdır. Asla dilenmez. Rodos'ta denizden düz taşlar toplanıp, başka ülkelere satılmaktadır. Fitnat'ta burada çalışır, taş toplar ve geçimini sağlar. Yazar bu taş toplama ve başka ülkelere, şehirlere satma işini Yahudiler'in yapmasının

altını çizer. Ticarî oluşumun içinde Yahudilerin olması tesadüfî değil, doğal bir durum olmuştur artık. *"Rodos adasında çakıl çıkar. Bu renkli, pürüzsüz çakılları yelkenlilere yükletirler, öteye, beriye gönderdiler. Bu ticareti edenler bi-tabî yahudilerdir. Sabahtan akşama kadar bu taş parçalarını toplayanlar günde otuz para kadar kazanabilirler."*

Fitnat'ı okuyucusuna tanıtmaya devam eden yazar *"kulluk, kölelik"* olgusuna da atıfta bulunur. *"Fitnat; eğer bir Çerkez kızı olsaydı böyle ortada kalmayacaktı. Kul cinsinden bir kız olacak, yirmi-otuz altına satılacaktı. Kul olarak alındığı hanede terbiye ve eğitim görecekti. Zamanı geldiğinde de genç bir paşazadenin ya da ihtiyar bir paşanın koynuna verilecekti."*⁹⁶ İstemeyerek de olsa Hacı Yut Yut ile evlenen Fitnat, aklını kullanarak ondan kurtulmanın çaresini bulur. Hacı Yut Yut'tan boşanır ve Giritli Şevket ile evlenir.

Hikâyenin ana kahramanı Hacı Yut Yut Efendi'dir. Yemen'den sürülen bu zat Rodos'a gönderilir. Yemen'de evlilik yapan Hacı Yut Yut, Rodos'ta evlenebilmek için, Yemen'deki iki karısını boşayarak oradan ayrılır. Rodos'a gelir gelmez de Fitnat ile evlenir. Çünkü Yemen'den gelen bu hacılar, bir gece bile bekâr uyuyamamaktadır.

Hacı Yut Yut hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan istediği kadını boşayıp, istediği kadına nikâh kıyar. Yazar bu duruma özellikle değinir. Dört kadın ile evlenmenin doğal bir durum ve kendisine hak olarak gören zihniyetin temsili Hacı Yut Yut'tur. Hacı Yut Yut, Yemen'deki isyanı yöneten İmam Yahya'nın hem mektep arkadaşı hem de süt kardeşidir. Osmanlı hükümeti ile İmam Yahya'nın arasında elçilik ederek birçok mükâfat alır.

Hikâyede zaman olarak Sultan Hâmid dönemi kullanılmıştır. Yemen'de çıkan önemli bir zaman belirleyicidir. Bu isyan tarihte var olan, gerçek bir olaydır. Yemen isyanı 1905 yılında İmam Yahya önderliğinde çıkmıştır. İsyanı bastırmak isteyen Osmanlı yönetimi Anadolu ve Rumeli'den birçok redif taburunu bölgeye gönderir. Bu isyan Yemen'deki ilk isyan değildir. Yemen halkı imamlarının etkisi altında kalan

---

⁹⁶ Yazar, kulluk konusuna daha önce de değinmiş ve konu ile ilgili olarak *"Kühhü'n- Nisa Transval Hanım'ın Facia-yı İzdivacı"* isimli hikâyeyi kaleme almıştır. Detaylı bilgi için bk.: Kühhü'n- Nisa Transval Hanım'ın Facia-yı İzdivacı.

bir halktır. İmamlar ise Zeydîye mezhebinden oldukları için, Osmanlı padişahının halifeliğini kabul etmezler. Bu çatışmadan dolayı imamlar defalarca halkı yönetime karşı kıskırtmış ve isyana önderlik etmişlerdir (Çakaloğlu, 2007). Ayrıca hikâyede "*Sultan Hamit devrinde, yemende İmam Yahya isyan etmişti. Vilâyetin merkezi olan San'a şehri düştü. Vali Tevfik Beyle kumandan Tevfik Paşa esir düştüler. Felâket!*" bölümünde adı geçen Vali Tevfik Bey ile Kumandan Tevfik Paşa'nın esirlikleri de tarihî bir gerçektir. Hikâye konusunu gerçek bir olaydan aldığı için yer de bellidir. Mekân olarak Yemen, Rodos, Girit, İstanbul gibi açık mekânlar kullanılmıştır. Ancak bu yerlerin tasviri yapılmamıştır.

Celâl Nuri bu hikâyenin giriş kısmında şu ibareyi kullanır: "*Akrabamdan muhterem Nizameddin Nizami Bey aşağıdaki olmuş hikâyeyi anlattı. Ben, cariyeniz Afife Fikret onun sözlerini naklediyorum.*" Hikâyede kullanılan zamanın, mekânın, olayların ve kişilerin gerçekliği okuyucuyu Celâl Nuri'ye inandırmaktadır. Bu özellik diğer hikâyelerinde bulunmaz. Ancak yazarın "*Ölmeyen*" adlı romanında bu özellik vardır. Yazar bu romanının girişinde de "*Bu hazîn hikâye, mahsul-ı hayâl bir efsane değildir. Bir serencâmdır.*" diyerek eserine başlar. Bu eserin bir hayal ürünü olmadığını ve arkadaşı Cim Hopkins isimli arkadaşının bir anısını içerdiğini söyler.

Yazar hikâyesinde bazen okuyucuya çeşitli uyarılarda bulunmuş; bazen de soru sorarak okuyucu ile sohbet eder bir havaya bürünmüştür. Bu tavır okuyucuya Tanzimat dönemi yazarı Ahmed Midhad'ı hatırlatmaktadır. Eserin dili sâdedir ve akıcı bir üslupla kaleme alınmıştır.

Celâl Nuri, Afife Fikret müstearıyla kaleme aldığı bu hikâyesinde "*evlilik*" noktasından hareketle birçok toplumsal eleştiri de bulunmuştur. Kafasına göre kadınlarla evlenip-boşanan ve bu durumdan dolayı hiçbir şekilde utanma yaşamayan; ruhsuz ve duygusuzca evlenen "*Yemenli Hacı Yut Yut Efendi*" belirli bir kesimi temsil eden bir karakterdir.

Sonuç

Celâl Nuri Türkiye Cumhuriyet'i tarihinin önemli isimlerinden biridir. O; yazar, hukukçu, gazeteci, siyaset ve fikir adamı olmak gibi birçok sıfatı bünyesinde barındırmıştır. Ölümünden sonra da birçok çalışmaya konu olmuş ve eserleri yeniden okurlarla buluşturulmuştur.⁹⁷

Biz bu tezimizde Celâl Nuri'nin hikâyeci kimliğini irdeledik. Yazarın çeşitli dergi ve gazetelerde tefrika edilmiş yirmi iki hikâyesine ulaştık. İncelediğimiz bu hikâyelerin birçok noktada birleştiğini gördük.

Celâl Nuri'nin hikâyelerinde kahramanlar (genel olarak Servet-i Fünûn romanlarında olduğu gibi) zengin ailelere mensuptur. Ancak maddî yönden zengin olan bu şahısların ahlakî yapıları zayıftır. Kadın ve erkek ilişkileri ahlâk dışı bir hâl almıştır. Yaşanan olumsuz olayların kaynağı kimi zaman "*kadının fettanlığı ve erkeğin tecrübesizliği*", kimi zaman da "*erkeğin baştan çıkarıcılığı kadının saflığı*"dır. *Sokakta İzdivaç* ve *Nevin Hanım ile Asrî Bey* hikâyelerinde bu olaylar görülür. Nevin ve Asrî bir sokakta tanışır ve evlenmeye karar verirler. Kısa sürede evlenirler. Birkaç gün içinde çift başka birileri ile gezmeye başlar. Sokakta başlayan evlilikleri yine sokakta biter. *Sokakta İzdivaç*'ta ise Selim Bey, tecrübesiz bir erkektir. Şaheser Hanım ise fettan, baştan çıkartan kadın modelindedir. Bazı durumlarda ise hem erkek hem de kadın istemeden kötü olayların içine karışmıştır. Ancak bu durumda da ortalığı karıştıran üçüncü şahıslar vardır. *El-Aceletü Mineşşeytan* hikâyesinde Fitnat ve Hikmet kendilerini bir günahın içinde bulur. Fitnat annesinin de etkisiyle kocasını Hikmet'le aldatır. Bu hikâyede Fitnat ve Hikmet ahlâklı insanlardır ancak annenin araya girmesi ve yanlış yönlendirmesiyle

⁹⁷ bk.: Celâl Nuri (1993) "*Kadınlarımız*" (Haz.: Özer OZANKAYA) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi. Celâl Nuri İleri (1995) "*Dil ve Edebiyat Yazıları*" (Haz.: Recep DUYMAZ). İstanbul: Kitabevi. Celâl Nuri İleri (2000) "*Türk İnkılabı*" (Haz.: Recep DUYMAZ) İstanbul: Kaknüs Yayınları. Celâl Nuri İleri (2007) "*Devlet ve Meclis Hakkında Musahabeler*" (Haz.: Halit Erdem OKSAÇAN). İstanbul: Emre Yayınları. Celâl Nuri İleri (2008) "*Uygurluklar Çatışmasında Türkiye*" (Haz.: Mahir AYDIN). İstanbul: Togan Yayıncılık. Celâl Nuri İleri (2010) "*Taç Giyen Millet*" (Haz.: Şennur ŞENEL) Ankara: BÖrikan Yayınevi. Mustafa KURT (2012) "*Celâl Nuri İleri'nin Romanları [Perviz, Ölmeyen, Merhûme, Âhir Zaman]*" Ankara: Kurgan Edebiyat. Celâl Nuri İleri (2013). "*Osmanlı'nın Çöküşü*" (Haz.: Halil ALTIPARMAK) Ankara: Akademisyen Kitabevi. Celâl Nuri İleri (2016) "*Kutup Musahabeleri*" (Haz.: İbrahim DEMİRCİ) Ankara: Atlas Yayınları. Celâl Nuri İleri (2016) "*Şimal Hâtraları*" (Haz.: İbrahim DEMİRCİ) Ankara: Atlas Yayınları.

olaylar karışır. *Vazife mi Hak mı?* adlı hikâyede Leman ve Mümtaz Bey'in mutlu evlilikleri işlenmiştir. Ancak bu mutlu evlilik yine kadının aldatmasıyla bozulur. Bu aldatmada üçüncü şahıs olan Leman Hanım'ın annesi ve büyük annesi (Kamer ve Fetanet) etkisi vardır. Ayrıca Kâni Bey'in baştan çıkarıcı erkek modelinde olması önemli bir husustur. *Memure Hanım*'da Behice Hanım'ın üvey annesi Hasibe Hanım, kızını daima iyiye ve doğru olana sevk eder. Bu olumlu anne tipidir. Ancak bazı durumlarda ise hem erkek hem de kadın ahlâk dışı ilişkileri kendisine bir yaşam biçimi olarak seçmiştir. Memure Hanım hikâyesinde Behice örnek model bir kadinken; Stare Hanım zengin bir erkeğin yanında "*metres*" olmayı tercih etmiş, kötü bir kadın modelindedir. Stare'yi kendisine metres olarak tutan paşa da bu surumu hiçbir zaman yadırgamaz.

Celâl Nuri hikâyelerinde "*kadın*" konusuna özellikle değinmiştir. Bu tesadüfi değildir. Yazar, yeni bir kadın tipi yaratmanın peşindedir. Bu kadın Avrupaî bir hava taşımaktadır. Ancak aynı zamanda millî unsurlarını da muhafaza etmektedir. İleri'nin kadın tipinin özellikleri şunlardır; okuyan, araştıran, daima kendini geliştiren; kişisel bakımına ve giyimine özen gösteren, modayı takip eden, şık bir kadın. Ancak bu kadın asrîleşmek adına asla kendisini bir "*maymuna*" çevirmez. Sosyal hayatta ve ekonomik hayatta yerini alan ve aynı zamanda da ev içindeki "*anne*" rolünü tamamıyla yerine getiren bu kadın Celâl Nuri'nin görmek istediği kadın tipidir. Yazar, kadınların ekonomik hayata dahil olmalarını, çalışmalarını, üretmelerini ve kendi varlıklarının farkında olmalarını istemiştir. Bu düşünceden hareketle ortaya çıkan hikâyesi ise "*Memure Hanım*" olmuştur. Hikâyenin baş kahramanı olan Behice Hanım babası öldükten sonra, üvey annesiyle beraber kalır. Giderek yoksullaşırlar. Ancak bu iki kadını kötü gidişattan kurtaran bir erkekle evlilik değildir. Behice'nin görmüş olduğu eğitim ve kamusal alanda bulunduğu iş onların kurtarıcısı olur. Behice sekreterlik, kasiyerlik, memurluk gibi görevlerde istihdam edilmiştir. Bu kadın bu süre içinde çeşitli tacizlere maruz kalsa da asla ahlâk sınırları dışına çıkmamıştır. Behice birçok yönüyle Celâl Nuri'nin kadın tipinin bir arketipidir.

Celâl Nuri'nin hikâyelerinde zaman ve mekân verilmez. Zaman kavramı savaş isimleri veya dönemleriyle sezdirilir. Mekân olarak ise genel olarak İstanbul, Boğaziçi, Taksim gibi yerler kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Almanya, Fransa, İsviçre, İngiltere gibi birçok yabancı ülke de hikâyelerde açık mekân olarak kullanılmıştır. Kapalı mekân tasvirinin yapıldığı ender hikâye ise *Vazife mi Hak mı?*

hikâyesidir. Mümtaz Bey'in evine dönmesi; karısı Leman Hanım ile arkadaşı Kâni Bey'in ilişkisini görmesi detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Yazar, Mümtaz Bey'in yaşadığı o anı okuyucuya yaşatmayı hedeflemiştir. Yazarın hikâyelerinde tasvir unsuruna sık rastlanmaz.

Celâl Nuri İki Aile ve Maa-t-teessüf! adlı hikâyelerine ithaf yazılarıyla başlar. İthaf ile başlayan nadir iki hikâyenin ithaf yazıları şöyledir:

İki Aile; *"Fukranite" - Vernouillet- Müellifi [Emile Zola] Hatirâ-i Mübinine İthaf."*

Maa-t-teessüf!: *"İman-ı garamımın zühre-i perestendesi merhume Madam Ernestel...n çeşman-ı kebudının hatıra-i ebediyyesine ve o gözleri görmekle bahtiyar olan Süleyman Nazif Bey'e."* Celâl Nuri'nin Mıstık ile Hasso adlı hikâyesi de diğer hikâyelerinden ayrı bir özellik taşımaktadır. Bu eser *"Rahmi Bey Efendi!"* nidâsıyla başlar. Yazar bu eserini Rahmi Bey'in Celâl Nuri başlıklı makalesine cevap olarak kaleme almıştır.

Celâl Nuri'nin Hamza ile Murteza isimli hikâyesi de yazarın düşünce dünyasının açık bir yansımasıdır. Abdullah Cevdet ile aralarının bozulmasına sebep olan Şime-i Husumet başlıklı yazısında Celâl Nuri şöyle der;

Verdiğimiz yerleri siyâseten verdik, diplomasi gereği olarak verdik, veya bazıları her nasılsa onları verdiler. Ruhumuz, kalbimiz, milletimiz, dinimiz aslâ Selânîk'i, Trablus'u, İşkodra'yı sonsuza dek teslim etmedi. Binlerce şehidin pak ve temiz ruhu şimdi Balkan silsile dağlarının üzerinde irâdemizi, hareketlerimizi gözetlemekte ve beklemektedir.⁹⁸

Hamza ile Murteza hikâyesinde de kahramanlar bu minval üzerinde hareket ederler. Kahramanların şu diyalogları, yazarın Şime-i Husumet yazısında bahsettiği ruhun ta kendisidir.

"Dinle kuzum. Estağfirullah. Fesubhanallah. Bana dediler ki sen, Hamza, Türk değilsin... Töbe, töbe aman ben nasıl Türk olmam. İsmim benim Hazret-i Hamza'nın ism-i şerifidir.

- Benim ismim kimin ismidir?

⁹⁸ Celâl Nuri, İctihad, 9 Kanûn-ı Sâni 1329, No: 88, s.1949-1951

- *Murteza Hazreti Peygamberin güveysinin öteki adıdır. Hamza, Murteza nasıl Türk olmaz bilmem. Ben beş vakit namazımda bir ademim. Anamda Türk idi, babam da .. Sonra çıktı. Bir sivri akıllı bana sen Türk değilsin, Arnavutsun dedi. Arnavut ayrı, Türk ayrı.*"

Hamza ile Murteza 17 Nisan 1918'de Âtî gazetesinde basılmıştır. Şime-i Husumet makalesi ise 15 Şubat 1929'da İctihad'da yayımlanmıştır. Aradan geçen yıllar ve değişen siyasî ve sosyal zemin Celâl Nuri'nin bu konu hakkındaki görüşlerini değiştirmemiştir.

Celâl Nuri hikâyelerinin içeriği, üslubu, dili kullanımı gibi açılardan değerlendirildiğinde nev-i şahsına münhasır bir yazar değildir. Yazarın yeni bir hikâye ekolu oluşturduğu söylenemez. Onun eserlerinde Halit Ziya Uşaklıgil, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmed Midhad Efendi gibi yazarların etkilerini görmek mümkündür. Özellikle hikâyelerinde seçkin insanları şahıs kadrosuna alması; konak, saray gibi mekânları kullanması Celâl Nuri'yi Servet-i Fünûn dönemi yazarlarına yaklaştırır. Hikâyelerinde araya girerek okuyucuya bilgiler vermesi, kahramanlara olumlu-olumsuz eleştirisi de bulunması ise Ahmed Midhad'ı anımsatan bir özelliğidir. Hüseyin Rahmi ile Celâl Nuri'nin hikâyelerinin kesiştiği nokta ise kadınlardır. Kadınlar, Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde günlük konuşma dillerine uygun bir şekilde konuşturulur. Bu kadınların bir kısmı kaynana olduğunda gelini-damadı ile kavga etmeden duramaz. Celâl Nuri'nin kaynana kahramanları da gelin veya damatları ile anlaşamaz. Karı-kocanın arasına giren anneleri, bu evliliklerin felaketleri olurlar.

Celâl Nuri hikâyelerinde sade ve yalın bir dil kullanmıştır. Gazete ve mecmualarda tefrika edilen bu hikâyeler, halkın rahatlıkla anlayabileceği dil ve üsluba sahiptir. Bu özellik onun bir hikâyeciden çok öğretici-gazeteci kimliğinden kaynaklanmaktadır. Yazarın gayesi sanat değil; insanlara çeşitli mesajlar vermek olmuştur.

Celâl Nuri'nin hikâyeleri estetik, sanat gayesiyle yazılmamıştır. Bu eserler; bozulan, giderek yozlaşan toplumsal ve sosyal hayata, devlet dairelerinde daima var olan usulsüzlüklere, toplumun kanayan yarası haline gelen "savaş zenginlerine", Avrupalılaşmak uğruna özünü kaybederek komik hâllere düşen insanlara tepki olarak kaleme alınmıştır. Hikâyeler ironik eleştiriler içerir. Yeni devir, yeni ülke ile birlikte bu mecrada oluşan "*yeni insan tipi*"ne Celâl Nuri olumlu katkılar yapmak

istemiştir. Çok yönlü kişiliği olan yazarın, yazın dünyasında yer edinmesi zordur. O, düşünce dünyasını aktarmak için yazılarını araç olarak kullanmıştır. Bütün hikâyelerinde yazar, Atatürk'ün gösterdiği "Çağdaş uygarlığın üstüne çıkabilmek" hedefine ulaşma yolunda, sosyal hayatta var olan akslıkları irdelemiştir.

KAYNAKÇA

Abdullah Cevdet "Kadınlarda Gaye-i Hayat", İctihad, no:58,1925.

_____. İkdam, no: 11545, 17 Temmuz 1929.

_____. "Şime-i Muhabbet", İctihad, no:89, 1329.

_____. İctihad, no: 96,6 Mart 1330.

Afşar, B. (2006). *Osmanlı dönemi merkez bankacılığı cumhuriyet dönemi merkez bankacılığı ve TCMB'nin kuruluşu*. Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi Bilgi Raporu. Sayı : 2006/130/190-2006/135/95

Ahmet Midhat Efendi (2000). *Esaret. Letaif-i Rivayat*. (Haz. F. Gökçek ve S. Çağın) İstanbul: Çağrı Yayınları.

_____. (2000). *Felatin Bey ile Rakım Efendi* (Haz. N. Birinci) Ankara: TDK Yayınları.

Akçura, Y. (1976). *Üç tarzı siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Aksanyar, N. (1993). *Çağdaşlaşmaya giden yolda Celâl Nuri ve fikir alanında etkinliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Al, H. (2003). Osmanlı bankacılığı üzerine bir kaynak taraması. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 1/1, 171-188*.

Alexander, C. (2014). Akhilleus'u öldüren savaş- İlyada'nın gerçek hikâyesi. (Çev. S. LİM) İstanbul: İletişim Yayınları.

Altınkuşlar, B. (2001). Celâl Nuri İleri'nin üç romanı. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

_____. (2008). Unutulmuş bir Servet-i Fünûncu Celâl Nuri İleri. *Kubbealtı Akademi Mecmuası, 37/2,45-48*.

- Argunşah, H. (1996). Ziya Gökalp'in Limni ve Malta mektuplarında aile, kadın ve çocuk eğitimi fikri. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 247-263.
- Arıkan, G. (1994). *Osmanlılarda Tanzimat döneminde kadınlarla ilgili gelişmeler*. Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arıkan, Z. (2009). "Dr. Abdullah Cevdet Hak gazetesinde" Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM), 25, 1-24.
- Armaoğlu, F. (2010). *19. Yüzyıl siyasî tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Artun, E. *Türklerde İslamiyet öncesi inanç sistemleri- Öğretiler- Dinler* http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf adresinden 3 Ocak 2016 tarihinde elde edildi.
- Aslan, P. (2011). *Spiritüalizm, materyalizm ve fantastik üzerine farklı Bir Hüseyin Rahmi Gürpınar anlatısı: ölümler yaşıyor mu? Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/11, 637-644.
- _____. (2012). *Türk edebiyatında fantastik tür açısından farklı bir durak: Halide Edip Adıvar'ın bazı öykülerinde milliyetçi "tayflar"*. Prof. Dr. Mine MENGİ adına Türkoloji sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Aydın, E. (1986). *Celâl Nuri İleri ve kadınlar hakkındaki fikirlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Aydın, M. (2008). İttihat ve Terakkiye yönelik İstanbul basınında yer alan bazı yolsuzluk iddiaları. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3/7, 696-706.
- Aydın, S. (2012). *Osmanlı basınında Balkan savaşları (1912-1913)*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Aytekin, H. (2006). 1914-1924 Yılları arasında korunmaya muhtaç çocuklar ve eğitimleri. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Ayvazoğlu, B. (1996). *Endülüs'ten İspanya'ya*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/189.
- _____. (2013). *Yahya Kemal- Eve dönen adam*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bağlama, C. (2000). *Bir geçiş dönemi aydını olarak Celâl Nuri (İleri) ve görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balkaya, İ. S. (1996). Afife Fikret'e göre feminizm. *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4, 103-114.
- Bayraktar, K. (2002). Osmanlı bankasının kuruluşu. *Cumhuriyet Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 2, 71-88.
- Berkes, N. (2013). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beyatlı, Y. K. (2012). *Edebiyata dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- _____. (2015). *Eğil dağlar*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- _____. (2010). *Aziz İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bilen, O. (1985). *Devrin fikri ve siyasi hareketleriyle birlikte Celâl Nuri İleri (1882-1939) hayatı, eserleri, fikirleri*. Yayınlanmamış Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Buzpınar, Ş.T. (2005). "Öteki" üzerinden hesaplaşma: Celâl Nuri ve Abdullah Cevdet'in Avrupa tartışmaları hakkında bir değerlendirme. *Divân İlmi Araştırmalar*, 19/2, 151-176.
- Cebeci, S. (Ed.) (2008). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cin H. ve Akgündüz A. (1990). *Türk-İslâm hukuk tarihi 2. Cilt özel hukuk*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çakaloğlu, C. (2007). Yemen isyanı ve Trabzon redif taburu (1905-1906). *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1, 99-122.

- Çalışkan, A. (2011). İbrahim Şinasi Efendinin Mustafa Reşit Paşa üzerine bir kasidesi ve tahlili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 19.
- Çamlıbel, F.N. (1969). *Han duvarları*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çetin, N. (2007). *II. Meşrutiyet dönemi Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____ (2011). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2007). *II. Meşrutiyet dönemi Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çitçi, S. (2006). İntibah romanında ele alınan iki kadın tipi. *Türkoloji Dergisi I., I*, 65-82.
- Çöllü, F. E. (2007). Felsefe'nin geleceği üzerine: Celâl Nuri - F. Ahmet Hilmi tartışması. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çöpel, H. (2010) Celâl Nuri İleri'nin din anlayışı. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Daniel, D. (2009). *Robinson Crusoe*. (Çev. A. Göktürk) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Demir, H. (2006). *Celâl Nuri (İleri) ve İslâm tarihçiliği*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Der, H. (2008). *Celal Nuri'nin İttihad-I İslâm adlı eserinin tahlili ve değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dikici, E. (2011). *Celâl Nuri'nin Türk modernleşmesi ve inkılapları üzerine düşünceleri*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Doğan, Y. (2003). *Celâl nuri ileri'nin dini ve içtimai hayata bakışı*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı devletinde kadının statüsü, eğitimi ve çalışma hayatı (1839-1918)*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dumangöz, T. (2011). *Celâl Nuri'nin felsefi görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duymaz, R. (1973). *Celâl Nuri İleri'nin Türkçe ile ilgili yazıları*. Yayınlanmamış Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- _____. (1995). *Celâl Nuri İleri- Dil ve edebiyat yazıları*. İstanbul: Kitabevi.
- _____. (1991). *Celâl Nuri İleri ve Âti gazetesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Enginün İ. ve Kerman Z. (2013). *Günlüklerin ışığında Tanpınar'la baş başa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2014). *Yeni Türk edebiyatı- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul : Dergâh Yayınları.
- _____. (2015) *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, B. (1997). *Yeni Türk edebiyatı üzerine incelemeler II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____. (2013). *İkinci Meşrutiyet devrinde tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (2013). *Türk roman ve hikâyesi üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erçoşkun, T. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda evlilik ve nikâha dair düzenlemeler*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ersoy, M.Â. (2007). *Safahat*. Ankara: Elips Yayınları.
- Evliya Çelebi. (2011). *Seyahatname-I*, İstanbul 1314, s. 528.
- Fikret. A. (1334). *Hanımefendi'nin musahabesi*. 2 Kanunisani 1334, İstanbul.

- Freud, S. (1999). *Sanat ve edebiyat*. (Çev. E. Kapkın Ve A. Tekşen Kapkın) İstanbul: Payel Yayınevi.
- _____. (2008). *Totem ve tabu*. (Çev. H. İhsan) Ankara: Alter Yayınları.
- Geçer, O.G. (2006). *Türk romanında sokak çocukları 1920-1970*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Giridî Ahmet Sakî. 1335-1338. *Celâl Nuri Bey ve Cezrî Fikirleri*. İstanbul: Kütüphane-i Suudi.
- Gözütok, Z. (2008). Ziya Paşa'nın Endülüs tarihi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüz, M. (2008). *İçtihad'ın İçtihadı- Abdullah Cevdet'ten seçme yazılar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Gündüz, O. (2013). *İkinci Meşrutiyet romanı 1908-1918 yapısal ve tematik inceleme*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (1995) *Kadınlar Vaizi*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- _____. (2001). *Gazetecilikte Son Yazılarım- I Basın ve Basın Özgürlüğü* (Haz. A. Tarıninkulu ve G. Tanrıninkulu) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Hanioğlu, M.Ş. (1988). Abdullah Cevdet. *İslâm ansiklopedisi* (c.1, s. 90-93).
- Haydar Kemal (1331). Tarihi İstikbâl Münasebeti- Celâl Nuri Bey. İstanbul: Yeni Osmanlı Matba'ası.
- Herzog, C.(1996). *Geschichte und ideologie: Mehmed Murad und Celâl Nuri die historisehen ursachen des osmanischen niedergangs. (Tarih ve ideoloji: Mehmed Murad ve Celâl Nuri Osmanlı'nın çöküşünün tarihi sebepleri üzerine)*. İslâmkundliche Untersuchungen, Band-199, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Berlin.
- Hisar, A. Ş. (1996). *Çamlıcadaki eniştemiz*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Homeros. (1999). *İlyada*. (Çev. A. Erat ve A. Kadir) İstanbul: Can Yayınları.
- İlbak, S.M. Osmanlıda sosyal hayat modernleşmesinin giyim kuşama etkisi. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İleri, Celâl Nuri. "Perviz,O, Yine O, Hep O- Bir Şiir-i Nâ-manzum" Zerafet Matbaası, İstanbul 1332/1914.

- _____. "Ölmeyen", Efkâr-ı Cedide Kütüphanesi, Konstantiniye, 1917.
- _____. "Merhume", Âti, No. 72-90, 13-31 Mart 1334/1918.
- _____. "Ahir Zaman", (Afife Fikret müstear ismiyle) (Âti- İleri, No. 300-423, 6 T.sânî 1334/1918- 12 Mart 1335/1919.
- _____. "Tâcire-i Fâcire", (İleri, No. 679-742, 29 T.sani 1335/1919- 31 K.sani 1336/1920.
- _____. "Efendi", (Effendi, Constantinople-Angorra, 1925-1926) (Basımı yapılmamıştır. Daktiloya çekilmiş hali Rasih Nuri İleri'nin özel arşivinde yer almaktadır.)
- _____. "Cauchemar- Kâbus", (Fransızca yazılmıştır.)(Des Temps Hâmidiens, Pera Edition du "Jeune-Turc", 1911.
- _____. "Mâettessüf", İctihad, No.84, 12 K.evvel 1329/ 25.12.1913.
- _____. "Dört Türü Bebek", Hürriyet-i Fikriye, No.10, 10 Nisan 1330/ 23.04.1914.
- _____. "Mıstık ile Hasso", Âti, No.105, 15 Nisan 1334/1918.
- _____. "Hamza ile Murteza", Âti, No.107, 17 Nisan 1334/1918.
- _____. "Nevin Hanım'la Asri Bey", Âti, No.112, 22 Nisan 1334/1918.
- _____. "Âti'yi Okurken", Âti, No. 115, 25Nisan 1334/1918.
- _____. "Kühlü'n-Nisa Transval Hanımın Feciâ-ı İzdivâcı", Âti, No.117,1334/1918.
- _____. "Reklam Kuvvetiyle", Âti, No.120, 30 Nisan 1334/1918.
- _____. "Baş Efendi'nin Mukayese-yi Telaşı", Âti, No. 124, 4 Mayıs 1334/1918.
- _____. "Beşir ile Şehim- Poem Dramatik", Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası, C.3, No. 87, 28 Eylül 1918.
- _____. "İki Aile", İleri, No. 1343-1354, 27 T.evvel- 7 T.sânî 1337/1921, 27 T.evvel-s.2, 4 T.sânî.
- _____. "El-Aceletü Mine'ş-Şeytan", İleri, No. 1355-1360, 8-13 T.sânî 1337/1921.
- _____. "Müşir Paşa'nın Damadı", İleri, No. 1361-1366, 14,16-20 T. sâni 1337/1921, 16 T. sâni.
- _____. "Tombul Hanım", İleri, No.1367-1372, 21-26 T. sâni 1337/1921, 22 T. sâni.

- _____. "Vazife mi? Hak mı?", İleri, No.1373-1378, 27,29 T. sâni - 3 K.evvel 1337/1921, 1 K.evvel.
- _____. "Memure Hanım", İleri, No. 1381-1387, 6-13 K.evvel 1337/1921, 11 K.evvel.
- _____. "On Dokuzun Elli Dokuza Nispeti Latiftir", İleri, No.1419-1424, 14-19 K.sâni 1338/1922.
- _____. "Hak Değil, Kanun", İleri, No. 1477-1481, 13-17 Mart 1338/1922.
- _____. "Sokakda İzdivaç", İleri, No.1482-1488, 18-22,24 Mart 1338/1922.
- _____. "Gönül Kimi Severse Acaba Güzel O mudur?", İleri, No. 1489-1492, 25-28 Mart 1338/1922.
- _____. "Eşekistan", (Afife Fikret müstear ismiyle) İkdâm, No. 11541-11552, 13-21, 23-24 Temmuz 1929.
- _____. "Hacı Yut Yut Efendi", (Afife Fikret müstear ismiyle) İkdâm, No. 11552-11558, 24 Temmuz-30 Temmuz 1929.
- _____. "Kurbağa ve Öküz", İkdâm, No.11205, 4 Temmuz 1928.
- _____. "Molla Gürâni'den Kopenhag'a" İctihad, No.69, 6 Temmuz 1329/19.06.1913.
- _____. "Tatlı Su Tebasından", İctihad, No. 80, 12 Eylül 1329/25.09.1913.
- _____. "Görücü", İctihad, No.54, 14 Şubat 1328/ 27.02.1913.
- _____. "Aksaray Beyi", İctihad, No.68, 30 Mayıs 1329/ 12.06.1913.
- _____. "Yelda", (19.04.1920- 15.06.1920, Basımı yapılmamıştır. Malta'da yazılmış 50 defterden oluşmaktadır.)
- _____. (1331). *İttihad-ı İslâm*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası.
- _____. (H.1332). *İlel-i ahlâkiyemiz*. İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi.
- _____. "Makale" İkdâm, No: 11545. 17 Temmuz 1929, s. 1.
- _____. "Şime-i Husumet", İctihad, 9 Kanûn-ı Sâni 1329, no:88.
- _____. (1929). *Türkçenin fazlaları, eksikleri*. Türk Yurdu. Sayı: 12-14 (206-208) Şubat. s. 7-16
- _____. (1993). *Kadınlarımız*. (Haz. Ö. Ozankaya) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- _____. (1998). *Hatem 'ül Enbiya*. (çev. C. Kutay) İstanbul: Aksoy Yayınları
- _____. (2000). *Türk inkılabı*. (Haz. R. Duymaz) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- _____. (2008). *Uygurlıklar çatışmasında Türkiye*. (Haz. M. AYDIN) İstanbul: Togan Yayıncılık.
- _____. (2010). *Taç giyen millet*. (Haz. Ş. ŞENEL) Ankara: BÖrikan Yayınevi.
- _____. (2013). *Osmanlı'nın çöküşü*. (Haz. H. Altıparmak) Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- _____. (2016). *Şimal hatıraları*. (Haz. İ. DEMİRCİ) Ankara: Atlas Kitap.
- _____. (2016). *Kutup Musahabeleri*. (Haz. İ. DEMİRCİ) Ankara: Atlas Kitap.
- İnan, A. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad hatıraları*. Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- İnan. R. (2014). Savaş gölgesindeki metinler; Zeytindağı ve Necid çöllerinden Medine'ye. *International Journal of Language Academy*, 4, 403/411.
- İpşirli Argıt. B. (2011). 18. Yüzyılda Harem-i Hümayun'dan çırağ edilen cariyeler. İstanbul: *Türk Kültür İncelemeleri Dergisi*, 25, 1-34.
- İyidoğan, G. (2013). *Celâl Nuri'nin yazılarında İttihat ve Terakki: Âtî gazetesi 30 Ekim 1918- 19 Mayıs 1919*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaplan, M. (2009). *Tevfik Fikret devir-şahsiyet-eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (2014). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar-3- Tip tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (2015). *Hikâye tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. ve Enginün. İ. ve Emil. B. (1993). *Yeni Türk edebiyatı antolojisi II 1865-1876*. İstanbul: Marmara Üniversitesi- Fen Edebiyat Fakültesi Yayın No:30.

- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Karlıkaya, E. ve Gökçe, N. (2001). Modern Türk psikiyatri biliminin kurucusu Mazhar Osman Uzman. Edirne: *Trakya Üniversitesi- Tıp Fakültesi Dergisi*: 18/2, 149-157.
- Kılıçzâde Hakkı, "Pek Uyanık Bir Uyku" İctihad, no:55.
- Koca, E. (2009). 18. ve 19. yüzyıl erkek modası. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7.
- Koçak, Ö. (2007). *Emile Zola'nın Thérèse Raquin Ve Mehmet Rauf'un Eylül romanlarındaki evlilik, aldatma ve pişmanlık konularının analitik olarak karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kodaman, B. (1991). *AbdülHâmid devri eğitim sistemi*. Ankara. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7, 94.
- Köprülü, M. F. (2004). *Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, M. (2001). Osmanlıda borsa ve Galata bankerlerinin devletin mali yapısındaki yeri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 18.
- Kurt, B. C. (2015). *Peyami Safa'nın romanlarında hastalık*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Kurt, M. (2012). *Celâl Nuri İleri'nin romanları üzerine bir inceleme*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- _____. (2012). *Celâl Nuri İleri'nin romanları*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Levend, A.S. (1998). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Lewis, B. (2011). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Livaneli, Z. (2015). *Engereğin gözü*. İstanbul: Doğan Kitap.

- Maydaer, S. (2007). Klasik dönem Osmanlı toplumunda boşanma (Bursa Şeriyeye Sicillerine Göre). *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 1, 299-320.
- Mehmed Rauf (2003). *Eylül*. İstanbul: Trend Yayınevi.
- Moran, B. (1998). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Namık Kemal, İbret, nr.56, 18 Ramazan/ 20 Kasım 1872.
- _____. İbret, nr.16, 28 Rebiülâhır 1289/ 4 Temmuz 1872.
- _____. (2009). *Araba sevdası*. İstanbul: Sonsuz Kitap.
- _____. (2015). *İntibah*. İstanbul: Say Yayınları.
- Nazır, B. (2011). *Dersaadette ticaret*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Nizâmeddin. M. (1964). Endülüs mersiyesi-nizami tercümesi ve Endülüs tarihine kısa bir bakış. Nazmen Tercüme Eden: Mehmed Nizâmeddin. (Haz. M. Z. Konrapa) *İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 2
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (2011). *Edebiyat ve edebi eser üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ortaylı İ. v.d. (2008). *Payitaht-ı Zemin Eminönü I*, Eminönü Belediyesi, İstanbul, 2008, s. 349.
- Ortaylı, İ. (1980). *Anadolu'da XVI. yüzyılda evlilik ilişkileri üzerine bazı gözlemler*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları-1.
- Ozansoy, H. F. (1967). *Edebiyatçılar geçiyor*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- _____. (2015). *Edebiyatçılar çevremde*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özbek, N. (1999). II. Meşrutiyet İstanbul'unda Dilenciler ve Serseriler. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 64, 36.
- Özger. Y. (2012). *Osmanlıda kadınların memuriyette istihdamı meselesi ve sicill-i ahvâlde kayıtlı memurelerin resmî hâl tercümeleri*. History Studies Volume 4/1

- Özgül, M. K. (2006). *Divan Yolu'ndan Pera'ya selâmetle- modern Türk şiirine doğru*. Ankara: Hece Yayınları.
- Özgül, M. K. (Ed.) (2013). *Türk edebiyatı tarihine bir bakış*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özgül, M. K. (Ed.) (2013). *Türk edebiyatı tarihine bir bakış*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özgül, M. K. (Ed.) (2013). *Türk edebiyatı tarihine bir bakış*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özkan, E. (2012). *2005 Hayat bilgisi öğretim programı'nın Piaget'nin çocukta animizm (canlılık) olgusuna uygunluğu*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Özön, M. N. (2007). *Türkçede roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Tanzimat edebiyatında kölelik*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İ. (Ed.). (2006). *Tanzimat edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Peirce, L.P. (2011). *Harem-i Hümayun- Osmanlı imparatorluğunda hükümdarlık ve kadınlar*. (Çev. A. Berktaş) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Polat, N. H. (2005). *Rûbab mecmuası ve II. Meşrutiyet dönemi Türk kültür, edebiyat hayatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Recaizâde Mahmud Ekrem (2011). *Ta'lîm-i edebiyat*. (Haz. M. Kacıroğlu) Sivas: Asitan Yayıncılık.
- _____. (2014). *Araba sevdası*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Samipaşazaâde Sezâi (2009). *Sergüzeşt*. İstanbul: Sonsuz Kitap.
- Saygın, A. (2015). *20. Yüzyıl Türk Düşüncesinde Garbiyatçılık (Oksidentalizm) Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi. Felsefe Anabilim Dalı. Basılmamış Doktora Tezi.
- Selim Sâkit [Süleyman Nazif], *İctihad*, no:96, 6 Mart 1330, s.2154-2157.

- Sevengil, A. R. (1985), „1453'ten 1927'ye kadar”, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanpınar, A.H. (2011). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____. (2012). *On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tokgöz, A. İ. (2012). *Matbuat hatıralarım*. (1888-1914). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toyman, Y.Ö. (2006). *Nazlı Eray'ın roman dünyasında düşsü ve büyülü gerçeğin kurgusu ile fantastik unsurlar*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Töre, E. (2005). *Cenap Şehabeddin'in tiyatroları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- _____. (2009). *Edebiyat üzerine yazılar*. İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.
- _____. (2009). *Dramatik edebiyat üzerine araştırmalar I*. İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.
- _____. (2009). *Dramatik edebiyat üzerine araştırmalar II*. İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.
- _____. (2010). *II. Meşrutiyet tiyatrosu*. İstanbul: Dijital Sanat Yayıncılık.
- Tunaya, T. Z. (1996). *Türkiye'nin siyasi hayatında batılılaşma hareketleri*. İstanbul: Arba Yayınları.
- _____. (1999). *Batılılaşma hareketleri I*. Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Turan, M. (1982). *Üç makale çerçevesinde Abdullah Cevdet ve Celâl Nuri çatışması*. Yayınlanmamış Lisans tezi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Uçar, A. (2012). *Teselliyi eşyada aramak: Türkçe romanda nesnelere*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.

- Uçarol, R. (2010). *Siyasi tarih 1789-2010*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uluçay, M. Ç. (2001). *Osmanlı sultanlarına aşk mektupları*. (Halil İnalçık'ın Önsözüyle). İstanbul:Ufuk Kitapları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2010). *Kırık Hayatlar*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- _____. (2008). *Aşk-ı memnu*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uyanık, N. (2003). *Siyasi düşünce tarihimizde batıcı bir aydın olarak Celâl Nuri (İleri)*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- _____. (2014). Batıcı bir aydın olarak Celal Nuri İleri Ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk kadınına bakışı. *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,36.
- Uyanık, S. (2011). Osmanlı-Türk anlatılarında bilime yönelişin mantığı ve gelecek tasarıları (19. yüzyıl sonu ve erken 20. yüzyıl). Yayınlanmamış Doktora tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi. Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.
- Valey, A. *Türkiye Maliye Tarihi*. (Haz. Maliye Tetkik Kurulu) Maliye Mecmuası'nın1939,1940,1941,1942 yıllarında yayınlanan 4,5,6 ve 7. ciltlerinden derlenmiştir.
- Yalçın, H. C. (1975). *Edebiyat anıları*. (Haz. R. Mutluay) İstanbul: Baha Matbaası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları :156
- Yalçın, D. (vd). (2011). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
- Yıldırım, R.N. (2006). II. Mahmut dönemi ıslahat hareketleri. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yılmaz, R. (2008). Birinci Dünya Savaşı başlarında Osmanlı devletinin Kafkasya siyaseti. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu- OAKA*, 3/6, 137-160.
- Yusuf Kamil Paşa. (2007). *Tercüme-i telamak*. (Haz. G. Gökalp-Alpaslan) İstanbul: Öncü Kitap.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Avcı, Y. *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde "otoriter modernleşme" ve kadının özgürleşmesi meselesi* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1157/13608.pdf> adresinden 27 Kasım 2015 tarihinde elde edildi.
- Bardakçı, M. *"Abdullah Cevdet'in kitaplarını mahkeme kararıyla köprüden denize atmıştık."* <http://www.hurriyet.com.tr/abdullah-cevdet-in-kitaplarini-mahkeme-karariyla-kopru-den-denize-atmistik-343721> adresinden 19 Mart 2016 tarihinde elde edilmiştir.
- Bali, R.N. *"Yirminci yüzyılın başlarında İstanbul'un fuhuş aleminde Yahudilerin yeri."* <http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/mahrem3.pdf> adresinden 12 Şubat 2015 tarihinde elde edilmiştir.
- Demirel, A. (2014). *"Osmanlı'da evliliğin son bulması."* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. <http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/aydin-demirel-osmanlida-evlilikin-son-bulmasi.pdf> adresinden 15 Şubat 2015 tarihinde elde edilmiştir.
- Dino, G. *"Araba Sevdası kuruluşu hakkında bir deneme."* <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1006/12206.pdf> adresinden 8 Kasım 2015 tarihinde elde edilmiştir.
- Doğru, C. (2009). *"Birinci Dünya Savaşı döneminde ekonomide bir kurumsallaşma çabası: İaşe Nezareti."* Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, -4. <http://www.asosindex.com/journal-article-abstract?id=232> adresinden 2 Ocak 2016 tarihinde elde edilmiştir.
- Bozkurt, N. (2015). *Fuhuş.* İslâm ansiklopedisi (c.13, s.213). <http://www.tdvia.org/dia/ayrmetin.php?idno=130214> adresinden 9 Eylül 2015 tarihinde elde edilmiştir.
- Koç, B. (2008). *"Osmanlı Devleti'nde kimsesiz ve suçlu çocukların korunması amacıyla açılan ıslahhanelere ilişkin bir araştırma."* Proje No: 106K142. Ankara. http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=3&vtadi=TPRJ%2CTTAR%2CTTIP%2CTMUH%2CTSOS%2CTHUK&c=google&s_f=5&detailed=1&keyword=101066 adresinden 11 Temmuz tarihinde elde edilmiştir.

Özer. İ. "Mütareke ve işgal yıllarında Osmanlı Devleti'nde görülen sosyal çöküntü vetoplumsalyaşam." <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14635.pdf> adresinden 7 Nisan 2015 tarihinde elde edilmiştir.

Yılmaz. Ö. (2014). "Tanzimat döneminde Osmanlı taşra idare meclisleri (1840-1871)". History Studies- International Journal Of History. ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4686, 6,253-280. [http://www.academia.edu/10072837/Tanzimat D%C3%B6neminde Osmanl%C4%B1 Ta%C5%9Fra %C4%B0dare Meclisleri 1840-1871](http://www.academia.edu/10072837/Tanzimat_D%C3%B6neminde_Osmanl%C4%B1_Ta%C5%9Fra_%C4%B0dare_Meclisleri_1840-1871) adresinden 5 Ekim 2015 tarihinde alınmıştır.

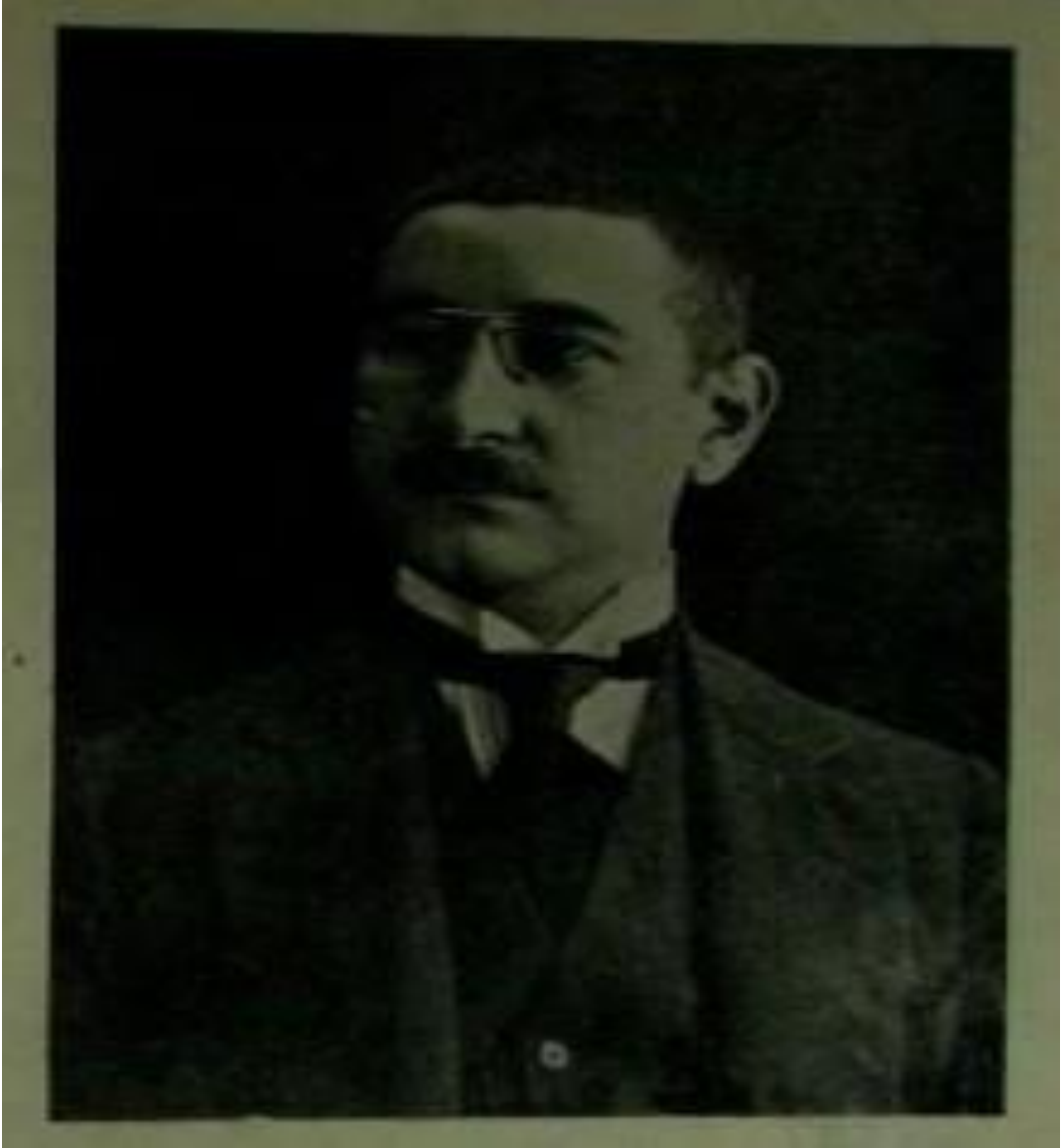
<http://www.ilkkimbuldu.com/goruntulu-telefonu-kim-buldu/> adresinden 5 Mart 2015 tarihinde elde edilmiştir.

<http://www.beyoglubeyoglu.com/beyoglutarih/beyoglutarihi.htm> adresinden 6 Temmuz 2015 tarihinde elde edilmiştir.

<http://www.kutman.com/tr/sectorler/kutman-madencilik/uretim-alanlari/agaclikoyu.html> adresinden 19 Kasım 2015 tarihinde elde edilmiştir.

<http://www.myswitzerland.com/en/hotel-schatzalp.html> adresinden 1 Ocak 2016 tarihinde elde edilmiştir.

EKLER (FOTOĞRAFLAR)**(Celâl Nuri İleri Gençlik Dönemi)**

(Celâl Nuri İleri Gençlik Dönemi)

(Celâl Nuri İleri Olgunluk Dönemi)

(Celâl Nuri İleri Olgunluk Dönemi)

(Celâl Nuri İleri Olgunluk Dönemi)